

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı
Tarih Bilim Dalı

OSMANLI-FLORANSA İLİŞKİLERİ
(XV-XVI. YÜZYIL)

DOKTORA TEZİ

Mikail ACIPINAR

DANIŞMAN
Doç. Dr. Vehbi GÜNAY

İZMİR 2011

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)/Ottoman-Florentine Relations (15th-16th Centuries)** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

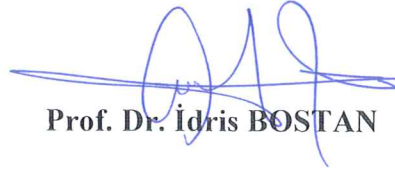
Mikail ACIPINAR

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **30/09/2011** tarih ve **29/8** sayılı kararı ile oluşturulan jüri Tarih (Yeniçağ Tarihi) anabilim dalı doktora öğrencisi **Mikail ACIPINAR**'ın aşağıda başlığı (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve adayı **26/10/2011** günü saat 13.30'da 90 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız~~/düzeltilmesi gerektiği olduğuna oybirliğiyle /oyçokluğuyla karar vermiştir.

Prof. Dr. İdris BOSTAN

BAŞKAN

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Doç. Dr. Vehbi GÜNAY
(Danışman)
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Prof. Dr. Mustafa SOYKUT
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Prof. Dr. Turan GÖKÇE
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Prof. Dr. Mehmet ERSAN
ÜYE

Başarılı

Başarısız

Düzeltilme (6 ay süreli)

Tezin Türkçe Başlığı : Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)

Tezin İngilizce Başlığı: Ottoman-Florentine Relations (15th-16th Centuries)

- * 1. Doktora Tezi savunma süresi asgari 90 azami 120 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
4. Doktora Tez savunmasında üyelerden en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
KAYNAK VE MEVCUT ARAŞTIRMALARA DÂİR	10

I. BÖLÜM

XV. YÜZYILDA OSMANLI-FLORANSA SİYASÎ İLİŞKİLERİ

A. OSMANLI KAYNAKLARINDA FLORANSA ADI VE COĞRAFYASI	20
I. Adı	20
II. Floransa'nın Tarihî Coğrafyası.....	27
B. OSMANLILAR VE AKDENİZ DÜNYASI	31
I. İstanbul'un Fethi Sırasında Floransalıların Durumu	31
II. II. Mehmed ve Floransa	35
III. II. Bâyezid Döneminde Osmanlı-Floransa İlişkileri	56
a- Cem Sultan Meselesi Etrafından Gelişen Osmanlı-Floransa İlişkileri	58
b- II. Bâyezid'e Gönderilen Floransa Elçileri	65
IV. Osmanlı-Floransa Kültürel İlişkileri	81

II. BÖLÜM

XVI. YÜZYILDA OSMANLI-FLORANSA SİYASÎ İLİŞKİLERİ

A. KEŞİFLER ÇAĞINDA AKDENİZ'DE TÜRK HÂKİMİYETİ	89
I. I. Süleyman'ın Cülusuna Kadar Osmanlı-Floransa İlişkileri.....	89
II. I. Süleyman Döneminde Osmanlı-Floransa İlişkileri.....	93
B. FLORANSA TARİKAT GEMİLERİ VE SİYASÎ BUNALIM	130
I. St. Stephen Tarikatı'nın Ortaya Çıkışı ve Osmanlı- Floransa İlişkilerine Etkisi	130
II. Akdeniz'deki Floransa Faaliyetlerine Osmanlı Tepkisi	134

III. Toskana Grandukalığı'nın Ortaya Çıkışı ve II. Selim Döneminde Osmanlı-Toskana İlişkileri	145
IV. Toskana Grandukalığı'nın Barış Çabaları ve Elçilik Faaliyetleri.....	157
C. AKDENİZ'DE OSMANLI-TOSKANA ÇEKİŞMESİ	177
I. Akdeniz'de Korsan Savaşları: XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı-Toskana İlişkileri.....	177
II. Osmanlı-Avusturya Savaşı ve Toskana Grandukalığı.....	206
III. Son Barış Teşebbüsü: Osmanlı Devleti'ne Gönderilen Toskana Elçisi Neri Giraldi	214
IV. Toskana Filosunun Sakız Adası Baskını (1599).....	220
D. OSMANLI DEVLETİ'NDE FLORANSALILAR	242
I. İstanbul'daki Floransalı Görevliler	242
a- Floransa Baylosları	242
b- Diğer Görevliler	252

III. BÖLÜM

OSMANLI-FLORANSA TİCARETİ

A. FLORANSA'YA BAŞEDİLEN AHİDNÂMELER VE ÖZELLİKLERİ...263	
I. Floransa Ahidnâmeleri	263
II. Ahidnâmelerin Özellikleri	270
B. OSMANLI-FLORANSA TİCARETİNİN EVRELERİ	278
I. Uluslararası Ticaret ve Bursa Pazarı	294
II. Ticareti Yapılan Mallar	297
III. İstanbul ve Bursa'daki Floransa Ticari Temsilcilikleri	325
a. Yünlü Kumaş Ticareti Yapan Şirket Temsilcileri	325
b. İpekli Kumaş Ticareti Yapan Şirket Temsilcileri	341
C. FLORANSALI TACİRLER VE TİCARET USULLERİ	350
I. Floransalı Tacirler ve Ticarî Yöntemler	350
II. Tedavüldeki Paralar	364

D. OSMANLI-FLORANSA ARASINDAKİ TİCARET YOLLARI VE	
VERGİLER	368
I. Ticaret Yolları	368
II. Gümrük Vergileri	372
SONUÇ	383
BİBLİYOGRAFYA	386
EKLER:	420
Ek-I: 1499 Tarihli Ahidnâmenin İtalyanca Sureti	
Ek-II: 1527 Tarihli Ahidnâmenin Türkçe Sureti	
Ek-III: 29 Mayıs 1573 Tarihli İtalyanca Ahidnâmenin Taslak Metni	
Ek-IV: Duka I. Cosimo'nun Osmanlı Vatandaşlarına 1551 Tarihli Daveti	
Ek-V: I. Süleyman Tarafından Luccalılarına Verilen Ticaret İzni	
Ek-VI: Ek-V'in İtalyanca Sureti	
Ek-VII: III. Mehmed'in Toskana Grandukası'na Gönderdiği Nâme	
Ek-VIII: Nasuh Paşa'nın Granduka II. Cosimo'ya Mektubu	
Ek-IX: İstanbul'da Görev Yapan Floransa Baylosları	
TOSKANA BÖLGESİ HARİTALARI	
TABLolar LİSTESİ	
I: 1467-1597 Yılları Arasında Bursa'da Ham İpek Fiyatları	
II: 1463-1513 Yılları Arasında Bursa'da Ham İpek Fiyatları	
III: 1509-1513 Yılları Arasında Selânik Ve Flordin Çuha Satın Alımları	
IV: 1624-25 Yılına Ait Yeniçeri Çuhasını İstanbul'a Nakleden Gemilerin Yükleri	
V: 1463-1488 Yılları Arasında Garbo Kumaşlarının Osmanlı Devleti'ndeki Fiyatları	
VI: 1510-1513 Yıllarında Osmanlı Pazarlarında Satılan Floransa Kumaşlarının Fiyatları	

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin çeşitli İtalyan şehir devletleri ile olan siyasî, askerî ve özellikle ticarî ilişkileri XV-XVI. yüzyıllarda en üst noktasına ulaşmıştır. İki bölge arasındaki ilişkilere dâir yapılan çalışmaların büyük bir bölümü Osmanlı-Venedik münasebetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Buna rağmen mevcut çalışmalar birbirinden bağımsız konular ve dönemler halinde ele alınmıştır. Özellikle ülkemizde yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan bilgiler, hâlihazırda bir bütünlük oluşturmaktan uzaktır. Bununla birlikte, bazı sınırlı çalışmalar dışında iki ülke arasındaki ilişkileri bir bütün olarak ele alan müstakil çalışmaların olmamasının verdiği sıkıntı yadsınamaz bir gerçektir. Siyasî, ticarî ve askerî ilişkilere dair çalışmaların, en azından daha spesifik dönemler halinde, ilim âleminin ve ilgilenenlerin bilgisine sunulması bir zorunluluk gibi görünmektedir. Osmanlı Devleti ile ilişkilere ışık tutacak genel bir İtalya tarihinin bulunmayışı en büyük eksikliklerdir. Bu tür çalışmaların iki ülke arşivleri ve kaynaklarının kullanılarak yürütülmesinin daha güvenilir sonuçlar ortaya koyacağına şüphe yoktur.

Bu amaçla, Osmanlı Devleti'nin Venedik ve Ceneviz gibi devletlerle olan ilişkileri yanında, çeşitli çalışmalarda karşımıza çıkan Floransa'nın Türklerle olan münasebetlerini ele almanın önemli bir eksikliği gidereceğini düşündük. Türkiye'de çok fazla bilinmeyen veya daha doğru bir ifade ile çalışılmayan bu önemli İtalyan devletinin Türkiye ile ilişkilerinin boyutunu büyük ölçüde ticarî bağlamda ele almayı planlarken hiçbir siyasî-askerî çalışmanın bulunmadığı bu konu üzerine yapılacak müstakil ticarî bir çalışmanın eksik kalacağı endişesiyle söz konusu ilişkileri bütünüyle irdelemeye karar verdik. Ancak mevcut tarihi bilgiler ışığında iki ülke arşivlerindeki Türkçe belgelerin, en azından Venedik ile ilgili olanlara nazaran, çok dağınık ve sınırlı sayıda olduğunu söylemek gerekir. Ayrıca, Floransa Devlet Arşivi'nde yapılan incelemelerde Osmanlıca belgelerin sayısında, XVII. yüzyıldan itibaren bir artış yaşandığı da görülmektedir. Çalışmamızın siyasî kısmında kullanılan dokümanların büyük bir kısmını İtalyanca yazışmalar oluşturmaktadır. Bunlar arasında Osmanlı sultanlarının da dâhil olduğu üst düzey devlet görevlilerinin Floransa hâkimlerine gönderdiği çeşitli belgelerin İtalyanca suretlerinin olduğunu da belirtmekte fayda vardır. İtalyanca belgeler yanında kullanılan Türkçe vesikalar ağırlıkla ticarî konulara değinmektedir. Bursa mahkeme kayıtlarının da ticarî konuları çok fazla aydınlatmadığını söyleyebiliriz. Araştırmamıza konu olan ve Floransalılarının sık sık başvurmuş olması gereken mevcut

Galata mahkemesi defterlerinin en eski tarihlisinin Floransalıların 1566 yılında İstanbul'dan kovulmasından kısa süre önce başlaması da karşılaşılan bir başka sorundur.

Bütün bunlara rağmen çalışmamızda gün yüzüne çıkarılan ilişkiler çok önemli bilgileri içermektedir. Giuseppe Müller tarafından yayımlanan XV. yüzyıl ve XVI. yüzyılın ilk otuz yılına ilişkin Floransa arşiv vesikaları ile Franz Babinger'in XV. yüzyılın ikinci yarısında iki ülke ilişkileri üzerine yaptığı çok değerli incelemelerini öncelikle belirtmek gerekir. Ancak son zamanlarda ortaya konan yeni bilgilerle birlikte konunun daha geniş boyutta yeniden ele alınması zaruri bir ihtiyaçtı. Sadece ismini zikrettiğimiz şehir devletleri yanında Osmanlı Devleti'nin ilişki kurduğu belli başlı diğer İtalyan devletlerin de bu çerçevede incelenmeye muhtaç olduğu muhakkaktır. Kökeni çok eskilere dayanan Türkiye-İtalya ve sonrasında Osmanlı-İtalya ilişkilerinin eksik kalan önemli bir noktasını ikmal ettiğini düşündüğümüz çalışmanın ilim âlemine bir katkı yapması umudu, yaşanan zorluk ve sıkıntıları hafifleten bir teselli kaynağıdır.

Bununla birlikte gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında yaptığımız çalışmalarda emeği geçen kimseleri tek tek belirtmenin *usulden* ziyade bir minnetin gereği olduğunu düşünüyoruz. Her şeyden önce değerli danışmanım Doç. Dr. Vehbi Günay'ın çalışmanın her aşamasında verdiği destek, yol göstericiliği ve şahsıma duyduğu güven en önemli desteğim oldu. Titizliği ve farklı bakış açılarından büyük ölçüde yararlandığım hocama teşekkür etmek en ziyade mutluluğumdur. İlk sırada teşekkürlerimi sunmam gereken isimlerden bir diğeri ise Venedik ve Floransa'da bulunduğum süre zarfında danışmanlığımı üstlenen ve birçok konuda yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Maria Pia Pedani'dir. Kibarlığı ve alçak gönüllüğü yanında kütüphane ve arşiv çalışmalarında gösterdiği yardımlar için kendisine minnetimi ifade etmek isterim. Yine Floransa Devlet Arşivi çalışanlarından Dr. Angelo de Scisciolo'nun gerek arşivde gerekse arşiv dışındaki yardımları ve konukseverliği için kendisine teşekkürü bir borç bilirim. Değerli çalışmalarına ulaşma fırsatı veren Pisa Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Franco Angiolini'ye de ayrıca şükranlarımı sunarım. Uzun araştırma döneminde belge ve kaynaklara ulaşmamda, ayrıca tezimin okunması ve düzeltilmesinde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan sevgili arkadaşım Dr. İlker Külbilge'ye, Dr. Bülent Akyay'a ve Arş. Gör. Gaye Yavuzcan Aghdam'a da teşekkürü bir borç bilirim. Yurtiçinde ve yurtdışında bulunan bazı kaynakları temin etmemde önemli yardımlarını gördüğüm sevgili Serdar Çavuşdere'ye de en samimi duygularıyla teşekkür ederim. Çalışmamızda kullanılan Latince belgelerin çevirisi için Arş. Gör.

Murat Tozan'a, Almanca kaynakların çevirisinde değerli vaktini ayıran Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tahir Öncü'ye de şükranlarımı sunarım. Ayrıca Arapça mahkeme kayıtlarının Türkçe'ye çevirisinde değerli vakitlerini ayırma nezaketinde bulunan Muhammed Mert Kerküklü ve Doç. Dr. Samira Kortantamer ile değerli arkadaşım Ekber Enveri'ye de teşekkür ederim. Yine yardımları için Yrd. Doç. Dr. Cahit Telci'ye de en içten teşekkürlerimi sunarım. Son olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarından sayın Ayten Ardel'e, Floransa Devlet Arşivi görevlilerine ve Ege Üniversitesi Merkez Kütüphanesi personelinden Nuray Dursun, Nilgün İşler ve Ayşe Seven hanımefendilere de samimi yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Mikail ACIPINAR
İzmir-2011

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
ASF.	Archivio di Stato di Firenze/Floransa Devlet Arşivi
ASL.	Archivio di Stato di Lucca/Lucca Devlet Arşivi
ASV.	Archivio di Stato di Venezia/Venedik Devlet Arşiv
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BŞS.	Bursa Şer'iyeye Sicili
Bkz.	Bakınız
by. y.	Basım yeri yok
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
dpn.	Dipnot
Ed.	Editör
GŞS.	Galata Şer'iyeye Sicili
EI²	Encyclopedia of Islam (Second Edition)
Haz.	Hazırlayan
KK.	Kâmil Kepeci Tasnifi
MEBİA.	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
MD.	Mühimme Defteri
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	Sayı
s.	Sayfa
TAD.	Tarih Araştırmaları Dergisi
TD.	Tahrîr Defteri
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TED	Tarih Enstitüsü Dergisi
TİD.	Tarih İncelemeleri Dergisi
TM.	Türkiyat Mecmuası
T.O.E.M.	Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
Vol.	Volume
v.	Varak
vd.	ve devamı

GİRİŞ

İlk Haçlı Seferleri sırasında Venedik ve ardından Ceneviz, Pisa ve Amalfi gibi denizci İtalyan devletleri Bizans İmparatorluğu ile Küçük Ermenistan, Suriye ve Mısır'da bulunan Hıristiyan ve Müslüman devletlerden elde ettikleri ayrıcalıklarla Doğu ticaretini tekellerine almış ve İskenderiye'den İstanbul ve İtalya kıyılarına kadar Akdeniz'deki bütün limanları İtalyan ticaret gemilerine açmışlardı¹.

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıktığı dönemde büyük Haçlı Seferleri sona ermiş ve Fransa bu savaşlardan güçlenerek çıkıp Papalığı nüfuzu altına almıştı. Avrupa'da mevcut güçler dengesi arasında hâkimiyet mücadeleleri devam ederken İtalyan şehir devletleri Ege Denizi ve Karadeniz dışında Mısır, Suriye, Filistin ve Kıbrıs'ta bazı ticaret kolonileri oluşturmuşlardı. Özellikle Ceneviz Cumhuriyeti², Karadeniz ve Ege Denizi'nde kolonilere sahipti. Venedik, Pisa, Amalfi gibi devletler de Doğu Akdeniz'deki ticarete etkili olmaktaydı. Hatta Papalığın yasaklarına rağmen önce Mısır'daki Eyyûbî ve ardından Memluk devletleriyle de ticarî münasebetler kurmuşlardı. Cenevizlilerden sonra Venedikliler de XIV. yüzyılın hemen başlarında Mısırla ticarî ilişkilerini düzenleyen bir ayrıcalık elde etmişti. Bu şekilde, neredeyse tüm Doğu Akdeniz ticaretine İtalyanlar hâkim olmuştu³.

Bu devletler, Türklerin Anadolu'ya hâkim olmasından sonra da aynı imtiyazlarını kaybetmemek için çaba gösterdiler. Venedik Cumhuriyeti daha Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196/1205-1211) zamanında Selçuklu ülkesinde serbest ticaret yapma hakkı elde etmiş, 8 Mart 1220 tarihinde ise Sultan I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) ile yeni imtiyazlar elde ettikleri bir *Dostluk ve Ticaret Antlaşması* imzalamıştı. Bu antlaşma çerçevesinde Asya'dan Anadolu'ya gelen ürünleri, İtalyan

¹ Lütfi Güçer, "İstanbul Fethinin İktisadi ve Siyasî Tesirleri", *Fethin 511inci Yıldönümü Konferansları*, İstanbul 1964, s. 67.

² Ceneviz'in Doğu Akdeniz'deki ticarî-siyasî faaliyetleri ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri için bkz. Camillo Manfroni, *Le Relazioni fra Genova, l'impero Bizantino e i Turchi*, Atti della Società Ligure di storia patria, Vol. XXVIII (Fasc. III/Ser. 3) 1896; Ayrıca bkz. James Tracy, "Il commercio italiano in territorio ottomano", Çev. Giovanni Marchi, *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile*, Vol. IV, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 425-26.

³ Muzaffer Arıkan, "Osmanlı Devletinin Akdeniz Siyaseti", *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995, s. 15; Şerafettin Turan, "İtalya", *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 449.

gemileri ile Avrupa'ya taşıdılar. Venedikliler, Türkiye Selçukluları, İlhanlılar Devleti ve Aydınogulları ile Menteseogulları gibi beyliklerle de benzer ticaret antlaşmaları imzaladılar. Osmanlı Devleti ile antlaşma zemini bulan ilk devlet ise Ceneviz oldu. 1387 yılında I. Murad ile imzalanan antlaşmanın ardından 1390 yılında Venedik'e de ticarî bir imtiyaz tanınmıştı¹.

Diğer yandan, Ege ve Karadeniz'de koloniler kuran, hatta Osmanlılar zamanında bile uzun süre Ege bölgesindeki madenleri işletme hakkını muhafaza eden Ceneviz, Osmanlı Devleti'nin Venedik'e karşı kullandığı en önemli denge unsuru durumundaydı². Cenevizliler Sakız Adası'nı 1329 yılından itibaren Zaccaria Ailesi, 1346'dan itibaren de Maonalar eliyle hâkimiyetleri altında tutmuşlardı. Sakız Adası dışında, XIII. yüzyıl sonlarından başlayarak Batı Anadolu kıyısında yer alan Foça'da ve 1267'den itibaren de Galata'da yerleşmişlerdi. Midilli Adası'na ise 1354'ten beri yine Cenevizli bir aile olan Gattilusiolar hâkim olmuştu³.

XIV. yüzyılda bölgedeki Venedik-Ceneviz rekabetinde üstün taraf, siyasî açıdan tutarlı bir politika izleyen ve Levant kolonileri üzerinde sıkı bir kontrol sağlayan Venedik'ti. Karadeniz'in kontrolü konusunda ortaya çıkan bu rekabet zaman zaman iki taraf arasında savaflara da sebep olmuştu. Taraflar 1294-1299 yılları arasında Doğu Akdeniz'de netice vermeyen bir mücadele döneminden sonra 1351 ile 1355 yılları arasında da mevcut durumu değiştirmeyen bir savaş dönemi yaşamışlardı⁴. Bu iki İtalyan devleti arasında Ege Denizi'nde yaşanan mücadeleler ve yerli Rum halkın mevcut iktidardan soğuması, bölgedeki Türk ilerleyişini kolaylaştırmıştı. Cenevizliler, bu dönemde Batı Anadolu'da hâkim olan Türkmen Beylikleri ile sıkı münasebetler tesis etmişti. Bunlar arasında Aydınogulları Beyliği, Menteseogulları Beyliği ve Saruhanoğulları gibi denizci beylikler ön sırada yer almaktaydı. Daha 1311 yılında Rodos üzerine yapılacak bir seferde Cenevizliler, Menteseogulları ile bir ittifak kurmuşlardı ki bu vesile ile iki taraf arasında yakın ilişkiler başlamıştı. Bundan sonra,

¹ Ceneviz'le antlaşma elçiler Gentile Grimaldi ve Giannone del Bosco vasıtasıyla 8 Haziran 1387 tarihinde imzalanmıştır. Bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 718; Ş. Turan, *a.g.m.*, s. 449.

² Halil İnalçık, "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente*, Firenze 1977, s. 85.

³ Kate Fleet, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State, The Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge 1999, s. 4.

⁴ K. Fleet, *a.g.e.*, s. 9-10; Aldo Gallotta, "Ceneviz", *TDVİA.*, C. 7, İstanbul 1993, s. 363.

1319 Temmuzunda Aydınogulları Beyliği'nin artan tehdidi karşısında Rodos donanması ile ittifak yapan Cenevizliler, Sakız açıklarında bu beyliğe ait bir donanmayı ağır bir yenilgiye uğratsa da İzmir Kalesi uzun bir direnişten sonra Martino Zaccaria tarafından Aydınoglu Umur Bey'e teslim edilmişti. Saruhanogulları da Foça şehrinin şap madeni işletmesini yıllık bir vergi karşılığında Cenevizlilere vermişti¹.

Osmanlı Devleti ise XV. yüzyılın sonlarına kadar denizlerde Venedik'in ezici üstünlüğüne karşı koymaya çalışırken, Ceneviz'e daha 1352 yılında ticarî ayrıcalıklarla birlikte Batı Anadolu'daki şap üretim merkezlerinin işletme hakkını vermek suretiyle Venedik'e karşı onlarla işbirliği yapma yolunu seçmişti. Böylece Venedik'in Doğu Akdeniz'de ekonomik ve ticarî üstünlüğü kırılmak istenmişti. Devletin bu politikayla asıl hedefi, güçlü Venedik'in sahip olduğu bu üstünlüğü önce Venedik'e oranla daha zayıf olan Ceneviz'e sonra da Floransa ve Dubrovnik gibi diğer devletlere kaydırmaktı².

Osmanlı idarecileri söz konusu siyaseti 1453 yılına kadar devam ettirmişti. 1352 yılında Ceneviz'e verilen ticarî ayrıcalıklar 1387'de yenilenmiş, Venedik ise ilk ayrıcalığını 1384-1387 yılları arasında elde edebilmişti. Zaman zaman Türk karşıtı bir siyaset takip etmesine rağmen Osmanlı Devleti İstanbul'un fethine kadar Cenevizlilere hep destek olmuştu. Bu politika sayesinde oldukça önemli ticarî kazançlar sağlayan Osmanlılar, Venedik'e karşı Ceneviz deniz gücünden de yararlanmıştı. Venedik Cumhuriyeti ilk ticarî imtiyazı elde ettikten sonra sırasıyla 1403, 1411, 1419, 1430, 1446 ve 1454 yıllarında bunu yeniletmeyi başarmıştı. Ancak, Fatih Sultan Mehmed'in Ege Denizi ve Balkanlarda takip ettiği siyaset neticesinde çıkar çatışmaları yaşadığı Venedik ile uzun süreli bir savaşa girişecek olması, bu defa Venedik'e verilen ayrıcalıkların aynısının Floransa'ya da tanınmasına neden olmuştu³.

¹ Halil İnalçık, "Anadolu'daki Denizci Türkmen Beyliklerinin Doğuşu, Bizans ve Haçlılar", Çev. Mikail Acıpınar, *Prof. Dr. Necmi ÜLKER'e Armağan*, Haz. Nilgün N. Kara-Latif Daşdemir-Özer Küpeli, İzmir 2008, s. 64-67; K. Fleet, *a.g.e.*, s. 11.

² H. İnalçık, *An Outline*, s. 85; Dubrovnik ile resmi ilişkiler ilk Dubrovnik elçisinin bir antlaşma akdetmek üzere 1430 yılında Edirne'ye ulaşması ile başlamıştır. II. Murad, bu tarihte Dubrovniklilere bütün Osmanlı topraklarında ticaret yapma hakkının yanısıra onları koruma sözü de vermişti. Gerçek manada ilk ahidnâme ise 1442 yılında bahşedilmişti. Bkz. Mladen Glavina, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Hacettepe Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 16-17.

³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Çev. Halil Berktaş, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 243.

Floransalılar, 1300 yılına kadar zor da olsa küçük bir ticaret topluluğu oluşturmayı başarmıştı. Fakat kendi gemilerine sahip olamadıkları için malların nakliyesini Katalan, Ceneviz ve Ankona gemileri vasıtasıyla yapmaktaydılar. Özellikle, Sicilya ve Afrika kıyıları arasındaki hububat ticareti ile Doğu Akdeniz’de ham madde ve tekstil ürünleri üzerine yoğunlaşan ticarete diğer İtalyan devletlerinin yardımını almaları kaçınılmazdı. Bu dönemde Toskana Bölgesi’nin diğer tacirleri de Pisa bayrağı altında Doğu Akdeniz ticaretinde faaliyet gösteriyordu. XIII. yüzyıla gelindiğinde İstanbul’da Venedik, Ceneviz, Pisa, Sicilya ve Ankonalıları dışında artık Floransalı tacirlere de rastlamak mümkündü ve bunlar daha çok kumaş ticaretine yoğunlaşmışlardı¹. Floransalı idareciler şehirlerinin gelişmekte olan ticaret hacmini arttırmak ve korumak için denizlerle doğrudan bir bağlantı kurmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Fakat, Pisa şehri hem ticarî hem de fizikî olarak önlerinde engel teşkil ediyordu. Yüzyılın başlarında küçük bir yerleşim birimi iken, önemli bir ticaret şehri konumunda olan ve coğrafi konumu itibarıyla kendisinden önce ticarî açıdan gelişme kaydeden Pisa, 1406 yılında bağımsızlığını kaybederek Floransa’ya bağlı bir şehir haline geldi. Livorno ise 1421 yılında Cenevizlilerden 100.000 altın florine satın alınarak Floransa hâkimiyetine girdi. Bu gelişmelerden sonra denizlere doğrudan açılma fırsatını yakalayan Floransa’nın zenginliği her geçen gün artmaya başladı².

İtalya’da Toskana bölgesinin merkezi olan Floransa, özellikle XIV ve XVI. yüzyıllardaki gelişimiyle Avrupa’nın en zengin şehirlerinden biri olmuştu. Meşhur Medici Ailesi XIV. yüzyılın sonlarından itibaren şehre hâkim olmuştu. Aile özellikle dokuma sanayii ve bankacılık³ alanlarında büyük ilerleme kaydetmiş, sanatçı ve bilim

¹ David Abulafia, “The Levant Trade of the Minor Cities in the Thirteenth and Fourteenth Centuries: Strengths and Weaknesses”, *Commerce and Conquest in the Mediterranean, 1100-1500*, Variorum, Ashgate Publishing 1993, s. 187-198; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. E. Ziya Karal, Ankara 1975, s. 540; Feridun Dirimtekin, *İstanbul’un Fethi*, İstanbul 1976, s. 15.

² Lorenzo Pignotti, *Storia della Toscana sino al principato con diversi saggi sulle Scienze, Lettere e Arti*, Tomo Quarto, Firenze 1821, s. 266; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine*, Ankara 2000, s. 88; Michael E. Mallett, *The Florentine Galleys in the Fifteenth Century with The Diary of Luca di Maso degli Albizzi Captain of the Galleys 1429-1430*, Oxford 1967, s. 4; René Sédillot, *Değiş Tokuştan Süpermarkete: Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü*, Çev. Esat Nermi Erendor, İstanbul 1983, s. 211; Pisa üzerindeki hâkimiyet mücadeleleri için. bkz. Anthony Molho, “A Note on the Albizzi and the Florentine Conquest of Pisa”, *Renaissance Quarterly*, Vol. 20, No. 2 (Summer 1967), s. 185-99.

³ XIV-XV. yüzyıllarda İtalya’daki bankacılık sistemi ve Floransa bankaları hakkında genel bir değerlendirme için bkz. David Abulafia, “The Impact of Italian banking in the late Middle Ages and the Renaissance, 1300-1500”, *Mediterranean Encounters, Economic, Religious, Political, 1100-1500*,

adamlarına hâmilik yapmalarıyla ünlenmişti. Osmanlı Devleti ile ilişkilerin artmasından sonra Doğu'daki ticarî faaliyetleri ilerlemiş, bu durum zenginliklerine de yansımıştı¹.

Bankacılık alanındaki faaliyetleriyle ön plana çıkan Mediciler, XV. yüzyılda Floransa'da yönetime hâkim olunca şehir de yeni bir gelişme dönemine girdi. Ailenin ünlü bankasının kurucusu olan *Giovanni di Bicci de' Medici*'nin oğlu *Cosimo de' Medici* (1389-1464), daha önce kendisinin Floransa'dan sürgün edilmesine neden olan *Rinaldo degli Albizzi* ve *Niccolò da Uzzano* başta olmak üzere, üst sınıfa mensup diğer rakiplerini saf dışı bırakarak 1434 yılında ülke yönetimini ele aldı ve kısa aralıklar dışında, 300 yıl sürecek olan Medici hâkimiyeti başlamış oldu. "*Il Vecchio*" unvanına sahip Cosimo de' Medici, 1464 yılındaki ölümüne kadar sadece aile bankasının sağlamlaşmasına yardımcı olmakla kalmayıp şehirdeki ticarî ve bilimsel hayatı geliştirerek ekonomik bir atılım da gerçekleştirdi². Cosimo de' Medici ölümüne kadar iktidarı elinde bulundurdu ve ölümünün ardından kendisine "*pater patriae*" yani "*vatanın babası*" unvanı verildi³.

Cosimo'nun halefi oğlu *Piero*'dan (1464-69) sonra yerine Osmanlı Sarayı ile yakın ilişkiler tesis eden "*Il Magnifico*" lakaplı Lorenzo de' Medici geçti. Sanatın hâmisi olarak şöhret kazanan Lorenzo, 1492 yılında hayata veda edişine kadar Sultan II. Mehmed'le kurduğu iyi ilişkilerini sürdürmeyi başardı. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu *II. Piero*, 1494 yılındaki Fransız istilasına kadar tahtta kaldıysa da aynı yılın Kasım ayında şehirden sürüldü ve Fransa destekli teokratik bir cumhuriyetin temelleri atıldı. Böylece altmış yıllık Medici hâkimiyeti sona ermiş oldu. Mediciler 1512 yılında İspanyol birliklerinin desteğiyle Floransa'ya döndülerse de Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından 1527'de şehri bir kez daha terk etmek zorunda kaldılar. Floransa dolaylı veya dolaysız yollardan 1513'ten 1521'e kadar X. Leo ve 1523'ten 1534'e kadar

Ashgate Variorum Collected Studies 2000, s. 17-34; Medici bankacılık örgütü ve yönetimi için bkz. Raymond de Roover, "The Medici Bank Organization and Management", *The Journal of Economic History*, Vol. 6/1 (May. 1946), s. 24-52.

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983, s. 464.

² Nicolai Rubinstein, *The Government of Florence Under the Medici (1434 to 1494)*, Second Edition, Oxford University Press 1997, s. 1-10; Anthony Molho, "Cosimo de' Medici: Pater Patriae or Padrino?", *The Italian Renaissance: Essential Readings*, Edited by Paula Findlen, Blackwell Publishing 2002, s. 64-65.

³ Kendisine verilen unvan hakkındaki görüşleri için bkz. A. Molho, *a.g.m.*, s. 64-66; Konuyla ilgili başka bir çalışma için bkz. Alison M. Brown, "The Humanist Portrait of Cosimo de' Medici, Pater Patriae", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 24, No. 3/4 (Jul-Dec. 1961), s. 186-221.

VII. Clement gibi Medici Papaları vasıtasıyla yönetildi. 1527'den 1530 yılına kadar şehre son Floransa Cumhuriyeti hâkim oldu. Bu idare de İmparator Şarlken'in 1530 yılında şehrin hâkimiyetini *Alessandro de' Medici*'ye teslim etmesine kadar devam etti¹. Kendisinden sonra tahta *I. Cosimo de' Medici* geçti ve 1569 yılında *Toskana Büyük Dukası* ilân edildi. Böylece merkezi Floransa olan Toskana Grandukalığı kurulmuş oldu².

XV. yüzyılın başlarında Floransa'nın Doğu Akdeniz ticaretinde diğer devletlere bağımlılığı sürmekteydi. 1394-1408 yılları arasında Venedik, Ceneviz ve Katalanlar Levant'a yüzlerce nakliye gemisi gönderirken Toskana bölgesinde yer alan şehirler ancak 30 sevkıyat yapabilmisti. Bu yüzyıl boyunca Akdeniz'in doğusundaki yoğun ticaret trafiğinde Venedik'in tartışmasız bir hâkimiyeti söz konusu idi. Bu nedenle Floransa'nın Venedik'e bağımlılığı kaçınılmazdı. Venedik Doju Tommaso Mocenigo'nun 1423 yılındaki iddiasına göre, Floransalılar her yıl Venedik'e, Akdeniz'in dört bir yanına gönderilmek üzere, 16.000 top yün kumaş sevk etmekteydiler. Floransa'yı her geçen gün kendisine daha bağımlı hale getiren Venedik, en önemli rakibi Ceneviz'i de bu ticaretten uzaklaştırmak için çaba sarf etmekteydi³.

Pisa'nın fethini müteakip Porto Pisano ve Livorno limanlarının ele geçirilmesi ile Floransa ilk defa büyük limanlar üzerinde doğrudan kontrol imkanı elde edebildi ve bu durum devlet destekli bir gemi filosunun kurulmasına olanak sağladı. Floransa'ya ait ilk kadırgalar 1420'lerde İskenderiye'ye hareket etti. Bu dönemde Floransa hem İskenderiye hem de Şam'da konsoloslar bulundurma iznine sahip oldu⁴. Floransa gemilerinin bundan sonraki seferleri, hâlâ az olsa da, 1445'den sonra görece daha düzenli bir hale geldi. İstanbul'a ilk gemi seferi 1430'larda yapıldı ve 1437'de

¹ Patrick Boucheron, "Benzersiz Bir Ailenin Engellenemez Yükselişi: Medici Ailesinin Dramatik Serüveni", Çev. Deniz Öztürk, *Toplumsal Tarih*, S. 122 (Şubat 2004), s. 36-38; Hans Pfeffermann, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*, Çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003, s. 177; Bekir Sıtkı Baykal, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi: C. II, 1. Kitap, Otuz Yıl Savaşı Devri*, Ankara 1988, 159-60.

² P. Boucheron, *a.g.m.*, s. 38; Ayrıca bkz. R. Sédillot, *a.g.e.*, s. 220, dpn. 12.

³ Franz Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Stambul*, München 1963, s. 2; Alessandro Olsaretti, *Trade, diplomacy and state formation in the early modern Mediterranean: Fakhr al-Din II, the Sublime Porta and the court of Tuscany*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Institut of Islamic Studies, McGill University, Montreal 2005, s. 36.

⁴ 1430'larda Şam'a gelen Broquière burada birçok Fransız, Venedikli, Cenevizli ve Katalonyalı arasında Floransalılar olduğunu da söylüyordu. Bkz. Bertrandon de la Broquière, *Bertrandon de la Broquière'in Denizaşırı Seyahati*, Ed. Ch. Schefer, Çev. İlhan Arda, İstanbul 2000, s. 124-25.

Floransalı tüccarlar şap tedariki için İstanbul'daki Cenevizlilerle bir antlaşmaya vardı¹. Ayrıca 1111 yılında Bizans İmparatoru I. Alexios Komnenos tarafından Haliç kıyısında bir mahallede yerleşmelerine izin verilen ve ticarî faaliyetlerini buradan yönlendiren Pisalıların İstanbul'da sahip oldukları bütün ayrıcalıkları elde etmek üzere Bizans imparatoru ile müzakerelere giriştiler. O döneme kadar doğuda oldukça az temsil edilen Floransalılar da artık bir ticaret kolonisine sahip olmak istiyordu².

1439 yılında Kilise Konsili için Floransa'da bulunan İmparator VIII. Ioannes ile yapılan müzakereler olumlu sonuç verdi ve aynı yıl yapılan bir antlaşma ile Pisalıların bütün hakları Floransalılara geçti³. Pisalıların İstanbul'daki mahalleleri ve kiliseleri artık Floransalılara hizmet edecekti. Yeni koloninin davaları da bir konsolos tarafından görülecek, ticarî faaliyetlerde % 2 oranında bir vergi ödemekle yükümlü olacaklardı. Henüz XIV. yüzyılda Floransalı Bardi ve Peruzzi firmaları vasıtasıyla Çukurova bölgesindeki Ermeni Krallığı ve Kıbrıs ile ticarî ilişkiler kurabilen Floransa artık İstanbul'un yanısıra Karadeniz ticaretine de katılacaktı⁴.

Aynı dönemde bazı Osmanlı şehirlerinde ticaretle meşgul olmaya başlayan⁵ Floransa'ya Anadolu'dan tekstil maddeleri ve diğer ürünler gittiği muhakkaktır⁶. Tekstil endüstrisi için gerekli olan Foça şaplarına Cenevizliler vasıtasıyla ulaşan Floransalılar'ın Anadolu'daki bu ilk dönem boyunca Osmanlılarla bir şekilde ilişkiye geçmiş olması gerekir. Hatta Floransalıların daha önceki dönemlerde, başta Bursa olmak üzere Saruhan, Aydın ve Menteşe gibi beyliklerle ticarî ilişkilerine bağlı olarak Anadolu'nun diğer ticaret şehirlerinde de depoları olduğu ileri sürülmüştür⁷.

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 3.

² Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C. II, İstanbul Ankara 1986, s. 122.

³ Wilhelm Heyd, *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*, C. II, Stuttgart 1879, s. 300; Richard A. Goldthwaite, *The Economy of Renaissance Florence*, Baltimore 2009, s. 182-83; Şakiroğlu, Floransalıların Bizans başkentindeki ilk temsilciliklerini 1422 yılında oluşturduğunu belirtir. Bkz. Mahmut Şakiroğlu, "Floransalılar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1994, s. 323.

⁴ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 93, 114; R. Mantran, *a.g.e.*, s. 122.

⁵ B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 200, 204.

⁶ Uzunçarşılı, Anadolu'da bulunan şap madenlerinin işletilmesinde daha ziyade Cenevizliler ve Floransalıların rol oynadığını ifade eder. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 251.

⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 255.

Bununla birlikte, I. Murad döneminde devletin sınırlarının Balkan yarımadasında genişlemesi ve kalıcı olarak yerleşmesi neticesinde Floransalılar bu yeni güç ile temas etmeye başlamıştı. Bilhassa Yıldırım Bâyezid'in Floransa'nın o dönemdeki büyük rakibi Milano Dukası Giangaleazzo Visconti ile sıcak bir ilişki içerisinde olmasının Floransalılara ön yargıyla bakması için yeterli olduğu da söylenir¹. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Acciaiuoli ve Buondelmonti gibi Floransalı bazı büyük aileler Yunanistan'da birçok önemli mülkiyet elde etmişti. Özellikle Venediklilerin himayesindeki Atina şehrinin sahipleri olan Acciaiuoliler, değişen siyasî şartlara göre Osmanlılar ile Venedik arasında ikiyüzlü bir politika izliyordu. 1451'de I. Neri Acciaiuoli'nin ölmesinin ardından bu bölgelerde artan Osmanlı fetihlerinden Atina da nasibini alacaktı. İlerleyen yıllarda ailenin Atina'yı Türklere terk etmesinin etkisini üzerinden atması oldukça zor olacaktı².

Atina'da yaşanan bu olaydan kısa süre sonra Trabzon Rum İmparatorluğu sınırları içerisinde de ticaret serbestisi elde eden Floransalılar, 1460 yılında İmparatorla yapılan bir antlaşma ile şehirde bir konsolos bulundurma ve *fondaco* kurma hakkına da kavuşmuştu. İstanbul'da olduğu gibi Trabzon'da da ticaretten alınacak gümrük vergisi oranı % 2 olarak belirlenmişti. Floransalıların Akdeniz'deki ticarî ilişkileri Sakız Adası'na kadar uzanmaktaydı. Ceneviz hâkimiyetinde bulunan adada bir koloni oluşturmayı başardıkları da bilinmektedir. Zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklara rağmen Floransalıların 1468 yılında buraya bir konsolos atayacak kadar güçlendikleri anlaşılmaktadır³.

Floransa, Doğu Akdeniz'de zamanla daha fazla görünmeye ve adından daha fazla söz ettirmeye başlamıştı. Ama Avrupa ve Akdeniz'deki bütün dengeleri değiştirecek olan asıl tarihi gelişme İstanbul'un Türkler tarafından fethi olacaktı. O zamana kadar Anadolu'ya hâkim olup Balkanlarda sağlam bir şekilde ilerleyen bu

¹ Franco Cardini, "Firenze e gli Ottomani tra XIV e XVI secolo", *Relazioni Italiane attraverso la storia*, Ankara, 23-25 Settembre 1993, Ankara 1994, s. 35-36.

² F. Cardini, *a.g.m.*, s. 36; Acciaiuoliler bir ara kendilerini Osmanlıların vasalı olarak ilan etmişti. Bkz. Aynı yazar, *Europe and Islam*, Blackwell Publishing 2001, s. 119; Acciaiuoliler, 1571 yılındaki İnebahtı Savaşı'ndan sonra dahi Atina'da sahip oldukları dük unvanlarının hatırasını yaşatmak adına aileye ait ikonalarda kendilerini Türk kıyafetleri içerisinde resmetmeye devam edeceklerdi. Bu görüntü ailenin Türklerle olan tarihi bağlarının ne kadar etkili olduğuna dâir önemli bir işarettir. Bkz. Mario Scalini, "Sultanın Gülü-Grandükün Gülü", *Medicilerden Savoylara Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi*, İstanbul 2004, s. 19.

³ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 88-89.

dinamik güç, 1453 yılında İstanbul'un yeni sahibi olarak artık Avrupalı devletleri telaşa düşüren bir olayı gerçekleştirecekti. İstanbul'un fethi, Doğu Akdeniz'deki güçler dengesinin değişmesinin dönüm noktası olması yanında diğer Avrupa devletleriyle birlikte İtalyan şehir devletleri için de ayrı bir önem arz etmekteydi. Özellikle Venedik-Ceneviz ikilisinin karşısında artık Fatih Sultan Mehmed'in desteğini de alacak olan yeni rakip Floransa vardı. Bu dönemde hiçbir askerî ehemmiyete sahip olmayıp sadece siyasî yönden kendisinden faydalanılacak olan Floransa'nın ticarî ayrıcalıklarla Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması sağlanacaktı¹. Bu suretle XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iki ülke arasında bir uzlaşma ve yakınlaşma politikası doğacak, söz konusu durum sadece diplomatik ilişkiler seviyesinde değil ekonomik ve kültürel alanlarda da gelişecekti².

Yukarıda bahsedilen antlaşmalar neticesinde İtalyan devletleri, Bizanslılardan elde ettikleri bütün hak ve imtiyazları aynı ölçüde olmasa da Osmanlılar zamanında da sürdürmeyi başarmışlardı. Sonraki yıllarda Avrupa'da yaşanan hızlı Türk ilerleyişi iki taraf arasında savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Nihayet İstanbul'un Türkler tarafından fethi ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştı. Bu defa İtalyan devletleri Türklerin ilerleyişi karşısında Doğu'daki ticarî çıkarlarını kaybetme korkusuyla hareket etmeye başlamışlardı. Ticarî kaygılar zamanla askerî harekâtlarla korunmaya çalışılmış hatta meseleler bir Doğu-Batı çatışmasına dönüşmüştü³.

¹ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C. IV, Hayat Yay., by.y, 1964, s. 40.

² Lorenzo Tanzini, "Il Magnifico e il Turco: Elementi politici, economici e culturali nelle relazioni tra Firenze e Impero Ottomano al tempo di Lorenzo de' Medici", *RİMe*, n. 4, giugno 2010, s. 272.

³ M. Arıkan, *a.g.m.*, s. 20

KAYNAK VE MEVCUT ARAŞTIRMALARA DÂİR

XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle siyasî, askerî ve ticarî ilişkilerini çalışmak birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Türkiye açısından baktığımızda söz konusu çalışmalar daha ziyade yurtiçinde bulunan Osmanlı arşivleri ve Türkçe kaynaklar temel alınarak yapılmıştır. Bu çok önemli kaynakların yanısıra yurtdışında yer alan arşiv veya kütüphanelerin kullanılması çoğu zaman ihmal edilmiştir. Son dönemlerde bu durumun giderilmesine yönelik faaliyetler olsa da, Osmanlı Devleti'nin uluslararası münasebetleri hâlâ tek taraflı olarak ortaya konmaya çalışılmaktadır. Söz konusu eksikliklerse tarihi ilişkilerin seyrini ve boyutunu anlamamızı engellemektedir.

Özellikle son yıllarda Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle olan ilişkilerini ele alan araştırmalara rastlanmakla birlikte, Osmanlı arşivlerine dayanan Osmanlı-İtalya münasebetlerine dâir çalışmalar genellikle Venedik Cumhuriyeti üzerine yoğunlaşmaktadır. Oysa, Osmanlı tarihinin önemli bir parçasını oluşturan İtalyan şehir devletlerine ait arşivlerin barındırdığı yabancı belgeler de göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Osmanlı Devleti ile Floransa/Toskana Grandukalığı arasındaki ilişkiler ele alınırken Osmanlı arşivleriyle birlikte Floransa arşivlerinden de büyük ölçüde yararlanılmıştır. Çalışmamızın ilk aşamasında her iki devlete ait arşiv vesikalarının kullanılmasının çok önemli bilgiler ortaya çıkaracağını düşünüyorduk. Osmanlı arşivlerinde diğer devletlerle ilgili nispeten yeterli miktarda belgeye ulaşmak mümkün olmakla birlikte, ilerleyen safhalarda aynı durumun Floransa için geçerli olmadığını müşahade ettik. Floransa Devlet Arşivi'nde yapılan araştırmalarda ise ilk defa kullanıldığını düşündüğümüz baylos raporları ile iki devlet arasında yapılan diğer resmî yazışmaların önemli bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı yazışma geleneğinden farklı olarak, ayrıntılı rapor ve mektupları içeren Floransa arşiv vesikaları, özellikle XVI. yüzyılda yaşanan birçok olaya ışık tutmaktadır. Her ne kadar Venedik Devlet Arşivi kadar bol miktarda Osmanlıca vesikaları barındırmasa da, XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Floransa arşivindeki Türkçe belgelerin mevcudiyetinde de bir artış görülmektedir. Gerek Osmanlı gerekse Floransa arşivlerinin XV. ve XVI. yüzyıllara ait konuyla ilgili Türkçe belgeler bakımından yetersiz olmasının sebepleri anlaşılabilmiştir. Buna rağmen az sayıdaki Türkçe ve İtalyanca belgenin çoğunlukla birbiriyle tutarlı olduğunu belirtmekte fayda vardır.

ARŞİVLER

I. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ MÜHİMME DEFTERLERİ

Osmanlı arşivlerinin en önemli serilerinden birini oluşturan Mühimme Defterleri, Divân-ı Hümayûn'da görüşülen dahilî ve haricî meselelerle ilgili alınan siyasî, askerî, ticarî ve sosyal kararları içermektedir. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin Floransa ile olan ilişkilerine dâir önemli bilgilere ulaşmayı umduğumuz defterlerin bazılarında ilişkilerin normal seyrettiği dönemler hakkında az sayıda belge tespit edilebilmiştir. XVI. yüzyılın son çeyreği ile XVII. yüzyılın hemen başlarına ait Mühimme Defterlerinde ise genellikle St. Stephen tarikat kadırgalarının Osmanlı sularındaki faaliyetlerine ilişkin hükümler bulunmuştur. Floransa'ya ait olması gereken belgelerde yaşanan eksikliğin en büyük nedenlerinden birisi, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme Defterleri'nin Osmanlı-Floransa ilişkilerinin son bulduğu tarihlerden itibaren başlıyor olmasıdır. XVI. yüzyılın ortalarından başlayan defterlerden sadece altısı iki devlet arasındaki ilişkilerin normal seyrinde devam ettiği döneme aittir. Söz konusu tarihten sonraki defterlerde ise Akdeniz'de yaşanan korsan mücadeleleriyle ilgili sınırlı miktarda belgeye ulaşılmıştır. Bu nedenle farklı konulara dâir sürekli yazışmaları takip etmek mümkün olamamıştır.

KÂMİL KEPECİ TASNİFİ

Ahkâm ve Beylikçi Kalemî Defterleri

Büyük kısmı maliye kalemine ait olan Kepeci tasnifindeki defterlerin taranması sonucunda da yeterli miktarda belgeye ulaşamamıştır. 71 numaralı *Ahkâm Defteri*'nde tarikat kadırgalarının faaliyetlerine dâir bir, 74 numaralı *Beylikçi Kalemî Defteri*'nde ise Floransa baylosunun arzuhallerine ilişkin üç adet belge tespit edilebilmiştir.

RUZNAMÇE DEFTERLERİ

Çeşitli tevcihâtlara ait kayıtları içeren Ruznamçe Defterleri üzerinde yapılan taramalarda Venedik'le ilgili hükümlerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Yalnızca

H. 973 (1566) tarihini taşıyan 17/A numaralı defterde Floransa baylosu tarafından Divân-ı Hümâyun’a sunulan bir arzuhal tespit edilebilmiştir.

DİĞER TASNİFLER

Çalışmanın esasını teşkil edecek belgelere ilişkin tarama çalışmaları sadece yukarıda bahsedilen tasniflerle sınırlı kalmamıştır. Mühimme Defterlerinin devamı olup tasnif dışı kalması nedeniyle “*Mühimme Zeyli Defterleri*” adı altında ayrı bir grup olarak değerlendirilen defterlerde yapılan araştırmalarda da beklenen sonuçları vermemiştir. Ayrıca her türlü antlaşma ve ahidnâme metinleri ile yabancı elçilere, konsoloslara ve tüccarlara ait yazışmaları ihtiva eden “*Düvel-i Ecnebiye Defterleri*” içerisinde de Floransa ile ilgili kayıtlara rastlamak mümkün olmamıştır. Bunların yanısıra, *Maliyeden Müdevver Defterler* tasnifinde yer alan ahkâm defterleri, Bâb-ı Âsafî belgeleri serisi içerisinde bulunan *Ali Emirî Tasnifi* ve *İbnülemin Tasnifi* ile Bâb-ı Âsafî Defterleri arasındaki *Beylikçi Kalemi*, *Düvel-i Ecnebiye Kalemi*, *Rüûs Kalemi*, *Âmedi Kalemi*, *Şikâyet Ahkâm Defterleri* ve *Şikâyet Kalemleri* titizlikle incelenmiştir. Ancak söz konusu arşiv fonları çalışma konusuyla ilgili aydınlatıcı hiçbir bilgi ve belgeyi içermemektedir.

ŞER‘İYYE SİCİLLERİ

Bursa Şer‘iyye Sicilleri

Osmanlı tarihinin kaynakları arasında yer alan mahkeme kayıtlarının önemi tartışmasızdır. Osmanlı Devleti’ne ait en eski sicilleri barındırması ve Floransalı tacirlerin XV. yüzyıldan itibaren Bursa ile yoğun ilişkilerinin bulunması Bursa Şer‘iyye sicillerinin değerini bir kat daha arttırmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın ticaret bölümünün aydınlatılması açısından Bursa sicillerinden de yararlanılmıştır. Bursa mahkeme kayıtlarından yararlanılarak yapılan çalışmaların bir kısmında Floransalılarla ilgili kayıtlara rastlanmakla birlikte, XV. yüzyıl ile XVI. yüzyılın ilk yarısını kapsayan dönemle ilgili taraması yapılan defterlerden elde ettiğimiz sonuçlar beklentilerimizi karşılamamıştır. Söz konusu döneme ait defterler içerisinde tereke kayıtlarının da önemli bir yer işgal ettiğini belirtmek gerekir. Bununla birlikte, çalışmalar neticesinde Floransalılarla ilgili olarak tespit edilebilen hükümlerin çoğunlukla kefalet, vekâlet ve

borç davalarına ait olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu davalara ilişkin kayıtların büyük kısmı Arapça tutulmuştur. Türkçe hükümler ise genellikle ticareti yapılan ipek ve kumaşların gümrük vergilerinden ibarettir.

Galata Şer‘iyye Sicilleri

Floransalıların İstanbul’da yoğun şekilde bulunmasından dolayı Bursa sicillerinden daha fazla öneme sahip olduğunu düşündüğümüz Galata mahkeme defterleri XVI. yüzyılın ortalarından başlamaktadır. İlki 1551-1552 (H. 958-959) tarihlerini kapsayan XVI. yüzyıla ait Galata sicilleri üzerinde yapılan çalışmalar da konumuzla ilgili tarih aralığına tam olarak cevap vermediği için katkısı oldukça sınırlı kalmıştır. Yüzyılı kapsayan defterlerin tümü taranmasına rağmen, yalnızca I numaralı defterde Floransalı tacirlerle ilgili kayıtlar bulunabilmiştir.

II. FLORANSA DEVLET ARŞİVİ

Osmanlı arşivleri yanında çalışmamıza esas teşkil eden diğer arşivler Floransa’da bulunmaktadır. Floransa Devlet Arşivi’nde sürdürülen çalışmalarımız daha ziyade “*Fondo Archivistico Mediceo*” tasnifi üzerinde yoğunlaşmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilişkilere dâir yazışmaların önemli kısmı bu fonda yer almaktadır. Medici Ailesi’nin XVI. yüzyılda idareye yeniden hâkim olmasıyla birlikte, I. Cosimo döneminde “*Palazzo Mediceo*”dan “*Palazzo dei Signori*”ye taşınırken devletin iç ve dış yazışmalarını barındıran aile arşivi de beraberinde götürülmüştür. Böylece bizi ilgilendiren arşiv fonu ortaya çıkmıştır. Baylos raporları ve bizimle ilgili çeşitli vesikaların yer aldığı yüzlerce defter yanında, “*Levante*” başlığı altında XVI. yüzyılın ortalarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bir dönemde Osmanlı Devleti ile Floransa arasında yapılan yazışmaların bulunduğu Türkçe ve İtalyanca belgeleri içeren defterler ayrıca sıralanmıştır. Bu yazışmalar çoğunlukla 4274, 4272/A, 4275, 4276, 4277, 4278, 4279 ve 4280 numaralı dosyalarda/defterlerde (*filza*) toplanmıştır¹.

Arşivde “*Miscellanea Medicea*” tasnifinde bir araya getirilen müstakil vesikalar arasında da konumuzla ilgili yazışma ve belgelere rastlamak mümkün olmuştur. Fonda çoğunlukla elçilikler, uluslararası antlaşmalar ve muhtelif konulara dâir yazışmalar yer

¹ Katalog ve Osmanlı Devleti’yle yazışmaları içeren defterler için bkz. *Archivio Mediceo del Principato, Inventario Sommario*, Roma 1996, s. 143-144.

almakla birlikte, Türkçe belgeler tespit edilememiştir¹. Ayrıca Carte Stroziane ve Consoli del Mare isimli tasnifler taranarak İtalyanca bazı belgeler temin edilmiştir.

III. LUCCA DEVLET ARŞİVİ

Floransa yakınlarında küçük bir yerleşim birimi olan Lucca'daki devlet arşivinin en büyük özelliği I. Süleyman tarafından Luccalılara verilen ticaret izniyle ilgili bir nâme'yi muhafaza ediyor olmasıdır. Oldukça sağlıklı şekilde günümüze ulaşan 1558 yılına ait nâme "*Diplomatico Tarpea*" isimli dosyada saklanmaktadır. Aynı dosyada Türkçe nâmenin İtalyanca bir sureti de yer almaktadır.

KAYNAKLAR

I. KRONİKLER

Ne yazık ki Osmanlı arşivlerinin Floransa ile ilişkiler üzerine suskunluğu Osmanlı kroniklerinde de görülmektedir. XV. yüzyıla ait Osmanlı tarihlerinde iki ülke arasındaki ilişkilerin izine neredeyse hiç rastlanmamaktadır. XVI. yüzyılda ise Floransalılarla ilgili elçilik heyetinin varlığını haber veren Bostan Çelebi (*Süleymannâme*) ile yüzyılın sonlarında başlayan Avusturya savaşlarında Osmanlı ordusuna karşı savaşan Toskana askerleri hakkında bilgi veren Selânikî ve Nâima'da yer alan kısa anlatımlardan yararlanılmıştır. Aynı yazarlar zaman zaman Toskana kadırgalarının Akdeniz'de giriştikleri Osmanlı karşıtı faaliyetlere değinirken Floransa veya Toskana isimlerinden ziyade *duka* ifadesini kullanmışlardır. Selânikî, ayrıca tarikat filusunun Sakız baskını hakkında nispeten ayrıntılı bilgiler sunmakla birlikte, "*a 'dâ-i dînden melâ'in-i hâksâr Duka*" ve benzer ifadelerle Toskana kadırgalarının Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinden en fazla bahseden yazar durumundadır. Diğer bir kronik sahibi Mustafa Sâfî ise sadece Ma'noğlu Fahreddin'in XVII. yüzyılın ilk yarısındaki faaliyetlerine değinmiştir. Pîrî Reis'in Floransa ve Toskana kıyılarına dâir ayrıntılı tasvirleri yanında, Kâtip Çelebi'nin denizcilik tarihiyle ilgili verdiği bilgiler arasında Toskanalılara da rastlamak mümkün olmaktadır. Ancak, Pîrî Reis dışındaki bütün yazarların olayları Floransa/Toskana ismine atıf yapmadan anlatması ilginç bir ayrıntıdır.

¹ Katalog için bkz. Silvia Baggio-Piero Marchi, *Miscellanea Medicea I (1-200)*, Roma 2002.

II. YAYIMLANMIŞ VESİKALAR

Osmanlı arşivlerinin XV. yüzyılda devletin siyasî ilişkilerine yardımcı olacak kayıtlar bakımından yetersiz olduğu âşikârdır. XV. yüzyılda uluslararası münasebetler üzerine çalışmak isteyen araştırmacıların yararlandıkları yerli kroniklerin yanısıra, Avrupa arşivlerinde muhafaza edilen belgeler de vazgeçilmez kaynaklar durumundadır. Henüz Osmanlı tarihi çalışmalarında yeteri kadar faydalanılmayan bu arşiv kaynaklarının dil ve yazım özellikleri aşılması gereken bir diğer meseledir. Söz konusu dönemleri çalışmak için uzmanlık gerektiren bu tür vesikaların okunması bizim için de önemli bir sorun olmuştur. Ancak, Giuseppe Müller (1825-1895)'in Toskana şehirlerinin XV. yüzyıldan 1531 yılına kadar Hristiyan Doğu ve Türklerle ilişkileri üzerine hazırladığı, *Documenti sulle Relazioni delle Città Toscane coll'oriente Cristiano e coi Turchi fino all'anno MDXXXI...* başlıklı eserinde, Floransalıların başlangıcından itibaren Osmanlı Devleti ile olan siyasî ve ticarî ilişkilerine dâir arşiv vesikalarının yayımlanmış olması benzer zorlukları kısmen gidermiştir. Bu nedenle çalışmada yer alan belge ve bilgiler Osmanlı-Floransa münasebetlerinin ilk dönemi hakkında yararlandığımız birinci el kaynaklar durumundadır. Floransalı hâkimlerin 1453 yılından önce doğudaki ve İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti idarecileriyle yaptığı yazışmalar eserde kronolojik olarak yayımlanmıştır. Belgelerin tümü Latince ve İtalyanca olarak kaleme alınmış olup İstanbul'daki koloninin yönetmelikleri, Osmanlı Devleti ile yapılan yazışma ve bazı antlaşmalar, ticaretle ilgili konularla bayloslara yazılan emirler tarih ve belge içeriklerinin özetleri verilerek yayımlanmıştır. Çalışmamızda eserin 1960 yılında yapılan baskısından yararlanılmıştır.

XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı-Floransa ilişkileri üzerine bilgi veren bir diğer önemli çalışma G. Francesco Pagnini'nin üç ciltlik (*Della Decima e di varie altre gravezze imposte dal comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini fino al Secolo XVI*, Lisboa-Lucca 1765-1766) eseridir. Floransalı ajan Benedetto Dei'nin mektupları eserin I. cildinde farklı sayfalarda parçalar halinde yayımlanmıştır. Dei'nin verdiği bilgileri ihtiyatla karşılamak gerekirse de bütünün önemli bir parçasını oluşturması bakımından kayda değer olduğu muhakkaktır. Bu özelliğinin yanında, Osmanlı Devleti ile Floransa arasındaki ticaretle ilgili bilgilere ve 1573 tarihli ahidnâme taslağına da eserin II. cildinde yer verilmiştir.

III. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Çalışma konumuzla ilgili arşiv vesikaları ve birinci el kaynaklara dayanan en ayrıntılı bilgileri veren kişi İtalyan tarihçi *Jacobo Riguccio Galluzzi*'dir¹. Yıllarca süren çalışmaların ardından 1781'de *Istoria del granducato di Toscana sotto il governo di casa Medici/Medici Hanedanı Yönetiminde Toskana Grandukalığı Tarihi* adını taşıyan ve Fransızca'ya da çevrilen 11 ciltlik muazzam eserini ortaya koymuştur. Yazar, I. Cosimo'ya ithaf edilen ilk üç cildin ardından dönemin İtalya ve Avrupa siyaseti çerçevesinde Toskana tarihini incelemiştir. Konumuz itibariyle Galluzzi'nin eseri, Osmanlı-Floransa ilişkileri üzerine arşiv vesikalarına dayalı birinci el kaynak durumundadır. Çalışmamızda, Osmanlı Devleti'ne gönderilen Floransalı elçiler, iki devlet arasındaki müzakereler, ticarî konular ve St. Stephen Tarikatı'nın faaliyetlerine ilişkin bilgilerin yanısıra günümüze ulaşan bazı belgelerin de yayımlandığı eserin ilk üç cildinden yararlanılmıştır. Ayrıca Francesco Inghirami'nin 1841-1843 yılları arasında yayımlanan *Storia della Toscana compilata ed in sette epoche distribuita* adlı eseri de konuya ilişkin kısıtlı bilgiler ihtiva eder.

Floransa arşiv belgeleri ve kaynaklarından yararlanılarak XV. yüzyıl Osmanlı-Floransa siyasî ilişkileri üzerine en ayrıntılı bilgileri veren çalışmalar ünlü Alman tarihçi Franz Babinger tarafından kaleme alınmıştır. Osmanlı tarihinin bu önemli kısmı hakkındaki ilk incelemesi Osmanlı-Floransa münasebetleri hakkında bilgiler de ihtiva etmektedir². İki ülke ilişkileri üzerine ele aldığı ilk müstakil makalesi "*Lorenzo de' Medici ve Osmanlı Sarayı*" adını taşımaktadır³. Makalede, Lorenzo'nun 1492 yılındaki ölümüne kadar geçen 23 yıllık hükümdarlığı sırasında II. Mehmed ve II. Bâyezid ile yakın ve bir o kadar da gizli ilişkileri irdelenmiştir. Babinger, aynı tarihte yayınladığı

¹ 1739 yılında Volterra'da doğan Galluzzi ilköğrenimini burada gördükten sonra 1757 yılında Pisa Üniversitesi'ne girmiştir. Akademik öğreniminin ardından 1762 yılında eğitimini tamamlayan Galluzzi, 1769'da bir çalışma grubuyla birlikte Palazzo Vecchio'da bulunan Medici Aile Arşivi'nin yeniden düzenlenmesi görevine getirilmiştir. Arşivde uzun yıllar süren çalışmalar gerçekleştirmiştir. Medici Hanedanı'nın tarihini yazma işi kendisine verilen Vincenzo Martinelli'nin karşılaştığı zorluklar üzerine Granduca Pietro Leopoldo, bu görevi üstlenmesi için Galluzzi'yi teşvik etmiştir.

² F. Babinger, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", Çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Bellekten*, C. XVII/ 65 (1953), s. 41-82.

³ F. Babinger, "Lorenzo de' Medici e la Corte ottomana", *Archivio Storico Italiano*, CXXI, Dispensa III/1963, Firenze 1963, s. 305-361.

Almanca eserinde de benzer konuları yeniden ele almıştır¹. Yazarın Osmanlı-Floransa ilişkilerine değindiği son çalışması Türkçeye de kazandırılan (*Mehmed der Eroberer und seine Zeit/Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, İstanbul 2003) eseridir. Babinger, kitabında II. Mehmed döneminde yaşanan siyasî olaylar çerçevesinde Floransa'nın Osmanlı siyasetinde oynadığı rol ve Floransalıların İstanbul'daki durumuna daha fazla değinmiştir.

Lorenzo de' Medici'nin hükümdarlığı sırasında iki ülke arasındaki siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkileri ele alan son inceleme Lorenzo Tanzini tarafından yapılmıştır². Tanzini, mevcut yayınlardan yola çıkarak XV. yüzyıldaki Osmanlı-Floransa ilişkilerini farklı bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Grandukalık dönemi Floransa tarihi üzerine bir diğer önemli telif eser Furio Diaz'a aittir. Gino Masi ve Giuseppe Vedovato tarafından İstanbul'daki Floransa kolonisinin yönetmelikleri ele alınarak yapılan çalışmalar da farklı bakımdan değerli bilgiler ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti tarafından Floransa'ya verilen ahidnâmelerin İtalyanca suretlerinin irdelendiği Sergio Camerani'ye ait "Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi" başlıklı çalışma ile Mario Grignaschi'nin Feridun Bey tarafından nakledilen Türkçe ahidnâme suretini incelediği bildirisi kısmen önemli bilgiler içerir³. Halil İnalçık'ın aynı ahidnâme suretini uzun tartışmalara girmeden ele aldığı "Ottoman Galata 1453-1553" başlıklı makalesini de ayrıca zikretmek gerekir. XVI. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı-Toskana ilişkilerini belirleyen tarikat gemilerinin Akdeniz'deki faaliyetleri ve Medici hükümdarlarının siyaseti üzerine Carlo Mangio, Franco Angiolini, Marco Gemignani ve Toskana Grandukalığı'nın Kuzey Afrika ocakları ile münasebetlerine dâir Alessio Bomaci ve Aldo Gallotta'nın çalışmaları konuyla doğrudan ilişkilidir.

Buraya kadar ele alınan çalışmalar, iki ülke ilişkilerinin siyasî boyutuna ışık tutarken, ticaret tarihi üzerine yapılan daha ayrıntılı çalışmalar Bruno Dini ve Japon

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Sambul*, München 1963.

² Lorenzo Tanzini, "Il Magnifico e il Turco: Elementi politici, economici e culturali nelle relazioni tra Firenze e Impero Ottomano al tempo di Lorenzo de' Medici", *RİMe*, n. 4, giugno 2010, s. 271-289.

³ Mario Grignaschi, "Una raccolta inedita di "Münşeât": il Ms. Veliyyüddin Ef. 1970 della Biblioteca Beyazit Umumi di İstanbul e gli "Ahdnâme" concessi dalla Sublime Porta a Chio (muharrem 927 h), a Firenze (muharrem 934) e ad Antivari (ramadan 983)", *Studi Preottomani e Ottomani, Atti del Convegno di Napoli (24-26 Settembre 1974)*, a cura di Aldo Gallotta, Napoli 1976, s. 105-127.

araştırmacı Hidetoshi Hoshino ile başlamıştır. Bruno Dini'nin, XVI. yüzyılın ilk yarısına ait sigorta kayıtlarından yola çıkarak Osmanlı Devleti'nde ipek ve yünlü kumaş ticareti yapan çeşitli şirketlerin faaliyetlerine ışık tutan uzun makalesi oldukça önemlidir¹. Floransa ekonomik tarihi üzerine değerli çalışmaları bulunan Hoshino ise arşiv çalışmaları sırasında Floransalı şirketlerin İstanbul ve Bursa ile bağlantılı ticarî faaliyetlerine ilk dikkat çeken isimlerden olmuştur. Floransa yünlü sanayii üzerine yazdığı önemli eserinin (*L'Arte della Lana in Firenze nel Basso Medioevo, il Commercio della Lana e il mercato dei Panni Fiorentini nei secoli XIII-XV*, Firenze 1980) yanısıra, Osmanlı-Floransa ticareti üzerine yaptığı makaleler de konuya ışık tutan ilk çalışmalardır. Ölümünden yıllar sonra, Franco Franceschi ve Sergio Tognetti'nin editörlüğünü yaptığı eserde Hoshino'nun 1484-1488 yılları arasında Bursa'da faaliyet gösteren Guanti şirketinin tuttuğu muhasebe kayıtları ve XVI. yüzyılın başlarında Floransalı tacirlerin Osmanlı Devleti'ndeki ticarî faaliyetlerini kapsayan iki makalesi yeniden basılmıştır². Maureen F. Mazzaoui ile birlikte yaptığı incelemesi de konuyla ilgili bir diğer çalışma olarak belirtilmelidir. Son olarak Angela Orlandi'nin XV-XVI. yüzyıllarda İstanbul'dan Floransa'ya altın ve para akışı üzerine yaptığı incelemesini de bunlara ilâve etmek gerekir.

Yabancı dilde yapılan inceleme ve araştırmaların yanısıra Osmanlı-Floransa ticarî hayatı üzerine yerli literatürde ortaya konan yegâne çalışmalar Halil İnalçık'a aittir. Bursa'ya ait A-3 ve A-4 numaralı şer'iyeye sicillerinden tespit ettiği Floransalı tacirlerle ilgili hükümleri kullanarak veya yayınlarak yaptığı çalışmalar önemli bilgiler içermektedir³. Bunların dışında, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio di esportazione dei panni di lana e dei drappi di seta fiorentini in Costantinopoli, negli anni 1522-1531*", *Studi in memoria di Federico Melis*, Vol. IV, Napoli 1978, s. 1-54.

² H. Hoshino, "Il commercio fiorentino nell'Impero Ottomano: costi e profitti negli anni 1484-1488", *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s. 113-123; Aynı yazar, "Alcuni aspetti del commercio dei panni fiorentini nell'Impero Ottomano ai primi del '500", *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s. 125-135.

³ Bkz. H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 203-258; Aynı yazar, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. X/14 (1980-1981), s. 1-91; Aynı yazar, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II. Sicil: I Safar 883-Muharrem 886", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIII/17 (1988), s. 1-41.

hayatına dâir kaleme aldığı çeşitli incelemelerinde söz konusu belgelerden sık sık yararlanmışır. Bilhassa Richards tarafından yayımlanan Floransalı ticaret ajanı Maringhi'nin mektupları (*Florentine Merchants in the Age of the Medici: Letters and Documents from the Selfridge Collection of Medici Manuscripts*, Cambridge 1932), İncalcık'ın birçok çalışmasında göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, Floransalı tacirler hakkında çok az belge yer alsa da, Fahri Dalsar'ın¹ Bursa tekstil tarihi üzerine Bursa mahkeme kayıtlarından örnekler sunan eserinden de istifade edilmiştir.

¹ Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul 1960.

I. BÖLÜM

XV. YÜZYILDA OSMANLI-FLORANSA SİYASÎ İLİŞKİLERİ

A. OSMANLI KAYNAKLARINDA “FLORANSA” ADI VE COĞRAFYASI

I. Adı

XV. yüzyılda Avrupa’da Türklerin kökenine dair bir kısım tartışmalar yaşanmıştır. Hümanist bilim adamları arasında Türkleri “öteki” yani barbar, Hıristiyan kanına susamış kimseler olarak tanımlayanlar yanında “*Türk-severler*” de mevcuttu. Bu dönemde hümanist edebiyatta “*de originibus Turcarum*”, yani Türklerin kökeni üzerine tartışmalar alevlenmiş ve bu tartışma XVI. yüzyıl ortalarına kadar devam ede gelmiştir¹. Avrupa’da Türklerin kökeni ve Türk kelimesinin gelişimi üzerine tartışmalar çok erken tarihlerde yaşanırken XX. yüzyıl Türkiye’inde Osmanlı Devleti’nin Türklüğü üzerine görüş ayrılıkları son zamanlarda ortaya çıkmıştır².

Avrupa’da Türklerin, Truvalılar veya Scythianlar’ın soyundan geldiğine dair sorunsal sadece etnik değil siyasî bir meseleyi de barındırmaktaydı. Türklerin kökenine ve ismine dair siyasî amaçlar hedefleyen XVI. yüzyıl kroniklerinde *Turcia* denen şehirde yaşayan Türklerin, İskit kralı Herkül’ün oğlu *Theucra*’nın soyundan geldiğini dahi yazmaktaydılar³. Türkleri ifade etmek üzere kullanılan “*Turci*” kelimesi Osmanlı Türklerinden önce Selçukluları ifade etmek üzere de kullanılmıştı. Ortaçağ Latin yazarları dışında Zonara ve Syclyx gibi Yunan kronik sahipleri de Osmanlılardan önce Selçuklu Türklerini ifade etmek için *Τούρκοι* veya *Turci* kelimelerini benimsemişlerdi.

¹ James Hankins, “Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 49, *Symposium on Byzantium and the Italians, 13th-15th Centuries* (1995), s. 136.

² Konuyla ilgili olarak bkz. Mustafa Soykut, *Italian Perceptions of the Ottomans: Conflict and Politics through Pontifical and Venetian Sources*, Frankfurt 2011; Bu konudaki tartışmalar üzerine ve Osmanlı kroniklerinde *Türk* kelimesinin nasıl kullanıldığına dair örnekler için bkz. Hakan Erdem, “Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmaj(lar)ı”, *Dünyada Türk İmgesi*, Haz. Özlem Kumrular, İstanbul 2005, s. 13-26.

³ İtalya’da Türk imajı üzerine bkz. Mustafa Soykut, *Image of the “Turk” in Italy: A History of the “Other” in Early Modern Europe: 1453-1683*, Berlin 2001; Ayrıca bkz. *Historical Image of the Turk in Europe: 15th Century to the Present*, Ed. Mustafa Soykut, İstanbul 2003; İspanyolca kroniklerde Türklerin kökeni ve Türk imajına dair bkz. Fernando Fernández Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, *Dünyada Türk İmgesi*, Haz. Özlem Kumrular, İstanbul 2005, s. 87-107; Portekiz kaynaklarında Türklerin kökenine ilişkin tartışmalar için bkz. Vasco Resende, “Türklerin Kökeni ile İlgili Rönesans Metinleri: 16. ve 17. Yüzyılların Portekiz Kroniklerinde Etnik Köken ve Soyağacı Tartışmaları”, *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 117-137.

XIV. yüzyılda bazı hümanistler de *Tecuri* veya *Truvalılar* (Troiani) kelimelerini oldukça çok kullanmıştı. Bu ifade birçok haçlı seferi çağrılarında olduğu gibi Floransa ve Venedik yazışmalarında da sık sık kullanılır olmuştu. Daha 1389 yılında Salutati, Floransa'dan Bosna Kralı'na yazılan bir mektupta *Turchi* ve *Troiani* ifadelerine yer vermişti. Salutati diğer bir mektubunda da bu ifadeyi “*işte Teucrianlar*” şeklinde kullanmıştı¹. II. Mehmed'in sarayında bulunmuş olan İtalyan Giovan Mario Fielfo, Sultan'ın Yunanistan'daki fetihlerini Truvalıların Yunanlılardan intikamının alınması olarak yorumlamıştı². 1450'lere gelindiğinde terminoloji gittikçe politize edilmiş ve Papa II. Pius Türklerin İskitlerden gelen barbar bir millet olduğunu ileri sürerek *Teucri* kullanımına ve Türklerin Truvalılar olarak tanımlanmasına şiddetle karşı çıkmıştı³.

Türk kelimesinin kullanımının gelişimine dair ipuçlarını Floransa arşiv belgelerinden takip etmek de mümkün olmaktadır. Henüz 3 Aralık 1455'te Floransalı idarecilerin II. Mehmed'e teşekkürlerini bildiren mektuplarında Latince “*imperatorii theucrorum*” şeklinde hitap edilmekteydi⁴. Daha sonraki yıllarda Türk için *Turcho*, *Turco*, *Turchi* (Türkler), *Magno Turcho*, *Magno Turco* (Büyük Türk)⁵ kullanımı yanında coğrafi olarak Türkiye karşılığında *Teucria*⁶ ifadesi kullanılmaktaydı.

Andrea de' Medici'nin 1488 yılında İstanbul'a gönderilmesiyle ilgili bir mektupta II. Bâyezid'e hitaben “*il grande Imperadore de' Turchi Bayesit Othoman*” ifadesi kullanılmıştı⁷. Burada ismin *Bâyezid Osmanlı* olarak kullanılması devletin adına bir atıf olarak anlaşılmalıdır. On bir yıl sonra Türk başkentine gidecek olan bir diğer Floransa elçisi Geri Risaliti'yle ilgili belgede Bâyezid ismi değişikliğe uğrayarak “*il*

¹ James Hankins, *Renaissance Crusaders*, s. 136; F. Cardini, *a.g.m.*, s. 35; Erhan Afyoncu, *Fatih Sultan Mehmed ve İstanbul'un Fethi'nin Bilinmeyen Yönleri: Truva'nın İntikamı*, İstanbul 2009, s. 96.

² Eva Stamoulos, *a.g.m.*, s. 50-51, E. Afyoncu, *a.g.e.*, s. 98-99; Kritovulos da II. Mehmed'in Truva'yı ziyaret ettiğinde, Aşil ve diğer kahraman Truvalıların mezarlarını aradığını ve Homeros'tan övgüyle bahsederek, Yunanistan'ı fethetmek suretiyle onların intikamını aldığını söylediğini yazar. Bkz. Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni (İstanbul'un Fethi)*, Çev. Karolidi, Haz. Muzaffer Gökman, İstanbul 1967, s. 207-208.

³ M. Soykut, *Italian Perceptions*, s. 203-204; Papa'nın kendisine ait yazısı ve bunun Türkçe'ye çevirisi için bkz. Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul 2007, s. 191; J. Hankins, *Renaissance Crusaders*, s. 137.

⁴ Giuseppe Müller, *Documenti sulle Relazioni delle Città Toscane coll'oriente Cristiano e coi Turchi fino all'anno MDXXXI*, Società Multigrafica Editrice, Roma 1966, s. 182.

⁵ Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 186, 201, 211, 217, 220.

⁶ Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 215

⁷ “*Türklerin Büyük İmparatoru Bâyezid Osmanlı*” Bkz. Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 238.

grande Imperatore de' Turchi Bayseth Othoman”, yani “*Türklerin Büyük İmparatoru Bâyezid Osmanlı*” şeklinde yazılmıştı¹.

Buna karşılık, Osmanlı yöneticilerinin Floransa hâkimlerine ve Floransalılara hitaben yazdırdıkları çeşitli vesikalarda birbirinden çok az farklı yazımlar kullanılmıştır. Divan-ı Hümâyûn'dan çıkan belgelerde genellikle “*Flordin Dukası*” (فلوردين دوقهسى)² veya “*Vilâyet-i Flordin Dukası*” (ولایت فلوردين دوقهسى)³ şeklinde hitaplar kullanılmıştı⁴. 1569 yılından itibaren “*Toskana Grandukalığı*” haline gelen Floransa'yla resmî yazışmalar da bu yeni isme göre düzenlenmişti. XVI ve XVII. yüzyıllarda gerek İstanbul'dan gerekse Cezayir'den gönderilen çeşitli türdeki belgelerde Toskana hâkimlerine “*Kıranduka*” (قرآن دوقه)⁵, “*Kojmo Granduka d(i) Toşkaniye*” (کوژمو گراندوقه)⁶, “*Kranduka da Toşkana*” (کراندوکه دا توşkانه)⁷, “*Duka França Beyi di-Toşkana*” (دوقه فرانچه بکی دیتوشقانه)⁸ şeklinde hitap edilmiştir. XVII. yüzyılın sonlarında III. Cosimo'ya gönderilen bir mektupta, “*Seranesimo Gran Duga Kozimo Perso*” (سرانسیمو گراندوغه فوزیمو پرسو)⁹ şeklinde daha farklı bir hitap tarzı tercih edilmiştir. Daha çok Avrupalı prensleri yüceltmek için kullanılan *serenissimo* kelimesi Türkçe belgede de aynen kullanılmış olup İtalyanca'da üçüncü manasına gelen *terzo* kelimesi de *perso* değişimine uğramıştır. XVI. yüzyılda Floransa'da bulunan bir esire, kardeşi tarafından yazılan 1576 tarihli Türkçe bir mektupta duka için “*Duka-i Firentse*” (دوقه فرننتسه)¹⁰ yazımı kullanılmıştır.

Bununla birlikte 1577 tarihli bir vesikada “*Duka di Vançe Gran-Toskana*” (دوقه دی وانچه گرانتوشقانه)¹¹ şeklinde hitap edilirken, 1598 yılında yazılan iki farklı nâmede “*Duka-i Françe Beyi di Toşkana*” (دوقه فرانچه بکی دیتوشقانه)¹² şeklinde bir yazıma

¹ Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 242.

² BOA., MD XXVII, s. 237/550; Başka bir vesikada muhtemelen yazım hatasından dolayı “*Florin Dukası*” şeklinde yazılmıştır. Bkz. BOA., MD XXVII, s. 244/567.

³ BOA., MD XXIII, s. 282/603.

⁴ Uzunçarşılı, Osmanlı arşiv belgelerinde kendilerine “*Flordin Beyleri*” denildiğini belirtmektedir. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 465; Zeki Sönmez, *Türk-İtalyan Siyaset ve Sanat İlişkileri*, İstanbul 2006, s. 44.

⁵ ASF., MP 4274/A, Ins. VI, c. 20.

⁶ ASF., MP 4274/A, Ins. VI, c. 21.

⁷ ASF., MP 4275, c. 74.

⁸ ASF., MP 4275, c. 8, 9.

⁹ ASF., MP 1078, c. 86.

¹⁰ ASF., MP 4279, c. 58-59.

¹¹ BOA., MD XXX, s. 334/784.

¹² ASF., MP 4275, c. 8, 9.

rastlanmıştır. Burada geçen *Françe* kelimesinin Fransa ile ilgisinin olması ihtimal dışı olmakla birlikte, ismin İtalyanca telaffuza en müsait olan “*Firentse*” şeklinde yazılmak istenmesi ve Türk kâtiplerinin kendilerine has biçimde ismi duydukları gibi yazma girişimleri neticesinde “*Françe*” şeklinde kaleme almalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Zaten bu dönemde Fransızların Floransa üzerindeki bir nüfuzundan da söz etmek mümkün değildir. Böyle bir durum söz konusu olsa idi, Osmanlı idaresinin mevcut Fransız nüfuzundan kaynaklanarak Floransalıların Fransızlara bağımlılığını ifade eden böyle bir ifade kullanmış olabileceği ileri sürülebilirdi. Sözedilen resmî vesikaların yanısıra, konuya ilişkin bilgi veren az sayıdaki kronikte de “*Duka-i Françe*” veya “*Duka Françe*” (دوقه فرانچه) ifadelerinin Fransa’dan ziyade Floransa’yı işaret ettiği dikkate alınarak, kroniklerin bu şekilde değerlendirilmesi bazı muhtemel bilgi yanlışlıklarının giderilmesine yardımcı olacaktır.

Türkçe’ye Florentin, Fiorentin, Firontin, Flordin ve son şekliyle Floransa¹ olarak geçen şehir için Osmanlı vesikalarında genellikle “*Vilayet-i Flordin*” (ولایت فلوردين)², 1569’dan sonra ise “*Vilayet-i Toskana*”, “*Toskana Vilayeti*” (توسقانه ولايتی)³, “*Toskana Devleti*” (توسقانه دولتی)⁴ veya sadece “*Florentin*” (فلورنتین)⁵ şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Floransa şeklindeki yazımına en erken örnek *Vâkı’ât-ı Sultân Cem*’de görülmektedir. Eserde Papalık nezdinde bulunan elçilerden bahsedilirken Floransa’yla ilgili olarak “*Filârtîn*” (فلارتین) şeklinde bir imlâ kullanılmıştır⁶. Daha sonraları ünlü Türk denizcisi Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*’sinde buradan “*Firentin*” (فرننتن) diye bahsetmiştir⁷. 1576 tarihli mektupta Floransa’nın çok daha eski bir yazımı olan Fiorenza’yı hatırlatan “*Fiyorentsa* (فيورانتسه)⁸ *nam şehir*” ifadesi karşımıza çıkmaktadır. Bu vesikanın yanısıra Bostan Çelebi’ye ait eserde Alman ve Floransa elçilerinden

¹ Mahmut H. Şakiroğlu, “Floransalılar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1994, s. 323; Aynı yazar, *Bursa’dan Floransa’ya*, s. 145.

² BOA., *MD XXIII*, s. 282/603.

³ BOA., *MD XXXV*, s. 302/764.

⁴ BOA., *MD XXXV*, s. 331/845.

⁵ Örnek için 1047 (1638) tarihli bir arşiv belgesine bkz. BOA., *A.DVN. DVE. 26/1*, s. 13/26.

⁶ Nicolas Vatin, *Sultan Djem, Un prince Ottoman dans l’Europe du XVIe siècle d’après deux sources contemporaines: Vâkı’ât-ı Sultân Cem, Œuvres de Guillaume Caoursin*, Ankara 1997, s. 201.

⁷ Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Ertuğrul Zekâi Ökte, trans. Vahit Çabuk, Tülây Duran, Robert Bragner, C. III, İstanbul 1988, s. 1180-81.

⁸ ASF., *MP 4279*, c. 58-59.

bahsederken “*Alaman ve Firentese keferesi beyleri*” ifadesine yer verilmiştir¹. Katip Çelebi ise ismi “*Florensiya*” (فلورنسيا) olarak kaleme almıştır².

Evliya Çelebi bunlardan farklı olarak Avrupa dilleri ile ilgili bir bahiste Floransa’dan sadece “*Alakorna*” veya “*Alagorona-i Grandüka*” yazımıyla söz etmiştir³. Söz konusu yazım şekli XVII. yüzyıl başlarında Osmanlı belgelerinde de görülmektedir. Aslı İtalyanca Livorno olup, İngilizce Leghorn’dan bozma olan isim Osmanlıca belgelerde buna benzer bir imla ile kaydedilmiştir. Örneğin, 12 Zi’l-hicce 1023 (*13 Ocak 1615*) tarihli bir hükümde Toskana Grandukalığı kısaca, “*Alagorna*” olarak yazılmıştır⁴. Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi’den farklı olarak Ligorna Kalesi (ليغورنا) olarak bahsettiği şehrin Floransa’ya bağlı olduğunu vurgulamıştır⁵. Daha sonraki dönemlerde “*Alikorna*” yazımıyla karşılaşmak da mümkün olmaktadır⁶.

Mevcut arşiv belgelerinde Floransa vatandaşlarını tanımlamak için genellikle *Firontini*, *Fiorentini*,⁷ *Flordinî* (فلوردينى) veya *Flordinli* (فلوردينلى), *Flordinlü* (فلوردينلو) şeklinde yazımlara yer verilmiştir⁸. Kuzey Afrika’daki beylerbeyiler de Floransa dukalarına, bazen unvanlarıyla bazen de kendilerine has şekilde *Ferdinando Madici* (فردندانو مادجى)⁹, *Granduka hazretleri* (گران دوقه حضرتلرى)¹⁰, *Vilayet-i Toşkana hâkimi Gran-Kozumo (Cosimo)* (ولایت توشقانه حاکمى گرانقوزومو)¹¹, *Kozma Üçüncü Gran-duka di Tozkana* (قوزمه اوچونجى گران دوقه دى توزقانه)¹² ifadeleriyle hitap etmişlerdir. Dukaların isimleri yazışmalarda değişik şekiller alabilmişlerdir. Bunlar bazen *Kozimo/Kojimo*

¹ Bostan Çelebi Mustafa b. Mehmed Ali, *Süleymannâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitaplığı No. 3317, v. 135a.

² Kâtip Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibâr fi Esfâri’l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, Haz. İdris Bostan, Ankara 2008, s. 68, 113.

³ Prof. Dr. Mustafa Soykut, yazımın İtalyanca “*alla corona di granduca*”dan bozma olabileceğini ileri sürmektedir. “*Alakorna*” yazımı için bkz. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu*, Haz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, C. III, İstanbul 1999, s. 156-57; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu*, Haz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, C. V, İstanbul 2001, s. 262.

⁴ BOA., *MD LXXX*, s. 425/1025.

⁵ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibâr*, s. 68, 113, 441.

⁶ Brahim Bouazi, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasî ve Ticarî İlişkileri*, İstanbul Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 58.

⁷ Halil İnalcık, “Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 226, 228, 236, 243.

⁸ Örnek için bkz. GŞS., *No I*, s. 71, 96.

⁹ ASF., *MP 4274/A*, Ins. I, c. 33.

¹⁰ ASF., *MP 4274/A*, Ins. III, c. 4.

¹¹ ASF., *MP 4274/A*, Ins. VI, c. 17.

¹² ASF., *MP 1078*, c. 61.

bazen *Kozma* bazense *Kozumo* şekline dönüşmüştür. Bunları çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, genel bir fikir vermesi bakımından mevcut örneklerin yeterli olacağı düşünülmüştür.

Burada değinilmesi gereken önemli noktalardan birisi de, aslında Floransa veya Toskana Devleti'yle ilgili olduğunu bildiğimiz konularda bilgi veren bazı Osmanlı kroniklerinin, yukarıda bahsedilen arşiv belgelerinde olduğu gibi, Floransa'ya ait diğer yazım şekilleri yerine “*França*” okunmasına müsait bir yazım biçimi kullanmış olmasıdır. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında başlayan uzun Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Floransa hükümetinin Hıristiyan birliğine nakdî ve askerî destek verdiği bilinmekle birlikte, Fransızların Osmanlı karşıtı bu savaşta yer almadığı da malumdur. Nâimâ mücadelelere dair bilgi verirken savaşa iştirak eden Toskana askerlerinden kısaca “*duka küffârî*”¹ şeklinde bahsedip tartışmaya mahal bırakmayacak biçimde bilgileri onaylamasına rağmen kendisiyle büyük bilgi ve hatta cümle benzerlikleri bulunan diğer bir tarihçi Selânikî ise bazen “*Duka Franca*” bazen de “*Duka França*” ifadelerini kullanmıştır². Bu dönemde Osmanlı Devleti ile dostça ilişkiler sürdüren Fransa'nın adı geçen savaşa katılmadığını ve Türkçe vesikalarda Fransa hâkimlerine çoğunlukla “*padişah*” şeklinde hitap edildiğini de göz önünde bulundurursak, burada küçük fakat önemli bir karışıklığın ortaya çıktığı görülmektedir. Buna ek olarak, I. Süleyman döneminden itibaren Divân-ı Hümâyûndan çıkan resmî vesikalarda duka veya Granduka unvanları ile Fransa değil de Floransa hâkimlerine hitap edildiğini de hesaba katarsak bu tartışmanın konusu daha sarîh biçimde anlaşılacaktır. Bunların yanısıra, Granduka'ya bağlı tarikat kadırgalarına değinmek de yerinde olacaktır. Osmanlı kaynakları tarikat gemilerinden kısaca “*duka gemileri*”³ veya

¹ Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsâti Ahbâri'l-Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. I, Ankara 2007, s. 109; Mustafa Sâfi, Ma'noğlu Fahreddin isyanını anlatırken Grandukalık'tan “*ol esnâda beş pâre kalyon ile Duka küffârından bir mikdar harbî kâfir*” şeklinde bahsetmektedir. Bkz. Mustafa Sâfi, *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârih'i*, Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, C. II, Ankara 2003, s. 313; Aynı kullanım şekli için bkz. BOA., *MD XII*, s. 123/266.

² Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, C. I, Haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, s. 396, 398; Aynı yazar, *a.g.e.*, II, s. 645.

³ BOA., *KK 71*, s. 114; Nâimâ, *a.g.e.*, II, s. 384, 501; aynı yazar, *a.g.e.*, III, s. 972; M. Sâfi, *a.g.e.*, II, s. 133.

“*Ligorna korsani*”¹ olarak bahsetmektedir. Selânikî ise bunlara ek olarak “*Duka França gemileri*” yazımını da tercih etmiştir².

Buraya kadar konuyla ilgili bazı tartışmaları açıklığa kavuşturduktan sonra, Osmanlı idarecilerinin Floransa/Toskana hâkimlerine hitaben yazdırdıkları nâmelerde kullanılan hitaplara da bakmak gerekir. Bilindiği gibi, Avrupa hükümdarlarına gönderilen nâmelerde kullanılan elkaplar farklılıklar gösterir, aynı ülkenin hâkimine gönderilen bazı nâmelerde de farklı elkaplar kullanılabilirdi³. Bu konu üzerine yapılan çalışmalarda şimdiye kadar Floransa veya Toskana dukalarına hitaben yazılan elkaplara ilişkin bilgi verilmediği için, bunlara dair birkaç örnekle konuyu genişletmek faydalı olacaktır. Bunlardan ilk ikisi XVI. yüzyıl, diğer ikisi ise XVII. yüzyıl başlarına aittir.

XVI. yüzyıl sonlarında yazılan ve biri III. Mehmed diğeri ise Kaptanıderya Halil Paşa mühürlü nâmelerde kullanılan elkaplarda hiçbir fark görülmemektedir;

“*İftihârü'l-ümerâi'l-izâmi'l-milleti'l-Mesihîyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâmi't-tâifeti'l- İseviyye muslih-i mesâlih-i cemâhirü'z-zümretü'n-Nasrâniyye Duka-i Françe Beyi di Toşkana*”⁴.

XVII. yüzyıla ait nâmelerden ilki oldukça uzun olmakla birlikte ikincisi çok daha kısa şekilde kaleme alınmıştır;

“*İftihârü'l-ümerâi'l milletî'l-Mesihîyye muhtârü't- tâifeti'l- ümmeti'l- İseviyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri'l-firkâti'n-Nasrâniyye sâhib-i izyâli'l-mecd ve'l-vekâr sâhib-i delâili'l- 'izz ve'l-iktidâr Kojmo Granduka di Toşkanya*”⁵.

“*İftihârü'l-ümmeti'l-Mesihîyye ve muhtârü'l-milleti'l- İseviyye Hazret-i Kranduka da Toşkana*”⁶.

¹ Bkz. 12 Zi'l-hicce 1023 (13 Ocak 1615) tarihli hüküm, BOA., MD LXXX, s. 425/1025; Nâimâ, a.g.e., III, s. 1524.

² Bu neşirde bahsedilen kelimelerin birlikte geçtiği yerlerde duka ve França isimlerinin arasına virgül koyarak bunları birbirinden bağımsız iki grup olarak ele almıştır. Bkz. Selânikî, a.g.e., I, s. 190, 194, 406.

³ Çeşitli hükümdarlara gönderilen nâme-i hümayûnlarda kullanılan elkab örnekleri için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1998, s. 150-152.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato* 4275, c. 8 ve 9.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 4274/A, İns. VI, c. 21.

⁶ ASF., *Mediceo del Principato* 4275, c. 74.

II. Floransa'nın Tarihî Coğrafyası

Ortaçağlarda Fiesole'ye bağlı bir Etrüsk köyü olan Floransa, Arno Vadisi etrafında hızla gelişmeye başladı. Zamanla gelişen şehir Avrupa ile ticaret yapan tüccar ailelerin eline geçti. XV. yüzyılın başlarında Pisa ve 1421'de Livorno'yu topraklarına katarak Akdeniz'le bağlantı kuran Floransa sınırları kuzey-batısında küçük Lucca Devleti, kuzeyde Modena Dukalığı, doğusunda Papalık Devleti ve güneyinde Siena Cumhuriyeti ile çevrili bir devlet haline geldi. Arezzo, Volterra, Pistoia ve Piombino gibi yerleşim birimlerini bünyesinde barındıran Floransa, Appianilere bağlı Elba Adası hariç Tiren Denizi'nde irili ufaklı bazı adacıklara sahip oldu. XVI. yüzyılda Medicilerin yeniden tahta sahip olmasıyla topraklarını genişletme çalışmalarına giriştiler. Fransız taraftarı şehirle yapılan savaşların ardından Siena'nın da dâhil olduğu birçok şehri ele geçiren İspanya Kralı II. Felipe, 1557 yılında bazı yerleşimlerle birlikte Siena'yı da Floransa'ya timar olarak verdi¹. Buna karşılık II. Felipe, “*Lo Stato dei Presidi*” olarak bilinen Porto-Ercole, Orbitello, Telamone ve Elba Adası üzerindeki Portolongone'yi doğrudan kendi idaresine aldı². Böylece 1569 yılında Grandukalık olacak devletin sınırları çizilmiş oldu.

Kâtip Çelebi'nin ifadesiyle Floransa şehri, “... ve *Pinten ve Ligorna kal'aları ki Florensiya ülkesinden olup Papa ülkesi ile sınırdâş müstakil dukalıktır*”³. Devletin başındaki kimse “*Florensiya ülkesinin dukası*” olup ayrıca “*Ligorna hâkimidir*”⁴. İsmi Floransa Dukalığı ve 1569'dan sonra Toskana Grandukalığı olarak devam eden ülkenin sınırları dâhilindeki şehir ve kaleler hakkında en ayrıntılı bilgiler Pîrî Reis'te bulunmaktadır. Fakat kendisinden önce XV. yüzyılda, Cem Sultan'ın şövalyeler tarafından deniz yoluyla Avrupa'ya götürülmesi esnasında konaklanan yerlerden birisi olan Elba Adası ile hemen karşısında yer alan Piombino'dan ilk bahseden eser *Vâkı'ât-ı Sultân Cem*'dir. Eserde buralar hakkında kısaca şöyle denmektedir:

¹ F. Diaz, a.g.e., s. 122-123.

² Franco Angiolini, “Il Granducato di Toscana e il Mediterraneo dopo Lepanto”, *Sardegna, Spagna e stati italiani nell'età di Filippo II (5-7 Novembre 1998)*, a cura di B. Anatra-F. Manconi, AMed 1999, s. 194.

³ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 68.

⁴ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 113.

“... ikinci gün bir azîm fortûnâ vâki’ oldu ki vasfa kâbil degil köke her bâr ağub indiğince kamarların delikler[i]nden değirmen oluğ gibi sular koyulardı hele bârî bin cehd-ile Yepûnbîn nâm şehir mukâbelesinde lârâbe nâm cezîrede lenger salub yatıldı”¹. Metinde, “lârâbe “ olarak bahsedilen yer Elba Adası olup, onun hemen karşısındaki yarımada üzerinde bulunan Piombino ise “Yepûnbîn” şeklinde kaleme alınmıştır. Bu iki yerleşim yeri de Toskana kıyılarındadır olup birbirlerinden çok az uzaklıktadır. Kâtip Çelebi tarafından “Kal’a-i Elbiye” olarak bahsedilen müstahkem de büyük ihtimalle Elba Adası’na karşılık gelmektedir².

Eserini 1520’lerde tamamlayan Pîrî Reis, Toskana kıyıları hakkında da bilgiler vermiştir. Dönemi için oldukça ayrıntılı bilgiler içeren eserde, Toskana bölgesinin Pisa’dan Civitavecchia’ya kadar uzanan Tiren kıyılarının ayrıntılı bir tarifi yapılmıştır³. Pîrî Reis, Toskana kıyılarına ilişkin ilk bilgileri Pisa şehrinden başlayarak vermeye başlamıştır⁴:

“Mezkûr Piza şehri deniz kenarından dört mil karada bir büyük şehirdür. Ol şehrin orta yerinden bir su akar. Mezkûr suya Arno dirler. Bir dağdan çıkar. Andan Firantin şehrinün ortasına uğrar. Andan geçer gelür. Mezkûr Piza şehrinün ortasından dört mil yirde denize koyulur. Amma mezkûr Piza ile Firantin şehrinün mâbeyni bir buçuk günlük yoldur. Ve mezkûr suya da gemiler girür. Tâ Piza şehrinün önüne varurlar. Ol sebebden zikr olan su ağzından tâ üç mil içeriden Porto Pizan⁵ dirler. Velikin mezkûr suya Arno Suyu dirler. Ve ba’dehu mezbûr Arno Suyu ağzından tâ Paludu’ya⁶ varınca hep sığlardur. Derinliği, ya’ni gemi yatan yirleri on iki karışdan on beş karışadandur⁷. Orada iki burçlar da vardur. Ol burçlarda gözcüler⁸ olur. Ol burçlardan yanı da sığlardur. Velî ol sığlara küçük gemicükler varur.”

¹ N. Vatin, *a.g.e.*, s. 195.

² Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 102.

³ Pîrî Reis’in Toskana kıyılarıyla ilgili verdiği bilgiler daha önce bir araştırmacı tarafından İtalyanca’ya çevrilmiştir. Çalışmada, Pîrî Reis tarafından verilen bilgiler ve yer isimlerinin karşılaştırmalı değerlendirmeleri dipnotlarda gösterilmiştir. Bkz. Alessandro Bausani, “Le coste toscane nel Kitab-i Bahriyye di Piri Reis”, *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 29-40.

⁴ Pîrî Reis, *a.g.e.*, III, s. 1180-1181.

⁵ Porto Pisano denilen iskele.

⁶ Bausani bunu *Paludo* olarak okumuş ve burasının Pisa ile Collesalvetti arasındaki *Paduale di Stogno* olması gerektiğine işaret etmiştir. Bkz. A. Bausani, *a.g.m.*, s. 31.

⁷ Bausani, 15-20 karış (*spanna*) olarak çevirmiştir. Bkz. A. Bausani, *a.g.m.*, s. 31.

⁸ Bahsi geçen burçlar gözetleme kuleleri olup Türk ve berberi korsanlarının (*pirati barbareschi*) faaliyetlerine karşı inşa edilmişlerdir. A. Bausani, *a.g.m.*, s. 31.

Pîrî Reis, Arno Nehri ile başlayıp Pisa şehri ve etrafındaki irili ufaklı yerleşim yerlerine değindikten sonra Piombino şehri hakkında bilgi vermeye başlar. Burası Elba Adası karşısında, anakara üzerindeki aynı isimli burnun güneyinde yer alan bir liman şehridir. 1400 civarında, Gherardo d’Appiano kendisini Elba Adası ve civardaki topraklarla birlikte Piombino hâkimi ilan edince, küçük bağımsız bir kent haline gelmiştir. 1594 yılında Avusturya imparatoru II. Rudolf tarafından prenslik olarak tanınmıştır¹. Nitekim Pîrî Reis de buraya, “*başka beg*”in hâkim olduğunu ve kendisinin “*meşhûr Piyombin*” olarak tanındığını belirtmiştir. Şehrin sık sık Turgut Reis’in yağma akımlarına hedef olması dışında önemli bir özelliği de Osmanlı-Floransa ilişkilerinin bozulmasına yol açacak gelişmelere sahne olmasıdır. 1555 yılında Turgut Reis tarafından Piombino’ya yapılan bir çıkarma harekâtında önemli zayıatlar verilmiş ve muhtemelen bu olay iki ülke ilişkilerinin seyrini değiştirmişti. Pîrî Reis bu şehir hakkında şunları nakletmiştir²:

“Piyomobin: Mezkûr Piyomobin lodosa karşı bir burunun üzerinde bir şehirdür. Mezkûr şehre başka beg hükm ider. Ana meşhûr Piyombin dirler. Şehr-i mezbûrdan ma’ada karşusunda iki adası vardır. Ol adanın birine Lalba³ dirler. Anın dâyiresi elli dört mildür. Amma mıknyıs taşı mezkûr adanın dağlarında olur. Keştibânân amel eyledükleri taş cümle mezkûr adadandır. Amma bu zikr olan adanın dört pare köyü vardır. Ve iki de harab kal’eleri vardır. Ol harab kal’enün birisi kibleye karşıdur. Ve birisi Piyomobin’e bakar yüzde, liman üzerindedür. Mezkûr limana Porto Firara⁴ dirler. Anun ağzında bir küçük adacık var. Ol adacığın etrafı pâk geçiddür. Ol adacukda nâmile Romana dirler. Mezkûr adacığa varur olsalar karayel tarafından Firara⁵ dirler, andan sonra zikr olan limana girürler. Pak yirdür. Hem eyü yatakdur. Derinliği on iki kulacdan on üç kulacadandır. Hem eyü berk demür yeridür.”

Pîrî Reis eserinde, bölgede bulunan Türklerin “*Kesdanelü Ada*” dedikleri Gorgona, Capraia Adası, Capo Corso, Montenegro, Porto Baratti, “*Uzun Liman*”

¹ A. Bausani, *a.g.m.*, s. 33, dpn. 13.

² Pîrî Reis, *a.g.e.*, III, s. 1184-1187.

³ Elba Adası; İt: Isola d’Elba.

⁴ Portoferraio: Turgut Reis’in çıkarma yaptığı bölgededir. Bkz. Emanuele Repetti, *Dizionario geografico fisico storico della Toscana contenente la descrizione di tutti i luoghi del granducato*, V. II, Firenze 1835, s. 591; Krş. A. Bausani, *a.g.m.*, s. 32; Ayrıca bkz. N. Capponi, *The Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto*, Cambridge 2007, s. 76.

⁵ Portoferraia; Elba Adası’nın kuzeyinde yer alan bir liman.

manasına gelen Porto Lungone, Pianosa Adası, Montecristo, Formica di Montecristo¹, Talamone ve Portoercole gibi birçok yer hakkında doğru ve ayrıntılı bilgiler verir. Floransa'nın içinden geçerek Pisa'ya akan Arno Nehri'yle başlayan Toskana kıyılarına dair bilgileri oldukça ayrıntılı olarak ele alırken, zaman zaman coğrafi şekillere göre isimlendirilen İtalyanca kelimelerin Türkçe karşılıklarını da doğru biçimde vermiştir. Bu sırada Floransa hakkında çok az bilgi verilmesine rağmen, bilhassa Türk korsanları tarafından yağmalara sahne olan ada ve adacıkları gayet renkli biçimde anlatmıştır. Kemal Reis'in çok küçük bir Toskana adacığına yaptığı saldırıdan da bahseden² Pîrî Reis'in eserinde verdiği bilgilerin bölgeye akınlar düzenleyen diğer Türk denizcilerine de rehber olduğu muhakkaktır.

¹ “... Monto Kırışto'dan on dört mil gün batısının karta karayele bir sığ vardır. Mazkûr sığa, Fermiga dîrler. Ya'ni karınca demek olur. Mezkûr Karınca'nın etrafı beş mildür¹. Hem sığdur. Ol sığun orta yerinde bir mikdar yeri görünür. Irakdan mezkûr hemân bir kadırgaya benzer. Ve anun ortasında bir sivri yir vardır. Karınca diyü ol sivri yire dîrler, kim deniz içinde karınca gibi görünür”. Bkz. Pîrî Reis, *a.g.e.*, III, s. 1191.

² Pîrî Reis, *a.g.e.*, III, s. 1188-1189.

B. OSMANLILAR VE AKDENİZ DÜNYASI

I. İstanbul'un Fethi Sırasında Floransalıların Durumu

Osmanlı Devleti'nin bir imparatorluk haline gelmesini sağlayan en mühim olay İstanbul'un fethi olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da sağlam bir şekilde yerleşen Osmanlı hâkimiyeti aynı zamanda Balkanlarda da hızlı bir şekilde ilerlemekteydi. Fethedilen bölgelerin ortasında artık ömrünü tamamlamış olan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti yer almaktaydı.

II. Mehmed'in hayallerini süsleyen İstanbul'un fethi kaçınılmaz hale gelmişti. Harekâtın zamanının yanlış olduğuna dair bir takım itirazlara rağmen bu konuyu tartışmak için toplanan mecliste fethin başlamasına yönelik karar çıkmıştı. Boğazın her iki kıyısında hisarların inşasına başlanmasıyla telaşa düşen İmparator XI. Konstantin'in Avrupa'dan yardım taleplerinde bulunması da sonuç vermemişti¹. İstanbul'da ise Floransa Konsili'nde Ortodoks ve Katolik Kiliseleri ve diğer konularla ilgili alınan kararların halk arasında ortaya çıkardığı kutuplaşmanın sancıları yaşanmaktaydı. Başkent in zengin ve idareci kesimi Avrupa taraftarı iken yoksul halk ile dinî kesim kiliselerin birleşmesine karşı çıkmakta hatta bunlara karşı Osmanlılarla iyi ilişkiler kurulmasını desteklemekteydi².

Veziriazam Çandarlı Halil Paşa daha 1451 yılında Venediklilerle olan ahidnâme yenileyerek Bizans İmparatorluğunun Venedik'ten yardım alabilmesi engellenmişti. Bunun yanı sıra, Macarlarla üç yıllık bir ateşkes antlaşması yapılmış ve ardından Sırp Despotu ile Bosna Kralı'nın Osmanlılar tarafına çekilmesi sağlanmıştı. Dışarıda atılan adımlardan başka, Avrupa ile İstanbul'da yaşanan siyasî ve sosyal bunalımlar da Osmanlı Devleti'nin İstanbul'a yönelik fetih harekâtını kolaylaştırmıştı³.

Diğer yandan, muhasarada görev alan Osmanlı kuvvetlerine karşı Bizans'ın yardımına gelen Venedik, Ceneviz, Girit ve Sakız ile birlikte İspanya'dan gelen birliklerin mevcudu üç bin civarında idi. Bizans donanmasında ise farklı boyutlarda

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1972, s. 461-65.

² Kuşatma öncesinde İstanbul'daki siyasî ve sosyal durumun genel bir değerlendirmesi için bkz. Nevra Necipoğlu, "Osmanlı Fethi Arifesinde Bizans Başkentine İçerden Bakış: Bizans ve Batı Kaynaklarına Göre Konstantinopolis (1439-1453)", *İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 61-69.

³ Halil İnalçık, "Mehmed II", *TDVİA.*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 397.

sekiz Ceneviz, on beş Venedik ve altı adet de diğer İtalyan devletlerine ait kadırgalar yer almaktaydı. Bu İtalyan gemilerinin de dâhil olduğu otuz dokuz parçalık donanma Haliç'in girişine çekilen zincirin ardında demirlemiş vaziyette idi¹.

Bu devletler arasında Ceneviz, Doğu'daki kolonilerini kaybetme endişesini en fazla taşıyan devletti². İstanbul'un düşmemesi için o denli gayret göstermekteydiler ki Cenevizli kaptan Guistiniani o sırada imparatorun şehrin savunmasını sürdürmesi için verdiği görevi de kabul etmişti. Bir taraftan surları güçlendirme ve inşa faaliyeti devam ederken diğer yandan altı ay yetecek miktarda zahire de stoklanmıştı. Bu arada şehirde yerli Rumlar ile birlikte Venedik, Ceneviz ve diğer İtalyanlar dışında Bulgar, Fransız, Alman ve İngilizler de bulunuyordu ki bunların bir kısmı imparatora paralı asker olarak hizmet etmekteydi³. Bu işe temini kuşatma esnasında da devam etmiş, özellikle şehre erzak taşınmasını desteklemek üzere Cenevizli tacirlerin vermekle yükümlü oldukları bazı gümrük vergileri kaldırılmıştı. Gerçekten de bu durumdan istifade eden üç Ceneviz gemisi 1453 yılında İstanbul'a gelmişti⁴. Bizans Devleti'ne yardım etmek üzere yedi yüz askeri barındıran iki gemi ile Cenevizli Guistiniani ancak 1453 yılının Ocak ayında İstanbul'a ulaşabilmişti. Osmanlı kuşatmasına başarı ile karşı koyması durumunda kendisine Limni Adası'nın mülkiyeti vaat edilen Guistiniani kara birliklerine de komutan tayin edilmişti. Bununla birlikte, şehrin savunması için Cenevizliler Sakız'dan iki ve Ceneviz'den hareket eden bir gemi ile destek vermişlerdi. Fatih Sultan Mehmed'in fetih sonrasında Floransalılara neden teveccüh gösterdiğini anlamak açısından bu gelişmeler önem arz etmektedir.

İstanbul kuşatmasında Galata'da yaşayan Ceneviz vatandaşları da İstanbul'un kaybedilmesi durumunda zararlı çıkacakları düşüncesiyle imparatora desteklerini esirgememişler, hatta biraz daha ileri giderek Ceneviz'den askerî yardım talebinde bulunmuşlardı. Buna mukabil bir kısım Cenevizli tüccar da ikinci ihtimali yani şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçebileceği ihtimalini göz önüne alarak Sultan'a gizlice bir

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 474-475.

² Giustina Olgati, "Osmanlı Genişlemesi Karşısında (1453-1475) Cenova Kolonileri", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. 7/20 (Ocak 1991), s. 699-707.

³ Ahmet Şimşirgil, "1453 İstanbul Muhasarası Kronolojisi", *İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 47.

⁴ C. Manfroni, *Relazioni*, s. 740-742; N. Necipoğlu, *a.g.m.*, s. 64.

heyet göndermiş ve bir uzlaşma yolu aramıştı. Cenevizlilerin Bizans'a buna benzer yardımları kuşatma boyunca da devam etmişti¹.

Bu sırada Venedik, diğer Avrupa devletleri gibi, fethi imkansız gibi görünen İstanbul'un savunmasında en iyi yolun Papa'dan yardım alınması olduğunu düşünmekteydi. Kendisine gönderilen Bizans elçilerine de bu yönde telkinlerde bulunuyordu. Boğaza giren bir Venedik gemisinin Türk askerleri tarafından topa tutulup mürettebatının da tutsak edilmesiyle II. Mehmed'in niyetinin gayet ciddi olduğu anlaşıldı. Venedik balyosunun da bulunduğu bir toplantıda İstanbul'daki Venedik gemilerinin Türk saldırısına karşı burada savunma amaçlı olarak bırakılmasına karar verildi (Aralık 1452). Bu gemilerin yardımı ile de kuşatma öncesinde Haliç'in girişine o meşhur zincir çekildi². Venedik Senatosu Şubat ayı sonunda, Avrupa'daki müttefiklerden hiçbir yardım gelmeyince, Tanrı adına ve kendi çıkarları uğruna sömürgeleriyle on iki silahlı gemiyi İstanbul'un savunması için gönderme kararı aldı. Fakat filonun komutanlığına atanan *Giacomo Loredano*'ya, mecbur kalmadıkça, Türklerle bir çatışmaya girmemesi tembih edildi. Hatta *Bartolomeo Marcello*, Fatih Sultan Mehmed ile Bizans imparatoru arasında bir barış görüşmesine arabuluculuk yapmak üzere elçi olarak Sultan'a gönderilmişti. Bir taraftan barış arayışları içerisinde olan Venedik diğer yandan Macaristan ve Fransa gibi ülkelerin krallarına yardım çağrılarını gönderiyordu³.

Venedik'in çağrılarını ve arabuluculuğu Türk topraklarının ateşlenmesiyle başka bir boyut kazandı. Artık Venedikliler de şehrin savunmasına Cenevizli kumandan Giustiniani'nin talimatları doğrultusunda var güçleriyle destek veriyorlardı. İtalyanların bütün çabalarına rağmen kuşatma fetihle sonuçlanınca, Sultan daha ilk gün Venedik balyosu Girolamo Minotto, oğlu ve yanındaki yedi Venedik vatandaşını savaş sırasında gösterdikleri bozgunculuk ve düşmanlık nedeniyle idam ettirdi⁴. Diğer taraftan Galata'daki Cenevizlilerin komutanı da kolonisi adına af dilemek üzere iki elçisini

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, I, s. 471-72; Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1451-1538)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Haz. Erhan Afyoncu, C. II, İstanbul 2005, s. 32; Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571): The Fifteenth Century*, Volume II, Philadelphia 1978, s. 111-112.

² Bkz. Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. Vladimir Mirmiroğlu, İstanbul 1956; Nicolea Jorga, *a.g.e.*, s. 31-32.

³ N. Jorga, *a.g.e.*, s. 40-41; John Freely, *Büyük Türk İki Denizin Hâkimi Fatih Sultan Mehmed*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 2011, s. 55.

⁴ N. Jorga, *a.g.e.*, s. 46; J. Freely, *a.g.e.*, s. 63; Mahmut H. Şakiroğlu, "Venedikliler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1994, s. 381.

Sultan Mehmed'in huzuruna gönderdi. Kuşatma esnasında ikiyüzlü bir politika takip eden Cenevizlilerin bu talepleri kabul edilmekle birlikte Galata'daki bazı surların yıkılması, silahların teslim edilmesi, komutanın görevden alınması ve yerine bir Türk idarecinin atanması işleri de derhal yerine getirildi¹.

Bunun yanısıra, Floransa'nın İstanbul kuşatmasına yardım göndermemesine rağmen şehirde bulunan Floransalı tacirlerin Türklere karşı son ana kadar savaştıkları söylenir. Hatta o sıralarda İstanbul'da bulunan Floransalı tacir Jacopo Tedaldi kuşatma sırasında bir gemiyle Venedik'e kaçarak İstanbul'daki durumu Venedik idarecilerine aktarmıştı. Aynı kişiye göre İstanbul'un düşmesi nedeniyle Floransalılar 20.000 altın duka zarara da uğramıştı². Şehirdeki Bizanslıların bir kısmının özellikle Floransa'ya kaçarak kendi manevi hayatlarıyla birlikte ticarî konulardaki uzmanlık bilgilerini şehre taşıdıkları da iddia edilir³.

¹ C. Manfroni, *Relazioni*, s. 747-49; N. Jorga, *a.g.e.*, s. 45-46; N. Vatin, *Osmanlıların Yükselişi*, s. 109; J. Freely, *a.g.e.*, s. 64-65.

² M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323; İstanbul'un fethi sırasında da bazı Floransalılar Türklere karşı mücadele etmişti. Jacopo Tedaldi isimli bir Floransalı Bizans saflarında yer almış fakat şehrin düşmesi üzerine İtalya'ya kaçmıştı. Fakat fetih sonrası Floransalılara tanınan imtiyazlar nedeniyle 1465 yılında tekrar İstanbul'a dönerek Sultan Mehmed'in itimadını kazanan dört Floransalıdan biri yine Jacopo Tedaldi olmuştu. Bkz. Franz Babinger, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", Çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Belleten*, C. XVII/ 65 (1953), s. 52.

³ R. Sédillot, *a.g.e.*, s. 221.

II. II. Mehmed ve Floransa

Avrupalı güçlerin bakış açısından İstanbul'un düşüşü kilisenin gözlerinden birinin kaybı şeklinde nitelendirilmiş ve diğer Hıristiyan devletler gibi İtalya'da da büyük bir felaket olarak yorumlanmıştı. İstanbul'un düşmesi Papa önderliğinde Avrupa'da yeniden Haçlı Seferi çağrılarının duyulmasına yol açmıştı. Floransalılar da Türk tehdidi karşısında Papalığın çağrılarına tepkisiz kalamayarak hazırlanacak donanmaya hem asker hem de kadirga göndermeyi taahhüt etmişlerdi¹. Hatta Osmanlı Devleti'nin Mora Seferi münasebetiyle Mora Despotu Thomas'a yardımcı olacaklarını bildirmişlerdi².

Floransa, Papa'nın çağrılarını yok sayamazken, diğer yandan Venedik 1454 yılı baharında Osmanlı Devleti ile ilişkilerini düzeltme yolunda bir barış antlaşması imzalamaya muvaffak olduğundan aynı yıl Türklere karşı savaşmak üzere davet edildiği bu birliğe katılmak istemedi. Zaten antlaşmaya göre Venedik, Sultan Mehmed'in düşmanlarına hiçbir şekilde yardım etmeyeceğini kabul etmiş bulunuyordu³. Buna rağmen, Yunanistan kıyıları ve Ege Denizi'ndeki Venedik kaleleri üzerine yapılacak olası Türk saldırılarından korkan Senato, bu denizlere devriye gezmek üzere donanmalar gönderiyordu. Özellikle Eğriboz'u kaybetmekten korkan Venedik bir süre sonra Haçlı Seferi düzenlemesi için Papa üzerindeki baskılarını artırıyordu⁴. Bununla birlikte, Floransa 1453-1456 yılları arasında yapılan Türk karşıtı birlik çağrılarında destek vermeye hazır görünürken 1457 yılı başlarından itibaren bu konuda artık daha

¹ Robert Black, *Benedetto Accolti and the Florentine Renaissance*, Cambridge 1985, s. 246; Floransa yönetimi Rodos Şövalyesi olan vatandaşlarının Türklere karşı savaşmaya istekli olduklarını özellikle belirtmekteydi. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 180.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 181.

³ H. İnalçık, *Mehmed II*, s. 398; Aynı yazar, "Mehmed II", *MEBİA*, C. VII, s. 520; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985, s. 195; Ayrıca, çalışmada ileri sürdüğü tezlerin güvenilir tarihî kaynaklardan yoksun, yanlışlarla dolu ve sapıtılmış olduğu yönünde, belki biraz da başlığının kışkırtıcı bulunmasından dolayı, bazı eleştiriler yöneltilmesine rağmen değerli bilgiler ihtiva eden bir çalışma için bkz. H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 17; Esere yönelik eleştiriler hakkında bkz. Paolo Preto, "Relations Between the Papacy, Venice and The Ottoman Empire in the Age of Süleymân the Magnificent", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 196-97; Bu dönemde Papalık'ta yaşanan gelişmeler için bkz. Jacob Burckhardt, *İtalya'da Rönesans Kültürü I*, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1975, s. 168 vd.

⁴ Halil İnalçık, "Fâtih ve Ege Denizi", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 92-93, Aynı yazar, "Fâtih, Boğazların Tahkimi, Karadeniz; Bir Osmanlı Gölü", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C. I, ed. Mustafa Demir, İstanbul 2008, s. 46.

isteksiz davranmaya başlamıştı. Osmanlı topraklarında elde edecekleri ticarî menfaatler bu ilgisizliğin başlıca sebebiydi¹. Zaten Osmanlı-Floransa ilişkilerini belirleyen temel unsur da neredeyse her dönemde ticarete bağlı olan siyasî ilişkilerdi².

II. Mehmed'in fethi gerçekleştirdikten sonra Avrupa ve Akdeniz'de takip ettiği yeni politikasının bir amacı da Venedik'i saf dışı bırakmaktı. Bu nedenle Osmanlı topraklarındaki Floransalılara verilen ticarî ayrıcalıklar aynı zamanda bu siyasî amaca da hizmet etmekteydi. Daha önce denizle bağlantısı olmaması sebebiyle Levant ticaretine Venedik vasıtasıyla katılabilen Floransa, 1421 yılında Pisa'yı ele geçirdikten sonra mallarını Osmanlı pazarlarına doğrudan sokma fikrini benimsemişti³. Fakat bu girişimleri Akdeniz'de hâkim olan diğer İtalyan devletleri tarafından 1450'lere kadar engellenmişti⁴. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra Venedik'in yaşadığı zor günler hem Sforzalar yönetimindeki Milano Dukalığı⁵ hem de müttefiki olan Floransa Cumhuriyetini oldukça sevindirmişti⁶.

XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'yle Venedik, Ceneviz, Napoli, Milano ve Papalık hükümetleri arasındaki ilişkilere dair az da olsa bilgi ve yabancı arşiv belgesi mevcut olmakla birlikte Floransa ile ilgili bu tür bilgiler, II. Mehmed dönemi hariç tutulursa ne yazık ki çok azdır. Bu durumun Sultan Mehmed'den önceki Osmanlı sultanlarının Floransa ile ilişkileri hiç başlatmamış ya da ticarî antlaşmalar akdetmeye teşebbüs dahi etmemiş olmalarından kaynaklandığı ileri sürülebilir⁷. Buna karşılık, İstanbul'da yerleşmiş olan Floransalıların Bizans imparatorlarıyla ekonomik ilişkileri olup Osmanlı

¹ R. Black, *a.g.e.*, s. 246; Floransalılar, Eylül 1456 tarihli biri Papa'ya gönderilen iki ayrı mektupta Portekiz kralının Türklere karşı yapacağı sefere destek vermeye hazır olduklarını ifade etmekteydiler. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 183; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 274.

² F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 52.

³ Daha 1423 yılında Venedik Doju Tommaso Mocenigo Venedik'e Floransa'nın her yıl kendi şehirlerine Akdeniz'in çeşitli yerlerine gönderilmek üzere 16.000 top yün kumaş ilettiğini hatırlatmaktadır. Bkz. Franz Babinger, "Lorenzo de' Medici e la Corte Ottomana", *Archivio Storico Italiano*, CXXI, Dispensa III/1963, Firenze 1963, s. 306.

⁴ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2004, s. 208.

⁵ Osmanlı hanedanı ile Visconti ve Sforza hanedanı arasındaki münasebetler hakkında müstakil bir çalışma için bkz. Franz Babinger, "XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Duka'lığı İlişkileri", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Bulleten*, C. XLIX/194 (Ağustos 1985), 373-90.

⁶ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani*, Çev. Dost Körpe, İstanbul 2003, s. 117.

⁷ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 3; Osmanlı Devleti ile İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkilere dair resmî vesika sıkıntısı uzun yıllar önce Babinger tarafından da dile getirilmiştir. Bkz. F. Babinger, *a.g.m.*, s. 374.

Devleti ile Floransa arasındaki ilk temaslar İstanbul'un fethinden sonra başlamıştır¹. İstanbul'da Türk hâkimiyetinin başlamasından önce Floransalılar burada yalnızca ticaret maksadıyla bulunuyor, şehre taşıdıkları kumaşlar karşılığında gümüş ve altın kazanıyorlardı. Ege Denizi ve Balkanlar'da Venedikliler gibi korumaları gereken toprakları olmadığı için fethin ardından II. Mehmed'den ticaret yapabilmek amacıyla ayrıcalıklar elde etmeye çalıştılar. Osmanlı topraklarında bulunan Floransalı tacirlere karşı gösterilen iyi muameleden dolayı 1455 yılında Sultan'a teşekkür eden Floransa yönetimi, kendisinden Floransalı tüccarların bütün Osmanlı topraklarından serbest geçişi ve güvenlik içinde ticaret yapabilmesi için izin istemeyi de ihmal etmemiştir². Elimizde bu imtiyazın verildiğine dair yazılı bir metin olmamasına rağmen bazı belgelerde bu durumun varlığına işaret edilmektedir³. Fatih döneminde sultanın himmetine mazhar olmaya çalışan Venedik ve Floransa dışında Ceneviz de bir süreliğine Osmanlı Devleti'nin siyasetinde yer işgal ettiyse de ilerleyen yıllarda gözden düşmüştü. Bunlar dışında kalan diğer küçük İtalyan devletlerinin çabası ise kısa vadeli ticarî menfaatler sağlamaktan öteye gidememiştir⁴.

İstanbul'un fethinden sonra Galata'da yerleşen Floransa kolonisi, II. Mehmed tarafından kendilerine karşı sergilenen ayrıcalıklı politika sayesinde gün geçtikçe güçlenmiş, XV. yüzyılın sonlarına kadar da bu gücünü muhafaza etmişti. Fatih'in Balkanlar ve Karadeniz'de takip ettiği genişleme politikası Venedik ve Ceneviz'i rahatsız ederken, Osmanlı Devleti'nin önceki yıllarda Batı ile olan ticarî ilişkilerinde en önemli mevkiî işgal eden Venedik'in yerine artık Floransa geçmeye başlamıştı. Floransa Yün Loncası (*L'Arte della Lana*) tarafından işlenen ve Venedik üzerinden Osmanlı pazarlarına ulaşan yünlü kumaş ticareti önemli bir yere sahipti. Venedik'in, Floransalıların Bursa ve İstanbul'da artan ticarî faaliyetlerini engelleme çabaları bir

¹ F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 307.

² 3 Aralık 1455 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 182; W. Heyd, *Geschichte*, s. 336; Ayrıca bkz. Lütfi Güçer, *İktisadi ve Siyasî Tesirler*, s. 75, aynı yazar, "XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Ticaret Politikası", *Türk İktisat Tarihi Yıllığı I*, S. 1/1987, İstanbul 1988, s. 62; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. XXXIX; R. Mantran, *a.g.e.*, II, s. 122.

⁴ F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 61-62; Goffman, Fatih'in Venedik'e karşı Floransalıları desteklemesini o sıralarda Latin tüccarlardan başka alternatifinin olmamasına bağlamaktadır. Bkz. D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 209.

sonuç vermemiştir¹. Osmanlı Devleti'nin Floransa'ya verdiği imtiyazlar sayesinde iki devlet arasında hızlı bir gelişme gösteren ticarî faaliyetler Venedik'in kıskançlığına sebep olmuştu. Sultan Mehmed'in özel ilgisine mazhar olan Floransalıların bir kiliseye sahip olmalarına da izin verilmişti. İbadetlerini serbestçe yapabilmelerine izin verilen Floransa vatandaşlarına hem yargı alanında hem de Osmanlı topraklarında istedikleri gibi dolaşma konusunda önemli imtiyazlar bahşedilmişti. Venedik ve Floransa devleti arasındaki rekabet nedeniyle Floransalıların, Fatih Sultan Mehmed'in Venedik'in elinde bulunan topraklara yönelik yaptığı seferlerde kendisine yardım ettiği bile iddia edilmişti².

Bununla birlikte, iki ülke arasında ilişkiler hızla gelişmekte olsa da bu sıralarda Osmanlı Devleti'ne karşı yapılması planlanan bir Haçlı Seferi'nde Floransa'nın da yer alması yönünde Venedik ve Papalığın baskısı bulunmaktaydı. Türklere karşı yapılacak sefer çağrılarını Floransa'yı gittikçe karmaşıklaşan siyasi bir durumun içine çekmekteydi. Doğu Akdeniz'le yalnızca ticarî açıdan ilgilenen Floransa, bölgedeki pozisyonunu yükselen Türk gücüyle iyi ilişkilerini sürdürdüğü müddetçe koruyabileceğini düşünmekteydi. Bu gelişmeleri dikkatle izleyen II. Mehmed Venedik'e karşı Floransalıları desteklemeye devam etti. Muhtemel bir Haçlı Seferi düşüncesi Floransalı bazı devletadamları tarafından desteklense de devletin çıkarları bu gibi kimselerin isteklerini etkisiz kılmaktaydı. Ancak Papalıkla ortaklaşa idare edilen birçok Floransa Bankası'nın varlığı nedeniyle Papalığın isteklerinin hiç düşünülmeden reddedilmesi Medicilere fayda getirmeyecekti. Bütün bunları göz önünde bulunduran Medici hükümeti iki taraf arasında uzun süre bir denge politikası izlemişse de son aşamada artık Venedik'le ilişkilerin sürdürülmesi imkânsız hale gelmişti. 1451'de iki devlet arasında benzer bir durum meydana gelmiş ve Venedik, idaresi altındaki şehirlerde meskûn bulunan Floransalı tacirleri sınır dışı etmişti³.

Fatih'in Floransalıları karşı ilgisi, daha önce değinildiği gibi, İstanbul'un fethi ile başlamaktadır. Bu ilgi sayesinde Floransa'dan İstanbul'a deniz yoluyla yapılan

¹ Halil İnalcık, "Ottoman Galata 1453-1553", *Essays in Ottoman History*, ed. Halil İnalcık, Eren Yayınları, İstanbul 1998, s. 317.

² W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 334; Henry Edward Napier, *Florentine History from the Earliest Authentic Records to the Accession of Ferdinand The Third Grand Duke of Tuscany*, Vol: IV, London 1847, s. 31.

³ Alessandro Olsaretti, *a.g.t.*, s. 39-40.

sevkiyatlar hızlı bir artış göstermişti¹. 1461 yılından itibaren Galata'da yerleşmiş olan Venedikliler bir bahane ile evlerinden çıkarılarak yerlerine Floransalılar yerleştirilmeye başlanmıştı. Ertesi yıl Midilli Adası'nın Türkler tarafından fethi münasebetiyle yapılan kutlamalara İstanbul'da yaşayan Floransalılar da davet edilmiş, bu sırada boğazda demirlemiş olan üç Floransa gemisinin mürettebatı da bu kutlamalara katılmıştı. Yine 1463 yılında II. Mehmed'in Bosna'daki² zaferini kutlamak üzere başkentte düzenlenen şenliklere Floransalılar da davet edilmişti. Galata'da bulunan ev ve sokaklar değerli kumaşlarla süslenmişti. Bunun karşılığında Sultan kendilerini ziyaret edip banker Carlo Martelli'nin evinde akşam yemeğine katılarak onlara lütufta bulunmuştu³. Bu gelişmeler ışığında Floransa balyosu Mainardo Ubaldini ile Galata'da yaşayan bir kısım Floransa tüccarının, Fatih'in 1463 yılında Venedik'e savaş açılması kararında etkili oldukları da ileri sürülmüştü⁴.

İstanbul'un elden çıkmasıyla büyük bir panik yaşayan başta Venedik ve Papalık olmak üzere diğer Avrupa devletleri, her fırsatta bir Haçlı Seferi planı üzerinde çalışmaktaydı. 1459 yılında Papa II. Pius'un Mantova'da topladığı konseyde Türklere karşı Haçlı Seferi çağrısı neredeyse hiç olumlu yankı bulmamıştı. Bir süre sonra elçilik heyetlerini gönderen devletler ise sadece siyasî çıkarlara yönelik kaygılarını ön planda tutmuştu. Özellikle Floransa, Osmanlılarla Venedik arasındaki gerilimi iyi değerlendirmek niyetindeydi. İleri sürüldüğüne göre, Floransa heyeti konseyde Papa'nın faaliyetlerinin sonuçsuz kaldığı yönünde Sultan'a bilgiler ulaştırmıştı. Osmanlı topraklarındaki ticarî menfaatleri yüzünden ne Floransa ne de Venedik bu çağrıya olumlu cevap vermişti. Bunun için öne sürdükleri bahane ise Napoli tahtı ile ilgili ortaya çıkan veraset tartışmalarıydı. Papa'nın defalarca konseye elçi gönderilmesi talebi Floransa tarafından her daim kulak ardı edilmişti. Floransa'nın bu siyaseti 1460'larda

¹ 1460 yılında Floransa'dan İstanbul'a gitmek üzere yola çıkan Floransa gemileri ve tacirleri için bizzat sultana mektup yazılmıştı. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 186; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 209.

² Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650: İktidarın Yapısı*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul 2006, s. 41.

³ F. Pagnini, *Della Decima e di varie altre gravezze imposte dal comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini fino al Secolo XVI, Lisboa-Lucca 1765-66, Tomo I*, s. 258; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 339; F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 193-94; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2004, s. 141; Aynı yazar, *Ottoman Galata*, s. 318; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 284; aynı yazar, *Mehmed II*, TDVİA., s. 407; Aynı yazar, *Mehmed II*, MEBİA., s. 535; Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982, s. 22; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 209; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323.

⁴ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 284.

Osmanlılarla çok kazançlı ticarî bir antlaşma yapma fırsatını sağlamıştı¹. Venedik ise doğu ticaretinde kendisini ikinci plana düşüren ve Osmanlı idarecileri ile araları çok iyi olan Floransalılara tüm pazarı kaptırmamak için Haçlı Seferi'nden uzak durmanın çarelerini arıyordu. Bunun yanında savaşa kesinlikle karşı olmasına rağmen Papa'yı da küstürmek istemediği için bir süre sonra Osmanlılara karşı mücadeleye hazır olduğunu bildiren elçiler göndermişti². Papa'nın 1453 yılından beri barış çağruları ile bir birlik etrafında toplamaya çalıştığı düşman İtalyan devletlerinden Venedik ve Milano arasında 1454 yılında *Lodi Barışı* imzalanmış, Osmanlılara karşı Floransa ve Ferrara'nın da dâhil olduğu 25 yıllık bir ittifak oluşturulmuştu. Bütün bunlara rağmen Floransa ve Milano bir yandan İtalya'ya yönelik Osmanlı tehdidinin abartıldığına ilişkin fikirler beyan ederken Venedik üzerindeki bu baskıdan memnun oldukları da bir gerçektir³.

Türkler, İstanbul'un fethiyle birlikte boğazlara tam manasıyla hâkim olarak bölgede yaşanan ticareti hızla eline almıştı⁴. Özellikle Karadeniz'in anahtarı durumundaki boğazların Osmanlıların eline geçmesi kuzeydeki Venedik ticaretine mühim bir engel teşkil ederken, Ege'de başlayan hızlı Türk ilerleyişi de Venedik'in endişelerinde haklı olduğunu göstermekteydi. Gerçekten de Venedik, Ege Denizi'ni tamamen kontrolü altına almak isteyen Fatih'e karşı bütün bu kıyılarda mücadeleye başlamıştı⁵. Nihayet, Papalık önderliğinde oluşturulan Haçlı donanması 1456 yazından itibaren Ege Denizi'ne yönelik saldırılara girişmiş, 1458 yılında Papa'nın ölmesiyle söz konusu birlik İtalya'ya dönmüştü. Kuzey Ege'de ele geçirilen adaların hâkimiyeti Venedikliler, Katalanlar ve Papalık arasında sorun oluşturmuş ise de sonraki yıllarda buralarda Türk hâkimiyeti tesis edilmişti⁶.

1460 yılına gelindiğinde Floransalıların Osmanlı topraklarındaki sayıları ve faaliyetleri oldukça artmış durumdaydı. Bu sıralarda ünlü Floransalı tüccar-casus⁷

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 3-4; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 308; H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 18; Ayrıca bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 750.

² F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 158-159.

³ H. İnalçık, *Fâtih ve Ege*, s. 95; J. Freely, *a.g.e.*, s. 148.

⁴ Fatih'in boğazlar üzerine siyaseti için bkz. H. İnalçık, *Boğazların Tahkimi*, s. 45-52.

⁵ H. İnalçık, *An outline*, s. 86.

⁶ H. İnalçık, *Fâtih ve Ege*, s. 96.

⁷ 1418-1492 yılları arasında yaşayan ve 1460'lardan itibaren Floransa adına Osmanlı Devleti'nde casusluk faaliyetlerinde bulunan Benedetto Dei, "*tüccar-ajan-maceracı ve kronik yazarı*" olarak tarif edilmektedir. Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren benzer ajanlar için bkz. Paolo Preto, "Lo spionaggio economico", *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di

Benedetto Dei (1418-1492), Osmanlı Sarayı'yla doğrudan ilişki kurabilecek ve Fatih Sultan Mehmed'le görüşebilecek kadar itimat kazanmıştı. Hatta 1460-1472 yılları arasında hem Sultan hem de Vezir Mahmud Paşa ile doğrudan ilişkileri bulunduğu ve İstanbul'daki Floransalıların da bu ilişkiler ağında yer aldığını ifade etmektedir. İlişkilerinin boyutu o kadar derindi ki efendisi Lorenzo de' Medici'ye yazdığı mektupların Venedikliler tarafından ele geçirilmesine sinirlenerek efendisine bu durumu şikayet ettiği bir mektubunda "...eğer olay doğru ise intikam için Osmanoğlu'na (*Ottoman Ugholi*) gideceğim" şeklinde ifadelere yer vermişti¹.

Benedetto Dei'nin bu görüşmeleri uzun yıllar devam etmiş ve Osmanlı Devleti ile Floransa arasında 1472 yılına değin yakın ve yoğun ilişkiler kurulmuştu. Dei'ye göre yakın ilişkilerin kurulmasında zekâ ve beceri ön plana çıkmıştı. Kendisi başkentte yaşanan her şeyi Floransa'ya ulaştırıyordu. Ona göre, beraberinde çok nüfuzlu kişilerden aldığı tavsiye mektupları bulunan Dei, İstanbul'a ayak basar basmaz Fatih tarafından huzura çağırılmıştı. Kendisi başta İtalya'daki siyasî durum olmak üzere birçok konu hakkında sorgulanmıştı. İtalya sarayları hakkında bildiklerini anlatan Dei, Sultan'a zenginlik ve güçleriyle ünlü Milano Dukalığı, Napoli, Venedik ve Floransa ile birlikte on altı bağımsız devletin büyüklüğü ve bunların güçlerini birleştirmeleri halinde çok daha başarılı olabilecekleri yönünde bilgiler sunmuştu. Bunun üzerine II. Mehmed ona, ülkesinin farklı şehir devletlerinden oluşup, bu güçlerin birbirleriyle savaştıkları için Romalıların gücüne asla ulaşamayacaklarını ifade etmişti. Dei'ye göre Fatih'in asıl amacı Sezar, İskender ve Kserkses gibi imparatorları güç ve başarı yönünden geride bırakmaktır². Babinger de, Dei'nin Osmanlı topraklarına Floransa hükümetinin emriyle

Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 532-34.

¹ F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 64-65.

² "Ey benim Floransalı, senin her dediğini ve İtalya'nın durumu hakkında söylediklerini anladım: ve söylediklerine tamamiyle inanıyorum amma sana cevaben diyorum ki geçmiş zamanda elde ettiğiniz o büyük başarıları şimdi artık elde edemezsiniz; çünkü o zaman hayranlık uyandırmanıza sebep, İtalya'nın yegane efendileri olan Romalıların kudreti idi. Halbuki bugün siz yirmi hükümet ve güç halindesiniz ve birbirinizle anlaşamıyorsunuz ve birbirinizin can düşmanısınız ki bunları Venedik konsolosundan dolayı çok iyi biliyorum... Benim niyetlerime hizmet edecek birçok şeyler de biliyorum. Ve kendimi genç, zengin, talihi yaver görerek hem Sezar'ı hem İskender'i hem Serhas'ı hem Kartacalı Hannibal' hem Afrikalı Scipio'yu ve diğer birçok hükümdarı çok geride bırakmak emelindeyim..." Bkz. G. Francesco Pagnini, *a.g.e.*, I, s. 278-79; Ayrıca bkz. F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 65; Aynı yazar, *Fatih ve Zamani*, s. 169-70.

ekonomik ve siyasî casusluk yapıp raporlar sunmak üzere gönderilmiş olduğunu kabul etmektedir¹.

1461 yılına kadar Floransa'nın ne İstanbul'da ne de genel olarak Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde resmî bir temsilciliği bulunuyordu. İlk defa bu tarihte, Levant'ta ticaretle uğraşan ve ünlü bir Floransalı aileye mensup olan *Mainardo degli Ubaldini*'nin ismine rastlamaktayız. Ubaldini, İstanbul'da bulunan ve “*nazione fiorentina*”² olarak ifade edilen Floransa vatandaşlarının çıkarlarını korumak ve Osmanlı yönetimiyle siyasî ve ekonomik ilişkileri yürütmek üzere gönderilen ilk Floransalı temsilcidir. Onun hakkında ilk bilgileri veren kişi ise yine Benedetto Dei'dir. Ayrıca kendisinden başta Pera olmak üzere İstanbul, Bursa, Edirne, Gelibolu ve Tire gibi önemli şehirlerde ticaretle uğraşan Floransalıların bulunduğunu da öğrenmekteyiz³. Bunun dışında konsolos Mainardo degli Ubaldini tarafından Cosimo de' Medici'ye gönderilen 2 ve 24 Mayıs 1464 tarihli iki kısa mektup haricinde adı geçen kimsenin İstanbul'daki resmî faaliyetlerine dair başka bir belgeye rastlanmamıştır. Buna karşılık Floransa'dan konsolosa gönderilen ve sınırlı bir öneme sahip olan birisi 1469, diğer ikisi ise 1471 yılına ait üç belge daha mevcuttur⁴.

Resmî belge sıkıntısının çekildiği bu dönem için Floransalı Benedetto Dei'nin tanık olduğu olayları kaleme aldığı kroniği önemli bir yere sahiptir. Benedetto Dei, 1461 yılı sonları veya 1462 yılı başlarında İstanbul'a ulaşmış olmalıdır. İstanbul'da bulunan İtalyan mağaza sahipleri tarafından desteklenen Dei, nihayet Venedikli tacir *Girolamo Michiel* tarafından kendisinin malî işleri ile ilgilenmesi için işe alınmıştı. Şehirde oldukça nüfuz sahibi olan bu kişi, Venedik'le yapılan 16 yıllık uzun savaş sırasında buradaki bütün varlığını kaybedince Dei de işinden olmuş ve Türkler tarafından tutuklanmıştı. Fakat serbest bırakılmasının ardından tekrar İstanbul'a dönmüştü. II. Mehmed, Floransalıların kendisi için yaptığı casusluk hizmetlerinin bir karşılığı olarak Dei'ye geniş bir ayrıcalık vermişti⁵.

¹ F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 169-70; Ayrıca bkz. L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 274-75.

² İtalyanca vesikalarda Galata'da yerleşen Floransa kolonisi için genellikle bu ifade kullanılmaktadır.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 303; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 4-5.

⁴ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 5; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 309-10.

⁵ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 6; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 310-11.

Fatih Sultan Mehmed, Ege Denizi'ni hâkimiyet altına almak maksadıyla 1462 yılında yeni fetihlere girişmişti¹. Floransa'nın Midilli Adası'nı ele geçirmek üzere başlatılan muhasara esnasında Sultan'dan ticarî ayrıcalıklar elde edebilmek amacıyla en büyük rakibi gördüğü Venedik aleyhine çalıştığı ileri sürülmektedir. Hammer'in Floransalı casus Benedetto Dei'ye atfettiği bilgiye göre; İstanbul'a gelen Floransa kadırgaları, Hıristiyan devletlerin Osmanlı Devleti aleyhine giriştiği savaş hazırlıklarını bildirip buna karşı sultanın neler yapması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunarak Venedik'in aleyhine casusluk yapmışlardı. Bu yardımları karşılığında Floransalılara bazı ticarî imtiyazlar verilmişti². Gerçekten de, Osmanlı Devleti ne zaman Venedik'e karşı bir savaşa girişse başta Floransa olmak üzere Ceneviz, Dubrovnik hatta Ankona gibi küçük devletler, Osmanlı topraklarındaki ticaretlerini daha iyi koşullarda sürdürebilmekteydiler³.

Bu tarihlerde Mediciler adına Galata'da faaliyet gösteren kişiler arasında Floransalı tanınmış bir aileye mensup olan *Baldassare di Giovachino dei Ricci*'ye rastlamaktayız. Aslında Baldassare, 1459 yılında iki devlet arasında ilk seyahati gerçekleştirdiği ileri sürülen iki gemiden müteşekkil bir filo ile İstanbul'a ulaşmıştı. *Filippo di Filippo Tornabuoni* kaptanlığında yola çıkan gemilerde *Paolo di Piero degli Albizzi* ve *Bartolomeo Pucci* gibi önemli Floransalı tacirler bulunmaktaydı. *Baldassarre di Giovacchino dei Ricci* de Medicilerin ajanı olarak Pucci'nin gemisiyle İstanbul'a gitmişti⁴. Elimizde, gemilerin 28 Eylül'de sorunsuzca başkente ulaştıktan iki gün sonra ajan Baldassare'nin ilki 30 Eylül'de olmak üzere, 12 Ekim ve 10 Kasım 1459 tarihlerinde *Pera*'dan Floransa'ya gönderdiği mektuplar bulunmaktadır. Ne yazık ki bu tarihten sonra kendisine ve buradaki faaliyetlerine dair başka belgeye rastlanamamıştır. *Baldassare*'den sonra yine *Pera*'dan Cosimo dei Medici'ye yazılan 28 Temmuz 1463

¹ H. İnalcık, *Fâtih ve Ege*, s. 97.

² B. Joseph von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Kaynarca Muahedesine Kadar)*, çev. Mehmed Atâ, C. III, İstanbul 1966, s. 707-874. Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 339; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 312-13.

³ D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 208.

⁴ Michael E. Mallett, *The Florentine Galleys in the Fifteenth Century with The Diary of Luca di Maso degli Albizzi Captain of The Galley 1429-1430*, Oxford 1967, s. 68; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 9.

tarihli bir raporda *Iacopo Contini* ismine rastlanmaktadır. Bu kişiye dair tek belge de şimdilik bundan ibaret gibi görünmektedir¹.

II. Mehmed'in 1463 yılında Bosna üzerine yaptığı sefer neticesinde elde edilen zafer haberi aynı yılın Haziran ayında Venedik'e ulaşmıştı. İtalya'da hızla yayılan bu haberlerden telaşa kapılan Venedik, Doğu Akdeniz'deki can düşmanı Floransa'dan dahi yardım istemekten kaçınmamıştı. Venedik *Doju Cristoforo Moro*, Floransa devletine gönderdiği mektubunda Türk ilerleyişinin getireceği tehlikelerden, özellikle de İtalya'nın başına gelebilecek olası felaketlerden bahsedip, bütün Hıristiyan devletlerin yanısıra Floransa'dan da yardım talep etmişti². Tabi ki yaşlı Doj, Türk topraklarında ticarî menfaatleri olan Floransa'dan istediği gibi yardım görememişti. Bu çağrılara yanaşmadığı açıkça anlaşılan Floransa idarecileri oldukça kaçamak cevaplar vermişti. Türklerle her hangi bir savaşa girişilmesi durumunda bu topraklarda bulunan vatandaşlarının başlarına gelebileceklerden endişe duyan Floransa, ancak Noel öncesinde ticaret bahanesiyle İstanbul'a gönderecekleri üç kadirge vasıtasıyla buradaki vatandaşlarını mallarıyla birlikte Floransa'ya nakledebilecekleri cevabını vermişlerdi. Bu konuda verebildikleri tek taviz de bu olmuştu³.

Bu sıralarda Napoli meselesinin ve diğer sorunların halledilmesiyle İtalya'da sükûnet sağlanmış, Venedik ise Macarlarla bir ittifak antlaşması yapmıştı. Ege Denizi, Mora ve Arnavutluk'ta süren Türk fetihleri neticesinde Venedik, Osmanlı Devleti'ne karşı 1463'te başlayıp 1479 yılında sona erecek olan uzun savaşa girişmişti⁴. Olası bir Haçlı Seferi için İtalya'da oluşan müsait ortamı yalnızca Floransalılar bozuyor gibi görünüyordu. Osmanlı Devleti ile sıkı ilişkileri bulunan Floransalı idareciler, doğu ticaretini en büyük rakipleri olan Venedik'e kaptırmak niyetinde değildi. Venedik'in Osmanlı Devleti ile giriştiği savaşın uzun yıllar süreceğine inanan Floransa, savaş sonunda her iki devletin ve özellikle Venedik'in yıpranacağı ve neticede bunun hem

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 9; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 314.

² 14 Haziran 1463 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 199; Ayrıca bkz. F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 4; J. Freely, *a.g.e.*, s. 89; Bosna'nın fethi Venedik ve Macaristan'ı harekete geçiren başlıca amillerdendi. Aynı yıl içerisinde Türklere karşı bir harekete geçmeleri gerektiğine karar veren iki devlet bir ittifak antlaşması imzaladı. Bu arada Uzun Hasan'ın elçisi de Venedik'e gelerek müzakerelere dâhil oldu. Venedik, 1463 yılı sonlarında harekete geçerek Türklerin elinde bulunan kale ve şehirlere yönelik saldırılarını fiilen başlattı. Böylece uzun yıllar sürececek olan Osmanlı-Venedik muharebeleri başlamış oldu. Bkz. H. İnalcık, *Mehmed II*, İA., s. 522-23.

³ F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 202-3.

⁴ H. İnalcık, *Fatih ve Ege*, s. 97-98; N. Vatin, *Osmanlıların Yükselişi*, s. 113-20.

İtalya hem de Hıristiyan dünyası için olumlu olacağını düşünüyordu. Bu nedenle de bütün Hıristiyan devletlerin savaşın içinde yer almasının gereksiz olduğuna inanıyordu¹.

1465 sonbaharında, Osmanlı Sarayı'nda Sultan'a bilgi veren ve önerilerde bulunan Floransa, Dubrovnik ve Cenevizli İtalyanların bulunduğu yönünde haberler Venedik'e ulaşmaktaydı. Ayrıca inşa işlerinde görev almak üzere bazı Floransalılar da İstanbul'a gitmekteydi. Kesin bir bilgi mevcut olmamakla birlikte, *Filarete* ismiyle bilinen heykeltıraş ve inşa ustası Antonio di Pietro Averlino'nun 1465 yılında Türkiye'ye gelerek çeşitli işlerde vazife almış olduğu da ileri sürülmektedir².

Osmanlı Devleti'nin savaş halinde bulunduğu Venediklilere ait bazı mektuplar Floransalı casus veya tacirler tarafından Sakız limanında ele geçirilmişti. Benedetto Dei, bu mektupları derhal Galata'daki Floransa yöneticilerine, onlar da Osmanlı sarayına ulaştırmıştı. Haberi alan Sultan, Floransa kolonisinin ileri gelenlerinden Mainardo Ubaldini, Iacopo Tedaldi, Niccolò Ardinghelli ve Carlo Martelli'yi huzuruna çağırarak onlarla durumu konuşmuştu. Onlar da Sultan'a güvenlik maksadıyla Çanakkale Boğazı'nda bir kale yaptırması ve bu kaleyi toprakla takviye etmesini önermişlerdi. Bunun ardından Benedetto Dei, kendi ifadesine göre, Fatih'in resmî ulaşı sıfatıyla Venedik'in mevcut planlarını aktarmak üzere Mısır Sultanı'na gönderilmişti. Venediklilerden ele geçirilen mektupların kopyaları ise Floransa'ya yollanmıştı³. Fakat bu olaylarla ilgili Venedik kaynaklarında herhangi bir bilgi olmadığını belirtmekte fayda vardır⁴. Tabii ki Benedetto Dei'nin verdiği bilgilerin bir kısmını ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. Çünkü Sultan'ın Floransa kolonisinin ileri gelenlerini sarayına çağırması normal karşılanırsa bile onlardan Çanakkale Boğazı'nda yapılacak bir kalenin tavsiyesini alması çok da itimat edilecek bir bilgi değildir.

Venedik'in savaş esnasında yaşanan bu gelişmelere tepkisi Floransa'nın İstanbul'a yönelik ticarî sevkıyatlarını engellemek olmuştu. Henüz 1463 yılında

¹ F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 209.

² F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 218-19.

³ "...allora li Fiorentini ordinorno chel Gran Turcho, che di fatto facesti el Chastello del Vitupero, e vi pose 30 bombarde grosse, chome e Fiorentini gli mostrorno, e fatto questo...". Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, I, s. 259-60; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 337; İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti'yle ilgili gizli bilgilerin Batı'ya ulaştırılması ve bu konuda Sakız'ın oynadığı rol için bkz. Enrico Basso, "İstanbul'un Fethini Müteakip İstanbul'daki Hıristiyan Casusların Raporları", *Osmanlı*, C. I, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 247-252.

⁴ F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 225.

Türkiye'ye doğru yola çıkmaya hazırlanan Floransa gemileri Venediklilerin baskısına uğramış ve gemilerin Doğu Akdeniz'e yelken açmaları tamamen ertelenmişti. 1464 baharında *Luigi di Buonaccorso Pitti* kaptanlığında yola çıkabilen bir başka filo ise İstanbul yerine Foça'ya demir atmıştı. Siyasî ve askerî şartların getirdiği bu olumsuz koşullar Doğu Akdeniz'deki ticarî faaliyetleri durma noktasına getirmişti¹.

Venedik senatosu Osmanlı Devleti ile hem kendileri hem de Macarlar adına barış görüşmesi yapmak üzere 1466 yılında bir elçisini İstanbul'a göndermeye karar verdi. Adriyatik Kaptanı Iacobo Venier, yol izni çıkar çıkmaz yanına iki tercüman verilerek gönderildi. Yanında Sultan'a verilmek üzere bin üç yüz elli parmaklık altın işlemeli kumaş ve paşalara verilmek üzere çeşitli kadifeler götüren Venier, hiç de beklemediği bir ortamla karşılaştı. Kendisinin İstanbul'a varışından önce Floransa konsolosunun Mahmud Paşa'yı ona karşı kışkırttığı, bu nedenle elçinin görüşmelerde başarısız olduğu söylenir. Floransa konsolosu Mahmud Paşa'yı Venediklilerin Venier'i İstanbul'a barış amaçlı göndermediğine inandırmış, onun Venediklilere karşı tavır almasını sağlamış ve görüşmeler başlamadan bitmişti. Böylece Floransa Meclisi muhtemel bir barış ortamının oluşmasını engellemişti. Dahası, iki Venedik tüccarı da Fatih'in emriyle Floransa konsolosluk binasında tutuklu vaziyette alıkonmuştu².

Osmanlı Devleti'nin Venedik'le giriştiği uzun savaş sırasında Floransalıların Osmanlılar lehine casusluk yaptığı konusunda İtalya'da ortaya çıkan genel kanaatin oluşturduğu hava nedeniyle Floransalılar zor bir döneme girmişti. Aynı tarihlerde Osmanlı başkentinde ortaya çıkan salgın sebebiyle sorunlar da yaşamışlardı. 1467 yazında başlayan salgın birçok insanın kaçmasına ve bir daha dönmemesine yol açacak kadar vahim boyutlara ulaşmıştı. Bu salgından İstanbul'daki Floransa kolonisi de etkilenmiş ve cemaatin sayısı önemli ölçüde azalmıştı. Salgın esnasında ölenler arasında Sultan Mehmed'in dostu olduğu söylenen Francesco Capponi'nin oğlu da bulunmaktaydı. Bunun yanısıra Floransa kolonisi aynı yıllarda oldukça sıkıntılı bir dönem yaşamaktaydı. Sultan Mehmed'le koloni arasında var olan iyi ilişkilerin her geçen gün artması, kendi ticarî çıkarlarına zarar vermesi nedeniyle diğer İtalyan

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 338; M. Mallett, *The Florentine Galleys*, s. 69-70.

² W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 339; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 51; Aynı yazar, *Fatih ve Zamani*, s. 227; Thèoharis Stavrides, *The Sultan of Vezirs, The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)*, Leiden 2001, s. 215.

devletlerinin tepkisine neden olmaktadır. Yarımada artan baskılara karşı koyamayan Floransa yönetimi 1467 yılı sonbaharında İstanbul'a gemi seyahatini durdurarak orada bulunan vatandaşlarını geri çağırmak zorunda kalmıştı. Hızlı bir şekilde toparlanan Floransa vatandaşları Ankona gemileriyle ülkelerine dönmek üzere yola çıkmışlardı. Ancak Modon açıklarına varan gemiler Venedikliler tarafından zapt edilerek yağmalanmaktan kurtulamamıştı. Venediklilere göre bu hareketin sebebi Floransalı tacirlerin savaş halinde buldukları Osmanlı Devleti'ne silah temin etmesi olmuştu. Yaşanan bu gelişmeler nedeniyle İstanbul-Floransa hattındaki ticaret büyük ölçüde aksamış ve birkaç yıl boyunca bu şekilde devam etmişti. 1472 yılında sadece iki Floransa gemisi İstanbul'a doğru yelken açmıştı¹.

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen İstanbul'daki Floransa konsolosu *Mainardo Ubaldini* döneminde başta İstanbul, Galata ve Edirne gibi önemli şehirlerde olmak üzere Türk topraklarında elli kadar Floransa şirketi faaliyet göstermekteydi². Fakat koloni içinde işlerin hiç de yolunda gitmediğine dair bilgiler bulunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki gerek veba salgını gerekse birçok önemli Floransalı memurun bu yüzden ülkesine dönmesi nedeniyle Floransalılar arasında bir düzensizlik baş göstermişti. 29 Nisan 1469 tarihinde Floransa hükümetinin, İstanbul'daki konsolosu Ubaldini'ye gönderdiği mektupta, koloni mensupları arasında yaşanan karışıklıkların giderilmesi ve ülkesinin saygınlığının korunması konusunda uyarılarda bulunması dışında konsolosa itaat etmeyen veya direnenlerin uyarılara kulak asmazlarsa cezalandırılacakları yönündeki ifadeler de bunu destekler niteliktedir³. Ne var ki koloni içindeki bu karışıklıkların uzun süre durulmadığı anlaşılmaktadır. 1474 yılında devam eden bu durumu önlemek için konsolosun çabaları yetmemiş olacak ki Fatih Sultan Mehmed'den de yardım talebinde bulunmuşlardı. Vatandaşları arasında bu türden davranışların uzun süreden beri var olduğunu kabul eden Floransalı yöneticiler

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 340; F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 243; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 303; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 340; F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 243; H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 319; H. E. Napier, *a.g.e.*, s. 33.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 210; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 341; F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 243.

Sultan'dan konsolosun yetkilerini artırmasını istemekteydi. Mektuptan İstanbul'daki Floransalıların konsolosu pek fazla ciddiye almadıkları da anlaşılmaktadır¹.

Osmanlı-Venedik savaşının ortalarına doğru II. Mehmed, önemli sayıda Floransalı tüccarın da uğradığı bir Venedik adası olan Eğriboz'a saldırmıştı. Bu ada Venedik'in en önemli üslerinden biri durumunda olup aynı zamanda Mora sahillerini kontrol etmesi ve bu sularda seyahat eden Türk gemilerinin de yolu üzerinde bulunması bakımından stratejik öneme sahipti. Osmanlı Devleti için Ege sahillerinin güvenliğini de tehdit eden Eğriboz'un alınması elzemdi². Papa'nın bütün yardımlarına rağmen ada, söylendiğine göre Floransalı bir işbirlikçinin yardımıyla Osmanlıların eline geçmişti (1470). Böylece Venedik, Doğu Akdeniz'de çok önemli bir üssünün yanısıra kayda değer miktarda adamını da yitirmişti. Bu durumu Papa'ya açıklamaya çalışan Floransalı yetkililer, Fatih'in amacının sadece İtalya ve Roma'yı ele geçirmek değil bütün dünyaya hükmetmek olduğunu söylüyorlardı. Adanın fethi sırasında zarar gören diğer bir grup ise Sultan'ın gözdeleleri olan Floransalılarıydı. Floransalıların önemli ölçüde gemi, nakit ve mal kaybına uğramasına rağmen imparatorluğun büyük şehirlerinde sürdürdükleri ticaretlerini olumsuz etkilememesi için bu kayıpları dile getirmedikleri de söylenir³.

Günümüzde dahi Fatih Sultan Mehmed'in ölümü üzerine yapılan tartışmalarda, Venedik başta olmak üzere, bir kısım Batılı güçlerin kendisini zehirlemek için girişimlerde bulduklarından söz edilir. Gerçekten de Eğriboz'un Türklerin eline geçmesinden sonra Osmanlı Devleti ile yapılan barış görüşmelerinden bir sonuç çıkmayınca Venedikliler, II. Mehmed'i zehirlemenin yollarını aramaya başlamıştı. Bu amaçla, o sıralarda Sultan'ın hekimliğini yapan ve Hekim Yakup olarak bilinen Gaetali Jacopo'ya II. Mehmed'i zehirlemesi teklif edilmişti (1471). Venedik'in bu teklifine Floransalı bir siyasî mülteci olan Lando degli Albizzi aracılık etmişti. Kendisi Floransa'nın önde gelen ailelerinden Albizzilere mensuptu ve bu aile, düşmanları olan

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 219.

² Michale Kiel, "Eğriboz", *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 491; Fatih'in Karaman beyleri ile meşgul olmasından cesaret alan Venedik yönetimi donanmayı Eğriboz Adası'ndan yola çıkartarak Mora, Rumeli ve Ege kıyılarına yönelik saldırı ve yağmalara girişince buna bir son vermek isteyen Fatih 1470 yılında adanın fethini gerçekleştirdi. Bkz. H. İnalçık, *Mehmed II*, DİA., s. 402; Aynı yazar, *Mehmed II*, İA., s. 527; C. Imber, *a.g.e.*, s. 44.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLI; J. Freely, *a.g.e.*, s. 131-32; Kuşatmada 700 Floransalının öldüğü ve 400.000 florin kaybettiği ileri sürülmektedir. Bunun için bkz. F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 249; Pirro Tausch, *Istoria Apologetica della prodigiosa imagine di Maria Santissima di Montenero*, Livorno 1845, s. 60.

Medicilerin baskılarına maruz kalmıştı. Lando da bu baskılar nedeniyle kaçarak İstanbul'a sığınmıştı. Maddî sıkıntılar içinde olduğu bir sırada Venedik'in teklifine karşılık Hekim Yakup'un cevabını iletme üzere İtalya'ya doğru yola çıkmıştı. 1471 Eylül'ünde Venedik'e ulaşan Lando "Onlar Meclisi" ile gizli bir görüşme gerçekleştirmişti. Hekim Yakup, Sultan'ı öldürmesi karşılığında 10.000 duka altın ve suikast gerçekleşirse ayrıca 25.000 duka altın daha istemişti. Bu teklif çok düşünülmeden kabul edilmişti. Lando degli Albizzi'ye de eğer suikast başarılı olursa 500 duka altın, ölüm haberini bizzat Venedik'e ulaştırması halinde de ayrıca 1.000 duka altını verilmesi teklif edilmişti. Daha da önemlisi başarılı olunması durumunda Venedik Senatosu onun Floransa'ya dönüp servetine yeniden sahip olabilmesi için bizzat Lorenzo de' Medici ile görüşeceğine söz vermişti. Görüşmelere dair Venedik Doğu Cristoforo Moro'nun hem hekime hem de arabulucuya yazdığı mektupların günümüze kadar ulaştığı bilinmekle beraber planın neden uygulanmadığı hâlâ bir sırdır¹.

Venedik'in savaş dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne karşı birçok defa Haçlı Seferi çağrısında bulunduğu veya Osmanlı karşıtı ittifaklarda yer aldığı malumdur. Fakat bu ittifak arayışları İtalyan devletlerinin kendi aralarındaki düşmanlık ve çekişmeler nedeniyle olumlu şekilde sonuçlanmıyordu. Yarımada yer alan İtalyan devletleri, birçok defa Türk tehdidinin yol açtığı büyük endişeler yaşasa da, Osmanlı Devleti'yle ilişki kurmaktan çekinmemiş veya bundan kaçınmamıştır. Hem bulunduğu coğrafyadaki siyasî şartlar hem de ülkenin çıkarları Floransa'nın esnek bir politika izlemesini gerektirmişti. Eğriboz kuşatmasının ardından yaşananlar bunun iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Floransa yönetimi 1472 yılında II. Mehmed'e gönderdiği mektuplarda Floransalılara karşı gösterdiği iyi muameleden dolayı kendisini övmekte, diğer yandan Papalık ve Napoli desteği ile Türk karşıtı kutsal bir ittifak kurmaya çalışan Venedik'i Türklere karşı savaşmaya teşvik etmekteydi. Osmanlı yönetimi ile açıkça ters düşmekten her zaman kaçınan Floransa'nın bu siyaseti, doğal olarak, baş düşmanı Venedik'e çok samimi gelmemişti².

Eğriboz'un fethini takip eden yıl, muhtemelen Galata'da hayatını kaybetmesi üzerine, Floransa baylosu *Mainardo Ubaldini*'nin yerine 26 Ekim 1471'de

¹ F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 255.

² F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 282; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 275.

Bartolommeo di Simone del Nero adında yeni bir balyosun atandığı İstanbul'a bildirildi¹. İstanbul'a gönderilen baylosların atamaları Floransa'da bulunan "*Officio de' Consoli del Mare*" isimli büronun yetkisine verilmişti. Bu büronun yetki ve görevleri Türk topraklarında bulunan bütün Floransa vatandaşlarına 26 Ekim 1471 tarihinde ilan edilmişti. Fakat büronun görevini hiçbir zaman tam olarak üstlenmediği anlaşılmaktadır. Ölümü nedeniyle görevi başında fazla süre kalamayan baylos Bartolommeo del Nero'nun yerine tacir *Carlo Baroncelli*'nin konsolos olarak atandığı 3 Eylül 1472'de hem Osmanlı Devleti'ne hem de Floransa vatandaşlarına bildirilmişti². Yeni baylosla ilgili diğer bir ilginç bilgi de kardeşi Francesco Baroncello'nun Venedik'e 400 duka karşılığında Sultan Mehmed'in donanmasını yakma teklifi sunmuş olmasıdır. Francesco bu teklifini daha Fatih'e karşı düzenlenmesi düşünülen suikast girişimi esnasında iletmış bulunuyordu. Soylu bir aileye mensup olan Baroncelli kardeşlerin üçüncü üyesi Bernardo da ilerleyen yıllarda Floransa'da gerçekleşen bir suikast girişimine karışmıştı. Bunlarla birlikte, baylos Carlo Baroncelli kendisine tevdi edilen memuriyetini 24 Nisan 1476 tarihine kadar sürdürmüş, İstanbul'daki Floransalılar arasında yaşanan ve daha önce sözü edilen karışıklıklar da onun döneminde gerçekleşmişti. Sık sık meydana gelen bu türden davranışların Sultan Mehmed'e ayrıntılı olarak anlatılması için Ricardo del Bene'nin 22 Mart 1474 tarihinde İstanbul'a sözcü olarak gönderildiği de bildirilmişti³. Adı geçen baylos 1476 Nisanında İtalya'daki işlerinden dolayı ülkesine dönmek zorunda kalmış ve yerine kendisinin bütün haklarını kullanma yetkisine sahip bir vekil tayin edilmişti⁴.

XV. yüzyılda İtalyan hükümdarları prestij göstergesi olarak değişik hayvanlara sahip olmayı seviyorlardı. Bunlar, özellikle İslâm ülkeleri ile Osmanlı topraklarından temin edilen, bir kısım yırtıcı hayvanlar dışında, köpek, tazı ve at gibi hayvanlardı. Baylos Carlo Baroncelli tarafından Lorenzo de' Medici'ye yazılan 28 Mart 1473 tarihli bir mektupta İstanbul'dan Floransa'ya gönderilecek olan Türk tazılarından (*saluki*

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 215; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 9.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 216; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 10.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 219; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 10; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 315-16.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. 221.

turchi) bahsedilmekteydi. Anlaşıldığı kadarıyla bu hayvanları ülkelerine götürebilmek için Sultan'ın iznini almaları gerekiyordu¹.

Bu arada imparator, 1477 yılında yetkilerini kullanarak bir Haçlı Seferi düzenleme çalışmalarına devam etmesi için Papa'yı sıkıştırıyordu. Özellikle Hıristiyan prenslerin katılacağı bir toplantı düzenlenmesinde ısrar ediyordu. Fakat hiçbir prens ve hükümdar bu çağrılara olumlu cevap vermiyordu. Friuli'ye doğru hızla ilerleyen Türklerin karşısında sadece Venedik duruyordu. Lorenzo de' Medici ise, Venedik ve bütün Hıristiyanlık için çok fazla yarar sağlamayacak olan ve bilhassa Doğu Akdeniz'deki Floransa ticaretine ciddi zarar verebilecek olan bu girişime katılmamakta kararlı görünüyordu².

İtalya ve Avrupa'da Türklere karşı birlik oluşturma çabaları devam ederken, II. Mehmed döneminde iki devlet arasında yaşanan ilişkilere dair en ilginç olay 1478 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte Floransa hâkimi olan ve yaptığı işler sayesinde *Muhteşem Lorenzo* olarak ünlünen Lorenzo de' Medici'nin hedef alındığı fakat kardeşi Giuliano de' Medici'nin hayatını kaybettiği bir suikast yaşanmıştır. Ünlü *Duomo* meydanındaki bir kutlamaya kardeşi Giuliano ile birlikte katılan Lorenzo de' Medici, Papa IV. Sixtus'un da desteğini alan Bernardo Pazzi'nin suikast planı doğrultusunda *Bernardo Bandini Baroncelli*'nin saldırısına uğramıştı. Lorenzo saldırıyı ufak bir yarayla atlattırken ülke yönetiminde söz sahibi olan kardeşi Giuliano ise öldürülmüştü. Kısa sürede yakalanan Bernardo bir fırsatını bularak kaçmış ve bindiği Napoli gemisiyle akrabalarının bulunduğu İstanbul'a doğru yola koyulmuştu³. Amacı İstanbul'da bulunan akraba ve arkadaşlarına sığınmaktı. Bu akrabalarından birisi de 1472-1476 yılları arasında Floransa'nın İstanbul konsolosluğunu yapan *Carlo Baroncelli* idi⁴. Daha önce yukarıda bahsettiğimiz gibi, bu kardeşler Floransalı soylu bir ailedendi ve bir kardeş

¹ Marco Spallanzani, "Saluki alla Corte dei Medici nei secoli XV-XVI", *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 27. Bd., H. 3 (1983), s. 360-362.

² Aldo Landi, "Prolungamenti del movimento conciliaer e riflessi nella politica di Firenze in età Laurenziana", *La Toscana al tempo di Lorenzo il Magnifico: Politica, Economica, Cultura, Arte (Convegno di Studi promosso dalle Università di Firenze, Pisa e Siena 5-8 novembre 1992)*, V. III, Pisa 1996, s. 1265.

³ Dönemin siyasî çekişmeleri arasında "Pazzi Suikastı"nın sebepleri ve olayın detaylı bir tasviri için bkz. Niccolò Machiavelli, *Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*, Çev. A. Berna Hasan, İstanbul 2002, s. 374-82; J. Freely, *a.g.e.*, s. 157.

⁴ Kenneth M. Setton, *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, C. II, Philadelphia 1978, s. 336; F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 329.

Medicilerin konsolosu olarak İstanbul'da görev yaparken diğer kardeş mevcut iktidar sahiplerine karşı düzenlenen suikast girişiminde yer almıştı.

Bernardo Bandini, İstanbul'a varışından sonra yapılan yazışmaların ardından, muhtemelen 1479 Mayıs ayında Sultan Mehmed'in emriyle tutuklanmıştı. Aynı yılın Haziran ayı ortalarında Lorenzo de' Medici'nin sekreteri İstanbul'da bulunan Floransa konsolosu Lorenzo Carducci'ye¹, katil ve hain Bandini'nin yakalanmasından duydukları memnuniyeti ileten bir mektup yazmıştı. Temmuz ayında ise Antonio de' Medici, Sultan'a verilmek üzere yanındaki hediyelerle birlikte özel elçi sıfatıyla Osmanlı başkentine gönderilmişti². Sultan, katilin Ağustos ortasına kadar hapiste tutulacağı sözünü verdiği için konsolosa acilen dönüş hazırlıkları ve katilin canlı tutulması için elinden geleni yapması tembih edilmişti. Tüm bu yazışmaların ardından Antonio, Aralık ayında yanına katil Bandini'yi de alarak Floransa'ya döndü. Ölüm cezasına çarptırılan Bandini 29 Aralık'ta Bargello'nun penceresinden sallandırılarak idam edildi. Floransalı ünlü ressam ve mimar Leonardo da Vinci de bu olayı resmetmeyi ihmal etmemişti. Katilin yakalanması ve cezalandırılmasından büyük memnuniyet duyan Floransa Sinyorası, 1480 Mayıs'ında Sultan Mehmed'e teşekkürlerini ve İtalya'daki siyasî durum nedeniyle gemilerinin Osmanlı topraklarına yelken açamamasından dolayı özürlerini bildiren bir mektup yollamıştı³. Lorenzo ayrıca minnetinin bir göstergesi olarak sanatçı *Bertoldo di Giovanni*'ye üzerinde Sultan Mehmed'in portresinin bulunduğu bir madalyon yapması emrini vermişti⁴.

Lorenzo de' Medici'nin Sultan'a teşekkür mektubu ile Floransa konsolosuna yazılan diğer mektup, Sultan Mehmed tarafından gönderilen elçiye verildi. Türk elçisi

¹ Lorenzo Carducci 1477 yılında İstanbul baylosu olarak atanmış ve ilk iş olarak Kefe'de tutsak edilen Floransa vatandaşı Francesco di Piero Alderotti'nin serbest bırakılmasını rica etmekle görevlendirilmişti. 5 Eylül 1477 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 222; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 10.

² Antonio de' Medici bunun dışında kolonide baş gösteren ve Floransa'nın onuruna gölge düşüren bazı olumsuzluklara son vermekle de görevlendirilmişti. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 225; F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 330.

³ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 341; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 10-11; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 316-17; Aynı yazar, *Fatih ve Zamanı*, s. 330; Kenneth M. Setton, *a.g.e.*, s. 337; J. Freely, *a.g.e.*, s. 157-58; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 276; Ayrıca bkz. Hammer, *a.g.e.*, C. III, s. 799; Rosamond E. Mack, *Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600*, Çev. Ali Özdamar, İstanbul 2005, s. 50.

⁴ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 12-13; Aynı yazar, *Fatih ve Zamanı*, s. 330; J. Freely, *a.g.e.*, s. 158; M. Scalini, *a.g.m.*, s. 22; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 278.

ayrıca Sultan'ın hizmetindeki İshak Bey'e de bir mektup götürmekteydi. İshak Bey'in bir süre önce Lorenzo'ya süslü bir eyer gönderdiği bilinmekteydi. Bununla birlikte, elçinin Floransa'da ne maksatla bulunduğu dair fazla bir bilgi mevcut değildir. Fakat konsolos Carducci'ye iletmek üzere gönderilen mektupta, kendisinden konsolosa ait olan ve içerisinde Sultan'ın bazı taleplerinin yer aldığı mektupları Floransa'ya götürdüğü ifade edilmişti. Türk elçisinin Floransa konsolosunun yazdığı mektupları götürmekte ayrı bir amacı olmalıydı. Zaten elçinin Floransa'da kaldığı süre içerisinde Lorenzo ile görüştüğü ve dönüşte de görüşmelere dair olumlu bilgileri Sultan'a sözlü olarak anlattığı bilinmektedir¹.

Benedetto Dei'ye göre elçi, Lorenzo'dan tahta oymacısı, mozaikçi ve tunç dökümcüsü ustalar² talep etmek üzere Floransa'ya gitmişti. Görünürdeki bu görevinin dışında asıl amacı ise Sultan'ın yaptığı askerî hazırlıkları bildirmek ve Lorenzo'nun bu konudaki tutumunu öğrenmekti. Lorenzo'nun bu bilgiler karşısında nasıl tepki verdiğine dair bir bilgi bulunmamakla birlikte kendisine minnet göstergesi olarak sunulan madalyonun olumlu bir cevap olarak kabul edilebileceği de öne sürülmüştür³.

Bu sıralarda İtalya yarımadasında büyük bir hâkimiyet mücadelesi yaşanmaktaydı. 1479 yılında Osmanlıların amansız gücüne karşı koyamayacağını gören ve oldukça yıpranan Venedik, savaşı daha fazla sürdüremeyeceğini anlamış ve ağır şartlar içeren bir barış antlaşması imzalamıştı⁴. Bu arada Doğu Akdeniz'deki bağlarını güçlendiren düşmanları Floransa ile Ceneviz bazı ticarî menfaatler sayesinde İstanbul'la bağlantılarını yeniden kurmayı başarmıştı⁵. Fatih Sultan Mehmed'in Otranto seferi hazırlıkları da yarımadanın büyük bir bunalım yaşadığı döneme rastlamaktadır. Halil İnalcık'a göre İtalya'yı ele geçirme siyaseti Fatih Sultan Mehmed'in esas hedeflerinden birini oluşturmaktaydı. Bunun kökeninde, İstanbul'un fethinden sonra eski Roma İmparatorluğu topraklarını kendi idaresinde yeniden bir araya getirme hayali yatmaktaydı. Sultan ve hakan unvanlarına “*Kayser-i Rûm*” unvanını eklemiş, Balkanlar

¹ F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 330.

² “...*maestri d'intaglio, e di legname e di tarsie...maestri di squlture di bronzo*”. Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, I, s. 275; Ayrıca bkz. F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 332; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 281.

³ Madalyonun ifade ettiği manaya dair bir tartışma için bkz. F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 332; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 318.

⁴ Frederic C. Lane, *Venice: A Maritime Republic*, London 1973, s. 236; J. Freely, *a.g.e.*, s. 155.

⁵ H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 19; C. Imber, *a.g.e.*, s. 47.

ve Ege’de tam bir hâkimiyet tesis ettikten sonra İtalya’yı ele geçirmeye koyulmuştu¹. Fatih’in İtalya’yı fetih arzusunu ne zamandan beri taşıdığı ve o dönem Türk kızıl elmasının Roma olup olmadığı hatta Adriyatik üzerine bir köprü inşasıyla Venedik’e asker çıkarabileceğine dair fikirler ve iddialar bir kenara, kendisi artık resmen İtalya’nın fethine girişmiş bulunuyordu².

Papa IV. Sixtus’un yeğeni *Girolamo Riario*’nun, Medici hanedanına karşı rakiplerinin işbirliğiyle Floransa’ya hâkim olma girişimleri ve Papa’nın bunu desteklemesi Floransa, Venedik, Milano ve Ferrara gibi devletlerin ayaklanmasına neden oldu. Çıkan savaşlar neticesinde Napoli Krallığı’na ait ordu 1480 yılı Mart ayında Floransa ordusunu yenilgiye uğrattı. Floransa’nın çok zor durumda olduğu bir anda Türk ordusunun Napoli Krallığı’na yönelik harekâtı başladı. Ülkesinin Türk işgaline maruz kalmasından endişeye düşen Napoli veliaht prensi II. Alfonso Floransa üzerine sevk ettiği birlikleri toplayarak geri döndü. İtalya’da karışıklığın hâkim olduğu bir dönemde başlayan Otranto Seferi başarıya ulaştıysa da Fatih Sultan Mehmed’in ansızın vefatı belki de İtalya yarımadasındaki daha büyük Türk fetihlerinin gerçekleşmesini engelledi. Bu noktada Fatih’in Otranto’ya asker çıkarmasının kısa vadeli bir planın sonucu olamadığı açıktır. Ayrıca bu planın İtalya içindeki en büyük destekçisinin Venedik mi yoksa ülkesini kaybetme noktasında olan Floransa hâkimi *Muhteşem Lorenzo* mu olduğu sorusu uzunca bir süre tartışılmıştır. Nitekim yapılan araştırmalar neticesinde Fatih’in esas destekçisinin Venedik olduğu kabul edilse bile Floransa’nın da bu konuda destek verdiği tahmin edilmektedir³. Bunu destekleyen en önemli kanıtlardan birisi de Bandini’yi teslim almak üzere İstanbul’a giden bazı Floransalıların,

¹ Halil İnalçık, “Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayreddin Paşa Fransa’da”, *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 128; Aynı yazara göre 1499-1502 yılları arasında süren Osmanlı-Venedik Savaşı Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’deki hâkimiyetinin başlangıcı idi ve böylece Osmanlı Devleti İtalya savaşlarının bu ilk devresinde Avrupa siyaset ağına girmeyi başarmıştı. Bkz. H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 99.

² Fatih’in İtalya üzerine fikirleri ve amaçları hakkında bkz. F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 41-82.

³ Adriyatik kıyısında yaşayan birçok İtalyan şehrinde olası bir Türk fethinin mukadderat olarak görülmesinin yanında Ankonalıların bu durumu samimiyetle istemeleri şaşırtıcı karşılanmıştır. Bkz. J. Burckhardt, *a.g.e.*, s. 149-150; Aynı şekilde saldırının Floransalılar arasında genel bir memnuniyet yarattığı da anlaşılmaktadır. Bkz. F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 60-61; J. Freely, *a.g.e.*, s. 175. Diğer yandan Babinger, kuşatma konusunda Fatih’i Venedik’in desteklediği yönünde bir çalışmayı “*ikna edici*” bulurken Floransa’nın rolü konusunda tatmin olmamış görünmektedir. Bkz. F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 61; Ayrıca bkz. Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 37.

muhtemelen aynı konuyla ilgili olarak II. Mehmed'le çok gizli görüşmeler gerçekleştirmesidir¹.

Türk ordusunun İtalya'nın güneyine çıkarma yapmasından kısa bir süre önce Papa, içerisinde Floransa'nın da bulunduğu birçok İtalyan devletine mektuplar göndermişti. Sonuçta Papalık, Napoli, Macaristan, Ferrara, Milano, Ceneviz ve Floransa'dan oluşan bir savunma ittifakı oluşturmaya muvaffak olmuştu. Venedik ise Osmanlı Devleti ile uzun süreli bir savaş içindeyken hiçbir İtalyan Devleti'nin kendisine destek olmamasından ötürü bu ittifaka katılmayı reddetmişti. Ayrıca Sultan Mehmed'e Bizans'ın yeni sahibi olarak İtalya'nın güneyindeki eski topraklarını yönetmeye hakkının olduğunu söylediği de ileri sürülmektedir². Gerçekten de ilerleyen günlerde Fatih'in bütün İtalya'yı istila edeceği yönünde haberler yayılmıştı. Türk karşıtı birlik oluşturma çabalarında başarılı olan Papa, bir donanma oluşturularak padişahın ilgisinin Orta Avrupa'ya çekilmesi için Macaristan'a maddî destek verilmesi gerektiğine karar vermişti. Müttelik devletler donanma için farklı meblağlarda nakdi yardımda bulunurken Floransa Cumhuriyeti 20.000 altın duka ile destek vermişti³. Her şeye rağmen bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Otranto daha sonra Floransalı ve Macarlardan oluşan bir ordu yardımıyla tekrar Hıristiyan hâkimiyetine geçmişti⁴. Böylece Fatih'in İtalya üzerindeki hayalleri belki de bir daha hiç denenmemek üzere kendisiyle birlikte tarihe karışmış oluyordu.

¹ L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 276.

² H. İnalçık, *Mehmed II*, İA., s. 529; F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 335-38; J. Freely, *a.g.e.*, s. 178; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 277.

³ J. Freely, *a.g.e.*, s. 179.

⁴ Constantino Marinesco, "Don Antonio de la Torre Tarafından Yayınlanan "Katolik Krallarının Uluslar arası İlişkileri Üzerine Belgelerinin" Genel Tarih Bakımından Önemi", Çev. Muzaffer Arıkan, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 12-13 (Ankara 1973), s. 226-29; Konstantinos Giakoumis, "Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)", *Türkler*, C. 9, Ed. H. Celal Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 374.

III- II. Bâyezid Döneminde Osmanlı-Floransa İlişkileri

Fatih Sultan Mehmed'in ölüm haberinin İstanbul'da duyulması üzerine buna inanmayan yeniçerilerin şehirde çıkardıkları aşırılıklar büyük boyutlardaydı. Hatta Sultan'ın ölüm haberini gizli tutmaya çalışan Karamanî Mehmed Paşa bunda başarılı olamamış, çıkan isyan neticesinde hayatını kaybetmişti. Halkın da karıştığı bu karmaşada sadece Yahudi ve Venedikli tacirlerin¹ değil ayrıca Pera'da oturan zengin Floransalıların mağaza ve malları da yağma edilmişti². Sultan Bâyezid'in tahta çıkmasının ardından Floransalılara Fatih devrinde gösterilen müsamaha hâlâ devam ediyordu. Yeni Sultan, babasının takip ettiği politikayı sürdürmekten geri kalmasa da kardeşi Cem'in Avrupa devletlerinin elinde bulunması nedeniyle dikkatini bu konu üzerinde yoğunlaştırmıştı³.

Fatih'in vefatının ardından oğulları Bâyezid ve Cem arasında çıkan mücadeleye bir süre sonra Avrupa devletleri de dâhil olmuştu. Özellikle Papa ve diğer İtalyan devletleri Cem Sultan'ı düşmanları Osmanlı Devleti'ne karşı bir koz olarak kullanmak isteyecek, bir yandan da yeni bir Haçlı Seferi için uygun bir fırsat olarak değerlendirmeye çalışacaklardı⁴. Özellikle Macar Kralı Matthias Corvinus, Fransa Kralı VIII. Charles, Papalık⁵ ve Memlûk Sultanı Kayıtbay, Cem Sultan'ı II. Bâyezid'e karşı kullanmakta oldukça hevesliydi. Floransalı idareciler ise böyle nazik bir dönemde Memlûk Devleti'yle yapılacak yeni bir ticaret antlaşması ile meşguldüler. Onlar Cem Sultan konusunda bir taraftan Sultan Kayıtbay namına hareket ederken⁶ diğer taraftan

¹ Münecimbaşı Ahmed Dede, *Münecimbaşı Tarihi (Sahâif-ül Ahbar fî Vekâyi-ül-a'sâr)*, Çev. İsmail Erünsal, C. II, [t.y.], 370; Sydney Nettleton Fisher, *The Foreign Relations of Turkey 1481-1512*, University of Illinois Press, Urbana 1948, s. 17.

² Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II.'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, C. X/14 (1959), s. 89; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 324, dñn. 65; Aynı yazar, *Fatih ve Zamanı*, s. 348.

³ H. İncelik, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

⁴ Fatih'in ölüm haberi üzerine Bologna'da halk sokaklara dökülerek kutsal rölikler eşliğinde Tanrı'ya bu kutlu hareketinden dolayı dua etmişlerdi. Papa IV. Sixtus da bunu bütün Hıristiyanların Türklere karşı bir Haçlı birliği etrafında birleşmesi için fırsat olarak görmüştü. Bkz. S. Fisher, a.g.e., s. 21; Ayrıca bkz. Ahmet Refik Altınay, *Sultan Cem*, Haz. İbrahim Delioğlu, İstanbul 2009, s. 101 vd.; *Vâkıât-ı Sultan Cem*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, TOEM İlavesi, İstanbul 1330; 1484 yılı yazında Papa, Türklere karşı yapılacak bir haçlı seferine katılması için Floransa'ya da mektup göndermişti. 4 Haziran 1484 tarihli mektup için bkz. G. Müller, a.g.e., s. 233.

⁵ Giacomo E. Carretto, "Cem Sultan'ın Roma Şehrindeki Günleri", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. XII/35, (Mayıs 2000), s. 451-82.

⁶ F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 352.

şehzadenin durumu ve gelişen olaylar hakkında İstanbul hükümetine casusları aracılığıyla yazılı bilgi göndermekteydi¹.

Floransa Devleti, Mısır'la olan ilişkilerini tamamen ticarî menfaatler üzerine tesis etmişti. Kayıtbay'ın Sultan Cem'i elde etme teşebbüslerinde, kendilerine ticarî ayrıcalıklar sağladığı Floransalılar da bir süreliğine rol oynamışlardı. Bu imtiyazlar daha çok Lorenzo de' Medici'nin arabuluculuğunu temin etmeye yönelik bir girişim olup, daha 1484 yılında Malfota, Memlûk elçisi sıfatıyla Floransa'ya gönderilmişti. Bunun üzerine, ileride kendisinden daha ayrıntılı şekilde söz edilecek olan Lorenzo'nun ünlü ajanı *Paolo da Colle*, görüşmelerin ilerlemesi amacıyla Kahire'ye gönderilmişse de ani ölümü müzakereleri akamete uğratmıştı. 1487 yılı Kasım ayına gelindiğinde Mısır elçisi Malfota bir kez daha Floransa'da görülmüş ve Lorenzo tarafından resmî bir törenle kabul edilmişti. Elçi, varışından bir süre sonra hem ticarî konularda hem de Cem Sultan meselesiyle ilgili olarak Lorenzo de' Medici ile görüşmeler yapmıştı. Mısır elçisi ticarî konular dışında, Sultan Kayıtbay'ın Şehzade Cem'in kendisine teslim edilmesini sağlamak amacıyla Lorenzo'nun Hıristiyan hükümdarlarla görüşüp onları ikna etmesi yönündeki ricalarını da iletmişti. 1488 Baharında Lorenzo de' Medici'nin Fransa'daki ajanı Lorenzo Spinelli, Cem Sultan'ın Kayıtbay'a teslimi halinde onun adına Fransa kralına yüz bin altın duka teklif etmişti². Bununla da yetinilmeyip kendisinden bu konuda Papa'yla da görüşmesi istenmişti. Memlûk topraklarındaki zengin ticaretten mahrum kalmak istemeyen Lorenzo onun bu istekleri kabul ederek Papa'yı Kayıtbay'la şahsen görüşmesi yönünde teşvik etmişti. Floransa hâkimi, Mısır'la yapılan bu görüşmeler sırasında herhangi bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek ve kendisini teskin etmek üzere 20 Aralık 1487'de konsolosu aracılığıyla Sultan Bâyezid'e görüşmelerin sadece ticarî müzakereler üzerinde yoğunlaştığı bilgisini ulaştırmıştı³.

¹ M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323; Ayrıca bkz. Y. Öztuna, *a.g.e.*, IV, s. 121; Sultan II. Bâyezid'in istihbarat sistemi ve bir diplomasi aracı olarak casusları hakkında bir değerlendirme için bkz. Nicolas Vatin, "II. Bayezid'in Diplomasi Araçları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 169-83; Ayrıca bkz. Bülent Arı, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoca Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, ed. A. Nuri Yurdusev, Basingstoke: Palgrave Macmillan's Global Academic Publishing 2004, s. 56-58.

² Halil İnalcık, "The Ottoman Turks and the Crusades, 1451-1522" *A History of the Crusades, The Impact of the Crusades on Europe*, Vol. VI, (General Ed. Kenneth M. Setton), Ed. Harry W. Hazard and Norman P. Zacour, s. 338; Aynı yazar, "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement between Innocent VIII and Bayezid II Regarding Djem Sultan", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington 1993, s. 346.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 237; Ayrıca bkz. Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman-Mamluk War 1485-91*, Leiden 1995, s. 153-156; Ayrıca bkz. H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 85.

a- Cem Sultan Meselesi Etrafında Gelişen Osmanlı-Floransa İlişkileri

Floransa idaresi diğer Avrupalı devletler gibi yeni Osmanlı Sultanı'nın tahta çıkışını kutlamak üzere herhangi bir girişimde bulunmamıştı. Buna rağmen Cem Sultan'ın bir süredir Avrupa'da bulunuyor olması nedeniyle Sultan Bâyezid kendilerine belki de her zamankinden daha yakın davranmaktaydı. Ticaretin kesintiye uğradığı bu dönemde *İsmail* adında bir Türk elçisi Floransa'ya gönderildi. Elçinin, artık İstanbul'a uğramayan Floransa gemileriyle ilgili serzenişlerde bulunmak üzere Floransa'ya gönderildiği ileri sürülmekte, hatta Sultan'ın her yıl saray için vergiden muaf olmak üzere 5.000 top (*pastav*) yünlü kumaş satın alma garantisi verdiği bildirilmekteydi. Buna karşılık Floransalı idarecilerin Sultan II. Bâyezid'den Osmanlı topraklarında bulunan Floransa tacirleri için bir güvence istediği de söylenmektedir¹. Fakat özel elçi İsmail'in görevinin sadece bununla sınırlı olmadığı artık daha net olarak bilinmektedir.

Osmanlı Sultanlarının, bilhassa bu dönem için, ticarî ilişkilerin devam etmesi ve tahta çıkmalarını kutlamadıkları için serzenişte bulunmak üzere yabancı bir devlete elçi göndermeleri pek de rastlanan bir durum değildir. İsmail Bey'in elçi olarak Floransa'ya gönderildiği ve bir süre orada bulunduğu kesindir. Ama orada bulunma amacının temelde Cem Sultan meselesi ile ilgili olduğu daha akla yatkın görünmektedir. Çünkü İsmail Bey'in Floransa senatosu ile görüşmesinin ardından oldukça uzun ve meşakkatli bir görevi yerine getirmeye çalıştığına şahit oluyoruz. Cem Sultan'ın Fransa'da bulunduğu haberinin alınması üzerine Sultan II. Bâyezid, hediyelerle birlikte Fatih zamanından beri iyi ilişkiler sürdürülen Floransa hâkimi Lorenzo de' Medici'ye çok tanınmış ve saygın² elçisi İsmail Bey'i gönderme kararı aldı. Bu elçilik heyetinin görünürdeki dışında esas amacı Cem Sultan hakkında bilgi toplamak veya bizzat kendisine ulaşmaktı. İsmail Bey, Dubrovnik³ idarecilerinin yardımı ile kendisine tahsis edilen bir gemiyle İtalya'ya ulaşmak üzere yola çıktı. Fakat şiddetli rüzgar nedeniyle bir

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLII-235; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 341; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 22; S. Fisher, *a.g.e.*, s. 44, dpn. 103; Ayrıca bkz. H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 18; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 280; Bir *pastav* veya *fardello*, 50 arşın ya da 34 metre idi. Bkz. H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

² Paolo da Colle, Floransa'ya varmadan önce Pesaro'dan yazdığı ve Girolamo Spinelli eliyle gönderilen bir mektupta İsmail Bey'den bu şekilde bahsetmektedir. Bkz. F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 328, dpn. 72.

³ Sultan II. Bâyezid, 6 Ağustos 1482 tarihli bir fermanla Dubrovnikli yöneticileri kendisini, kardeşiyle ilgili gelişmelerden haberdar etmekle görevlendirmişti. Bkz. M. Glavina, *a.g.t.*, s. 23.

limana sığınan gemi on beş gün kadar burada beklemek zorunda kaldı. Fırtınanın dinmesinden sonra Ankona'da karaya çıkan İsmail Bey buradan kara yoluyla bazı şehirlere uğradıktan sonra Sultan Bâyezid'in nâme ve hediyeleriyle birlikte Floransa'ya ulaştı¹. Yaklaşık altı kişilik maiyeti ile birlikte Nisan ayının ilk haftasında Floransa'ya ulaştığı bilinen² İsmail Bey senato tarafından saygın bir şekilde kabul edildi. Mevcut belgeler bahsi geçen görüşmelerin içeriğine ilişkin maalesef fazla bilgi vermezler.

Yaklaşık iki ay Floransa'da kalan Türk elçisi, kendisine Lorenzo de' Medici'nin Savoy Dukası'nın yanında olduğu haberinin verilmesi üzerine, Benedetto Dei'den sonraki en önemli Floransalı ajan olan *Paolo da Colle* ile birlikte Savoy'a gitmek üzere yola çıkar. Yolu üzerinde bulunan Milano Dukalığı'na da uğrayan İsmail Bey, Duka tarafından oldukça iyi karşılanır ve bir süre sonra buradan ayrılır. İsmail Bey'in İtalya'daki görevi sonunda yazdığı 1487 yılına ait raporunda, Milano'da Lorenzo de' Medici ile görüşüp görüşmediğine ilişkin her hangi bir bilgi vermemiştir. İsmail Bey'in yanında görevli olduğuna dair Sultan'dan aldığı bir güven mektubunun bulunmaması, Duka I. Charles'ın görevlilerine İsmail Bey'in Cem Sultan'ı öldürmek amacıyla gelmiş olabileceğini düşündürmüştü³. Bu nedenle Rodos Şövalyeleri'nin *Amiral* adında bir adamı, kendisi gibi düşünen I. Charles'ın “*vezir*”inin emriyle İsmail Bey'i tutuklar ve üç gün eli ayağı demirli halde vezirin evinde tutar. Bundan sonra İsmail Bey adı geçen Rodoslu tarafından başka evlerde saklanır. Bu sırada tutuklu bulunduğu şehrin askerlerinin, kendisinin Sultan'ın adamı olduğu yönündeki şahitlikleri üzerine Savoy Dukası tarafından huzura çağırılan İsmail Bey, Duka tarafından Rodos Şövalyeleri'nin elinden alınmak istenirse de “*vezir*”in itirazları nedeniyle bu mümkün olmaz. Fakat en

¹Topkapı Sarayı Arşivi'nde yer alan ve İsmail Bey tarafından hazırlandığı ifade edilen rapor ve açıklamalar için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika”, *Belleten*, C. XXIV/95 (Temmuz 1960), s. 458; İ. Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951, s. 194.

² 7 Nisan 1483 tarihli belge için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 235; Türk elçilik heyetinin Floransa'ya ulaşmasına dair en erken bilgi 6 Nisan tarihini taşır. Bunun için bkz. Jacopino de' Bianchi, *Cronaca Modenese di Jacopino de' Bianchi detto de' Lancellotti*, Storia Patria delle provincie Modenesi, Vol. I, Parma 1861, s. 80; 8 Nisan 1483 tarihli başka bir belgede İsmail Bey oldukça yakışıklı, iyi boylu ve iyi görünümlü biri olarak tarif edilmektedir: “*L'Oratore del Gran Turco al Mag.^{co} Lorenzo è venuto con circa sei persone: è assai bello uomo, di bella statura e di buon aspetto*”. Bkz. Antoni Cappelli, *Lettere di Lorenzo de' Medici detto il Magnifico conservate nell'Archivio Palatino di Modena*, Modena 1863, s. 38.

³ Jacques Lefort, *Documents grecs dans les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution à L'histoire de Cem Sultan/Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri Cem Sultan'ın Tarihine Katkı*, Çev. Hatice Gonnet, Ankara 1981, s. 168; N. Vatin, *a.g.m.*, s. 171.

azından elçinin tutukluluk halinin sona erdirilmesi ve yanında bir miktar adam bulunması şartıyla dört-beş ay kadar burada kalması sağlanabilmiştir. Duka'nın yardımıyla serbest kalan İsmail Bey, bu defa da Louis Tallian (*Luviz Talyan*) adındaki başka bir Fransız beyinin yanına giderek orada bir buçuk sene yaşar. İsmail Bey'in peşini bırakmayan Rodoslu, onu yanına alarak beş ay kadar saklar. Louis Tallian'ın kurtarma girişimleri de boşa çıkar. Kendisine elçinin Rodos'a gönderilmek üzere çoktan bir gemiye bindirildiği cevabı verilir. Gerçekten de Hıristiyan kılığına sokulan elçinin sakalı kesilerek bir gemi ile Rodos'a götürülmektedir. İsmail Bey, Noel Bayramı olduğu sanılan “*bayramdan iki gün önce*” Rodos'a varır. Bir süre burada kaldıktan sonra Veziriazam Davud Paşa'ya *Sırpça* bir mektup ulaştırmayı başarır. Bunun üzerine Sultan Bâyezid, Rodos Şövalyelerinin Üstadı *Pierre d'Aubusson*'a 1487 yılının Ocak ayı başlarında bir mektup yazarak elçinin bırakılmasını ister¹. İsmail Bey mektubun ardından serbest bırakılır ve İstanbul'a döner².

Türk görevlinin Floransa ile görüşmeler yapmak üzere elçilik vazifesiyle İtalya'ya gönderildiği esnada başka bir Türk casusu da burada bulunmaktaydı³. Cem Sultan meselesi ile ilgili olarak II. Bâyezid tarafından Savoy Dukası'na gönderilen Barak Reis'in seyahati de bu tarihe rastlamaktadır. Nitekim Cem Sultan'ı görmek üzere Savoy'a giden Barak, yanında Sultan'ın adamı olduğuna dair resmî bir belge olmadığı için bunu Ceneviz'den⁴ temin ettikten sonra Savoy Dukası ile görüşmek üzere ikinci defa buraya gittiğinde İstanbul'dan gönderilmiş olan Paolo da Colle (*Pavlo da Kola*), Kemal Subaşı ve Yakub Papaz'ı burada bulmuştu. Paolo da Colle'nin, Barak Reis tarafından Savoy'da görülmesi elçinin I. Charles nezdinde girişimlerde bulunduğu zaman rastlar. Paolo da Colle ile birlikte Kemal Subaşı ve Yakub Papaz'ın da “*devlet eşiğinden*” gönderildiğini dikkate alırsak⁵ bunların İsmail Bey'in maiyetinde bulunan

¹ Sultan II. Bâyezid'in mektubuna cevaben *Pierre d'Aubusson* tarafından gönderilen 31 Ocak 1487 tarihli mektup için bkz. J. Lefort, *a.g.e.*, s. 167.

² İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 459-60; J. Lefort, *a.g.e.*, s. 168-69.

³ Osmanlılar döneminde casusluk faaliyetleri için bkz. Abdülkadir Özcan, “Casus”, *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 166-169.

⁴ Barak Reis'in Cenova'da bulunduğu sırada yardım aldığı kişi olan Gaspard Grimaldo, Sultan Bâyezid'in yurtdışındaki casuslarının işlerini örgütleyen bir Cenevizli'ydi. Kendisini Sultan'ın kulu olarak tarif eden Grimaldo, Osmanlı Sultanı tarafından zaman zaman İtalya'ya gönderilen muhtelif Türk ajanlarını ikametgâhında da ağırlamaktaydı. Bkz. N. Vatin, *a.g.m.*, s. 170.

⁵ Şerafettin Turan, “Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesiyle İlgili Olarak Savoy'e Gönderilmesi”, *Bellekten*, XXVI (1962), s. 543; Necdet Sakaoğlu, “Reis Barak Vardığı Maslahat Beyan Olunur”, *Tarih*

kişiler olma ihtimali güçlenmektedir. Zaten İnalçık da İsmail Bey ve Barak Reis'in Cem Sultan'a suikast düzenlemek üzere gönderilen iki ajan olduklarına inandığını belirterek¹ adı geçen isimlerin birbirinden bağımsız hareket etmedikleri şüphemizi desteklemektedir.

İstanbul'dan başlayarak İtalya üzerinden Fransa'ya kadar süren seyahat esnasında her zaman İsmail Bey'in yanında bulunan Paolo da Colle'den bahsetmek Osmanlı-Floransa ilişkilerinin derinliğinin anlaşılması bakımından faydalı olacaktır. Daha önce II. Mehmed zamanında İstanbul'a tüccar olarak gelmiş olan ve burada on dört yıl geçiren Floransalı ajan Paolo da Colle, efendisi Lorenzo de' Medici'nin emirleri doğrultusunda Osmanlı başkentinde yaşananlar hakkında bilgiler toplamakta ve raporlar sunmaktaydı². Ajan Colle, Floransa hükümeti adına Floransa'nın Memlûklarla yürüttüğü ticarî müzakereleri ilerletmek amacıyla 1486 yılında Kahire'de bulunmuş bir devlet görevlisi olarak da karşımıza çıkmaktadır³. O, Floransa adına Osmanlı Devleti ile yürütülen ilişkilerde de mühim rol oynamıştı. Leonardo Salvucci'nin Floransa'nın İstanbul balyosluğuna atandığına dair 12 Ocak 1481 tarihli mektubu kendisine ulaştıran da Paolo da Colle (*Pagolo di Ser Giovanni da Colle*)'dir⁴.

Ne yazık ki, görevinin ne olduğuna dair elimizdeki bilgiler çok kısıtlıdır. Fakat 1480 yılının ilk yarısı boyunca İstanbul'da olan-biteni Lorenzo de' Medici'ye haber vermek üzere bilgi toplamakla meşgul olduğu bilinmektedir. Paolo, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde buraya ait özel haberleri toplayıp raporlar halinde Floransa'ya göndermekteydi. Bu sıralarda özellikle tahta yeni çıkan Sultan II. Bâyezid hakkında elde ettiği malumatı ülkesine ulaştırmaya çalışmaktaydı⁵. Aslında Floransalı ajanın bu tarihlerdeki diğer bir görevi de vatandaşı olan ünlü bilim adamı Francesco Berlinghieri'nin Sultan II. Mehmed'e ithaf etmeye karar verdiği *Geographia* isimli

ve Toplum, C. V/28 (1986), s. 227-231; V. L. Ménage, "The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No: 3/4 (October 1965), s. 115-121; İ. H. Ertaylan, *a.g.e.*, s. 204.

¹ H. İnalçık, *Renaissance Diplomacy*, s. 363, dpn. 38.

² F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 332; V. L. Ménage, *a.g.m.*, s. 121.

³ Patrizia Meli, "Firenze di fronte al mondo islamico: Documenti su due ambasciate (1487-1489)", *Annali di Storia di Firenze*, IV (2009), s. 243-273.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. 232; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 17.

⁵ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 18; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 324-25.

eserinin bir kopyasını onun ani ölümü nedeniyle oğlu Bâyezid'e sunmak üzere İstanbul'a gitmekti¹.

Bundan sonraki yıllarda da İstanbul'da bulunduğu anlaşılan Paolo da Colle, Sultan Bâyezid tarafından Floransa'ya gönderilen elçilik heyetinde de yer almıştı. Osmanlı Devleti'nin elçisi ve casusu olarak İtalya'ya gidecek olan İsmail Bey'in yolculuğa başlayacağı 1483 yılının ilk aylarında kendisi hâlâ İstanbul'da bulunmaktaydı. Paolo da Colle, İsmail Bey'le Floransa'ya ulaştıktan ve görüşmeler gerçekleştirildikten hemen sonra Lorenzo de' Medici 8 Nisan 1483'de, "*Büyük Türk*"e gönderilmek üzere bir mektup kaleme aldirmıştı. Aynı süre zarfında başka bir mektup da onun emriyle Fransa'ya gönderilmişti. Bu mektubun içeriği bilinmemekle birlikte İsmail Bey'in daha sonraki durağının burası olacak olması mektubun Cem Sultan ile ilgili olduğu ihtimalini artırmaktadır. Diğer yandan Lorenzo de' Medici'nin Fransa'da ülkesi adına görevli olan akrabası *Lionetto de' Rossi*'ye de aynı gün bir mektup gönderilmişti. Bu mektuplardan bir süre sonra İstanbul'a içerikleri bilinmeyen iki mektup daha yazılmıştı².

İsmail Bey'in iki ay boyunca Floransa'da tutulduğu ve Paolo da Colle olduğunu düşündüğümüz bir memurla Savoy'a doğru yola çıktığı³ ve Lorenzo de' Medici'nin "*Türk elçisinin Savoy'a seyahati için*" 29 Mayıs tarihinde Vercelli Piskoposu Urbano Boninvardo, Milano Dukası ile Milano'da bulunan Signor Lodovico ve Bernardo Rucellai'ye birer mektup dışında Lyon'da bulunan bacanağı Lionette de' Rossi ile Giovanni Bentivoglio'ya toplam altı farklı mektup yazdığını⁴ göz önünde bulundurursak elçinin ancak Haziran ayının ilk günlerinde Floransa'dan ayrıldığını söyleyebiliriz. Zaten yola çıkışından evvel Floransa hakimi 27 Mayıs'ta onun için bir takım hazırlıkların yapılması emrini vermişti.

İsmail Bey'in Savoy'da bulunduğu sıralarda, yani Temmuz ayında, muhtemelen Paolo da onun yanında idi. Çünkü Floransa'dan Savoy Dukası, Rodos Büyük üstadı ve

¹ Bu eser ve kopyaları hakkında daha ayrıntılı bilgi verilecektir. F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 325-27; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 281; Jerry Brotton, *Trading Territories: Mapping the early modern world*, London 1997, s. 90-95.

² F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 329.

³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 458.

⁴ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 23; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 330, dpn. 79.

Paolo da Colle'ye yazılan mektuplar 2 Temmuz tarihlidir¹. Fakat işler bu aşamadan sonra daha farklı bir boyut kazanmıştır. Paolo da Colle, Sultan Bâyezid'e sunduğu 26 Ağustos 1483 tarihli raporunda Savoy'da buldukları esnada yaşananları daha ayrıntılı biçimde aktarmaktadır. Rapora göre; kendilerinin Cem Sultan'ı öldürmek üzere yollanan casuslar olduklarından şüphelenen yetkililer, onlara Savoy'a gelişlerinin nedenini sorduklarında, Paolo da Colle'nin "kulunuz" diye hitap ettiği İsmail Bey açıkça Sultan'ın kardeşi Şehzade Cem'in yaşayıp yaşamadığını, yaşıyorsa hangi hükümdarın elinde olduğu bilgisini almaya geldiklerini söylemişti². Bunun üzerine İsmail Bey'e yanında Sultan Cem veya Savoy Dukası için herhangi bir mektup getirip getirmediği sorulduğunda böyle bir mektup olmadığı cevabını vermişti. Durumdan şüphelenen yetkililer bu defa da Paolo'ya neden onunla birlikte olduğu yönünde sorular sormaya başlamıştı. O da Lorenzo de' Medici'nin bir taciri olarak Sultan II. Mehmed döneminden itibaren on dört yıldır Türk topraklarında yaşadığını, İsmail Bey'in Fransa'ya gideceği haberini alması üzerine de ticarî bağlantılarının ve tanıdıklarının bulunduğu Fransa'ya kadar kendisine eşlik ettiği cevabını vermişti³. Bu soruşturmalardan sonra Paolo da Colle'nin Şövalyelerden *Amiral Merlo di Piozzasco*'nun⁴ refakatinde tek başına Cem Sultan'ın yanına gitmesine karar verilmişti. Paolo mektubun devamında Cem Sultan'ın maiyeti, yaşadığı kale ve bölge hakkında da bilgiler vermeye devam etmiştir. Müteakip sayfalarda olayların seyri ile ilgili ilginç bilgiler kaleme almıştır. Şimdiye kadar yapılan kısıtlı çalışmalarda İsmail Bey'in kimliği ve görevi üzerine çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Bu bakımdan raporda Türk elçisinin konuşma esnasında kendisinden "*Cem'in annesinin bir akrabası olduğu (poi parlorono col tuo schiavo (İsmail), el quale disse essere parente della madre di Giemme)*" şeklinde bahsetmesi ilgi çekicidir⁵.

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 24.

² F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 32; Vatin de İsmail Bey'in Türk kıyafetleri içinde kimliğini gizli tutma endişesi taşımadan İtalya ve Savoy'da seyahat ettiğini vurgular. Bkz. N. Vatin, *a.g.m.*, s. 175.

³ Paolo da Colle'nin II. Bâyezid'e sunduğu belirtilen uzun rapor için bkz. F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 31-36; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 338-343.

⁴ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 37; V. L. Ménage, *a.g.m.*, s. 131.

⁵ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 32; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 339; İsmail Bey'in Çiçek Hatun'un akrabası olmasıyla ilgili olarak ayrıca bkz. N. Vatin, *Sultan Djem*, s. 15.

İsmail Bey'in Floransa ile iyi ilişkileri yeniden başlatmak üzere Floransa'ya gittiğini belirten arşiv belgeleri şu durumda sadece zahiri bir bilgiyi nakletmektedir. Her iki tarafa ait özel ajanlar oldukları belli olan bu kişilerin Floransa'da buldukları süre içerisinde, daha önceden belirlenmiş bir plan doğrultusunda, Lorenzo de' Medici'yle görüşmek ve onun yardımını almak üzere buraya gittiklerini varsaymak yanlış olmasa gerekir. Paolo'nun kendi ağzıyla, önceki Sultan döneminden itibaren on dört sene boyunca İstanbul'da bulunduğunu ve İsmail Bey'e bu görevde eşlik etmek üzere yola çıktığını söylemesi de bunu teyit etmektedir. Babinger'e göre bu on dört yıllık süre onun sadece II. Mehmed zamanında Türkiye'de geçirdiği süredir. Ancak bilinmeyen nokta, Fatih Sultan Mehmed döneminde ne gibi hizmetlerde bulunduğudır. Şayet gerçekten Fatih'in hizmetinde bulduysa özellikle İtalya'nın dâhili durumu hakkında merak edilen bilgileri temin etmiş ve Sultan'ın Lorenzo de' Medici ile haberleşmesini bizzat kendisi sağlamış olmalıdır. Bu önemli veriler de Venedikliklerin Floransalıları sık sık "*Türklerin casusu*" olarak suçlamasının haksız olmadığını ortaya koymaktadır. Franz Babinger de, haklı olarak, özel ve gizli bir görev olması nedeniyle Cem Sultan meselesi ile ilgili çok az arşiv malzemesinin bulunmasını bu özel casusların varlığına bağlamaktadır¹.

Benedetto Dei'den sonra, bilindiği kadarıyla, Sultan Mehmed'in itimadını kazanan ikinci Floransa vatandaşı olan Paolo da Colle'nin, Cem Sultan sorunuyla ilgili olarak, Sultan Bâyezid ile de işbirliği içinde olduğu artık âşikardır. Şüphe yok ki Sultan Bâyezid'in itimadını kazanmış olması onun böylesine önemli bir işle görevlendirilmesinin asıl nedenidir. Nitekim Babinger, Paolo da Colle ve faaliyetleri hakkında vatandaşı Benedetto Dei'nin kroniğinde bilgi bulmaya çalışsa da ismine dahi rastlayamamıştır. Fakat henüz 1463 yılında çıkan Osmanlı-Venedik Savaşı nedeniyle Floransalılara gösterilen teveccüh, bu dönemde II. Mehmed'in kendisini bazı işlerde kullanmış olabileceğini düşündürmektedir².

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 26; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 343; Şakiroğlu da Floransalıların özellikle Cem Sultan olayı olmak üzere birçok konuda Osmanlı Sultanlarına ajanları vasıtasıyla istihbarat sağladığını kabul eder. Bkz. M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323.

² F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 28-29; Aynı yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 336-339, dph. 107.

Paolo'nun hayatı ve soyuna dair doyurucu bilgi bulunmamakla birlikte Fransa'daki görevinden sonra da ülkesi adına önemli görevler ifa ettiği 1486 yılında Floransa ile Mısır arasındaki ticarî ilişkileri başlatmak ve geliştirmek üzere efendisi tarafından Sultan Kayıtbay'a gönderilmesi sayesinde bilinmektedir. Ama oradayken hayatını kaybetmiş ve görüşmeler yarıda kesilmiştir¹. Bilindiği gibi Mısır'la görüşmeler nedeniyle Floransa, Galata'daki konsolosları Leonardo Salvucci vasıtasıyla Sultan Bâyezid'i teskin etmeye çalışmıştı².

II. Mehmed'le başlayan Osmanlı-Floransa dostluğu, Cem Sultan meselesinden dolayı kısa bir kesintiye uğradıktan sonra, halefi II. Bâyezid döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Bilhassa Cem Sultan meselesiyle ilgili olarak İstanbul'dan gönderilen Osmanlı casusunun İtalya'ya ayak basmasından Savoy'a varmasına kadar her türlü ihtiyaç ve güvenliğinin bizzat Floransa hâkimi tarafından özenli bir şekilde organize edildiğine şahit oluyoruz. Aynı şekilde iki ülke arasındaki istihbarat akışını temin eden ve kendisini Sultan'ın hizmetkârı olarak gören Paolo da Colle'nin de İsmail Bey'in yoldaşlığını yapması, aslında bu dönem Türk istihbarat faaliyetlerinin ne kadar başarılı bir halde idare edildiğine işaret eden bir örnek olarak verilebilir.

b- II. Bâyezid'e Gönderilen Floransa Elçileri

İsmail Bey'in Floransa Sarayı'nda görülmesinden sonra Lorenzo de' Medici karşılık olarak Antonio Ridolfi'yi İstanbul'a göndermeyi planlamıştı³. O sıralarda bu istek gerçekleştirilemese de uzun bir süre sonra Medici ailesinin bir üyesi olan *Andrea de' Medici*, 1488 yazı başlarında bir kısım önemli konuları görüşmek üzere İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Adriyatik üzerinden Avlonya'ya geçen elçi, buradan karayoluyla İstanbul'a ulaşmıştı. Görüleceği konular hakkında kendisine bir talimatname verilerek devletin istekleri sıralanmıştı. Elçinin ilk görevi, geç de olsa, yeni Osmanlı hükümdarının tahta çıkışını tebrik etmek olacaktır. Bunun yanı sıra, özellikle 1483 yılında Türk elçisi İsmail Bey'in şikâyetlerine neden olan Floransa gemilerinin

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 29, 43; İki devlet arasında akdedilen ticaret antlaşması için bkz. John Wansbrough, "Venice and Florence in the Mamluk Commercial Privileges", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28/3 (1965), s. 483-523;

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 237; Bununla birlikte Floransa, henüz 1485 yılında Türklere karşı bir Haçlı donanması toplamaya çalışan Papa VIII. Innocent'in davetine, 30.000 dukalık yardım yapmayı vaat etmişti. Bkz. S. Fisher, *a.g.e.*, s. 43, dpn. 96.

³ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 44.

gecikmesinden dolayı özür dileyerek “ölümsüz hatıra sahibi” Sultan II. Mehmed zamanında bahşedilen eski ayrıcalıkların yenilenmesini talep edecekti. Ayrıca, Floransa konsolosları için İstanbul’daki Floransalıların kendi aralarındaki ve Osmanlı topraklarında daimi temsilcilikleri bulunmayan ulusların vatandaşları ile Floransalılar arasındaki davalarda yargılama hakkı elde etmeye, aynı zamanda Floransalılar ve diğer uluslardan kimseler arasında vuku bulan davalara şahit sunma ayrıcalığını temin etmeye çalışacaktı. Gümrük vergileri konusunda daha iyi bir tarife düzenlenmesini sağlayarak İstanbul’a sevk edilen ticarî ürünler için Türkiye’ye sadece ilk girişlerinde vergi ödenmesi gerektiği üzerinde duracaktı. En önemlisi, bahsedilen bu ayrıcalıkların Floransa’da birer kopyası bulunmamasından dolayı her iki ülke dilinde onaylanmış birer nüshasının temin edilmesi sağlanacaktı¹.

Maalesef bu görüşmelerin içeriğine ilişkin elimizde ne Türkçe ne de İtalyanca herhangi bir belge bulunmaktadır. Fakat görüşmelerin ancak XV. yüzyılın sonunda bir sonuca vardığını bildiğimiz için, en azından o sırada ahidnâmeyle ilgili kesin bir karara varılmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple antlaşmanın neden imzalanamadığını tespit etmek güçtür. Bununla birlikte Andrea de’ Medici’ye verilen talimatlarda Sultan Bâyezid’in tahta çıkışı münasebetiyle kendisinin daha önce tebrik edilmediği için özürler sunulması ve Fatih Sultan Mehmed’den övgüyle bahsedilmesi, Floransalı idarecilerin görüşmelerin zor geçeceğini bildiklerine ve bir takım önemli sorunların varolduğuna işaret eder gibidir. Bunların yanında, kısa zaman önce Floransa ve Mısır Devleti arasında gerçekleşen görüşmelerin de Osmanlı idaresini rahatsız ettiğini varsaymak yerinde olabilir².

İstanbul’daki temsilcileri Leonardo Salvucci’nin de katıldığı görüşmelerde Andrea de’ Medici özellikle Floransa konsolosunun kendi vatandaşları üzerinde yargı yetkisine sahip olması, Floransalılarla diğer milletler arasındaki davalara müdahale edebilmesi, Floransalılara verilen zararların Türk topraklarında karşılanması ve

¹ “Principalmente richiederai la confirmazione de’ capitoli et privilegii et immunità, che altra volta furono conceduti alla nostra città ed alla nostra nazione dal suo gloriosissimo genitore et Principe di immortale memoria”. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 238-39; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 49-50; Aynı yazar, *Lorenzo de’ Medici*, s. 357-58; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 341-42; S. Fisher, *a.g.e.*, s. 44; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323; L. Tanzini, *a.g.m.*, s. 280.

² Fisher, Floransa’nın tahta çıkışını tebrik etmek üzere Sultan II. Bâyezid’e elçilik heyeti göndermemesini Cem Sultan olayına bağlar. Bkz. S. Fisher, *a.g.e.*, s. 29.

Adriyatik üzerinden Avlonya'ya geçmek isteyen Floransa gemilerinin güvenliğinin sağlanması gibi konularda ülkesinin isteklerini dile getirmişti. Avlonya'dan yola çıkan Floransalı tüccardan Edirne'ye kadar süren yolculukları sırasında aynı verginin iki üç defa alınması ise diğer bir şikayet konusu idi¹. Bu istekler içerisinde en göze çarpanları ise konsolosa yargı yetkisinin verilmesi ve gerek Floransa vatandaşları arasındaki davalarda gerekse Osmanlı topraklarında konsolosu bulunmayan milletlerle Floransalılar arasında vaki olan anlaşmazlıklarda konsolosun yetkisinin artırılması talepleri idi. Özellikle birçok defa belgelere yansıdığı üzere koloni arasında sık sık yaşanan sürtüşmeler, uygunsuz davranışlar ve konsolosa karşı gösterilen saygısızlık Floransa idaresini utandırmışa benziyor². Yargı konusunda talep edilen imtiyazlar sayesinde konsolosun Floransalılar arasındaki sorunların çözümünde daha etkin rol oynaması amaçlanmıştı³.

Floransalıların bütün bu beklentileri görüldüğü kadarıyla boşa çıkmıştı. Ortada herhangi bir antlaşma ya da imtiyaz bulunmadığına dayanarak, Osmanlı yönetiminin Floransa'nın Cem Sultan meselesindeki yardımlarından memnun kalmadığına hükmedebiliriz. Belki de o sıralarda Cem Sultan meselesinin halledilmemiş olması Sultan Bâyezid'in kendisine ilişkin planlarında Floransa'dan daha fazla yararlanmak istemekteydi. Bunu gerçekleştirmeden önce de ahidnâmeyi politik bir araç olarak kullanmış olması ve Floransalıların istedikleri imtiyazları vermeyi geciktirmiş olması mümkündür. Sultan Cem'in ölümünden birkaç yıl sonra, 1499'da yeni bir Floransa elçisinin İstanbul'da görünmesi ve ufak detaylar dışında bir imtiyaz temin edebilmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, Floransa elçilik heyetinin İstanbul'a gelmesinden birkaç yıl sonra 1491 yılında iki hükümdar arasındaki yazışmalar devam ediyordu. 1491 yılında Lorenzo de' Medici'nin bir mektubunu taşıyan John Laskaris muhtemelen Haziran ayı başlarında İstanbul'a ulaşmıştı. Mektubun içeriği bilinmemekle birlikte Sultan II. Bâyezid'in bu mektuba cevaben yazdığı ve aynı kişiyle Floransa'ya gönderdiği 18 Aralık 1491 tarihli Grekçe

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 239; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 342; H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.
² Daha 1483 yılında İstanbul'daki Floransalılar arasında ortaya çıkan uygunsuz davranışların giderilmesi ve tacirlerine iftira atılması gibi konuları araştırıp gereğini yapması için konsolosa bir talimat verilmişti. G. Müller, *a.g.e.*, s. 234; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 341.
³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 238.

mektubu da işe yarar tarihi bilgiler içermez. Grekçe mektupta sadece Laskaris'in görevini layıkıyla yerine getirdiği ve Lorenzo de' Medici tarafından yazılanların öğrenildiği söylenir. Cevabi mektup da çok farklı olmadan sadece Osmanlı Devleti ile Floransa arasındaki dostluğun önemine değiniliyordu. Daha açık olarak, II. Bâyezid'in Floransa hâkimine “*dostum*” ifadesiyle hitap ettiği mektupta sık sık iki ülke arasındaki işbirliğinin önemine vurgu yapılıyordu¹.

XV. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul çeşitli İtalyan devletlerinin elçilerinin uğrak yeri olmaya başlamıştı. Bu sıralarda Avrupa'da bazı hareketlenmeler yaşanıyor. Örneğin, Osmanlı Devleti Venedik'in Fransa ile yakınlaşmasından haberdar olmuştu. O dönemde Milano Dukalığı'nı ele geçirmek isteyen Fransa Kralı XII. Louis bunu gerçekleştirmek üzere Venedik'le anlaşma yollarını aramaktaydı. Venedik'in Fransa'yla yakın ilişki içinde olması ve gün geçtikçe bölgedeki gücünü artırması nedeniyle Papa ile birlikte diğer İtalyan devletleri endişeye düşmüş ve kendisine karşı cephe almaya başlamıştı. Hatta bu devletlerin Venedik'e karşı Osmanlı Devleti'ni savaşa kışkırttığı da bilinmektedir. Zaten Cem Sultan'ın Avrupa'da bulunması nedeniyle bir türlü rahat hareket edemeyen Sultan Bâyezid kardeşinin ölüm haberinden sonra artık daha serbest hareket etmeye başlamıştı. Özellikle yapılan barış anlaşmasına ve Osmanlı Devleti'ne vergilerini düzenli olarak ödemesine² rağmen Venedik'le olan bazı anlaşmazlıklar artık gün yüzüne çıkmıştı³.

Floransa'ya altın çağını yaşattığı için “*Muhteşem*” unvanı verilen Lorenzo de' Medici 8 Nisan 1492 tarihinde ölünce yerine oğlu *Piero de' Medici* geçmişti. Onun döneminde işler pek de istenildiği şekilde gitmediği gibi VIII. Charles komutasındaki Fransız ordusu İtalya kapılarına dayanmıştı. 1494 yılı Floransa tarihinde karışık bir döneme işaret etmektedir. Aynı yılın Eylül ayında İtalya'ya giren Fransızlara karşı Piero de' Medici, halkının Fransız sempatisine rağmen, Napoli Krallığı ile ittifak kurmanın yollarını aramaya başlayınca Fransızların sert tepkisiyle karşılaşmıştı. Bu ittifak

¹ Grekçe mektup ve kısa bir değerlendirmesi için bkz. Herbert Hunger, “Ein griechischer Brief Sultan Bajezids II. an Lorenzo de' Medici”, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft*, Bd. XI/XII (1962/63), s. 115-120.

² Zante Adası vergisinin ödenmesiyle ilgili olarak II. Bâyezid'e ait 8 Rebiü'l-evvel 896 (19 Ocak 1491) tarihli mektup için bkz. ASV., *Documenti Turchi*, Busta 1, No. 40.

³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 213-214; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966, s. 178-181; Şerafettin Turan, “Bayezid II”, *TDVİA.*, C. V, İstanbul 1992, s. 235.

arayışına Fransızların cevabı ise Lyon'da bulunan bütün Floransalı tüccar ve bankacıları sınır dışı etmek olmuştu. Bu sınır dışı etme olayı esnasında Medicilere ait bir banka şubesi de iflas etmişti. Bu sıkıntılı durumdan kurtulmaya çalışan Piero, Fransa Kralı'na koşulsuz bir antlaşma teklifinde bulunduysa da gelişmelerin Floransa'da duyulması üzerine, devletin korunamadığına inanan halk isyan etmiş ve Piero de' Medici 9 Kasım 1494 tarihinde şehirden ayrılmak zorunda kalmıştı¹.

Söz konusu gelişmelerin yaşanmasında etkili olan bir başka kişi de *Fra Girolamo Savonarola* adında Dominiken bir keşiş ve vaiz idi. Kendisi Lorenzo de' Medici'nin son dönemlerinde Floransa'ya gelmiş ve muhtemelen dönemin siyasî olaylarını göz önünde bulundurarak günahkâr toplulukların Tanrı tarafından cezalandırılacağı günlerin yakın olduğu yönünde vaazlar vermeye başlamıştı. Reformist vaazları sayesinde önemli miktarda taraftar toplamıştı. Kilise reformu ile Hıristiyanlığın restorasyonu onun Evangelist mesajları ve kehanetlerinin temelini oluşturmaktaydı. Fransızların İtalya'yı birbirine katan istilaları, halkın gözünde keşişin kehanetlerinin gerçekleştiği yönünde yorumlanmıştı. Böylece mevcut itibarı ve kendisine meyledenlerin sayısı her geçen gün artmıştı. Medici hükümetinin düşmesinin ardından yeni bir cumhuriyet kurulunca Savonarola da bu yeni düzen içerisinde önemli bir nüfuza sahip oldu. Sahip olduğu bu güç zamanla şehrin yeni hâkimleri üzerinde de olumsuz tesirler üretmiş ve düşmanlar kazanmaya başlamıştı. Papa'ya karşı fikirleri nedeniyle aforoz edilen keşişin yeni yönetimdeki etkisi 1498 yılında yakılarak öldürülmesine kadar sürmüştü². Dominiken keşişin etkisiyle Piero'nun şehirden kovulmasının ardından, VIII. Charles Floransa'ya bağlı Pisa'ya girmişti. Floransalılar, kendi adlarına merhamet dilemek üzere krala bir elçi ile birlikte Girolamo Savonarola'yı göndermişti. Kısa süre sonra Pisa'dan ayrılan VIII. Charles ordusuyla Floransa'ya girerek müzakerelere başlamıştı. Floransalılar, Napoli Krallığı'nı geri almak isteyen Fransız

¹ Geniş bilgi için bkz. Francesco Guicciardini, *History of Italy and History of Florence*, Trans. Cecil Grayson, New York 1964, s. 19-28; Francis A. Hyett, *Florence, Her History and Art to the fall of the Republic*, London 1903, s. 432-33; Ayrıca bkz. P. Boucheron, *a.g.m.*, s. 37-38.

² G. Mosca, "XVinci Asrın Sonunda Batı Avrupa'nın ve Bilhassa İtalya'nın Siyasî Durumu", Çev. Arif T. Payaslıoğlu, *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. IV (1949), s. 170-172; Girolamo Savonarola'nın cumhuriyet teorisi hakkında bkz. Marcia L. Colish, "Republicanism, Religion and Machiavelli's Savonarolan Moment", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 60, No. 4 (Oct. 1999), s. 597-616; Mizancı Mehmed Murad, *Tarih-i Umumi (Genel Dünya Tarihi)*, Sadeleştiren Faruk Yılmaz, C. V, Ankara 2007, s. 112-13.

Kralına verecekleri 120.000 altın florinlik yardım karşılığında Fransa'nın himâyesine girerek bütün ayrıcalık ve muafiyetlerden yararlanacaklardı. Kendilerini sonsuza dek koruyacağını taahhüt eden Charles, kısa zaman sonra Roma'ya gitmek üzere Floransa'dan ayrılacaktı¹.

Floransa'da bunlar yaşanırken Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile münasebetlerini elinden geldiğince bozmamaya çalışıyordu. Buna karşılık Türklerin yaptıkları hazırlıklardan da endişeleniyordu. Bu sebeple senato yeni bir anlaşma zemini hazırlamak için 1498 yılında Osmanlı başkentinde bulunan *Andrea Gritti*'yi bu işle görevlendirmişti². Aynı sırada Osmanlı donanması ve ordusunun hazırlıkları bütün hızıyla devam etmekte ve yapılacak seferin ne yöne olacağı konusu bütün Avrupa devletlerini endişeye düşürmekteydi. İki devlet arasında bir savaş çıkması ihtimali gittikçe güçlenirken, Venedik'in rakipleri Floransa ve Milano Dukalığı da Osmanlı Devleti ile iyi ilişkilerini sürdürmekteydi. Venedik'in Fransa ile yakınlaşmasından rahatsız olan bu iki devlet dışında Papalık, Mantova, Ferrara ve Napoli de sultanın Venedik'e karşı açacağı savaşa destek veriyor ve savaş ilanı durumunda kendisine yıllık 50.000 duka vermeyi taahhüt ediyordu³.

Venedik 1498 yılında Papa VI. Alexander, Napoli Kralı, Milano ve Floransalıların Venedik'in Fransızları İtalya'ya çekmek için faaliyetlerde bulunduğu şikayetini iletmek ve XII. Louis'nin İtalya'yı ele geçirdikten sonra Yunanistan'a geçerek donanmasının yardımıyla Türkiye'ye saldırmayı planladığını haber vermek üzere İstanbul'a elçiler gönderdiklerini⁴ öğrenince Eylül ayında alınan bir kararla *Andrea Zanchani*'yi Osmanlı Devleti'ne göndermeye karar verdi. Görünürdeki görevi bir kısım şikayetleri Osmanlı yönetimine iletmek olan Zanchani'nin asıl vazifesi

¹ F. A. Hyett, *a.g.e.*, s. 434-36; Kenneth M. Setton, *Papacy*, s. 467.

² M. Şakiroğlu, *Venedikliler*, s. 382.

³ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 53; Selahattin Tansel, *II. Bayezit*, s. 184; Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul 2009, s. 132.

⁴ Gerçekten de Venedik, veraset yoluyla Milano Dukalığı üzerinde hak iddia eden XII. Louis ile büyük kısmı Fransa'ya ait olmak üzere Milano'yu paylaşmak üzere bir anlaşma yapmıştı. Milano İtalya'da Türklerin "yardakçısı" olarak kabul edildiği için Papa da bu plana destek vermişti. Milano Dukası Lodovico Moro'nun kayınpederi Maximilian, Şvablarla İsviçreliler arasında çıkan savaşla meşgul olduğundan kendisine yardıma gelememiş, bunun üzerine Milano da bütün umutlarını Türklere bağlamıştı. Bkz. H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 108-109.

halihazırdaki barış halinin devamını sağlamaktı¹. 1499 Şubat'ında İstanbul'a varabilen Venedik elçisi, Osmanlı yönetimine birçok konu yanında İtalya'da yaşanan olayların asıl müsebbibinin Floransa ve Milano olduğunu iletmişti. Elçinin görüşmeleri olumlu geçmiş gibi görünse de Osmanlı Devleti aynı sıralarda Venedik'e karşı Milano, Floransa, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Napoli, Bologna, Mantova² ve Ferrara tarafından oluşturulan birliğe yardım etmeyi vaat etmekteydi. Venedik Cumhuriyeti'nin olası bir savaşı önlemek adına girişmiş olduğu bütün çabalar sonuçsuz kalmış ve nihayetinde Osmanlı Devleti, cumhuriyete karşı Aralık 1503 yılına kadar sürecek olan bir savaşa girişmişti³.

Papalık, Floransa ve Milano'nun Sultan II. Bâyezid'le ilişkileri oldukça iyi bir noktada olmasına karşı, Osmanlı hükümeti Cem Sultan'ın naaşının İstanbul'a gönderilmesinde başarısız olan Napoli'ye şüpheyle bakıyordu. Bu sorunu halletmek ve Osmanlı Devleti'yle dostane ilişkiler kurmak isteyen Napoli Kralı, Tomaso Paleologo Asani'yi bir antlaşma temin etmek üzere İstanbul'a gönderdi. Asani görüşmeleri başarılı bir şekilde sonlandırarak 15 Temmuz 1498 yılında istenilen antlaşmayı elde etmeyi başarmıştı. Antlaşma sadece iki hükümdar yaşadığı sürece geçerli olacak ve Napoli Kralı Cem Sultan'ın cenazesini İstanbul'a gönderene kadar Sultan II. Bâyezid tarafından tam olarak onaylanmamış sayılacaktı. Daha çok ticarî konuları içeren bu antlaşma resmi olarak yukarıdaki tarihten ancak on gün sonra imzalanmıştı⁴.

Bütün bu gelişmeler ışığında, Napoli ile uzlaşma sağlanmasından bir yıl sonra, 1499 yılı kış aylarında Venedik elçisi dışında bir Floransa elçisinin de İstanbul'a gönderilmesi kararı tesadüf olmasa gerekir. 1499 yılı Şubat'ında Floransa yöneticileri eski dostluğu yenilemek, yeni bir ahidnâme elde edebilmek ve o güne kadar kendilerine gösterdiği anlayışa teşekkür etmek üzere özel elçi *Geri Risaliti*'yi "*Türklerin Büyük İmparatoru Bâyezid Osman*"a (*Grande Imperatore de' Turchi Bayseth Othoman*) göndermeyi gerekli görmüşlerdi. Elçinin görevleri arasında uzun süredir Osmanlı topraklarında yaşayan Floransalıların haklarının devam etmesini rica etmek dışında yeni

¹ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 62; K. M. Setton, *Papacy*, s. 512.

² Osmanlı-Mantova ilişkileri üzerine müstakil bir çalışma için bkz. H. J. Kissling, "Sultan Bayezid II ve Françesko II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, C. XV/1968, s. 47-73.

³ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 62-63; S. Tansel, *II. Bayezit*, s. 186-189.

⁴ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 61.

padişahın babası büyük Türk sultanı II. Mehmed'i övmek de vardı. Floransa idaresi Floransalı tacirlerin ve onlara ait malların güvenlik içinde Türk topraklarından serbestçe geçmesini istiyordu. Elçi bunların dışında, koloni içinde yaşanan bazı “*utanç verici*” davranışları incelemek ve suçluları cezalandırılmakla da görevlendirilmişti. Tabi ki, elçi Osmanlılarla ticaretlerine zarar verdiği için Venediklileri Sultan II. Bâyezid'e şikâyet etmekten de geri kalmayacaktı. İstenilen ayrıcalıklar temin edildiği takdirde, daha önce olduğu gibi, Floransa'da kopyaları bulunmayan bu belgelerin iki dilde veya en azından Grekçe olarak yazılmış ve Osmanlı geleneklerine göre onaylanmış bir kopyasını almaya çalışacaktı. 9 Mayıs 1499'da Osmanlıların İnebahtı Seferi esnasında yola çıkan elçi İstanbul'da yapılan görüşmelerden istediğini almış ve yeni bir imtiyaz elde etmeyi başarmıştı¹. Muhtemelen orijinaleri İstanbul'da bulunan bu ahidnâmenin 1500 yılına ait İtalyanca bir sureti Floransa'ya götürülmüştü².

Floransalı idarecilerin Osmanlı Devleti'nin Venedik ile savaşın eşiğine geldiği böyle bir durumdan faydalanmaları oldukça doğaldır. Aynı şekilde Venedik'in İtalya'da yalnız kalması Osmanlı Devleti'nin Venedik'le giriştiği mücadelede elini güçlendiriyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti açısından yabancı devletlere verilen imtiyazlar ticarî değil daha ziyade siyasî bir öneme sahipti ve o dönem şartlarında bu silah en iyi şekilde kullanılıyordu. Yüzyılın sonlarında başlayan Osmanlı-Venedik Savaşı nedeniyle Osmanlı topraklarındaki Venedik ticareti gerilemeye başlayınca II. Bâyezid, Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra takip ettiği politikayı yeniden uygulamaya koyarak Floransalıların Türk topraklarında daha etkin hale gelmesini sağlamaya çalıştı³. Zaten kendilerine bahşedilen ayrıcalıklardan kısa bir süre sonra Floransa yöneticileri İstanbul'daki konsoloslarına, *Giovanni Carnesecchi* komutasındaki *Maddalena* isimli bir geminin büyük miktardaki malla payitahta doğru yola çıktığını haber vermekteydi. Aynı durumdan II. Bâyezid de haberdar edilmekte ve kendisinden geminin güvenliğinin sağlanması rica edilmekteydi. Benzer şekilde “*sultan tarafından kendilerine bahşedilen*

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 242-44; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 342-43; S. Fisher, *a.g.e.*, s. 64. Ayrıca bkz. K. Setton, *a.g.e.*, s. 521; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323-24; N. Vatin, *Osmanlıların Yükselişi*, s. 138.

² Ahidnâmelere ilişkin bilgiler ayrı bir başlık altında ele alınacak olup metnin başında antlaşmanın, 1500 yılında Türk Sultanı tarafından bahşedilen ayrıcalıkların *Consoli dell'Arte della Lana* komisyonuna ait bir kitaptaki kopyadan istinsah edildiği belirtilmektedir. Ahidnâme için bkz. A.S.F., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 1r-2v.

³ Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihinde Dönemler: Devlet-Toplum-Ekonomi”, *Osmanlı Uygarlığı*, Haz. H. İnalçık-Günsel Renda, İstanbul 2003, s. 98.

en son imtiyazlar mucibince” Türklere ait gemiler de ticaret amacıyla Floransa’ya gittiklerinde Floransa limanlarından rahatça faydalanabileceklerdi (28 Kasım 1500)¹. Antlaşmaya varılmasından memnun olduğu anlaşılan Floransalılar, Geri Risaliti’ye gösterilen konukseverlik nedeniyle Sultan’a teşekkürlerini ilettikleri 23-27 Mayıs 1500 tarihli bir mektup göndermişler, ayrıca İstanbul’da yardımcı *emino* olan *Antonio Sostegni*’nin yerine *Andrea (di Pagolo) Carnesecchi*’yi atadıklarını bildirmişlerdi².

Floransa ve Napoli dışında aynı tarihte Papalık ile birlikte II. Bâyezid’i Venedik’e karşı saldırmaya teşvik eden Ferrara ve Mantova elçileri de İstanbul’a gelmişlerdi. Ama Osmanlıların Venedik’e savaş açmasına neden olan asıl devletin, Venedik’in baş düşmanlarından biri olan Milano Dukalığı olduğu ileri sürülmüştür. Andrea Gritti’ye göre, Milano Dukası Venedik’in Fransa’yı İtalya’ya çağırması olduğunu, dahası İtalya’yı istila ettikten sonra XII. Louis’in Türklere saldırmaya hazırlandığını haber vermek üzere İstanbul’a elçisini göndermişti³. Görünüşe göre son birkaç yıl içerisinde İtalya devletlerinin birbirlerine karşı mücadelesinde ve Fransızların ülkelerini istila etmesi endişesi karşısında İstanbul’da yoğun bir diplomatik trafik yaşanmıştı. Bu durum da Osmanlı idarecilerinin Venedik’e karşı o tarihteki siyasetinin şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştı.

Sultan Bâyezid, Cem Sultan meselesinin sona ermesinin ardından hızla bir donanma inşasına girişmişti. Çünkü bu sıralarda Avrupa’da Türklere karşı bir Haçlı Birliği oluşturma çabaları sürmekteydi. İtalya’da yaşanan kargaşa ve gruplaşmalar sırasında taraflar ya Fransa’dan ya da Osmanlı Devleti’nden yardım istemekten çekinmiyordu. Buna Floransa ve Venedik de dâhildi⁴. Bu arada Venedik’in Fransızlarla işbirliği yapması Milano, Ferrara, Mantova ve Floransa’yı rahatsız etmekteydi. Milano Dukası bir elçisini derhal Sultan Bâyezid’e göndererek onu savaşa kışkırtıyordu. Bu arada Venedik’in doğrudan Osmanlı topraklarını hedef almasa da Memlûklarla işbirliği içinde olması Osmanlı idaresini rahatsız ediyordu. Bununla birlikte, bu savaşın en büyük destekçilerinden biri de kuşkusuz Floransa idi. Venedik o sıralarda Floransa ve Pisa’ya karşı savaş halindeydi. Olası bir Osmanlı-Venedik savaşı onların bu durumdan

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 247.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 245-46; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

³ S. Fisher, *a.g.e.*, s. 64-65.

⁴ J. Burckhardt, *a.g.e.*, s. 142; F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 52.

kurtulmasına veya en azından rahatlamasına yol açacaktı¹. Yaşanan bazı sıkıntılara rağmen İtalya ile olan ticarî bağlarını koparmak istemeyen Osmanlı Devleti Floransa'yı diğer İtalyan devletlerine alternatif olarak görmekteydi. Yukarıda bahsedildiği üzere, Venedik 1499 yılında Sultan Bâyezid'le aralarındaki barış durumunu umutsuzca korumaya çalışırken, bir Floransa konsolosu çoktan İstanbul'a yerleşmişti bile. Çok defa olduğu gibi bu durumda da Osmanlıları İtalya ve Avrupa'daki siyasî gelişmelerden haberdar eden yine Floransa Devleti olmuş gibi görünüyor. Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşananların bir benzeri olarak Floransa, mevcut Osmanlı-Venedik Savaşı'ndan en kârlı çıkacak taraf durumundaydı. Savaşın başlamasıyla birlikte İtalya ile yaşanacak ticarî boşluk Floransalılar tarafından doldurulacak ve Floransalılar bu durumdan büyük menfaatler elde edecekti².

Gerçekten de Osmanlı Devleti ile Floransa arasında her alanda iyi ilişkilerin kurulduğu göze çarpmaktaydı. Floransalı idareciler siyasî veya ticarî her türlü konu hakkında başkente sık sık mektuplar göndermekteydi. Floransa gemileri de bir süreden beri yeniden Türk sularında görülmeye başlanmıştı. Floransalı elçilerin İstanbul'a gidişlerinde Avlonya'da yaşadıkları bazı olumsuzluklarla ilgili şikayetler de sona ermiş benziyordu. Nitekim daha 1499 yılında Floransa Meclisi, Avlonya'daki Türk yöneticisi Mustafa Bey'e Floransalı tacirlere karşı gösterdiği iyi muameleden dolayı minnettarlığını ifade ediyordu³. Birkaç yıl sonra bu defa Avlonya Sancakbeyi Mustafa Bey, Avlonya'daki Venedik baylosundan aldığı yazılı güvenceyle Floransalılara “*ne Türk ne de Venedik korkusu olmadan*” Avlonya'ya gelip ticaretle meşgul olmaları yönünde açıkça güvence verdiğini belirten 21 Ekim 1503 tarihli bir mektup gönderiyordu⁴. Nitekim Mustafa Bey ertesi yıl Floransalıları bir kez daha ticaret yapmak üzere Avlonya iskelesine davet ederek tacirlerinin güven içinde hareket etmeleri amacıyla elinden geleni yapacağını bildiriyordu (1 Mayıs 1504)⁵. Burada ilginç

¹ H. İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s. 132; H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 108-9; Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. V, İstanbul 1965, s. 84, 86.

² S. Fisher, *a.g.e.*, s. 74; H. İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s. 133.

³ 8 Ocak 1499 tarihli mektup. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 242.

⁴ Mektupta verilen güvence şöyle aktarılmıştır: “*Io Mustafa signor dila Valona et de Albania: ali merchadanti fiorentini...et securi senza nisuna paura ne da Turchi ne da Venetiani perche io ho auta una letera dil Baylo...*”Marino Sanudo, *Esposizione di rapporti fra la repubblica veneta e gli Slavi meridionali esistenti nell' I. R. Biblioteca di S. Marco 1496-1533*, Vol. I (1496-1515), Venezia 1863, s. 262-63.

⁵ İkinci mektupta ifade tarzı biraz daha farklıdır; “*El Mustafâ Bech, sangiacho de la Vilona et de l'Albania*”. G. Müller, *a.g.e.*, s. 253-54.

olan iki noktaya değinmek gerekir; bilindiği üzere Osmanlı Devleti bu sıralarda Venedik’le savaş halinde bulunmakta ve savaş dönemlerinde ticaret de dâhil ikili her türlü ilişkiler en alt seviyede seyretmekteydi. Buna rağmen Mustafa Bey’in savaşın tam da ortasında Floransalılara yaptığı çağrılarda baylostan bir güvence mektubu (...*da Venitiani azio segura dal Baylo...*) aldığı ifade etmesi ilginç olacaktır. Bahsi geçen baylos muhtemelen Avlonya’da bulunan Venedik temsilcisiydi. Bilindiği kadarıyla XVI. yüzyılın ilk yarısında Avlonya’da da bu adı taşıyan bir Venedik konsolosu bulunmaktaydı¹. Zaten Avlonya’da yaşanan sıkıntılar yeni de değildi. Henüz XV. yüzyılın sonlarında Osmanlı başkentine gelen Floransa elçisi Andrea de’ Medici bile Adriyatik üzerinden Avlonya’ya geçmek isteyen Floransa tacirlerinin güvenliğinden şikayet ederek Osmanlı Devleti’nden buna çare bulmasını istemişti². Dikkate değer diğer bir nokta ise bu konunun savaş esnasında Floransalıların Türk topraklarındaki ticarete katılımlarının sağlanması yönünde idareciler tarafından gösterilen çabalara bir örnek olmasıdır. Bu olay Sultan II. Mehmed döneminden itibaren Osmanlı yöneticilerinin, Venedik’le inişli çıkışlı ilişkilerine bağlı olarak, Floransalıları onların bir alternatif olarak gördükleri tezini desteklemesi bakımından kayda değerdir. Bu tarihlerde Floransa Meclisi Floransa vatandaşlarına ve Sultan’a eski konsolosun dört yıllık görev süresinin bitmesi üzerine *Pandolfo di Bernardo Corbinelli*’nin yeni *emino* olarak atandığını bildiriyordu³.

1499 yılında İnebahtı’nın Türklerin eline geçmesi Avrupa’da bir endişe yaratmıştı. Savaşın ilerleyen safhalarında Venedik ve Fransızlar bir barış teklifi ile ortaya çıktıklarında Sultan II. Bâyezid Koron, Modon ve Anabolu’nun teslimi yanında yıllık bir vergi ödenmesi karşılığında bunu kabul edeceğini söyleyince Venedik mevcut savaşı bir Haçlı Seferi haline dönüştürmeye çalışmıştı. Bu amaçla Papa VI. Alexander vakit kaybetmeden bir Haçlı Birliği oluşturmak üzere Avrupa devletleriyle iletişime geçmişti. Sefer çağrılarında etkili olabilmek için de Türklerin İtalya’yı istilasını ihtimalini ön plana çıkarmıştı⁴. Venedik de Papa’ya destek vererek, savaştaki müttefiki Fransa’nın tam desteğini sağlamaya çalışmasının yanısıra, Macaristan ve Polonya krallarına da

¹ Gilles Veinstein, “Avlonya (Vlora): 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Via Egnatia’da Bir Menzil”, *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Özden Arıkan-Ela Güntekin,-Tülin Altınova, İstanbul 1999, s. 243.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 239; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

³ 21 Mayıs 1504 tarihli belge bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 254-55.

⁴ K. M. Setton, *Papacy*, s. 526-27; H. İncalcık, *The Ottoman Turks*, s. 349.

haber göndermişti. Sultan Bâyezid de bu çağruları diplomasi yoluyla boşa çıkarmak amacıyla Napoli Kralı'na Otranto'yu teslim etmesi karşılığında büyük bir askeri yardım vermeyi taahhüt ederken, kendisini barışa zorlamak amacıyla bir elçisini Macar Kralı'na ve diğer elçisini de Papa'yla görüşmek üzere Roma'ya göndermişti. Bu esnada Floransalılara zaten İstanbul'da konsolosluk kurma ayrıcalığını da vermiş bulunuyordu¹.

1503 yılında Venedik'le savaşı bitiren bir barış antlaşmasının² imzalanması ile Floransa'nın Osmanlı topraklarındaki gerilemesi aynı döneme denk gelmektedir³. Bunun dışında, 1500'lerden itibaren başka dinlere mensup güçlü rakipler de artık Osmanlı topraklarında daha faal hale gelmişti. Özellikle, İber Yarımadası'ndan kovulan Yahudiler başta İstanbul ve Selânik olmak üzere farklı Osmanlı şehirlerinde ticarî etkinliklerini artırmaya başlamıştı. Daha çok liman kentlerinde kümelenen bu insanlar Akdeniz'in dört bir köşesine yayılan ticaret ağına hâkim olmaya başlarken, diğer yanda İran'dan Anadolu'nun en uç noktalarına kadar uzanan ipek yollarındaki ticareti tekellerine almış gibi görünen Ermeniler de diğer ulusların aleyhine Yahudilere destek olmuştu. Bunlara sınır boylarında yer alan Dubrovnik, Eflâk ve Sakız Adası gibi bölgeler de eklenmişti. Venedik'in XV. yüzyıldan itibaren muazzam Osmanlı askerî gücüne koyamamasından sonra daha çok ticarî konulara nüfuz etmeye çalışarak Osmanlı Devleti'yle muhtemel savaşlardan kaçınması, onları askerî bir tehdit olmaktan uzaklaştırmıştı. Böylece Fatih'ten itibaren takip edilen İtalyan devletlerini birbirlerine karşı kullanma siyasetinin yerini artık, hangi kökenden olursa olsun, kendi tüccarlarını destekleme düşüncesi almıştı⁴.

Bu gelişmeler yanında, 1503 Mart ayında Venedik'le yapılan barış görüşmeleri sonuca ulaşmış, diğer Hıristiyan devletlerin Venedik limanlarında mutat vergilerini ödemeleri karşılığında Adriyatik'te serbestçe ticaret yapmasına da izin verilmişti. İstanbul'da belirlenen bu antlaşma maddelerine Venedik Senatosu itiraz etmişti. Floransalılar ve diğer İtalyanlarla arası iyi olan Davud Paşa'nın böyle bir maddeyi antlaşmaya koyduracak güce sahip olduğu anlaşılmaktadır. Venedik temsilcisi

¹ H. İnalcık, *The Ottoman Turks*, s. 349-50; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 98-99.

² Barış antlaşmasının yapıldığına dair II. Bâyezid tarafından Venedik Doju Leonardo Loredan'a gönderilen evasıt-ı Safer 909 (5-14 Ağustos 1503) tarihli belge için bkz. ASV., *Documenti Turchi*, Busta 1, No. 101; Ayrıca bkz. F. Lane, *a.g.e.*, s. 242; 1503 tarihli antlaşmanın Türkçe metni için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 8/III, Ankara 1983, s. 1559-1569.

³ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

⁴ D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 209-10.

antlaşmanın düzenlendiği gün Ali Bey adına bir Osmanlı memuruyla İstanbul'dan ayrılarak Venedik'e hareket etmişti. Antlaşma maddeleri senatoda uzun uzadıya tartışıldıktan sonra barış yapılması yönünde tavır koyan Doj'un araya girmesiyle Ali Bey ve müzakereleri yürüten Andrea Gritti Mayıs sonunda İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Antlaşma maddelerindeki bazı hususların düzeltilmesi ve diğer birkaç sorunun halledilmesi için İstanbul'a gelen Gritti yıllarca Türkiye'de kalmış ve en önemlisi Hersekoğlu Ahmed Paşa ile yakın ilişkiler kurmuştu¹. Sultan II. Bâyezid'le ihtilaflı konular hakkında sonuçsuz görüşmeler yapan Gritti bir hafta sonra üç Türk veziriyle bir araya gelmişti. Görüşmeler esnasında Floransalıların antlaşmada geçen ticarî konulara dâhil edilip edilmeyeceğini soran Gritti, Davud Paşa'nın müdahalesiyle karşılaşmıştı. Floransalılara dostane duygular beslediği anlaşılan Davud Paşa, Gritti'ye Venediklilerin Floransalılara ticarî ayrıcalıklar bahsetmemesinin büyük bir hata olduğunu söylemişti. Buna karşılık Davud Paşa'nın Floransalılarının hizmetinde olduğu yargısına varan Venedik elçisi, Floransalılarının 150.000 duka tutarındaki borçlarını ödemesi ve Venedik'in ticarî kurallarına uyması kaydıyla diğer milletlerle aynı iltifatı görebileceklerini ifade etmişti². Görüldüğü üzere bazı Osmanlı vezirleri açık şekilde Floransa'ya destek vermekten çekinmiyordu. Bu da gösteriyor ki Floransa'nın Osmanlı Sarayı ile yakın ilişkileri hâlâ devam ediyor ve Venediklilerle olan ticarete nüfuz edebilmek için Türk vezirlerinin gücünden faydalanmaya çalışıyordu.

Bu gelişmelerden iki yıl sonra 1505 yılında Osmanlı Devleti Türk topraklarına gelen Floransalı tacirlerin mallarına yeni bir vergi koyarak ticarî şartları ağırlaştırmıştı. Alışlagelmişin dışında Floransalı tacirler bir defa ödemeleri gereken vergiyi, özellikle Nova (*Castel Nuovo*)'da % 5 oranında ödedikten sonra, birkaç kez daha ödemek zorunda bırakılmaktaydı. Floransalı idareciler diğer milletlerin bu vergiyi bir defaya mahsus ödemelerine karşılık kendilerinin üç defa ödemesine bir anlam veremediklerini ifade edip diğer devletlerle eşit şartlar altında muamele görmeyi talep etmekteydi³. 1503 yılında Selânik ve Eğriboz gibi kilit noktaları kaybetmesine rağmen Osmanlılarla barışı sağlayan ve görece daha sakin bir döneme giren Venedik⁴ Doğu'daki kârlı ticarete hızlı bir şekilde yeniden dönmüştü. Bu durum Floransa'nın 1510'dan sonra Doğu Akdeniz

¹ Lucette Valensi, *Venedik ve Bâb-ı Âli, Despot'un Doğuşu*, Çeviri ve Önsöz: A. Turgut Arnas, İstanbul 1994, s. 33; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 39.

² S. Fisher, *a.g.e.*, s. 84-85; Andrea Gritti'nin girişimleri için bkz. I. Cacciavillani, *a.g.e.*, s. 60-67.

³ 21 Nisan 1505 tarihli belge için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 255; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343.

⁴ Paolo Preto, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975, s. 35.

ticaretinde hızla etkisini kaybetmeye başlamasının en önemli sebebi olarak kabul edilmektedir¹.

Osmanlı dış politikasındaki bu gelişmeler şüphesiz Floransa Devleti’ni doğrudan ilgilendirmekte ve etkilemekteydi. Floransalıların Osmanlı topraklarındaki varlıklarının esasını oluşturan ticarî çıkarlarını devam ettirebilmeleri sadece Osmanlılarla iyi geçinmelerine değil ayrıca Venedik Devleti’nin Osmanlı idaresi ile olan ilişkilerine de bağlı görünmektedir. Bu gelişmeler yaşanırken Floransalılar tam olarak dört senedir görev yapmakta olan İstanbul’daki konsolosları *Pandolfo Corbinelli*’nin yerine *Niccolò Morelli*’yi atadıklarını Osmanlı Devleti yetkililerine bildirmektedirler (4 Mayıs 1508)². Bir yıl sonra Floransa Meclisi, Osmanlı Sultanı ve Ali Paşa’ya padişahın emrinde olan Kemal Reis’in³, Cosimo Carnesecchi isimli tüccara ait bir Floransa gemisini ele geçirmesi ve içindekileri tutsak etmesinden yakınan bir mektup göndermişti. Ele geçirilen malların iadesi ve Floransa vatandaşlarının serbest bırakılması için Ali Paşa’ya da ayrıca ricada bulunmuşlardı⁴. Nitekim bu gelişmelerin akabinde bazı Venedik gemileri Çuka Adası yakınlarında yaklaşık yirmi bin duka değerinde Floransa ve

¹ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

² N. Morelli 20 Temmuz 1508 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere üç yıllığına *emino* olarak atanmıştı. 29 Mayıs 1508’de Sultan’a sunulmak üzere yanına aldığı hediyelerle birlikte Dubrovnik’ten kara yoluyla hareket eden yeni konsolos 26 Haziran’da Edirne’ye ulaşmış, Floransa tüccarının ihtiyaçlarını gidermek üzere sekiz gün boyunca burada kaldıktan sonra resmi göreve başlama tarihi olan 20 Temmuz’dan bir hafta önce 13 Temmuz’da İstanbul’a ulaşmıştır. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 256-257, 345; Ayrıca bkz. ASF., *Consoli del Mare*, No 9, c. 2r; Ildefonso di San Luigi, *Croniche di Giovanni di Iacopo e Lionardo di Lorenzo Morelli*, *Delizie degli Eruditi Toscani*, Tomo XIX, Firenze 1785, s. CLII-CLIII.

³ Belgede adı “*capitano Cammali ve Camaly*” olarak geçen Türk kaptanının 1495 yılında Osmanlı hizmetine giren ve 1510 yılında hayatını kaybeden ünlü Türk denizcisi Kemal Reis olması gerekir. Onun hakkında bkz. İdris Bostan, “Kemal Reis”, *TDVİA.*, C XXV, Ankara 2002, s. 226-227; Bülent Arı, “Akdeniz’de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku”, *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 268; Kemal Reis’in bu dönemdeki akınları İtalya, Fransa, İspanya ve Kuzey Afrika kıyılarına kadar uzanmaktaydı. Bkz. Miguel Angel de Bunes Ibarra, “Barbaros Hayreddin Paşa ve Mağrib’in Osmanlılaşması”, Çev. M. Necati Kutlu, *OTAM*, S. 12 (Ankara 2001), s. 267-268; Kaynaklarda ismi daha çok “*corsaro camali, capitano camali*” olarak geçmektedir. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 259; Bazı kaynaklarda Camal Aichio, halk arasında ise Camalicchio kullanımı için bkz. Rinaldo Panetta, *Pirati e corsari: turchi e barbareschi nel Mare Nostrum XVI secolo*, Milano 1981, s. 12-15.

⁴ Pîrî Reis’e göre Kemal Reis bir tarihte Toskana kıyılarındaki küçük Pianosa Adası’nı ele geçirerek bütün halkını esir etmişti. Bkz. Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Ertuğrul Zekâi Ökte, trans. Vahit Çabuk, Tülây Duran, Robert Bragner, C. III, s. 1187-1189; Kemal Reis’in 1501 yılında Adriyatik civarındaki bir akınında ele geçirilen Cenevizli Giovan Antonio Menavino’nun İstanbul’da Sultan II. Bâyezid’in hizmetine girmesiyle başlayan macerası bizzat kendisi tarafından kaleme alınmıştı. Bkz. Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Harun Mutluay, İstanbul 2011.

Ankona emtiası taşıyan iki Dubrovnik gemisine saldırarak ele geçirmişti. Kaybedilen malların geri alınması için ise bir kez daha Sultan'dan yardım istenmişti¹.

Floransa ve Venedik arasında sonu gelmeyen çekişmeler devam ederken 12 Nisan 1511 tarihinde Venedik Doju ve senatosu Papalık Sarayı'nda bulunan elçileri Donato'ya yazdıkları bir mektupta; Edirne'de yaşayan *Tommaso dai Olfi* isimli bir Floransalı tacirin, Venedik'e karşı Fransa, İspanya, İngiltere ve Macar Kralı tarafından oluşturulan ve Papa'nın da katılacağı yeni bir birlikten Sultan'ı haberdar etmeleri için paşalarla görüştüğünü haber vermekteydi. Bu amaçla Floransa hâkimi "*Sultan Bâyezid'in büyük dostu olarak*" onu bu fırsattan yararlanmaya teşvik etmekteydi. Buna karşılık Osmanlı vezirleri Floransa hâkiminin verdiği bu haberleri dikkate almayarak ona Sultan'ın Venedik'le yapılan antlaşmayı bozmayacağını bildirmekteydi². İngiliz belgelerinde geçen bu bilgilerin doğruluğundan şüphe yoktur. Gerçekten de daha XV. yüzyıl sonlarında İtalya'daki siyasî dengeler değişmeye başlamıştı. Hiçbir İtalyan devletinin karşı koyamadığı Fransızlar İtalya'yı işgal etmişti. Fransa'ya verilen kapitülasyonlar neticesinde Floransa'daki Medici hâkimiyeti çökmüş ve şehir bir daha kavuşamamak üzere özgürlüğünü kaybetmişti. Bu gelişmeler üzerine Avrupa'nın diğer devletleri İtalya üzerindeki emellerini gerçekleştirmek üzere siyasî bir mücadeleye girişmişti. 1508 yılında Fransa, İspanya ve Habsburglar, Papa II. Julius'un da dâhil olduğu Venedik karşıtı *Cambria Birliği* oluşturmuşlardı. Birliğin baş aktörü olan Fransa 1509 yılında *Agnadello Muharebesi*'nde Venedik'i kati bir mağlubiyete uğrattınca müttefikler bu ganimeti paylaşmaya girişmişlerdi. 1510 yılında Papa bu birlikten ayrılarak Fransızları İtalya'dan çıkarmak üzere bir mücadeleye girişmişti³. Floransalıların bu gelişmeler çerçevesinde Osmanlı Devleti'ni bu paylaşım davet ettiklerini, bir ihtiyat payı bırakmak kaydıyla, kabul edebiliriz.

Aslında Osmanlı Devleti'nin aynı sıralarda söz konusu meselelere mesai harcayacak vakti pek yoktu. Çünkü aynı dönemde bir taraftan beliren Safevi tehlikesi ve Şahkulu İsyanı devletin Doğu bölgelerini tehdit ederken diğer yandan şehzadeler

¹ 18-20 Haziran 1510 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 260.

² *Calender of State Papers and Manuscripts Relating to English Affairs*, Vol. II, 1509-1519, Ed. Rawdon Brown, London 1867, s. 44.

³ Max Kortepeter, "The Turkish Question in the era of the Fifth Lateran Council (1512-1517)", *Essays on Islamic Civilization Presented to Niyazi Berkes*, Ed. Donald P. Little, Leiden 1976, s.156-158.

arasında gün yüzüne çıkmaya başlayan rekabet i huzursuzluklara neden olmaktadır. Bu amaçla Osmanlı yönetimi dikkatini daha çok bu konulara yoęunlařtırmıřtı¹.

¹ şerafettin Turan, "Bayezid II", *TDVİA.*, C. V, İstanbul 1992, s. 236-237; S. Fisher, *a.g.e.*, s. 90-102; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 229-231.

IV- Osmanlı-Floransa Kültürel İlişkileri

XV. yüzyıl, özellikle İstanbul'un fethiyle birlikte, uzun süredir Batı'yı meşgul eden, Müslüman Dünyası'nın Osmanlı özelinde daha korkutucu ve güçlü bir şekilde ortaya çıktığı bir döneme işaret eder. Bu korku bir yandan saygıyı, diğer yandan da merakı beraberinde getirmişti¹. Floransalı Machiavelli, 1513 yılında tamamladığı eserinde Osmanlı Devleti hakkında dindaşlarına şöyle diyordu²: “*Türk'ün krallığını işgal edebilmekteki zorluk sizin bu ülkenin ileri gelenleri tarafından davet edilmeyecek olmanızdan ve padişahın çevresindekilerden bazılarının isyan edip size yardımcı olmaları ihtimali olmamasından kaynaklanır...Onların hepsi evin kullarıdır ve padişaha bağlı olduklarından bunları ayartmak zordur. Baştan çıkarılsalar bile, halkı peşlerinden sürükleyemeyeceklerinden, çok fazla yararları olmaz. Bu sebepten her kim Türklere saldırırsa, onları karşısında tek vücut olarak bulacaktır. Bu yüzden bazı iç karışıklıklar yerine, kendi gücüne güvenmelidir. Ancak Türklere yenilir ve bozguna uğratılırsa, hükümdarın soyundan başka korkulacak bir şey kalmaz. Bu da ortadan kaldırılınca, kimseden çekinmek gerekmeyecektir; zira halk üzerinde sözü geçen kimse kalmamıştır. Bu yüzden zaferden önce halka güvenilemez, zaferden sonra da ondan gelebilecek herhangi bir tehlike yoktur.*”

Muhayyel düşman, Rönesans dönemi sanatında da sık sık kendini göstermeye başlamıştı. Dönemin Avrupalı hükümdarlarının Türklerle ilgili korkuları sadece siyasi konularla sınırlı idi. Yeri geldiğinde bütün Avrupalı Devletler, *Asya'nın ve Avrupa'nın* yeni hâkimleriyle işbirliğinden çekinmemişlerdi. Bu ilişkiler beraberinde sanat ve siyasetin iç içe girmiş birlikteliğini de sağlamıştı³. Birçoklarının zihninde iki ayrı dünya gibi duran Doğu ve Batı arasındaki uçurumlar gerçekten aşılmayacak kadar derin

¹ İtalyan tarihçi Ricci, o dönemde İtalya'da ortaya çıkan bu olguya dikkat çekerek eserine çarpıcı bir başlıkla “*Türk Saplantısı*” adını vermiştir. Bkz. Giovanni Ricci, *Türk Saplantısı, Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul 2005.

² Aslında eserin, farklı basımlarda olduğu gibi, *Prens* başlığı ile Türkçe'ye kazandırılması daha uygun olacaktır. Yukarıda verilen paragraf için bkz. Machiavelli, *Hükümdar*, Çev. Gaye Demircioğlu-Ayşe Çavdar, İstanbul 2010, s. 26; Machiavelli'nin yaşamı ve eserleri üzerine bir çalışma için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, “Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri”, *M.Ü. Hukuk Fak. Araştırmaları Dergisi*, C. X/1-3 (1996), s. 213-252.

³ Rönesans dönemi sanatı ve siyaseti üzerine bkz. Lisa Jardine-Jerry Brotton, *Rönesans Sanatı ve Siyaset*, Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2006; Jerry Brotton, *Trading Territories: Mapping the Early Modern World*, London 1997.

miydi? Son dönemlerde yapılan çalışmalar ve önyargılardan kurtulma çabaları bu farklı iki dünya arasındaki kültürel etkileşimi de gün yüzüne çıkarmaya başlamış gibi görünüyor¹.

Doğu ve Batı arasındaki bu karşılıklı ilişkiler ve etkileşim özellikle şairlik yönüyle de tanınan Sultan II. Mehmed ve Lorenzo de' Medici gibi sanata ve ilme düşkün iki hükümdar arasında da gerçekleşmiştir. Nitekim İslâm dininin koyduğu tasvir yasakları karşısında daha esnek bir tavır sergileyen II. Mehmed, savaş dönemlerinde dahi Venedik'ten sarayına İtalyan sanatçılar getirtmeye çaba sarf ediyordu². Onun sanata olan tutkusu ve saygısı, yaşamını yitirmesinden sonra bile yabancı şahitlerin hatıralarından anlaşılabilir. Fatih'in vefatından on altı-on yedi yıl sonra *Doğu* seyahatine çıkan Floransalı din adamları *Bernardo Michelozzi* ve *Bonsignore Bonsignori* İstanbul'u keşfe çıktıklarında uğradıkları Aya Sofya Camii'ni gezerken ana kapı üzerindeki ikonaların yok edilmeyerek, en azından beyaz badana/alçı ile kapatıldığına şahit olmuşlardı³.

Fatih, *Angelo Vadio* ve *G. Stefano Emiliano* gibi dönemin hümanistlerine hâmilik yaparak onları sarayında bulundurmuş, hatta Emiliano ölümünden sonra Fatih adına bir mersiye de yazmıştı. *Roberto Valturio* da "*De re militari*" başlıklı eserini kendisine ithaf etmişti. Bununla birlikte, Fatih tarafından davet edilen bilhassa İtalyan asıllı sanatçıların bazıları davete icabet ederken bazıları da en azından gelme planları yapmışlardı. Bunlar arasında ele alınması gereken ilk kişi Floransalı ünlü heykeltıraş ve

¹ Kendileri de dâhil Avrupalıların Doğu'ya bakışlarını eleştiren (s. 12) Jerry Brotton ve Lisa Jardine şu sözleriyle bu anlayışı çok güzel ifade etmektedir: "*Batı'dan Doğu'ya bakan bizler, bu tür bir "kültürel hareketlilik" konusunda daha çok kültürler arası araştırma yapılması için çağrıda bulunuyor, bakış açımızı etkileyebilecek bir örneği sunuyoruz. Leonardo da Vinci, 1484 yılı dolaylarında yazılıp, birçok defterinden birinde saklanmış mektuplarında, "Devatdar Kait-Bai" dediği birine, siyasal rekabetin hüküm sürdüğü Türkiye sahillerinde bir doğal afet (deprem ya da korkunç fırtınalar) sonrasında uzun süren bilimsel bir görevin bulgularına ilişkin bilgi verir. Leonardo'nun yaşamöyküsünü yazarların sonuncusu olan Michael White, bunun "hayal ürünü bir Kahire valisi"ne yazılmış "hayal ürünü bir metin" olduğunu söylerken daha önceki yaşamöyküsü yazarlarının izinden gitmektedir. Daha yirmi yıl öncesine değin, Avrupalı akademisyenler 15. yüzyıl sanatçılarının Hıristiyan ve Müslüman kültür merkezleri arasında serbestçe dolaşabildiklerine inanamadıklarından, Leonardo'nun, İtalya'nın bir köşesinde hayal kurmaktan öte bir şey yapabileceğini düşünemiyorlardı". Bkz. Aynı yazarlar, *Rönesans Sanatı*, s. 10.*

² Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 77; II. Mehmed'in şairliği ve şiirleri üzerine bkz. İskender Pala, "Şair Fatih", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 283-322; Ayrıca bkz. Halil İnalçık, *Has-bağçede 'Ayş u Tarab: Nedîmler-Şairler-Mutribler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.

³ İki seyyahın seyahatlerine dair yazdıkları 17 mektubun da yayımlandığı makale için bkz. Eve Borsook, "The Travels of Bernardo Michelozzi and Bonsignore Bonsignori in the Levant (1497-98)", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 36 (1973), s. 145-197.

mimar *Antonio di Pietro Averlino*'dur. Onun bir ziyaret amacıyla İstanbul'a gelmeyi planladığına dair tartışmalar vardır. Sadrazam Mahmud Paşa'nın, Trabzonlu Georgios Amirutzes'e gönderdiği ileri sürülen 30 Temmuz 1465 tarihli bir mektubunda, Rönesans şehir tasarımlarının ilk örneklerini veren Filarete'nin sadece ziyaret amacıyla İstanbul'a geleceği bildirilmekle birlikte bu ziyaretin gerçekleşip gerçekleşmediği tam olarak ortaya konamamıştır¹.

Osmanlı Sarayı'nda görülen en önemli sanatçıların başında muhakkak *Gentile Bellini* gelmektedir. Osmanlı-Venedik Savaşı'nın son bulduğu 1479 yılında Fatih Sultan Mehmed'in bir elçisi, Sultan'ın torunlarından birinin sünnet düğünü için Venedik Doj'unu davet eden bir mektupla birlikte Venedik'e gönderilmişti. Elçi yanında götürdüğü mektupta hükümdarın başka bir talebini de iletmekteydi. Kendisi Venedik'ten iyi bir ressam gönderilmesini istiyordu. Venedik Senatosu bu ressamın Bellini olmasına karar verdi ve kendisi aynı yılın Eylül ayında deniz yoluyla İstanbul'a hareket etti. Ünlü ressam 25 Kasım 1480 tarihinde bitecek olan meşhur Fatih portresini tamamlayarak kendisine sunulan hediyelerle birlikte ülkesine döndü².

Aynı sıralarda İstanbul'u ziyaret eden ve bir süre burada kalan bir başka sanatçı da *Costanzo da Ferrara*'dır. Costanzo'nun bizzat Fatih'in Napoli Kralı'ndan bir ressam gönderilmesi isteği üzerine İstanbul'a geldiği ileri sürülmektedir³. Ressamın Napoli Kralı Ferrante'nin 1478 yılında Fatih'e gönderdiği bir elçilik heyetiyle İstanbul'a geldiği ve 1480'de ülkesine döndüğü tahmin edilmektedir. İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde II. Mehmed'in ünlü portre madalyonunun taslağını yapmıştır⁴. Bu

¹ Gerçek isminden çok Yunanca "*Philaretos*"tan türeyen *erdemsever* manasındaki Filarete ismini kullandığı bilinen sanatçı XV. yüzyılın ilk yıllarında Floransa'da doğmuş ve 1469 yılında Roma'da hayatını kaybetmiştir. Filarete'nin İstanbul'a gelme planı ve Fatih Külliyesi ile ilgili tartışmalar için bkz. Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 100-102; F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 394.

² F. Babinger, *Fatih ve Zamanı*, s. 324-25; H. İnalçık, *Mehmed II*, İA., s. 535; Oktay Aslanapa, , "Ek: Fatih Devrinde Resim ve Minyatür", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 151; Bu konuda uzun yıllar önce yapılan müstakil bir çalışma günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bkz. Ahmed Refik, *Fatih ve Bellini*, Haz. Önder Kaya, İstanbul 2006.

³ Basil Gray, "Two Portraits of Mehmet II", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 61, No. 352 (Jul. 1932), s. 6.

⁴ Bronzdan yapılan bu portre madalyonun biri 117 mm. diğeri ise 112. mm. çapında iki farklı versiyonu bulunmaktadır. Bu versiyonlardan birinin ön yüzünde II. Mehmed'in sol profilden ve sarıklı bir kabartma tasviri vardır. Arka yüzünde ise yine sol profilden at üstünde ve elinde bir kırbaçla tasvir edilmiştir. Fatih'in her iki tarafına yaprakları dökülmüş çıplak iki ağaç işlenmiştir. Arka planda ise çıplak tepeler ve bunlardan ortada yer alan tepenin üzerinde de bir cami bulunmaktadır. Madalyon'un ilk versiyonunun çevresinde "*SVLTANI MOHAMMETH OCTHOMANI VGVLI BIZANTII INPERATORIS 1481*" yani "*Bizans İmparatoru Osman Oğlu Sultan Mehmet 1481*" yazısı; arka tarafında ise "*Asya ve Yunanistan İmparatoru Mehmet'in Orduda Atlı Resmi*" manasına gelen "*MOHAMMETH ASIE ET GRETE INPERATORIS YMAGO EQVESTRIS IN EXERCITVS*" yazısı

madalyonlar Batı Avrupa sanat geleneğiyle oluşmuş olsa bile Osmanlı Türklerine özgü sanat eserleri olarak değerlendirilmektedir. Bunlar sadece görsellik değil ayrıca siyasi ve kültürel mesajlar içermesi bakımından da güç ve iktidarın birer sembolü durumundaydılar¹.

Muhakkak ki Costanzo'nun İstanbul'a gönderilmesinin arka planında siyasi maksatlar da vardı. Costanzo ile Venedik tarafından İstanbul'a yollanan Bellini'nin Türk topraklarına gönderilme tarihleri aynı döneme denk gelmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti Venedik'le giriştiği savaşın sonlarına yaklaşırken Napoli de 1470'den beri Osmanlı Devleti ile çekişme içindeydi. Venedik'in Osmanlı Devleti ile savaşa son vermek istemesi ve bu konuda hazırlıklar yapması Napoli'yi hem kızdırmış hem de kıskandırmıştı. Bu nedenle Napoli Kralı, Fatih'in kendisinden bir ressam isteğini Osmanlı Devleti ile Napoli Krallığı arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak için bir fırsat olarak görmüş olmalıdır². Bu örnek II. Mehmed'in İtalya'daki devletler arasındaki hassas ilişkileri ne kadar yakından takip ettiğini göstermesi ve bu durumu kendi lehine nasıl kullandığına dair ipuçları içermesi bakımından önemlidir.

Gerçekten de Floransalıların daha en başından beri Fatih'in sarayında özel bir konuma sahip olduklarına şüphe yoktur. Muhakkak ki karşılıklı menfaatler bu ilişkileri düzenleyen en belirleyici faktördü. Fatih'in düşkün olduğu sanat konularında bir kısım Floransalı sanatkar ve bilim adamları ya Osmanlı Sarayı'nda görülmüş ya da en azından sarayla irtibata geçmiştir. 1479 yılındaki ünlü suikast girişiminin ardından İstanbul'a kaçan Bernardo Bandini'nin Sultan II. Mehmed tarafından Floransa'ya iade edilmesi hadisesinden birkaç yıl sonra Lorenzo de' Medici, Sultan'a minnetinin bir göstergesi olarak Floransalı heykeltıraş Bertoldo di Giovanni'ye onun bir madalyonunu yapması emrini vermişti³. Başka bir görüşe göre de aslında bu madalyonun yapılma nedeni

bulunmaktadır. Atın ayaklarının bulunduğu zemine de sanatçının ismi nakşedilmiştir. Aynı madalyonun diğer versiyonunda ise yazılarda farklılıklar olup tarih bulunmamaktadır. Bunun da ön yüzünde Latince, “SVLTANVS MOHAMETH OTHOMANVS TVRCORVM IMPERATOR”, “Türklerin İmparatoru Osmanlı Sultan Mehmet”; arka yüzünde ise “HIC BELLI FVL MEN POPVLOS PROSTRAVIT ET VRBES” yani “Savaş yıldırımını burada [ya da şimdi] insanları ve şehirleri mahvetti” yazısı yer almaktadır. Aynı yazının içinde sanatçının “CONST//ANTIVS F.” şeklinde imzası görülmektedir. Yazının son kısmının ne amaçla yazıldığı tam olarak bilinmemekle beraber iki farklı versiyonun başka amaçlara hizmet ettiği tahmin edilmektedir. Bkz. Semavi Eyice, “Costanzo da Ferrara”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara 1963, s. 187; F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 334; Ayrıca bkz. O. Aslanapa, *a.g.m.*, s. 151; Armenag Sakisian, “The Portraits of Mehmet II”, *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 74, No. 433 (April 1939), s. 177-178.

¹ Lisa Jardine-Jerry Brotton, *a.g.e.*, s. 38-39.

² Basil Gray, *a.g.m.*, s. 6

³ Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 99; F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 318.

Fatih'in Otranto'ya çıkarma yapmasıyla ilgiliydi. Bu sıralarda Floransa, Aragon Hanedanı'ndan Alfonso'nun baskısı altında zor günler geçirirken Osmanlı Devleti'nin bu hanedanlığa ait Otranto'ya asker çıkarması Alfonso'nun dikkatini Floransa'dan Otranto'ya çevirmesine yol açmış ve Floransa hükümeti de bu sayede rahat bir nefes alabilmişti. İşte bu müdahaleden dolayı rahatlayan Lorenzo de' Medici, Fatih'in onuruna söz konusu portre madalyonun yapılmasını istemişti¹. Diğer taraftan bu sanat eserlerinin her birinin farklı bir güç ve rekabeti çağrıştırdığı söylenebilir. O dönemde ünlü sanatçılar tarafından yapılan bu portre madalyonların statü ifadesinin yanısıra birer propaganda aracı olarak da görüldüğü ileri sürülmektedir². Olaylara bu açıdan bakıldığı takdirde, Lorenzo'nun ısmarladığı ve Fatih'in güç ve emellerini yansıtan madalyonun gerçekten de sıradan bir hediye veya bir teşekkür ifadesi olarak görülmesi konunun basite indirgenmesi olur.

Madalyonun ortaya çıkış nedenini bir kenara bırakacak olursak, Medici Sarayı'nın resmi sanatçısı da olan Bertoldo, kendisine tevdi edilen bu görev için İstanbul'a gitmek yerine daha önce Gentile Bellini'nin yaptığı çalışmayı örnek almıştır. Bertoldo, Sultan'ın yüzünü bizzat görmese de Bellini tarafından yapılan portredeki ifadeleri daha canlı şekilde resmetmiştir. Yine ondan farklı olarak Fatih'in boynuna hilâl işlemeli zincirli bir madalyon da eklemeyi ihmal etmemiştir³. Madalyonda profilden resmedilen Fatih portresinin etrafında Latince "*MAVMHET ASIE AC TRAPESVNZIS MAGNEQVE GREITIE IMPERAT(OR)*" yazısı yer almaktaydı. Bu yazı "*Asya, Trabzon ve Büyük Yunanistan'ın İmparatoru Mehmed*" manasına gelmekle birlikte, bahsedilen son coğrafi bölgenin neresi olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Madalyonun en alt kısmında ise sanatçı "*BERTOLDI FLORENTIN (US) SCVLTROIS*" yazısıyla kendi ismini yazmıştır⁴. Bütün bunların yanında yapım tarihi madalyonun

¹ J. Hankins, *a.g.m.*, s. 125; Babinger daha önceki çalışmalarında bu yöndeki iddiaları kabul etmesine karşın madalyonun yapılış nedeninin Otranto saldırısı ile ilgili olamayacağına kanaat getirdiğini ifade etmiştir. Bkz. F. Babinger, *Lorenzo de' Medici*, s. 318.

² Lisa Jardine-Jerry Brotton, *a.g.e.*, s. 54-55.

³ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 15; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 99.

⁴ Babinger, arkadaşı Emil Jacobs'un madalyonda "*Magna Graecia*" olarak geçen bölgenin Güney İtalya olduğu iddialarını geçici bir süre kabul etse de daha sonra bunun mümkün olamayacağı kanaatine varmıştır. Madalyonda yer alan kompozisyon içinde üç büyük bölgenin hâkimi Fatih'in fethedeceği dördüncü yerin Napoli Krallığı hanedan arması ile resmedilmesi, Lorenzo de' Medici'nin Sultan Mehmed'in İtalya'yı istila planlarından haberdar olduğu yönünde yorumlanmıştır. Bu sebeple bu çizimler siyasi bir anlam taşımakta olup Lorenzo, Fatih'in bu planına simgesel bir yolla destek vermekteydi. Fakat Babinger "*Büyük Yunanistan*" ifadesinin Türklerin Asya'da sahip oldukları bölgeyi yani eski Bizans İmparatorluğu'nda da geçen Rumeli bölgesini kastettiğini savunmaktadır. Bkz. F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 15-16; Aynı yazar, *Fatih ve Zamanı*, s. 332-34; Aynı

üzerine işlenmesi de 1480 yılının Nisan-Mayıs aylarında bitirilmiş olabileceği kabul edilmektedir. Günümüzde bu portre madalyonun çok fazla örneği bulunmamaktadır¹.

İki devlet, hatta özellikle iki hükümdar arasındaki siyasî ve ticarî yakınlığın kültürel yansıması sadece Costanzo ile sınırlı kalmamıştı. Diğer çalışmalar gibi üç-dört senelik bir zaman dilimi içerisinde eserini *Büyük Türk*'e sunmak isteyen bir başka Floransalı sanatçı da *Francesco Berlinghieri*'dir. Hazırladığı *Geographia* isimli eserinin bir kopyasını el yazısı bir ithafla birlikte İstanbul'a göndermişti. Fakat Fatih'in ölümü münasebetiyle eser kendisine sunulamamış, ancak II. Bâyezid'e ithaf olunmuştu. Berlinghieri'nin eserini neden Türk Sultanı'na armağan ettiği konusunda sorulan soruların cevabı tam olarak verilememiştir². Fakat Fatih adına yapılan veya kendisine ithaf edilen bu eserlerin hepsinin aşağı yukarı aynı senelerde ortaya çıkması kesinlikle tesadüf eseri olamaz.

Berlinghieri'nin eseri Batlamyus'un coğrafyasının İtalyanca manzum bir tercümesidir. Eserin tamamlanmasının ardından coğrafyaya düşkünlüğü ile bilinen Fatih'e ithaf yazısı ile birlikte 1480 yılının sonlarında İstanbul'a gönderilmiştir. Bu görevi de Floransalı ajan Paolo da Colle yerine getirmiştir. Eserin Fatih'e ulaşmayan bu nüshası Topkapı Sarayı Müzesi'nde saklanmaktadır ve Berlinghieri'nin Sultan'a ithafını gösteren mektup gerçekten de ilgi çekicidir: “*Şanlı prens ve Tanrı'nın tahtının lordu, bütün Asya ve Yunanistan'ın imparatoru ve merhametli lordu Osman oğullarından Mehmed'e bu çalışmayı ithaf ediyorum*”. Fatih'in 1481 yılındaki ölümünden sonra, Paolo da Colle aynı eserin II. Bâyezid'e ithaf edilmiş bir nüshasını 1482 yılında İstanbul'a getirmişti. Kendisi bundan sonra Cem Sultan meselesiyle ilgili olarak İsmail Bey'le birlikte tekrar İtalya ve ardından Fransa yollarına düşmüştü. Bu yolculuğu

yazar, *Lorenzo de' Medici*, s. 306, dph. 6; Tartışma için bkz. J. Hankins, *a.g.m.*, s. 125, dph. 36; Madalyonun ayrıntılı tasviri için bkz. Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 99-100.

¹ Adı geçen madalyonun ön kısmında Fatih'in profili görülmektedir. Arka kısmında ise ardında fethedilen üç ülkenin bağlı bulunduğu, iki at tarafından çekilen bir savaş arabasının üstünde dördüncü ülkeyi fetheden, muzaffer Fatih yer almaktadır. Bu üç ülke de üç çıplak kadınla tasvir edilmiştir. Kadınlar başlarında beş sivri ucu bulunan taçlar taşımaktadırlar. Koşar vaziyetteki atlar ise omzunda zafer hatırası bulunan Savaş Tanrısı Mars tarafından çekilmektedir. Fatih'in fethettiği dördüncü ülke savaş arabasının yanında resmedilmiştir. Dördüncü ülke olduğu düşünülen Napoli Krallığı, iki aslan pençesi arasındaki bir çiçek çelengi üzerindeki boş taht ile betimlenmiştir. Hemen altında ise deniz ve karayı temsil eden bir dişi ve bir erkek sembolleri yer almaktadır. Bkz. F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 332; Y. Öztuna, *a.g.e.*, IV, s. 99; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 99-100.

² F. Babinger, *Fatih ve İtalya*, s. 425.

esnasında Berlinghieri'nin çevirisinin üçüncü bir kopyasını da, alelacele kaleme alınmış bir ithaf yazısıyla, Cem Sultan'a sunmak üzere beraberinde götürmüştü¹.

Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra da Floransalı sanatkar ve mimarların Osmanlı Sarayı ile ilişkileri kesilmemiştir. Yeni dönemde de Mediciler ile Türkler arasındaki kültürel ve sanatsal münasebetler Floransa'nın dünyaca ünlü ressam, heykeltıraş, mimar, mühendis, haritacı ve anatomisti olan Leonardo da Vinci aracılığıyla devam etmiştir. Bir kısım kaynaklar ve arşiv vesikaları onun İstanbul'a gelmek üzere II. Bâyezid ile ilişki kurduğunu ortaya koymuştur. Topkapı Sarayı'nda keşfedilen "*Cineviz'den Linardo adlu kâfir(in) gönderdiği mektubun suretidir*" başlıklı tercüme bir mektup vasıtasıyla onun 1502 yılında Sultan Bâyezid'e bazı projeler teklif ettiği bilinmektedir. Buna göre Leonardo, Sultan'a; rüzgârla çalışan bir değirmen, gemilerdeki suyu boşaltmak üzere bir pompa sistemi, Haliç üzerinden Galata'ya bir köprü inşası ve nihayet Rumeli ve Anadolu kıyılarını birleştirecek yüzen bir köprü yapılması projelerini teklif etmişti. Leonardo'nun bu planlarını destekleyen başka bir belge de Paris'te *Institut de France* kitaplığında keşfedilmiştir. Bu vesikada Haliç üzerine yapılması düşünülen köprünün ölçüleriyle birlikte basit bir taslağı bulunmaktadır². Maalesef konuya dair mevcut bilgiler şimdilik bu kadardır. Bu yüzden bu teklifin Osmanlı Sultanı tarafından nasıl karşılandığını kestirmek zor olmakla birlikte zamanına göre oldukça iddialı projelerin, Da Vinci gibi bir kimse tarafından Türk Sarayı'na iletilmesi Fatih Sultan Mehmed'den itibaren Osmanlı sultanlarının bilime ve kültüre verdiği önemden kaynaklandığı kesindir. Avrupalı ve özellikle İtalyan bilim adamları ve sanatçıların da eserlerini ilk olarak Türk hükümdarlarına sunmakta gösterdikleri hassasiyet bunu kanıtlar niteliktedir.

Bunların yanısıra aynı dönemde benzer şekilde Floransalı ünlü sanatçı *Michelangelo Buonarroti*, Sultan'ın Haliç'de bir köprü inşa ettirme niyetinde olduğu haberini alınca İstanbul'a gitmeye karar vermişti. Michelangelo İtalya'ya gelen bazı Fransisken rahiplerinden Sultan II. Bâyezid'in İstanbul'dan Pera'ya bir köprü inşa

¹ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 20, 38-39; Jerry Brotton, *Trading Territories*, s. 90-95; Aynı yazar, "Printing the World", *Books and the Sciences in History*, Ed. Marina Frasca-Spada ve Nick Jardine, Cambridge 2000, s. 43-44.

² Semavi Eyice, "II. Beyazıd Devrinde Davet Edilen Batılılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 19 (İstanbul 1969), s. 24-26; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 104.

ettirmek istediğini duymuş ve İstanbul'a gitme planları yapmaya başlamıştı¹. Ancak Gondi şirketinin bir temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan *Tommaso da Zolfo* isimli İtalyan tarafından, hükümdar hiçbir çeşit sanat eserini sevmediğinden Türkiye'ye gelmemesinin daha iyi olacağı yönündeki telkinleri ile bu fikrinden vazgeçmişti. Ayrıca Michelangelo'nun arabulucular vasıtasıyla hem Papa ile ilişkilerinin düzelmesi hem de Floransa Cumhuriyeti yöneticilerinden birisinin baskısı nedeniyle bu projeyi gerçekleştirmekten vazgeçtiği de ileri sürülmüştür².

Michelangelo'nun İstanbul'la bağlantısı bununla da sınırlı kalmamıştır. I. Selim döneminde 1519 yılında bu defa da İstanbul'a gelmesi yönünde bir mektup gönderilir. Bu defa ki teklif inşa olunacak köprüden ziyade onun ressamlığı ile ilgiliydi. Bahsi geçen tacir *Tommaso da Zolfo* Edirne'den kendisini İstanbul'a davet eden bir mektup yazmıştır³. Sultan adına hareket ettiği düşünülen Tommaso'nun yeni hükümdarın öncekine hiç benzemediği ve hatta bunlara çok ilgi duyduğu için bundan pişman olmayacağı şeklindeki teklifi Michelangelo tarafından kabul edilmemiştir⁴.

¹ Tam adı, *Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simon* olan Floransalı sanatçı 1475 yılında Floransa'nın Caprese kasabasında doğmuştu. Yetenekleri çabuk fark edilen Michelangelo, genç yaşta Lorenzo de' Medici tarafından himaye edilmiş ve Fatih Sultan Mehmed'in porte madalyonunu yapan *Giovanni di Bertoldo*'nun yanında çalışmaya başlamıştır. 1494 yılında Floransa'dan ayrılan Michelangelo bir süre Venedik, Bologna ve Roma gibi kentlerde yaşamıştı. Son olarak Roma'da bulunduğu sıralarda Papa II. Julius'un kendisinden istediği heykellerle meşgul olmuştu. Fakat bir takım sebeplerden dolayı işini bırakarak ani bir kararla Floransa'ya döner. Papa'ya karşı yaptığı bu hareketi hoş karşılanmamış, bunun üzerine harcanan tüm çabalara ve tehditlere rağmen Roma'ya dönmemişti. Bkz. Giorgio Vasari, *Vita di Michelangelo*, a cura di İvo Bomba, Podenone: Edizioni Studio Tesi 1993, s. 28; S. Eyice, *a.g.m.*, s. 26-27.

² M. Scalini, *a.g.m.*, s. 22; S. Eyice, *a.g.m.*, s. 28; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 107; R. Mack, *a.g.e.*, s. 285-86.

³ Mektubun Almanca'dan tercümesi için bkz. S. Eyice, *a.g.m.*, s. 28-29.

⁴ Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 108; S. Eyice, *a.g.m.*, s. 30.

II. BÖLÜM

XVI. YÜZYILDA OSMANLI-FLORANSA SİYASÎ İLİŞKİLERİ

A- KEŞİFLER ÇAĞINDA AKDENİZ'DE OSMANLI HÂKİMİYETİ

I- I. Süleyman'ın Cülusuna Kadar Osmanlı-Floransa İlişkileri

XV. yüzyılın sonlarında meydana gelen coğrafi keşifler neticesinde Avrupa'daki siyasî ve ticarî manzara XVI. yüzyıl başlarında büyük bir değişikliğe uğramıştı. Bilhassa 1494 yılında Fransa Kralı VIII. Charles'ın İtalya'ya yönelik başlattığı istila hareketinin neticesinde Habsburglarla İtalya üzerine büyük bir mücadele başlamış ve bu mücadele İtalya üzerine çökecek olan İspanyol hegemonyasının başlangıcını oluşturmuştu¹. Osmanlı Sultanı I. Selim'in tahta çıkışı da bu yeni döneme denk gelmişti. Onun kısa hükümdarlık dönemi daha çok Safevilerle giriştiği mücadele ve Mısır üzerine yaptığı seferle hatırlanmaktadır². Babası II. Bâyezid'in Avrupa politikası uzun bir süre kardeşi Cem Sultan'ın durumuna göre şekillenmiş ve Cem'i ellerinde bulunduran Avrupa devletleri önlerindeki bu koza rağmen o dönemde Osmanlı Devleti'ne karşı istedikleri politikayı bir türlü uygulayamamıştı. Aynı şekilde II. Bâyezid'in halefi I. Selim'in saltanatı sırasında da askerî ve siyasî açıdan zayıf durumda olan Avrupa devletleri bu büyük Türk gücüne karşı koyamamışlardı³.

I. Selim tahta çıktıktan kısa süre sonra Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki mevcut barış antlaşmalarını tek tek yenilemişti. Safevî elçisi hariç Venedik, Floransa, Macar ve hatta Rus elçilerinin hepsi İstanbul'a gelmişti⁴. Bu gelişmeler Sultan

¹ J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2010, s. 338.

² Bkz. Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010; Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, Çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009; Şinasi Altundağ, "Selim I", *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 425-30; Jean-Louis Bacque-Grammont, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu: Olaylar (1512-1606)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 171-178.

³ Michael M. Mazzaoui, "Global Policies of Sultan Selim 1512-1520", *Essays on Islamic Civilization Presented to Niyazi Berkes*, Ed. Donald P. Little, Leiden 1976, s. 224-226.

⁴ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, Haz. B. Sıtkı Baykal, C. I, Ankara 1999, s. 410-411; Sultan I. Selim tarafından Venedik'e verilen 1513 ve 1517 tarihli ahidnâmeler için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12 (1968-1971), s. 47-54; 1512 yılında Dubrovnik'e verilen ahidnâme için bkz. Fahri Dalsar, "Bursa Şer'i Mahkeme Sicillerine Göre Selim I.'in Dubrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede", *Tarih Vesikaları*, II/12, İstanbul 1943, s. 410-414.

Selim'in çağdaşı Papa X. Leo liderliğindeki Batı Dünyası'nı muhtemel bir Haçlı Seferi hayalinden vazgeçirmemişse de Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar bu dönem boyunca böyle bir seferin gerçekleşmesine imkân vermemişti. Bununla birlikte doğu ticaret yolları üzerinde hızla artan Portekiz üstünlüğü bu bölgelerle ticarî bağı bulunan Osmanlı Devleti ve Avrupa'yı derinden etkilemeye başlamıştı. Gelişmeler en çok Venedik Cumhuriyeti'ni etkilemiş ve kritik bir dönemden geçen Venedik ekonomisini zora sokmuştu¹.

I. Selim'in tahta çıktığı günlerde başkentte II. Bâyezid döneminde yaşananlara benzer olaylar meydana gelmişti. Yeniçeriler bir kez daha şehirdeki diğer yabancılar dâhil Floransalıların da mağazalarını yağmalamışlardı. Hatta iddialara göre, Floransa vatandaşlarına tahsis edilmiş olan San Michele Kilisesi'nin hizmet vermesi ve Floransalıların dinî bayramlarını kutlamaları da yeniçeriler tarafından engellenmişti. İtalya'da yaşanan dâhilî olayların yanında İstanbul'daki bu gelişmeler nedeniyle Osmanlı-Floransa ticareti kısa bir süreliğine de olsa kesintiye uğramıştı. Aynı yıl içinde II. Bâyezid döneminden itibaren İstanbul'da Floransa konsolosluğu olan *Niccolò Morelli*'nin yerine yeni *emino* olarak atanan *Giuliano Lapi*, Osmanlı yönetiminin bu görev değişikliğinden haberdar edilmesinden yaklaşık on gün sonra yani 27 Mart 1512'de içinde Floransa tüccarı ve mallarını taşıyan Antonio Sostegni himayesindeki bir gemi ile Porto Pisano limanından İstanbul'a doğru hareket etmişti². 1512 yılında meydana gelen bu olaylardan bir yıl sonra *Francesco Antonio Nori*, Floransa elçisi sıfatıyla Osmanlı başkentine gönderilmişti. Antonio Nori, I. Selim nezdinde babası tarafından Floransalılara bahşedilen ayrıcalıkların yenilenmesi için çaba sarf etmekte görevlendirilmişti. Faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamadığımız bu elçinin girişimleri neticesinde I. Selim, 1513 Ekiminde Floransa hükümetine talep ettikleri ayrıcalıkların kabul edildiğini bildiren bir mektup göndermiş, görevini lâyıkıyla yerine getiren Nori de kendisine verilen mektup ve hediyelerle birlikte ülkesine dönmüştü³.

¹ Michael M. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 229-30; Ş. Altundağ, *a.g.m.*, s. 430-31.

² ASF., Consoli del Mare, No 9, c. 2r; Buna göre, 1508 yılında üç yıllığına konsolos tayin edilen Morelli'nin görevi yaklaşık dört yıl sürmüştür. Bkz. Ildefonso di San Luigi, *a.g.e.*, s. CLIII; Yeni konsolosun tam adı *Giuliano di Girolamo di Salvestro Lapi*'dir. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 264, 345.

³ I. Selim tarafından 25 Ekim 1513 tarihinde Edirne'den yazılan mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 267. Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 324.

Bu tarihten itibaren baylos tayinlerini haber veren mektuplar dışında iki ülke arasındaki ilişkilere dair arşiv malzemesi yok denecek kadar azdır¹. Bu döneme ait Osmanlı arşiv vesikalarının yetersizliğinin sebebi I. Selim'in vefatına kadar Osmanlı Devleti'nin doğu ve güneydoğu sınırlarındaki meselelerle meşgul olmasıdır. Osmanlı sultanının dış siyasette dikkatini bu bölgeler üzerinde yoğunlaştırması Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerin de durağan bir döneme girmesine neden olmuştur. I. Selim'in tahta çıktığı sene Medici Ailesi'nin bir mensubu olan Kardinal Giovanni de' Medici de, 9 Mart 1512'de X. Leo unvanıyla Papa seçilmişti. Bu dönemde Papalık en parlak dönemini yaşamaktaydı. Aynı yıl içerisinde Floransa üzerinde büyük nüfuza sahip Fransızlar, Alplerin ötesine sürülünce İspanya'nın müdahalesiyle Floransa Cumhuriyeti'nin idaresi Papa'nın yeğenine bırakılmıştı. Böylece Mediciler kendilerine karşı düşmanca bir tavır takınan Fransız yanlısı hükümeti bertaraf ederek uzun süre sonra idareye yeniden hâkim olmuştu². Bununla birlikte Papalığın geleneksel Haçlı Seferi politikası bu dönemde de gündemden düşmemişti. Fakat Haçlı planlarının masada olduğu 1517 yılında İngiltere Kralı, Venedik elçisine; “*tek düşünceleri karşılıklı olarak birbirlerini mahvetmek olan Hıristiyan güçleri arasında bu denli ihanet hüküm sürdüğü müddetçe, Türklere karşı genel bir girişimin gerçekleşemeyeceğini görecektedir* kadar bilgesiniz”³ diyerek durumu özetlemişti.

I. Selim döneminde İstanbul'daki son Floransa konsolosu olarak Medici Ailesine mensup *Zanobi de' Medici*'yi görmekteyiz. 1515 yılında üç yıllığına bu göreve geldikten sonra *Consoli del Mare* tarafından 16 Aralık 1517'de alınan bir kararla görev süresi bir yıl daha uzatılmıştı. I. Süleyman'ın saltanatının ilk yılları boyunca bu görevi ifa etmiş olan *Zanobi de' Medici*'nin kâtipliğine de Floransalı bir noter olan *Matteo di Ser Giovanni* atanmıştı⁴. Bu sıralarda Osmanlı topraklarındaki Floransa ticaretinde çok büyük düşüşler yaşanmazken ileride meydana gelecek büyük çöküşün belirtileri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı. Özellikle üç yıllık bir savaş döneminden sonra Venedik'le imzalanan barış antlaşmasıyla birlikte Venedikli tacirlerin Osmanlı ülkesindeki ticarî etkinliklerinde yeniden bir artış yaşanmıştı. Bu artışa mukabil,

¹ Bu dönemde İstanbul'daki Floransalıların şahsî işlerine dair bir mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 266.

² H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 163; Cecil Roth, *The Last Florentine Republic*, New York 1968, s. 1-2.

³ H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 165.

⁴ ASF., *Consoli del Mare*, No: 9, c. 2r; G. Müller, *a.g.e.*, s. , 269, 345.

Venediklilerin hızlı bir şekilde Levant ticaretine dönmesinin Floransa ticaretinde bir düşüşün yaşanmasına neden olduğu tahmin edilebilir. İran'dan gelen ham ipekle kendi yünülerini değiştirmek temeline dayanan Osmanlı topraklarındaki Floransa ticareti, 1514 yılında İran'a uygulanan ekonomik ambargodan da etkilenmiş olmalıdır¹. Bu etkinin yanısıra, bir süreden beri Floransa'da yaşanan siyasî karışıklıklar da Floransalı tacirlerin ticarî faaliyetlerini yavaşlatmıştır. Buna rağmen Floransalıların İstanbul'da hâlâ önemli derecede bir yer işgal ettikleri anlaşılabilir².

I. Selim'in kısa saltanatı süresince Osmanlı-Floransa ilişkilerinde çok önemli gelişmeler yaşanmamış gibi görünmekle birlikte bazı siyasî gelişmeler Doğu Akdeniz'deki Floransa ticaretini etkilemeye başlamıştır. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilere dair en önemli kırılmalar ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya yönelik politikasındaki değişikliklerle birlikte ortaya çıkacaktır. Osmanlı Devleti'nin Floransa'ya karşı tavrında meydana gelecek bu değişiklikler bilhassa Floransa üzerinde artan İspanyol etkisi ile hızlanacak, I. Cosimo'nun deniz politikası ile de son şeklini alacaktır.

¹ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287, 292, 302.

² L. Güçer, *Ticaret Politikası*, s. 50, 96.

II- I. Süleyman Döneminde Osmanlı-Floransa İlişkileri

Osmanlı Devleti ile devamlı surette iyi geçinmenin yollarını arayan Floransalılar, I. Süleyman döneminde de bu siyasetlerini devam ettirmeye çalışmışlardı. Aynı sıralarda Floransa, Lorenzo de' Medici'nin ölümünden sonra meydana gelen dâhilî gelişmeler nedeniyle oldukça çalkantılı bir dönem yaşamaktaydı. Bu siyasî karışıklık I. Cosimo de' Medici (1537-1574)'nin tahta çıkışına kadar sürmüş ve devlet idaresi ancak bu dönemden sonra görece bir sükûnete kavuşmuştu. Osmanlı-Floransa ilişkilerini belirleyen bu karışık dönemle ilgili olarak Osmanlı arşivlerinin yanısıra ne yazık ki Floransa arşivleri de oldukça suskundur.

Ticarî konular ve *baylos* değişiklikleri ile ilgili mektuplar siyasî ilişkilere dair yeterli bilgi vermemektedir. Bu nedenle iki devlet arasındaki ilişkilere sükunetin hâkim olduğu anlaşılan bu dönemde Floransa temsilcisi muhtemelen Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında görev yapan Zanobi de' Medici'nin yerine baylos olarak İstanbul'a gelen *Giuliano de' Pitti* olmalıdır¹. Çünkü 1524 yılının bahar aylarında *Giovanni Lotti*'nin, Floransa'nın yeni baylosu olarak görev yapmak üzere İstanbul'a gönderileceği haber veriliyordu².

Aynı dönemde İtalya genelinde bir Fransız-İspanyol mücadelesi yaşanmaktaydı. Medici Papası X. Leo'nun ölümünün ardından yeğeni ve Medici Ailesi'nin gayri meşru üyesi Giulio di Giuliano de' Medici, 1523'de VII. Clement unvanıyla yeni Papa olarak seçildi. O da ilk zamanlarda, selefi X. Leo'nun 1523'de Şarlken'le (V. *Carlos, Charles-Quint*) yaptığı savunma antlaşmasına sadık kaldı. Bütün İtalyan devletlerinin dâhil olduğu bu ittifak antlaşması Fransızların dışlanmasına neden oldu ve 1524 Nisan ayında Milano'daki Fransız ordusu uzaklaştırıldı. Ancak bu durumu kabullenmeyen Fransızlar kısa süre sonra İtalya'ya dönerek kendilerine karşı oluşturulan ittifakı dağıttı. Fransa'nın müteakip günlerde Venedik'le yaptığı ittifaka Papalık da katıldı. Bu çabalara rağmen 1525 yılında Fransız ordusunun Pavia Muharebesi'nde İspanyollara mağlup olması engellenemedi. Savaş neticesinde Milano elden çıktığı gibi Fransa Kralı da İspanyollara

¹ Bu konsolosa ilişkin bir mektupta borçlarıyla birlikte Floransa'dan kaçan bir vatandaşlarının İstanbul'a gelmesi durumunda tutuklanması ve borçlarına karşılık mallarına el konulması talep ediliyordu (9 Temmuz 1523 tarihli belge). Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 272, 345.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 272.

esir düştü. Esarettten kurtulmasından sonra 1526 yılında Venedik, Floransa, Papalık ve Milano ile yeni bir ittifak kuran Fransa Kralı, İtalya’da yaşanan gelişmelere tam olarak nüfuz edemedi. Bu sırada İspanyollar şehirdeki işbirlikçilerinin yardımıyla Roma’ya bir baskın düzenlediler. Papa, bir müddet sonra İmparator Şarlken’le yeni bir barış antlaşması akdetse de, daha önce Fransa Kralı’nın hizmetinden ayrılarak Şarlken’e katılan Charles de Bourbon bunu kabullenemedi. Emrinde bulunan İspanyol birlikleriyle Roma’ya hareket eden Bourbon, 1527 yılında “*Sacco di Roma*” olarak bilinen büyük yağma ve yıkım hareketini gerçekleştirdi. Bu yürüyüş esnasında ittifak üyeleri tarafından kurtarılan Floransa’da hâkim olan sükûnet havası Roma’nın yağmalanmasından sonra tamamen çöktü. Medici Papa’sının aldığı bu darbe neticesinde aynı yıl içerisinde Floransa’daki Medici hükümranlığı da sona erdi ve soylular kentte idareyi yeniden ele aldı¹.

Soyluların idareyi ele geçirmesiyle hayat bulan son Floransa Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile samimi ilişkilerini devam ettirme çabasıındaydı. Bu sıralarda baylosluk görevini yürüten Lotti, yaklaşık dört yıl süren görev süresinin sona ermesinin ardından yerini Nisan 1528’den itibaren *Alessandro Sacchetti*’ye devretmişti². Cumhuriyet idarecileri yeni konsolosun Sultan’a sunacağı güven mektubuna büyük önem veriyordu. Bu vesileyle baylostan ülkesinin Osmanlı Devleti ile süregelen iyi ilişkilerini devam ettirmeye eğilimli olduğunu bildirmesini istemişlerdi. 1525 yılından itibaren Toskana bölgesinde başlayan büyük kıtlık iki ülke arasındaki münasebetleri daha da önemli kılmıştı³. 1528 sonbaharında buğday ihtiyacının hat safhaya ulaşmasıyla özel elçi *Piero degli Albizzi*, önce Dubrovnik’e ardından da güven mektuplarıyla birlikte İstanbul’a gönderilmişti⁴. Batılı devletler özellikle kıtlık dönemlerinde sık sık daha zengin ve ucuz tahıl stoklarına sahip olan Osmanlı Devleti’nden faydalanma yolunu seçmekteydiler. Batıya ihraç edilecek bu buğdayın taşınması ise ancak hükümdarın izniyle mümkün olabilmekteydi. Bu tür taleplere genellikle olumsuz yanıt veren

¹ H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 171-73.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 274; C. Roth, *Florentine republic*, s. 343.

³ XVI. yüzyılda Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde ve bilhassa İtalya’da büyük kıtlıklar yaşanmıştır. Bkz. F. Braudel, *a.g.e.*, I, s. 388-394; Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 10.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. 275; C. Roth, *Florentine republic*, s. 343.

Osmanlı idaresi, Floransa Cumhuriyeti'nin âcil buğday başvurusuna da olumsuz cevap vermiş gibi görünmektedir¹.

Yaşanan bu iç çalkantılar ve kıtlıklar esnasında Floransa'nın Osmanlı topraklarındaki ticaretinin önemli ölçüde zayıfladığı düşünülebilir². Buna karşılık, aynı tarihlerde I. Süleyman, selefleri II. Bâyezid ve I. Selim tarafından Floransalılara bahşedilen ahidnâme'yi yenilemişti³. Floransa'daki kıtlığın devam etmesi ve muhtemelen daha önce bu yöndeki taleplerinin reddedilmesinden sonra Floransalı idareciler Osmanlı hükümetinden bir kez daha aynı taleplerde bulunmuştu. Bu defa büyük miktarda buğday ithal etme izni alınmışa benziyor. Aynı münasebetle İstanbul'dan buğday tedariki yapması için Tommaso d'Aiolfo isimli bir tüccarla o dönem için oldukça yüksek bir meblağ olan 8.680 duka değerinde bir anlaşma da yapılmıştı. Fakat buğdayın Floransa'ya nakli konusunda gecikmeler yaşanmış, adı geçen tüccarın hesaplarda usulsüzlük yaptığı ileri sürülmüştü. Bu nedenle, Floransa hükümeti baylos Alessandro Sacchetti'yi geciken buğdayın durumunu soruşturmak üzere görevlendirmişti⁴.

Aynı tarihte Osmanlı ordusunu Viyana üzerine yürüyüşü Floransa'da heyecan yaratmıştı. Çünkü bu sayede Habsburgların dikkati Avrupa'ya çevrilerek İtalya üzerindeki baskısı azalmış olacaktı. Ancak Osmanlı ordusunun Viyana önlerinde istediğini alamamasıyla bu umutlar hayal kırıklığına dönüşmüştü. Yine de Osmanlı gücünün Avrupa'daki faaliyetlerinin Habsburgların dikkatini kendi işlerine çevireceği yönündeki beklentiler sona ermemişti. Bu nedenle Floransa hükümeti çeşitli ajanları vasıtasıyla devamlı olarak Osmanlı Devleti'nin faaliyetleri hakkında bilgiler ve düzenli raporlar alıyordu. Bu kadarla da yetinmeyen bazı kimseler, iyi ilişkilerini devam ettirdikleri Osmanlı yetkililerinin Habsburglara karşı mücadeleye teşvik edilmesinin gerekliliğine inanıyordu. Floransa'daki Venedik elçisi Floransalıların umutsuzca böyle düşündüklerini ve gerekirse padişah'tan yardım istemeyi tasarladıklarını bildiriyordu. Bu yöndeki fikirler resmî olarak ilk defa 7 Aralık 1530'da düzenlenen bir toplantıda

¹ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. M. Ali Kılıçbay, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 1989, s. 393.

² Richard A. Goldhwaite, *The Economy of Renaissance Florence*, Baltimore 2009, s. 190.

³ Evâhir-i Muharrem 934 (17 Ekim 1527) tarihli ahidnâmenin sureti için bkz. Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeâtü's- Selâtin*, C. II, İstanbul 1265, s. 395-396.

⁴ 28 Ağustos 1529 tarihli belge için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 275; C. Roth, *Florentine republic*, s. 343.

gündeme gelmişti. Toplantıda gerekirse Venedik ve İngiltere'den destek istenmesi tartışılırken, Niccolò Castellani Türklerden yardım istenmesini öneren ilk Floransalı olmuştu. Kendisini destekleyen Francesco Galluzzi de Hıristiyan güçler tarafından yüzüstü bırakıldıkları takdirde Türklerden para istenmesini önermişti. Toplantı boyunca bu tür tartışmalar sürüp gitmişti¹.

Bu tekliflerin nasıl sonuçlar ortaya çıkardığına dair ipuçları mevcut değildir. Ancak müteakip baharda Floransalıların beklentileri en üst seviyeye ulaşmıştı. Osmanlı Devleti'nin bütün hareketlerinin Floransa tarafından dikkatle takip edildiğine şüphe yoktur. Daha 1530 Mayıs'ında Ankona yoluyla Dubrovnik'ten² Floransa'ya ulaşan mektuplar, Osmanlıların Adriyatik'te yaptığı hazırlıkların haberlerini dukalığa ulaştırıyordu. Floransa'da bulunan Venedik temsilcisi Carlo Capello'nun senatoya gönderdiği raporda, Floransalıların bu gelişmeleri yakından takip ettiği ve büyük umutlar besledikleri Osmanlı Sultanı'nın faaliyetleri hakkında bilgi almak için kendisine sık sık sorular sorduklarını bildiriyordu. Hatta Türklerin imparatora karşı karadan ve denizden yapacağı harekât için daha önce Avlonya'ya gönderdiği yüz kadirga ile yüz palandrenin Floransa vatandaşları arasında büyük bir memnuniyet yarattığını yazmıştı³. Gerçekten de Floransa Sinyorası 8 Nisan'da baylosları Sacchetti'ye gizlilikle yürütmek üzere bir görev vermişti. Kendisine emanet edilen bu gizli görevi ihtiyatla sürdürmesi tembih edilmişti. Aksi halde bütün çaba ve tedbirler boşa çıkacaktı⁴. Görevin mahremiyeti hakkında çok fazla şey öğrenilememiştir. Ama yaşanan kıtlıktan duyulan endişeden daha önemli olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Sinyora'nın mektubunun konunun aciliyetine vurgu yapması ve İstanbul'daki baylosu hararetle uyarması, Osmanlı Sultanı'ndan daha önce Floransa meclisinde tartışılan para yardımının istenmesi yönünde bir girişim olduğunu düşündürmektedir. Çünkü maddî yardım talepleri aynı sıralarda İngiltere'ye de yapılmıştı. Bununla birlikte, baylosun Osmanlı Sultanı'na Floransa'nın bulunduğu güç durum ve Şarlken'in emelleri

¹ C. Roth, *Florentine republic*, s. 344.

² Floransa'nın Dubrovnik'te yerleşik bir konsolosu bulunmaktaydı. Bkz. Nicolaas H. Biegman, *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmans of Murâd III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, Mouton 1967, s. 39.

³ Carlo Capello'nun 24 Mayıs 1530 tarihli raporu için bkz. Eugenio Albèri, *Le Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, Seri II, Volume I, Firenze 1839, s. 279; Ayrıca bkz. C. Roth, *Florentine republic*, s. 344.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLVI; C. Roth, *Florentine republic*, s. 344.

hakkında uyarılarda bulunarak Habsburglara karşı harekete geçmesini teşvik etmiş olabileceği de tahmin edilebilir. Olayın iç boyutu bilinmediği için ihtimaller üzerine konuşulsa da, Floransalıların İtalya'nın güneyine yönelik muhtemel Türk-Fransız akınlarına bel bağladıkları da anlaşılmaktadır. Osmanlı donanmasının Apulia üzerine akınları Floransalıların inancını artırmıştı. Fakat Apulia'dan dönen imparatorluk şövalyeleri bu beklentileri de boşa çıkarmıştı. Her şeye rağmen hükümet heyecanla Venedik ve Ferrara'daki elçilerinden haberler almaya çalışıyordu. Sonuçta, Floransalıların Türklerden bekledikleri harekât veya yardım hiçbir zaman gerçekleşmedi¹.

Görünüşe göre, XVI. yüzyılın başlarından itibaren Floransa'da yaşanan kargaşa dönemi Osmanlı Devleti ile Floransa arasındaki siyasî ilişkilere de yansımıştı. Bilhassa 1494 yılından sonra Floransa'da ortaya çıkan siyasî bunalım ve XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan savaşlar nedeniyle cumhuriyet, Osmanlı Devleti ile sabit ticarî ve siyasî bir ortaklık kurmayı başaramamıştı. Yalnızca 1532 yılında Medicilerin idareye yeniden hakim olmasının ardından Floransa Dukalığı'nın kurulması ve şehirde daha dingin bir dönemin yaşanmaya başlanması sayesinde Floransalılar Osmanlı Devleti ile ilişkilerini yeniden canlandırmak için teşebbüslerde bulunmuşlardı. 1530 yılında İstanbul'daki son Floransa baylosunun ölmesiyle iki ülke arasındaki resmî ilişkilerin koptuğu görüşü gerçeği pek yansıtmamakla birlikte² Pedani, ağırlıklı olarak Venedik resmî evrakına dayandırdığı çalışmasında Floransa idarecilerinin 1574 yılında Osmanlı yönetimi ile görüşmek üzere girişimlerde bulunduğunu yazarken sebebini belirtmeden Osmanlı-Floransa ilişkilerinin 1530 yılında kesintiye uğradığından söz etmektedir³. Fakat bu tarihten 1566 yılına kadar olan dönemde Osmanlı başkentinde bir Floransa baylosunun görev yaptığı da bilinmektedir. Yalnız, Osmanlıların daimi düşmanı İspanya'ya ait birliklerin 1530 yılında Floransa'ya yürümesinden sonra Osmanlı-Floransa ilişkileri bir durgunluk dönemine girmiş bulunuyordu. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerde bir kırılma noktası oluşturmakla birlikte münasebetleri tamamen koparmamış ancak sonraki yıllarda yeniden düzenlemesini gerektirecek kadar hasar

¹ C. Roth, *Florentine republic*, s. 345.

² Sergio Camerani, "Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi", *Archivio Storico Italiano*, Anno XCVII, n. 371/III (1939), s. 86.

³ Maria Pia Pedani, *In nome del Gran Signore: Inviati Ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia 1994, s. 192.

vermişti¹. Osmanlı Devleti'nin İspanya'yı bu tarihten sonra Floransa'nın müttefiki veya Floransa'yı İspanya'nın bir vasalı olarak telakki etmiş olma ihtimali akla daha yatkın gelmektedir. Nitekim benzer şekilde aynı tarihte gerçekleşen İspanya-Ceneviz ittifakı da Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olunca, Sakız'a hâkim olan Cenevizliler Osmanlı yöneticilerini teskin etmek üzere ödedikleri yıllık vergiyi artırarak Ceneviz ile siyasî bağlarını koparmak zorunda kalmıştı². Ne yazık ki yeterli belge ve bilginin mevcut olmaması Floransa'nın durumuna yönelik bu tezleri sağlam bir temele dayandırmamızı zorlaştırmaktadır. Yalnız ilerleyen yıllarda Turgud Reis tarafından Toskana kıyılarına yapılacak olan akınlar sırasında yaşananlar iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olan olayların başlangıcı gibi görünmektedir.

Bununla birlikte, hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğumuz *Filippo Argenti* de bu yıllarda İstanbul'daki Floransa kolonisi içinde baylos sekreteri olarak görev yapmaktaydı. 1533'de tamamladığı “*Regola del parlare turcho*” isimli eseri XVI. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da konuşulan Türkçe ve Türk dili grameri üzerine kıymetli bilgiler içermektedir³. İyi bir eğitim almış olan Argenti muhtemelen 1520'lerde İstanbul'a gelmiş ve burada çeşitli görevler almıştı. Bu görevlerden en önemlisi uzun süre devam ettirdiği anlaşılan baylos sekreterliği idi. 20 Haziran 1546 tarihinde Duka I. Cosimo'ya gönderdiği bir mektupta daha önce *Luigi Gherardi* ve *Guglielmo da Sommaia* gibi baylosların sekreteri veya katibi olarak uzun süre layıkıyla görev yaptığını, İstanbul'a yeni baylos olarak atanan *Francesco Lapi*'nin de kendisinden bu görevi devam ettirmesi yönündeki ricasını kabul ettiğini belirten Argenti, bu görev için ayrıca Duka I. Cosimo'nun onayını almayı da uygun görmüştü⁴. 1540 yılından itibaren İstanbul'daki Floransalı görevliler ve baylosların isimlerini ihtiva eden belgelerin bulunması Osmanlı-Floransa ilişkilerinin bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

¹ Molly Grene, *Catholic Pirates and Greek Merchants: A Maritime History of the Mediterranean*, Princeton 2010, s. 88; Bu dönemde İtalya'da yaşanan mücadelelerin genel bir panoraması için bkz. J. M. Roberts, *a.g.e.*, s. 338-339.

² Daniel Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Çev. Ayşen Anadol-Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1995, s. 54.

³ Milan Adamović, *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çev. Aziz Merhan, Ankara 2009; Luciano Rocchi, *Ricerche sulla lingua Osmanlı del XVI secolo: Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2007, s. 1; Ayrıca bkz. Aziz Merhan, “Filippo Argenti'nin ‘Regola Del Parlare Turcho’ Adlı Eserindeki Bazı Sözcükler Hakkında”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 18 (Güz 2005), s. 116.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato* 380, c. 81.

Bu tarihlerde İstanbul ve İskenderiye’de birçok Floransalının aktif olarak ticaretle uğraştığını görmekteyiz. Floransa Dukalığı I. Cosimo de’ Medici’den itibaren eski itibarını yeniden kazanmak ve Levant ticaretinde nüfuzunu artırmak istemekteydi. Duka I. Cosimo, daha 16 Eylül 1547 tarihinde İstanbul’daki temsilcisi *Alfonso Berardi*’ye bu yönde talimatlar göndermekteydi. Duka buna yönelik olarak baylos Berardi’ye eski dönemlerde olduğu gibi Osmanlı tüccarını Floransa ile ticaret yapmaya teşvik etmek amacıyla Sadrazam Rüstem Paşa’yı kazanmak için mümkün olan her şeyi yapmasını emretmekteydi. Osmanlı vezirini elde etmek için her türlü masrafı göze aldığı anlaşılan I. Cosimo, Berardi’den vezirin ne gibi hediyelere kıymet verdiğini öğrenmesini istemekteydi¹.

Aslında 1530’lara kadar Akdeniz’de yaşanan Osmanlı genişlemesi Floransa’yı çok fazla etkilememiş gibi görünmektedir. Nitekim 1532’de Floransa’daki Medici hâkimiyetinin yeniden tesis edilmesine kadar Floransa’nın tam manada bir filosunun bulunmaması kendilerini Türk akınlardan nispeten uzak tutmaktaydı. Zaten XV. yüzyılda sahip oldukları sınırlı sayıdaki kadırgayı da malî sebeplerden dolayı tasfiye etmişlerdi. Osmanlı Devleti’nin bu tarihten sonra Avrupa ve Akdeniz siyasetinde bir kısım değişiklikler olmuş, Osmanlı siyasetinde bir dönem etkili olan İtalyan devletlerinin ve özellikle Floransa’nın yerini artık Fransa almaya başlamıştı². Aynı zamanda, XVI. yüzyılla birlikte önceki yüzyılda Venedik’le yapılan her savaşta büyük menfaatler elde eden Floransa’nın rolünü bu defa savaş dönemlerinde kendileri gibi Venedik’le baş etme yeteneğinden uzak olan Dubrovnik üstlenmişti³.

Buna mukabil, Osmanlılara karşı Floransalı idarecilerin tavrında meydana gelen değişikliğin en önemli sebeplerini 1535 yılındaki Osmanlı-Fransız ittifakı ile 1538

¹ Niccolò Capponi, *The Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto*, Cambridge 2007, s. 85; Güzel sanatlara düşkünlüğü ile bilinen I. Cosimo aynı tarihlerde baylosuna Antik Roma, Yunan ve Mısırlılara ait altın, gümüş ve metal madalyonlarla Yunanca kitaplar temin ederek kendisine göndermesi talimatını veriyordu. 1546 yılına ait mektup için bkz. R. Galluzzi, *a.g.e.*, Vol. II, s. 258.

² İki devlet arasındaki ilk münasebetler için bkz. İsmail Soysal, “Türk-Fransız Diploması Münasebetlerinin İlk Devresi”, *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, C. III/5-6 (Eylül 1951-Mart 1952), İstanbul 1953, s. 63-94; Halil İnalçık, *Turkey and Europe in History*, İstanbul 2006, s. 155; İdris Bostan, “Kanuni ve Osmanlıların Akdeniz Siyaseti”, *Türkler ve Deniz*, Ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 14.

³ D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 211; Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri üzerine Türk arşiv belgelerine göre hazırlanan bir çalışma için bkz. Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600, Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009.

yılındaki deniz muharebeleri oluşturmaktaydı. Şarlken'in Avrupa'da hızla güç kazanması ve Fransa üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışması Osmanlı-Fransız yakınlaşmasının temellerini atmıştı. Bunun bir sonucu olarak aynı dönemde Fransa ile akdedilen antlaşmayla iki devlet donanması birleşerek Şarlken'in hâkimiyetindeki Sicilya, Napoli ve Sardunya kıyılarına saldırarak Tunus'u geri alma konusunda uzlaşmıştı. Buna göre; Osmanlı kuvvetleri güneyden Napoli'ye Fransızlar ise kuzeyden Lombardiya'ya saldırarak İtalya'yı istilaya girişeceklerdi. Mayıs 1537'de yüz altmış kadırgadan müteşekkil bir Osmanlı donanması da Fransızlarla birleşmek üzere Adriyatik'e doğru yola çıkacaktı. Donanmanın görevi Güney İtalya'yı istila etmek ve müttefik kara ordularına destek vermektir. Ertesi yıl Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması İtalya'nın Apulia kıyılarına saldırırken Fransızlar Kuzey İtalya'ya girmişti. Aynı yıl Osmanlı-Fransız ittifakı karşısında telaşa düşen Haçlı Birliği Preveze önlerinde mağlup olurken, Türklerin 1571 yılına kadar sürecek olan Akdeniz'deki üstünlükleri de başlamıştı¹.

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de hızla yayılması devam ederken 1538'de Floransa Dukası I. Cosimo de' Medici'nin bir elçilik heyeti değerli hediyelerle İstanbul'a gelmişti. Kanuni Sultan Süleyman'a, efendisinin iki ülke arasındaki dostluğa vurgu yapan mektubunu sunan elçinin İstanbul'daki kalış süresinin uzatılmasına karar verilmiş ve kendisine "ta'yinat" tahsis edilmişti. Hammer bu tayinâtı Osmanlı tarihinde yabancı bir elçiye verilen ilk tayinât olarak zikretmekle beraber² görüşmelerin sonucuna ilişkin bir bilgi vermemektedir. Bu gelişmeler yaşanırken İtalyan kıyılarına yönelik Osmanlı deniz akınları artmıştı. I. Süleyman 1541 yılında Macaristan üzerine yeni bir sefere çıkarken müttefik donanma da Akdeniz'deki faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı.

¹ H. İnalçık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 133-34; Aynı yazar, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 62; C. Imber, *a.g.e.*, s. 66; Kanuni Sultan Süleyman'ın Batı yönündeki fetih politikası için bkz. Muhittin Kapaşahin, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Avrupa'ya Karşı Takip Ettiği Fetih Politikası*, Erciyes Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2007; Hayreddin Paşa'nın İtalya'ya yönelik akınları ve Preveze Zaferi için bkz. R. Panetta, *a.g.e.*, s. 82-111.

² B. Joseph von Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Kaynarca Muahedesine Kadar)*, çev. Mehmed Atâ, C. V, İstanbul 1984, s. 1450; Tahâzade Ömer Faruk bin Mehmed Murad, *Tarih-i Ebu'l- Faruk*, C. III, Dersaadet 1328, s. 235; M. Tayyib Gökbilgin, *Kanuni Sultan Süleyman*, İstanbul 1992, s. 94; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 324; Bu tarihten itibaren yabancı elçilere tayinat verilmesi âdeti yaygın hale gelerek, elçilerin Osmanlı ülkesinde kaldıkları süre içerisinde bütün masraflarının karşılanması usulü uygulanmaya başlanmıştır. Bkz. Ömer Düzbakar, "XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa'nın Yeri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1/6 (Kış 2009), s. 184.

Macaristan'a doğru ilerleyişini sürdüren Osmanlı ordusu Niş'e vardığında I. Cosimo de' Medici'ye ait elçilik heyeti bir kez daha yanlarındaki zengin hediyelerle I. Süleyman'ın huzuruna çıkmıştı. Heyetin gelmesinden memnuniyet duyduğu belirtilen padişah onları Floransa Dukası'na hitaben yazdırdığı samimi bir nâme ile ülkesine göndermişti¹. Bu gelişmelerden sonra 1543-1544 yıllarında Barbaros Hayreddin Paşa'nın Batı Akdeniz'i kapsayan geniş kapsamlı seferleri bölgedeki hâkim güçler aleyhine olan mevcut durumu daha da kötüleştirmişti².

Bu akınlar neticesinde Floransa yönetimi muhtemel bir Osmanlı saldırısı karşısında teyakkuza geçmişti. I. Cosimo, 1547'den itibaren ülkesinin kıyı şeridinde bulunan bölgeleri kontrol altında tutabilmek için bir takım önlemler almış, bu amaçla sahil şeridinde gözetleme kuleleri inşa ettirirken kıyıları korumaları için de devriye gemileri görevlendirmişti. Fakat 1550'ye kadar Livorno Limanı ve Elba Adası arasında dolaşan bu gemilerin sayısı birkaç kadırgayı geçmemişti. 1554-1555 yıllarında Siena için yapılan savaş esnasında Floransa filosu da güçlenmişti. Siena'nın Floransa hâkimiyetine geçmesi ise hem I. Cosimo'nun korumak zorunda olduğu kıyı şeridini genişletmiş hem de ihtiyaç duyulduğu an Floransa gemilerinin İspanya donanmasının hizmetine girmesi durumunu ortaya çıkarmıştı. Kıyılarına yönelik saldırılar nedeniyle Osmanlılara karşı askerî güç kullanma tasarrufu kendisine aitmiş gibi görünse de I. Cosimo ülkesinin menfaatlerine zarar verecek bu seçenekten ziyade ticarî ilişkileri geliştirme yolunu deneyecekti³.

I. Cosimo'nun bu politikayı sürdürmeye yönelik çabaları 1550'lerden itibaren ivme kazandı. Aslında 1549'da Sakızlıların, adanın Floransa idaresine geçmesini arzulayan taleplerinin Cosimo de' Medici tarafından reddedilmesi, onun Osmanlı

¹ Hammer, *a.g.e.*, V, s. 1474.

² H. İnalcık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 135-36; Bu müşterek harekâta dair 1543 yılında Sultan Süleyman tarafından I. François'ya gönderilen nâme-i hümayûn için bkz. Tayyib Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 116-119; Bu girişim bir yandan da İspanya taraftarı olan Ceneviz'e yönelikti. Bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 758-759.

³ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 84; Franco Angiolini, *I Cavalieri e Il Principe: L'Ordine di Santo Stefano e la Società Toscana in Età Moderna*, EDIFIR, Firenze 1996, s. 4; Aynı durum bu tarihlerde Dubrovnik Cumhuriyeti için de geçerliydi. Osmanlı hükümdarı veya İspanya kralı ihtiyaç duydukları zamanlarda donanmaları için Dubrovnik'ten gemi talebinde bulunuyorlardı. İspanyol istekleri karşısında Osmanlı Devleti'nden gelecek tepkilerden çekinen Dubrovnik yöneticileri genellikle ticarî çıkarları üst seviyede olan Türk tarafına meyilli olarak hareket ediyordu. Bkz. M. Glavina, *a.g.t.*, s. 30-31.

Devleti ile ilişkilerini bozmak istemediğinin bir işaretiydi¹. Doğu Akdeniz ticaretini yeniden canlandırma teşebbüsünün bir göstergesi olarak, daha önce Venedik ve Ankona hükümetlerinin de yaptığı gibi, Levant Yahudilerini kendi ülkesine çekmek amacıyla girişimlerde bulundu. Yahudiler dışında Türk, Rum, Mağribi, Ermeni ve hatta İranlılara özel ayrıcalıklar bahsetti². Gerçekten de Cosimo de' Medici, tarih taşımayan fakat arşiv kataloğunda 1551 yılına tarihlenen bir vesikada, Osmanlı topraklarında yaşayan başta Türkler olmak üzere, Rum, Yahudi ve diğer milletlerden olan tacirleri ülkesinde ticaret yapmaya davet ediyordu³. Kapsamı her ne kadar daha geniş olsa da Cosimo de' Medici'nin Türk topraklarında yaşayan Türkler ve diğer Osmanlı tebaasına yönelik bu davetinin bir benzerini 1591 yılında, Livorno Limanı'nın ticarî canlılığını artırmak ve limana uluslararası bir misyon kazandırmak isteyen Toskana Grandukası I. Ferdinando da yapacaktı⁴. I. Ferdinando tarafından Livorno'ya davet edilen ve içinde Türklerin de bulunduğu tacirler Akdeniz havzasında yaşayan neredeyse bütün ulusları kapsamakla babası I. Cosimo'nun hedefinin sadece Osmanlı vatandaşları olduğu açık olarak görülmektedir.

XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren İstanbul'da hâlâ bir Floransa baylosu görev yapıyordu. Fakat Osmanlı yönetimi Duka Cosimo'nun tüm çabalarına rağmen, Floransalılara II. Mehmed zamanında bahşedilen imtiyazlı konumu tekrar vermek istemiyordu. Osmanlı yönetimi sonraki yıllarda da Floransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği politika nedeniyle bu ayrıcalıkları yenilemeye yanaşmadı. İleride görüleceği üzere bütün bunlar iki devlet arasında XVIII. yüzyıla kadar sürecek olan bir mücadele döneminin başlamasına sebep oldu. Böyle bir döneme girilmesinin altında

¹ Philip P. Argenti, *The Expeditions of the Florentines to Chios (1599): Described in Contemporary Diplomatic Reports and Military Dispatches*, Jonh Lane/London 1934, s. X; Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 6/7 (1966), s. 184.

² Marie-Christine Engels, *Merchants, Interlopers, Seamen and Corasirs: The "Flemish" Community in Livorno and Genoa (1615-1635)*, Hilversum 1997, s. 28.

³ ASF., *Miscellanea Medicea*, 126/19, c. 21; Ayrıca bkz. Furio Diaz, *Il Granducato di Toscana-I Medici*, Torino 1987, s. 142.

⁴ "...di qualsivoglia Nazione, Levantini, Ponentini, Spagnoli, Portoghesi, Greci, Tedeschi, Italiani, Hebrei, Turchi, Mori, Armeni, Persiani et altri..." Bkz. Michela D'Angelo, "The Scale or Magazin of an Universall English Trade: Mercanti inglesi a Livorno in età moderna", *Rapporti diplomatici e scambi commerciali nel Mediterraneo moderno*, a cura di Mirella Mafri, Rubbettino, Soveria Mannelli 2004, s. 329-330; Ayrıca bkz. Gigliola Pagano de Divitiis, *English Merchants in Seventeenth-Century Italy*, New York: Cambridge University Press 1997, s. 46; Farklı hükümdarların benzer çağrılarını için bkz. Ella-Natalie Rothman, *Between Venice and İstanbul: Trans-Imperial Subjects and Cultural Mediation in the Early Modern Mediterranean*, Ph.D. dissertation, University of Michigan, Ann Arbor 2006, s. 429.

yatan başlıca neden olarak Floransa dukalarının Osmanlı Devleti'ne karşı bir Haçlı Seferi açılması hususunda hevesli olmaları gösterilmektedir. Bu durumun yaşanmasında en büyük sebebin dinî inançlar olduğunu iddia etmek akla yatkın gözükmemektedir. Çünkü daha İstanbul'un fethinden sonra Mediciler, Papalık tarafından yapılan Haçlı Seferi çağrılarında oldukça istekli iken, Fatih'in teveccühünü kazanmaya başlamalarının ardından çok hızlı bir şekilde bu siyasetlerinden vazgeçmişlerdi. Bu nedenle, dinî hassasiyetlerin siyasî kararlarda etkisi yadsınamazsa da, o dönemde Cosimo de' Medici'nin Toskana bölgesi üzerindeki emelleri bu siyasetin nasıl bir açmaza girdiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Özellikle Siena'nın ele geçirilmesinden sonra denizlerde daha aktif olmak isteyen Duka I. Cosimo, bir süre sonra kendisine tâbi bir tarikat kurma planlarına girişecekti¹.

Bununla birlikte, Medici donanmasının hızlı bir şekilde gelişmesi ve kıyı şeridinin etkili savunma sistemleriyle donatılması yanında donanma için Pisa, Portoferraio ve Livorno'da çalışmalara girişmesi Venedik ve Ceneviz gibi devletlerin endişelerini artırmaktaydı. Hiç şüphe yok ki, bu hızla gelişen bir Floransa donanması Akdeniz'de önemli bir yere sahip olan devletlerin hâkimiyetlerini sarsacaktı. Floransa kadırgalarının bilhassa Doğu Akdeniz'de yapacağı akınlar Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açabilirdi. Aslında Medicilerin bu politikası, Akdeniz'deki donanmalarının ihtiyaçlarını çoğunlukla Floransa gibi devletlerden karşılayan İspanya Sarayı'nda da rahatsızlık yaratmıştı².

1530'lardan itibaren, Osmanlı Devleti ile daimî bir savaş halinde olan İspanya'nın Floransa üzerinde artan egemenliği Osmanlı-Floransa ilişkilerini doğrudan etkilemiş gibi görünmektedir³. Şarlken döneminden itibaren Habsburg İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki temel politikası Türk akınlarına son vermek üzerine

¹ N. Capponi de Floransa'nın Osmanlı dış politikasında gözden düşmesinde Cosimo'nun bu düşüncelerinin etkili olduğunu savunmaktadır. Bkz. Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 85.

² Marco Gemignani, "The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648", *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, Ed. John B. Hattendorf and Richard W. Unger, Woodbridge 2003, s. 172; Ayrıca bkz. Colonel G. F. Young, *The Medici*, V. II, New York 1930, s. 573-574.

³ Toskana üzerindeki İspanyol etkisi ve bunun Floransa politikasına yansımaları üzerine bkz. Franco Angiolini, "Spagna, Toscana e Politica Navale", *Istituzioni, potere e società: Le relazioni tra Spagna e Toscana per una storia mediterranea dell'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano (Pisa, 18 Maggio 2007)*, a cura di Marcella Aglietti, Pisa 2007, s. 41-66; Carlo Mangio, "Firenze, Madrid, Stambul: Alcuni momenti di una triangolazione difficile (Sec. XVI-XVII)", *Istituzioni, potere e società: Le relazioni tra Spagna e Toscana per una storia mediterranea dell'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano (Pisa, 18 Maggio 2007)*, a cura di Marcella Aglietti, Pisa 2007, s. 69-83.

inşa edilmişti¹. Özellikle Türk denizcileri tarafından İtalya'nın güneyini hedef alan muhtemel akınları engellemek veya bu akınların verdiği hasarı azaltmak amacıyla yarımada üzerindeki nüfuz bölgelerini kontrol altında tutma politikası Şarlken'in halefleri II. Felipe ve III. Felipe tarafından da benimsenmişti². Aynı şekilde tahta çıkmasının ardından I. Süleyman da Batı siyasetine yoğunluk vermişti³. Hıristiyan Dünyası'nın Akdeniz'de uzun yıllar süren hâkimiyetleri 1538 yılındaki muharebe ile sarsılmış, Şarlken'in 1541'de Cezayir üzerine yaptığı başarısız sefer de bunu perçinlemişti⁴. Özellikle Preveze'den sonra Akdeniz'de dolaşan Müslüman denizcilerin faaliyetleri İtalya ve İspanya kıyılarına kadar uzanır olmuştu⁵. İspanyolların Cezayir üzerine yaptıkları teşebbüse karşılık birleşik bir Osmanlı-Fransız donanması Napoli Krallığı'nı Ceneviz'e bağlayan ve İspanyol kontrolünde olan Tiren Denizi kıyılarında yapılan ticarete sekte vurmaya başlamıştı. 1552'ye kadar Floransa'nın hakimiyeti dışında bulunan Piombino'nun da içerisinde bulunduğu Toskana limanları bu ticaretin tam ortasında yer almaktaydı. Ele geçirildiği takdirde İspanyol ticaretine büyük bir darbe vuracak olan Piombino üzerinde 1543 yılından itibaren bu devletler arasında hâkimiyet mücadelesi başlamıştı⁶.

Osmanlı Devleti, İspanyollara karşı amansız mücadelesinde kendisine artık Floransa'dan daha faydalı olacak başka bir müttefik bulmuştu. Fransa ile yapılan bu ittifak, iki ülke ilişkilerinde önemli bir gerilemeyi de beraberinde getirmişti. Bu dönemde Protestanlığın ve ulusal monarşilerin Avrupa'da yükselmesiyle yaşanan bölünmeler sayesinde Osmanlı Devleti'nin karada Orta Avrupa'ya ve denizlerde İspanya'ya yönelik sürekli saldırıları geniş kapsamlı çarpışmaları kaçınılmaz hale getirmişti. Macaristan'ın işgali ve Viyana kuşatmasının ardından Preveze'deki başarı Osmanlı Devleti'nin batı yönündeki ilerleyişini tetiklemişti. 1528-1578 yıllarını

¹ I. Süleyman döneminde Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasındaki coğrafya, ticaret, ziraat, ekonomik kaynaklar, üretim ve nüfus üzerine mukayeseli bir çalışma için bkz. Charles Issawi, "The Ottoman-Habsburg Balance of Forces", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İncalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 145-151.

² F. Angiolini, *a.g.m.*, s. 52.

³ I. Süleyman'ın Avrupa siyaseti için bkz. M. Tayyip Gökbilgin, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar", *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 5-39.

⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 377-380; Kemal Kahraman, "Cezayir", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 486-487.

⁵ M. Gemignani, *a.g.m.*, s. 171.

⁶ Giorgio Spini, "Il Principato dei Medici e il sistema degli stati Europei del Cinquecento", *Firenze e la Toscana dei Medici nell'Europa del '500*, Vol. I, Firenze 1983, s. 181; Ayrıca bkz. A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 58.

kapsayan dönemde Avrupa’da aktif bir siyaset izleyen Osmanlı yönetimi, politikasını eski kıtanın siyasî-dinî yapısında meydana gelen değişikliklere göre şekillendirmişti. Osmanlı Devleti bir yandan en büyük düşmanları durumundaki İspanya ve Papalığa karşı Fransa, Macaristan ve Hollanda’da Kalvinistleri desteklerken diğer yandan İspanya’daki Moriskolara yardım etmişti. Sonraki yıllarda Fransız ve İngilizler bu siyasette ön plana çıkmış ve kendilerine dost ülke sıfatıyla ticarî imtiyazlar bahşedilmişti¹.

Venedik baylosu Marino Cavalli² Osmanlı Devleti’nin Fransa merkezli bu Avrupa siyasetini ilerleyen yıllarda Venedik Senatosu’na sunduğu raporunda oldukça isabetli bir şekilde yorumlamıştı. Ona göre Osmanlı Devleti, Hristiyan devletler arasındaki savaşın sürekli olarak devam etmesini istemekteydi. Bu nedenle Fransızlarla ilişkilerini daima dostane bir şekilde sürdürmekte ve onlara karşı, hastasının hayatta kalmasına yetecek kadar ilaç veren doktor gibi davranmaktaydı. İhtiyaç duyduğu anda Osmanlı Devleti’nden yardım istemekten çekinmeyen Fransa, bu konudaki taleplerine her zaman olumlu cevap almaktaydı³. Aynı tarihlerde I. Cosimo’yu İstanbul’daki genel durumdan haberdar eden Floransalı Tommaso Petrini de Venedik baylosu gibi Fransızların Osmanlı Sarayı’ndaki nüfuzundan bahsederek, İstanbul’da bulunan Fransız elçisinin Osmanlı idarecilerinin nezdinde çok muteber ve söz sahibi olduğunu özellikle vurguluyordu. Petrini’ye göre elçinin her sözü hemen karşılık buluyordu⁴. Kısacası Osmanlı Devleti’nin, İspanya’nın yörüngesinde yer alan Floransa ile ilişkilerini biraz da bu bakış açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde I. François’nın Fransa, Şarlken’in de İspanya tahtına çıkmasıyla birlikte iki devlet arasında artan düşmanlık Osmanlı Devleti’nin Avrupa ve Akdeniz siyasetine yeni bir şekil verecekti. Fransa, XV. yüzyılın sonlarında gelişme yönünü İtalya’ya çevirmişti. Ancak İtalya’ya yönelik bu faaliyetleri sırasında Fransa ülkesi İspanya’nın istila emellerine açık hale gelmişti. Bu nedenle İtalya

¹ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 57; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 216-217.

² Marino Cavalli, 4 Haziran’da tarihinde göreve başlamak üzere, 1558-1560 yılları arasında İstanbul’da Venedik baylosu olarak görev yapmıştır. Bkz. Maria P. Pedani, “Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani Ottomani”, *EJOS*, V (2002), No. 4, s. 29

³ Eugenio Alberi, *Documenti di storia Ottomana del secolo XVI*, Volume Unico, Firenze 1842, s. 285.

⁴ “...lo Imbasciadore di Francia residente in Costantinopoli, e, sempre stato et è, a presso quella eccelsa Porta di molta validità et autorità: et la sua parola sempre è, valsuta a complimento di ogni suo desiderio.” Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 486*, c. 5r.

üzerindeki hayallerini hayata geçirmek için Osmanlı Devleti'nden yardım alma yolunu seçince iki ülke ilişkiler kısa zaman sonra ittifaka dönüşmüştü¹. Çıkar çatışması neticesinde 1525 yılında meydana gelen savaşta Fransa'yı mağlup eden İspanyollar, Kral I. François'yı da tutsak ederek Madrid'e götürmüşlerdi. Fransızlar Osmanlı hükümdarından yardım istemişti. Fransa'yı ele geçirmesi durumunda İspanya'nın kıta Avrupa'sı ve Akdeniz'de karşısına daha güçlü bir şekilde çıkacağını bilen I. Süleyman bu yüzden Fransa'yla yakınlaşmayı yeğlemiştir².

Osmanlı-Fransız ittifakı kendini yalnızca karada değil denizde de gösteriyordu. Fransa sahillerinin, İspanya emrindeki Andrea Doria tarafından baskı altında tutulması ve aynı kişinin Osmanlı hâkimiyetindeki Mora'ya karşı 1532'de giriştiği faaliyetler donanmanın sefere çıkmasını zaruri hale getirmişti. Bu sefer hem İspanya baskısı altındaki Fransa'yı rahatlatıcak hem de Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki egemenliğine katkıda bulunacaktı. Bu tarihten sonra Barbaros Hayreddin Paşa'nın İtalya kıyılarına yaptığı akınlar da artmıştı. 1535 Temmuzunda Tunus'un İspanyolların eline geçmesi de yaşanan gerilimi yükseltmişti. Nihayet 1536 yılında Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir barış ve ticaret antlaşması imza edilerek aradaki ittifak resmiyete dökmüş oldu. Bununla da kalmayıp, geliştirilen ittifak çerçevesinde İspanya'nın nüfuz sahasına giren İtalya'ya, Osmanlı orduları güneyden ve Adriyatik üzerinden saldırırken, Fransızlar bu harekate kuzeyden destek verecek, Fransız deniz kuvvetleri de Barbaros kumandasındaki Osmanlı donanmasına katılacaktı. Fransa bu hareket sayesinde ayrıca Savoy ve Ceneviz'i de tamamen ele geçirme arzusuna kavuşacaktı. Fakat Fransızlar İtalya üzerine düşünülen sefer başladıktan sonra harekete geçmeyerek Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakmışlardı³.

Bu ittifak projesi çerçevesinde Barbaros kumandasındaki Osmanlı donanmasının Avlonya'da toplanması Venedik'i endişeye düşürmüştü. Papa'nın gayretleriyle Osmanlı karşısı bir birlik oluşturma çalışmalarına destek veren Venedik, Fransa'nın tüm

¹ Muzaffer Arıkan, "XIV-XVI. Asırlarda Türk-İspanyol Münasebetlerine Toplu Bir Bakış", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIII, S. 3-4, Ankara 1968, s. 251-252; İsmail Soysal, *a.g.m.*, s. 63.

² Gelişmeler ve Kanuni'nin Fransızların yardım talebine karşılık gönderdiği mektup için bkz. H. İnalçık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 127-28; Aynı yazar, *Turkey and Europe*, s. 155-156. Ayrıca bkz. T. Gökbilgin, *Avrupa Siyaseti*, s. 9-11; İ. Soysal, *a.g.m.*, s. 64-67; H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 127; Afif Büyüktuğrul, "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler", *Belleten*, C. XXXVII/145 (1973), s. 59-61.

³ H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 131-132; M. Arıkan, *Türk-İspanyol*, s. 253; İsmail Soysal, *a.g.m.*, s. 77-80.

çabalarına rağmen İspanya'ya yanaşınca, Osmanlı-Venedik savaşı kaçınılmaz hale gelmişti¹. 1537 yılında Venedik'le mücadeleler sürerken Osmanlı donanmasıyla birlikte dolaşan Fransız deniz kuvvetleri bu mücadeleye dâhil olmaktan kaçınarak İstanbul'a kadar gelmişti. Kış aylarını İstanbul'da geçiren Fransız gemileri 1538 Nisan'ında buradan ayrılarak Marsilya'ya dönmüştü². Osmanlı donanmasının İtalya üzerine yaptığı deniz seferine katılmayan Fransızların, Osmanlı-Venedik harbi devam ettiği sırada Osmanlı Devleti'yle yaptıkları ittifaktan ayrılmak koşuluyla Şariken ile Aigues Mortes'ta bir barış antlaşması imzalaması da Osmanlı yönetimini kızdırmıştı³. Buna rağmen François'yla ittifakını bozmak istemeyen Kanuni, bu defa Fransızların Osmanlı-İspanyol barışını sağlamak üzere arabuluculuk vazifesini üstlenmesine şahit olmuştu. Bu girişimi başarısız olan Fransa, Preveze Savaşı'ndan sonra büyük zararlara uğrayan Venedik'in 1540 yılında Osmanlı Devleti ile ağır şartlar altında barış yapmasını temin etmişti⁴.

Bütün bu girişimlerin esas sebebinin II. Mehmed döneminden beri takip edilen İtalya'yı istila planını gerçekleştirmek olduğu düşünülmektedir. Fatih'in ölümü kendisinin bu amaca ulaşmasına engel olmasına rağmen yaklaşık yarım yüzyıl sonra aynı politika bu defa I. Süleyman'ın şahsında yeniden hayat bulmuştu. Fakat mevcut şartlardan dolayı bunu gerçekleştirmek çok da kolay değildi. Çünkü Venedik bir yandan Dalmaçya kıyılarındaki kaleleri tahkim etmek suretiyle karadan bir savunma hattı inşa ederken diğer yandan donanması ile denizlerde başka bir savunma hattı oluşturmuştu. İtalya kıyıları boyunca uzanan muhkem kaleler ise bu hattın üçüncü kolunu teşkil etmekteydi. Bunlara rağmen Sultan Süleyman 1538 yılında karadan ve denizden harekete geçmiş fakat donanma daha Korfu Adası önlerinde direnişle karşılaşınca bu

¹ 1535 yılında İspanyolların Tunus üzerine yaptığı seferden cesaretle harekete geçen Papa III. Paul'un Türklere karşı bir Haçlı Birliği oluşturma çabalarına Fransa Kralı, Avrupa'da korku duyulması gerekenlerin Türkler değil rahipler olduğu yönündeki sert cevabından sonra, bu defa da İspanya anlaşmaya yanaşmamıştı. Buna karşılık Venedik savaşa katılmaya ikna edilmişti. Bkz. Paolo Preto, "Relations Between the Papacy, Venice and The Ottoman Empire in the Age of Süleymân the Magnificent", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 197-198.

² İsmail Soysal, *a.g.m.*, s. 81-82.

³ Fransa, imparatorla sadece bir barış antlaşması imzalamamış ayrıca Osmanlılara karşı yapılacak bir haçlı seferinde de yer alacağına dair taahhütte bulunmuştu. Bkz. H. İnalçık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 129.

⁴ H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 133-34; 1540 tarihli Osmanlı-Venedik ahidnâmesinin maddeleri için bkz. M. Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. I/2 (Temmuz 1964), s. 121-28.

girişimden vazgeçilmişti. Venedik kaynakları da Sultan Süleyman'ın asıl hedefinin İtalya'yı istila etmek olduğu düşüncesinde birleşmekteydi¹.

Öte yandan Preveze Savaşı sonrasında I. Süleyman Macaristan konusu ile meşgul olurken Barbaros Hayreddin Paşa da denizlerdeki faaliyetlerine devam ediyordu. İmparator Şarlken ise 1541 yılında Cezayir'e başarısız bir saldırıda bulunmuş ve aynı sırada Fransız-İspanyol anlaşmazlığı yeniden zuhur etmeye başlamıştı. Bu amaçla Fransa, Kanuni'nin İspanya üzerine yeni bir sefer düzenlemesini sağlamayı başarmıştı. Bilhassa denizden yardım görmeyi uman Fransa'nın teşvikleri ve İspanyolların Tiren kıyısındaki ticaretine zarar vermeyi planlayan Osmanlı yönetimi Hayreddin Paşa kumandasındaki büyük bir donanmayı Akdeniz'e çıkarmıştı². İspanya Kralı'nın Fransa ile uğraşmasından faydalanan I. Cosimo ise büyük meblağlar karşılığında Tiren Denizi üzerinde bulunan ve kendi güvenliğini sağlamlaştıracak bazı adaları elde etmeyi başarmıştı. Fransa da Osmanlı donanmasının her geçen gün İspanya boyunduruğuna giren Floransa'ya karşı saldırılar düzenlenmesini sağlamıştı³. Toskana kıyılarına saldıran Osmanlı kadırgaları 1543'de Fransa'ya ulaşmadan önce bir kez daha İtalya sahillerini tahrip etmiş ve Floransa açıklarındaki Elba Adası da bu tahribattan nasibini almıştı. Sık sık Toskana sahillerine uğrayan Osmanlı donanması ertesi yıl Elba dışında, Port Ercole⁴, Piombino, Orbetello ve Talamone gibi yerleşim yerlerini de tahrip

¹ O tarihlerde İstanbul'daki Venedik temsilcisi senatoya; “*Sultan Süleyman daima Roma'ya, Roma'ya demekte ve imparatorun Kayser unvanını taşımasından nefret etmektedir. Çünkü Sultan kendisini kendine Kayser unvanını benimsetmiştir*” şeklinde bilgi vermişti. Bkz. H. İnalçık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 128-29; Jacques Heers, *I Barbareschi: Corsari del Mediterraneo*, Trad. M. A. P. Fratoni, Roma 2003, s. 123; I. Süleyman'ın devlet anlayışı ve siyaseti için bkz. Halil İnalçık, “State, Sovereignty and Law During the Reign of Süleymân”, *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 67-69.

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 380-382; İsmail Soysal, *a.g.m.*, s. 83.

³ G. Spini, *a.g.m.*, s. 181.

⁴ Türk denizcilerin Port Ercole'ye yönelik saldırısına şahit olan bir tanığına göre, Hayreddin Paşa 1544 yılı Haziran ayı başlarında Talamone'yi yağmalayıp yüksek kesimlerde bulunan, özellikle genç kız ve erkeklerden oluşan onlarca kişiyi esir aldıktan sonra Port Ercole'ye yönelmişti. Port Ercole halkı Barbaros'a teslim olarak, liman ve şehri kendilerine bağışlaması karşılığında, 30 kadar kişiyi ona esir olarak vermişti. Bu sırada Türk gemilerinin bombardımanına maruz kalan şehirde çıkan yangın üç gün boyunca devam etmişti. Buradan Giglio Adası'na geçen Barbaros, halktan 632 kişiyi esir ederek adanın ileri gelenlerinin tümünü öldürtmüştü. J. Heers, *a.g.e.*, s. 105; Başka bir yazara göre; Talamone'yi yağmaladıktan sonra Port Ercole'ye gelen 40 gemilik Türk donanması zayıf bir direnişle karşılaşmış, bu direnişi kırdıktan sonra bütün şehri ele geçirmişti. Bkz. Marco Lenci, *Lucca, il mare e i corsari Barbareschi nel XVI secolo*, Lucca 1987, s. 73.

etmişti¹. Nitekim bu limanlar XVI. yüzyıl boyunca Cezayir korsanlarının devamlı akınlarının deniz sınırı durumuna gelmişti. Kıyı kesimindeki köylerde yaşayan halk bu akınlar nedeniyle her defasında iç bölgelerdeki dağlık alanlara kaçmak zorunda kalmıştı. Bu durum daha önce belirtildiği üzere, Cosimo de' Medici'nin deniz sınırlarını korumak amacıyla bazı savunma projelerini hayata geçirmesine neden olmuştu².

Turgut Reis'in Piombio Çıkarması: Müteakip yıllarda Osmanlı kaptanları ve korsanlarının Toskana kıyılarındaki faaliyetleri tüm hızıyla devam ediyordu. Barbaros Hayreddin Paşa dışında, Turgut Reis de hemen hemen her yıl İtalya sahillerine akınlar düzenliyordu. 1552 yılında Sicilya ve Güney İtalya kıyılarını vurmakla yetinen Osmanlı donanması, 1553 yılının Haziran ayında Turgut Reis komutasında müttefik Fransız donanması ile birlikte İstanbul'dan Akdeniz'e doğru yola çıkmıştı. Yüz kadar yelkenliden oluştuğu ileri sürülen bu donanmanın ilk amacı Korsika Adası'nı ele geçirmek için hazırlık yapmaktı³.

Bu amaçla, öncelikle Toskana sahillerindeki Orbetello'yu ele geçirerek Siena kıyı şeridinde bağlanmak gerekiyordu. Böylece bu topraklarda bir ileri karakol elde edilecek ve Duka I. Cosimo Orta İtalya'ya hapsedilerek etkisiz hale getirilecekti. Çünkü 1543 yılında Toskana kıyılarında yaşananları bahane eden I. Cosimo, egemenlik sahasını genişletmek adına İspanya Kralı'ndan bu bölgelerin güvenliğini denetleme görevini üstlenmeyi başarmıştı. Deniz kıyısına doğru genişlemeye çalışan Floransa Dukası'nın Toskana kıyılarını savunma görevini üzerine alması, buralarla bağlantısı olan Siena yöneticileri dışında Piombino Dukası Jacopo Appiano'yu da memnun etmemişti⁴. Duka'nın bu politikası sonraki yıllarda da hızla devam ederek Pisa, Livorno ve Portoferraio gibi tersanelerde askerî amaçlı yatırımlara girişilmişti. Özellikle Tiren

¹ Henry Edward Napier, *Florentine History from the Earliest Authentic Records to the Accession of Ferdinand the Third Grand Duke of Tuscany*, Vol. V, London 1847, s. 119.

² Fernand Braudel, *a.g.e.*, I, s. 91; Osmanlı Devleti'nde deniz sınırı konusunda bkz. İdris Bostan, "Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", *Türkler ve Deniz*, Ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 29-46; Osmanlı- Venedik hudutnâmeleri için bkz. Maria Pia Pedani Fabris, "XV-XVIII. yüzyılda Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Osmanlı*, C. I, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 259-264.

³ M. Lenci, *a.g.e.*, s. 75; H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 141; Turgut Reis'in Fransızlarla birlikte akınlar düzenlediği Korsika Adası o tarihlerde Şariken'in himayesi altındaki Ceneviz'e aitti. Adada mevcut idareye karşı çıkan isyanın lideri Sampiero, İstanbul'a gelerek Sultan Süleyman'la görüşükten sonra adayı Fransızlara teslim etti. Bkz. H.İncalcık, *Deniz Egemenliği*, s. 62; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 115; C. Manfroni, *Relazioni*, s. 759-760.

⁴ M. Lenci, *a.g.e.*, s. 73.

kıyılarında kontrolü ele geçirmek üzere bu tersanelerde gemi inşasına da başlanmıştı¹. Bununla birlikte, Osmanlı-Fransız donanmasının bu planından en çok kâr sağlayan taraf Fransa olacaktı. Fransızların düşüncesine göre bu kıyı şeridi ele geçirilip şehirler kendilerine bırakılınca, sadece İtalya'nın bir kısmına hâkim olunmakla kalınmayacak ayrıca Şarlken'in Napoli ile bağlantısı kesilirken Milano Dukalığı'nın mülkiyetine de bir adım daha yaklaşılabilecekti².

Bu planın farkında olan Duka 1553 yılında bölgenin korunması için Piombino'ya 4. 000 piyadenin yanısıra *Chiappino Vitelli* komutasında 1.200 piyadeden oluşan başka bir birlik daha yollamıştı. Ayrıca, Fransızların Siena sahiline yapacakları bir çıkarmaya karşı şehrin kuşatılmasını önlemek amacıyla altı gün içine sayıları 15.000'i bulan bir ordu toplamıştı. Süvari birliklerini Ridolfo Baglioni komutasına veren I. Cosimo, o sıralarda Floransa'da bulunan Marignano Markizi'nin yanına da 3.500 kişilik bir kuvvet vererek Siena'dan 13 mil uzaklıktaki Floransa sınırında bulunan Poggio'ya göndermişti. Böylece Fransızların bu şehre yönelik muhtemel harekâtlarını izleyebilecek ve Piombino üzerine yapılacak bir saldırıyı önceden görerek ona göre hareket edebilecekti. Portoferraio'da tam teçhizatlı 800 yedek birlikle birlikte Piombino hâkimi komutasında dukalığa ait dört kadirga bulunuyordu. Aldığı bütün tedbirler kendisini müttefik donanmanın her türlü saldırısından korumak üzere yapılmakla birlikte, Duka "*Türklerin açgözlülüğü ve Fransızların aşırı hırsının*" Türk ve Fransız komutanların uzlaşmasına engel olacağı ve iki ordunun uyum içinde hareket edemeyeceğini umut ediyordu³.

Toscana kıyılarında bu önlemler alınırken Osmanlı-Fransız birleşik donanması Sicilya ve Sardunya kıyılarını vurarak Temmuz sonlarında Elba Adası'na vardı. Buradan Lungone'ye geçen Turgut Reis, Pianosa'yı yağmalamak için gemilerinin bir

¹ Piombino Devleti ile Elba Adası'nın kontrolünün Duka I. Cosimo'ya geçmesi daha sonraki yıllarda Tiren sularında bir Medici deniz gücünün varlığını zorunlu hale getirmişti. Bu amaçla 1548 yılı Mart ayı başlarında Pisa'da inşa edilen ilk gemi "Pisana" suya indirilmişti. Bkz. Franco Angiolini, "Arsenali e costruzioni navali nella Toscana dei Medici", *Rotte e Porti del Mediterraneo dopo la Caduta dell'Impero Romano d'Occidente continuità e innovazioni tecnologiche e funzionali*, (Genova, 18-19 Giugno 2004), a cura di Lorenza de Maria-Rita Turchetti, Rubettino 2004, s. 365-66; Aynı yazar, "L'arsenale di Pisa fra politica ed economia: continuità e mutamenti (secoli XV-XVI)", *Arsenali e città nell'Occidente europeo*, a cura di Ennio Concina, Roma 1987, s. 76-79.

² Riguccio Galluzzi, *Storia del Granducato di Toscana*, V. II, Nuova Edizione, Firenze 1822, s. 22; G. Spini, *a.g.m.*, s. 181.

³ R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 22-23.

kısmını asıl donanmadan ayırdı. Pianosa'yı baştan sona yağmalayan donanma, dukalık kıyılarını yağmalayıp ateşe vererek Portoferraio'ya saldırmayı planlıyordu. Bu şehrin ele geçirilmesi daha sonraki adımları kolaylaştıracağı için Fransızlar Turgut Reis'i teşvik etmekten geri kalmıyordu. Ancak Türklerin şehre yaklaştığını gören Floransa askerleri ile limandaki dört kadirga harekete geçti. Önemli bir direnişle karşılaşan Turgut Reis, iyi bir şekilde tahkim edilmiş şehrin teslim olmayacağını anlayınca savaşa girmekten kaçındı. Karaya çıkan Türk birlikleri gemilere alınarak Elba Adası'na geçildi. Burada on gün kalan donanma bazı küçük çaplı girişimlerden sonra Korsika'ya doğru hareket etti. Turgut Reis bundan bir süre sonra da donanmasıyla birlikte Doğu Akdeniz'e dönmek zorunda kaldı¹.

Sahil şeridinde yaşanan bu gelişmelere rağmen Floransa Dukası, Osmanlı Devleti ile bağlarını koparmak istemiyordu. Bir yandan Elba Adası'nda ele geçirilerek İstanbul'a götürülen esirler kurtarılacak istenirken² diğer yandan Osmanlı Devleti ile ticarî bağlar koparılmamaya çalışılıyordu. Çünkü Osmanlı hâkimiyetindeki Doğu Akdeniz ticareti Floransa için hayatî bir önem taşıyordu. XVI. yüzyılın ortalarında Floransa Dukalığı Levant ve diğer bölgelerdeki ticarî emtianın nakliyesinde kullanılmak üzere bünyesinde iki kadirga bulunduruyordu. Ülkedeki ticarî aktivitenin değişkenliği de neredeyse Osmanlı topraklarındaki ticaretle doğru orantılıydı. Örneğin, 1537'de Floransa'da altmış üç adet yün firması bulunurken 1551'de bu sayı yüz otuz altıya kadar yükselmişti. Bu artışa rağmen şehrin ticaret kapasitesi tam olarak bilinmemekle birlikte kumaş üretimi de Doğu'daki ticarî gelişmelere göre ayarlanıyordu. *Conservatori del Commercio di Levante* isimli kurul da sürekli olarak Levant ticaretini denetliyordu. Türklerle ticareti geliştirebilmek için yetkililer Osmanlı vezirlerini çeşitli hediyelerle

¹ Türklerin Piombino ve Elba üzerine yaptıkları baskınlar hakkında hazırlanan raporda, Turgut Reis'in 60 kadirgası ve 22 yelkenisine karşılık Fransızların 24 kadirgası bulunduğu ve bunların Turgut Reis'in komutasında olduğu söylenmektedir. 8 Ağustos'ta 600 kadar askerle çıkarma yapan Turgut Reis, çıkan çarpışmada bir miktar asker kaybederek çekildiği Pianosa'yı yağmalamış ve halkın büyük kısmını esir almıştı. Ertesi gün tekrar harekete geçen Turgut Reis, bazı yerleşim yerlerini yağmalayarak Giglio Adası'na da asker çıkarmıştı. 1553 yılında gerçekleşen olaylara ilişkin rapor için bkz. ASF., *Carte Strozziene, Seconda Serie*, f. 147, cc. 223r-227v; Ayrıca bkz. R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 23-24; Turgut Reis'le birlikte Korsika baskımına katılan mürettebata verilen terakkilere ait Ruus kaydı için bkz. Cengiz Orhonlu, "Turgut Reis ve Korsika Baskını", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 15 (1968), s. 71; Sardunya Adası hakkında bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "Sardunya", *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 133-35.

² I. Cosimo'nun 8 Mayıs 1554 tarihinde İstanbul'a gönderdiği mektupta Türklerin elinde esir olan bazı Floransalıların kurtarılması isteniyordu. Baylos tarafından Duka'ya 3 Kasım 1554'de yazılan mektupta İstanbul'da çok sayıda kadın, erkek ve çocuğun esir olduğunu ve bazı Elbalıların fidye paralarını ödemek için İstanbul'a geldikleri bildiriliyordu. ASF., *Mediceo del Principato 435*, c. 85; ASF., *Mediceo del Principato 437*, c. 19.

elde etmeye çalışıyordu. Hatta aynı sıralarda iki ülke arasındaki ticareti yeniden canlandırmak üzere bir Osmanlı vezirine iki farklı kumaş türünden oluşan toplam otuz parça kumaş hediye edilmesine rağmen girişimler neticesiz kalmıştı¹.

Turgut Reis'in iki yıl önce kayda değer bir başarı elde edememesi üzerine 1555 yılının yaz aylarında denize açılan Osmanlı donanması Temmuz ayı ortalarında bir kez daha Toskana sahillerine ulaşmıştı. Daha Nisan ayında İstanbul'daki Floransa baylosu Giovanbattista Buondelmonti Floransa'ya gönderdiği mektubunda, Turgut Reis'in Fransızlara yardım etmek üzere yaklaşık yetmiş gemilik bir donanmayla Temmuz ayında Piombino ve Portoferraio'ya saldıracağını haber vermişti². Hiçbir yere uğramadan Faro'yu geçen donanma 12 Temmuz'da Piombino'ya gelmişti. Donanmanın buraya varmasından önce gerekli tedbirleri alan I. Cosimo Toskana kıyılarında Chiappino Vitelli komutasında 900 İspanyol, 2.500 Alman ve 2.000 İtalyan'dan müteşekkil bir ordu toplamıştı. Buna karşılık, Turgut Reis ilk olarak donanmadan ayrılan yirmi kadırgayı baskın yapmak üzere Populonia üzerine göndermişti. Kale halkı kendilerini savunmak zorunda kalmışsa da bir süre sonra Chiappino Vitelli komutasındaki süvariler yardımlarına gelmişti. Saldırının ilerleyen safhalarında Turgut Reis'in emriyle Piombino'da karaya çıkan 3.500 kadar Osmanlı askerinin düzenlediği taarruz, Duka tarafından buraya yerleştirilen Alman birlikleri ve Vitelli komutasındaki süvariler tarafından geri püskürtülmüştü. Çıkarma esnasında yaşanan çatışmada bir Türk komutanın da içinde yer aldığı 400-500 kadar Osmanlı askeri hayatını kaybetmiş, bir kısmı ise gemilere doğru kaçarken boğulmuştu. Buna karşılık Almanlardan çok az sayıda asker hayatını kaybetmişti. İlk çıkan Türk birliklerine yardım etmek amacıyla onların ardından çıkarma yapan 2.000 kişilik diğer bir birlik ise bozgunu görünce geri çekilmek zorunda kalmıştı. Harekâtın başarısız olduğunu gören Turgut Reis, donanmasını toplayarak Piombino'nun sahil kesiminden geri çekilerek Elba sahillerindeki Lungone'ye dönmüş ve 25 kadırgadan müteşekkil Fransız donanmasını beklemeye koyulmuştu³. Durumdan korkuya kapılan Elba Adası sakinleri ise geride kalan her şeyi yakıp yıkarak iç bölgelere doğru çekilmişti. İssiz kalan bölgede yaklaşık

¹ Riguccio Galluzzi, *Storia del Granducato Toscana*, Vol. I, Nuova Edizione, Firenze 1822, s. 238, 240.

² ASF., *Mediceo del Principato 447*, c. 51 ve 52.

³ İtalyan belgelerini teyit eden bilgiler veren Kâtip Çelebi, bölgede yaşanan çatışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler vermese de Turgut Reis'in faaliyetleri için şöyle der: “*Kapudan Paşa dahi İspanya kılâ'ından birkaç pâre hisâra varup kimini seyfle kimini emân ile feth eyledi. Bî-hadd ganâyim aldıkdan sonra Kal'a-i Elbiye kurbünde vaz'-ı lenger eyleyüp ol mahalde bir kadırğa ile Fransa kapudanı gelüp görüşdü ve pâdişâhımızın asıl murâdı Kalya nâm hisârdır, varup âni muhâsara edelim demekle ol tarafa müteveccih oldular*”. Bkz. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 102.

iki hafta bekleyen Osmanlı-Fransız donanması nihayet Korsika'ya doğru harekete geçmişti. Bu sularda yapılan akınlardan sonra sefer mevsiminin bitmesi nedeniyle Osmanlı donanması Eylül ayında İstanbul'a geri dönmüştü. Bu durum Floransa Dukası'nın bir sonraki olası Osmanlı saldırısına karşı Piombino ve Port Ercole'de gerekli tedbirleri almasına fırsat vermişti¹.

Bir görüşe göre, 1543'ten itibaren Toskana kıyıları boyunca Osmanlı-Fransız müttefik donanması tarafından girilen bütün bu faydasız “gözdağı” verme çabaları Medicilerin her geçen gün İspanya'ya biraz daha yaklaşmasına ve I. Cosimo'nun Osmanlı Devleti'ne karşı saldırgan bir politika takip etmesine sebep olmuştu. Özellikle Korsika'ya yapılan seferden sonra Şariken'in Cenevizlilerle işbirliği yaparak adayı geri almak üzere hazırlıklar yaptığı sırada Osmanlı donanmasının tehdidiyle karşı karşıya kalan I. Cosimo'nun İspanyollara gemi ve para yardımı yapması bir zorunluluk haline gelmiş ve bu da dukalığın tekrar İspanya'nın nüfuzu altına girmesi sürecini hızlandırmıştı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Fransa'nın Medicilere muhalif olan Floransalı Strozziileri desteklemesi I. Cosimo'ya savaşmaktan başka yol bırakmamıştı².

Sonraki yıllarda da Osmanlı donanmasının Toskana sahillerine saldıracağı yönündeki söylentiler bölge halkını telâşa düşürmüş, Floransa Dukasını da savunma hazırlıkları ile meşgul etmişti³. Bu gelişmeler yaşanırken Floransa'nın İstanbul'daki ticarî faaliyetlerindeki gözle görülür düşüş devam etmekteydi. Bilhassa İstanbul'da bulunan Floransa şirketlerinin sayısındaki azalma bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bununla bağlantılı olarak 1554 yılında Galata'da iş yapan şirket temsilcilerinin sayısı dörde kadar düşmüştü. Aynı yıl içinde İstanbul'da çıkan vebanın da bu düşüşlerde payı olduğunu varsaymakla birlikte⁴, iki yıl sonra bu şirketlerden sadece bir tanesi ayakta kalabilmişti¹.

¹ Turgut Reis tarafından yapılan baskında hayatını kaybedenlerin miktarı Duka'ya sunulan raporda 500 kadar gösterilirken, Galluzzi bu rakamı 400 olarak vermiştir. Ayrıca resmî kayıtlarda Almanların 18 asker ve iki İtalyan kaptanı kaybettiği söylenirken Galluzzi sadece dört Alman askerinin öldüğü, çoğunun ise yaralandığını ileri sürer. Bkz. ASF., *Carte Strozziiane, Seconda Serie, f. 147*, cc. 212r-213r; Krş. R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 103-105; Ayrıca bkz. Giuseppe Ninci, *Storia dell'isola dell'Elba*, Portoferraio 1815, s. 95-96; Donanmanın dönüşüyle ilgili olarak bkz. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 102.

² Bunun için bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 181, 188.

³ 1556 yılı Mayıs ayında Floransa Dukası'na gönderilen bir mektupta, Dubrovnik'te karşılaşılan bir yeniçeriden Turgut Reis'in toplamda 150 gemiden oluşan bir donanma ile denize açılacağı haberinin alındığı bildiriliyordu. Bkz. ASF., *Carte Strozziiane 10*, c. 262r.

⁴ Floransa baylosunun 28 Ağustos 1554'de Floransa'ya gönderdiği mektubunda, İstanbul'da çıkan vebadan dolayı kendisinin de salgın tehdidiyle karşılaşmış olduğu, hatta iki görevlisini de kaybettiğini bildirmekteydi. Ayrıca mektuptan İstanbul'daki Floransalılarının bayloslarına itibar etmedikleri ve

Muhtemelen 1540 yılında Osmanlı-Venedik barışının sağlanması ve ondan daha önce Fransızların Osmanlı ülkesindeki etkinliğinin artması Floransa'nın geçmişteki muazzam ticaret hacmini ve Osmanlı sarayındaki siyasî gücünü törpülemişti. Her şeye rağmen Floransalı idareciler Osmanlı Devleti ile yeni bir antlaşma yapmanın yollarını aramaktan vazgeçmemişti². Fakat bu noktada aklımıza başka bir soru gelmektedir. Henüz 1527 yılında Osmanlı Devleti ile eski ayrıcalıkları yenileyen bir antlaşma yapmayı başaran Floransalılar bu tarihlerde neden sürekli olarak Osmanlı idarecilerine çeşitli hediyeler sunarak ve onların aracılığını sağlayarak yeni bir antlaşma koparmaya çalışmaktaydılar? Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin yabancı bir devlete verdiği ahidnâme yeni sultanın tahta çıkışına kadar geçerliliğini korumakta ve onun izniyle tecdidi mümkün olabilmekteydi. Padişah tarafından tek taraflı olarak bahşedilen bir ahidnâme ancak muhatap ülkenin ahidnâme şartlarını yerine getirmemesi, başka bir ifadeyle karşılıklı menfaat beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda yine kendisi tarafından mevcut “*dostluk ve sadakat*” halinin ihlali ileri sürülerek ilga edilebilmekteydi³.

Kendine özgü bir orijinallığe sahip olan bu anlayış ve uygulama ışığında Floransa Dukalığı'nın dostluk ve sadakate aykırı siyasetini ortaya koymak gerekmektedir. Maalesef şimdilik soruların cevabını doğrudan verecek bir belge veya kaynak bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nin geleneksel Avrupa siyaseti ve Floransa Dukalığı'nın sıkı bir şekilde İspanya siyasetine bağlı hale gelmesi bu durumu tetikleyici bir sebep olarak kabul edilse bile iki ülke arasındaki resmî ilişkileri tamamen kopardığını⁴ savunmak en azından şimdilik mümkün görünmemektedir. Çünkü bu tarihlerde İstanbul'da *Giovanbattista Buondelmonti* adında resmî bir Floransa baylosunun bulunduğu bilinmektedir⁵. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin Floransa'yla,

Floransalılar arasında bir düzensizlik olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 433, cc. 555r-v.

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 243; Napier, *a.g.e.*, V, s. 258.

² Duka I. Cosimo İstanbul'daki baylosu Giovanbattista Buondelmonti'ye Osmanlı Devleti ile bir antlaşma yapmanın gerekliliğinden bahsederek, antlaşma yapma ihtimali hakkında 1 Aralık 1558 tarihinde bir mektup göndermişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 49, c. 503.

³ Halil İnalcık, “İmtiyâzât”, *EF*, V, III, London 1971, s. 1178-80; Aynı yazar, “İmtiyazat”, *TDVİA.*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 246; Rüstem Paşa, Floransalılarla aynı durumda olan Cenevizlilere barışın ancak “*Sultan'ın dostlarına dost düşmanlarına düşman/amici degli amici, nemici degli nemici del Sultano*” olunması sözünün verilmesi şartıyla yapılacağını açık bir şekilde belirtmişti. Bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 779.

⁴ Sergio Camerani, *a.g.m.*, s. 86.

⁵ Buondelmonti 1553 yılında başladığı görevini sürdürürken, 18 Ocak 1555 tarihinde aldığı bir haberle Floransa'da bulunan oğlunun öldüğünü öğrenmişti. Bunun üzerine I. Cosimo'dan Floransa'daki işleri

Toskana kıyılarında yaşanan çatışmalar dışında, fiili bir savaş durumu mevcut olmasa da kendisine Fransa gibi daha faydalı bir müttefik edinmesi ve bu müttefikin ilerleyen tarihlerde Doğu Akdeniz ticaretini tekeline alma yönündeki muhteris siyaseti, Floransa ve Ceneviz gibi¹ diğer tüccar ülkelere karşı tavır konması yönünde Osmanlı yöneticileri üzerinde bir baskı yaratmış olabilir². Müttekabiliyete dayalı bir ittifak ortamında Osmanlı Devleti'nin yüzyılın son çeyreğinde, İspanya başta olmak üzere birçok konuda kendisinden yararlandığı, Fransa'nın artık ahidnâme sahibi olmayan birçok Avrupalı devletin sadece Fransız bayrağı altında ticaret yapabilmesine yönelik bir ayrıcalık elde edeceğini göz önünde bulundurursak³ bu konuya farklı bir bakış açısı getirmiş olabiliriz.

Başka bir görüşe göre, Osmanlı donanmasının müttefik Fransız donanması ile birlikte Piombino üzerine yaptığı akın sırasında yaşananlardan dolayı Osmanlı yönetimi Floransa'ya cephe almış ve Floransa'nın Osmanlı topraklarındaki ticarî gerilemesi bundan sonra başlamıştı⁴. Gerçekten de 1558 yılında Floransa baylosu tarafından Duka'ya yazılan bir mektupta, Osmanlı idarecilerinin birkaç yıl önce Toskana sularında Osmanlı donanmasına karşı mücadele eden Floransa kadırgalarından dolayı rahatsız oldukları anlaşılmaktadır. Baylosa göre, Osmanlı yöneticilerini bu kadırgaların Floransa'nın değil de İspanya Kralı'nın hizmetinde olduğuna ve masraflarının kral tarafından karşılandığına inandırılması gerekmektedir⁵. Bununla birlikte, daha sonraki yıllarda yapılan girişimler neticesinde Floransalıların Osmanlı Devleti'nden yeni bir ahidnâme elde etmeyi başardığına ilişkin bilgiler bulunmakla birlikte bunları teyit eden herhangi bir belgeye rastlanamamıştır. Ayrıca, *Conservatori del Commercio di Levante* kurulu son zamanlarda yaşananlardan dolayı İstanbul'daki bayloslarının ikametini artık

ve ailesi ile ilgilenmek için 1556 Ekim'in sona erecek görev süresi sonunda yeni baylosla değiştirilmesini rica etmekteydi. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 443, c. 219; Baylosun 1556 yılında yazdığı mektuptan, 10 Mayıs gecesi İstanbul'da büyük bir depremin meydana geldiğini öğreniyoruz. Baylosun iddiasına göre aralıklarla 13 gün süren depremde 2.000 kadar insan ölmüş, birçok ev ve cami de yıkılmıştı. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 453, c. 377.

¹ Floransa Dukalığı'nın Osmanlı başkentinde yaşadıklarına benzer en iyi örnek kendileri gibi İspanyol taraftarı olan Ceneviz gibi görünmektedir. Cenevizli idarecilerin Osmanlı Devleti ile barış görüşmeleri de sürekli olarak Fransızların karşı çıkmasıyla engellenmekte ve Osmanlı yöneticileri kendilerine, İspanya ile ilişkilerini tamamen bitirmeden barış yapılmasının mümkün olamayacağını ifade etmekteydi. Bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 778-79; Ayrıca bkz. H. Pfeffermann, *a.g.e.*, s. 141.

² R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 243.

³ H. İnalçık, *a.g.m.*, TDVİA., s. 248; Aynı yazar, *a.g.m.*, EI², s. 1184; N. Sousa, *The Capitulatory Régime of Turkey: Its History, Origin and Nature*, Baltimore 1933, s. 56-57.

⁴ R. Galluzzi, *a.g.e.*, s. 243.

⁵ 27 Şubat 1558 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 477, c. 379v; Aynı görüşleri belirten 20 Nisan 1559 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 38v.

gereksiz görmekteydi. Ama yine de Osmanlı topraklarında ikamet eden Floransalılarının adına Venediklilerinkine benzer bir antlaşma elde etmeyi arzulamaktaydı¹.

Levant ticaretiyle ilgilenen kurulun bu görüşü Duka tarafından da uygun görülmüş ve bu ticareti eski parlak günlerine kavuşturmak amacıyla o sırada Osmanlı Devleti'nin resmî bir görevlisi olarak Venedik'te bulunan bir Osmanlı çavuşunun tavassutuna başvurulmasına karar verilmişti. Venedik'e giden çavuşa, dönüşte Floransa'yı da ziyaret etmesi için ricada bulunulmuştu. Osmanlı görevlisi Floransa'ya geldiğinde duka tarafından nezaketle karşılanarak kendisine değerli hediyeler sunulmuştu. Osmanlı Devleti ile eski ayrıcalıkların yenilemesine yardımcı olması için nazik bir dille kendisinden yardım istenmişti. Çavuşun, Floransa adına “vezir” nezdinde bulunacağı girişimler sayesinde yeni bir antlaşmanın kapısı aralanmış olacaktı. Böylece kaliteli ipek ve kumaşlar karşılığında ham ipek, baharat, deri ve buğday gibi ticarî ürünlerin ticaretini yapabileceklerdi. Ayrıca çavuştan, Piombino'da yaşananların Osmanlı Devleti'ne karşı açılmış bir savaş değil, sadece bir nefs-i müdafaa olduğunu iletmesi istenmişti. Osmanlı yönetimini gücendirmek istemeyen Duka, vezire göndereceği bir mektupla da yaşananlardan dolayı özür dileyeceğine söz vermişti. Nihayetinde çavuşla birlikte gönderilen Floransa elçisinin İstanbul'da yaptığı görüşmeler olumlu sonuçlanmış ve Venediklilerinkine benzer yirmi iki maddelik bir antlaşma onaylanmıştı. Antlaşma maddeleri arasında Karadeniz'e geçiş, buğday satın alımı, satın alınan mallar için birden fazla vergi ödenmemesi ve İstanbul'daki Floransa milleti arasındaki davalara kendi bayloslarının bakması gibi konular da yer almıştı. Fakat İstanbul'da bulunan ahidnâme sahibi diğer ulusların kıskançlığına sebep olan bu antlaşma onların araya girmesi ile uygulamaya konamamış ve Avrupa'da yaşanan bir kısım olaylar da antlaşmayı tamamen geçersiz kılmıştı².

Galluzzi'nin kaydettiği bu bilgi ilk bakışta bazı soru işaretlerine yol açsa da farklı İtalyan arşivlerinde böyle bir antlaşmanın yapıldığına dair ipuçları yakalamak mümkün olmuştur. Öncelikle belirtmek gerekir ki adı geçen yazarın sadece çavuş olarak kaydettiği Osmanlı görevlisinin isminin Hasan olduğuna ilişkin şüphe bırakmayacak veriler bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda Osmanlı topraklarına yerleşerek Nakşa

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, s. 243; Başka bir çalışmada da bu bilgiden aynen yararlanılmıştır. Bkz. A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 59.

² R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 243-44.

Adası'nın¹ idaresini ele alacak kadar yükselen Nassi Ailesi'ne mensup ve Ferrara'da² alıkoyulan *Bernardo (Samuel) Nassi* isimli birinin kurtarılmasına aracılık etmek üzere 1557-1558'de Hasan Çavuş ismindeki bir Osmanlı memurunun Venedik'e gittiği bilinmektedir³. Yine bu konuyla ilgili olarak mevcut bilgileri destekleyen resmî vesikalardan bir diğeri de Modena Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu arşivde bulunan belgeler sayesinde 1556 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Floransa Dukası ile görüşmek üzere görevlendirilen Hasan Çavuş (*Cassano Chiaus*) isimli birisinin 10 Mart'ta Ankona'ya ayak bastığını öğrenmekteyiz. Ankona'da üç gün bekleyen Hasan Çavuş Floransa'ya gitmeye hazırlandığı sırada, kendisinin Osmanlı Devleti ile Floransa arasında yapılacak muhtemel bir antlaşma için müzakerelerde bulunmak amacıyla gönderildiğinden şüphelenen Vincenzo adında bir Venediklinin engellemesi ile karşılaşmıştı. Floransa Dukası tarafından gönderildiğini ileri süren Vincenzo, Hasan Çavuş'un Floransa'ya gitmesini önlemek üzere elinden geleni yapmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Hasan Çavuş'un önceki sene Piombino önlerinde Osmanlı donanması ile Floransa kuvvetleri arasında yaşananlardan dolayı duka ile görüşme yapmak üzere geldiğinden şüphelenmiş olan Vincenzo ve yanındaki kişi, Hasan Çavuş'u Floransa'ya gitmekten vazgeçirmişlerdi⁴. Bu farklı kaynakların verdiği bilgiler çok net olmasa da bize bu konuda bazı gelişmelerin yaşandığını ispatlamaktadır. Ancak çavuşun asıl görevinin Floransa ile müzakereler yapmak olmadığı Galluzzi'nin verdiği bilgilerden de açık olarak anlaşılmaktadır.

¹ Adanın aynı dönemdeki idaresi için bkz. Feridun M. Emecen, "XV-XIX. Yüzyıllarda Ege Adaları'nda Osmanlı İdarî Teşkilâtı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Ankara 2003, s. 26-28; Safvet Bey, "Nakşa (Naksos) Dukalığı, Kiklad Adaları", *TOEM*, C. IV/23 (1 Kanun-ı evvel 1329), s. 1444-1457; Klasik dönemde Nakşa Adası'nın da dahil olduğu Ege Adaları'nın mali yapısı için bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adaları'nın Malî Yapısı ve Vergi Sistemi", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Ankara 2003, s. 57-90.

² Joseph Nassi'nin bu konuyla ilgili Osmanlı idarecileri vasıtasıyla Floransa Dukası'ndan da yardım aldığı anlaşılmaktadır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 477*, c. 379r.

³ Farklı tarihlerde Venedik'e gönderilen Osmanlı elçileri üzerine bir çalışma yapan Pedani'de verilen bilgiler bunu desteklemektedir. Ancak çalışmada Hasan Çavuş'un 1557'de Ferrara ve 1558'de Venedik'e gittiğini gösteren iki ayrı bilgi mevcuttur ki 30 Mayıs 1558'de Venedik'te olduğu belirtilir. Bkz. M. Pia Pedani, *a.g.e.*, s. 53, 157, 192.

⁴ Nevin Özkan, *Modena Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı Devleti'ne İlişkin Belgeler (1485-1791)-(Tıpkıbasım-Çeviri-Değerlendirme)*, Ankara 2004, s. 30-31; Hasan Çavuş ismine 1559 yılında da rastlamaktayız. Kendisi aynı yıl içerisinde iki defa muhtelif görevlerle Venedik'e gelmişti. Venedik kaynaklarına göre Hasan Çavuş'un Venedik'e gelişi senatörler arasında şüphe uyandırmıştı. Elçinin mürted olması yanında kötü bir üne sahip olduğunu ileri süren kaynaklar her şeye rağmen Osmanlı Sarayı'nda sözü geçen birisini sinirlendirmekten çekinen yöneticilerin kendisine dostça davranmaya çalıştıklarını da belirtir. Bkz. M. P. Pedani, *a.g.e.*, s. 17.

Domenico Sella'nın Venedik ynl sanayii üzerine yaptığı karşılaştırılmalı çalışmaya göre, gerçekten de bu tarihlerde Floransa'daki kumaş üretiminde belirgin bir artış vardı ve 1529 yılında neredeyse durma noktasına gelen üretim bu dönemde oldukça hızlı şekilde yükselişe geçmişti. Bu yükselişin sebebi 1557 yılında sağlanan antlaşma ve daha sonra Venediklilerle Osmanlılar arasında yaşanan ve Floransalıların lehine Venedik ticaretine sekte vuran Kıbrıs Savaşı olarak grlmřt¹.

İstanbul'daki Floransa temsilcisi Giovanbattista Buondelmonti, bu sıralarda Osmanlı idarecileri ile iyi ilişkilerini devam ettirmeye çalışıyordu. Özellikle eski baylos Alfonso Berardi döneminden beri Rüstem Paşa'yla I. Cosimo arasında bir ilişki mevcuttu. Yıllar sonra da Duka tarafından kendisine bazı değerli kumaşlar ve ipekliler gönderildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanısıra, hükümdara hediye edilmek üzere de çeşitli kumaşların gönderilmesi istenmekteydi. Daha önce efendisi tarafından kendisine Osmanlı Devleti ile barış yapma konusunda fikri sorulan Floransa baylosu, bunun için ilk olarak Floransalılara bahşedilen önceki ahidnâmenin onaylanması veya en azından geçerli şekilde yenilenmesi gerektiğini söylüyordu. Ona göre, ahidnâme olmadan güven içinde ticaret yapılması mümkün değildi. Bunun için de Venediklilerin bu konudaki siyasetlerini yakından izlemek gerekiyordu. Öyle ki Venedikliler her saltanat değişikliğinde bu antlaşmaları yenilemekte ve bunu yaparken de bayloslar yerine elçilerini kullanmaktaydı. Böyle bir ayrıcalığı elde etmenin yolu da Osmanlı paşalarını kazanmaktan geçmekteydi. Onlara hediye edilecek değerli kumaş ve ipekliler ahidnâme temin edebilmenin yolunu açacaktı. Yukarıda bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti'ni Elba baskını sırasında kendilerine karşı savaşan Floransa kadırgaları konusunda da ikna etmek gerekecekti. Yoksa istediklerini elde etmek mümkün olmayacaktı².

Buondelmonti'nin benzer içerikli bir diğer raporunu ertesini yıl da I. Cosimo'ya gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu mektuptan sadece iki gün önce Floransa'ya dönmek için ve yeni baylosun acilen gönderilmesi için ricalarda bulunan Buondelmonti, İstanbul'da

¹ Domenico Sella da Galluzzi'de geçen bu bilgiyi doğru kabul ederek Floransa kumaş üretimindeki artışı buna bağlamıştır. Bkz. Aynı yazar, "The Rise and Fall of the Venetian Woollen Industry", *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. Brian Pullian, London 1968, s. 114-116.

² 27 şubat 1558 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 477*, cc. 379r-v, 380r; Aynı tarihte bir Ceneviz elçisi de barış zemini bulabilmek için İstanbul'a gönderilmişti. Bkz. C. Manfroni, *Relazioni*, s. 771.

yaşayan Vieri de' Vieri isimli Türkçe ve Grekçe bilen Floransalı tacirin Paşa tarafından sevilen biri olduğunu söyleyerek, onun Floransalılarla ilgili sorunları Paşa'ya rahatça ilettiğini bildirmekteydi. Muhtemelen Osmanlı idarecileri ile kurulmaya çalışılan iyi ilişkilerde kendisinden yararlanılmak istenen Vieri, baylos tarafından kendisinden yararlanılabileceği konusunda Duka'ya önerilmekteydi¹. Gerçekten de Vieri kendi ifadesine göre, 39 yıldır İstanbul'da yaşamakta ve Osmanlı Devleti ile Türkleri çok yakından tanımaktaydı. Aynı sıralarda Venedikliler ve diğer uluslardan dolayı Floransalıların tasarrufundaki konsolosluk binasının kullanılmasına ilişkin bazı sorunlar olduğu anlaşılmaktadır².

Bunun yanısıra, Duka I. Cosimo bir kez daha baylosundan Osmanlı Devleti ile ilişkileri düzeltebilme ve bir ahidnâme elde edebilme yollarını araması için çaba sarfetmesini istemekteydi. Buna karşılık, Buondelmonti önceki sene efendisine söylediklerini bir kez daha tekrar ediyordu. Özellikle Rüstem Paşa ile ilişkilerin sıcak tutulması için kendisine çeşitli kumaş ve ipeklilerden oluşan hediyelerin gönderilmesini istiyordu. Bundan sonra yapılacak şey ise Floransalıların geçmiş yıllarda sahip oldukları ayrıcalıkları yeniden temin edebilmektir ki bu da yeni padişahın tahta çıkmasından sonra yapılması gereken bir işti. Ayrıca bu ayrıcalıkların Duka'nın şahsına değil Floransalılara bahşedildiğini de belirtmek yerinde olacaktır. Bunun için Rüstem Paşa'ya değil padişaha da çeşitli hediyelerin gönderilmesi gerekecekti. Osmanlı idarecileri ile müzakerelere girişmekten çekindiği anlaşılan Buondelmonti, bir kez daha bu vazifenin yeni baylosa verilmesini talep ederken, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin bozulmasına neden olan kadirgalara değinmeden de geçmemişti. Ona göre, Osmanlı yöneticileri bu konuda mutlaka ikna edilmeliydi yoksa hiçbir girişimleri başarıya ulaşamayacaktı³.

Nitekim aynı günlerde Duka'ya bir kez daha ahidnâmelerin önemi hatırlatılarak Paşa'nın elde edilmesi gerekliliğini vurgularken, kendisiyle iyi ilişkileri bulunan bazı Floransalı tüccarı da kullanabileceklerini hatırlatıyordu. Bununla da yetinmeyip Nisan ayının ilk günlerinde, Şehzade Selim'le sıkı ilişkileri olan Joseph Nassi ile şehzadeye

¹ 18 Nisan 1559 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 39r-v.

² Vieri de' Vieri tarafından I. Cosimo'ya gönderilen 20 Nisan 1559 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 271.

³ ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 38r-v.

Duka'nın selamlarını iletiyordu¹. Bu arada Fransız elçisinin verdiği bir akşam yemeğine gönderilen Floransa konsolosluğunda görevli olan Tommaso Petrini, yemek sırasında Fransız elçisinin Floransa kadırgaları hakkındaki sataşmasına maruz kalmıştı. Petrini, Turgut Reis'in Papa'ya ait bir kadırgayı ele geçirdiğini söylerken Floransalıları ima eden elçiye, Floransalıların kadırgaları olmadığını söylemişti².

Bununla birlikte, Osmanlı donanmasının İtalya kıyılarına yönelik harekâtları Duka I. Cosimo'yu Toskana kıyılarının geleceği hakkında endişeye düşürmekte ve gerekli tedbirleri almaya zorlamaktaydı. Osmanlı Devleti, İspanya'nın hâkim olduğu denizlerde rakibine darbe vurmaya çalışıyor ve özellikle Napoli Krallığı'na ait Güney İtalya kıyıları bu akınlardan etkileniyordu³. Bu nedenle I. Cosimo, Osmanlı Devleti ile İspanya arasında yaşanan büyük mücadelede Toskana'yı İspanya'nın başlıca donanma müttefiki haline getirmek ve Tiren Denizi'nde egemen güç haline gelmek için çaba sarf etmeye başlamıştı. Fakat bunun için öncelikle bir donanmaya ihtiyacı olacaktı⁴.

Bu sırada Macaristan konusunda Sultan Süleyman ile Ferdinand arasında geçici bir barış antlaşması imzalanmış, Fransa ise İtalya ile mücadelesinde oldukça yalnız kalmıştı. Fransa'nın İtalya'daki müttefiklerinin bir kısmı ya İspanya tarafına geçmiş ya da tarafsız olmayı seçmişti. Ama Osmanlı Devleti, Fransa için hâlâ en önemli müttefik konumundaydı. 1558 yılı başlarında büyük bir Osmanlı donanması Güney İtalya kıyıları ve Batı Akdeniz boyunca kapsamlı akınlar düzenlemişti⁵. Bazı aksaklıklardan dolayı Osmanlı donanması ile Fransız donanmasının birleşmesi tam olarak gerçekleşmemiş, bu

¹ “...alla lettera di V. Ecc.a del primo di dicembre, ho risposto duplicamente et dipoi che Il Signore Don Josef è tornato dalla Porta del Serenissimo Sultan Selyn, li ho fatto sapere il buono animo di V. Ecc.a verso le cose loro; diche veramente et lui et la Signoria ne hanno preso non mediocre contenteza, ringratiandola infinitamente...”. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 97.

² “...sendo una persona di grado a desinare col Imbasciadore di Francia, dette nuovo come Dorgut ha preso una Galera del Papa, in conserva della quale erano e Galere di V. Ecc., et disse e bisognerà dare un cavallo a voi altri fiorentini, voltandosi in verso Ser Tommaso: al che lo Imbasciadore li tolse la risp.a et disse con molto ardire: I Fiorentini non hano Galere, che se n'havessino a me tocca di saperlo piu che ad altri...”. bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 41.

³ R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 195; 18 Aralık 1558 tarihli bir vesikaya göre Osmanlı denizcileri İspanya kıyılarına kadar gitmekle kalmamış, Minorka Adası'nda yer alan “Siyedla” (Ciudadela) isimli kaleyi dahi ele geçirmişlerdi. Bkz. Safvet Bey, “Mütenevvia: Minorka'nın Fethi”, *TOEM*, C. III/18 (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912), s. 966.

⁴ Franco Angiolini, “Il Granducato di Toscana, l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo (secc. XVI-XVIII)”, *Ordens Militares: guerra, religião, poder e cultura-Actas do III Encontro sobre Ordens Militares*, Vol. I, Lisboa, Colibri/Câmara Municipal de Pamela 1999, s. 46.

⁵ Baylos Giovanbattista Buondelmonti 22 Mayıs 1558 tarihinde Floransa'ya gönderdiği mektubunda, Turgut Reis'in Fransızlarla birlikte İspanyollara karşı bir sefere çıkacağını haber vermektedir. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 471, c. 201.

sırada da Osmanlı Devleti Kanuni'nin oğlu Şehzade Bâyezid'in isyanıyla karşı karşıya kalmıştı. Bu dahilî sorun nedeniyle Osmanlı Devleti Fransa'ya destek verecek durumda değildi. Böylece İspanya ile mücadelesinde yalnız kalan II. Henry ağır bir barış antlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştı¹.

Öte yandan Avrupa'da yaşanan mezhep mücadeleleri Osmanlı Devleti tarafından yakından takip edilmekteydi. Sultan Süleyman bir yandan Şarlken'e karşı mücadeleye devam etmeleri konusunda Lüteriyan Alman prenslerine mektuplar yazarak onları teşvik ederken diğer yandan Katolik Habsburgalara karşı Kalvinist nüfusa destek vermekteydi². Bu mezhep mücadelelerinden Fransa da etkilenmiş, böylece Osmanlı Devleti'nin Fransa ile yaptığı ittifaktan bir süreliğine istediği şekilde yararlanamamasına neden olmuştu. Şarlken'in tahttan feragat ederek imparatorluk topraklarını kardeşi Ferdinand ve oğlu Felipe arasında paylaşımının Osmanlı Devleti'nin Habsburglara karşı verdiği mücadeleye olumlu katkı yapacağı düşünülmüştü. Çünkü karşılarında artık birleşik bir güç olmayacaktı. Fakat ertesine sene yeni İspanya Kralı II. Felipe'nin, Flandre'de meydana gelen Saint-Quentin Muharebesi'nde Fransızları ağır bir yenilgiye uğratması üzerine Fransa Kralı II. Henry yeni bir barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştı. 1559'da iki ülke arasında Cateau-Cambrésis antlaşmasının imzalanmasıyla Fransa, İspanya'nın İtalya ve Flandre üzerindeki hâkimiyet iddialarını kabul ederek İtalya'daki bütün askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştı. Böylece İspanya, Napoli ve Sicilya gibi İtalya'daki krallıklarla birlikte Milano Dukalığı ve Siena'ya da tamamen hâkim olmuştu. Güney Toskana'daki birkaç kale İspanya'nın hâkimiyetinde kalmak üzere Siena'nın yönetimi de Duka I. Cosimo'ya tımar olarak verilmişti³.

Siena'nın kendisine bahşedilmesi dukayı tamamen İspanya'ya bağımlı hale getirmişti. Böylece Floransa sadece İspanyollara bağlı bir devlet haline gelmiş olmakla kalmıyor ayrıca ihtiyaç duyulduğu anlarda sık sık Osmanlı saldırılarına maruz kalan

¹ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 82.

² Klaus Schwarz, "16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler", Çev. Hayatî Boyacıoğlu, *Tarih ve Toplum*, C. X/59 (Kasım 1988), s. 265-269; Osmanlı yöneticilerinin Avrupa'daki bütün bu gelişmeleri Fransa aracılığıyla takip ettiğine dair Fransa Kralı'na yazılan 9 Rebî'ül-âhir 976 (1 Ekim 1568) tarihli nâme-i hümayûn için bkz. BOA., *MD VII*, s. 1006/2756.

³ C. Imber, *a.g.e.*, s. 72; N. Capponi, *a.g.e.*, s. 42, 82; Ayrıca bkz. H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 117.

Napoli Krallığı'na karşılıksız olarak gemi ve piyade birlikleri göndermekle yükümlü hale gelmiş oluyordu¹. Bu antlaşma ayrıca I. Cosimo'nun Osmanlı Devleti'ne karşı Akdeniz'deki mücadelede İspanya-Ceneviz safına geçmesi anlamına geliyordu². Tam da bu günlerde Floransa baylosu Buondelmonti'ye gelen bir Osmanlı görevlisi, Rüstem Paşa'nın kendisinden baylosluk sekreteri ile tercümanını huzuruna göndermesini buyurduğunu bildirmişti. Rüstem Paşa, saraya gönderilen Floransalı yetkili ile bazı konular hakkında detaylı olarak konuşmuştu³.

Neredeyse altı senedir İstanbul'da görev yapan Buondelmonti'nin Duka'ya yazdığı birçok mektupta, bir an önce yeni baylosun seçilerek İstanbul'a gönderilmesi ve Osmanlı Devleti ile müzakereleri onun devam ettirmesi yönündeki istekleri nihayet cevap bulmuştu⁴. 1559 yılının Eylül ayında yeni baylos olarak Albertaccio degli Alberti'nin seçildiği haberi İstanbul'a ulaşmıştı. Yeni baylos 30 Eylül 1559 yılında yazdığı mektubunda, deniz yoluyla İstanbul'a doğru yol aldığını bildiriyordu⁵.

Yeni konsolosluk sekreteri Pierfilippo Asirelli⁶ ile birlikte 23 Ocak'da İstanbul'a ulaşan baylos Albertaccio, ertesi gün göreve başladığına dair Duka'ya bir mektup göndermişti⁷. Şubat ayının ilk gününde dört büyük Osmanlı vezirini ziyarete giden Albertaccio, mutat karşılama töreninden sonra onlara Duka tarafından gönderilen hediyeleri sunmuştu. Bilhassa Rüstem Paşa ile görüşme fırsatını yakalamış ve onun tarafından uzun uzun sorguya çekilmişti. Bu sorgu esnasında konu İspanya'ya da gelmiş, İspanya ve Venedik ile ilişkiler üzerine bazı sorular sorulduktan sonra görüşme Toskana'nın genel durumu üzerine yapılan sohbetle bir süre daha devam etmişti⁸.

¹ N. Capponi, *a.g.e.*, s 109.

² G. Spini, *a.g.m.*, s. 194.

³ ASF., *Mediceo del Principato 478*, c. 560.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato 481*, c. 328r.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato 481*, c. 329r-v.

⁶ Pierfilippo Asirelli'nin I. Cosimo'ya yazdığı mektubu için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 483*, c. 519.

⁷ 23 Ocak'ta selefi Buondelmonti, birçok Türk ve yeniçeri tarafından karşılanan Albertaccio'nun İstanbul'dan yazdığı ilk mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 483*, c. 241.

⁸ “...*come il di primo dell'stante andai à visitare li quattro Bascia dell Gran Signore et farli à nome di quella li presenti, et Cerimonie solite: e nel basciar' la mano à Rustan, fui da esso interrogato di piu cose, et tra l'altre, se venendo li Spagnuoli à danni di V. E. S. portevono pigliar' Firenze, et io li riposi, che non per essere ella potentissima si per il dominio suo antico, come per l'acquisto fatto da poco in qua dell territorio di Siena. Et dipoi mi domandò similmente, se Venetiani la portevono offender', et io di nuovo li feci intender per l'interprete nostro, che anzi li Signori Venetiani potevono esser' offesi da Lei mostrandoli con quelle piu brevi[...] che habbino fatto saper' il tutto al Gran Signore*”. ASF., *Mediceo del Principato 483*, c. 454r, 471r; Ayrıca aynı konuyla ilgili sekreter Tommaso Petrini

Rüstem Paşa ile tanışma toplantısını bitiren Albertaccio, 6 Şubat'ta I. Süleyman'ın huzuruna çıkmak üzere saraydan ayrılmıştı. O gün daha önce hiçbir Floransa ve Venedik temsilcisine gösterilmeyen bir teşrifata tâbi tutulduğunu bildiren Albertaccio, binlerce yeniçeri ve çavuş tarafından karşılandıktan sonra yanında oğlu ve yol boyunca kendisine refakat eden çavuş olduğu halde, efendisi tarafından gönderilen hediyeler ve mektupla birlikte padişahın huzuruna çıkmıştı¹. Sultan tarafından huzura kabul edildikten iki gün sonra Joseph Nassi ile görüşen Albertaccio, Duka tarafından gönderilen mektubu kendisine ilettikten sonra onunla gelişmeler hakkında etraflıca konuşmuştu². Aynı şekilde, Joseph Nassi de bir süre sonra I. Cosimo'ya yeni Floransa baylosunu karşıladığı ve kendisiyle takip edilecek işler hakkında konuştuğunu bildirmişti. Buna ilaveten Nassi de, Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmelerde kilit noktanın herhangi bir Osmanlı vezirini, özellikle Rüstem Paşa'yı kazanmak olduğunu vurgulayarak onu memnun etmek gerektiğini belirtmişti³.

İstanbul'da böyle bir hareketlilik yaşanırken Avrupa'da başka gelişmeler olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de gündün güne güçlenmesi Avrupa devletleri arasında bir telâşa sebep olmuştu. Başarılı Cateau-Cambrésis antlaşmasından sonra II. Felipe artık siyasetinin ağırlık merkezini Akdeniz ve özellikle Kuzey Afrika üzerine yoğunlaştırmıştı. Bu politikanın temel amacı İstanbul ile Cezayir arasındaki deniz trafiğini engellemektir. Zaten Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki biricik müttefikinin eli kolu bu antlaşmayla bağlanmış olduğu için harekete geçmek için bundan daha uygun zaman olamazdı⁴. Kral II. Felipe, babasından devraldığı siyaseti

tarafından gönderilen 12 Şubat 1559 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 477r-v.

¹ "...che il di 6 dell presente mese, che fù il giorno che andai à visitare sua Altezza, darli e presenti, e farli l'offerte, che'io dovevo per parte di V. E. S. si ragunassino da 5 ò 6 mila fra Gianizeri, Ciaussi et altri huomini di quella di piu grado per farmi honore come mandato di V. Ecc. Cosa non mai piu sut afatta à Baili Fiorentini, et anco Venetiani. Et io dopo l'haverli basciato il ginocchino insieme con mio figlio, li feci saper' per il dragomanno, come V. e. Signor Bascia le mani à sua Altezza, se li offerriva sempre, che la fussi ricerca, servirla fedelmente, et subito li presentai la lettera sua insieme con una supplica su tali fatta da vostro Ciaus che io presi per mia guida da Coccia fin' qui, quale domandava per havermi accompagnato, che li fussi accresciuto soldo." Mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 454r-v, 471r, 472r.

² "Don Josef Nazi" ile görüşmeye dair 8 Şubat 1559 tarihinde Pera'dan yazılan mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 455; Bu arada, Sekreter Tommaso Petrini bir Türk gemisiyle Messina üzerinden Livorno'ya gitmek üzere 12 Şubat'ta Sakız Adası'na doğru yola çıkmıştı. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 498.

³ ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 552.

⁴ Ertuğrul Önalp, "1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi", *OTAM*, S. XII (2001), s. 175.

takiben 1559'da Papalık, Floransa, Napoli, Ceneviz ve Rodos Adası'ndan kovulan Malta Şövalyelerinin de dâhil olduğu bir Haçlı donanması oluşturmuştu. Floransa hükümeti bu birliğe *Niccolo Gentile* komutasındaki dört gemi ile katkıda bulunmuştu. Haçlı Birliği'nin oluşturulduğuna ilişkin haberler İstanbul'a ulaşınca¹, Piyale Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması müttefikler üzerine gönderilmişti. Mayıs 1560'da Cerbe sularında sıkıştırılan Haçlı donanması ağır bir mağlubiyete uğratılarak Piyale Paşa tarafından yok edilmişti. Savaş sonrasında bir kısım düşman kadırgası ele geçirilirken bir kısmı kaçmayı başarmıştı². Böyle ağır bir mağlubiyet neticesinde II. Felipe, ileriki yıllarda Akdeniz'de yapacağı deniz seferlerinde kullanacağı yetişmiş deniz mürettebatından mahrum kalmıştı³. Aynı şekilde, Floransa kadırgalarında görev yapan birçok asker öldürülmüş, bazı Floransalılar da esir alınarak İstanbul'a götürülmüştü⁴. Bunun yanısıra, sefere katılan Floransa kadırgalarından yalnızca ikisi kurtulabilmiş, *Elbigina* ve *Toscana* isimli gemilerse Osmanlı donanması tarafından ele geçirilmişti. Toscana'nın kaptanı Simone del Rosso⁵ ve Elbigina'nın kaptanı Giuliano Pisano ile birlikte Niccolò Gentile, meşhur Macchiavelli'nin oğlu Piero Macchiavelli, Pierino del Poccia ve Palermolu Giorgio di Salemi de İstanbul'a götürülmüştü⁶. Dukalık bu hezimetin acısını bir ay sonra ele geçirilen üç Türk kadırgasından elde edilen ganimetle unutmaya çalışmıştı⁷.

¹ Tommaso Petrini tarafından 12 Şubat 1559 tarihinde Floransa'ya gönderilen mektupta, Ali Paşa ve Kara Mustafa Paşa tarafından idare edilen 60 gemilik bir donanmanın denize açılacağından bahsedilmektedir. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 498.

² Zekeriyazade, *Ferah: Cerbe Savaşı*, Haz. O. Şaik Gökyay, İstanbul 1980, s. 35-53; Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 76-77; Safvet Bey, "İkinci Cerbe (1) Harbi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, C I/1 (1 Nisan 1326), s. 20-34 ve C. I/2 (1 Haziran 1326), s. 85-102; Ertuğrul Önalp, *a.g.m.*, s. 191.

³ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 42-43; Abdülkadir Özcan, "Cerbe", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 392.

⁴ Savaşta öldürülen ve esir edilen Floransalıların bir listesi için bkz. ASF., *Carte Strozziene, Terza Serie*, Filza 97, c. 153r-v; Üst düzey esirlere dair bir başka liste için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 487, c. 66.

⁵ Simone del Rosso da, baylos Albertaccio vasıtasıyla Duka I. Cosimo'dan yardım isteyenler arasında bulunmaktaydı. Aynı sıralarda dukalığın *Capitana* isimli gemisinde esir olan kardeşini kurtarmak isteyen Osmanlı kaptanlarından Bali Reis'le anlaşılan Simone, bu takasın gerçekleşmesi sayesinde kurtulabileceğini aksi takdirde özgürlüğüne kavuşmasının çok zor olduğunu söylemekteydi. 1 Kasım 1560 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 487, c. 1; Ayrıca 22 Şubat 1560 ve 5 Kasım 1560 tarihli mektuplar için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 487/A, c. 1004, 1184.

⁶ Esirler arasında yer alan Giorgio di Salemi, İstanbul'da tutuklu bulunduğu zindandan I. Cosimo'ya yazdığı mektupta gemilerin Türkler tarafından nasıl ele geçirildiğini tüm ayrıntıları ile anlatmış ve kendilerini kurtarması için Duka'dan yardım istemiştir. 1 Ekim 1560 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 486/A, c. 850r-851v; Giorgio di Salemi'ye ait 23 Ekim 1560 ve 3 Aralık 1561 tarihli diğer mektuplar için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 486/A, c. 1111; ASF., *Mediceo del Principato* 487, c. 249.

⁷ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 110; E. Önalp, *a.g.m.*, s. 178, 191.

Bu arada görev süresinin dolmasını büyük bir umutla bekleyen eski baylos Buondelmonti ise halefinin göreve başlamasından sonra bazı işleri halletmek için hâlâ İstanbul'da bulunmaktaydı. 1560 yılının Nisan ayında Floransa'ya gönderdiği mektubunda henüz İstanbul'da bulunduğu fakat Albertaccio degli Alberti'nin oğlu Lodovico'yu yanına alarak yaklaşık bir hafta içinde İstanbul'dan ayrılacağı bildiriliyordu¹. Buondelmonti 2 Mayıs'ta Dubrovnik'e gitmek üzere kara yoluyla İstanbul'dan ayrılmıştı². Bu arada ertesi yıl Sakızlı Giustiniani tarafından I. Cosimo'ya yazılan bir mektupta, Cerbe'de tutsak edilen Floransalı ve İspanyol tutsaklarla ilgili konularda kendisinden hâlâ söz edilmekteydi. Albertaccio degli Alberti ve Niccolò Giustiniani ile birlikte kendisinin de yoğun bir diplomasi trafiğinin içinde olduğu anlaşılmaktadır³.

Cerbe Muharebesi sonrasında Floransalılar dışında bazı İspanyol kaptanlar da tutsak edilerek İstanbul'a getirilmişti. Bunlar arasında ertesi yıl Floransa baylosunun kısa bir süre için tutuklanmasına neden olacak Napoli filosunun komutanı *Don Sancho de Leyva* da vardı⁴. Yedikule zindanlarına hapsedilen Don Sancho de Leyva'yı kurtarmak için 1561 Mayıs'ında başarısız bir kaçırma girişiminde bulunuldu. Bu girişimle ilgili olarak aynı tarihe ait başka mektupta da, Don Sancho'nun kurtarılması için gereken fidyenin bulunmasına ilişkin bazı görüşmelerden bahsedilmekteydi⁵. Aralarında Floransa baylosunun da bulunduğu tahmin edilen bir grup Hıristiyan tarafından yapılan plana göre Don Sancho önceden belirlenen gece kuleden indirilerek gemiyle kaçırılacaktı. Plan gereği İspanyol kaptan belirlenen gece kuleden indirildikten sonra kendisi için hazırlanan gemiye bineceği sırada devriye gezen nöbetçi tarafından fark edildi. Kısa sürede yakalanan Don Sancho, Karadeniz'de bir kaleye gönderildi. Anonim mektuba göre olayda parmağı olduğu düşünülen Floransa baylosu ile yanındakiler de Osmanlı idarecileri tarafından tutuklanarak hapse atıldı. Normal şartlar

¹ ASF., *Mediceo del Principato* 484/A, c. 748r.

² ASF., *Mediceo del Principato* 484/A, c. 997r.

³ 12 Nisan 1561 tarihli mektup, ASF., *Mediceo del Principato* 488, c. 113r-v; Aynı tarihlerde Medici ailesinin bir ferdi ve I. Cosimo'nun oğlu olan Kardinal Giovanni de' Medici de, Türkler tarafından Toskana kadırgalarından ele geçirilen Tommaso Grazini'nin kurtarılması için baylosa bir mektup göndermişti. Bkz. Giovanni Battista Catena, *Lettere del cardinale Giovanni de' Medici figlio di Cosimo I Gran Duca di Toscana*, Roma 1752, s. 125.

⁴ E. Önalp, *a.g.m.*, s. 191-92, 204.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 488, c. 667.

altında Floransalılara karşı iyi niyet beslemesi mümkün olmayan Fransız elçisinin araya girmesiyle Floransa elçisi kısa süre sonra serbest bırakıldı¹.

Bununla birlikte, Floransa baylosunun aynı tarihi taşıyan kendi mektubunda kaçma girişimi ve girişimin başarısızlığı teyit edilmekle birlikte, tutuklanma olayından bahsedilmemektedir. Yalnız, esirlerin kaçmalarının İstanbul'daki Hıristiyanlar için iyi olmayacağını kesin olarak belirten baylos, Rüstem Paşa'nın esirlere hiçbir şekilde yardım etmemesi ve padişahın emirlerine karşı gelmemesi konusunda kendisini uyardığını da yazmaktadır². Gerçekten de Don Sancho'nun kaçma girişimi, bu işte baylosun da parmağı olduğunu düşünen Osmanlı yöneticilerini çok fazla kızdırmıştı. Don Sancho yakalandıktan dört gün sonra muhtemelen Rüstem Paşa'nın huzuruna çıkarılmış, ancak Fransız elçisinin araya girmesiyle olaylar yatıştırılabildiği. Olayı yorumlayan *Pietro del Benino*'ya göre, Floransa baylosu da karıştığı bu olayı ancak bazı Osmanlı idarecilerine para vererek yatıştırabilirdi³. Söz konusu olayın üzerine bazı tacirler uzaklaştırılmış ve Rüstem Paşa, Floransa baylosuna da bu yönde bir emir göndermişti. Fakat baylos Paşa'ya, Don Sancho'ya sadece “*Tanrı aşkına*” yardım ettiğini, hükümdarın emirlerine karşı gelmek istemediğini söylemişti. Bu sırada Fransız elçisinin Paşa'ya güvence vermesiyle bu işten kurtulabilmişti. Bu nedenle bundan sonra daha dikkatli olması gerektiği ve İstanbul'daki esirlere artık yardım edemeyeceğini bildirmişti⁴.

Aslında Don Sancho henüz Nisan 1561'de İstanbul'da tutuklu bulunduğu sırada savaşın kaybedilmesinin sorumluluğunu donanma komutanına yükleyen mektubunu İspanya'ya göndermişti. Başlarına gelenleri Tanrı'nın bir cezası olarak gören Don Sancho, başarısız teşebbüsün ardından üç yıl geçtikten sonra 1564'te yüksek meblağda

¹ 21 Mayıs 1561 tarihli anonim bir vesikaya göre gemiye binmek üzere olan Don Sancho, o sırada bazı fahişeleri yakalamakla görevli bir nöbetçi tarafından fark edilmişti: “*C'e stato posto prigione l'Ambasciatore Fiorentino et altri, ma dipoi detto Ambasciatore è stato relassato sopra la parola del Ambasciatore di Francia, et fu per esser stato incolpato d'haver tenuto mano di far fuggire Don Sancio di Leva, et era prigione qua in una di queste Torri, et una notte con intellegentia di questi si cadò giu dala Torre, et stando per montare sopra una fregata armata preparata a quello effetto per fuggirsene, fu scoperto dala Guardia, che andava p(er) pigliare alcune meretrici, et fu ripresa e l'hanno mandato nela Torre del Mar Maggiore. Di Costantinopoli de li XXI di Maggio 1561.*” Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4277, c. 77.

² ASF., *Mediceo del Principato* 488/A, c. 667.

³ ASF., *Mediceo del Principato* 488/A, c. 670.

⁴ Albertaccio degli Alberti'nin 27 Mayıs 1561 tarihli mektubu için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 488/A, c. 1068.

fidye karşılığında¹ diğer İspanyol komutanlar *Alvaro de Sande*² ve *Don Berenguer de Roquesens* ile birlikte özgürlüğüne kavuştuktan sonra Napoli donanmasının başına geçerek Osmanlı donanmasına karşı tekrar savaşacaktı³. Bu noktada, aynı tarihte İstanbul'a ulaşan Floransa elçisinin⁴ Cerbe'de ele geçirilen Hıristiyan esirlerin kurtarılması için mi yoksa başka bir nedenle mi başkentte bulunduğu sorusu akla gelmektedir. Elçinin görevi muhtemelen Yedikule ve diğer zindanlarda tutuklu olan yüksek rütbeli askerlerin kurtarılması ile ilgili olmalıdır.

Bu esirlerin kurtarılmasında rol alan bir başka kişi de Sakızlı Niccolò Giustiniani idi. Belgelerde sık sık Floransa konsolosu olarak zikredilen Giustiniani'nin I. Cosimo ile yazışmaları daha çok esirlerin kurtarılmasıyla ilgiliydi. Yukarıda zikredilen Floransalı ve diğer esirlerin kurtarılmasına yönelik İstanbul'daki çalışmaları hakkında Floransa'yı sık sık haberdar etmekteydi. Örneğin, Ağustos 1560'da Floransalı Giorgio di Alessandro Rapetti'yi 80 altın duka karşılığında özgürlüğüne kavuşturmuş, sonraki yıl ise Giorgio di Salemi'nin kurtarılması için harekete geçmişti⁵. 12 Nisan 1561'de I. Cosimo'ya gönderdiği mektupta ise, muhtemelen Sicilya donanması kaptanlarından olan, "*Don Giovanni di Cardone*"yi kurtardığını ve Cenova'ya gitmek üzere oğlu Antonio'yu da onunla birlikte Sicilya'ya gönderdiğini yazmıştı⁶.

Muharebeden sonra Floransa Dukası'nın siyasetini yorumlayan Venedik temsilcisi Vincenzo Fedeli, onun İtalya'da otorite sahibi olmak için İspanya'nın desteğinden yararlanmak istediğini, bu sayede uluslararası siyasette etkin olmayı amaçladığını söylemektedir. Ona göre, İtalya'da işleri olan yabancı devletlerin

¹ Don Sancho'nun serbest bırakılması için Floransa baylosu Albertaccio degli Alberti kefil olmuştu: "*İstanbul ve Galata kadılarına hüküm ki, hâliya dârende Alparenço nâm Flordin baylosu gelüp 'bundan evvel Don Sanço'ya nâm kâfir kapudanına yüz elli nefer Müsliman esirleri getürmesine kefil olup zikrolunan esirler üç def'ada gelüp teslim olup bunlardan mâ'adâ teslim olunacak beş yüz bin akça olup anun için dahi elli bin dört yüz otuz üç sikke filori mâ'ad'ası için kumaş gönderildükde cümlesi teslim olunduğın bildürüp ol husûs için kefilsin deyü dahl olunmamak bâbında hüküm virilmesin' rica itdüğü ecilden bu hükm-i şerîfümü virdüm ve buyurdum ki...*" Aynı içerikli İstanbul ve Galata kadılarına yazılan biri 12 Rebî'ul-evvel 972 (18 Ekim 1564) diğeri 18 Rebî'ul-evvel 972 (24 Ekim 1564) tarihli iki hüküm için bkz. BOA., KK 74, s. 247; BOA., MD VI, s. 130/274.

² Mustafa Selânikî Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, C. I, Haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, s. 10.

³ Fernand Braudel, *a.g.e.*, II, s. 228, 232; Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1756.

⁴ "*Dubrovnik ilçilerin alup gidüp haliya Flordin ilçisi ile sütte-i sa'âdetime gelen erbâb-ı tımârdan Hersek Sancağı'nda altı bin elli akçe tımârı olan Mehmed'e terakki ricasına mezbur ilçi arz itmek bin beş yüz terakki buyurdu*" 9 Cemazie'l-evvel 967 (6 Şubat 1560) tarihli hüküm için bkz. BOA., MD IV, s. 22/206.

⁵ 16 Ocak 1561 tarihinde Sakız'dan yazılan mektup için bkz. ASF. *Mediceo del Principato* 487/A, c. 700.

⁶ ASF., *Mediceo del Principato* 488, c. 113r.

Floransa'nın aracılığına başvurması Floransa'nın bu ülkeler üzerindeki etkinliğini de artıracaktı. Duka, bu ülkeler arasında yer alan Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde de oldukça dikkatli davranmaktaydı. Hatta Floransa baylosu ve Osmanlı topraklarındaki Floransa vatandaşlarının Osmanlı Devleti ile Floransa arasındaki siyasî gelişmelerden etkilenmemesi gerektiğini düşünüyordu. Öyle ki, Floransa kadırgalarının Osmanlı yerleşimlerine ve gemilerine zarar verdiği durumlarda bile Sultan'ın Floransa Dukalığı'na ve İstanbul'daki Floransa vatandaşlarına karşı misilleme yapmamasını bekliyordu. Fedeli'ye göre Floransa gemilerinin Cerbe Muharebesi'nde Osmanlı donanmasına karşı mücadele etmiş olmasına rağmen Osmanlı padişahının onlara karşı hiç tepki göstermemesi Duka'nın bu amacına ulaşacağını bir göstergesiydi¹. Buna görüşe karşılık, beş adet gemiden oluşan Osmanlı filosu 1560 yılı Ağustos ayı boyunca Piombino ve Elba Adası civarında gezinmeye başlamış ve bazı tüccar gemilerini ele geçirmişti². Ekim ayında ise on dört gemilik başka bir donanma Monte Cristo civarlarında görüldükten bir gün sonra Piombino'da karaya asker çıkarmıştı³. İstanbul'da ise muhtemelen Floransa kadırgalarının Cerbe'de Osmanlı donanmasına karşı savaşmasından dolayı, olumsuz bir hava esmeye başlamıştı⁴. Venedik temsilcisinin sitem dolu bu ifadeleri ancak kısa süreliğine geçerli olacak gibi görünmekteydi. Nitekim ilerleyen yıllarda Floransalıların Osmanlı karşısı bu tür politikalarını sürdürmelerine Osmanlı hükümetinin cevabı oldukça sert olacaktı.

Hezimetten sonra Fransızlar Osmanlı donanmasının yardımıyla Korsika'ya hakim olmak için uğraşırken 1563 yılında İstanbul'a gelen Ceneviz elçisi de Osmanlı yönetimi ile beklediği barış antlaşmasını yapamamıştı. Cenevizlilerin aksine aynı sıralarda Floransa'dan gönderilen bir temsilci ise oldukça başarılı görüşmelere imza atmıştı. Hatta Hammer'in iddia ettiğine göre Floransa elçisi Osmanlı Devleti'nden bir ahidnâme almayı bile başarmıştı. Buna göre, II. Bâyezid ve I. Selim dönemlerinde kendilerine bahşedilen ahidnâmeler yenilenerek Venediklilerin Osmanlı topraklarında sahip olduğu ayrıcalıkların aynısına sahip olacaklardı. Bu ayrıcalıklar arasında Bursa'da yapılan ipek ticaretine katılmalarına izin veren bir madde de vardı. Ayrıca Osmanlı ülkesine gelecek olan Floransa tacirleri her türlü davalarında sadece Duka tarafından tayin edilen baylosa tâbi olacakları gibi Karadeniz'e geçerek burada da ticaret

¹ Eugenio Albèri, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, Serie II, Vol. I, Firenze 1839, s. 368-369.

² ASF., *Mediceo del Principato 486*, c. 45.

³ ASF., *Mediceo del Principato 486*, c. 905.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato 486*, c. 5r.

yapabileceklerdi¹. Hammer tarafından verilen bu bilgiyi teyit edecek herhangi bir belge veya bilgiye rast gelinmemekle birlikte 1550’li yıllarda Medici hükümetinin bu yönde bir kısım girişimlerde bulunduğuna dair bazı ip uçları üzerinde daha önce durulmuştu. Her şeye rağmen verilen bu bilgiye, en azından teyit edilene kadar, şüpheyile yaklaşılmasında fayda vardır.

İspanyolların Cerbe zaferinden sonra Osmanlı Devleti ile barış yapma planları bizzat I. Cosimo tarafından engellenmişti. Çünkü Akdeniz’de Osmanlı Devleti’ne karşı verdikleri amansız savaşın İspanya’yı yıpratması Duka’nın işine gelmekteydi. Floransa Dukası’nın planlarına göre II. Felipe Osmanlılarla mücadele içinde olduğu sürece kendisine bahsettiği Siena’yı geri almayı düşünmeyecek, bununla birlikte belki de kralın Toskana bölgesi civarında kendine ayırdığı bir kısım karakolları da Duka’ya verecekti². Zaten I. Cosimo’nun Osmanlı Devleti’ne karşı Hıristiyan güçlerine verdiği destek onun gücünü artırdığı gibi, bu bağlamda St. Stephen Tarikatı’nın kurulması da bu amaca hizmet eden başka bir teşebbüstü. II. Felipe’nin Floransalıların Akdeniz’deki mücadelesinde ülkesine verdiği destekten ötürü daha 1556 yılında Floransa yünlülerinin İspanya limanlarına girişine müsaade ettiğini göz önünde bulundurursak bu siyasetin çok yönlülüğü daha iyi anlaşılabilir³.

Duka I. Cosimo’nun Cerbe’de Hıristiyan donanmasına verdiği bu destek muhtemelen Osmanlı Devleti’nin Floransa’ya karşı takındığı olumsuz tavrın bir kat daha artmasına sebep olmuştu. Diğer yandan Medici dukalarının İspanyollara duydukları sempati gerek Osmanlı Devleti gerekse Fransa ile olan ticarî ilişkilerine zarar vermekteydi. Bununla birlikte Akdeniz’de Osmanlılara karşı Hıristiyanlık adına yapılan savaşlara katkı sağlaması için kurulan St. Stephen tarikatı mevcut durumu kötüleştirmekten başka bir işe yaramamıştı. Dukalığın Doğu’daki ticarî çıkarlarını geliştirme yönündeki istekleri ile bu teşebbüsleri temelden çelişmekteydi⁴.

¹ Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1740; Başka bir çalışmada ise, Feridun Bey tarafından nakledilen ahidnâmenin yanlışlıkla 1563 yılında imzalandığı belirtilen bu antlaşma olduğu ileri sürülmüştür. Bkz. Heyet, *a.g.e.*, II, s. 1072-1073; Ayrıca bkz. Aynı yazar, *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. III, İstanbul 1959, s. 1368.

² Nitekim İngiliz raporları 1562 yılında İspanya kralının Orbetello ve Port Ercole’yi Floransa Dukası’na verdiğini haber vermekteydi. Bkz. *Calender od State Papers, Foreign Series of the Reign of Elizabeth (1562)*, Ed. Joseph Stevenson, London 1867, s. 521.

³ G. Spini, *a.g.m.*, s. 194, 197.

⁴ Richard A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 191.

B- FLORANSA TARİKAT GEMİLERİ VE SİYASÎ BUNALIM

I- St. Stephen Tarikatı'nın Ortaya Çıkışı ve Osmanlı-Floransa İlişkilerine Etkisi

Duka I. Cosimo'nun çabalarıyla 15 Mart 1562 tarihinde askerî-dinî kökenli bir deniz birliği olan “*St. Stephen Tarikatı*” kurulmuştu. Papa IV. Pius'un da onayını alan “*Kutsal Askeri Deniz Birliği*”nin yönetmeliğinde, I. Cosimo tarikatın “*Büyük Üstadı*” olarak kabul edilmişti. Duka, denizlerde etkin olma politikası doğrultusunda en büyük ideale kavuşmuştu. Tarikatın merkezi Pisa şehri olarak seçilmiş ve Giorgio Vasari tarafından Pisa'daki eski *Palazzo della Carovana* daimi karargahları olacak şekilde Şövalyelerin Sarayı'na (Palazzo dei Cavalieri) dönüştürülmüştü¹. I. Cosimo bu seçimiyle 1537 yılında Floransalı âsilere karşı Montemurlo ve 1554'de Siena'ya karşı kazanılan Scannagallo zaferlerinin hatırasını ölümsüzleştirmek istemişti. Her iki zafer de Ağustos'un ikinci gününe denk gelmişti. 2 Ağustos ayrıca Aziz Stefan'ı anma günü idi. Bu yüzden tarikata bu ismin verilmesi uygun görülmüş ve tarikatın nişanı olarak beyaz zemin üzerine işlenmiş şekiz köşeli kırmızı bir istavroz kabul edilmişti².

Tarikatın kuruluşundaki temel amaç Hıristiyanlara Akdeniz'deki üstünlüğünü kabul ettiren Osmanlı Devleti'nin deniz gücüne ve Kuzey Afrika'daki ocaklara karşı mücadele etmek, aynı zamanda Floransa'nın kendi sularında cereyan eden ticareti korumaktı³. Kuruluşundan itibaren Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürülen Hıristiyan korsan savaşlarında dindaşı olan diğer tarikatlarla birlikte baş rolü üstlenen St. Stephen Tarikatı'nın, Dukalığın kıyı güvenliğini sağlamak ve özellikle Livorno Limanı ile Tiren Denizi'ndeki ticarî faaliyetleri Osmanlı saldırılarından korumak

¹ Fulvio Fontana, *I pregi della Toscana nell'imprese più segnalate de' Cavalieri di Santo Stefano*, Firenze 1701, s. 10; F. Diaz, *a.g.e.*, s. 192-93; Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul 2003, s. 81; Aynı yazar, *Corsari nel Mediterraneo: Cristiani e musulmani fra guerra, schiavitù e commercio*, Milano 1993, s. 48; Peter M. Brown, “Lionardo Salviati and the Ordine di Santo Stefano”, *Italica*, Vol. 34, No. 2 (Jun 1957), s. 69. F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 174; M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 174.

² M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 174; Riguccio Galluzzi, *Stroia del Granducato di Toscana*, Vol. III, Nuova Edizione, Firenze 1822, s. 18-19.

³ Tarikatın kuruluşunun esas hedefinin Hıristiyanlığı kâfir ve barbar Müslüman-Türklerden korumak amacına yönelik olduğu yönündeki gerçeği yansıtmayan fikirleri savunan taraflı tutumun günümüzde de devam etmesini eleştiren Bono, gerek Müslüman gerekse Hıristiyan dünyası açısından asıl amacın ganimet ve kadirgalar için insan gücü elde etmek olduğunu ifade eder. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 83.

konusunda oldukça başarılı olduğu ileri sürülmüştür¹. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile İspanya arasında Akdeniz’de meydana gelen mücadelelerde kendisine yer edinmeye çalışan I. Cosimo, İspanya’nın donanma müttefiki haline gelmek ve Tiren Denizi’nde egemen bir rol oynamak amacındaydı. Ayrıca, Medici rejiminin saygınlığını ve nüfuzunu korumak için de Toskana’nın güvenliği sağlanmalıydı. Halkı ve ticaret akışını korumanın yanında denizlerde korku salan, başta Osmanlılar olmak üzere, Toskana’nın diğer düşmanlarına karşı koyabilmek de ancak bir donanma oluşturmakla mümkündü. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için, devletin asıl donanması dışında, başka bir deniz gücünün kurulmasının nedeni buydu².

1563 yılında tarikatın ilk meclisi “*Büyük Üstad*” olarak seçilen Duka I. Cosimo’nun başkanlığında Pisa’da toplandı. Toplantıda, müteakip üç yıl boyunca görev yapacak olan yüksek rütbeli şövalyelerin seçimi yapıldı. Medici ailesinden Giulio de’ Medici tarikatın amirali olarak seçildi. Dukalık donanmasında yer alan iki gemi de şövalyelerin komutasına verildi. Bunlardan amiral gemisine *Capitana*, yardımcı amiral gemisine de *Fiorenza* adı verildi. Her iki gemi de Mayıs 1563 tarihinde Livorno Limanı’nda Amiral Giulio de’ Medici’ye teslim edildi³. Kuruluştan sonraki bu ilk dönem boyunca tarikat daha çok donanma inşası ile ilgilendi ve İspanya’nın stratejik hedefleri çerçevesinde hareket etti. Aslında II. Felipe, Papalık tarafından sağlanan hukukî bir destekle kurulan bu tarikata pek de sıcak bakmıyordu. Çünkü Floransa bu tarikat sayesinde askerî açıdan daha bağımsız şekilde hareket edebilirdi. Zaten Duka I. Cosimo’nun Papa’nın açık desteği ile Floransa topraklarının bağımsız olduğunu iddia ederek kurduğu St. Stephen Şövalyeleri bir bakıma onun bu fikrini destekler mahiyetteydi. Diğer yandan I. Cosimo da bir yığın sorunla uğraşan İspanya’nın Toskana kıyılarını savunamayacağı endişesine sahipti⁴.

Daha 1557 yılında İspanya ile varılan antlaşmaya göre dukalık gemileri ihtiyaç duyulan zamanlarda krallık donanmasına hiçbir karşılık beklemeden yardım etmek

¹ Furio Diaz, *a.g.e.*, s. 193; S. Bono, *a.g.e.*, s. 81.

² F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 4-5, 174-75; Toskana Grandukalığı’nın XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Akdeniz’deki siyaseti Angiolini tarafından üç dönem halinde ele alınmaktadır. Bkz. F. Angiolini, *l’Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, 45-46.

³ M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 175.

⁴ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 109.

zorunda kalmıştı¹. II. Felipe'nin, Kuzey Afrika kıyısında Malaga şehri karşısında yer alan Adakale'yi (*Peñon de Velez*) ele geçirmek amacıyla askerî kuvvetlerini nakletmek üzere gemi kiraladığını bilen I. Cosimo bu fırsatı iyi değerlendirerek eski antlaşmayı bir kenara itmiş ve 17 Mayıs 1564'de kralla yeni bir antlaşma imzalamaya muvaffak olmuştu. Yeni antlaşmaya göre İspanya beş yıllık süre ile on adet² Floransa kadırgasını kiralamayı kabul etmişti. Kira karşılığında dukaya önemli miktarda nakit ödenmesi kararlaştırılmıştı. Buna rağmen donanmanın tümünün Kral'ın eline verilmesi Floransa açısından olumsuz bir durum arz etmekteydi. Aynı zamanda tarikatın tecrübe ve güç kazanması da ancak daha kuvvetli bir donanmanın yanında yer almasıyla mümkün olabilirdi. Anlaşma gereği kiraya verilen kadırgalar arasında tarikata bağlı Fiorenza da yer almış fakat Adakale'ye yapılan sefer sırasında yaşanan salgın dolayısıyla mürettebatın birçoğunu kaybetmişti. Bu salgın esnasında daha önce Osmanlıların eline esir düşen ve kurtulduktan sonra Floransa gemilerinden sorumlu komiserliğe atanan, meşhur Niccolò Macchiavelli'nin oğlu Piero da hayatını kaybetmişti³.

Tarikatın kurulmasından iki yıl önce dukalığa ait dört adet kadırga ilk önemli sınavını Cerbe Seferine katılarak vermiş ama sefer sonunda meydana gelen felâket neticesinde bu gemilerden ikisi kaybedilmişti. Yeni tarikat donanması ilk olarak, Turgut Reis'in denizlerdeki faaliyetlerine engel olmak üzere sevk edilen İspanya donanmasına yardımcı olmak üzere 1563 Temmuz'unda gönderilmişti. Yolculuk esnasında ana direğini kaybeden *Lupa* isimli tarikat kadırgası, tamirat için Livorno'ya dönerken iki Türk gemisi tarafından ele geçirilmişti. *Lupa*'nın mürettebatı bu sırada gemiyi terk edince geride kalan şövalyelerin bir kısmı Osmanlı levendleri tarafından öldürülmüş, sağ kalanlardan birçoğu da tutsak edilmişti⁴.

¹ Antlaşmanın altında İspanya Kralı'nın Toskana Dukası'nın donanma faaliyetlerinden şüphe duyması ve dukayı kontrol altında tutmak istemesi yatmaktadır. Antlaşma gereği, bazı topraklar I. Cosimo'ya tımar olarak verilirken Porto-Ercole, Orbitello, Telamone ve Elba Adası üzerindeki Portolongone gibi yerler İspanya idaresine almıştı. Bu yerleşim yerleri "*Lo Stato dei Presidi*" adını almıştı. Bkz. Franco Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 194.

² N. Capponi, *a.g.e.*, s. 110; G. Spini, *a.g.m.*, s. 194-195.

³ M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 176; N. Capponi, *a.g.e.*, s. 110; İspanyollar, Floransa'ya karşı yürüttükleri politika gereğince onların her türlü bağımsız askeri hareketini mümkün olduğunca kısıtlamak istiyordu ve 1564 yılında kadırgaya ihtiyaç duyulan bir anda yapılan antlaşmanın olağanüstü bir hadise olarak cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. F. Angiolini, *l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 47, dpn. 30.

⁴ N. Capponi, *a.g.e.*, s. 110-111; F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 193-194.

Kuruluşundan sonra Akdeniz'in birçok yerinde baskınlar düzenleyerek etkili olmaya çalışan Şövalyeler, Toskana Grandukalığı'nın ekonomik ve siyasî çıkarlarını güçlendirme çabası içindeydi. Duka I. Cosimo tarafından Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyet gösteren korsanlara her türlü destek sağlanmaktaydı¹. Fakat Akdeniz'in kontrolünü tekellerine almak için mücadele eden Osmanlı, İspanya ve Venedik gibi güçlü donanmalara sahip devletler arasında sıkışan tarikat şövalyeleri, oldukça kısıtlı bir alanda etkin olma mücadelesi vermekteydi. Bunun yanında donanma harcamalarının ağır yükü, Toskana maliyesini zor duruma düşürmekteydi².

Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki faaliyetleri gibi Orta Avrupa üzerindeki mücadeleleri de oldukça yoğun bir şekilde devam etmekteydi. 1562 yılında Avusturya ile sekiz yıllık bir antlaşma imza edilmiş olmasına rağmen Avusturya imparatoru Ferdinand'ın ölümünden sonra tahta çıkan II. Maximilian ile yaşanan bazı sıkıntılar, ancak 1564'de iki yıl önceki antlaşmayı yenileyen bir ahidnâme bahşedilmesi suretiyle görece sükunete kavuşturulmuştu. Aynı şekilde Cerbe galibiyetinden sonra Portekizlilerin Hindistan ile Arap yarımadası arasındaki Osmanlı tebaasına yönelik faaliyetleri bu bölgeye de bir donanma sevkini zorunlu hale getirmişse de 1564 yılında Portekiz elçilerinin İstanbul'da görünmesiyle bu sorun halledilmişti. Venedik ise 1540 yılında yapılan antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti ile ilişkilerini bozmak niyetinde değildi³. Aynı tarihlerde bir Osmanlı donanması Toskana kıyısındaki Elba Adası ve Korsika'ya kadar uzanmışken Maltalılar da Çuha Adası'nı yağma etmişlerdi⁴.

¹ Osmanlı Devleti ile istenilen barış görüşmeleri gerçekleşmemesi ve Toskana kıyılarına yönelik Türk saldırılarının her geçen gün artması Duka'nın bu yönde faaliyetlere girişmesinin sebebi olarak gösterilmektedir. Bkz. Marcella Aglietti, "La partecipazione delle galere Toscane alla battaglia di Lepanto (1571)", *Toscana e Spagna nell'età moderna e contemporanea*, Pisa 1998, s. 66; Ayrıca bkz. William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, Çev. Ülkü Tansel, İstanbul 2000, s. 62.

² F. Angiolini, *l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 47.

³ Ş. Turan, *Rodos'un Zaptı*, s. 79-81.

⁴ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. III, İstanbul 2005, s. 100; Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1753.

II. Akdeniz'deki Floransa Faaliyetlerine Osmanlı Tepkisi

Osmanlı Devleti'nin 1564 yılından itibaren hazırlıklarını yaptığı Malta Seferi için siyasî ve askerî ortam oldukça elverişliydi. Diğer yandan Malta'ya karşı yapılacak seferden haberdar olan İspanya da gerekli tedbirleri almaya başlamıştı. Bu arada ittifaka dâhil olan Floransa tarikat gemilerinin ilk kayda değer mücadelesi de Malta Muhasarası'nda gerçekleşecekti. 1522 yılında Rodos'un ele geçirilmesi ile buradan kovulan St. Jean Şövalyeleri, Habsburg İmparatoru Şarlken tarafından Osmanlı sultanlarına karşı İtalyan deniz sınırını korumak üzere 1530'da Malta Adası'na yerleştirilmiş¹ ve Osmanlı deniz trafiğinin aleyhine sürdürdükleri korsanlık faaliyetlerine burada devam etmişlerdi.

Daha önce I. Süleyman tarafından yerlerinden edilen şövalyelerin bu kez de Malta'dan tardı zaruri hale gelmişti. Daha 1540 yılında Turgut Reis, Malta ve etrafındaki adalar üzerine akınlar düzenlemişti. Bilhassa 1551 yılında Trablusgarp seferine çıkan Sinan Paşa, Turgut Reis'in yardımıyla adaya çıkararak surlar dışında kalan yerleşimleri yağmalamış ve nihayet Gozo Adası'nı ele geçirmişti². Ele geçirilen bu küçük ada, 1560 yılında düzenlenen Cerbe Seferi'nde de Osmanlı donanmasının yağmasına maruz kalmıştı. Osmanlı Devleti, İspanya ile mücadelesinde her iki devlete eşit uzaklıktaki bir üsse sahip olarak Batı Akdeniz ile deniz iletişimini daha güvenli hale getirmek istemişti³. Bununla birlikte, Malta Şövalyeleri'nin Akdeniz'de seyahat eden Müslüman hacı ve tüccar gemilerine verdikleri zarardan dolayı da burasının alınması gerekli görülmüştü. Akdeniz'de görevli bütün gönüllü reislerin yanısıra Anadolu ve Rumeli Beylerbeylikleri'ndeki sancak askerlerinin de

¹ Rosella Cancila, "Introduzione: Il Mediterraneo Assediato", *Mediterraneo in Armi (Secc. XV-XVIII), a cura di R. Cancila (Mediterranea Ricerche Storiche, Quaderni 4)*, Palermo 2007, Vol. I, s. 27; Ettore Rossi, "Malta", Çev. M. Akif Erdorğru, *Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, İzmir 2008, s. 144; J. Heers, *a.g.e.*, s. 113.

² 1551 yılındaki kuşatmada binlerce kişi esir alınmıştı. Bkz. P. Cassar, "1565 Malta Kuşatmasının Psikolojik ve Tıbbi Yönleri-I-II", Çev. M. Akif Erdorğru, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 119-120; Turgud Reis'in Salih Reis'le birlikte 1551 yılında bu bölgelerde yaptığı faaliyetler için bkz. Ahmet Tokluca, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. Nr. 379, vr. 96a-185b/Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, M. Ü. Türkiyat Araş. Ens. Yayınlanmamış Y.L. Tezi, İstanbul 2010, s. 106.

³ Malta'nın kuşatılmasını gerekli kılan faktörler ve amaçlanan hedefler için bkz. Joseph E. Storage, "1565 Malta Kuşatmasına Objektif Tarihi Bir Bakış Açısı", Çev. M. Akif Erdorğru, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 516-518.

katıldığı seferin komutası Serdar Mustafa Paşa'ya verilmişti. Haziran ayında muhasaranın en yoğun günlerinde Turgut Reis aldığı yara sebebiyle hayatını kaybetmişti. Üstelik uzun süren kuşatma başarısız olunca Osmanlı ordusu Eylül 1565'te adadan ayrılmak zorunda kalmıştı¹.

Malta'nın savunması için gönderilen Hıristiyan birlikler arasında St. Stephen Tarikatı'na bağlı kadırgalar ve askerler de vardı. Daha Haziran ayında I. Francesco tarafından Piero Martelli'ye Osmanlılara karşı Malta'ya gönderilecek Floransalı askerlerin silâh altına alınmasına yönelik emirler gönderilmişti². Malta Büyük Üstadı Valletta tarafından yapılan yardım talepleri neticesinde İspanyol kumandanı Don García'nın önderliğinde bir araya getirilen İspanyol, Floransa, Savoy, Malta Şövalyeleri ve Ceneviz karma filosu yirmi iki gemiden müteşekkildi. Birkaç yıl önce Cerbe bozgununda yer alan Don Sancho de Leyva komutasında, aralarında dört tarikat kadırgasının da bulunduğu on dokuz gemiden oluşan diğer bir Hıristiyan filosu da Don Garcia'nın ardından Malta'yı müdafaa etmek üzere yola çıkmıştı³. İlerleyen yıllarda St. Stephen Tarikatı'na katılarak kadırgalara komutanlık edecek olan Marcantonio Calefati de bu yardım filosu içinde Türklere karşı savaşmıştı⁴.

Bu sırada, Osmanlı Devleti'nin birkaç yıl önce rahatsızlığına neden olan Floransa kadırgalarının İspanyol donanmasına katılması konusunda iki ülke arasında bir mutabakata varılmıştı. 1564 yılında İspanya ve Floransa arasında yapılan antlaşmaya göre krallık donanmasının hizmetine verilen on kadırğa dışında, belki de I. Cosimo'nun kendini gösterme arzusuyla, Malta kuşatması için fazladan iki Floransa kadırgası daha Don Garcia'nın emrine verilmişti⁵. Bunların yanında, önceki yıllarda Piombino üzerine

¹ İdris Bostan, "Malta", *TDVİA.*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 540-541; J. Galea, "Türk Bakış Açısıyla Malta Kuşatması", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları*, Ed. M. Akif Erdoğan, İstanbul 2006, s. 228-236; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 177-178; Ş. Turan, *Rodos'un Zaptı*, s. 79-104; Malta Seferi'ne ilişkin kayıtları muhtevî bir arşiv defteri için bkz. Arnold Cassola-İdris Bostan, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998, s. 111-382; Toskana kıyılarına yaptığı akınlarla Osmanlı-Floransa ilişkilerinin seyrinde önemli bir rol üstlenen Turgut Reis de bu kuşatmada hayatını kaybetmişti. Bkz. Müneccimbaşı, *a.g.e.*, II, s. 585.

² 14 Haziran 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/20, c. 1.

³ Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571): The Sixteenth Century from Julius III to Pius V*, Vol. IV, Philadelphia 1984, s. 871.

⁴ Marco Gemignani, "Diplomazia e Marina Stefanina nell'epoca di Francesco I de' Medici", *Atti del Convegno L'Ordine di Santo Stefano e il Mare (Pisa, 11-12 Maggio 2001)*, Pisa 2001, s. 102.

⁵ Aynı yıl içerisinde Prospero Colonna'nın İspanya kralına yazdığı mektupta, Toskana kadırgalarının her zaman için Hıristiyanlığın hizmetinde kalacağı bildirilerek, Granduka'nın Osmanlı Devleti ile nasıl antlaşmaya çalıştığı belirtiliyordu. Ayrıca İspanyol donanmasının, Floransa gemilerinin Doğu Akdeniz'deki olası ticarî faaliyetlerini engellememesi de isteniyordu. Bkz. M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 66.

yapılan Osmanlı saldırısını püskürtmeyi başaran Chiappino Vitelli ve birçok şövalye de Malta'ya götürülmüştü. Aslında Floransa'nın Malta Şövalyeleri'ne desteği çok önceki yıllara dayanmaktaydı. Henüz 1562 yılında I. Cosimo, Malta Şövalyeleri Üstadı Valletta'ya kale surlarının yükseltilmesi için en iyi askerî mühendislerinden Baldassare Lanci, Bartolomeo Genga ve Francesco Laparelli'yi gönderdiği gibi karşılık beklemeden mühimmat, erzak ve cephane yardımı da yapmıştı¹. Bilindiği üzere Malta surlarının dönemin en ileri teknolojisi ile inşa edilip kuvvetlendirilmesi Osmanlı birliklerinin büyük kayıplar vererek çekilmesine neden olmuştu². Osmanlı donanmasına karşı verilen bu büyük sınavın ardından Malta Şövalyeleri adayı terk etmeye meyilli gibi görünmekteydiler. Fakat Floransalı mimar Francesco Laparelli'nin La Valetta adına yapılan yeni kalenin inşası için çizdiği taslaklar bu fikirlerini değiştirmelerine neden olmuş olabilir³.

Cerbe Seferi'nin ardından Malta'ya destek vermek üzere bazı tarikat kadırgalarının Osmanlı karşıtı birliklerde bulunması ve bunlara ek olarak 1566'da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında Macaristan topraklarında yaşanan mücadelede İmparator II. Maximilian'a destek vermek üzere güçlü bir Floransa birliğinin gönderilmesi⁴ resmî olarak savaş halinin varlığına işaret etmekteydi. Böyle bir durumda düşman ülke sınıfına dâhil edilmiş olması gereken Floransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler muhakkak ki normal şekilde seyredemezdi. Bu gelişmeler üzerine Floransa Dukası'nın Türkler nezdindeki itibarını tamamen zedelemiş olmalı ki İstanbul'da bulunan Floransa baylosu *Albertaccio degli Alberti* Osmanlı hükümeti tarafından sınır dışı edilmişti⁵. Başka bir iddiaya göre, baylosun sınır dışı edilmesinin diğer sebebi Osmanlı ordusunun planlarından Batılı devletleri haberdar ettiğine dair şüphelerdi⁶. Zaten Osmanlı Kaptanıderya Piyale Paşa, Malta Kuşatması'ndan hemen

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, Vol. III, s. 51, 83; F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 196; G. Spini, *a.g.m.*, s. 195.

² H. İnalçık, *Deniz Egemenliği*, s. 62.

³ G. Spini, *a.g.m.*, s. 195.

⁴ N. Jorga, *a.g.e.*, s. 63; Ayrıca bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 194; Lovro Kunčević, "No Harm Hearing it all: Medicean Attitude to the Conspiracy of Marin Držić", *Dubrovnik Annals*, 12/2008, s. 30; Malta müdafileri arasında yer alan Marc' Antonio Calefati bu mücadeleye de iştirak etmişti. Bkz. M. Gemignani, *a.g.m.*, s. 102.

⁵ R. Galluzzi, *a.g.e.*, III, s. 83; G. Spini, *a.g.m.*, s. 197; Lovro Kunčević, *a.g.m.*, s. 31, 33; G. Maria Mecatti, *Storia cronologica della città di Firenze o siano annali della Toscana*, V. II, Napoli 1755, s. 733.

⁶ Mario Grignaschi, "Una raccolta inedita di "Münşeât": il Ms. Veliyyüddin Ef. 1970 della Biblioteca Beyazit Umumi di İstanbul e gli "Ahdnâme" concessi dalla Sublime Porta a Chio (muharrem 927 h), a Firenze (muharrem 934) e ad Antivari (ramadan 983)", *Studi Preottomani e Ottomani, Atti del Convegno di Napoli (24-26 Settembre 1974)*, a cura di Aldo Gallotta, Napoli 1976, s. 106, dpn. 7.

sonra Akdeniz'deki bütün gemilere el konularak yağmalanması yönünde emir çıkartarak düşmanla ittifak eden devletlere karşı takınılan sert tavrı ortaya koymuştu¹.

Floransa baylosunun İstanbul'dan kovulmasıyla ilgili olarak yaşanan olayların seyri² üzerinde durmak faydalı olacaktır. Öyle ki, Osmanlı idaresinin böyle bir tasarrufta bulunması Floransa ile iplerin tamamen koparıldığını göstermektedir³. Zaten aynı yılın Mart ayında İtalya taraflarına gidecek Osmanlı tüccarının “*min ba'd küffâr-ı haksâr taraflarından Ankona ve sinur taraflarına ve saire varmayup ancak Dubrovnik, Venedik'e varalar*” şeklinde Divân'dan çıkan bir emirname ile özellikle uyarılması da İstanbul'da yaşanan genel havayı oldukça net bir şekilde aksettirmektedir⁴.

Osmanlı devlet anlayışında ahidnâmelerin ikili ilişkiler çerçevesinde hangi manaları taşıdığına dair bilgileri göz önüne alırsak bu durumun gerçekleşmiş olması gayet normaldir⁵. Osmanlı vesikalarında “*Alparanço*” imlasıyla geçen “*Albertaccio degli Alberti*” 1564 yılında Osmanlı başkentindeki görevine devam etmekteydi⁶. 1565 yılında ise yoğun şekilde Floransalı tacirlerin işlerini takiple meşgul olmaktadır⁷. Konsolosluk sekreteri Pierfilippo Asirelli ise altı yıl boyunca görev yaptığı İstanbul'dan Ocak 1565'da ayrılmaya hazırlanıyordu. Bunun için bir süredir Divân'dan çıkacak yol iznini beklemekteydi⁸. Albertaccio'nun Floransa'ya gönderdiği 23 Mayıs 1565 tarihli bir başka mektubundan, bazı diğer Floransalılarla birlikte Kudüs'e seyahat etmek arzusunda olduğu, bunun için de sadrazamdan yol izni almak için görüşmeyi beklediğini anlıyoruz. Seyahati esnasında işlere bakması için de bir baylosluk vekilini

¹ Osmanlı Devleti'nin bu kararından korkan Dubrovnik Cumhuriyeti, vatandaşlarının bundan etkilenmemesi için aynı yıl Dubrovnik gemilerinin Adriyatik'ten çıkmasını engellemiştir. Bkz. M. Glavina, *a.g.t.*, s. 34.

² Lovro Kunčević, oldukça fazla bilgi ve belge bulunmasına rağmen, baylosun İstanbul'dan gönderilmesini teyit edecek fazla bir bilgi bulamadığını belirtmektedir. Bkz. Aynı yazar, *a.g.m.*, s. 33, dñn. 54.

³ Şakiroğlu'nun, yüzyılın sonunda Sakız Adası'na yönelik Floransa saldırısı da dahil olmak üzere bu tür faaliyetlerin iki ülke arasındaki dostluğu hiçbir zaman engellemediği yönündeki görüşleri gerçeği yansıtmamaktadır. Bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, “Bursa'dan Floransa'ya İpek Ticareti”, *Bursa*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 146.

⁴ Dukakin Beyi'ne yazılan 22 Şa'ban 973 (14 Mart 1566) tarihli hüküm için bkz. BAO., *MD V*, s. 442/1180.

⁵ H. İnalcık, *İmtiyâzât*, s. 1178-1180; Aynı yazar, *İmtiyâzât*, *TDVİA.*, s. 246.

⁶ BOA., *KK 74*, s. 247; BOA., *MD VI*, s. 130/274.

⁷ ASF., *Mediceo del Principato 519*, c. 67 ve 693; Aynı tarihte baylosun Antonio (*Antoniya*), Francesco (*Françeşko*) ve Andrea (*Andriya*) isimli adamları için bir yol izni yazılmıştı. 25 Şevval 971 (6 Haziran 1564) tarihli hüküm için bkz. BOA., *KK 74*, s. 20.

⁸ 8 Ocak 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 519*, c. 60.

İstanbul'da bırakmayı düşünüyordu¹. Baylosun kutsal topraklara gitme arzusuyla ilgili olduğu tam olarak kestirilemeyen Sekreter Pierfilippo'ya ait daha erken tarihli mektupta ise baylosun Paşa tarafından saraya davet edildiği ve burada özellikle kadırgalara ilişkin sorguya çekildiğini öğrenmekteyiz. Hatta bu görüşmede ticarî imtiyazlarla ilgili konuşulduğunu da anlamaktayız. Görüşmeden sonra baylosa uygun olan belli bir süre içerisinde diğer Floransalılarla birlikte ayrılması gerektiği de bildirilmişti. Sekreterin mektubuna göre, baylos kısa süre sonra bu izin için Paşa'ya teşekkür etmeye gidecekti. Böylece İstanbul'da bulunan bütün Floransalılarla birlikte deniz yoluyla ülkeden ayrılması gerekecekti².

Buna karşılık, Malta kuşatmasının sona ermesinden sonra baylosun İstanbul'da esir olan Metello Caracciolo'nun kurtarılmasına yönelik bazı girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır³. Bu tarihlerde Osmanlı Devleti ile konsolosluk yetkilileri arasında sorun olduğunu gösteren bir belirti görülmemektedir. Ancak 1566 yılının bahar aylarında itibaren İstanbul'daki Floransalılar arasında bir telaş olduğu kesindir. Floransalıların malları ve canlarını kurtarmak için 1566 yılının Mart ve Nisan aylarında büyük bir hareketlilik ve telaş içinde oldukları görülmektedir. Baylos Albertaccio, Venedik vasıtasıyla Floransa'daki tanıdıklarına gönderdiği mektupta İstanbul'daki durumu çok net biçimde izah etmişti. Malta kuşatması esnasında Duka'nın Haçlı donanmasına verdiği gemi desteği nedeniyle Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa baylosu uyararak İstanbul'dan ayrılmalarını istemişti. Baylos ise zaman kazanmak adına kendisine bu gemilerin Duka'ya ait olmadığını söylemişti. Kadırgaların faaliyetleri nedeniyle sıkıntı içinde olduğunu vurgulayarak en büyük endişesinin bütün Floransalı tüccarları kurtarmak olduğunu da eklemiştir. Ayrıca, Floransa Dukası'nın bu gemilerin Osmanlı karşıtı faaliyetlerini engellemesinin kendileri için en iyi çözüm yolu olduğunu da bildirmişti. Bu sırada İstanbul'dan ayrılması için sıkıştırılan baylos en azından güvenli bir şekilde seyahat edebilmek için sadrazamdan iki defa yol iznini gösteren bir

¹ “...col favore dell Signor Ali primo Basca e visir che il Gran Signore mi dia licenzia per partirmi per seguire il desiderato viaggio di Jerusalemme e lascarci un Vice Balio per fino che da S. e ne sara mandato lo scambio e di nuovo vi prego a parlarne al Illmo Signor Duca...” Floransa'daki Marco d'Arezzo'ya yazılan 23 Mayıs 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 515/A, c. 928; Oğluna yazdığı aynı tarihli başka bir mektubu için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 515/A, c. 929.

² 14 Mart 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 519, c. 694.

³ Metello Caracciolo'nun 23 Kasım 1565 ve Albertaccio degli Alberti'nin 30 Kasım 1565 tarihli mektupları için bkz. ASF. *Mediceo del Principato* 518, c. 456 ve 578.

belge çıkarılmasını rica etmişti. Her şeye rağmen, işlerin yoluna girmesi için de bütün Floransalı tacirlerin toplanarak Duka'nın huzuruna çıkmaları ve ondan artık kadirğaları Osmanlılara karşı kullanmamasını istemelerini iletmişti. Duka'nın Osmanlı topraklarındaki vatandaşlarının zor durumunu görerek bu talebi anlayışla karşılayacağını ummuştu¹.

Baylos bir yandan Duka'nın ikna edilmesini isterken diğer yandan Floransalılara ait malları Sakızlı Giustiniani vasıtasıyla Messina'daki görevlilere ulaştırmaya çalışıyordu. İstanbul'da bulunan birçok Floransalı tacir de mallarını kurtarmak için bu yolu deniyordu. Albertaccio'nun bu mektubundan sonra belgelere uzun süreli bir sessizlik yansımış gibi görünmektedir. Ancak Mayıs ayının ortalarından sonra, daha önce görev süresinin dolmasıyla İstanbul'dan ayrılan eski sekreter Pierfilippo Asirelli'nin yazdığı bir mektup baylosun İstanbul'daki planı hakkında bilgi vermektedir. Venedik'ten Floransa'ya yazılan bu mektuba göre baylos İstanbul'daki bu karmaşayı yoluna koymak niyetindeydi².

İstediklerinin çoğunu gerçekleştiremediği anlaşılan Albertaccio, en azından Osmanlı yönetiminden kendisi ve birçok Floransalı için yol izni almayı başarmıştı. Bahsi geçen belgede ismi "*Alpartaço*" olarak kaydedilen baylosun yol izni 11 Nisan 1566 tarihinde çıkmıştı. İstanbul'dan yanına aldığı "*altı nefer zımmi ve bir zımmiye*" ile birlikte ayrılacağı anlaşılan baylosun da vesikada "*zımmi*" olarak kaydedildiğini belirtmek yerinde olacaktır³. Bu izinden sonra Floransalılar, her ne kadar Osmanlı

¹ 28 Mart 1566 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521, c. 50.

² Pierfilippo Asirelli tarafından yazılan 18 Mayıs 1566 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 657.

³ Cezayir Beylerbeyisi ve Floransa'ya gidiş yolu üzerindeki kadılara yazılan 21 Ramazan 973 (11 Nisan 1566) tarihli hüküm için bkz. BOA., *DFE. RZ. 17/A*, s. 34; Bizim bu noktada dikkatimizi çeken bir diğer nokta ise Divân'dan çıkan bu belgede hem baylosun hem de yanında götürüleceği birisi kadın yedi kişinin zımmi olarak kaydedilmiş olmasıdır. Burada geçen zımmi kelimesi gelişigüzel bir yazım hatasından kaynaklanıyor olamaz. Öyle ki, müste'min adı verilen ahidnâme sahibi yabancı devlet vatandaşlarının Osmanlı yöneticilerince *haraçgüzâr* olarak tanımlanması özel bir husus oluşturmaktadır. 1536 yılında Fransızlara verilen ahidnâme taslağına göre, Osmanlı ülkesinde mukim bir müste'minin ikâmet süresi on yılı aştığı takdirde bu kişinin hukuki statüsü zımmi olarak kabul edilir ve cizye ödemekle mükellef hale gelirdi. Osmanlı Devleti'nde bu konuda bulunan kimselerin dönem dönem cizye mükellefi yapılması yönünde teşebbüslere de rastlanıyordu. Bunun için bkz. Halil İncelik, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticâret", *Doğu-Batı*, Yıl: 6, S. 24 (Ağustos-Eylül-Ekim 2003), s. 63; Ayrıca bkz. D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 232; Bu konuyla ilgili olarak, Venedik baylosu Domenico Trevisano'nun görev süresinin bitiminde Venedik Senatosu'na sunduğu raporda Venedikli haraçgüzârlar hakkında verdiği bilgiler, Floransalılara zımmi gözüyle bakılması konusuna önemli bir katkı sağlamaktadır. Rapora göre, İstanbul'da bulunan Venedik vatandaşlarının hapse girme tehlikesinden kurtulmak ve mallarını müsadereden kurtarmak amacıyla kendi istekleri ile haraçgüzâr statüsüne geçtikleri oluyordu. Bkz. E. Alberi, *Storia Otomana*, s. 185; Nitekim, XV. yüzyıla ait bir kanunnâmede Bursa'da yaşayan bazı kâfirlerin haraçgüzâr olarak yazıldığını teyit eden bilgiler

ordusu Macaristan üzerine bir sefere çıkmış olsa da, Dubrovnik'e ulaşan kara yolunun güvenli olmaması nedeniyle deniz yoluyla ayrılmak için hazırlıklarını ara vermeden sürdürmekteydi. Venedik'e ulaşan haberlere göre Nisan ayının sonuna kadar Sakız'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmayı planlamaktaydılar¹.

Albertaccio, Osmanlı idaresinden aldığı yol izni ile 30 Nisan veya 1 Mayıs 1566 tarihinde² Dubrovnik'e gitmek üzere Floransalıların mallarını yüklediği bir Dubrovnik gemisine binmişti³. Fakat gemi limandayken Kaptan Paşa'nın müdahalesiyle karşılaşmışlardı. Gemide bulunan bütün Floransalılar indirilerek Sakız Adası'na gitmek üzere bir Fransız gemisine binmeye zorlanmışlardı. Paşa'nın emriyle, Messina'ya gönderilmek üzere yüklenen derilerle (*cuora*) birlikte Floransalılara ait neredeyse bütün mallara el konularak sattırılmıştı. Ancak bu beklenmedik gelişmelerin ardından denize açılabilen gemi 12 gün sonra Sakız'a varabilmişti⁴. İstanbul'daki kargaşa esnasında mallarını kaybeden Floransalıların yaklaşık olarak 14.000 altın *scudi* tutarında zarara uğradıkları ayrıca bazı nazik ürünlerin yer aldığı 200 altın *scudi* değerindeki bir sandığın da müsadere edildiği ileri sürülmüştü. Bununla birlikte onlarla gemiye binen Ankonalıların da bütün mallarına el konulduğu ve Floransalılar gibi hiçbir Ankonalı tacirin de İstanbul'da tutulmadığı bildirilmişti. Bütün bu zararlardan şikayetçi olan Floransalılar, ülkelerine vardıklarında Duka'ya şikâyetle bulunacaklarını söylemişlerdi⁵.

Floransa baylosunun İstanbul'da bulunan bütün Floransalılarla birlikte bahar aylarında eşine nadir rastlanan bir şekilde İstanbul'dan kovulduğu artık kesin olarak bilinmektedir. Nitekim, Sokollu Mehmed Paşa'nın yıllar sonra başka bir münasebetle Granduka I. Francesco'ya yazdığı nâmede, Floransa kadırgalarının Osmanlı Devleti'nin

bulunmaktadır. Bkz. Robert Anhegger-Halil İnalçık, *Kânûnnâme-i Sultânî Ber Müceb-i 'Örf-i 'Osmânî*, Ankara 1956, s. 41, 47; Bununla birlikte baylos Albertaccio tarafından bazı konularla ilgili olarak 1560 yılında Duka I. Cosimo'ya gönderilen mektupta Venedik, Dubrovnik ve Sakızlılardan padişahın haraçgüzarları olarak bahsedilmekteydi. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 484/A, c. 749r.

¹ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 741.

² Müsadere nedeniyle Floransalıların hareketi 1 Mayıs'a sarkmış olmalıdır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680r.

³ İstanbul'daki Ceneviz ajanı ise 2 Mayıs tarihli raporunda, baylosun Sultan'dan yol izni alarak o sırada İstanbul'da demirlemiş bir Venedik gemisiyle ayrılmayı düşündüğünü yazmaktaydı. Bkz. Philip Pandely Argenti, *Chius Vincta or The occupation of Chios by the Turks (1566): Their Administration of the Island, 1566-1912*, Cambridge 1941, s. 110.

⁴ Baylos tarafından Sakız'dan yazılan 1 Haziran 1566 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 832; 2 Mayıs tarihli Ceneviz raporu da müsadere eden bir cümleyle bahseder. P. Argenti, *Chius Vincta*, s. 110.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 1044, İstanbul'da vekil olarak bırakılan Antonio Donati de dört yıl boyunca kazandıklarını kaybettiğini belirterek yukarıda verilen kayıpları teyit etmekle birlikte, muhtemelen Floransalı Ricasoli Ailesi kastedilerek, kayıpların çoğunun *Richasoli*'lerin olduğunu yazmıştır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680v.

düşmanı olan İspanya donanmasına yardım etmesinin Kanuni Sultan Süleyman'ı hiddetlendirdiği ve baylosun yalvarışlarına aldırış etmeden Osmanlı topraklarındaki bütün Floransalılarını kovduğunu net biçimde söylemekteydi¹. Zaten Pagnini de Floransa'nın Osmanlı nezdindeki son baylosunun Albertaccio degli Alberti olduğunu söylemektedir. Ona göre, Granduka'ya ait kadırgaların Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele eden Papalığa yardım etmesi, baylosun İstanbul'dan gönderilmesine yol açmıştı². Hatta, Toskana hâkimi tarafından ilişkilerin yeniden iyileştirilmesi amacıyla 1574 yılında İstanbul'a gönderilecek elçiye ve ona yardımcı olmakla görevlendirilen Pera'daki Zoccolanti Rahiplerine verilen talimatlarda, o tarihe kadar iki devlet arasında yapılan antlaşmaların orijinallerinin bulunduğu bir sandığın Albertaccio degli Alberti tarafından İstanbul'dan ayrılmadan önce adı geçen rahiplerin bulunduğu Manastır'a bırakılması da bu olayla ilgilidir³.

Albertaccio İstanbul'dan ayrılmadan önce, geride kalan işlerin takibini yapmak, bazı borçları tahsil etmek veya ödemek, ayrıca konsolosluğa ulaşacak mektuplara cevap vermek üzere Antonio Donati'yi Galata'da vekil olarak bırakmıştı. Antonio Donati bir süre sonra İstanbul'daki bir Fransız görevlisinin evine yerleşmişti⁴. Sakız'a ulaşan Albertaccio ise 1 Haziran'dan sonra 8-10 gün içinde Girit ya da Messina'ya gitmeyi planladığını haber vermişti. Sakız'daki baylostan 12 Haziran'da bir mektup aldığını söyleyen Antonio Donati ise Floransalıların Gaetani ve Mazzinhi tarafından kiralanan bir gemiyle Livorno'ya gitmek için hazırlık yaptıklarını bildirmekteydi⁵. Görüldüğü üzere, Osmanlı yöneticilerin Duka'nın faaliyetlerine tepkisi çok sert olmuş, sadece Floransa'nın resmî temsilcisi kovulmakla kalmayıp, İstanbul'da bulunan bütün Floransa vatandaşları hatta Ankonalıları bile apar topar sınır dışı edilmişti.

¹ ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 14r-v.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 48; Ayrıca bkz. R. Galluzzi, *a.g.e.*, III, s. 84; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 106; Alexander von Miltitz, *Manuel des Consuls*, Vol. II/1, Londra 1838, s. 146; G. Spini, *a.g.m.*, s. 197; Malta Kuşatması'na yardım ettikleri için gönderildikleri yönünde kısa bir bilgi için bkz. James Tracy, "Il commercio italiano in territorio ottomano", Çev. Giovanni Marchi, *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 438.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 284-85; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 86.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680r.

⁵ Albertaccio'nun 1 Haziran tarihli mektubu bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 832; Antonio Donati'nin Galata'dan Marco d'Arezzo'ya gönderdiği 21 Mayıs ve 20 Haziran 1566 tarihli mektuplar için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680v, 1044

Floransa ulusunun temsilcileri ile birlikte sınır dışı edileceği günlerde Osmanlı Devleti hem denizde hem de karada faaliyetlerine devam ediyordu. I. Süleyman'ın sonunu göremeden vefat ettiği Sigetvar Seferi ve Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının Sakız Seferi de bu yıla denk geliyordu. Osmanlı Devleti'nin Rodos Adası'nın zaptından sonra hızla Batı Akdeniz'e hâkim olunması yolunda attığı adımlar Malta muhasarasından sonra yavaşlamış gibi görünse de Osmanlı Devleti'nin müteakip aylarda Sakız Adası üzerine yaptığı sefer bu durumun geçici olduğunu göstermişti¹. Sakız seferi ile üç seneden beri üzerlerine tarh edilen vergiyi ödemekten kaçan Sakızlıların çıkardığı bu meselenin halli de sağlanmış olacaktı². Bununla birlikte, hac yolu üzerinde bulunan adanın dönem dönem korsanlara yataklık yapması, Osmanlı donanmasının faaliyetleri hakkında düşman devletlere istihbarat sağlamaları³ ve bazı Sakızlıların Malta Muhasarası'nda düşmana yardım etmek üzere Malta'ya gittikleri de göz önünde bulundurulursa adanın fethi zaruri hale gelmişti. Zaten İstanbul'dan kaçan bazı gayrimüslimler de bu adada saklanır olmuşlardır⁴. Diğer yandan İspanya'nın aynı sıralarda Flandre'de Fransızlara karşı büyük bir mücadeleye girişmiş olması⁵ Osmanlı Devleti'nin Sakız planları için uygun bir ortam yaratmıştı.

Yukarıda bahsedildiği üzere Floranslıların Sakız'daki Cenevizlilerle yakın ilişkileri bulunmaktaydı. Adanın hâkimi Niccolò Giustiniani hem Duka hem de İstanbul'daki Floranslılara yardım etmekte, Floransa'ya ait tacirlerin malları da zaman zaman Sakız üzerinden İtalya'ya iletilmekteydi. Özellikle Cerbe ve Malta Kuşatması sonrasında İstanbul'a getirilen İspanyol ve Floransalı esirlerin kurtarılmasında yoğun çabaları görülmekteydi. Zaman zaman da Floranslılara ait malları taşıyan ticaret gemileri Sakız Adası'nı kullanmaktaydı. Daha ilginç olanı ise İtalya dışında işbirliği halinde olan bu iki topluluğun Osmanlı topraklarındaki varlığının aynı tarihlerde son bulmasıdır. Osmanlı idarecilerinin Malta sonrası yaşanan sıkıntılı günlerde aldıkları kararlar bu vesileyle daha açık şekilde ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki olaylar

¹ J. E. Storace, *a.g.m.*, s. 520.

² Ş. Turan, *Rodos'un Zaptı*, s. 109.

³ Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 6; J. H. Mordtmann, "Sakız Adası", *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 95.

⁴ Safvet Bey, "Yosef Nassi", *TOEM*, C. III/16 (1 Teşrin-i evvel 1328/14 Ekim 1912), s. 988; D. Goffman, *Levanten Dünya*, s. 54-55; A. F. Örenç, *a.g.m.*, s. 6; Ş. Turan, *Rodos'un Zaptı*, s. 101.

⁵ Aurelio Scetti, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565-1577)*, Ed. Luigi Monga, Arizona 2004, s. 30.

yaşanmadan kısa süre önce diğer Floransa vatandaşları ile ülkesine dönmekte olan baylosluk sekreteri Pierfilippo Asirelli, Gelibolu'ya vardığında kendisinden önce yola çıkan Osmanlı donanmasıyla karşılaşmadığı için memnuniyetini dile getirirken Sakız'ın durumu hakkında da bilgi vermekteydi¹. Onun verdiği bilgilere göre, Osmanlı donanması Sakız Adası'nı ele geçirdikten sonra adanın eski hâkimleri olan Cenevizliler tutuklanarak mahkemeye çıkarılmıştı. Bunların birçoğu İstanbul'a getirilmiş, içlerinden yaşları küçük olan yüz kadar kız ve erkek çocuğu “*devşirmek üzere sultanın sarayında*” alıkonmuş geriye kalanlar ise Karadeniz'e gönderilmişti. Onların yerine ise adaya bir kadı ile bazı Türkler yerleştirilerek bütün kiliseler camiye çevrilmişti. Donanma ise buradan Batı'ya yönelerek İstanbul ve Kuzey Afrika arasında gezinmeye başlamıştı².

Nihayetinde Sakız Adası, İstanbul'dan kovulan Floransalılar ulaşmadan önce 14 Nisan 1566 tarihinde Kaptanıderya Piyâle Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması tarafından kesin olarak ele geçirilmişti³. Piyale Paşa, gerçekten de Pierfilippo'nun bahsettiği gibi, adanın fethini müteakiben Pulya sahillerine kadar uzanan bir sefere çıkmıştı. Bu seferin gerçekleştiği dönemlerde Kanuni Sultan Süleyman Sigetvar önlerinde vefat etmiş ve yerine oğlu II. Selim 24 Eylül 1566'da Osmanlı tahtına oturmuştu⁴. Piyale Paşa İstanbul'a vardıktan sonra yeni padişahın huzuruna çıkarak Sakız Adası'nın anahtarları ve zengin ganimetini kendisine takdim etmişti⁵.

Sakız Adası'nın fethinden sonra Osmanlı donanması, Venedik'in tüm engellemelerine rağmen, Adriyatik'in güneyinde ve Ege Denizi'nde faaliyetine devam etmişti. Toskana hâkimi I. Cosimo de' Medici ise o sıralarda Cezayir'in Bona şehrini ele geçirme planları yapmaktaydı. İspanya Kralı II. Felipe Flandre'deki savaşla uğraşırken Floransa'ya Toskana kadırgalarının Tiren Denizi kıyılarını korumasına yönelik mektuplar gönderiyordu. Fakat o sıralarda donanmasının büyük bölümü bazı görevler için Palermo'ya gitmişti. Floransa'ya dönmeden önce Bona üzerine yaptıkları

¹ ASF., *Mediceo del Principato 521/A*, c. 657.

² ASF., *Mediceo del Principato 521/A*, c. 741; Buna karşılık, sadece Malta Seferi'ne katılan Sakızlı kimselerin tutuklandığı ve Sakız'ın önde gelen kimselerin aileleriyle birlikte İstanbul'a gönderildiği bilinmektedir. Bkz. Ş. Turan, *Sakız*, s. 188-189.

³ J. H. Mordtmann, *a.g.m.*, s. 95.

⁴ Tahta çıkış tarihi ile ilgili bkz. Feridun Emecen, “Selim II”, *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 416.

⁵ Şerafeddin Turan, “Selim II”, *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 435, 437; Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1819.

hücum başarısızlıkla sonuçlanmış ve iki kadirga kaybedilmişti¹. Bunun ardından Tiren Denizi civarına dönen tarikat kadirgaları ile karşılaşan Kılıç Ali Paşa'ya bağlı Osmanlı donanması iki tarafın da ağır zayıat verdiği bir çarpışmaya girişmişti. Galibin kesin olarak belli olmadığı bu korsan savaşları kış mevsiminin gelmesiyle sona ermiş, donanmalar üslerine dönmüşlerdi².

¹ M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 68.

² A. Scetti, *a.g.e.*, s. 37;

III- Toskana Grandukalığı'nın Ortaya Çıkışı ve II. Selim Döneminde Osmanlı-Toskana İlişkileri

Sultan Süleyman'ın vefatı ve yerine II. Selim'in tahta çıktığı haberleri 24 Kasım 1566 tarihinde Floransa'ya ulaşmıştı. Bu haberlere göre, sağlık durumu hassas olan II. Selim babasına göre daha az tehlikeli bir sultandı. Ertesi yıl Floransa'ya ulaştırılan başka haberlerde Türklerin, Venediklilere saldırmak niyetiyle 300 gemilik bir donanmayı denize çıkardıklarını öne sürülüyor ve Papa da bu saldırılara karşı uyarılıyordu¹.

Buna benzer haberler İtalya'da tedirginlik yaratırken I. Cosimo, Papa IV. Pius'la kurduğu iyi ilişkiler neticesinde 1569 yılında kendisinden “*Toskana Grandukası*” unvanını almayı başarmıştı. Fakat bu gelişme Avrupa'da büyük bir yankı uyandırmış, bilhassa Avusturya hâkimi Maximilian ile İspanya Kralı II. Felipe, Papa'nın ona böyle bir unvan vermeye yetkili olmadığını iddia ederek sert tepki göstermişti. I. Cosimo de' Medici ise her hangi bir çatışmaya girmek istemediğinden “*Granduka*” unvanının sadece onursal bir anlam ifade ettiğini savunmuştu². Fakat İspanya'nın Papa'ya olan tepkisi İnebahtı Savaşı öncesindeki Haçlı Birliği oluşturma müzakerelerine bile yansımıştı. II. Felipe temsilcilerine, I. Cosimo'nun Granduka olarak takdim edileceği hiçbir belgenin altına imza atmamaları yönünde emirler vermişti³.

Osmanlı Devleti bu sıralarda bir yandan Kızıldeniz ve Hindistan'da Portekizlilere karşı mücadele etmek zorunda iken⁴ diğer yandan Doğu Akdeniz'deki Osmanlı hâkimiyetini kati şekilde tesis ederek bu bölgelerin güvenliğini sağlamak ve devletin farklı coğrafyalarda bulunan bölgeleri arasında bağlantıyı güvence altına almak amacıyla Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs Adası'nın fethini de gerçekleştirmek zorunda kalmıştı⁵. Adanın bu stratejik öneminin yanısıra, XV. yüzyıl sonlarından itibaren burada üslenen Malta ve Venedik korsanlarının saldırıları Doğu Akdeniz

¹ M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 67-68.

² F. Diaz, *a.g.e.*, s. 188-89; N. Capponi, *a.g.e.*, s. 113.

³ A. Scetti, *a.g.e.*, s. 22, dpn. 51.

⁴ Bunun için bkz. Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004; Safvet Bey, “Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi”, *TOEM*, C. II/10 (1 Teşrin-i evvel 1327/14 Ekim 1911), s. 604-614; Safvet Bey'in hayatı ve eserleri üzerine yapılan bir çalışma için bkz. M. Sait Sütçü, *Türk Deniz Tarihçisi Saffet Bey'in Hayatı ve Eserleri*, Ege Üni. Ed. Fak. Tarih Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir 2010.

⁵ M. Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008, s. 15; Safvet Bey “Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar”, *TOEM*, C. IV/19 (1 Nisan 1329/14 Nisan 1913), s. 1177-1193; Ş. Turan, *Selim II*, s. 438.

ticareti ile Osmanlı hacılarının güvenliğini tehdit eder hale gelmişti¹. Ayrıca adanın eski bir dârülislam olduğu yönünde Şeyhülislâm'dan alınan fetvalar da fethine cevaz veriyordu². Bir görüşe göre Kıbrıs Kralı olma arzusu taşıyan Nakşa Dukası Joseph Nassi'nin teşvikleri de adanın fethi yönünde karar alınmasında etkili olmuştu³. Diğer yandan Latin hâkimiyetinden hoşnut olmayan adadaki yerli Rumların da 1561-1566 yılları arasında ve 1569 yılında muhtemel bir fetih hakkında görüşme yapmak üzere Osmanlı Devleti'ne bir elçilik heyeti gönderdiği de ileri sürülmüştür⁴. Avrupa Devletlerinin böyle bir girişim karşısında Osmanlı karşıtı bir birlik oluşturmasından çekinen Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın itirazlarına rağmen adanın fethine karar verilmişti⁵.

Aynı sıralarda Toskana tersanelerinde gemi inşasına hız verilmişti. Fakat Floransa, II. Felipe'nin tarikatın hizmetleri karşılığında taahhüt ettiği ödemeyi gerçekleştirmemesi üzerine İspanya ile daha önce yapılan antlaşmayı iptal etmişti⁶. Buna rağmen, İspanya'ya yazılan mektuplar ve gönderilen raporlardan anlaşıldığı kadarıyla Toskana Grandukası, Osmanlılara karşı savaşta yer alarak Akdeniz sahnesinde kendisinden bahsettirmek istiyordu. Diğer yandan bunu yaparken de İspanya'ya yanaşma isteği öne çıkıyordu. Hatta bu konuda ne kadar istekli olduğunu göstermek için Osmanlı donanması hakkında aldığı istihbaratı derhal İspanya Kralı ile Papalığa ulaştırıyordu. Henüz 1569 yılında II. Felipe'ye ayrıntılı raporlar sunan I. Francesco'nun en önemli kaynağı aylar önce esaretten kurtardığı *Metello Caracciolo* adındaki hizmetkârıydı. Metello, Napoli'de bulunan babasını ziyarete gittiği sırada Turgut Reis'in komutasındaki korsanlar tarafından ele geçirilerek İstanbul'a getirilmiş ve

¹ M. Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Fethi Öncesinde ve Sonrasında Ada Etrafındaki Korsanlık Faaliyetleri", *Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, Derleme ve Çeviri: M. Akif Erdoğan, Lefkoşa 2010, s. 121-131.

² Kemal Çiçek "Kıbrıs", *TDVİA.*, C. XXV, Ankara 2002, s. 374.

³ Marianna D. Birnbaum, *Gracia Mendes: Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, Çev. Mercan Uluengin, İstanbul 2007, s. 84; Safvet Bey, *Josef Nassi*, s. 987; Benjamin Arbel, "The Jews in Venice and the Ottoman Menace, 1566-1571", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 55-63; A. H. De Groot, "Kıbrıs", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 293; Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1864-65; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 214.

⁴ Costas P. Kyrris, "Kıbrıs'ta Osmanlı Dönemi 1570-1878", *Kubrus: Doğu Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, Derleme ve Çeviri: M. Akif Erdoğan, Lefkoşa 2010, s. 1-45.

⁵ Emin Aysan, *Kıbrıs Seferi (1570-1571): Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi IIIncü Cilt, 3ncü Kısım Eki*, Ankara 1971, s. 11-15.

⁶ M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 177.

yıllarca burada esaret hayatı yaşamıştı. Turgut Reis'in esirleri arasına katılan Metello, onun ölümünden sonra padişahın esiri olarak muamele görmüştü¹. İstanbul zindanlarında bulunduğu süre içerisinde bir yandan Granduka'ya kendisini kurtarması için mektuplar yollarken diğer yandan Türkçe öğrenmeye başlamıştı². Aynı süre zarfında Türkler hakkında birçok şey öğrenmiş, Türk donanmasına karşı verilebilecek muhtemel zararlar hakkında bilgiler edinmişti. Esareten kurtulup Floransa'ya dönünce yaşadıklarını ve öğrendiklerini derhal I. Francesco'ya aktarmıştı. Granduka elde ettiği bu bilgiler üzerine Metello'nun yardımıyla Türk donanmasını yakma planları bile yapmıştı. Bütün bu düşünceler hayata geçirilemese de Metello Caracciolo, Floransa kadırgası *Toscana*'nın komutanı olarak İnebahtı Savaşı'na iştirak etmişti³.

Osmanlı Devleti ise Kıbrıs Seferi öncesi özellikle Venedik'e karşı gerekli tedbirleri almış ve Osmanlı topraklarında bulunan Venediklilere karşı da her türlü takibatı başlatmıştı. Bu amaçla 1570 kış aylarında Divân'dan, özellikle casusluk etme ihtimalleri nedeniyle, Kıbrıs başta olmak üzere Osmanlı topraklarından Venedik'e dönen Venedikli tacirlerin geçtikleri yerlerde üzerlerinin aranması⁴, limanlarda demirli olan gemilerde bulunanların tutuklanması⁵, çeşitli Osmanlı şehirlerindeki baylosların göz hapsine alınması ya da doğrudan hapsedilmesi⁶ ve Adriyatik sahilinde bulunan Türk şehirlerinin tahkim edilerek buradaki askerlerin Venedik yerleşimlerine saldırması⁷ yönünde hükümler çıkarılmıştı⁸.

¹ Albertaccio degli Alberti tarafından Floransa'ya gönderilen 30 Kasım 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 518, c. 578.

² Granduka'ya yazdığı mektuplardan kendisinin 1565 yılından itibaren İstanbul'a getirildiği anlaşılan Metello Caracciolo, bu sırada Floransa baylosu olan Albertaccio degli Alberti ile de iletişime geçme fırsatı bulmuş ve ondan da yardım istemişti. 23 Kasım 1565 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 518, c. 456; 1567 yılı Şubat ve Haziran aylarında hâlâ Granduka'ya kurtarılması için mektuplar gönderiyordu. Muhtemelen 3-4 yıl kadar esaret hayatı yaşadktan sonra kurtarılabilmişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 526, c. 419; ASF., *Mediceo del Principato* 529/A, c. 639

³ M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 124-126.

⁴ 25 Şa'ban 977 (2 Şubat 1570) tarihli örnek hükümler için bkz. BOA., *MDZ XV*, s. 1/2, 2/5, 3/6, 3/7, 3/8.

⁵ Mesela bkz. BOA., *MDZ XV*, s. 3/9.

⁶ Örnek hükümler için bkz. BOA., *MDZ XV*, s. 1/3, 2/4, 3/9, 4/11.

⁷ Örnek hükümler için bkz. BOA., *MDZ XV*, s. 5/13, 6/16, 8/18, 8/21, 9/22.

⁸ Ayrıca bkz. Halil İnalçık, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 145; Safvet Bey, "Sığın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesikalar", *TOEM*, C. II/9 (1 Ağustos 1327), s. 558-562.

Osmanlı askerlerinin Kıbrıs Adası'nı ele geçirmesi üzerine¹ Osmanlılara karşı Venedik, Papalık ve İspanya gemilerinden oluşan bir donanmanın Marcantonio Colonna kumandasında adaya gönderilmesine karar verilmişti². Toskana Grandukası I. Cosimo, Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulacak donanmaya on iki³ gemi göndermeyi kararlaştırmıştı. Fakat bu gemilerin yalnızca üçü Toskana limanlarına ulaşabilmişti. Papa XIII. Gregory, Granduka I. Cosimo ile yapılan antlaşma neticesinde 1572 yılında on iki gemilik donanmasını Türklere karşı savaşıcak olan Hıristiyan donanmasına yeniden dâhil etmeye karar vermişti⁴.

Osmanlı Devleti, ticarî ve askerî açıdan büyük önemi haiz olan Kıbrıs Adası'nın fethini II. Selim zamanında nihayet gerçekleştirmişti. 1484 yılından itibaren Venediklilerin elinde bulunan ada yakında Akdeniz sularında cereyan edecek olan büyük bir mücadelenin merkezi haline gelmişti. II. Selim'in adayı ele geçirme planlarını öğrenen Venedik, tüm çabalarına rağmen Osmanlı yönetimini bu kararından vazgeçirememişti. Nihayet boşuna uğraştığını anlayan cumhuriyet idaresi Avrupa'da çeşitli girişimlerde bulunarak bir Haçlı Birliği oluşturmaya muvaffak olmuştu. Venedik, İspanya ve Papalık kuvvetlerinden müteşekkil düşman müttefik donanmasına, Osmanlı

¹ Donanmanın Kıbrıs Adası'na ulaşmaya kadarki seyri ve harekâtı için bkz. Emin Aysan, *a.g.e.*, s. 163-66; Ayrıca bkz. Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1878-1181; Ayrıca bkz. Kemal Çiçek, *a.g.m.*, s. 374; C. Imber, *a.g.e.*, s. 79; De Groot, *Kıbrıs*, s. 294; Jennings, Magosa'nın 11 aylık kuşatmadan sonra 1572'de ele geçirildiğini belirtir. Bkz. Ronald C. Jennings, "Mağosa", Çev. M Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları*, Ed. M. Akif Erdoğan, İstanbul 2006, s. 293; Aynı yazar, "Lefkoşa", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 366-378; Lefkoşa'nın fethine dair Türkçe bir el yazması için bkz. M. A. Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, s. 86-87, 393-97.

² Papalık ve Toskana Grandukası arasında yapılan antlaşma metni için bkz. P. Alberto Guglielmotti, *Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto*, Firenze 1862, s. 154-157.

³ Bir müttefik gemisinden ele geçirilen esirden alınan bilgiye göre Papalık (*Toskana*) donanmaya 11 kadirge göndermişti. E. Aysan, *a.g.e.*, s. 74/, dnp. 3.

⁴ "Capitulazione delle Galere con Papa Gregorio; Capitulatione tra la S.ta di N. Signore Gregorio XIII a nome suo proprio et de la S.ta Apostolica et il Serenissimo Gran Duca di Toscana per la condotta de li XII galere di S. Altezza al servizio et stipendio di S. S.ta per l'effetto de la lega contra il Turco...Roma Julij MDLXXII, Gregorio XIII" Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 23, Ins. 30, c. I; Ayrıca bkz. M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 177-78.

vesikalarında kısaca “*duka*”¹ olarak bahsedilen Toskana Grandukası ve St. Stephen Tarikatı gemileri de destek vermişti².

Bu noktada altı çizilmesi gereken en önemli konu, Osmanlı kaynaklarında *Singun Donanma* veya *Singun Seferi*³ olarak geçen İnebahtı Muharebesi’ne katılan Toskana kadırgalarının uzun süre Papalık kadırgaları olarak zikredilmesidir. Hâlbuki Osmanlılara karşı savaşa iştirak eden Papa, birliğe verdiği donanma desteğini büyük oranda Toskana Grandukalığı’ndan kiraladığı gemilerden sağlamıştı. Papa ve Granduka arasında kadırgaların kiralanması konusunda yapılan antlaşmaya göre tarikat kadırgalarının da dâhil olduğu on iki⁴ adet Toskana gemisi Papa tarafından atanan Marcantonio Colonna komutasına verilmişti⁵. Bu antlaşmanın bir benzeri Osmanlı Devleti’ne karşı mücadelenin devam ettirilmesi adına Papa V. Pius’un 1571’de ölümünden sonra yerine geçen Papa XIII. Gregory ile de imzalanmıştı⁶.

Başlangıçta II. Felipe’nin karşı çıkması ve Papa’nın isteksizliği Toskanalıların Haçlı Birliği’ne katılmasını geciktiriyordu. Nihayet bu kriz Granduka’ya ait filonun Papalık donanmasının bir parçası olarak gösterilmesiyle aşılmış ve buna dair bir de

¹ “*Südde-i sa’âdetüme mektup gönderüp ‘Filip Kral Venedik’e mu’âvenet için yüz pâre kadırğa Papa’ya virüp ihzârına acele eyledüklerin’ ve bi’l-cümle eğer Venediğe müteallik ve eğer Papa ve Duka ve Beç kralı ve sair Frengistan ve gayriye müteferrik her ne ki i’lâm olunmuş ise mufassalan ma’lûm-ı şerifim olmuşdur...*”. Dubrovnik beylerine yazılan 21 Za. 978 (16 Nisan 1571) tarihli hüküm için bkz. BOA., MD XII, s. 123/266.

² İdris Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *TDVİA.*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 287; İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devletile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dâir Bazı Hazinei Evrak Kayıtları”, *Türkiyat Mecmuası*, C. III, (1926-33), Ankara 1935, s. 273.

³ M. Cavid Baysun, “Lepanto”, *MEBİA.*, C. VII, s. 39; İncalcık bu savaşı XIV. Haçlı Seferi olarak nitelendirmektedir. Bkz. H. İncalcık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 119.

⁴ Kâtip Çelebi bu bilgiyi teyit etmekle birlikte gemi sayısını farklı verir. Papalık donanması yerine on gemiden oluşan Dukalık donanmasının Haçlı birliğine destek verdiğiinden bahsederken donanmaya komuta eden esas kaptanların yanında Toskana kaptanından “*Duka kapudanı*” olarak söz eder. Bkz. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü’l-Kibâr*, s. 113.

⁵ Uzun müzakerelerden sonra akdedilen antlaşmaya göre Papa’nın hizmetine verilecek olan bu kadırgaların bütün araç-gereç, cephane, silâh, top ve gerekli olan diğer şeylerle birlikte tam teşekküllü halde 1571 Nisan ayı sonuna kadar hazır hale getirilmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca kadırgalarda altmış kadar subay ve denizci görev yapacak olup, kendilerine hizmetleri karşılığında aylık beş yüz altın *scudi* ödenecekti. Antlaşma maddeleri için bkz. M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 112-113; Camillo Manfroni, “La lega cristiana nel 1572 con lettere di M. Antonio Colonna”, *Archivio della R. Società romana di storia patria*, Vol. XVI, Roma 1893, s. 363; Ayrıca bkz. F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 177; M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 177-178; A. Scetti, *a.g.e.*, s. 34, 40.

⁶ F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 178; Antlaşma metninde şöyle demektedir: “*Capitulatione delle Galere con Papa Gregorio; Capitulatione tra la S. ^{ta} di N. Signore Gregorio XIII a nome suo proprio et de la S.ta Apostolica et il Serenissimo Gran Duca di Toscana per la condotta de li XII galere di S. Altezza al servizio et stipendio di S. S. ^{ta} per l’effetto de la lega contra il Turco...Roma Julij MDLXXII, Gregorio XIII*” Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 23, ins. 30, c. I

antlaşma imzalanmıştı¹. Bunun hemen öncesinde “*Granduka*” unvanı alması nedeniyle İspanya Kralı ve Avusturya İmparatoru tarafından dışlandığını gören I. Cosimo’nun kendisine, Avrupa’da uzun süre yeni müttefikler aradığı hatta Osmanlı Devleti nezdinde teşebbüslerde bulunarak Joseph Nassi ile de iletişime geçtiği iddia edilmiştir². Nitekim *Granduka* unvanı almasına karşı çıkan İspanya Kralı’nın Toskana’daki toprakları nedeniyle Medici hükümetine güvenmediği ve kendilerini sürekli olarak gözetim altında tuttuğu da bilinmekteydi³.

Bütün bu iddialarla birlikte, Papa V. Pius’la yapılan antlaşma neticesinde Haçlı donanmasına katılan Toskana gemilerinden beşi şövalyelere bağlı iken geri kalan kısmı doğrudan *Granduka*’ya tâbi donanmadan temin edilmişti. Papalık gemileriyle birlikte İnebahtı’da mücadele eden bu kadırgalar Pompeo Colonna komutasında *Capitana*, Alfonso d’Appiano ve onunla birlikte dönemin bir başka ünlü kaptanı Gianpaolo Berardetti da Spoleto komutasında *Padrona*, Şövalye Olgiate idaresindeki *Reina*, Alessandro Negroni komutasında Papalık piyade birlikleri komutanı Onorato Caetani’nin de yer aldığı *Grifona*, Antonio d’Ascoli ve Duka Ippolito Tebaldini komutasındaki *Soprana*, Metello Caracciolo komutasında *Toscana*, Baccio di Pisa komutasında *Vittoria*, Jacopo Perpignano komutasında *Pace*, Ercole Lotta komutasında *Pisana*; Tommaso de’ Medici ve onunla birlikte Gian Maria Puccini komutasında *Fiorenza*, Pandolfo Strozzi komutasında *Santa Maria*, Angelo Biffoli komutasında *San Giovanni*; Fabio (veya Fulvio) Galerati komutasında *Elbicina*⁴ ve Marcantonio Colonna tarafından atanan Mondragone Dukası Ettore Caraffa’yla birlikte Pirro Malvezzi komutasındaki *Serena*’dan oluşmaktaydı. Bu donanmaya ayrıca en az altı yelkenli savaş gemisinden oluşan küçük bir de filo eşlik etmekteydi⁵. Tarikat kadırgalarından oluşan birliğin başında Şövalye *Cesare Cavaniglia* bulunmaktaydı¹.

¹ Floransa’nın birliğe katılması yönünde İspanya ve Papalık arasındaki müzakereler için bkz. M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 114-24; Ayrıca bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 200-1.

² Aslında Nassi’nin Floransalılarla ilişkileri çok daha eskiye dayanmaktaydı. Henüz 1558 yılında I. Cosimo’ya bizzat yazdığı bir mektup bulunmaktadır. 31 Ağustos 1558 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 470A*, c. 990; Diğer yandan, Osman idarecilerinin Floransalılara ve Dubrovniklilere nispeten kendi tebaaları olan ve İspanyol zulmüne uğrayan Musevilere daha fazla güvenmeye meyilli oldukları için bunlar dönem dönem önemli ticarî ve siyasî ayrıcalıklar elde etmişlerdi. Bkz. D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 215.

³ F. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 296-297.

⁴ Bazı kaynak ve çalışmalarda “*Elbigina*” olarak da geçmektedir.

⁵ P. Alberto Guglielmotti, *a.g.e.*, s. 158-159; M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 129-130; Ayrıca bkz. A. Scetti, *a.g.e.*, s. 40; Savaşa katılan Türk ve Hristiyan gemileri ile gemi kaptanlarının listesi için bkz. Girolamo

8 Haziran 1571 tarihinde Livorno'dan ayrılan Toskana kadırgaları piyade ve diğer askerî birlikleri almak, ayrıca gerekli sefer hazırlıklarını yapmak üzere Civitavecchia'da mola verdiler. Daha sonra Hıristiyan donanmasının toplanma yeri olan Napoli'ye hareket ederek esas donanma ile birleştiler. Ağustos ayında Napoli'de toplanan Hıristiyan donanmaları gerekli hazırlıkları gördükten sonra Akdeniz'e açıldı². Buna karşılık 7 Ekim 1571'de uzun süren yolculuk ve yorucu bir savaştan sonra Osmanlı donanması müttefik Haçlı donanması ile karşı karşıya geldi. Öğleye doğru başlayan şiddetli ve kanlı bir savaş cereyan etti³.

Osmanlılar kadar olmasa da oldukça önemli kayıplar veren Hıristiyan donanmasında yer alan *Fiorenza* tarikat kadırgası da etrafını çeviren Osmanlı kadırgaları ve tekneleri tarafından kullanılamayacak derecede hırpalanmıştı. Tommaso de' Medici oldukça ağır şekilde yaralanmış, mürettebattan birçoğu Osmanlı levendleri tarafından öldürülmüş, yalnızca on dört kişi hayatta kalabilmişti. Enkaz haline dönen gemi akıntıya kapılmış ve ancak bir müttefik gemisinin yardımı ile limana çekilebilmişti. Diğer bir Toskana gemisi *San Giovanni* Osmanlı askerlerinin top ve tüfek mermileri ile delik deşik edilmişti. Gemide görev yapan 60 kişi öldürülmüş, boğazına aldığı iki kurşunla yaralanan tarikat şövalyesi ve Kaptan Angelo Biffoli'nin de dâhil olduğu yüz elli mürettebat yaralanmıştı. Geminin ikinci kaptanı *Tullio da Velletri* de mücadelede hayatını kaybetmişti. Gemi ancak bir Venedik kadırgasının zamanında müdahalesi ile kurtulabilmişti⁴.

Papalık donanmasında bulunan diğer bir gemi *Toscana* ise mücadelelerin ilk günlerinde Türk askerleri tarafından pusuya düşürülmüştü. Bu sırada yanına aldığı birliklerle karaya çıkmış olan Türkleri yakından tanıyan Kaptan Metello Caracciolo da bu tuzağa düşmüştü. Elli kadar atlı ve silâhlı Türk levendinin arasında kalan düşman askerleri kanlı bir mücadele vererek kurtulmayı başarmıştı. Savaşın en şiddetli anlarında Hıristiyan donanmasının sağ ve sol kanatlarına yerleştirilen tarikat gemileri Don

Catena, *Vita del gloriosissimo papa Pio V*, Roma 1587, s. 355-362; Angus Konstam, *Lepanto 1571: The Greatest Naval Battle of the Renaissance*, Osprey, Oxford 2003, s. 23-25; Ayrıca bkz. Mario Tosi, *La Società Romana dalla feudalità al patriziato (1816-1853)*, Roma 1968, s. 111; H. İnalçık, *İnebahtı*, s. 146-147.

¹ M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 130.

² M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 131.

³ İ. Bostan, *a.g.m.*, s. 288.

⁴ P. Alberto Guglielmotti, *a.g.e.*, s. 231; M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 134.

John'un zor duruma düştüğü anlarda kendisine yardıma gelmişti. *Capitana* ve *Grifona* isimli gemiler Türklere karşı mücadelelerinde iki amiral kadırgası ile Kara Hoca'nın kadırgasını mağlup etmeyi başarmıştı¹.

Her iki tarafın da kayıplar verdiği mücadelenin ilginç bir noktası ise kurtulduktan sonra Toskana elçisi olarak barış müzakerelerini yürütmek üzere ilerleyen yıllarda Osmanlı başkentine gönderilecek olan Bongianni Gianfigliuzzi'nin de Osmanlı askerlerinin eline esir düşenler arasında bulunuyor olmasıydı². İtalyan kaynaklarından anlaşıldığı kadar Hıristiyan donanmasına en çok zarar veren Osmanlı kaptanı Kılıç Ali Paşa'ydı. Söylendiğine göre Ali Paşa, komutasındaki filo ile on iki kadar düşman kadırgasını tahrip ederek binden fazla kişiyi öldürmüştü. Hatta Marcantonio Colonna da dâhil diğer Hıristiyan kaptanları yardım etmeselerdi Ali Paşa'nın verdiği tahribat daha da artacaktı³.

Savaş sonunda, Toskana kadırgalarından birçoğu kötü hava koşulları nedeniyle kaybedilmiş sadece üç tanesi Livorno'ya dönebilmişti⁴. Bu büyük savaşta en büyük kaybı 190 gemisini kaybeden Osmanlı donanması yaşamış, bununla birlikte müttefik donanması sadece 15 gemisini yitirmişse de geriye kalanların birçoğu tahrip olmuştu. Ayrıca savaşa katılan birçok Hıristiyan asilzâde ve asker de hayatını kaybetmişti⁵.

İnebahtı'dan sonra iki büyük rakip Osmanlı Devleti ile İspanya arasında ikinci dereceden mücadele alanı haline gelen Akdeniz'de, irili ufaklı birçok aktörün hareketini kolaylaştıran bir boşluk meydana gelmişti. 1574'deki Tunus zaferinden sonra Osmanlı-İspanyol mücadelesi çerçevesinde yaşanan büyük donanma savaşlarının yerini korsan savaşları almıştı⁶. Hem Osmanlı hem de Hıristiyan dünyasından birçok kişi korsanlık ve korsan faaliyetlerini yeniden canlandırmış, bilhassa Cezayir, Tunus, Toskana ve Malta gemilerinin yaptığı yağma akınlarından pay elde etmek isteyen maceracı birçok gönüllü korsan bu saflara katılmıştı. Bu noktada Medici hükümeti de bu fırsatı en iyi

¹ M. Aglietti, *a.g.m.*, s. 133-34.

² Alessandra Contini-Paola Volpini, *Istruzioni agli ambasciatori e inviati medicei in Spagna e nell' "Italia spagnola" (1536-1648)*, I-1536-1586, Firenze 2007, s. 425/not 3.

³ P. Alberto Guglielmotti, *a.g.e.*, s. 231.

⁴ F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 177.

⁵ İ. Bostan, *a.g.m.*, s. 288.

⁶ İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul 2009, s. 23; Alberto Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice 1580-1615*, Berkeley-Los Angeles 1967, s. 82.; Bülent Arı, *Akdeniz'de Korsanlık*, s. 270.

şekilde değerlendirmek istemiş ve Akdeniz’de artan korsan faaliyetlerine tarikat saflarından da sayısız kimseler katılmıştı. Medicilerin bu siyaseti Ege adaları, Kuzey Afrika ve Anadolu kıyılarından zaptettikleri ganimet ve esirlerle ülkelerine dönen yağmacı bir şövalyeler grubunu ortaya çıkarmıştı¹. Gerçekten de tarikat kadırgalarının neredeyse her yıl, bazen İspanya donanması ve Malta Şövalyeleriyle müştereken bazen de yalnız başına, Akdeniz’de düzenledikleri yağma seferleri Osmanlı korsanlarının müdahaleleriyle karşılaşır olmuştu². Özellikle Maltalılar ile ortaklaşa düzenlenen yağma harekâtları XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde en üst seviyeye ulaşmıştı³.

1573 yılına gelindiğinde I. Cosimo, Papa XIII. Gregory’nin Toskana donanmasını tekrar kiralayabileceğini umuyordu. Lakin, bu tarihte Venediklilerin Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından feragat etmesi ve yüklü bir tazminat karşılığında Osmanlı Devleti ile barış antlaşması yapmasını müteakiben⁴ İspanya, Venedik ve Papalık devletlerinden oluşan Kutsal Haçlı Birliği ilga edilmişti. Yalnız kalan İspanya 1572 yılının Temmuz ayında donanmasını, Akdeniz’de bulunan Osmanlı topraklarına saldırmak üzere yola çıkarmıştı. Aslında İspanya Kralı’nın da Venedikliler gibi Osmanlı Devleti’yle barış yapmaya meyilli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için İspanyol ajanları İstanbul’da nabız yoklamaktaydı. 1573 yılında yapılan barış antlaşmasında Venedik adına çalışan Yahudi Joseph Nassi’nin yardımına başvurulmuştu. Bu amaçla Ali Paşa’nın savaşta esir düşen oğlu ile birlikte Floransalı Vergilio Polidori ve yanında yer alan diğer elçiler barış görüşmeleri yapmak üzere İstanbul’a gelmişlerdi. Bu sıralarda Osmanlı donanması Kaptanıderya Piyale Paşa kumandasında Mora ile Güney Arnavutluk sularına kadar uzanmışlardı. Buna rağmen İspanyollar Osmanlı donanmasının karşısına çıkmamıştır⁵.

¹ F. Angiolini, *l’Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 51; M. Akif Erdoğan, *Korsanlık Faaliyetleri*, s. 127.

² Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 384-385; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 147; A. Scetti, *a.g.e.*, s. 41; Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1689.

³ S. Bono, *a.g.e.*, s. 85.

⁴ Halil İnalçık, “The Heyday and Decline of the Ottoman Empire”, *Cambridge History of Islam*, Ed. P. M. Holt, Ann K. S. Lambton and Bernard Lewis, Cambridge 1970, s. 336-337; Venedik’in Kıbrıs’tan ve Sopot Kalesi’nden feragat ederek 300.000 altın savaş tazminatı ödemeyi ve Zenta Adası’nın haracını artırmayı teklif eden antlaşmayı imzalaması Venedik elçisinin “*Türkler, sanki İnebahtı Muharebesi’ni kazanmışlar*” şeklinde yorum yapmasına neden olmuştu. Bkz. N. Jorga, *a.g.e.*, s. 140.

⁵ N. Jorga, *a.g.e.*, s. 141.

Papa, Floransa ile olan antlaşmayı yenilemekten imtina etmiş, aynı şekilde II. Felipe de dukalık gemilerini kiralaması durumunda ödeme yapmak zorunda kalacağı için ne Granduka ne de Şövalyelerle bir antlaşma yapmayı arzulamıştı. Bu şartlar altında Mediciler yıllarca masraf yaptıkları donanmalarının büyük bir kısmını yedeğe çekmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu nedenle 1573 yılı Nisan ayında iki savaş gemisi ve küçük bir kadirgayı elden çıkarmışlardı. Geriye sadece bir savaş gemisi ve altı kadirga kalmıştı ki bunların beşi devlet, bir tanesi de Şövalyelere aitti¹. Aynı yıl içerisinde Osmanlı Devleti Venedik'le oldukça iyi şartlarda antlaşma imzalamasına rağmen, Toskana yönetimi garip şekilde bir süre daha tarikat kadirgalarının Osmanlı gemilerine karşı faaliyetlerine tam destek vermişti². Haçlı birliğinin dağılmasının ardından diğer bölgelerdeki meselelerle uğraşan İspanya dışında Venedik'in de yapılan barış antlaşmasıyla Osmanlı karşıtı faaliyetlerine son vermesi, Toskana'nın ansızın tek başına kalmasına yol açmıştı³. Artık Medicilerin Akdeniz politikalarını ve stratejik hedeflerini yeniden gözden geçirmeleri gerekiyordu. Bu amaçla I. Cosimo hem Katolik İspanya karşısında denge unsuru hem de II. Felipe'nin egemenliğine alternatif olarak Fransa Kralı'na yanaşmayı denese de İspanya'yı tam olarak karşısına alacak güce sahip değildi⁴.

Bu tarihten sonra Akdeniz'deki Müslüman-Hıristiyan mücadelesi daha sakin bir döneme girmişti. Yukarıda belirtildiği gibi bu dönemde büyük çatışmaların yerini artık korsan savaşları almaya başlamıştı. Özellikle Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı filoları ile Malta, St. Stephen Şövalyeleri ve diğer İtalyan devletlerinin deniz güçleri bu mücadele içinde yer almaya başlamıştı. Bu dönemin Akdeniz Dünyasındaki olayları değerlendiren Salvatore Bono'ya göre, bu Hıristiyan tarikatların sadece dinlerini korumak uğruna Osmanlı tehlikesine karşı savaştıkları yolundaki fikirler gerçeği yansıtmaktan uzak ve taraflı görüşler olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu mücadelelerin devam edebilmesi ancak yağma akınlarından elde edilecek gelirlere bağlı hale gelmişti. Hıristiyanlar gibi Osmanlı korsanları da Akdeniz'deki bu mücadeleyi

¹ F. Angiolini, *a.g.e.*, s. 179; M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 178-179.

² F. Diaz, *a.g.e.*, s. 292; Başka bir görüşe göre Granduka, Türklerle Hıristiyan güçler arasında Kıbrıs üzerine yapılan savaşı bitirecek antlaşmalara kendisini de dahil etmeye çalışmıştı. Bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 204.

³ F. Angiolini, *l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 48.

⁴ G. Spini, *a.g.m.*, s. 197.

sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları esir ve ganimeti temin edebilmek amacıyla kârlı ve bir o kadar da şiddetli korsan savaşlarına girişmişlerdi¹.

1574 yılında ölen I. Cosimo'dan sonra tahta çıkan oğlu I. Francesco de' Medici ayrıca St. Stephen Tarikatı'nın *Büyük Üstadı* unvanına da sahip olmuştu. Francesco da babasının izlediği politikayı sürdürmeye çalışmış, bu amaçla Toskana'nın denizdeki gücüne önemli ölçüde katkı sağlayacak bir donanma kompleksi inşa ettirmişti. Fakat bu donanmanın ihtiyaçları ilerleyen yıllarda dükalık maliyesini oldukça zor duruma sokmuştu².

Uluslararası düzeyde önemli bir yer edinmeye çalışan yeni Granduka, her fırsatta tarikat gemilerini ihtiyacı olan devletlere kiralama yolunu seçmekteydi. Bu yolla Papalık ve İspanya ile ilişkiler devam ettirilmekteydi. Aynı yıl Grandukalık gemilerinden iki tanesi kiralama yöntemiyle İspanya Kralı II. Felipe ve Papa XIII. Gregory'nin hizmetine verilmişti. Dört adet tarikat gemisi ise Orta Akdeniz'de Kuzey Afrika ve Levant kıyıları boyunca yağma akınları yapmak üzere görevlendirilmişti. Livorno Limanı'ndan ayrılan gemiler Messina'da bir süre kaldıktan sonra, 22 Haziran-11 Temmuz 1574 tarihleri arasında mürettebat ve yolcuları tutsak edilen beş Osmanlı karamürselini³ ele geçirerek batırmışlardı. Erzak ihtiyacını gidermek üzere Messina'ya dönen gemiler 7 Ağustos'ta tekrar Kuzey Afrika kıyılarına doğru yelken açmışlardı⁴. Bu yıla ait bir kayda göre tarikat şövalyelerinin Doğu Akdeniz'e yaptıkları iki sefer esnasında ele geçirilen bir Osmanlı karamürselinden birçoğu Anadolu'nun değişik bölgelerinden gelen üç yüz tutsak elde edilmişti⁵.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Akdeniz havzası ülkelerinde baş gösteren ekonomik sıkıntılardan etkilenen Toskana Grandukalığı, bu ekonomik durgunluğu canlandırmak amacıyla bir süredir gergin ilişkiler yaşadığı Osmanlı Devleti ile ticarî müzakerelere girişme kararı aldı. Özellikle yeniden kurulan Livorno limanının doğudan gelecek tacirler ve İstanbul ile kurulacak yeni ticarî bağlantılarla canlandırılması

¹ S. Bono, *a.g.e.*, s. 80-81.

² M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 178.

³ İlk Osmanlı çektirisi olma özelliğini taşıyan bu gemiler ilerleyen yıllarda nakliye işlerinde kullanılmıştır. Bkz. İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005, s. 234; Aynı yazar, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s. 88.

⁴ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 85-86.

⁵ S. Bono, *a.g.e.*, s. 79-80.

Toskana Devleti için oldukça fazla önem arz etmekteydi. Levant'tan gelecek çok sayıdaki Rum ve Yahudi'nin burada ikamet ettirilmesi limandaki ticaret trafiğinin canlanması manasına geliyordu. Diğer yandan tarikat gemilerinin Akdeniz'de her türlü Osmanlı gemisine karşı giriştikleri korsanlık faaliyetleri bu amacın önünde bir engel olarak duruyordu. Buna rağmen Granduka, Osmanlı Devleti ile ilişkileri yeniden eski haline getirmek için şansını demeye karar verdi¹.

Daha önceden olduğu gibi İnebahtı sonrasında da Floransalı tacirler Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki ticarî faaliyetlerine yabancı bir devletin bayrağı altında değil de kendi bandıraları altında ve doğrudan sürdürebilmek için hükümetlerine baskı yapıyordu. Başka bir deyişle, gerek savaş gerekse barış dönemlerinde kendi faaliyetlerine her hangi bir zarar gelmeden Livorno'da sâkin olan Yahudi ve Ermeni tacirlerin Akdeniz havzasındaki dindaşları ile kurdukları yakın ilişkilerin benzerini kurma ve onların aracılığı olmadan ticarî bir düzene ulaşma istekleri Floransa yöneticilerini harekete geçiren bir unsur durumuna gelmişti. Toskana Grandukaları bu amaçla muhtelif tarihlerde Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini düzenlemek için sonuçsuz girişimlerde bulunmuşlardı². Bu girişimlerden ilki II. Selim'in iktidarının son yılına rastlamıştı.

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 8-9, 66.

² C. Mangio, *Alcuni momenti*, s. 74.

IV- Toskana Grandukalığı'nın Barış Çabaları ve Elçilik Faaliyetleri

Granduka I. Francesco (1574-1587), babasının ölümünün ardından tahta çıkar çıkmaz Osmanlı Devleti ile 1565'ten sonra yarıda kalan ve 1571'deki savaşıla daha da kötüleşen ilişkileri yeniden tesis etme kararı aldı. I. Cosimo de' Medici zamanında takip edilen siyaset bir adım daha ileri götürülerek Osmanlı hükümeti ile doğrudan görüşmeler yapmak üzere *Lodovico Canacci*'nin İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Henüz hayattayken *"bu imparatorlukta yüz yıldan fazladır ticaret yapan"* Floransalılar adına eski imtiyazların onaylanmasını umut eden Granduka I. Cosimo, taslağı 29 Mayıs 1573'de hazırlanan ahidnâmeye yeni bir madde ekletmeyi de ihmal etmemişti¹.

Bu maddede; *"Toskana Grandukası veya herhangi diğer bir Hıristiyan hükümdardan ötürü doğacak savaşlardan dolayı gerek denizde gerekse karada ne Floransa tüccarları ne de onların mallarına zarar verilmemesi; yine Granduka veya onun St. Stephen Şövalyeleri Tarikatı'na ait kadirga, tekne veya (yelkenli savaş) gemilerinden dolayı onlara müdahale edilmemesi"* yazılmıştı. *"Bu tür konuların tüccarlarla değil hükümdarlarla ilgili olmasından dolayı"* padişahın bunları kabul etmesinde bir sakınca yoktu². Aslında görüşmelere başlanması için Floransalı tüccarlar adına Floransa Yün Loncası Granduka'ya baskı yapmıştı. Fakat müzakerelere başlamadan önce tüccarlar Granduka'dan, St. Stephen Tarikatı kadırgalarının faaliyetleri ve ülkelerinin Osmanlı karşısı birliklere iştirakinden dolayı Osmanlı idarecilerinin bir misilleme yapmasını engelleyecek bir güvence talep etmişlerdi. Medici Sarayı tarikatın saldırılarını sınırlandırma konusunda kendi tüccarlarına söz verirken, bu

¹ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 281; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 85.

² Ahidnâmeye eklenmesi düşünülen madde şu şekildedir: *"Che li mercanti fiorentini, o loro commettenti non possino esser molestati ne loro, ne loro mercanzie et robe per cagioni di guerre che nascessino dal Sereniss^{mo} Gran Duca di Toscana, o da qual'altro si voglia Principe Cristiano, così per mare come per terra; ne ancora per conto delle Galere, o altri legni, o Vascelli del prefato Sereniss^{mo} Gran Duca, e della sua Religione de' Cavalieri di S. Stefano, per esser cose spectanti a Principi, et non a Mercanti, ma che possino liberamente andar et negotiar per tutto l'impero del Gran Signore, et portar, condur, mandar, et trarre tutte le mercantie non proibite pagando li debiti comerchi, altrimenti non ardirebbon mandar le loro mercantie, et robe per timor che le non fussin prese, et ritenute"*. Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 282-283; Ayrıca bkz. M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107, dñ. 9; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 88; M. Greene, *a.g.e.*, s. 88.

konu yukarıda bahsedilen ek maddeyle Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmeye çalışılmıştı¹.

Bu sırada Osmanlı tahtında değişiklik olmuş, 22 Aralık 1574 tarihinde II. Selim'in vefatı üzerine oğlu III. Murad yeni hükümdar olarak devletin başına geçmişti. Bundan bir süre sonra İstanbul'a gönderilen çeşitli devletlerin elçileri yeni padişahı tebrik ederek eski antlaşmaları yenilemişlerdi. Özellikle Venedik elçisi Soranzo'nun efendisinin tebrik mektubuyla birlikte padişaha sunulmak üzere getirdiği 50.000 altınlık hediye göze çarpmaktaydı. Onun dışında Lehistan, Dubrovnik ve İran elçileri de aynı vazifeyi ifa etmek üzere zengin hediyelerle İstanbul'a gelmişlerdi².

Anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti'yle barış müzakerelerine başlama girişimi I. Cosimo'nun iktidarının son yılında başlatılmış olup onun ölümünün ardından oğlu I. Francesco tarafından devam ettirilecek öncelikli iş olarak ele alınmıştı. Bu nedenle Floransalıların barış teşebbüslerinin yeni Osmanlı Sultanı'nın tahta çıkmasıyla ilgili olması gerektir. Bu konuya dair elimizde bulunan yegâne Türkçe belge 10 Şubat 1574 tarihini taşımaktadır. Vesikada "*Filordin Dukası*" tarafından Osmanlı Sarayı'na gönderilen bir elçi vasıtasıyla Osmanlı sultanından, Osmanlı topraklarında ticaret yapmak üzere gemiler gönderebilmek ve Floransalı tacirlerin işleriyle ilgilenmek üzere bir baylos tayin edebilmek için izin istenmişti. Bunun üzerine Osmanlı sultanı da "*dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak*" şartıyla Floransalılara istedikleri izni vermişti. Görüşmeleri yürütmek üzere Granduka'nın mektubuyla birlikte bir Floransa elçisi ve baylosunun İstanbul'a gönderilmesi istenmişti³. Fakat hükümde herhangi bir antlaşmaya varıldığına veya ahidnâme verildiğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Bu

¹ M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107.

² Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *TDVİA.*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 172.

³ "*Vilâyet-i Filordin Dukası'na yazılan hükm-i hümayûnun sûretidir, hâlâ südde-i seniyye-i sa'âdetmekân ve 'atebe-i 'ulyâ-unvanımıza ki melce-i selâtin-i cihân ve mence-i havâkin-i zamandır âdemin gönderüp arz-ı dostluk ve ubûdiyyet ve izhâr-ı muhâleset ve rûkiyyet idüp memâlik-i mahrûseme ticâret için gemilerin göndermeğe ve irsâl olunacak bâzergânlarınız konsolosluk itmek için bir mu'temedün-aleyh âdemin göndermek hususunda icâzet-i hümayûnumuz rica idüp ve min-bâ'd yüce Âsitânemizin dostlarına dost ve düşmanlarına düşman olmak târikiyle da 'vâ-i sadâkât ve muhâleset izhâr eylemişsin imdi... hâlâ muradunuz üzre âdemlerin südde-i sa'âdetime ve bâzergânlarınız memâlik-i mahrûsemize gelmeğe icâzet-i âli-nihmetimiz mukârin olmuşdur...*". 18 Şevvalü'l-mükerrem 981 (10 Şubat 1574) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXIII*, s. 282/603; Ayrıca bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 146, dpn. 2; Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1368-1369.

hüküm muhtemelen sadece Toskana Devleti'nin görüşme talebini iletmek üzere önceden gönderilen bir elçiye verilen cevap niteliğindedir¹.

Nitekim hemen müteakip aylarda Toskana Grandukalığı yeni elçilik heyetinin yolculuğu için hazırlıklara başlayacaktı. İlişkileri düzenleyebilmek için elçinin öncelikle Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa ile görüşmesi temin edilmeye çalışılmıştı. Elçi Sadrazamla görüşme fırsatını yakaladığı zaman kendisine Floransa halkının iyi niyetinin bir göstergesi olarak 500 frank pişkeş sunacaktı. Bu amaçla daha 30 Nisan 1574 tarihinde anlaşma yollarını aramak üzere Sadrazama bir mektup yazılmıştı. Diğer mektuplarda olduğu gibi bu mektupta da özellikle St. Stephen Tarikat'ına ait kadırgalar veya Grandukalığa ait gemilerin yol açabileceği sorunların, anlamsız bir şekilde ticarî meselelerin dışında tutulması gerektiğini ısrarla vurgulamaktaydılar. Fakat bir yandan Osmanlı Devleti'ne zarar verilirken diğer yandan hiçbir şey olmamış gibi ticarî münasebetlerin sürdürülmesinin talep edilmesinin Osmanlı yönetimince kabul edilmesi söz konusu dahi değildi².

Elçilik görevi ile ilgili Granduka'dan gerekli talimatları alan Lodovico Canacci'ye *Consoli dell'arte della Lana ve Conservatori sopra le cose di Levante* yöneticileri de İstanbul'a seyahati sırasında ve oraya varduktan sonra takip edeceği usuller hakkında ayrıca talimatlar vermişti. 7 Mayıs 1574 tarihli bu talimatlarda, Lodovico Canacci ilk iş olarak o sıralarda Ankona'ya ulaşan Sultan'ın tercümanı Hacı Mustafa (*Agi Mustafa Interpetre et Secretario di Sua Maestà*) ile temas kurmaya çalışacaktı³. Adı geçen Mustafa'nın, İtalya'da bulunduğu tarihlerde Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından İtalya'da bulunan üst düzey Osmanlı esirlerinin kurtarılmasını sağlamak üzere buraya gönderildiğini görmekteyiz. İsmi Venedik belgelerinde Kurtubalı Mustafa (*Mustafà dei Cordovani*), Osmanlı belgelerinde Mustafa Reis olarak geçen bu kişi aslında oldukça yetenekli bir casustu ve ilk olarak elindeki mektuplarla Venedik'e gitmişti. Kendisine tevdi edilen vazifeyi gerçekleştirdiği sıralarda gerçekten

¹ Uzunçarşılı, bu belgeyi yanlış olarak bir ticaret serbestisi olarak yorumlamış ve Floransa gemilerinin yapılan antlaşmanın dışında bırakıldığını ileri sürmüştür. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 146-147; Aynı şekilde bkz. Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1368.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 283-284; Ayrıca bkz. M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107, dpn. 8.

³ “*Agi Mustafa, interprete et secretario di Sua Maestà*” Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 283-284; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107.

de Floransa'dan geçtiği bilinmektedir¹. Floransa kaynaklarında ise ismi Hacı Mustafa (Agi Mustafa) olarak geçmektedir ki Canacci'ye verilen talimatlardan da “Hacı Çavuş” olarak tesmiye edilen Mustafa'nın aynı yılın bahar aylarında Ankona'dan ayrılacağını öğrenmekteyiz².

Floransa elçilik heyetinin faaliyetlerine geri dönecek olursak, Canacci yukarıda bahsedilen Osmanlı elçisi ile görüşükten sonra İstanbul'a ulaşınca eski ayrıcalıkların bir kopyasının bulunduğu Pera'daki Zoccolanti Rahipleri'nin³ Manastırı'na gidecek ve 1566 yılında Albertaccio degli Alberti tarafından bırakılan bir sandık içinde bulunduğu belirtilen belgelerin asıllarını görmeye çalışarak, bunlar hakkında kendilerine bilgi verecekti. Bununla birlikte Osmanlı yönetimi ile antlaşma sağlanması durumunda Floransa'da tasdikli bir örneği bulunmayan bu ayrıcalıkların bir suretini de beraberinde getirecekti⁴. Fakat bununla yetinmeyen görevliler aynı tarihte İstanbul'da bulunan rahiplere de kısa bir mektup yazmıştı. Mektupta şöyle deniyordu: “[Bu mektubu] elinde

¹ Pedani tarafından verilen listede Mustafa Reis bazı esirleri kurtarma göreviyle Ekim-Kasım 1574'te Floransa'ya gönderilmiş olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda Granduca I. Francesco'nun 1530'da Osmanlı Devleti'yle yarıda kesilmiş diplomatik ilişkileri yeniden başlatmaya çalıştığı 1574 yılında, Kurtubalı Mustafa'nın Floransa'ya gerçekleştirdiği bir seyahati vardır. Bkz. M. Pia Pedani, *a.g.e.*, s. 192, 194, 207. Başka bir çalışmadan Mustafa Reis'in 1574 Nisanı'nda bazı Türk esirleri kurtarmak üzere elçilik göreviyle Venedik'e geldiğini fakat İspanyol ve Venedik gizli ajanlarının kendisinin casus olduğuna yönelik iddialar ortaya attıklarını öğrenmekteyiz. Yıllar önce Hasan Çavuş'un ziyaretinde olduğu gibi Kurtubalı Mustafa da Venedikli senatörler tarafından düşman olarak algılanmıştı. Venedik'te resmî bir şekilde kabul edilmesine rağmen Mustafa Reis'in zehirlenerek öldürülmesine karar verilmişti. Fakat kendisine verilen zehir etki etmemiş ve İstanbul'a gitmek üzere hareket etmesinden Dalmaçya kıyılarına varışına kadar Venedikli ajanların suikast girişimlerine maruz kalmıştı. Bütün bu teşebbüslerden kurtulmayı başaran Mustafa Reis, 1576 yılında Venedik'i ikinci defa ziyaretinde ise düzenlenen suikastten kaçmamıştı. Bkz. Paolo Preto, *I servizi di Venezia: Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*, Milano 2010, s. 105.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 283-84; Mustafa Çavuş isimli bir görevlinin Sultan III. Murad'ın tahta çıkışını haber vermek üzere 1575 yılı başlarında Venedik'e gönderildiğini görmekteyiz. Bkz. Maria Pia Pedani Fabris, *I “Documenti Turchi” dell'archivio di stato di Venezia*, Roma 1994, s. 209.

³ İtalyanca takunya manasındaki “zoccolo” kökünden gelen kelime, Fransızca'da *Recollets* adıyla bilinir. Bu tarikat üyeleri 1531 yılında bir reform hareketiyle ayrılmışlardır. İlk kez İspanya ve Portekiz'de ortaya çıkarak 1525 yılında İtalya'da reformist ya da Zoccolanti adlarıyla çoğalmaya başlamışlardır. Bkz. A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146, dpn. 5; Tournefort onların İstanbul'daki varlığı hakkında şunları aktarır: “*Reformcu Fransiskanların, yaklaşık iki yüz yıldır, Santa Maria adını verdikleri kendi cemaatlerine ait bir kiliseleri bulunmaktadır. Reformcu Fransiskanlar, günümüzde, Kutsal Topraklar rahiplerinin hacı evlerinin bitişiğinde yerleşmişlerdir.*” Bkz. Joseph de Tournefort, *Seyahatname*, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berktaş-Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005, s. 37.

⁴ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 284; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 86; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107; Şakiroğlu, iki devlet arasındaki yazışmalara dair sağlam metinlerin günümüze ulaşmadığını ileri sürmekte kısmen haklı olmakla birlikte, bu ifadeden Türkçe mi yoksa İtalyanca kayıtları mı kastettiği anlaşılabilir. Bkz. M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 324; Bu nedenle müzakerelere dair Türkçe metin veya vesikaların eksikliği şüphe götürmez olup, Floransa Devlet Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili İtalyanca vesikalar ise büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

bulunduran Lodovico Canaci'yi bazı görüşmeler yapmak üzere oraya gönderiyoruz. Bununla birlikte daha önce Büyük Sinyor [Sultan] tarafından ulusumuza bahşedilen kapitülasyonları da görmesini istiyoruz. Bu kapitülasyonların oradaki Manastır'da, baylos Albertaccio degli Alberti tarafından birçok yazıyla birlikte bırakılan bir sandık içinde olduğunu biliyoruz. Bunları ona vermekten geri kalmayınız ki kendisi verdiğimiz görevi yerine getirebilsin”¹.

Anlaşıldığı kadarıyla Lodovico Canacci aracılığıyla Osmanlı yönetimine iletilen bu istek geri çevrilmişti. Bununla birlikte bu bilgiler iki devlet arasındaki ilişkilere dair XV. ve XVI. yüzyıllarda İstanbul'dan Floransa'ya gönderilen ve Floransa Devlet Arşivi'nde bulunması gereken Osmanlıca vesikaların eksikliği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu noktada adı geçen San Francesco Manastırı'nda saklanan belgeler ve bunları ellerinde tutan rahiplere dair tartışmaları ilerleyen bölümlere bırakıyoruz. 1574 yılındaki müzakere teşebbüsü başarısız olmakla birlikte, 11 Aralık 1575'de bir Osmanlı tercümanı tarafından Toskana Grandukası'na yazılan bir mektup, Floransa'nın Osmanlı Devleti'yle uzlaşmaya varma ihtimalinin her şeye rağmen hâlâ var olduğunu gösteriyordu. Hatta kendisinin müzakerelerin yeniden başlatılması konusunda Sokollu Mehmed Paşa ile görüşme fırsatı bulduğu ve onun da bu konuda istekli olduğunu söylüyordu². Müzakerelerin olumsuz sonuçlanması kısmen Medici yönetiminin Osmanlı karşıtı siyaseti ve tarikat kadırgalarının faaliyetlerinden, kısmen de Fransız ajanlarının böyle bir antlaşmaya karşı çıkmasından kaynaklanıyor olmalıydı³.

Gerçekten de Toskana Grandukası birkaç yıl önce kendisine İstanbul'daki tercüman tarafından tavsiye edilen müzakerelere yeniden girişilmesinin mümkün olacağı yönündeki umutlarını kaybetmemiş olacak ki önceki girişimden birkaç yıl sonra 1577 yılında, Osmanlı Devleti ile görüşmeleri tekrar başlatmaya çalışmıştı. Belki de bu teşebbüse girişmeden önce Granduka'nın emriyle enine boyuna bir araştırma yapılarak

¹ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 285; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 86.

² Muhtemelen Hurrem Bey olan tercüman, bu konuda Granduka'ya barış çabalarından vazgeçmemesini de tembih ediyordu. Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 4; Ayrıca bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 88; Molly Grene, *a.g.e.*, s. 88.

³ Richard A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 191; Venedik Senatosu tarafından İstanbul'daki baylosa gönderilen mektuplarda, “aynen Fransız elçisinin yaptığı şekilde” görüşmelerin sabote edilmesi tavsiye edilmekteydi ki buradan görüşmelerin gidişatına ilk olarak Fransızların müdahale ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Maria Pia Pedani, *Inventory of the Lettere e Scrittura Turchesche in the Venetian State Archives*, Brill-Leiden 2010, s. 87.

daha önceki müzakerelerin başarıya ulaşamama sebepleri ve Osmanlı Devleti ile ticarî ilişkilerin devam ettirilmesinin kendileri açısından ne kadar hayati öneme sahip olduğu tespit edilmişti. Bu tarihte meseleye yönelik Toskana hükümetine sunulan bir rapor Floransa'nın önceki yıllarda Levant'taki ticarî faaliyetlerinin nasıl yön değiştirdiğini ve Osmanlı Devleti ile doğrudan ticaret yapmanın ne tür kazançlar sağlayacağını ortaya koymuştu¹.

Ticarî tecrübeye sahip Filippo Sassetti tarafından 1577 yılında hazırlanan raporda, bilhassa Türk ve Yahudi tacirleri Ancona yerine Livorno limanına çekebilmenin getireceği faydalar ele alınmıştı. Ona göre, bunun gerçekleşmesi durumunda Osmanlı tüccarlarının Ancona yerine doğrudan kendi limanlarında yapacakları alışveriş sayesinde piyasaya sürülecek mallar için ayrıca nakliye ücreti ödemekten kurtulacaklardı². I. Francesco yeni kurulan ve uluslararası bir ticaret merkezi haline getirmek için çaba sarf ettiği Livorno'nun başlıca Osmanlı topraklarından gelecek çok sayıdaki Türk, Yahudi ve Rum tacirler sayesinde gelişmesini sağlamak ve burayı bir cazibe merkezi haline getirmek istemekteydi. Bu amacına ulaşması da İstanbul'da yeniden bir baylosun ikâmetinin sağlanması ve bu topraklardaki eski ticaretin canlandırılması ile mümkün olabilecekti³.

Diğer yandan I. Francesco daha önce hayal kırıklığına neden olan görüşmeleri yeniden başlatmak amacıyla 1577'de yeni bir elçilik heyeti görevlendirmişti. Toskana elçilik heyetinin ilk amacı asıl müzakerelere başlanabilmesi için uygun bir ortamın tesis edilmesi idi. Bu amaçla St. Stephen kadırgalarının faaliyetleri de bu ön görüşmede ele alınacaktı. Öte yandan Granduka'nın bu çabalarının önünde duran en büyük engel bir kez daha tarikat olarak görünüyordu⁴. Floransalı heyetin uzun yolculuğunun Edirne

¹ Filippo Sassetti, "Sul commercio tra la Toscana e le nazioni Levantine: ragionamento di Filippo Sassetti (1577)", *Archivio Storico Italiano*, Appendice 9, No.28 (1853), s. 167-184; Filippo Sassetti'nin "Ragionamento sopra il commercio tra i Toscani e i Levantini" başlığını taşıyan ve Osmanlı Devleti'yle doğrudan ticaret yapılmasının getireceği faydaların da sıralandığı rapor için bkz. Ettore Marcucci, *Lettere edite e inedite di Filippo Sassetti*, Firenze 1853, s. 102-116.

² F. Sassetti, *a.g.r.*, s. 179-80; Ettore Marcucci, *a.g.e.*, s. 111-112. Bir çalışmada Papalığa bağlı olan Ancona Limanı yanlışlıkla Floransa'ya ait olarak gösterilmiştir. Bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "Venedik'teki Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi) Hakkında Yeni Bilgiler ve Bunun Ticaret Tarihimizdeki Yeri", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler III. Türk Tarihi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 617.

³ Francesco Inghirami, *Storia della Toscana compilata ed in sette epoche distribuita*, V. 10, Fiesole-Poligrafia Fiesolana 1843, s. 264.

⁴ F. Inghirami, *a.g.e.*, s. 264-65.

ayağı, o sıralarda Avusturya elçilik heyeti ile birlikte İstanbul'a gelen Protestan vaizi *Stephan Gerlach* tarafından da kaleme alınmıştı. Gerlach, 1577 yılı Haziran ayı ortalarında Floransa elçisinin barış görüşmeleri yapmak ve ticarî münasebetleri yeniden başlatmak amacıyla İstanbul'a geldiğini öğrenmiş ve olanları hatıratına kaydetmişti¹.

Granduka elçilik heyeti ile birlikte padişaha ve Sokollu Mehmed Paşa'ya verilmek üzere iki mektup göndermişti. Granduka yazdığı mektuplarda, görüşmelerde en büyük sorun olarak karşısına çıkacağını bildiği tarikatla ilgili konulara da değinmişti. Sokollu'ya yazılan 29 Nisan 1577 tarihli mektupta ilk olarak iki devlet arasında eskiye dayanan dostluğa atıfta bulunarak bir uzlaşma ortamı yaratmayı hedefliyordu. İki ülke vatandaşlarının her türlü ticarî faaliyetinin karşılıklı olarak sürdürülmesi amacıyla bir antlaşma yapılmasının ve İstanbul'da bir Floransa baylosunun ikametinin önemine vurgu yapan mektup, tarikat kadırgaları konusunda ise oldukça pişkin bir savunma içerisine giriyordu. Toskana Grandukası'na göre, Osmanlı Devleti'ne karşı tarikat kadırgalarının girişimlerinden kendileri sorumlu tutulamazdı. Çünkü sayıları on ikiye kadar çıkabilecek olan bu gemiler Toskana hükümetinden bağımsız olarak sadece İspanya Kralı ve Papa'nın emrinde faaliyet göstermekteydi. Bu nedenle tarikatın faaliyetlerine son vermek ve hatta onları dağıtmak Toskana hükümetinin elinde değildi. Buna karşılık, Osmanlı tacirlerinin bu saldırılardan korunarak Toskana şehirleriyle güven içinde ticaret yapabilmeleri için de her türlü kolaylığı sağlayacaklarını ifade etmekteydi. Fakat Osmanlı yöneticilerinin de Osmanlı donanmasına ait kadırgaların Toskana tebaası ve devleti aleyhine giriştiği faaliyetlere son verdirmesi gerektiğini düşünmekteydi².

¹ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, Çev. Türkiş Noyan, Ed. Kemal Beydilli, C. II, İstanbul 2007, s. 599.

² 29 Nisan tarihli mektup özetle şöyle diyordu: “*Öteden beri iki devlet arasında dostluk, uzlaşma ve ticaret olmasını arzu ettik. Bu nedenle devletinizden Toskana Devleti adına antlaşmaları yenilemesini talep ediyoruz...her şeyden evvel siz majestelerinin tebaası ve kulları gerek karadan gerekse denizden ülkemize güven içinde gelebilir, mallarını satabilir ve saklayabilirler. Biz de, İstanbul'da bizim adımıza sizinle veya vezirlerinizle olan işlerimizi yürütebilecek, bizi ve milletimizi doğrudan temsil edebilecek bir baylos ikametine müsaade edilmesini talep ediyoruz. Kötü niyetli bazı kimseler silahlı gemilerimizin sizin aleyhinize ve tebaanızın zararına limanlarınıza saldırdığını iletebilirler. Yüce majesteleri bilmelidirler ki bu girişimler bizim kadırgalarımıza ait değildir...Babamız (I. Cosimo) tarafından Aziz Stephen'in ruhunu şad etmek adına bir Şövalye Tarikatı kuruldu. Tarikatın, Papa ve İspanya'nın her buyruğuna hazır olacak ve sayısı on ikiye kadar çıkacak kadırgalar bulundurmasına karar verildi. Fakat bunlardan biz sorumlu değiliz. Bu nedenle bunları Tanrı'nın gazabına uğramadan yürürlükten kaldırmamız mümkün değildir. Elimizden gelen ancak onların, ne siz majestelerinin tebaasına ne de limanlarına saldırmamasını sağlamak olacaktır. Buna mukabil sizden ricamız size ait silahlı*

Babası I. Cosimo tarafından büyük umutlarla kurulan tarikatın faaliyetlerinden kendisini soyutlamak isteyen Granduka'nın istekleri oldukça çelişkilidir. St. Stephen tarikatının İspanya ve Papa tarafından desteklenmesinin kabul edilmesi, savaş ve barış ortamının aynı anda sağlanmak istenmesi manasına geliyordu ki bu durumun Osmanlı yöneticileri tarafından kabul edilmesi zor gibi görünüyordu. Üstelik aynı yılın Ekim ayında bile tarikat kadırgalarının Malta Şövalyeleri ile işbirliği halinde Osmanlı sularında gezinerek bir yelkenli ve bir çektiri ele geçirmiş olduklarını belirtmek gerekir¹. Daha birkaç yıl önce tarikat kadırgalarının Doğu Akdeniz'deki faaliyetleriyle “*şenâ'atlarında inâd*”² etmelerine rağmen Osmanlı Devleti, şaşırtıcı bir şekilde bu elçilik heyetine müzakerelerin başlatılmasının uygun olduğunu bildirmişti. Sokollu Mehmed Paşa elçilik heyetinin getirdiği mektubu padişaha arz etmiş ve kendisinden Toskana Devleti tarafından talep edilen görüşmelerin başlaması yönünde emir aldığını bildirmişti³. Gerçekten de Haziran ayının ilk haftasında Granduka tarafından gönderilen bir görevli için yol hükmü yazılmıştı. Hersek Beyi Sinan Bey tarafından daha önce Toskana Grandukası'nın padişaha sunulmak üzere mektuplarla gönderdiği *Mere* isimli adamı Nasuh ve Mehmed adlarındaki sipahiler korumasında Hersek'ten İstanbul'a gönderilmişti. Mektubun içeriğinden bahsedilmeden, bahsi geçen konuların görüşülmesinden sonra Granduka'nın adamı bir yol izni ile aynı sipahiler eşliğinde 2 Haziran'da İstanbul'dan geri gönderilmişti⁴. Muhtemelen bir önceki müzakereler hakkında Medici Sarayı'nı bilgilendiren tercüman Hurrem⁵ de, Medici elçisinin

kadırgaların bize ait limanlara ve tebaamıza zarar vermesinin engellenmesidir...” Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274*, Ins. I, c. 2r-v; Aynı mektup için ayrıca bkz. R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 66-68; III. Murad'a yazılan aynı tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274*, Ins. I, c. 3; Konuyla ilgili olarak bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 89; M. Grene, *a.g.e.*, s. 88-89; Napier, *a.g.e.*, V, s. 295; F. Inghirami, *a.g.e.*, s. 265.

¹ F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 204, dñn. 48.

² 2 Zi'l-ka'de 983 (2 Şubat 1576) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXVII*, s. 237/550.

³ R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 68.

⁴ Hersek Beyi'ne gönderilen 21 Ra. 985 (8 Haziran 1577) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXX*, s. 334/784.

⁵ Tercümanlar (*dragomanno*) Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerinde zaman zaman önemli roller oynamaktaydılar. Benzer şekilde 1577-78'deki Osmanlı-Toskana müzakerelerinde Hurrem isimli bir tercümanın da Toskana Sarayı ile barış görüşmelerine dair yazışmaları bulunmaktadır. Henüz 1574 yılında Venedik'e gönderdiği İtalyanca bir mektubunda “*Bâb-ı Âli baş tercümanı ve sipahi*” imzasını kullanan (bkz. Maria P. Pedani, *Inventory of the Lettere*, s. 57) Hurrem, muhtemelen aynı şekilde, 1574'deki Osmanlı-Toskana görüşmeler hakkında da Granduka'yı haberdar etmişti. 1578'de müzakerelerin gidişatına ilişkin Toskana Grandukası'nı bilgilendiren Tercüman Hurrem dışında Osmanlı Sarayı'nda Sultan'ın hekimliğini yapan ve *Alamanoğlu* olarak tanınan Solomon ben Nathan

İstanbul'dan ayrılmasından sonra 29 Haziran 1577'de Floransa Sarayı'na görüşmelerin iyi bir şekilde sonuçlandığına dair bir mektup göndermişti. III. Murad, I. Francesco'nun uzlaşma tekliflerini olumsuz karşılamamış, böylece ertesi yıl gerçekleşecek olan esas müzakereler için yapılan ön görüşmeler olumlu sonuç vermişti¹.

İstanbul'dan gelen olumlu haberlerden sonra bir süre daha bekleyen Toskana hükümeti Osmanlı yönetiminden talep edilecek şartları belirledikten sonra nihayet 1578 yılında yeni elçilik heyetini Ragusa'ya gitmek üzere yola çıkarmıştı². Bu müzakereler için kendisine Iacopo Mormorai ve diğer bazı görevlilerin³ eşlik ettiği Bongianni Gianfigliuzzi, 1578 yılında Granduka'nın özel elçisi sıfatıyla Osmanlı başkentine doğru hareket etmişti⁴. İnebahtı Muharebesi'nden sonra Türklerin eline esir düşen tecrübeli elçinin⁵ yola çıkmadan önce gelişinden haberdar edilen bazı sancakbeyleri ve başka bir

Ashkenazi de bu görüşmelerde etkili olmuş gibi görünmektedir. Toskana Grandukası'nın Osmanlı Devleti ile ticarî ilişkileri yeniden düzenlemek üzere başlattığı görüşmelerde İstanbul'a gönderilecek olan Gianfigliuzzi'nin başkente vardığında uyması gereken diplomatik kurallar ve teşrifat hakkında bilgi veren de bu Yahudi doktordur. Bilgileri havi mektubunu altı köşeli Hz. Davud yıldızıyla mühürleyen Ashkenazi hakkında Hurrem; "*Rabbi Salamone iyi yönetimi sayesinde Bâb-ı Âli'nin müzakerelerinin çoğuna katılır*" diye yazıyordu. Bkz. Cecil Roth, *The House of Nasi: The Duke of Naxos*, Philadelphia 1948, s. 197-198; Elli Kohen, *History of the Turkish Jews and Sephardim: Memories of a Past Golden Age*, Lanham, University Press of America 2007, s. 171, dph. 21; Osmanlı-Venedik ilişkilerinde Ashkenazi'nin rolü için bkz. Benjamin Arbel, "Medicine, Diplomacy and Trade: Solomon Ashkenazi and Venetian-Ottoman Relations (1564-1573)", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 77-86; Ayrıca bkz. Aynı yazar, "The Eastern Trade, Solomon Ashkenazi and the Readmission of the Jews to Venice in 1573", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 87-94; Hurrem Bey çeşitli diplomatik görevler yanında 1574'te Viyana ve 1575'te Prag'a gitmiş, ayrıca Venedik üzerinden Paris'e gönderilen tek Türk elçisi olma özelliğini kazanmıştı. Son görev yeri olan Prag'da vefat etmiştir. Bkz. M. P. Pedani, *a.g.e.*, s. 163.

¹ Bununla birlikte Sultan III. Murad'ın bir iyi niyet göstergesi olarak, Granduka'ya karşı girişilen bir suikasta karışan ve Osmanlı Devleti'ne sığınan Pierino Capponi ve diğer Floransalı kaçaklara işkence edilmesi emrini verdiği de ileri sürülmektedir. Bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 89.

² İstanbul'daki Fransız elçisine göre elçi Fransız bandıralı bir Lucca gemisi ile İstanbul'a ulaşmıştı. Ancak bu bilginin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. J. Tracy, *a.g.m.*, s. 443.

³ Tarihsiz olmakla birlikte Bongianni Gianfigliuzzi'ye ait olduğunu sandığımız elçilik masraflarını gösteren bir listede Gianfigliuzzi ile birlikte kalabalık bir maiyetin de yola çıktığı anlaşılmaktadır. Listede heyette yer alan dört "*beyefendi*" ve altı hizmetkar dışında iki tane de İngiliz vatandaşı olduğu görülüyor. İngilizlerin ne amaçla heyette bulunduğu belirlenememiştir. Bununla birlikte listede sadece iki hizmetkari ile Şövalye Spina, yine iki hizmetkariyle Riccardo Riccardi ve bir hizmetkariyle Domenico Naldini'nin isimleri kaydedilmiştir. Bunlara Gianfigliuzzi'nin kendi hizmetkarlarını katarsak oldukça kalabalık bir heyet olduğu söylenebilir. Listede yer alan ihtiyaç maddeleri ve muhtemel masraflara tahsis edilen ücretler için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea 111/26*, c. 4v.

⁴ Dubrovnik'ten İstanbul'a kadar elçilik heyetine bir tercüman ve bir çavuşla birlikte sayısı belirtilmeyen yeniçeriler eşlik etmiştir. Bu görevliler için de ayrıca ücret ödenmiştir. Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea 111/26*, c. 2r-v, 4v.

⁵ Tam adı Bongianni di Piero Gianfigliuzzi olan elçi 1583'ten 1587'ye kadar Floransa'nın İspanya temsilciliğini yapmıştır. Askeri ve dinî bir eğitim alan Gianfigliuzzi 1568 yılında Malta Şövalyeleri'ne katılmıştır. Bu tarihten itibaren Türklere karşı şövalyeler safında mücadele ettikten sonra İnebahtı'da

Türk görevlisi kendisine gereken yardımları sağlamıştı. Özellikle tarikat şövalyelerinin Akdeniz’de Osmanlı Devleti aleyhine giriştiği faaliyetlerden dolayı gergin olan bir ortamda yola çıkan elçilik heyeti Haziran ayında İstanbul’a ulaşmıştı¹. Yolu üzerinde bulunan Sofya’dan Edirne’ye kadar oldukça konuksever bir şekilde karşılanan² elçilik heyetinin Edirne’ye varışı başka bir yabancı heyet görevlisi tarafından bizzat gözlemlenmişti.

Avusturya elçilik heyetiyle birlikte Osmanlı ülkesine gelmiş olan Stephan Gerlach 12 Haziran 1578’de Edirne’de bulunduğu sırada Floransa elçilik heyetinden bazı kişilerin efendisini ziyarete geldiğini bildirerek elçi hakkında şu bilgileri kaleme almıştı³: *“Elçi genç bir adam. Daha önce, Türk ordusunun yenildiği savaşta esir düşmüş ve köle olarak Konstantinopolis’e getirilmiş. Elçinin yanında dört Malta şövalyesi vardı, hepsi kadife elbiseler giymiş, altın zincirler takmışlardı. Aralarından biri arşidükün hizmetinde olup kısa süre önce Batı Hindistan’dan (ç.n. Amerika kıtası) dönmüş...Elçi [Don Boncianu], Türk hükümdarlarına armağan olarak 100.000 dukayı aşan değerde kadife, ipek ve sırmalı kumaşlar götürüyor. Hediyelerin arasında bir arşını 40 kron olan ve örtü veya kaftan yapmaya yarayan bir kumaş da var. Ayrıca 25.000 duka değerinde dört at ve bir araba da deniz yoluyla Konstantinopolis’e gönderilmiş ve bugünlerde oraya varacakmış. Bunların dışında bir süre önce esir alınmış olan on yeniçeri ve sipahi de iade edilecekmış. Floransalılar bu armağanları Konstantinopolis ile ticaret yapma iznini alabilmek için gönderiyorlarmış. Heyette bulunan bir “balyos”, tıpkı Venediklilerin “balyos”u gibi Galata’ya yerleşecekmiş”.* Gerlach verdiği bu bilgilerden sonra Toskana elçisinin maiyetiyle birlikte 13 Haziran’da Edirne’den İstanbul’a doğru yola çıktığını kaydetmiştir.

Elçilik heyeti 4 Temmuz 1578’de oldukça perişan bir halde İstanbul’a ulaşmıştır. Avusturya elçisinin konutuna yerleşen elçilik heyeti mensupları sultanı ziyarete

esir düşmüştür. Bu tarihten sonra İstanbul’a götürülen Gianfigliuzzi’nin 1577 yılına kadar tutsak hayatı yaşadığı tahmin edilmektedir. Muhtemelen uzun süren esaret hayatı boyunca İstanbul’u ve Türkleri tanıma fırsatını yakalamasından dolayı Toskana hükümeti tarafından 1578 yılındaki elçilik heyetinin başına getirilmiştir. Bkz. A. Contini-P. Volpini, *a.g.e.*, s. 425, dñn. 3.

¹ Bongiani Gianfigliuzzi 23 Haziran’da Floransa’ya gönderdiği mektubunda, 22 Haziran 1578 Pazar günü İstanbul’a ulaştığını yazıyordu. Aynı gün kendisini Venedik baylosu ve Nakşa Dukası tarafından gönderilen çok sayıda atlı insan, Dubrovnikliler, Luccalılar ve Galata’da bulunan diğer Hıristiyanlar karşılamıştı. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 712*, c. 22.

² Furio Diaz, *a.g.e.*, s. 251, 258.

³ S. Gerlach, *a.g.e.*, II, s. 821-22.

giderken zenginliklerini göstermek için altın zincirli takılar takıp, kadife ve ipekli giysilere bürünmüşlerdi. Gerlach bunun ardından yaşananları şöyle aktarmaktadır¹: “Sayın elçinin konutunda görevli olan çavuş, Floransalıların çok güzel kumaşları olduğunu duyduğunu, sayın elçinin bu kumaşlardan çavuşa ihtiyacı kadarını ucuzaya satmalarını önermesini söylemiş. Sayın elçi hemen onun maksadını anlamış, aslında Floransa elçisinden ona bir elbise temin etmesini istiyormuş. Anlaşılan, bu aç gözlü canavar benim efendimin verdikleriyle doymadı”.

Gianfigliuzzi'ye ait mektupta heyetin 5 Temmuz'da İstanbul'a vardığı bildirilmişti². Uzunçarşılı, heyetin İstanbul'da padişahın musâhibi Şemsi Ahmed Paşa (*Simisci Bascià*) ve Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa'nın yardımlarıyla orta elçilerle voyvodalar arasında bir teşrifata tâbi tutulduğunu ileri sürmüştür³. I. Francesco'nun temsilcisi İstanbul'a geldikten bir süre sonra Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa ile görüşebilmeyi başarmıştı. Kendisine hediyeler sunulan⁴ Sokollu Mehmed Paşa bu ilk görüşmede Floransalılar tarafından sunulan otuz dokuz maddelik antlaşma teklifini⁵ göz ardı etmese de, devletin tarikat gemileri ve Haçlı donanmalarının faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı kendisine iletmişti. Fakat, böyle bir konuda Osmanlı Devleti'ne güvence verme durumunda olmadığını ifade eden Gianfigliuzzi, yine de Sokollu Mehmed Paşa'nın ihsanıyla III. Murad tarafından oldukça gösterişli biçimde huzura kabul edilmişti. Sultan'ın karşısına çıkmadan önce, vakit kaybetmemek adına yanında getirdiği antlaşma maddelerinin iyi bir şekilde İtalyanca'dan Türkçe'ye çevrilmesi için Hurrem Bey'e talimat vermişti. Saraya gideceği gün erken saatlerde Hurrem Bey tarafından ikâmetgahından alınan elçi iskeleye getirilmişti. Burada onu, saraya kadar

¹ S. Gerlach, *a.g.e.*, II, s. 844; Ayrıca bkz. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, İstanbul 1985, s. 156.

² ASF., *Mediceo del Principato* 713, c. 5r.

³ Uzunçarşılı böyle bir bilgi verse de, elçinin oldukça önemli bir teşrifata tâbi tutulduğu anlaşılmaktadır. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III/2, s. 147; Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1369.

⁴ Sokollu'ya sunulacak hediyelerin listesi olmasa da yukarıda bahsedilen masraf listesinde kendisine de hediyeler sunulması gerektiği belirtilmiştir: “*bisognerebbe donare al Bascia Memet Primo Vessir..*” Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 111/26, c. 2v.

⁵ Bongiani Gianfigliuzzi tarafından getirilen bu antlaşma taslağı için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, cc. 16r-19r; Aynı katalogta sonuna antlaşmayla ilgili bazı notlar düşülen yirmi iki maddelik başka bir ahidnâme taslağı daha bulunmaktadır. Bunun için bkz., ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, cc. 20r-23r.

kendisine eşlik edecek olan bir ağa ile birlikte 30-40 kadar çavuş ve bazı süvariler karşılaşmıştı¹.

Saraya ulaştığında bütün Divân üyelerini hazır halde bulmuştu. İlk olarak Divân üyeleriyle bazı meseleler görüşüldükten sonra konu St. Stephen kadırgalarına gelmişti. Elçi, Osmanlı vezirlerini ikna etmek için bir süre bu kadırgaların İspanya ile Papa'nın hizmetinde olduğunu ve hiçbir Osmanlı tüccar gemisine saldırmadıklarını anlatmıştı. Orada bulunan bütün vezirlerin bu sözlere ikna olduğunu söyleyen Gianfigliuzzi sadece donanma kaptanının bunlara inanmadığını söylemişti. Kısa süre sonra, yanında Iacopo Mormorai ve tercüman Hurrem Bey olduğu halde Sultan Murad'la görüşmek üzere başka bir yere götürülen Gianfigliuzzi nihayet hükümdarla görüşme fırsatına kavuşmuştu². Yanında getirdiği parlak kumaşlar³, yüklü miktarda altın⁴, atlar, kristal kupalar, mermer masalar, Ceneviz şekerlemeleriyle büyük ve kapsamlı bir dünya haritasının⁵ da bulunduğu zengin hediyeleri sultana ve vezirlere sunan⁶ Gianfigliuzzi, görüşme esnasında efendisi tarafından III. Murad'a yazılan mektubu da kendisine sunmuştu. Sultana sunulan mektup, iki devlet arasında var olan dostluk, ticaret ve iyi halin devamı ile eski ayrıcalıkların Toskana Devleti adına yenilenmesi isteğini belirten ifadeleri içermektedir. I. Francesco, Osmanlı Devleti ile ticarî münasebetleri geliştirme ve yeni bir antlaşma düzenleme talebinde Osmanlı yönetiminin hassasiyetlerini çok da fazla hesaba katmamış gibi görünmektedir. Nitekim tarikat kadırgalarının

¹ ASF., *Mediceo del Principato* 713, c. 5r.

² “*et sendo arrivato al Capitolo della religione di Santo Stefano; cominciò a dire che V. Alt.^{za} posseva comandare a dette galere ch'elle non andassino in corso, alle quali parole io risposi; che la religione haveva le sua entrate spartate da quelle di V. Alt.^{za} et che cosi come del suo la si manteneva cosi ancora era libera, havendola cosi lassata il Ser.^{mo} Gran Duca Cosimo che la creó aggiugnendosi ancora a questo li privilegi che la tiene di S. S. Re, et degli altri Principi Christiani, et che V. Alt.^{za} Ser.^{ma} non haveva possuto ottener' altro, da dette religione salvo che le galere non no[...]rebbeno nissun vassello che caricassi in qualsivoglia scala, per andare a scaricare negli stati di V. Alt.^{za} sempre ch'egli havessino patente da i ministri di V. Alt.^{za} residenti in qualsivoglia scala, volendo V. Alt.^{za} che von tali patente siano sicuri Turchi; ebrei; Mori; et lor' roba cosi per quelli che verranno a scaricare negli stati di V. Alt.^{za}; come per quelli che [...] caricheranno.” Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 713, c. 5r-v; Gianfigliuzzi bu ilk mektubunda belirtmese de, görüşmelerin başarısız olmasından sonra 26 Aralık'ta yazdığı bir diğer mektubunda Kaptan Paşa'nın itirazlarıyla karşılaştığını belirtmiştir. Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 6r-v.*

³ Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1369.

⁴ M. Scalini, *a.g.m.*, s. 28.

⁵ Jorga hediyelerin listesini verirken yanlış olarak barış yapıldığını söylemektedir. Bkz. N. Jorga, *a.g.e.*, s. 218.

⁶ R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 70; G. Spini, *a.g.m.*, s. 204.

faaliyetlerinden dolayı rahatsızlığını açıkça ifade eden Osmanlı idaresine bu konuda somut bir güvence verilememiştir. Bunlar bir tarafa, Toskana elçisi bir kez daha Granduka'nın babası tarafından Aziz Stephen adına kurulan ve İspanya ile Papalığın hizmetinde olan on iki kadırganın faaliyetlerinin kendileri tarafından bitirilmesinin imkânsız olduğunu vurgulamıştı¹.

Bazı Avrupalı tarihçilere göre² ikiye bölünmüş bir politikanın izlerini taşıyan bu ifadeler muhakkak ki III. Murad ve Divân üyelerini ikna etmekten oldukça uzaktı. Aynı ifadelerin 1574 ve 1577'deki görüşmelerde de tekrar edilmiş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin uzlaşmacı tavrı sayesinde müzakerelere başlanması Toskana yetkililerinin isteklerini kabul ettirebilecekleri yönünde bir hisse kapılmış olabileceğini göstermektedir. Nitekim esir ve ganimet elde etmek maksadıyla “*Müslüman kâfirlere karşı kutsal savaş*”³ ile meşgul olan bir tarikatın varlığına rağmen müzakerelerin başarılı olabilmesi imkânsız gibi görünmekteydi. Fernand Braudel, Granduka'nın kadırganlar konusundaki bu tutumunu, “*1577-78'de Türklerle yapılan müzakereler esnasında St. Stephen Şövalyeleri üstadı olan Toskana büyük dükünün kendi davasını şövalyelerinkinden ayırmak için sarf ettiği gayretten daha açıklayıcı bir şey olamaz. Aslında oldukça gevşek olan, kendi otoritesini reddeden garip bir prens*” şeklinde ifade eder⁴.

16 Temmuz'da I. Francesco'ya yazdığı mektubunda III. Murad ile görüşmesine ilişkin ayrıntılar vermeyen Gianfigliuzzi, görüşme günü Divân'da kendisine bir tayinat

¹ F. Diaz, *a.g.e.*, s. 259; R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 69; M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 97-98; Ayrıca bkz. ASF., *Mediceo del Principato 713*, c. 5v; Bazı çalışmalarda tarikat kadırganlarının istisna edilerek iki devlet arasında bir antlaşmaya varıldığı ileri sürülmüştür. Bkz. Heyet, *a.g.e.*, III., s. 1369; Aynı mesele başka bir çalışmada farklı tarihlerde gelişen iki ayrı olaymış gibi verilmiştir. Bunun için bkz. Bekir Şahin, *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih, Medeniyet, Kültür*, C. 3, İstanbul 1994, s. 170.

² F. Diaz, *a.g.e.*, s. 259; Bir başka yazar Toskana hükümetinin bu tavrını Türkleri aleni palavralarla kandırmaya çalışmak olarak yorumlamıştır. Bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 204; Ayrıca bkz. Luc'Antonio Ciciaporci, *Compendio della Storoia Fiorentina diviso in tre libri*, Edizione Seconda, Firenze 1826, s. 168; Türklerin tarikat kadırganlarının faaliyetleri nedeniyle Medicileri düşman olarak görmesinin gereksiz olduğu yönünde kanaatler de bulunmaktadır. Bu görüşe göre St. Stephen Tarikatı'na Papa tarafından zorla yüklenen sorumluluklar vardı ve bu da onları Türklere karşı savaşma mecburiyetinde bırakmaktaydı. Bu nedenle tam olarak Toskana Grandukası'nın emrine bağlı oldukları kabul edilemezdi (bkz. F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 210). Bu gibi nedenler Medici hükümeti adına hafifletici bir sebep olarak görülse de Osmanlı Devleti'nin olaya aynı bakış açısından yaklaşmasını beklemek yanlış olacaktır. Ülkesinin ve vatandaşlarının menfaatlerini gözetmek zorunda olan Türk idarecilerinin, sebebi ne olursa olsun, halihazırda fiili bir çatışma varken bunları Floransa veya başka bir devlet adına göz ardı etmesi, haklı olarak beklenemezdi.

³ M. C. Engels, *a.g.e.*, s. 29.

⁴ F. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 150.

verilmesinin kararlaştırıldığını söylemişti. Kısa bir zaman sonra Şemsi Ahmed Paşa ile görüşme fırsatını yakalamış ve onun için getirdiği hediyeleri de kendisine sunmuştu. Sonraki gün ise Divân üyesi bütün vezirlere ve kaptanlara çeşitli hediyeler sunmuştu. Bu hediyelerin büyük bir memnuniyet uyandırdığını ifade eden elçi, antlaşmanın olumlu bir sonuca ulaşacağına dair umutlarının arttığını da belirtmişti¹. Gianfigliuzzi bir hafta sonra 22 Temmuz'da İstanbul'dan yazdığı diğer bir mektubunda, Divân'da antlaşma tekliflerinin görüşüldüğü esnada vezirlerden birinin tarikat kadırgaları hakkında şiddetle itirazda bulunduğunu fakat buna rağmen görüşmelerin olumlu gittiğini ve Ağustos ayının sonlarına doğru her şeyi sonuçlandırarak ayrılmayı düşündüğünü bildiriyordu². Fakat onun umutları ilerleyen günlerde tamamen sona erecekti. Bu boş hayallerin başlıca sebebi Osmanlı yöneticilerinin tarikatın faaliyetleri konusunda ısrarcı olmaları dışında İstanbul'da temsilcilikleri bulunan ve Osmanlı topraklarındaki ticareti tekelleri altında tutmaya çalışan rakiplerinin de boş durmamasıydı³.

Gerçekten de Toskana elçisinin İstanbul'a gelişi daha en başından Venedik ve Fransa'yı endişeye ve kıskançlığa sevk etmişti. Muhakkak ki Doğu Akdeniz'de sahip oldukları büyük ticarî kârı yeni gelen başka bir rakiple paylaşmak niyetinde değillerdi⁴. İnebahtı Muharebesi'ni takip eden yıllarda Venedik Senatosu Galata'daki bayloslarına düzenli olarak İngiliz, Felemenk ve Floransa gibi muhtemel rakiplerine karşı Venedik'in ticarî çıkarlarını koruması emrini veriyordu. Henüz ilk Toskana elçilik heyetinin başkentte görüldüğü 1577'de Venedik Senatosu derhal İstanbul'daki gelişmelerden haberdar edilmişti. Senato'nun aynı yılın Eylül ayı sonlarında baylosa verdiği cevabı oldukça netti. Venedik baylosuna, Osmanlı Devleti ile Floransa arasında Floransalılara İstanbul'da ticarî bir temsilci bulundurma müsaadesi verecek muhtemel

¹ bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 713, c. 6r; 16 Temmuz 1578 tarihli mektubun bir kopyası da aynı defterin 31r-32v numaralı sayfalarında yer almaktadır.

² ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 6r; Ayrıca bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 89; R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 69.

³ S. Camerani, *a.g.m.*, s. 89.

⁴ Rönesans diplomasisi üzerine yapılan çalışmalarda, XV. yüzyıldan itibaren genellikle Venedik'in baş rol oynadığı yeni siyaset tarzına dikkat çekilmiştir. Bu siyasete göre, kendi çıkarlarını Hıristiyanlığın çıkarlarının da üzerinde gören Venedikli idareciler için önemli olan, hiçbir dinî ve ahlakî kurala aldırış etmeksizin kendilerinin korunması ve devletlerinin büyümesiydi. Bkz. Garret Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, New York 2011, s. 95; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 219

antlaşmayı gizlice sabote etmesi emrediliyordu¹. Venedik baylosu bir yıl sonra 6 Temmuz 1578’de bu defa da İstanbul’da, Venedik tarzı kumaşların yanısıra Floransalılar tarafından getirilen oldukça mükemmel renkli kumaşların görülmeye başlamasını kendi ticaretlerinin aleyhine bir gelişme olarak görmekte ve hem itibarları hem de kazançlarını kaybetmekten duyduğu endişeyi Senato’ya bildirmekteydi².

Venedikliler gibi durumdan rahatsız olan Fransızlar da boş durmuyor ve görüşmelerin sürdürülmesinin “*Fransa Kralı’nın müsaadesi olmaksızın başka bir Hıristiyan hükümdarla antlaşma yapılmayacağı hükmünü taşıyan ve Sultan’la Fransa Kralı arasında yapılan antlaşmanın*”³ ihlâli olarak görüyorlardı. Aynı dönemde Osmanlıların elinde esir bulunan İspanyolların kurtarılması amacıyla İstanbul’a gelen İspanyol elçisinin faaliyetlerinden dolayı bir barış ortamının doğmasından korkan Fransızlar başkentte bulunan elçileri *François de Noailles* vasıtasıyla muhtemel bir barış antlaşmasını engellemeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuşlardı⁴. Fransızların sık sık bu gibi girişimlerde bulduklarını göz önüne alırsak Floransalıların bu yöndeki iddialarının gerçek dışı olmadığını kesinlikle söyleyebiliriz. Benzer şekilde, yüzyılın son dönemlerinde Osmanlı pazarlarına girmeye başlayan İngilizlerin de en büyük ticarî rakipleri olarak gördükleri Dubrovniklilere karşı giriştikleri bu türden engelleyici ve karalayıcı faaliyetler, o dönemde İstanbul’daki batılı devletler arasında yaşanan acımasız mücadeleyi gözler önüne sermesi açısından önemlidir⁵.

Aslında uzun süreden beri, bilhassa İnebahtı’dan sonra, Fransa’nın Osmanlı yönetimindeki güvenilirliği ve etkinliğinin artması nedeniyle, kendi aleyhlerine olacak bu gibi antlaşmalara müdahale etmeleri oldukça doğal gibi görünmektedir. Öyle ki, her şeyden önce Osmanlı idarecileri onları ayrıcalıklar ve hatta diğer konularda bile Avrupalı diğer milletlerden daha üstün bir konumda tutmaktaydı. İlerleyen yıllarda

¹ Eric. R. Dursteler, “The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice’s Early Modern Diplomatic Corps”, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 16, No. 2 (December 2001), s. 4, dnp. 12.

² Domenico Sella, *Venetian Woolen Industry*, s. 115; Ayrıca Venedik Senato’su baylosları Paolo Contarini’den müzakerelerin gidişatı hakkında kendilerini düzenli olarak haberdar etmesini hatta Granduka ve Gianfigliuzzi tarafından “*Şemsi Paşa’nın kardeşine*” yazılan mektupların birer kopyasını temin etmesi istemekteydi. Bkz. Maria Pia Pedani, *Inventory of the Lettere*, s. 86.

³ S. Camerani, *a.g.m.*, s. 89; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 108.

⁴ Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953, s. 121.

⁵ İngilizlerden önce Fransızların Dubrovniklilere karşı düşmanca tutumlarının henüz I. Selim’den itibaren ortaya çıktığı da bilinmektedir. Bkz. M. Glavina, *a.g.t.*, s. 25-26, 39-40

Fransa'ya verilen ahidnâmelerde bu durum şöyle belirtilecekti: “*Venediklü ve İngilterelü'den ma'dâ Ceneviz, Portakal ve Katalan tâcirleri Çiçilya (Sicilya) ve Ankona ve İspanya ve Florentin (Floransa) França Padişahı sancağını nasb idüp benderlerde França konsoloslarına müracaat edeler*”¹. Açıkça görüldüğü üzere bu ahidnâme maddesi ile Fransızların adı geçen tüm bu devletlerden üstünlüğü vurgulanmakta ve Osmanlı topraklarında ancak Fransız himayesi altında ticaret yapabilmelerine izin verilmektedir. Aynı zamanda, Fransa Kralı'yla “*cümle krallardan ziyâde hulûs-i bâl ile dostluk edüp şimdiye değin mabeynde naks-i ahd ve naks-i mîsâk ve peymân olmadığı*” belirtilerek onlara sunulan bu ayrıcalıklı konumun gerekçesi ortaya konuyordu². Zaten görüşmeleri yakından takip eden Fransız elçisi de Toskanalıların sadece Fransız bayrağı altında ticaret yapabilmelerine izin verildiğini belirtiyordu³. Bu sebeplerden dolayı Fransızların müzakerelerin olumsuz sonuçlanmasında büyük katkıları olduğundan şüphe etmemek gerekiyor.

Osmanlı Devleti'nin eski ticaret ortaklarının yeniden ortaya çıkmasından rahatsız olan hem Fransa hem de Venedik, Osmanlı vezirlerinin desteğini almaya çalışmıştı. Sokollu Mehmed Paşa, 5 Eylül 1578'de huzuruna çıkan Bongiani Gianfigliuzzi'ye, St. Stephen Şövalyeleri'ne ait kadırgaların iddia edildiği gibi İspanya ve Papa'ya bağlı değil, bizzat Toskana Grandukası'na bağlı olduğunu ifade etmiş, Venediklileri de buna şahit göstermişti. Bu nedenle, haklı olarak Osmanlı gemileri ve kadırgalarına karşı mücadelelerinin ikili ilişkilerin dışında tutulması teklifini kabul

¹ Nâima'da Floransa, “*Floransiya*” olarak yazılmıştır. Bkz. Nâimâ Mustafâ Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulasâti Ahbâri'l-Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. II, Ankara 2007, s. 378-79; Bu uygulamanın III. Murad döneminde yenilenen antlaşmalarla teyit edildiği bilgisi mevcuttur. Bkz. Tahâzade Ömer Faruk bin Mehmed Murad, *Tarih-i Ebu'l- Faruk*, C. IV, Dersaadet 1328, s. 136-137; İngiliz konsoloslarının kendi bayrakları altında ticaret yapılması yönündeki çabalarına karşı 1637-1638 yılında Mısır'da bulunan devlet görevlilerine yazılan başka bir hükümde şöyle deniyordu: “*mâ-tekaddem harbî kefere taifesinden Ceneviz ve Portakal ve Katalan tacirleri ve Cicilya ve Ankona ve İspanya ve Florentin ve bi'l-cümle França pâdişahının kadimî dostluğu muktezâsınca tavâif-i mezbûreden memâlik-i mezbûreme kendi halinde ticâret ve ziyâret târikiyle gelüp giden tüccâr gemileri França bayrağı taşıyup benderlerde França konsoloslarına müracaât eyleyüp aherden bir ferdin bayrağı altında yürümeyeler*.” Bkz. BOA., A.DVN.DVE. 26/1, s. 13/26; Ayrıca bkz. Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 400-401; H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 121.

² Halil İnalçık, “*İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585)*”, *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 155.

³ J. Tracy, *a.g.m.*, s. 443.

edilemez bir durum olarak yorumlamıştı¹. Toskana elçisi bu iddialar karşısında ülkesini savunmaya çalışsa da Türk tarafının oldukça tutarlı gerekçelerini çürütmeyi başaramamıştı. Bunun ardından elçi, Sokollu Mehmed Paşa'ya tarikat kadırgalarının tüccar gemilerine ve sivil gemilere karşı girişimlerinin önlenebileceği, buna karşılık müstakil veya müşterek olarak İspanya Kralı ve Papa'nın hizmetinde olduğu zamanlarda Osmanlı gemilerine verdikleri zararlardan sorumlu olamayacaklarının kabul edilmesi yönünde çok da farklı olmayan yeni bir teklif sunmuştu. Tarikat kadırgalarının sorumluluğunun üstlenilmemesi gibi şartlar altında sunulan hiçbir teklife açık olmadığını ileten Osmanlı yönetiminin tavrı nedeniyle görüşmeler zor bir dönemece girse de tamamen kopmamıştı. Aksine, yaklaşık bir ay sonra 4 Eylül'de Medici Sarayı'nı gelişmelerden haberdar eden elçi hâlâ barış umudunu koruduğunu ifade etmekteydi².

Görüşmelerin pamuk ipliğine bağlı olduğu bu dönemde İstanbul'da yaşanan bir gelişme müzakerelerin sonunu hazırlamıştı. İddiaya göre, son mektuptan sadece iki gün sonra, içinde yirmi beş kadar Türk esiri taşıyan bir gemi İstanbul'a ulaşmıştı. Gelenler, daha önce tarikat şövalyeleri tarafından ele geçirilen Osmanlı gemilerinden esir alınan tüccarlardan oluşmaktaydı ve on bin dukalık bir kurtuluş akçesi karşılığında Ankona Limanı'na bırakılmışlardı. Buradan deniz yoluyla İstanbul'a ulaşan Türk esirlerin görüşmeler sırasında Toskana Devleti aleyhine ifade vererek kendilerini esir eden gemilerin Toskana Grandukası'na ait olduğunu ve çok acımasız muamelelere maruz kaldıklarını söylemeleri Osmanlı idarecilerini sinirlendirmişti³. Elçinin raporlarına göre, bütün bu yaşananlarda Venediklilerin parmağı vardı ve bu insanları para karşılığı tutarak görüşmeleri baltalamaya çalışmışlardı. Hatta ona göre, Venedikliler bunları yaparken bir kısım nüfuzlu Osmanlı memurlarına da rüşvet vermekten geri kalmamıştı. Aslında, Senato tarafından Venedik baylosuna gönderilen bu yöndeki emirler Floransa

¹ Buna karşı Fransız elçisi Grandukaya bağlı tarikat kadırgalarının konunun dışında bırakılarak bir antlaşmaya varıldığını bildirmişti. (J. Tracy, *a.g.m.*, s. 443). Bununla birlikte, muhtemelen bu durum, görüşmelerin başında yaşanan olumlu gelişmeler üzerine yapılan bir yorumdu.

² S. Camerani, *a.g.m.*, s. 90; Toskana Grandukası'nı gelişmelerden haberdar eden mektup 4 Eylül tarihini taşımakla birlikte Osmanlı idaresi tarafından Toskana elçisinin hizmetinde bulunan Gaspar ve Luka isimli zimmilere verilen yol hükmü 29 Eylül'e aitti. 27 Receb 986 (29 Eylül 1578) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXXV*, s. 302/764.

³ S. Camerani, *a.g.m.*, s. 90; M. Grene, *a.g.e.*, s. 89; Napier, *a.g.e.*, V, s. 295; Müzakerelerin devam ettiği tarihlerde Osmanlı yönetimine karşı bir baskı unsuru olarak kullanılan tarikat filosunun faaliyetlerinin azaltıldığı da iddia edilmektedir. Bkz. F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 210.

elçisinin bu konudaki iddialarının tamamen mesnetsiz olmadığını göstermektedir¹. Sonuçta, bu filonun varlığı Filippo Sassetti'nin planlarını uygulama konusunda ve ilişkilerin gelişmesinin önünde bir duvar gibi dikilmişti².

Türk esirlerin protestolarına duyarsız kalmayan Sokollu Mehmed Paşa olaydan birkaç gün sonra Gianfigliuzzi'ye “*gemilerin bu saçmalıklarını bırakarak karaya çekileceğine (silâhsızlandırılacağına!) söz verilmesi durumunda bir barış yapılabilir*” dedikten sonra “*aksi halde hiçbir şey yapılmayacaktır*” şeklinde kesin bir ifade ile yanıt vermesi üzerine görüşmeler sona ermiş, elçilik heyetinin de İstanbul'dan ayrılmaktan başka çaresi kalmamıştı. Böylece Temmuz'dan itibaren aralıklarla süren görüşmeler sonuçsuz kalmış ve Gianfigliuzzi, Granduca I. Francesco'ya görüşmelerin hayal kırıklığı ile bittiğini bildiren bir mektup yazarak seyahat için hazırlanmaya başlamıştı³. Bununla birlikte, Sokollu Mehmed Paşa tarafından 15 Kasım'da I. Francesco'ya yazılan mektupta Osmanlı Devleti'nin barış şartları kısa ve net bir şekilde bildirilmişti. Buna göre elçi tarafından tarikat kadırgalarının antlaşmaya dâhil edilmemesi Osmanlı idaresi tarafından uygun görülmemişti. Çünkü bu gemiler Osmanlı Devleti'nin düşmanları ile işbirliği yaparak seferlere katılmaktaydı. Böyle bir şeyin kabul görmesi mümkün olmamakla birlikte daha I. Süleyman'ın son yıllarında adı geçen gemiler İspanya gemilerinin yanında Osmanlı donanmasına karşı savaşmış, bu sebepten İstanbul'daki Floransa baylosu bütün yalvarmalarına rağmen padişahın emriyle kovulmuştu. Eğer gerçekten bir barış isteniyorsa tarikat kadırgaları kullanımdan kaldırıldıktan sonra yeni bir elçiyi İstanbul'a göndermeleri gerekecekti⁴.

¹ S. Camerani, *a.g.m.*, s. 90; M. Grene, *a.g.e.*, s. 89; Galluzzi'ye göre Venedikliler dışında Pisa'da ticaretle meşgul olan Yahudilerin de Toskana Grandukası'nın Osmanlı Devleti'ne karşı iki yüzlü bir siyaset takip ettiği yönünde ifade vermeleri görüşmelerin başarısızlığında etkisi vardı. Bkz. R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 70.

² M. C. Engels, *a.g.e.*, s. 29.

³ S. Camerani, *a.g.m.*, s. 901; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; F. Inghirami, *a.g.e.*, s. 265; Napier, *a.g.e.*, V, s. 295; G. M. Mecatti, *a.g.e.*, s. 761-762; L. Ciciaporci, *a.g.e.*, s. 167-168; Anonim, *Biblioteca dei Fanciulli: storia Toscana per servire di seguito alla biblioteca*, Tomo XVI, Firenze 1821, s. 45; Aynı tarihlerde Stephan Gerlach ile birlikte Avusturya elçisinin maiyetinde bulunan din adamı Salomon Schweigger de görüşmelerin başarısızlığını elçilik heyetinin Osmanlı devletadamlarına sunmak üzere yanlarında değerli hediyeler getirmemelerine bağlamaktaydı. (Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, Yay. Haz. Heidi Stein, Çev. S. Türkis Noyan, İstanbul 2004, s. 96). Fakat, Toskana elçisinin yanında çok değerli hediyelerle birlikte İstanbul'a geldiğini biliyoruz. Bkz. S. Gerlach, *a.g.e.*, s. 822; N. Jorga, *a.g.e.*, s. 218; M. Scalini, *a.g.m.*, s. 28.

⁴ Sokollu Mehmed Paşa'ya ait 15 Ramazan 986 (15 Kasım 1578) tarihli mektubun İtalyanca kopyası için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 14r-15r.

Bu son cevabın ardından Toskana elçilik heyetinin İstanbul'dan ayrılması Kasım ayının sonunu bulmuştur. Buna dair aynı ay içinde yazılan tarihleri farklı iki yol hükmü bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1 Kasım 1578 tarihini taşımaktadır¹. İkinci yol hükmü ise 17 Kasım 1578 tarihine aittir². Gianfigliuzzi dönüş yolunda Grandukaya yazdığı mektubunda 18 Kasım'da İstanbul'dan ayrıldığını bildirmekteydi³. Kara yoluyla dönüş yapan Toskana elçisi 1579 yılı Ocak ayında Dubrovnik'e varmıştı. Aynı şekilde kendisiyle İstanbul'a giden Iacopo Mormorai'nin de İstanbul'da bulunmasının artık bir anlamı kalmamıştı⁴.

I. Francesco'nun ikiyüzlü bir politika takip ettiğinin delillerinden birisi de aynı sıralarda İspanya ile devam ettirdiği görüşmelerdi. Daha 1578'deki müzakereler başlamadan evvel Toskana Grandukası bir yandan Osmanlı Devleti ile antlaşmanın yollarını aramakta diğer yandan siyasî yönden bağlı bulunduğu İspanya Kralı'nı bu teşebbüsten dolayı gücendirmemek için Prospero Colonna eliyle mektuplar yazmaktaydı⁵. 1578 Mayıs'ında II. Felipe'ye gönderilen bir mektupta, Türklerle yapılacak bir antlaşmanın sadece Toskana vatandaşlarına değil İspanya'ya da faydalar sağlayacağı ileri sürülmekteydi. Antlaşmayla birlikte İstanbul'da temsilci bulundurabilecek olan Granduka böylece Sultan'ın Avrupa devletlerine karşı planları ve faaliyetleri hakkında da bilgi sahibi olacak ve bunları derhal İspanya'ya ulaştıracaktı. Bu nedenle kraldan, Venedik gemilerine karşı gösterilen hoşgörünün kendilerine de gösterilmesini istemekte ve Akdeniz'de seyreden Toskana gemilerine serbest geçiş izni verilmesini rica etmekteydi. Bununla birlikte, Granduka'nın İstanbul'da görüşmeler sürerken bile II. Felipe'ye tarikat gemilerinin Hıristiyanlığın her türlü ihtiyacı için hizmet vermeye hazır olduğunu ve bundan da vazgeçmeyeceklerini bildirmesi iki yüzlü siyasetini gözler önüne sermekteydi⁶. Her ne kadar Osmanlı Devleti'ne kadırgaların faaliyetlerinden kendilerinin sorumlu olmadıklarını söyleseler de her zaman İspanya'ya hizmet edecek durumda oldukları açıkça görülmekteydi. Zaten Toskana idaresi kendi

¹ 1 Ramazan 986 (1 Kasım 1578) tarihli yol hükmü için bkz. BOA., MD XXXV, s. 331/845.

² Gianfigliuzzi'nin yolculuk için iki at almasına izin verilmiş fakat bunu ülkesine götürmesine izin verilmemiştir. 17 Ramazan 986 (17 Kasım 1578) tarihli yol hükmü için bkz. BOA., MD XXXV, s. 368/936.

³ 26 Aralık 1578 tarihli mektup için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 28/26, c. 6r.

⁴ F. Diaz, *a.g.e.*, s. 259.

⁵ C. Mangio, *Alcuni momenti*, s. 75.

⁶ C. Mangio, *Alcuni momenti*, s. 75; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 91; M. Greene, *a.g.e.*, s. 90.

menfaatlerini gerçekleştirebilmek adına böyle riskli bir oyunu deniyordu ki sonuçları pek de iç açıcı olmamıştı.

Diğer yandan, bilhassa 1575 yılından itibaren şövalyelerin askerî faaliyetleri bizzat tarikatın amiralini atama hakkını saklı tutan Granduka'nın sıkı kontrolüne bağlı idi¹. Türk yöneticilerine Tarikat mensuplarının kendilerinden bağımsız hareket ettiklerini söylemelerine rağmen 1577'de Malta Şövalyeleri ile Doğu Akdeniz'e yönelik yapılacak müşterek seferler konusunda resmî bir antlaşmaya bile varılmıştı². Dahası, aynı yıl içerisinde Toskana Grandukası tarafından Fas üzerine başarısız bir sefer yapan Portekiz Kralı'na sağlanan askerî ve maddî destek de işin başka bir boyutuydu³. Bütün bunlarla birlikte, görüşmelerin tam ortasında St. Stephen gemilerinin Akdeniz'de giriştiği yeni faaliyetlerin haberleri de başkente ulaşmış olmalı ki III. Murad, Gianfigliuzzi'yi İstanbul'dan gönderme kararı almıştı. Gerçekten de müzakereler devam ederken seferde olan bazı tarikat gemileri Osmanlı ticaret gemilerine saldırarak yüz on yedi Osmanlı tüccarını tutsak etmişti⁴. Granduka'nın tarikat vasıtasıyla gerçekleştirdiği bu son girişimlerinin esas amacının Osmanlı Devleti'ni baskı altına almak olduğunu düşünsek dahi bunun kendilerine hiç bir yarar getirmeyeceği açık bir şekilde ortadaydı.

¹ F. Angiolini, *l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 49.

² M. Greene, *a.g.e.*, s. 91.

³ Franco Angiolini, "Toscana, Spagna e Portogallo nel cinquecento", *Sardegna, Spagna e Mediterraneo Dai Re Cattolici al Secolo d'Oro*, a cura di Bruno Anatra-Giovanni Murgia, Roma 2004, s. 182-183.

⁴ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 97-98.

C- AKDENİZ'DE OSMANLI-TOSKANA ÇEKİŞMESİ

I- Akdeniz'de Korsan Savaşları: XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı-Toskana İlişkileri

İnebahtı'dan sonra ve özellikle XVII. yüzyılın ilk yirmili yıllarında iki devlet arasındaki ilişkileri karakterize eden esas unsur tarikat birliklerinin askerî faaliyetleriydi. 1571'den sonra Akdeniz'de ortaya çıkan boşluk sayesinde St. Stephen Şövalyeleri kısa sürede en çok korkulan korsan gruplarından biri haline gelerek, dördü devlet donanmasına ait toplam sekiz gemilik güçlü filosuyla Tiren Denizi ve Kuzey Afrika kıyıları boyunca yelken açmaya başlamıştı. Doğu Akdeniz'e düzenledikleri akınlarda kıyılarıdaki yerleşim birimlerine saldırarak her türlü gemiyi yağmalamayı sürdürmüşlerdi. Zaman zaman Hıristiyan gemilerine de zarar veren tarikat mensupları bilhassa Osmanlılara ait bölgelerde faaliyet göstermişlerdi¹.

1580 ile 1680 yılları arasındaki dönem, Akdeniz'deki korsanlığın altın çağı olarak kabul edilir. Bu dönemde bazı önemsiz küçük korsanlık girişimleri dışında korsan faaliyetleri temel olarak dört grup halinde ele alınır. Bunlar sınırlı sayılarına rağmen XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Uskoklar, Akdeniz dışında akınlarını Atlas Okyanusu'na kadar genişleten Kuzey Afrika'daki Türk korsanlar², 1580'den sonra sık sık işbirliği yapan Malta Şövalyeleri ve St. Stephen Tarikatı ile kuzeyden gelen İngiliz ve Hollanda korsanlarıdır³.

Toskana Grandukası I. Ferdinando (1587-1609)'nun Medici tahtına çıkmasından itibaren St. Stephen Tarikatı'na ait kadirgalar, Osmanlı pazarlarını eskiden olduğu gibi tekrar Toskana tüccarına açabilmek ve Osmanlı Devleti ile doğrudan ilişkiler kurabilmek amacıyla bir baskı unsuru olarak Akdeniz'in her yerinde Türklere karşı

¹ F. Angiolini, *l'Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo*, s. 48; Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 384.

² Cezayir ve Tunus'taki korsan reisleri ve faaliyetleri hakkında bkz. J. Heers, *a.g.e.*, s. 170-189.

³ Pál Fodor, "Maltese Pirates, Ottoman Captives and French Traders in the Early Seventeenth-Century Mediterranean", *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth-Early Eighteenth Centuries)*, Ed. Géza Dávid and Pál Fodor, Leiden 2007, s. 221-222.

saldırgan bir politika takip etmeye başlamıştı¹. Bu saldırılarda ele geçen ganimet ve esirler ise tarikatın ayakta kalmasını sağlayan en büyük gelir kaynağını oluşturuyordu².

XVI. yüzyılda Kuzey Afrika’da Cezayir, Tunus ve Trablusgarb’da kurulan ocaklar ve bu ocaklarda teşkilatlanan Türk levendleri Osmanlı Devleti’nin özellikle İnebahtı sonrasında Akdeniz’de takip ettiği siyasette önemli bir görevi üstlenmişlerdi³. Çoğu zaman tartışma konusu olmakla birlikte, bu tarihlerde Akdeniz’de varlıklarına daha fazla rastlanan ve Osmanlı idaresi tarafından çoğunlukla “*levend reisleri*” ve “*gönüllü reisler*” olarak tanımlanan korsanların merkezden bağımsız hareket eden kimseler oldukları sanılsa da artık siyasî otoriteye bağlı⁴ olarak faaliyet gösteren denizciler oldukları bilinmektedir⁵. Bu tarihlerden itibaren başlayıp XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar yoğun şekilde devam eden Akdeniz’deki bu faaliyetlerin daha çok Kuzey Afrika’daki beylerbeyiler ve Türk ocaklarında üslenen levendler tarafından devam ettirildiği anlaşılmaktadır⁶.

¹ W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 62; XVII. yüzyılın ilk yarısı boyunca Toskana Devleti’nin takip ettiği Akdeniz politikası için bkz. Carlo Mangio, “Alcune considerazioni sulla politica Mediterranea di Cosimo II e di Ferdinando II”, *Atti del convegno L’Ordine di Santo Stefano e il Mare (Pisa, 11-12 maggio 2001)*, Pisa 2001, s. 113-128; Niccolò Capponi, “Strategia Marittima, Logistica e Guerra Navale sotto Ferdinando II de’ Medici (1621-1670)”, *Atti del convegno L’Ordine di Santo Stefano e il Mare (Pisa, 11-12 maggio 2001)*, Pisa 2001, s. 131-144.

² Mikail Acıpinar, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Toskana Grandukalığında Türk Esirler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV/1 (Temmuz 2010), s. 18.

³ Bu konuda bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Levend”, *MEBİA.*, C. VII, s. 46; XVII ve XVIII. yüzyıllarda Garb Ocakları ile Avrupa Devletleri arasındaki ilişkilere dair bkz. İdris Bostan, “Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasî ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)”, *TED*, S. XIV (1988-1994), s. 59-86; Brahim Bouazi, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasî ve Ticarî İlişkileri*, İstanbul Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

⁴ Bu gibi korsanların Kıbrıs Seferi için donanmaya çağırılmaları ya da kıyıdaki kalelerin korunması amacıyla ihtiyaç anında kendilerinden yardım istenmesi merkezi idareyle bağlarını ve devletin onlara bakış açısını göstermesi bakımından önemli örneklerdir. Bkz. M. Akif Erdoğan, *Korsanlık Faaliyetleri*, s. 126.

⁵ XVI. yüzyılda “*korsan*” kavramı için bkz. İ. Bostan, *a.g.e.*, s. 17-19; aynı yazar, “Akdeniz’in Zorlu Korsanları Uskoklar Adriyatik’te Korsanlar ve Deniz Gazileri”, *Toplumsal Tarih*, 127 (Temmuz 2004), s. 64; Aynı yazar, “Muhteşem Donanma Muhteşem Korsanlar, Osmanlı Deniz Akıncıları”, *NTV Tarih*, S. 27 (Nisan 2011), s. 35-36; Nebi Bozkurt, “Korsan”, *TDVİA.*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 210-211; Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi*, Çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009, s. 145-147; Bu korsanlar dönem dönem Osmanlı yönetiminin emirlerine rağmen merkezden bağımsız faaliyet göstermekteydiler. Robert Mantran, “XVII Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri”, *Bellesten*, C. LII, Sayı 203 (Ankara 1988), s. 689.

⁶ XVII. yüzyılın başlarından itibaren Tunus’taki Osmanlı idarecileri ile Toskana Grandukaları arasındaki yazışmalara ait Türkçe mektup örnekleri için bkz. Alessio Bombaci, “Diplomi Turchi del R. Archivio di Stato di Firenze, I. Lettere da Tunisi ai Granduchi di Toscana (1626-1703)”, *Rivista degli Studi Orientali*, Vol. XVIII (1939), s. 199-217; Cezayir Eyaleti yöneticilerinden Toskana Grandukalarına gönderilen Türkçe mektuplar için bkz. Aldo Gallotta, “Diplomi Turchi dell’Archivio di Stato di

XVI. yüzyılın bu döneminde hızla yükselen korsan savaşları nedeniyle Garb Ocakları'nın önemi bir kat daha artmış, sahil kesimlerinde toplanan Osmanlı korsanları Adriyatik'te İspanya, Venedik ve Uskoklar'a, Akdeniz'de de Malta Şövalyeleri ve St. Stephen Tarikatı'na karşı büyük bir mücadeleye girmişlerdi. Bu amaçla Akdeniz kıyılarındaki bazı şehirlerde deniz üsleri kurulmuş ve mücadeleler burada toplanan savaş gemileri ile sürdürülmüştü¹.

Akdeniz'de bu tarihlerde Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyet gösteren Hıristiyan güçler arasında en önemlileri Malta Şövalyeleri, Uskoklar ve Malta Şövalyeleri örnek alınarak oluşturulan St. Stephen Tarikatı idi. Bu güçlere yüzyılın sonlarına doğru Akdeniz'e inen İngiliz ve Hollandalı korsanlar da eklenmişti². Burada vurgulanması gereken başka bir nokta ise, XVI. yüzyılda Akdeniz'e hâkim olmak veya bu denizlerde sürdürdükleri ticarî faaliyetlerinin güvenliğini sağlamak isteyen devletlerin saflarında yer alan korsan gruplarının, çoğu araştırmacı tarafından Türk-Habsburg ve Venedik arasındaki mücadelenin bir parçası olarak algılanmış olmasıdır. Hâlbuki Adriyatik ve civarındaki deniz trafiğinin güvenliğinden sorumlu olan Venedik³, Kuzey Afrika'da üslenen Türk korsanlar ile Papa'nın da desteğiyle Habsburglar adına mücadele veren Uskoklar ve yine onların desteği ile ayakta kalan Malta Şövalyeleri dışında St. Stephen

Firenze, Lettere da Algeri ai Granduchi di Toscana (XVII secolo)", *Studi Magrebini*, XI/1979, s. 167-205; Ayrıca bkz. M. Acıpinar, *a.g.m.*, s. 15-38.

¹ Adriyatik kıyılarındaki Nova, Avlonya, Draç, Preveze, İnebahtı, Ayamavra, Moton ve Koron gibi korsan üsleri yanında, Uskoklara karşı mücadele etmek üzere Avlonya, Gabele, Nova ve Kirka'da da birer kapudanlık tesis edilmişti. Bkz. İ. Bostan, *a.g.e.*, s. 24; XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı-Habsburg çekişmesinde korsanların rolü için bkz. Emrah Safa Gürkan, *Ottoman Corsairs in the Western Mediterranean and their place in the Ottoman-Habsburg Rivalry (1505-1535)*, Bilkent Üni. Ekonomik ve Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

² R. C. Jennings, *Mağosa*, s. 294; Uskoklar ve bunun etrafında Osmanlı-Habsburg-Venedik münasebetleri hakkında hazırlanan bir çalışma için bkz. Catherine Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkivalık: Senjli Uskoklar*, Çev. Mehmet Morali, İstanbul 2009; Hollanda korsanları ve Hollanda'ya verilen ahidnâmelerdeki korsanlıkla ilgili maddeler için bkz. Bülent Arı, *Akdeniz'de Korsanlık*, s. 273-274, 301-303.

³ Adı geçen bölgelerde Venedik'e ait dört filo bulunmaktaydı. Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşma gereğince Adriyatik'in güvenliğini sağlama görevini kendi üzerine almıştı. Bkz. İ. Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 23; XVI. yüzyılda Adriyatik'teki korsan hareketleri ve bunun Osmanlı-Venedik ilişkilerine yansımaları hakkında bkz. Maria Pia Pedani, "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIÉPO XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, Ankara 2004, s. 585-600.

Tarikatı'nın bu oyundaki rolüne ya çok az değinilmiş ya da bundan hiç bahsedilmemiştir¹.

Daha önce ifade edildiği üzere, belki de İspanya ve Papalık etkisi altında faaliyet gösterdiği için müstakil bir yapı olarak ele alınmayan St. Stephen Şövalyeleri de bu mücadelede dönem dönem etkin olmuş ve Osmanlı idarecilerinin ciddi manada tepkisini çekmiştir ki bu tepkiler Osmanlı-Toskana ilişkilerinde belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır². Osmanlı arşiv vesikalarında çok sık olmasa da kendilerinden “*duka gemileri*” diye bahsedilen tarikat kadırgaları hakkında Osmanlı devletadamlarının bilgi sahibi olmaması ihtimal dışıdır. Zira 1576 yılına ait bir hükümde, Floransa Dukası'nın dört parça gemi donatıp bunları korsanlık amacıyla Osmanlı sularına gönderdiğinden bahsedilmektedir. Aynı belgede bu kadırgalara karşı mücadele işinin başlangıçtan beri Rodos Beyleri'nin uhdesine verildiği anlaşılmaktadır³.

1571 bozgunundan sonra Osmanlı Devleti İspanya'ya karşı Avrupa'da ortaya çıkan Fransa, İngiltere⁴ ve Hollanda⁵ gibi millî monarşileri, bahsettiği ahidnâmeler vasıtasıyla İspanya'ya karşı desteklemeye başlamıştı⁶. Bu devletler yüzyılın sonlarına doğru sahip oldukları gemi filoları ve korsanları sayesinde Akdeniz'e hakim duruma geleceklerdi. Bütün bu gelişmeler yanında 1573'de Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması imzalamaya muvaffak olan Venedik Cumhuriyeti her şeye rağmen ikinci plana düşmüştü. Venedik, Fransa'nın yardımlarıyla muhtemel haçlı oluşumlarından uzak tutularak tarafsız kalmaya zorlanmıştı. Böylece Don John'un Kıbrıs ve İstanbul

¹ Adriyatik'teki mücadeleler üzerine Osmanlı arşiv belgeleri ile desteklenerek korsan savaşları konusunda büyük bir boşluğu dolduran çalışma için bkz. İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul 2009; Akdeniz'deki korsan faaliyetleri ve savaşlarına ilişkin İtalyan arşiv vesikaları ile siyasî-sosyal-ekonomik ve kültürel açıdan daha önceki çalışmaları destekleyen başka bir çalışma için bkz. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul 2003.

² N. Capponi, *a.g.e.*, s. 86.

³ BOA., *MD XXVII*, s. 237/550; Adanın korsanlara, bilhassa Maltalılara karşı mücadeledeki önemi ve stratejik durumu hakkında bkz. M. Akif Erdoğan, “The Island of Rhodes Under Ottoman Rule: Military Situation, Population, Trade and Taxation”, *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, No. 13-14 (October 1996), s. 32-33.

⁴ Osmanlı-İngiliz münasebetleri ve İngilizlere bahşedilen ilk ahidnâme sureti için bkz. Akdes Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 182-86; Fransızlara verilen 1569 tarihli ahidnâmenin Türkçe tercümesi için bkz. aynı eser, s. 179-80.

⁵ 1612 yılında Hollanda'ya bahşedilen ahidnâme için bkz. A. H. De Groot, *The Ottoman Empire and The Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations, 1610-1630*, Leiden/İstanbul 1978, s. 233-46.

⁶ H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 121.

üzerindeki hayalleri sona ermişti. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya karşı kazandığı diplomatik bir zafer olarak kabul edilirken, II. Felipe'ye karşı Avrupalı millî monarşilerin desteklenmesi sayesinde İspanya 1585 yılında Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması imzalayarak İngilizlere karşı harekete geçecek olan meşhur donanmasını toplamaya koyulacaktı¹.

Bu millî monarşiler arasında o sıralarda İspanya'ya karşı isyan halinde olan Hollanda ilk sırada yer alıyordu. Osmanlı Devleti'nin 1560-70'li yıllar boyunca Katolik İspanya'ya karşı mücadele içinde olması kendilerine kısmî bir rahatlama sağlamaktaydı. Daha Malta Kuşatması esnasında İspanya'nın Osmanlılarla mücadelede ederken Hollanda işleriyle uğraşamayacağını tahmin eden Felemenk Prensi William, padişahın Katolik Kralı'na karşı mücadelesine devam etmesini sağlamak üzere, İstanbul'a özel bir elçisini yollamıştı. İspanya da aynı yıllarda Akdeniz'de yoğunlaşan mücadelelere odaklandığı için Kuzey Avrupa'daki bu gelişmelerle fazla ilgilenememişti. Sonuç olarak, XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek Osmanlılar gerekse İspanya açısından sonuca ulaşmayan bu mücadelelerden sonra her iki devlet de diğer sorunlarına yönelmişlerdi².

Hollanda'nın yanısıra o dönemde Akdeniz'de yeni yeni boy gösteren İngilizler de Osmanlı Devleti'nin İspanya karşısı siyasetinde önemli bir yer işgal etmekteydi³. XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başlayan İngilizlere 1580'de bahşedilen ahidnâmenin ardından İngiliz bankerler tarafından kurulan Levant Company İngiltere'nin Doğu Akdeniz ticaretine verdiği önemi göstermekteydi. Gerek İngiliz gerekse Hollandalılar sahip oldukları ahidnâmeler sayesinde Levant'da uzun zamandır faaliyet gösteren Fransa ve Venedik'e karşı rakip olarak ortaya çıkmış hatta dönem dönem onların önlerine geçmişlerdi⁴. Bu ise Osmanlı

¹ H. İnalçık, *İspanya ile Barış*, s. 154-55; Aynı yazar, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 132.

² John Elliot, "Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perspective", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 161; Benjamin Schmidt, *Innocence Abroad: The Dutch Imagination and the New World, 1570-1670*, Cambridge University Press 2001, s. 103; Bülent Arı, "İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri", *Osmanlı*, C. I, Ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 494.

³ Bu siyaset sadece Osmanlı Devleti değil İngilizler açısından da hayati bir öneme sahipti. İngilizler, Osmanlı güçlerinin doğudaki İran yerine İspanya ile meşgul olmasından yana tavır takınırken bundan kendilerine pay çıkardıkları aşikardır. Osmanlı-İngiliz yazışmalarına dair vesikalar için bkz. A. Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 118-161, 189-203.

⁴ Bkz. Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, London 1964; H. İnalçık, *Haçlılar ve Osmanlılar*, s. 129; D. Goffman, *Osmanlı Dünyası*, s. 231-32; B. Arı, *Osmanlı-Hollanda*, s. 494-497.

topraklarında yaşanacak büyük bir ticarî-siyasî çıkar mücadelesinin başlangıcına işaret etmekteydi. Özellikle XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında bu devletlerin Akdeniz havzasının dört bir yanına yayılan Osmanlı şehirlerinde giriştikleri ticarî rekabette Venedik, ekonomik sorunların da etkisiyle geri planda kalmaya başlamıştı¹. Toskana ise İspanya'nın Akdeniz'den çekilmesinin ardından bir anlamda sahipsiz kalmış ve İspanya güdümlü Osmanlı karşıtı politikasının bedelini Akdeniz ticaretinin dışına itilerek ödemişti. Bu nedenle çok uzağında kaldıkları Akdeniz sahnesinde adlarını duyurabilecekleri tek güç olan St. Stephen Tarikatı'na bağlı kadırgalarda görevli şövalyeler ancak korsan faaliyetleri ve yağma hareketleri ile varlığını devam ettirebilmişti. Bu tavır ise Osmanlı Devleti'nin öfkesini artırmaktan başka bir şeye yaramamıştı².

Osmanlı Devleti'nin tarikat kadırgalarının tamamen silâhsızlandırması yönündeki tekliflerini bir türlü kabul etmeyen Toskana Devleti bundan sonra korsanlık faaliyetlerine yönelmişti³. Bu dönemde düzenli olarak sefere çıkmaya başlayan tarikat filosu özellikle 1587'ye kadar iktidarda kalacak olan I. Francesco döneminde Akdeniz'in birçok köşesinde Osmanlı bandıralı gemilere saldırmaya devam etmişti. Buna yönelik olarak, I. Cosimo döneminde Floransa kadırgalarının ele geçirdiği Müslüman esir sayısı 546 iken bu sayı I. Francesco döneminde 2.646'ya yükselmişti ki bu durum yıllık ortalama 189 gibi bir rakama karşılık geliyordu. I. Ferdinando döneminde bu rakam çok daha artarak 5.595'e yükselmişti⁴. Yukarıda bahsedildiği gibi,

¹ S. J. Woolf, "Venice and the Terraferma: Problems of the Change from Commercial to Landed Activities", *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Ed. Brian Pullian, London 1968, s. 182-83; Osmanlı topraklarındaki Fransız-İngiliz-Felemenk rekabeti için bkz. Arthur Leon Horniker, "Anglo-French Rivalry in the Levant from 1583 to 1612", *The Journal of Modern History*, Vol. 18, No. 4 (Dec. 1946), s. 289-305; Ayrıca bkz. A. Nimet Kurat, *a.g.e.*, s. 104-117.

² F. Angiolini, "Slaves and Slavery in Early Modern Tuscany (1500-1700)", *Italian History and Culture*, Vol. III, Cadmo 1997, s. 82; Venedik elçisinin 1641'de yazdığı gibi, Toskana ve Malta korsanları Osmanlı Devleti'ne acı vermekten çok onların öfkesini artırıyordu. Bkz. Pál Fodor, *a.g.m.*, s. 223.

³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III/2, s. 147-148.

⁴ 1617 yılında I. Ferdinando adına Livorno'da inşa edilen "Quattro Mori" isimli anıtta Granduka'nın ayaklarının dört tarafına yerleştirilen zincirlere bağlı dört Kuzey Afrikalı esir heykeli yapılmıştır. I. Ferdinando'nun siyasetinin bir yansıması olan anıtta resmedilen esirlerden biri Cezayirli diğeri ise Faslı Ali olarak tasvir edilmiştir. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 214; Buna karşılık, XVI. yüzyılın sonlarında itibaren Kuzey Afrika'daki Türk korsanlarının elinde de çok miktarda İtalyan ve İspanyol kökenli esir bulunmaktaydı. Tunus örneği için bkz. Achille Riggio, "Tabarca e il riscatto degli schiavi in Tunisia da Kara-Othman Dey a Kara-Moustafa Dey 1593-1702", *Atti della R. Deputazione di Storia patria per la Liguria*, III/1938, s. 255-346; Floransa kadırgaları tarafından esir edilen Türkler ve Garb

1571'den sonra sayıları dörde düşürülen Tarikat kadırgaları Osmanlı kaynaklarına göre oldukça iyi donatıldıkları için Akdeniz'in her yerine gidebilecek bir özelliğe bürünmüştü. İyi silahlandırılmış bu kadırgaların ilk hedefleri genellikle Osmanlı hâkimiyetindeki Doğu Akdeniz ve zaman zaman da Kuzey Afrika kıyıları olmuştu. Her yılın Mart-Nisan aylarında başlayan bu yağma akınları bazı zamanlarda Malta Şövalyeleri ve diğer Hıristiyan güçler ile müşterek olarak da sürdürülüyordu¹.

Granduka I. Cosimo tarafından Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki Osmanlı korsanlarına karşı tarikatı destekleme politikası ölümünden sonra oğlu tarafından devam ettirilecekti. Basiretsiz yönetiminin yanısıra zevk ve sefa düşkünü olmakla da eleştirilen² I. Francesco ile başlayan korsanlık faaliyetleri sadece denizlerle sınırlı kalmıyor zaman zaman kıyılarda bulunan Osmanlı yerleşimlerine yönelik çıkarma harekâtlarına da sahne oluyordu. Bahar aylarında hazırlıklarını bitirerek denize açılan tarikat gemileri aynı sefer dönemi içerisinde bir-iki defa hatta bazen de üçüncü defa yağmaya çıkıyordu. İlk olarak Garb Ocakları'nın hâkim olduğu sulara düzenlenen bu seferler Müslüman tacir ve korsanlarının yolunu kesmeye yönelik oluyordu. Daha sonraki seferler ise doğrudan Doğu Akdeniz'e yönelik yapılıyordu. Ege Denizi ve Yunan adaları arasında yelken açan tarikat gemileri Anadolu kıyılarına uğramaktan da çekinmiyordu³. Ele geçirdikleri her türlü deniz aracını yağmalayarak yaz mevsimi

Ocakları'ndaki levendler hakkında en ayrıntılı bilgiler doğal olarak Floransa Devlet Arşivi'ndeki kayıtlardan elde edilebilmektedir. Korsanlık ve esaret hakkında İtalyan arşiv kayıtlarına nazaran Osmanlı arşiv vesikalarında yer alan bilgiler oldukça kısıtlı ve ayrıntıdan uzaktır. Özellikle Osmanlı esirlerinin durumları, esaret hayatı ve yazışmalarına dair çalışmaların artması Türk denizcilik tarihinin daha farklı bir yönünü ortaya çıkarması bakımından da faydalı olacaktır. Erken dönem Türkçe mektuplara da örnek olabileceğini düşündüğümüz bir Osmanlı denizcisinin yazdığı mektup da bu tarihlere karşılık gelmektedir. 31 Mart 1576 tarihli mektup Balıkesirli Erdoğmuş oğlu Ali tarafından Floransa'da tarikat kadırgalarının esir alınan diğer bir Türk denizcisi olan kardeşi Erdoğmuş oğlu Hamza'ya yazılmıştır. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla denize açılan Cafer Hoca kalyatasında bulunan Hamza, *Floransa Dukası*'nın kadırgalarının saldırısı neticesinde esir düşerek Medici Sarayı yakınlarında bir yere götürülmüştür. Kendisini esaretten (*kaydlık*) kurtarmak üzere birçok girişimde bulunan kardeşi Ali'nin de daha önce Floransalılara esir olduğu fakat esaretten kurtularak Tunus'a döndüğü anlaşılmaktadır. Bu arada Tunus kadırgalarında "*kızak kâfiri*" olarak birçok Floransalı ve diğer İtalyan kökenlilerin de kürekçi olarak bulunduğu görülmektedir. Bunlardan bir kısmının Türk esirleriyle değiş tokuş edildiği göze çarpmaktadır. Esirimizin akıbetine ilişkin başka bir kayıt bulunamamıştır. Gurre-i Muharrem 984 (31 Mart 1576) tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4279, fol. 58-59.

¹ Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 384-85; F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 203-4; M. Greene, *a.g.e.*, s. 91; Örneğin, 1595 yılında Toskana donanmasında 647 angarya mahkumu yanında 291 köle çalışmaktaydı. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 212.

² Willam J. Griswold, *a.g.e.*, s. 62.

³ Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 385.

sonlarında Livorno'ya dönüyorlardı. Toplanan ganimet tarikatın kendi kendine yetebilmesini sağlıyordu. Zaten Toskana hükümetinin hedefi de minimum kaynaklarla azamî neticeler elde etmek esasına dayanıyordu¹.

Bu tür faaliyetlerde korsanların asıl hedefleri köleleştirme üzerineydi. Kıyılardaki yerleşim birimleri ve seyir halindeki gemilerden elde edilen insanlar, oldukça kârlı bir iş olarak belli başlı pazarlarda² köle olarak satılıyordu. Bunun yanısıra canlı hayvan ve diğer ürünler de onlar için değerli ganimetler arasında yer alıyordu. Baskınlar neticesinde ele geçirilen gemiler ise duruma göre filoya dâhil edilmekte, satılmakta veya ileride görüleceği üzere çoğunlukla batırılmaktaydı. Toskana kadirgalarında olduğu gibi Akdeniz'de faaliyet gösteren korsan grupları genelde üç-dört kadirganın bir araya geldiği küçük filolardan meydana geliyordu³. Bununla birlikte İnebahtı'dan sonra 1570'lerin ortalarına doğru Toskana filosundaki faal kadirga sayısı malî nedenlerden dolayı azaltılmıştı. Masrafları devleti zorlayan iki kadirga ve çektiri silâhsızlandırılmış, tarikatın Akdeniz'deki faaliyetlerine küçük ama daha tecrübeli bir grupla devam etmesine karar verilmişti⁴.

Tarikatın en düzenli faaliyeti 1574 yılı yazında gerçekleşmişti. Aynı yıl tarikat gemilerinin takip edeceği kurallar ve usulleri belirleyen on altı maddelik bir vesika hazırlanmıştı. 18 Mayıs'ta tüm hazırlıklarını tamamlayan Capitana, Padrona, Pisana ve Santa Maria isimli tarikat kadirgaları Amiral Tommaso de' Medici idaresinde, Messina'da bir mola verdikten sonra, Kuzey Afrika kıyıları boyunca yelken açmıştı. 11 Haziran'da Berberi kıyılarında karşılaştıkları buğday, peynir ve diğer ürünler taşıyan bir karamürselden aralarında dört Hıristiyanın da bulunduğu kırk altı Müslümanı esir etmişlerdi⁵. Devamında 22 Haziran ile 11 Ağustos tarihleri arasında toplamda yüz yetmiş altı Müslümanın tutsak edildiği beş karamürsel yağmalanarak batırılmıştı.

¹ F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 205; Ayrıca bkz. Mahmut Şakiroğlu, *Fondaco dei Turchi*, s. 617.

² XVI. yüzyılın son çeyreğinde, korsan faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak, bilhassa Cenova'dan St. Stephen Tarikatı'nın merkezi Livorno ve Napoli'ye kadar uzanan kıyı kesiminde büyük esir pazarları ortaya çıkmıştı. Bkz. F. Angiolini, *Slaves*, s. 79; S. Bono, *a.g.e.*, s. 53-54; Ayrıca bkz. M. Acıpinar, *a.g.m.*, s. 18.

³ P. Brummett, *a.g.e.*, s. 145.

⁴ F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 200; M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 85.

⁵ Bir tüccar gemisi olduğu anlaşılan karamürselde İzmir, İstanbul, Karaman, Selânik, Foça gibi şehirler yanında Anadolu, Trablusgarp, Rumeli ve Karadenizli Türk tacirler bulunuyordu. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 2077*, c. 522r.

Bundan sonra Grandukayı faaliyetlerinden haberdar etmek ve erzak tedariki için Messina'ya dönmüşlerdi¹.

Toskana kadırgalarının Akdeniz'de cirit attığı sıralarda İspanyolların elinde bulunan Tunus'un yeniden Osmanlı hâkimiyetine alınması görevi Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa ile birlikte Sinan Paşa'ya verilmişti. Üç yüz kadar gemiden müteşekkil donanma ile denize açılan birlikler üç günlük kuşatmanın ardından Tunus'a hâkim olmuş, müstahkem Halkulvad Kalesi'nin ele geçirilmesi ise bir ay kadar sonra gerçekleşmişti². 1574 yazı boyunca İstanbul ile Tunus arasında yoğun gemi trafiğinin yaşandığı sıralarda Toskana donanması da bu bölgelerde seyir halindeydi. Aynı yılın ilk aylarında Kuzey Afrika kıyılarında kol gezen Tarikat şövalyeleri 7 Ağustos'ta tekrar Kuzey Afrika'ya doğru yola çıkmıştı. 13 Ağustos'ta karşılaştıkları ve kaçmaya çalışan bir Osmanlı yelkenlisini durduran korsanlar³ ele geçirilen esirleri sorgularken yelkenlinin o sıralarda Tunus'u işgal eden Osmanlı ordusuna erzak taşıdığını öğrenmişlerdi⁴. Gemideki ganimetin kadırgalara nakledilip geminin de batırılmasını emreden Tommaso de' Medici, büyük bir Türk donanması ile karşılaşmaktan çekinerek, orada daha fazla kalmanın çok güvenli olmayacağına kanaat getirmiş ve Ege Denizi'ne doğru yelken açmıştı⁵. Ağustos ayının sonlarına doğru Kıbrıs civarına ulaşmış olduğu anlaşılan tarikat filosu 30 Ağustos'ta Bafa yakınlarında iki karamürsel ele geçirmeyi başarmıştı. İçerisinde iki Rus'un da bulunduğu Türk, Yahudi ve Kuzey Afrikalı toplam altmış sekiz kişi esir olarak Toskana kadırgalarına nakledilmişti⁶. 5 Eylül'de Girit yakınlarında dolaşan filo büyük bir fırtınaya yakalanmış, Pisana gemisi ana direğini kaybederken Santa Maria'nın dümeni kırılmıştı. Bu şartlar altında seyretmek mümkün olmayınca filo 19 Eylül'de Messina'ya oradan da asıl üsleri Livorno'ya dönmüştü.

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 86; Tarikat kadırgaları 22 Haziran 1574'de Girit Adası civarında ele geçirdikleri iki karamürselden almış sekiz, 5 Temmuz 1574'de çoğu Türk kökenli altmış kişi tutsak edilmişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 2077*, cc. 522r-524r; Ayrıca bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 79-80.

² İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/1, s. 29-30.

³ Aynı tarihte başka bir vesikada Sirte Körfezi'nde durdurulan Modon çektirisi (*brigantino di Modone*) diye bahsedilen bu gemiden toplam on üç esir elde edilmişti. AFS., *Mediceo del Principato 2077*, cc. 524v-525r.

⁴ Osmanlı Devleti'nin Tunus'u ele geçirmesinden sonra muhtemel bir Osmanlı saldırısından endişe eden Sicilya Genel Valisi'nin donanmasına forsalar temin etmek üzere Floransalılardan satın aldığı esirler de düşman eline düşen bu Osmanlı yelkenlilerinden sağlanmıştı. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 146.

⁵ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 87; Aynı tarihte Kuzey Afrika'daki Türk askerlerine erzak götüren dokuz sıralı bir yelkenli daha ele geçirilmişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 2077*, c. 517r.

⁶ Esirlerin içlerinde otuzlu yaşlarında sekiz kadın da bulunmaktaydı. ASF., *Mediceo del Principato*, 2077, c. 525r-v.

Erzak yüklendikten sonra 9 Ekim'de tekrar denize açılan tarikat filosu iki Osmanlı çektirisi daha ele geçirdikten sonra o yılki seferlerine son vermişti. Ekim ortalarında bitmek üzere beş ay süren sefer neticesinde kadırgalar bol miktarda ganimet ve üç yüz kadar tutsak ele geçirmiş, on bir adet de Müslüman gemisi batırmıştı¹.

Filo, 1575 yılı kışını Livorno'da geçirirken bu sıralarda İspanya Kralı II. Felipe'nin Akdeniz'de muhtemel Osmanlı saldırısına karşı koymak üzere Sicilya'da bir donanma topladığını öğrenen I. Francesco, kraldan bazı yerlerin idaresini koparabilmek umuduyla kendisine yardım etmeye karar verdi. İspanyol donanmasına dördü tarikat dördü de dukalığa ait olmak üzere toplam sekiz gemilik filo ile destek verilmesi kararlaştırıldı. Bunun yanı sıra Granduka, İspanyol donanması toplanana kadar Capitana, Padrona ve Santa Maria gemilerinin Mayıs ayı sonunda dönmeleri koşuluyla Kuzey Afrika kıyılarına sefere çıkmalarını uygun gördü. Filo gerekli hazırlıkların ardından 3 Nisan'da Livorno'dan yola çıktı. Denize açıldıktan kısa süre sonra Civitavecchia yakınlarında fırtınaya yakalanan kadırgalar havanın düzelmesiyle yoluna devam ettiyse de başka bir fırtınaya daha yakalandı. Önce Gaeta ardından *Pozzuoli*'ye sığınan Tommaso de' Medici son olarak Osmanlı korsanlarının Korsika Adası'nda toplandıklarını öğrenince rotasını buraya çevirdi. Tarikat filosu Korsika kıyılarını kolağan ederken yirmi altı mürettebata sahip demirlemiş haldeki Osmanlı çektirisine rastladı. Osmanlı korsanları, tarikat gemilerinin aniden ortaya çıkmasıyla iki Hıristiyan esiri geminin bordasında bırakarak kaçınca peşlerine düşülmedi. Tommaso de' Medici Türklerden kurtarılan Hıristiyan esirlerden ünlü Kaptan Arnavut Memi'nin çok sayıda yeniçeri taşıyan altı adet Osmanlı kadırgasıyla üç Hıristiyan gemisini kovaladığını öğrenince ele geçirdikleri çektiriyi de yedeğine alarak derhal Livorno'ya dönmek zorunda kaldı².

Livorno'ya döndükten dört gün sonra 26 Mayıs'ta Tommaso de' Medici yerine Bernardino Ridolfi tarikatın yeni amirali olarak tayin edildi. Bu sırada İspanyol donanmasına katılacak filonun hazırlıkları da sürmekteydi. Yeni amirale bütün direktifleri İspanyol donanmasının komutanı Avusturyalı Don John'dan alacağı söylendi. Kısa süre sonra otuz kadırgalık İspanyol donanması Livorno önlerinde

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 86-87.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 88-89.

görününce Amiral Ridolfi; Capitana, Padrona, Pisana, Santa Maria adını taşıyan tarikat kadırgaları yanında San Giovanni, Serena, Toscana ve yeni Elbigina isimli dukalık kadırgalarıyla onlara katıldı ve 18 Haziran'da Napoli'de demir attılar. Fakat donanmanın Ağustos sonuna kadar demirli kalacağı öğrenilince tarikat kadırgaları Ustica, Favignana ve Marettimo adaları civarında Osmanlı korsanlarına karşı yirmi beş gün sürecek olan bir yolculuğa çıkmaya karar verdi. O sırada Tunus'un Manastır¹ şehrinde emtia yüklü bir çift büyük Osmanlı gemisinin demirli olduğu haberinin alınması üzerine Amiral Ridolfi yanına beş kadırğa alarak yol çıktı. Yolda ele geçirilen on dört oturaklı bir Osmanlı çektirisinden alınan esirlerin sorgulanması neticesinde adı geçen emtia yüklü kadırgaların birkaç gün önce limandan ayrıldıklarını öğrendiler².

Ele geçirilen tutsaklar arasında bulunan bir Rumun kendilerine tavsiyesi üzerine Kuzey Afrika kıyısında bulunan Susa Köyü'ne saldırmak amacıyla keşfe çıkıldı. Rum muhbire göre 300 kişilik bir kuvvet Manastır'ın batısında bulunan bu köyü ele geçirmeye yetecekti³. Planı uygulanabilir bulan Ridolfi filosunu Susa'ya yönlendirdi fakat daha buraya ulaşmadan bir fırtınaya tutuldular. İki gün boyunca köyün açıklarında fırtınanın dinmesini bekleseler de fırtına dinmedi. Bu sırada kendilerinden kaçmaya çalışan on üç oturaklı bir Müslüman çektirisinin peşine düşen tarikat filosu, gemiyi 40 mil kadar takip ettikten sonra geminin mürettebatını *Stromboli*'de karaya çıkarken yakaladı. Kaçmaya çalışan otuz kişilik mürettebatın on biri ele geçirilerek kadırgalarda küreğe kondular. Asıl hedeflerini gerçekleştiremeyen Toskana gemileri ikinci bir teşebbüse hazırlanmak için 1575 Eylül'ünde üslerine geri dönmek zorunda kaldılar. Susa'nın yağmalanmasının mümkün olabileceğine kanaat getirmiş gibi görünen Ridolfi

¹ Manastır, Tunus'ta Hamamet Körfezi'nin güneyinde yer alan bir yerleşim birimidir. Pîrî Reis, Manastır'la ilgili şu bilgileri nakleder: "...zîkr olan Susa kal'esinden Manastır on iki mildür. Mezkûr Manastır deniz kenarında bir küçük kal'edür. Ol kal'enün önünde bir burun var. Mezkûr burun heman adaya benzer ve anun kbleden yanında bir adacuk da vardır. Ol burun ile kal'enün arası küçük gemilere eyü limadur. Ve mezkûr kal'enün yıldız tarafında olan kenardan bir mikdar denizde bir uzun taş vardır..." Bkz. Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Ertuğrul Zekâi Ökte, trans. Vahit Çabuk, Tülây Duran, Robert Bragner, C. IV, İstanbul 1998, s. 1397.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 90.

³ Hamamet Körfezi'nin güney kıyısında yer alan Sus şehridir. Osmanlı kaynaklarında geçtiği şekliyle Susa, Hamamet Kalesi'nden otuz beş mil uzaklıktadır. Susa Körfezi'nin içerisinde kırık bir yerde Araglyla Kalesi (*Hergla Kalesi*) vardır ve "ba'dehu Susa deniz kenarında poryaza karşı bir büyük kal'edür...Mezkûr kal'enün önünde kâfiri bir liman vardır. Ol limanın denizden yanı Sakız Limanı misalında dökündü taşlardur. Ve limana giren gemilere ol kal'enün kapusu yanından girürler. Yıldız tarafına varub yaturlar. Amma büyük gemiler girmez, sığdur... Mezkûr yatak, yufka sulu hûb demür yirleridür." Bkz. Pîrî Reis, *a.g.e.*, IV, s. 1395-1397.

ve Strozzi, tarikat kadırgaları Capitana, Padrona ve Santa Maria ile dukalık filosundan Toscana, Elbigina ve San Giovanni'nin sefer hazırlıklarını tamamladılar. Öncü olarak bir Fransız denizcisini bindirdikleri bir filikayla bölgeyi iki defa kontrol ettirdiler. Gelen olumlu haberlerin ardından kadırgalar Susa'ya çıkarma yaptılar fakat yerli halkın direnişi ile karşılaşarak geri püskürtüldüler. Deniz kıyısındaki küçük *Reclia* kalesi yağmalandıktan sonra karaya çıkan şövalye ve askerler bu işin hiç de görüldüğü kadar kolay olmayacağını anladılar. Rum esirin tavsiyelerine inanan Amiral Ridolfi başarısız olarak askerleriyle birlikte geri çekildi. Dönüş yolunda bir Osmanlı çektirisi yağmalanıp yakıldıktan sonra filo, Favignana üzerinden Napoli'ye, oradan da 1 Kasım 1575'de demirleyecekleri Livorno'ya ulaştı¹.

Kadırgaların 1575 yılındaki faaliyetleri Osmanlı hükümetinin daha evvel aldığı tedbirleri yeniden gözden geçirmesine neden olmuştu. Tarikat kadırgalarının Mısır ve Trablus semtlerinde ele geçirdikleri gemiler hakkında bilgi alan devlet otoriteleri gemilerin bu kadar uzak mesafeden gelerek Osmanlı sularında korsanlık yapabilmelerine şaşırılmıştı. Bu tür faaliyetleri önleme görevi uzun süredir Rodos beylerine aitken² son gelişmeler gözleri Rodos Beyi'ne çevirmişti. Rodos Beyi'ne bu son olayların onun ihmalden mi yoksa savaştan korkmasından mı kaynaklandığı sorulmuştu. Trablusgarb ve Sultan şehirlerine kadar sokulan tarikat filosuna karşı o tarafların güvenliğinden İskenderiye Kapudanı sorumlu tutulurken Rodos Beyi'nin de bahara kadar yeterli sayıdaki gemiyi donattıktan sonra *Temrek* taraflarına yelken açarak buraları yoklaması istenmekteydi. Aynı zamanda gerekli görülürse İskenderiye Kapudanı ile işbirliği yaparak devriye gezilmesi ve adı geçen dört kadırgaya rastlanılması durumunda üzerlerine gidilmesi önemle belirtilmekteydi³.

Bundan sadece üç gün sonra Mısır Beylerbeyi'ne yazılan başka bir hükümde; tarikat kadırgalarının birkaç yıldan beri oralarda birçok rençber gemisini ele geçirerek çok fazla zarar verdiği ve bu sene içinde de aynı saldırılara maruz kalınma ihtimalinin

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 91-92; Aynı yazar, *The Navies of the Medici*, s. 180.

² Rodos Adası ve etrafındaki adalarla limanların korsan ve levendlerden korunması için Rodos Beyi'ne yazılan hüküm için bkz. BOA., *MD III*, s. 86/215.

³ 2 Zi'l-ka'de 983 (2 Şubat 1576) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXVII*, s. 237/550; Ayrıca bkz. R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 362; Osmanlı kaptanlarının buna benzer durumlarda zaman zaman korsanlara karşı işbirliği yaptıkları bilinmektedir. Mesela; Rodos beyinin başka görevler nedeniyle adadan ayrıldığı zamanlarda adanın muhafazasını Mısır kaptanları üstlenebilmekteydi. Bkz. M. Akif Erdoğan, *Korsanlık Faaliyetleri*, s. 124.

yüksek olduğu bildirilmekteydi. Bu amaçla Mısır taraflarında donanmaya ait yedi kadirga ve iki kalyata¹ bulunduğu fakat Dimyat Kapudanı Mahmud'un bu kadirgalardan beşi ile Donanma-i hümâyûna katılacak olması nedeniyle geriye kalan iki kadirga ve iki kalyata ile İskenderiye ve Dimyat Boğazları'nın korunması görevinin İskenderiye Kapudanı Şaban'a verilmesinin uygun olacağı ifade edilmekteydi. Floransa Dukası'nın eksiksiz şekilde silâhlendirilmiş dört kadirgasına karşı da Kapudan Şaban'ın cenkçi, kürekçi ve silahlarla mükemmel şekilde donatacağı üç kadirga ve iki kalyata ile boğazların muhafazasında kalarak düşman kadirgalarına karşı mücadele etmesi önemle vurgulanmaktaydı².

Amiral Ridolfi'nin bu tarihlerde Floransa'da başka bir şövalye tarafından öldürülmesiyle Tarikat Şövalyeleri başsız kalmış oldu. 1578 yılına kadar sürecek olan bu belirsizlik dönemi bitene kadar tarikata geçici olarak Komiser Strozzi komuta edecekti. 1576 yılı bahar ayları boyunca tarikat kadirgaları hareketsiz bir dönem geçirdi. Temmuz ayının ilk günlerinde Kılıç Ali Paşa'nın yetmiş gemilik bir donanma ile Garb Ocakları'nda bulunduğu yönünde haberler Floransa'ya ulaşmıştı. Komiser Strozzi, Medici Sarayı'na ulaşan bu bilgidен haberdar edildi fakat muhtemelen Kılıç Ali Paşa'dan çekindiği ve Osmanlı donanması ile baş edemeyeceği âşikâr olduğu için hava koşulları uygun olmasına rağmen harekete geçmek yerine filoyu Livorno'da dinlendirdi. Bununla birlikte, Granduka I. Francesco'ya Kuzey Afrika'ya sefer düzenlemek yerine Tiren Denizi'nde güvenlik turlarının yapılmasının daha uygun olacağı yönündeki görüşlerini bildiren bir de mektup yazdı. Fakat Granduka böyle bir teklife itiraz ederek Tunus'un sahil şeridi boyunca yapılacak sefer için emir verdi. Çaresiz kalan Strozzi hazırlıklarını tamamlayarak denize açıldı³.

Osmanlı Divânı'nın kış aylarında Mısır Beylerbeyi'ni Toskana kadirgalarının saldırılarına karşı uyarması boşuna değildi. Gerçekten de tarikat kadirgalarının bahar mevsimindeki hazırlıkları çeşitli şekillerde İstanbul'a iletiliyordu. Muhtemelen yaz mevsimi başlarında İskenderiye Limanı'na demir atan bir Fransız gemisi vasıtasıyla tarikat kadirgalarının Türk sularına yönelik hazırlıklarına ilişkin haberler Haziran

¹ Kadirga, XVII. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı donanmasının esas savaş gücünü oluştururken, "kalyata" veya "kalite" ise kadirgadan küçük çektiri türü bir savaş gemisidir. Bkz. İ. Bostan, *Osmanlı gemileri*, s. 188-220, 224-228.

² 5 Zi'l-ka'de 983 (5 Şubat 1576) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MD XXVII*, s. 244/567.

³ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 93.

ayında İstanbul'a ulaştırıldı. Bu durumda tarikatın faaliyetlerine ait raporlarda şövalyelerin sadece Kuzey Afrika kıyılarına yönelik sefere katıldıkları belirtilirken Osmanlı yöneticileri Mısır'a kadar uzanacak bir yağmadan şüphelenmekteydi. Nitekim Haziran ayında Divân'dan çıkan bir emirnâme bu yönde uyarılarda bulunmaktaydı. Daha önce donanmaya katılmak üzere Dimyat Kapudanı Mehmed'in üç parça ve Mısır emirlerinden Şâkir'in ise bir parça kadırgayı tam tekmil hazırlamaları emredilmişti. Kendilerine gemisinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere İskenderiye'ye gelen Kocaeli Beyi Hamza da katılmıştı. Fakat bu sırada İskenderiye Limanı'na gelen bir Fransız tüccar gemisi vasıtasıyla beş parça Floransa ve aynı sayıda Malta kadırgası ile bunlara ilâveten iki kalyatanın birleşerek bu taraflara gelmeyi planladıkları haber alınmıştı. Düşman gemilerinin Osmanlı filosunun Mısır'dan ayrılmasından sonra saldırmasından şüphelenen Osmanlı idarecileri, bahsi geçen toplam dört parça kadırganın bölgenin güvenliğini sağlamak üzere orada kalmasına karar vermişti. Bununla birlikte filonun Rodos ve İskenderiye arasında yelken açan tüccar gemilerine eşlik etmesi de uygun görülmüştü¹.

Osmanlı idarecilerinin Mısır taraflarına yönelik saldırı beklentileri boşuna değildi. Ancak Komiser Strozzi'nin verilen emirleri yerine getirmediği anlaşılıyor. Livorno'da hazırlıklarını tamamlayan tarikat kadırgaları 8 Ağustos'ta iki Osmanlı karamürselini yağmalayarak batırdı. Muhtemelen Kılıç Ali Paşa ile karşılaşmaktan çekinen komiser 19 Ağustos'ta erzak temini bahanesiyle Livorno'ya geri döndü. Strozzi ertesi gün iki ay boyunca Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki Osmanlı sularına bir sefer gerçekleştirmesi yönünde yeni bir emir aldı. Bu emir üzerine yola çıkan Strozzi komutasındaki kadırgalar Osmanlı sularına gitmek yerine İtalyan Yarımadası'nın batı kıyılarında gezinip 17 Ekim'den sonra Portoferraio'ya demir atınca amiral, Granduka I. Francesco'nun hiddetine maruz kaldı².

İlerleyen günlerden Strozzi önemli bir hastalığa yakalanınca Granduka onun ölmesi durumunda tarikat kadırgalarının idaresini Galerati'ye tevdi edilmesini emreden bir mektup yazdı. Komiser Strozzi ilerleyen aylarda iyileşme belirtileri gösterse de Granduka, belki de önceki sene emirlerini tam olarak yerine getirmediği için, 1577

¹ Mısır Beylerbeyi'ne yazılan 23 Rebî'ul-evvel 984 (20 Haziran 1576) tarihli hüküm için bkz. BOA., *MDZ III*, s. 249/632.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 94.

yılındaki seferler için kendisini dinlendirdi ve bu görevi Galerati'ye verdi. Mart ayında dört tarikat kadırgası Galerati komutasında Ege Denizi'ne gitmek üzere demir aldı. 5 Nisan'da, içinde yirmi dört Müslüman bulunan bir karamürsel, 25 Nisan'da ise otuz dokuz kişinin seyahat ettiği ve buğday yüklü diğer bir Osmanlı yelkenlisi ele geçirdiler¹.

II. Felipe aynı yıl içerisinde İspanya donanmasına kadırga tedarik etmek üzere Toskana Grandukası'ndan gemilerini kendisine kiralamasını istedi. Granduka Nisan ayında İspanya Kralı'na bu gemilerin kendisine bağlı olmayıp tarikata mensup olduğunu ve ayrıca bir aydan beri seferde oldukları için kendisine yardım edemeyeceğini bir mektupla bildirdi. Nitekim önceki yıllarda İspanya'nın Medici gemilerini kiralamak istememesinden ve antlaşma gereği yükümlü olduğu maddî sorumlulukları yerine getirmemesinden dolayı masraflarının üstesinden gelemeyen Granduka, kadırgaların bazılarını silahsızlandırmış hatta satmıştı. Her şeye rağmen İspanya ile gerginlik yaşamak istemeyen Toskana idaresi yaklaşık bir ay sonra konuya açıklık getirmek üzere Antonio Serguidi'yi Madrid'e gönderdi². İspanya Sarayı'nın yaptığı bu teklifin asıl amacı St. Stephen Tarikatı'nın korsan savaşlarında başına buyruk hareket etmesini önlemek ve İspanyol donanmasıyla birleşmesini sağlamaktı. Bütün bunlara rağmen 1577'de iki ülke arasında antlaşma imzalandı. Belki de imzalanan antlaşma Medicilerin gözünde İspanya'nın alternatifsiz olmasından kaynaklanıyordu. Öyle ki, Venedik Osmanlı Devleti ile barış halinde ve Fransa dinî savaşlarla meşgul olurken İngiltere ve Hollanda ise henüz Akdeniz sahnesinde yer almıyordu³.

Tarikat şövalyelerinin artık olağan hale gelen yıllık akınları 1577 yılında da devam etti. Özellikle Haziran ayında Akdeniz'de bir hareketlilik yaşanmaktaydı. Kuzey Afrika'daki ocaklarda çok sayıda Osmanlı kadırgasının toplanması üzerine tek başında hareket etmenin tehlikeli olacağını düşünen Colonna, Malta Şövalyeleri ile birlikte hareket etmenin daha uygun olacağına karar verdi. Granduka'dan bu konuda olumlu cevap alan Colonna, dört kadırgadan biri olan Santa Maria'yı Siraküza'da bırakıp burada bulunan iki Malta kadırgasını yanına alarak beş gemiyle birlikte Malta adasına doğru yelken açtı ve 6 Temmuz'da Malta'ya ulaştı. Colonna burada Malta Şövalyeleri Genel Kaptanı *Mathurin de Lescout de Romégas* ile Kuzey Afrika'ya müştereken

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 94.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 94-95.

³ F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 205-206.

yapılacak akın hakkında görüştü. Teklifi olumlu gören Mathurin kendisine üç Malta kadırgası ile destek verdi. Müttelik filo denize açıldıktan kısa süre sonra karşılaştıkları otuz iki mürettebata sahip bir Osmanlı yelkenlisini ele geçirdi. Bunun üzerine erzak temin etmek üzere Malta'ya dönen altı kadırgalık filo bu defa Doğu Akdeniz'e doğru yola koyuldu. 18 Ekim'de Gelidonya Burnu¹ açıklarında kilim ve kumaş yüklü bir Osmanlı kadırgası ile çektirisini yağmaladılar. Güney Anadolu açıklarından itibaren Ege Adaları ve İstanbul arasındaki sularda elde edilen bu ganimetten sonra sefere son veren ve üç Malta kadırgasından ayrılan tarikat şövalyeleri 10 Kasım 1577'de Livorno'ya giriş yaptı².

Bununla birlikte, iki taraf arasındaki bu korsan çatışmalarının arasında Kuzey Afrika ve Toskana idarecileri arasında fırsat buldukça yazışmalar da yaşanıyordu. İlan edilmemiş bir savaş içerisinde ve ansız baskınlar, riayet edilmeyen ateşkesler arasında zaman zaman yumuşak bazense sert ifadelerle yer verilen mektuplaşmalar gerçekleşebiliyordu. 1577 yılında Arnavut Memi tarafından Toskana Grandukası'na gönderilen mektup da buna örnek teşkil ediyordu. Memi Reis'e göre, bütün bu yaşananlara rağmen esaretin sefilliğinde ölmemesi gereken Müslüman ve Hıristiyan esirlerin değiş tokuşunun yapılması veya en azından fidyelerinin ödenerek kurtarılması için bir kapı açılmalıydı. Arnavut Memi tarafından yapılan bu çağrı yegane bir teşebbüs olmasa gerekir³. Bu kadar yoğun şekilde cereyan eden korsan mücadelesinde tutsak edilen her iki tarafa ait insanların kurtarılması da belli dönemlerde talep edilmiş olmalıdır.

Bu tür girişimler mücadelelerin devam etmesine muhakkak ki engel değildi. Eylemlerine devam eden tarikat filosu 1578 Haziranı'nda iki Osmanlı gemisi daha ele geçirmişti. Aynı tarihlerde I. Francesco de' Medici'nin kılıklarının olumsuz etkilemekte

¹ Tr. Gelidonya Burnu, Kırlangıç Burnu; İt. Capo Kelydonia; İng. Cape Khelidonia; Pîrî Reis'te buradan Şilden Burnu diye bahsedilir: “*Mezkûr Şilden Burnu, ulu dağlardan gelüb denize inmiş bir kara sarb burundur. Ol burunun mukabelesinde dört adacuklar vardır. Evvel mezkûr buruna yakın olan bir kara yumru adadır. Ol ada ile mezbûr burunun arasına demür korlarsa, otuz beş kulaçdur. Hem zikr olan poryaz tarafında demür korlarsa, altmış kulaçdur. Hem zikr olan poryaz bir büyük ada vardır. Ol adanın kenarları ile arasından büyük barçalar geçer, derindür...*”. Bkz Pîrî Reis, *a.g.e.*, IV, s. 1611, 1633.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 96; F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 205. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York 1993, s. 362.

³ Vittorio Salvadorini, “Traffici e schiavi fra Livorno e Algeria nella prima decade del ‘600”, *Bolletino Storico Pisano*, No. LI (1982), s. 69.

olduğu ekonomisini düzeltmek umuduyla Osmanlı Devleti ile eski ticarî ayrıcalıkları yenilemek üzere Bongiani Gianfigliuzzi başkanlığındaki bir elçilik heyetini İstanbul'a gönderdiğini daha önce ayrıntılı olarak ele almıştık. Tarikat gemileri Osmanlı gemilerine saldırırken Bongiani de Haziran ayı içinde İstanbul'a ulaşmıştı. Kadırgaların Osmanlı tüccar ve donanma gemilerine karşı yürüttüğü bu akınların zararlarının hiç de küçümsenemeyecek ölçüde olduğu açıktır¹. Gerçekten de Galerati komutasındaki St. Stephen Şövalyeleri 1578 yılında, Doğu Akdeniz'de olmasa da, Korsika ve Sardunya etrafında ele geçirdikleri altı çektirideki toplam yüz on yedi Müslüman'ı tutsak etmiş, Türklerin elinde esir olan on altı Hıristiyan'ı da kurtarmıştı².

Aynı tarihte Toskana hükümeti Akdeniz'in başka bir köşesinde başka bir mücadeleye girişmişti. Şövalyelerin İnebahtı Savaşı ve sonrasında denizlerde başlattığı korsan faaliyetleriyle yetinmeyen I. Francesco, 1578'de Fas üzerine bir sefer hazırlığında olan Portekiz Kralı Don Sebastian'ın ateşli haçlı mücadelesini teşvik etmekten de geri kalmıyordu. Bu tarihten kısa süre önce Fas hükümdar ailesine mensup Abdülmelik, Cezayir-i Garb Beylerbeyi Ramazan Paşa'ya bağlı kuvvetler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin desteğini alarak mevcut hükümdar Mevlây Muhammed'i tahttan uzaklaştırmış ve yeni hükümdar sıfatıyla idareyi eline almıştı. Kendisine yardım için bırakılan Osmanlı birlikleri ile Merakeş'e çekilen eski Fas hâkiminin üzerine yürüyen Abdülmelik, rakibini mağlup edince Mevlay Muhammed de Portekiz Kralı'ndan yardım istemek zorunda kalmıştı³. Bu çağrı Fas üzerinde emelleri olan Kral Don Sebastian için bir fırsat olmuştu. İspanya Kralı'nın da desteğini alan Don Sebastian'ın bu amaçla Toskana'dan 300.000 *scudi* tutarında borç para ve 2.000 civarında Floransalı asker istemek üzere gönderdiği elçisi Antonio Pinto Floransa'da oldukça iyi bir şekilde karşılanmıştı⁴. Bunların yanında, daha önce Malta muhasarasında olduğu gibi, yetenekli Floransalı bir askerî mühendis de Portekiz ordusuna gönderilmişti. Fakat bu defa işler Malta'daki gibi gitmemiş Fas seferi Portekiz adına tam bir felaketle sonuçlanmıştı. Osmanlı birlikleri ile desteklenmiş Abdülmelik'in kardeşi Ebu'l-Abbas Ahmed idaresindeki Fas ordusu Portekizlileri ağır bir mağlubiyete uğrattığı gibi Don Sebastian

¹ N. Jorga, *a.g.e.*, s. 195.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 97-98.

³ B. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 174; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/1, s. 46-48.

⁴ Portekiz kralına para ve asker verilmesinin yanısıra şarap, kırmızı et, sıvı yağ, barut ve askerlerin nakliyesi için kalyonlar gibi çeşitli yardımlar da yapılmıştı. Bkz. F. Angiolini, *Portogallo*, s. 182-183.

ölmüş ve Toskana Grandukası tarafından gönderilen mühendis Filippo Terzi de Faslılar tarafından esir edilmişti¹.

Ertesi sene de tarikat şövalyeleri, iki kadırgayı muhtemel Osmanlı saldırılarından korumak üzere Livorno'da bırakarak, diğer iki gemiyle Doğu Akdeniz'e açılmıştı. Mayıs-Ağustos ayları arasında yapılan akınlarda birkaç Osmanlı yelkenlisi ele geçirilerek 1580 baharına kadar ana üslerinde dinlenmişlerdi. Muhtemelen bu sıralarda Osmanlı filosunun Toskana kıyılarında çok fazla görünmesinden dolayı yardımcı Amiral *Marcantonio Calefati* kumandasına verilen iki tarikat kadırgası bir kez daha bölge trafiğini kontrol etmek üzere Livorno'da bırakılırken diğer iki kadırga *Giovanni Calefati* idaresinde Osmanlı sularına doğru hareket etmişti. Fakat bu defa istedikleri sonuçları elde edemeyerek Eylül ayında Livorno'ya geri dönmüşlerdi. Bir süre sonra da İspanya Kralı adına Tunus'a çok miktarda tüfek, misket tüfeği, miğfer ve barut nakliyesinde görevlendirilmişlerdi².

Aynı tarihte Ege Denizi ile civarındaki suları başta Hıristiyan kadırgaları olmak üzere korsan ve levend gemilerinden muhafaza etmek, ayrıca İskenderiye ve İstanbul arasında gidip gelen rençber gemilerinin güvenliğini sağlayarak kendilerine, söz konusu korsanlara karşı eşlik etmek üzere Rodos, Sakız, Suğla, Mezistre, Midilli, Magosa ve İskenderiye beyleri görevlendirilmişti. Bunların başına ise İskenderiye Beyi Recep Bey başbuğ tayin edilmişti. Bu bölgeler bilhassa Mısır'dan İstanbul'a zahire ve benzeri emtia getiren konvoyların geçtiği işlek bir güzergah olup korsanlar için kârlı bir yağma sahası haline gelmişti. Bu sıralarda artan korsanlık faaliyetlerinin önlenmesi için bir çare olarak bu yola başvurulmuştu. Müteakip yıllarda bölgedeki deniz trafiğinin güvenliği için daha farklı tedbirler alınmıştı³.

1581'de Papa XIII. Gregory bir kez daha Türk karşıtı bir Haçlı birliği oluşturmak üzere harekete geçti. İspanya'nın başını çekeceği bu birliğe Toskana yönetiminin de tarikat kadırgaları ile destek vermesini istiyordu. Aynı tarihlerde Osmanlı Devleti bir yandan Safeviler diğer yandan salgın ve kıtlıklarla mücadele ediyordu. Papa'nın birlik teklifine Toskana Grandukası, "*kâfirleri kökten kazımanın*

¹ G. Spini, *a.g.m.*, s. 204; Ramazan Paşa vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin yardımlarını gören Fas'ta bu tarihten itibaren geçici bir süre için Osmanlı nüfuzu tesis edilmiş oldu. Bkz. B. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 174; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/1, s. 48.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 99.

³ L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 17-18; Ayrıca bkz. Aynı yazar, *Hububat Meselesi*, s. 35.

zamanının geldiğine” inandığını ileterek olumlu cevap vermişti. Bununla da yetinmeyen Medici Sarayı, Venedik Senatosu’nu da bu birliğe katmak için boş yere uğraşıyordu. Uzun süren neticesiz girişimler 1586 yılına kadar devam etti. Bu dönemde İngilizlerin Yeni Dünya üzerindeki İspanyol sömürgeleri üzerine akınları ile uğraşmak zorunda kalan İspanya Kralı II. Felipe’nin Kuzey Afrika üzerine yapılacak bir sefere ayıracak vakti yoktu. Bu nedenle yeni bir Haçlı birliği oluşturma çabaları sonuçsuz kalmıştı¹.

Bu girişimler tarikat kadirgalarının Osmanlı sularında giriştiği akınları engellememişti. Papalığın ittifak arayışlarına başladığı 1581 yılında da faaliyetlerine devam eden tarikat filosu ertesine sene daha önce Susa Köyü üzerine yapılan başarısız bir çıkarma harekâtına benzer bir plan yapmaktaydı. Tarikatın yeni yardımcı amirali olan Calefati’nin hedefinde ise Cezayir’in doğusunda yer alan Al-Khol (*Colle*) köyü bulunuyordu. Saldırı talimatlarını bizzat I. Francesco’dan alan amiral, 30 Mayıs’ta dört kadirga ile birlikte Livorno Limanı’ndan yola çıktı. 13 Haziran gecesi Al-Khol yakınlarına ulaştılar. Calefati’nin emri ile çıkarma yapılarak saldırı başlatıldıysa da sanki daha önce Susa’da yaşananlar tekrar ediliyor gibiydi. Karşılıklarına bir kez daha köylerini korumak isteyen yerli halk çıkmış, halkın direnişini kıramayan tarikat askerleri geri çekilmişti. Daha sonra Ege ve Doğu Akdeniz üzerine yapılacak bir sefer için hazırlıklar yapmak üzere Livorno’ya dönerken yolda karşılaştıkları iki parça Türk yelkenlisini de yağmalamışlardı². Tarikat gemilerinin bu faaliyetler sebebiyle İstanbul’daki temsilciliğini ve Osmanlı topraklarındaki ticaretini uzun süre önce kaybetmiş olan Toskana Grandukası aynı yıl içinde Dubrovnik’te ticaretle uğraşan David Passi isimli bir Museviyi İstanbul’a gönderdi³. Ailesi de tüccar olan Passi, 1570’lerde İspanya ve Venedik adına hareket eden bir casus olarak ortaya çıkmıştı. Bir süre Venedik’te kaldıktan sonra 1580’lerde geldiği İstanbul’da hızlı şekilde yükselerek sarayda etkin olmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti adına da casusluk hizmetlerinde bulunan Passi’nin ismi zaman zaman uluslararası diplomatik ilişkilerde de geçer hale

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 100; F. Angiolini, *Dopo Lepanto*, s. 219.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 102; Tarikatın bu saldırıya dair resmî raporları ise korsan yatağı olarak niteledikleri köyün birkaç saatte yağmalanarak 150 Müslüman’ın esir alındığını söylese de Gemignani tarafından resmî raporlara dayalı olarak kaleme alınan bilgiler bu iddianın doğru olmadığı kanıtlar. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 82-83; Ayrıca bkz. Aynı yazar, *Corsari*, s. 156.

³ Nicola Melis, “Osmanlı Aracılarının Doğudaki Hukuki Statüsü: 16. Yüzyıl”, *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 218.

gelmişti. Osmanlılar, İspanya ve Venedik üçgeninde çok yönlü casusluk faaliyetleri sürdüren Passi aynı sırada Floransalı idareciler adına Osmanlı hükümeti nezdinde de girişimlerde bulunmuşa benziyor¹.

Toskana gemileri bu tarihlerden itibaren, Müslüman-Hıristiyan ayrımı yapmaksızın, Akdeniz'deki gemilere ve tüccar filolarına saldıran korsanlar haline gelmişlerdi. Öyle ki, özellikle Venedik tüccar gemileri de bu yağmalardan çok zarar görmeye başlamıştı. Venedikliler Osmanlılar ile ticaret yaptıkları için onlara ait gemilerdeki mallar da “*kâfirlere ait*” olarak kabul edilmekteydi². Örneğin, St. Stephen gemileri 1582 yılında sefer mevsiminin bitmesi üzerine üslerine döndükten sonra Toskana Devleti ve Venedik Cumhuriyeti arasında tarikat kadırgalarının Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri nedeniyle anlaşmazlık çıkmıştı. Kıbrıs adası civarına yapılan bir akın esnasında bazı Osmanlı yelkenlileri şövalyeler tarafından ele geçirilmişti³. Bunun üzerine, Venedik'in St. Stephen Tarikatı gemilerinin Doğu Akdeniz'deki Venedik limanlarında barınmalarına izin verdiğini düşünen Osmanlı idarecileri, Venedik Senatosu üzerindeki şikâyet ve baskılarını artırmıştı⁴. Dahası bununla yetinmeyen Osmanlı yönetimi, meydana gelen olaylara tepki olarak ve gözdağı vermek amacıyla büyük bir donanma hazırlatmıştı. Osmanlı Devleti ile sürtüşmeye girmek istemeyen Venedik idarecileri, buna benzer korsanların Doğu Akdeniz'deki Venedik limanlarına girmelerini yasaklamıştı. Buna karşılık, bu hadiseler nedeniyle I. Francesco ile Venedik hükümeti arasında ancak Granduka'nın ölümünden sonra düzelecek olan diplomatik sorunlar yaşanmıştı⁵.

¹ David Passi için bkz. Benjamin Arbel, “Trade, Espionage and Inquisition: Hayyim Saruq's Resurgence”, *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York 1995, s. 164; Aynı yazar, “The Pandora Box of Hayyim Saruq's Bankruptcy”, *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 164-167; Eric R. Dursteler, *Venetians in Constantinople: Nation, Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006, s. 111; C. Roth, *House of Nasi*, s. 205, 211-212.

² Jan Glete, *Warfare at Sea, 1500-1600: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe (Europe and History)*, London-Routledge 2000, s. 108.

³ 1582 yılında Granduka'ya sunulan bir raporda Menteşe, İstanbul, Rodos, Bursa, Sakız, Tire, Eğriboz ve Anadolu'dan oldukları kaydedilen ve ticaret yapan Türk karamürsellerinden ele geçirilen yaklaşık kırk dokuz Türk esir için 50 *zecchino* ile 500 *zecchino* (Venedik altın parası) arasında değişen ve toplamda 11.200 *zecchino* gibi bir meblağa ulaşan bir kurtuluş akçesi belirlenmişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 2077*, cc. 608r-609r.

⁴ W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 62; M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 102.

⁵ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 102-103; Venedik elçisi Jacopo Soranzo ise Sultan'ın İspanya, Malta ve Toskana kadırgalarının bu faaliyetlerinden dolayı Venedik'i uyardığını yazmıştır. Bkz. Eugenio Albèri,

Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin gerginleşmesine neden olan olayın üzerinden çok geçmeden 1583 Nisanı'nda I. Francesco'nun emriyle, Amiral Calefati kumandasında tekrar Akdeniz'e yelken açan St. Stephen kadırgaları Mayıs ayında Rodos adasına yakın bir mevkide, daha sonra cumhuriyetle ilişkilerin bozulmasına sebep olacak, *Nana* isimli bir Venedik gemisini durdurarak mallarına el koydular. Bu olayın ardından tarikat gemileri bazı küçük Osmanlı gemilerini de yağma etti. İskenderiye'ye gitmek üzere Sakız adasında elli gemilik bir donanmayla bekleyen Kılıç Ali Paşa'yla muharebeye girmekten çekinen Amiral Calefati, Livorno'ya dönmek zorunda kaldı. Bu tarihten sonra tarikata bağlı Capitana ve San Giovanni isimli gemiler *Formiche* kayalıkları civarında yakalandıkları bir fırtınada battılar. Mürettebatın birçoğu hayatını kaybetti. Aralarında Calefati'nin de bulunduğu hayatta kalan denizcilerin neredeyse tamamı ilerleyen günlerde o civarda kol gezen Osmanlı korsanları tarafından ele geçirildiler. Toskana hükümeti ise ancak gemiden geriye kalan topları kurtarmakla yetindi¹.

Amiral Marcantonio Calefati'nin Osmanlıların eline esir düşmesi üzerine geriye kalan kadırgalara komuta etmek üzere bir kez daha Tommaso de' Medici göreve çağırıldı. Aynı sıralarda fırtınada kaybedilen iki geminin yerine Pisa'da yeni gemiler inşa edilmeye başlandı. 8 Mart 1584'de görevine başlayan Tommaso de' Medici esir amirali kurtarmak amacıyla Malta Şövalyeleri ile irtibata geçti. İki tarikat filosunun ortaklaşa düzenlediği seferden hiçbir netice elde edilemedi. 1585 yılında Tommaso de' Medici'nin sağlık sorunları nedeniyle görevi bırakması üzerine yeni Amiral olarak atanan *Pier Luigi Rossi*, Tunus ve civarındaki kıyılara akınlarda bulundu. Granduka'nın daha önce başarısızlıkla sonuçlanan Susa baskınını tekrar gündeme getirdiyse de, Rossi'nin yeterli araç-gereç yokluğunu ileri sürerek reddetmesi nedeniyle bu plan gerçekleşmedi².

1586 yılı Mayıs sonlarında Sinan Reis (*Sinam*) idaresindeki yetmiş yedi mürettebatlı ve yirmi üç oturaklı bir gemiye saldıran tarikat kadırgaları gemiyi ele

Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato, Vol. II, Serie III, Firenze 1844, s. 226; Toskana Grandukası bu gibi durumlarda Venediklileri arabuluculuk maskesi altında Doğu Akdeniz ticaretini tekeline almaya çalışmakla suçlamaktaydı. Bkz. Napier, *a.g.e.*, V, s. 311.

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 103-105.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 105-107; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 362; Diaz 1585 yılında gerçekleştirilen bu seferi büyük bir fiyasko olarak değerlendirir. Bkz. F. Diaz, *a.g.e.*, s. 273, dpn. 2.

geçirerek gemide esir olarak bulunan yüz altmış sekiz Hıristiyan'ı kurtarmışlardı. Bu olaydan iki gün sonra Grosetto yakınlarında Osmanlılara ait bir gemi daha yirmi sekiz kişilik mürettebatı ile teslim olmak zorunda kalmıştı. Sonbaharda Korsika'ya çekilen tarikat filosu burada bulunan dört Ceneviz ve bir Malta kadırgası ile işbirliği halinde tekrar Kuzey Afrika kıyılarında doğru hareket etmişti. Yaklaşık bir ay boyunca Tunus sularında gezen müttefik donanma hiçbir şey elde edemediği için dağılmak zorunda kalmıştı¹.

1587 yılında İstanbul'da bir salgın ortaya çıkmıştı. Aynı sıralarda I. Francesco son yıllarda sık sık yaptığı gibi Akdeniz'de St. Stephen ve Malta Şövalyeleri'nin ortak bir girişimde bulunmasını arzu ediyordu. Bu amaçla St. John Şövalyeleri üstadı Hugo Loubenx Verdalla'ya teklif götürse de Osmanlı başkentinde çıkan hastalığı kendi askerlerine bulaştırmak istemediğini söyleyen Hugo Loubenx, Granduka'nın isteğini geri çevirdi. Bunun üzerine Amiral Rossi'yi Korsika civarında olağan kontrollerini yapmak üzere görevlendiren I. Francesco, ayrıca orada Ceneviz kadırgalarıyla karşılaşılır ise Osmanlılara karşı birlikte yağma seferleri düzenlemesi yönünde emirler de verdi. Granduka'dan talimatları alan amiral dört tarikat kadırgası ile yola koyuldu. Gerçekten de, Korsika civarında bulunan Ceneviz kaptanı Francesco Grimaldi ile müzakerelerde bulunarak müştereken hareket etme konusunda anlaşmaya vardı. Bunun üzerine Kuzey Afrika kıyıları boyunca harekate girişen müttefikler Temmuz ayında *Biserta* yakınlarında yirmi oturaklı Osmanlı çektirisi ve bundan üç gün sonra başka bir yelkenli ele geçirerek akınlarını tamamladı. Diğer yandan İtalya'nın bütün kıyıları boyunca etkili olan Osmanlı korsanları aynı sıralarda Papalığın denize kıyısı olan şehirlerinde de etkili olmaktadır. Müttefik filonun girişimlerden haberdar olan Papa V. Sixtus bu tehlike üzerine kendi şehirlerini korumak için onlardan yardım istemekten geri kalmıyordu².

İtalyan belgeleri Maltalıların Osmanlı topraklarında çıkan salgından dolayı Ege kıyılarına yönelik yağma seferini gerçekleştirmek istemediğini söylese de, 1587 yılının Eylül ayında Şehzade Lalası ve İzmir kadısının düşmanın faaliyetleri hakkında İstanbul'a sundukları arzılarda Floransa, Ceneviz ve Malta kadırgaları ile kalyatallarından

¹ M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 109.

² M. Gemignani, *Diplomazia*, s. 109-110.

oluşan dokuz gemilik bir filonun Urla'ya yaptığı baskını haber veriyordu. Selânikî'de kaydedilen bilgiye göre, sürekli olarak Müslüman ve zımmî gemilerine saldıran düşman filoları aynı yılın Eylül ayında sabaha karşı Urla taraflarında bir iskeleyi basarak karaya asker çıkarmış, etrafa saldırarak kadın ve erkeklerden oluşan üç yüz kadar Türkü esir etmişti¹.

Urla civarında yaşananların ardından derhal harekete geçen Osmanlı yöneticileri olaydan birkaç ay sonra Akdeniz'e filo çıkarmaya karar verdi. Cafer Paşa komutasındaki yirmi parça kadirga ve baştardadan oluşan tam teşekküllü filo, İzmir kıyılarına saldıran düşman gemilerini ele geçirmek üzere Kasım ayının ortalarında denize açıldı. Osmanlı donanması kısa süre sonra sözü edilen Malta ve Floransa kadirgaları ile karşılaştı. Fakat donanmadaki görevlilerin sadece memleket muhafazasında olduklarını ileri sürerek herhangi bir girişimde bulunmamaları üzerine, İstanbul'a dönüşlerinde Cafer Paşa ve yanındakiler görevlerini ihmal ettikleri gerekçesiyle derhal Yedikule'de hapsedildiler².

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı ordusu Macaristan'da büyük mücadeleler verirken denizlerde de Toskana kadirgalarına karşı mücadeleye devam etmekteydi. 1594 yılının sonbaharında elli parçalık bir donanmanın başında seferden dönen Kaptanıderya Cigalazâde Sinan Paşa³ yaz ayları boyunca, uzun süredir Osmanlılara karşı mücadele eden Malta ve Floransa gemilerine cevap vermeye çalıştı. Özellikle, "*Mısır'dan gelen hüccâc ve tüccârı ve bi'l-cümle ehl-i ruzgârı gezdürmeyüp*

¹ Selânikî olayı gerçekleştiren müttefikleri sıralarken "*Duka, Franço ve Malta*" isimlerini kullanmıştır. Burada Malta konusunda sıkıntı olmadığı ve Duka'nın da Floransa gemilerine karşılık geldiği âşikar "*Franço*" olarak kastedilen büyük ihtimalle Cenevizli kaptan Francesco Grimaldi olmalıdır. Nitekim aynı tarihte Floransa ve Ceneviz kadirgalarının müştereken Osmanlı gemilerine saldırmaya devam ettikleri vâkidir. Bunun için bkz. Thomas A. Kirk, *Genoa and the Sea: Policy and Power in an Early Modern Maritime Republic 1559-1684*, Baltimore-Maryland 2005, s. 74; Selânikî olayı şöyle nakleder; "*Rûy-i deryâda gezüp ehl-i İslâm ve sâ'ir zımmî gemilerin alup, her zemânda hasâret iden a'dâ-i dâinden melâ'in-i hâksâr Duka, Franço ve Malta'nın çekdürür kadirga ve kalyeteleri dokuz pâre gemi ale'l-gafle seherden gelüp Urla cânıplerinde iskele urup ve cengci soltatların döküp her yanaya seğirdim salup gaflet ile ehl-i İslâm'dan üç yüz nefer zükûr u inâsdan âdem sürüp nehb u gâret eylemişlerdür...*" Bkz. Mustafa Selânikî Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, C. I, Haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, s. 190.

² Burada bir kez daha Floransa gemilerinden bahsedilirken, Duka ve Franço iki ayrı grup olarak kabul edilmiş olarak okunsa da bunu "*Duka-i Franço*" veya "*Duka Franço*" olarak kabul etmek uygun olacaktır. "*Malta gemileriyle Duka, Franço gemilerine rast gelüp ve ihmâl ü müsâhale idüp üstine varmayup, biz ancak memleket muhâfazasına me'mûruz diyüp mukayyed olmaduğın donanmada olanlar geldükleri gibi haber virmeğın, kadirgadan çıktığı gibi doğru Yedi-Kulle'ye gidüp habs buyuruldu.*" Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 194.

³ Aslen İtalyan kökenli olan ve 1591'de Kaptanıderyalığa atanan Sinan Paşa'nın hayatı hakkında bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "*Cigalazâde Sinan Paşa*", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 525-526.

arkurı yollarına gelüp inletmedük kimse” bırakmayan düşman gemilerini bertaraf etmek amacıyla buralarda devriye gezmişlerdi¹.

Gerçekten de Osmanlı Devleti’nin erzak ihtiyacından dolayı Mısır-İstanbul ticaretine ne kadar önem verdiğine değinmiştik. Başlangıçta bu hat üzerindeki trafiği korsanlara karşı muhafaza etmek üzere bazı adaların beyleri bir başbuğ komutası altında müştereken hareket etmekle vazifelendirilmişlerdi. 1590’lı yıllarda ise bunlara başka tedbirler de eklenmişti. Denizde yalnız başına yelken açan Osmanlı tebaası tüccar gemileri korsanlar için ele geçirilmesi kolay avlar haline gelmişti. Bu nedenle, İskenderiye ve İstanbul arasında seyreden gemilerin artık konvoy halinde seyahat etmesine karar verilmişti. Hatta aynı tarihlerde, denizden anlayan tecrübeli Hüsrev Reis İskenderiye’ye doğru yol alan gemilere başbuğ tayin olunmuştu. Bu yüzden İskenderiye-Anadolu arasında seyahat eden kalyon ve tüccar reislerine daima bir araya gelerek kafileler halinde hareket etmeleri emredilmişti².

Nitekim III. Mehmed döneminde de Osmanlı sularında gezinmeye devam eden St. Stephen kadirgaları sık sık bu türden gemi konvoyları ile karşılaşacak ve bazı defalar silâhlı mücadeleler vermek zorunda kalacaktı. Toskanalılar, 1596 yılının Eylül-Ağustos aylarında Malta Şövalyeleri ile müşterek olarak yeniden Akdeniz’de dolaşırken karşılaştıkları Osmanlı donanmasının önünden kaçmayı yeğlemişlerdi. Bu kaçış esnasında Mısır’dan dört kadirga ve baştarda ile barut ve mirî şeker taşıyan İskenderiye Beyi ile karşılaşmalarına rağmen saldırmadan uzaklaşmışlardı³. Ertesi sene, yani Osmanlı-Toskana barış müzakerelerinin başlamasından bir yıl önce Granduka’ya sunulan rapor, bu yıl içerisinde şövalyeler tarafından düzenlenen seferlerin bilançosunu göstermesi bakımından kayda değerdir. Bahar mevsimiyle birlikte Livorno’dan ayrılan tarikat filosu 25 Nisan 1597’de Messina’dan Doğu Akdeniz’e gitmek üzere yola çıktı. Filonun hedefinde yakın bölgeler değil yoğun gemi trafiğinin yaşandığı Kıbrıs ve Güney Anadolu sahilleri arasında kalan bölgeler vardı. Mayıs’ın ilk günü Ege Denizi’ne

¹ Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 405-406; Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 278; O sıralarda Veziriazam Sinan Paşa’nın esirleri arasında yer alan Avusturya elçilik heyetinden Eczacı Friedrich Seidel de sözü edilen sefere katılan gemilerden birine kürekçi olarak konmuştu. Fakat daha sonra İngiliz elçisinin tavassutu ile küreğe konulmaktan vazgeçilmiştir. Bkz. Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanından, Osmanlı İmparatorluğu’na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*, Çev. Türkis Noyan, İstanbul 2010, s. 51-52.

² L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 18.

³ “*Ehl-i İslâmî gâh u bî-gâh giryân u büryân eyleyen mela’in Duka-i Franca ve Malta gemileri Donanmayı Hümayûndan kaçup üzerlerine rast gelüp ve bunlardan dahi alarga olup ırakdan merhaba diyüp denize açıldıkların hikâyet eylediler.*” Burada bir kez daha Floransa yerine “*Duka-i Franca*” şeklinde ifade olunmuştur. Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 627.

ulaşan filo aynı gün altmış dört Osmanlı vatandaşı taşıyan iki çektiriyi kovalamaya başladı. Kıyıya doğru sürülen çektirilerde bulunanların bazıları kaçarken elli biri ele geçirildi¹. İlk karşılaştıkları Osmanlı çektirilerinden sonra yola devam eden düşman gemileri Rodos ve Kerpe adaları civarında gezinmeye başladı. 8 Mayıs'ta Meis Adası² (*Castel Rosso*) yakınlarında içinde Magosa'dan kaçan Hıristiyanların bulunduğu bir kayıkla karşılaştılar. Kayıktakiler şehirde bulunan Hıristiyan esirlerin isyan ederek bazı Osmanlı askerlerini öldürdüğü fakat başlarında lider olmadığı için Osmanlı askerlerinin isyanı bastırarak birçok esiri idam ettiğini haber verdi³.

Ertesi gün kuvvetli rüzgâr nedeniyle Fethiye körfezi yakınlarında demir atmak zorunda kalan gemiler bir gün sonra körfezde gezinen iki tekne ele geçirdiler. Teknelerden biri mısır yüklü bir karamürseldi. Düşmanın görünmesi üzerine gemide bulunan yaklaşık kırk kadar mürettebat, arkalarında on beş kadar Yahudiyi bırakarak kaçmayı başardı. Yedi Rum tarafından işletilmekte olan diğer tekne ise kereste taşımaktaydı. Rumlarla birlikte yanlarında bulunan dört Türkü tarikat kadırgalarına nakleden şövalyeler daha sonra tekneyi batırdılar. Yağmaya devam etmek üzere yola koyulan şövalyeler 14 Mayıs'ta oldukça büyük bir karamürsel ile karşılaştılar. Gemide bulunan altmış dört kadar silâhlı Türk kahramanca savaşarak üçü şövalye olmak üzere altı tarikat mürettebatını öldürdükten başka doksan kadar kişiyi de ok atışları ile yaraladılar. Türk gemisi çatışma sonunda on dört kayıp vererek teslim olmak zorunda kalmıştı. Soruşturma neticesinde geminin İstanbul'dan Kıbrıs'a, oradan da İskenderiye'ye gittiği anlaşılmıştı. Gemiden elli kadar esir alındıktan sonra yağmalanarak batırılmıştı⁴.

Mayıs ayının ortasında Dimyat'tan 300 sandık dolusu pirinç yükleyen muazzam büyüklükte bir Osmanlı gemisi Ege sularında görüldü. Bu fırsatı kaçırmayan tarikat gemileri hemen saldırıya geçti. Baskına uğrayan gemiden otuz dört Hıristiyan esir kurtarıldıktan sonra Gelidonya Burnu'nun 90 mil kadar yukarısında serbest bırakıldı. Gemide seyahat eden yirmi yedi Mağripliye de yanlarına aldılar. Bundan sadece iki gün

¹ Aynı günlerde İstanbul'dan tayinle Kıbrıs'taki Baf şehrine kadılık vazifesiyle gitmekte olan Mustafa Efendi'nin içinde bulunduğu Alaiyeli Mehmed Reis'e ait Karamürsel, 13 Mayıs 1597 tarihinde Baf'a az bir mesafe kala dört Malta kadırgasının saldırısına uğramış, Kadı Mustafa Efendi ile kölesi Rıdvan da Maltalılara esir düşmüştü. Bu çatışmada 30 kadar Türk hayatını kaybettikten sonra esirler Malta Adası'na götürülürken yolda karşılaşılan 12 Türk yelkenlisi daha korsanların eline düşmüş, toplamda 283 kişi esir edilmişti. Bkz. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *Tarih Dergisi*, C. V/8 (1953), s. 77-84.

² XVI. yüzyılın ilk yarısında Meis Adası hakkında bkz. Pîrî Reis, *a.g.e.*, IV, s. 1647.

³ A. Tenenti, *Piracy*, s. 40-41; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 362.

⁴ A. Tenenti, *Piracy*, s. 40.

sonra Kıbrıs açıklarında pirinç taşıyan başka bir yelkenli daha ele geçirdiler. Dimyat'tan 170 sandık dolusu pirinçle ayrılan gemide elli kadar da Mağripli bulunuyordu. Gemiye yedeklerine alarak yola çıkan tarikat kadırgaları 20 Mayıs'ta yine pirinç yüklü diğer bir yelkenli ile karşılaştılar. Aynı gün yedekteki Türk gemisini Gelidonya Burnu mevkiinden 80 mil uzakta serbest bıraktılar. Ayın yirmisine kadar bu sularda yelken açmaya devam eden Toskana gemileri Yedi Burunlar civarında kereste, halı ve deri yüklü gemileri yağmaladılar¹.

Ertesi gün su sıkıntısı çeken tarikat kadırgaları aynı bölgede seyre devam ettiler. Yağma arayışındaki şövalyelerin karşısına bu defa çok büyük bir kalyon ve karamürselden oluşan Türk gemi konvoyu çıkmıştı. Birbirlerinden yarım mil uzaklıkta rüzgar yardımıyla seyreden konvoyun devamının olabileceğini düşünen şövalyeler geriden gelen iki karamürselin peşine düştüler. Keten, pirinç ve baharat yüklü Türk gemisi uyarı atışlarıyla durdurularak ele geçirildi. Konvoyun son halkasını oluşturan Osmanlı karamürseli ise oldukça dirençli çıktı. Bu tür konvoylar genellikle silâhla donatılmış olurdu². Nitekim teslim olmayı kabul etmeyen mürettebatla silâhlı bir mücadele başladı. Çatışmada üç tarikat üyesi öldürülmüş yirmi kadarı da yaralanmıştı. Buna karşılık, on beş Türk öldürülerek içinde Mağripli ve zencilerin de bulunduğu elli beş kişi esir edildi. İskenderiye'den gelmekte olan konvoyda yer aldıkları anlaşılan gemileri yedeklerine alan tarikat filosu, ertesi gün Girit'in 140 mil güney doğusunda bunları serbest bıraktı. Toplamda yüz dört Müslüman tutsak edilmiş, tahmini olarak 50.000 kron değerinde pirinç, keten ve baharat ele geçirilmişti. Kırk iki gün süresince Osmanlı sularında yağma akınları düzenleyen tarikat filosu Girit'te mola verdikten sonra Haziran ayında üslerine dönmüştü³. Konvoy halinde hareket eden ve silâhla donatılmış olan bu filo muhtemelen devlet hizmetindeydi⁴.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Grandukalar tarafından Osmanlılara karşı savaşmak üzere tutulan paralı askerler dışında XVII. yüzyılın hemen başlarında bazı İngiliz ve Fransız korsanları da Toskana sancağı altında Osmanlılara karşı yağma akınlarına katılır olmuşlardı. Fransız Beauregard ve İngiliz Giffort gibi korsanlar idaresindeki donanmalar yanında, St. Stephen Tarikat kadırgalarının Kuzey Afrika

¹ A. Tenenti, *Piracy*, s. 41-42.

² P. Brummett, *a.g.e.*, s. 147.

³ A. Tenenti, *Piracy*, s. 42-43; Ayrıca bkz. M. Greene, *a.g.e.*, s. 91.

⁴ İstanbul'un işesi meselesi ve gıda ürünlerinin gönderildiği merkezler için bkz. Feridun Emecen, "XVI. Asrın İkinci Yarısında İstanbul ve Sarayın İşesi için Batı Anadolu'dan Yapılan Sevkıyât", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri (29 Mayıs-1 Haziran 1988)-Bildiriler*, İstanbul 1989, s. 197-230.

kıyılarından Ege Denizi'ne kadar uzanan geniş bir alanda yaptığı yağmalarda ele geçirilen çok sayıdaki esir Livorno Limanı'na getirilmekteydi. Bu dönemde ele geçirilen Müslüman esirlerin sayısı tahmini olarak 15.000'den fazlaydı¹.

XVI. yüzyılın ortalarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar özellikle Doğu Akdeniz ve Tiren Denizi boyunca Osmanlılara karşı sefere çıkan Toskana kadırgaları dönem dönem Kuzey Afrika kıyılarına da uğramıştı. Ortalama olarak aynı dönemde Doğu Akdeniz'e seksen, Tiren Denizi civarına seksen beş ve Kuzey Afrika kıyılarına yönelik yirmi sekiz sefer gerçekleştirilmişti. Bu akınlar esnasında ele geçirilen esirler Livorno Limanı'nda toplanmaktaydı. Bunların önemli bir kısmı tarikat kadırgaları ile devlete ait gemilerde kürekçi olarak kullanılmaktaydı. Aynı dönemde Akdeniz'deki donanmalar içerisinde en çok kürekçiyi barındıranların başında Osmanlı donanması gelmekteydi. Onun ardından Malta kadırgaları ve onlar kadar olmasa da önemli miktarda St. Stephen Tarikat kadırgası Müslüman kökenli kürekçilerle doldurulmuştu². Kadırgalarda kullanılacak kürekçi ihtiyacının karşılanması oldukça önemli bir meseleydi³. Ücret mukabili kürek çeken mürettebatın, aldıkları ücretleri yetersiz görmeleri donanmanın sefere çıkmasını geciktirebiliyordu⁴. Bu nedenle ele geçirilen esirlerin kürekçi olarak veya bordadaki diğer angaryalarda kullanılması insan gücüne yönelik yağmaların sebebinin daha iyi açıklamaktadır.

I. Francesco'nun 1587 yılında ölümü üzerine kardeşi I. Ferdinando de' Medici Granduka ve tarikatın "*Büyük Üstadı*" olarak Medici Devleti'nin idaresini eline aldı. Onun döneminde Osmanlı-Toskana ilişkilerinin tansiyonu artmıştı. Osmanlı Devleti ile uzlaşma yolları aramış olmasına rağmen, kardeşi gibi o da bu konuda önemli bir başarı elde edememişti. Aynı dönemde İspanyol yürüncesinden çıkmaya çalışarak Fransızlara yanaşmış, hatta kendisine eş olarak bir Fransız soylusu seçmişti. Koyu bir Katolik olarak kilise işleriyle yakından ilgilenen I. Ferdinando tahta çıktığı tarihlerde hâlâ bir kardinaldi. Medici tahtına geçmesine rağmen Papalıkla bağlantılarını koparmayarak Osmanlılara karşı saldırgan bir politika takip etmişti⁵.

Grandukalığı döneminde Osmanlılara karşı izlediği siyaset ve Osmanlı topraklarında cereyan eden kârlı ticaretin içinde yer alma kaygısının dayandığı

¹ F. Angiolini, *Slaves*, s. 69-70.

² F. Angiolini, *Slaves*, s. 77, 79.

³ Osmanlı donanmasının kürekçi temini için bkz. İ. Bostan, *Tersâne-i Âmire*, s. 187-200.

⁴ Nitekim XVI. yüzyılın sonlarında kürekçilerin teklif edilen ücreti beğenmemeleri Cığalazade Sinan Paşa'nın sefere çıkmasını yaklaşık iki ay kadar geciktirmişti. Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 377.

⁵ A. Olsaretti, *a.g.m.*, s. 67.

nedenlere dair dört esas nokta olduğu ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki, Granduka'nın kutsal topraklara gitmek isteyen Hıristiyan hacıların durumunu düzeltmek istemesinden kaynaklanıyordu. İkincisi, iktidara gelmesinden sonra uluslararası serbest liman haline gelen ve yağmalarda ele geçirilen Osmanlı mallarıyla esirlerinin toplandığı Livorno'nun iktisadî açıdan gelişimi için bu geniş ticaret ağına Osmanlı Devletini de dâhil etmek istemesiydi. Üçüncüsü, sık sık yaşanan buğday ihtiyacını karşılamak ve eskiden olduğu gibi elde edeceği ayrıcalıklarla Osmanlı topraklarında ünlü Floransa kumaşlarının satışına yeniden hayat vererek rakipleri Venediklileri zayıflatma arzusu ve son olarak da Granduka Ferdinando'nun Papa gibi önemli dostlarından faydalanmak olarak sıralanmıştır. Bilhassa önceden beri tanınması münasebetiyle iktidarı sırasında yakın ilişkiler kurduğu Papa VIII. Clement (1592-1605) ile işbirliğine de devam etmişti¹.

Yüzyılın son yirmi yıllık döneminde iyiden iyiye artan korsanlık faaliyetlerinin önemini kavrayan hırslı yeni Granduka, kendi filosunu oluşturduğu gibi tarikat kadırgalarının faaliyetlerini de bir baskı aracı olarak etkili bir şekilde kullanmaya çalışmış gibi görünüyor. Artık kutsal haçlı mücadelesi kisvesi altında her türlü yağma ve çapulculuğu yaşam tarzı haline getiren bu korsan güruhu, Akdeniz'in her bir köşesinde Müslüman Türkleri katletmekte ve mallarına el koymaktaydı. Sefer dönemlerinde ele geçirilen ganimetlerin bir bölümü de üstadları olan Toskana Grandukası'nın hazinesine aktarılmaktaydı². Yüzyılın son çeyreğinde çok sayıdaki esir Livorno Pazarı'na gönderilmişti. Sadece 1589 yılının Haziran ayında Osmanlı Türklerine ait on altı kadırgadan elde edilerek Livorno Limanı'na getirilen ganimetler büyük miktarlara ulaşmıştı³. Bazı verilere göre, St. Stephen Şövalyeleri 1577'de 216, 1578'de 181, 1579'da 320, 1580'de 28 ve 1581'de 145 Müslüman-Türkü esir etmişti⁴. Hatta yüzyılın sonlarına doğru bu rakam daha da artınca bazı güvenlik kaygıları

¹ W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 64.

² W. Griswold, *a.g.e.*, s. 63; G. Spini, *a.g.m.*, s. 214; Bono, tarikatın faaliyetlerini ele alırken olayların siyasî yönünden ziyade Livorno'daki köle pazarını beslemek üzere sürekli bir esir akışının sağlanması gerekliliğinden bahsetmektedir. Ona göre, şövalyeler bu amaçla her türlü gemiye saldırarak Floransa kadırgalarının kürekçi ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 81.

³ W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 63; 1590 yılında Fransız elçisi François Savory'nin girişimleri ile Floransa, Roma ve Malta'dan bazı Türk esirlerin kurtarılmasına çalışılmıştı. Bkz. M. Ziya Köse, *Dubrovnik*, s. 27; Aynı tarihlerde Doğu Akdeniz'deki diğer bir önemli esir ve köle pazarı ise Kıbrıs idi. Bkz. M. Akif Erdoğan, "Chattel Slavery in Ottoman Cyprus (1580-1680)", *Archiv Orientalni, Supplementa VIII*. (1998), *Academy of Sciences of The Czech Republic Oriental Institute, Praha* 1998, s. 121-128.

⁴ S. Bono, *a.g.e.*, s. 82.

nedeniyle Livorno Limanı'nda toplanan tutsakların muhafaza edildiği binalar inşa edilmişti¹.

Aslında bu yaşananlar arasında başka gerçekler de göze çarpmaktaydı. O da Kuzey Afrika eyaletlerinin 1573 ile 1593 yılları arasında Livorno ile sıkı bir deniz trafiği ve pazar bağlantısı kurmuş olmasıdır. Baskınlar, çatışmalar ve esirler arasında Kuzey Afrika limanları ile Toskana limanları arasında süreklilik arz eden bir gemi trafiği vardı. Küçük tonajlı bu gemilerin bazılarının esir ticaretiyle ilgili olarak denize açılmasına karşın, bazılarının ticarî amaçlarla yelken açtıkları muhakkaktır. XVII. yüzyılın ilk yarısı kadar olmasa da bahsi geçen tarihler arasında Livorno'ya giriş yapan Türk bandıralı gemilerin miktarları aşağı yukarı hesaplanabilmiştir².

Tarikat kadırgaları da dâhil diğer bütün Hıristiyan korsanlara karşı mücadelede en önemli üslerden birisi olan Tunus'da 1590 yılında çıkan isyan Osmanlı yönetimini endişelendirirken Hıristiyan donanmalarının bu fırsattan yararlanmaması şaşkınlık uyandırmıştı. Aynı yıl içerisinde Floransa kadırgalarının Malta Şövalyeleri'yle birlikte isyanın ciddi boyutlara ulaştığı savunmasız Tunus üzerine gideceği haberleri İstanbul'a ulaşmıştı. Fakat müttefik yağmacılar Tunus yerine, muhtemelen daha zengin ganimet elde edecekleri, Rodos-İskenderiye arasındaki sulara doğru yelken açmışlardı. Bu hat üzerinde seyreden Osmanlı gemi kervanlarını avlamak Tunus üzerine sefere çıkmaktan daha mantıklı gibi görünmekteydi³.

¹ S. Bono, *a.g.e.*, s. 208-9; Aynı yazar, *Türk-Müslüman Tutsaklar*, s. 845.

² Bu gemi trafiğine ilişkin rakamsal bir değerlendirme için bkz. V. Salvadorini, *a.g.m.*, s. 70.

³ F. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 366.

II- Osmanlı-Avusturya Savaşı ve Toskana Grandukalığı

Sultan III. Murad, 1591 yılının bahar aylarına doğru donanmaya yeni gemiler katılması için emir verirken¹, kardeşi I. Francesco'nun siyasetini takip eden ve St. Stephen kadırgalarının faaliyetlerine tam destek veren I. Ferdinando da Doğu Akdeniz ticaretine nüfuz edebilmek için yeni planlar yapmakla meşguldü. 1592 yılında kardeşinin hatasını tekrarlayarak tarikatın faaliyetlerini durdurmayı taahhüt etmeden Osmanlı Devleti ile yeni müzakereler başlatma girişiminde bulundu. Aynı yıl III. Murad'a hitaben yazılan mektupta bu defa da Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapan Fransız ve Venediklilere sağlanan ayrıcalıkların Toskana Grandukalığı'na da tanınmasının beklendiğini ifade diyordu. Bunun gerçekleşmesini içtenlikle arzuladığını belirten Granduka, aynı şartların Toskana şehirleri ve limanlarına ticaret yapmak üzere gelecek olan Osmanlı tacirler için de geçerli olacağına şahsen söz vererek Toskana tacirlerinin lehine antlaşma yapmak istemekteydi². Toskana Grandukalığının talep ettiği ticaret müsaadesinin III. Murad tarafından kabul edilmesini sağlayabilmek amacıyla aynı minval üzere Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya da yine 30 Ağustos 1592 tarihli bir başka mektup yazılmıştı³.

Toskana Grandukalığı 1574 ve 1578 yıllarında Osmanlı Devleti ile başlatılan barış görüşmelerinde Fransa ve Venedik'in muhalefetleriyle karşılaşmıştı. Fakat 1592 yılındaki bu çok net olmayan görüşme talebinde, kendi menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Sarayı'ndaki büyük nüfuzu ile tanınan Fransa'nın aracılığından yararlanmayı denemişti. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Osmanlı başkenti ile resmî ilişkilerin ancak Fransa'ya verilecek rüşvetlerle sağlanabileceği düşünülmüştü. İhtiyatla karşılanması gereken İngiliz raporlarına göre Fransa bu yardımları karşılığında Toskana

¹ Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 234.

² İki farklı sayfa numaralandırmasının yer aldığı mektubun hitap kısmı üzerinde iki çizik bulunan belgede talepler kısaca Venedik ve Fransa örnek verilerek belirtilmekteydi: "...*tutti quelli aiuti, co'modi esentioni et buoni trattamenti, che ricevono li Franzesi et li Venetiani. Onde io che desidero sopra ogni altra cosa di vedere questa mia Natione andare augumentando ogni di piu nella buona gratia di lei, vengo a raccomandarla efficacissimamente alla M.^{ta} V. accio che per amor mio ancora, comandi che sia trattata, et favorito nel medesimo modo dell altre due...*" 30 Ağustos 1592 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274*, Ins. II, cc. 37r-v.

³ Mektubun altında Veziriazama hitaben "*Ciaus Bascia P(rimo) visire del Gran Signore*" yazısı bulunmaktadır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274*, Ins. II, c. 40; Ayrıca bkz. F. Diaz, *a.g.e.*, s. 292.

hükümetinden bütün resmî işlerin değeri üzerinden % 5 oranında bir ücret alıyordu. Toskana'nın dış siyasetini ve bilhassa Doğu'daki ticarî çıkarlarını şekillendiren bu gibi konularda Fransızlara ödenen para Granduka'nın tepkisine neden oluyordu. Her şeye rağmen 1592 yılında 20.000 duka altın rüşvet vererek resmî müzakerelere başlamayı uman I. Ferdinando bir kez daha hayal kırıklığında uğramıştı. Buna rağmen girişimlerinden vazgeçmeyen Granduka ertesi yıl da Osmanlı idarecilerini müzakerelerin başlaması yönünde teşvik ettiyse de Fransız ve Venediklilerin rüşvetle elde ettikleri Osmanlı paşaları, Granduka'nın isteklerinin padişah tarafından reddedilmesini sağlamışlardı¹.

Bununla birlikte Uzunçarşılı, 1587'de Toskana Grandukası'nın eski ayrıcalıkları yenilemek üzere başkente bir talep ilettiğinden bahseder. Bu bilgiye göre, İstanbul'a ulaşan müracaat üzerine toplanan Osmanlı Divânı konuyu müzakere ederek Floransa kadırgalarının Papalık donanmasıyla işbirliği yapmayacağı yönünde güvence verilmesi şartıyla İstanbul'a elçilik heyeti gönderilmesini uygun bulmuştu². Elçilik heyeti muhtemelen söz konusu tarihte yapılan müracaatla ilgili olmalıdır. Diğer yandan Fransa ve Venedik diplomatlarının Toskana aleyhine çalıştıkları yönündeki iddialar da gerçekçi gözükmektedir. Müzakere taleplerine dair ne gibi gelişmeler yaşandığına ilişkin çok fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte, 1593 yılının bahar aylarında Mustafa Çavuş isimli Türk temsilcisi içeriği belirtilmeyen bir görevle Venedik'te bulunmaktaydı. Venedik'te bulunduğu sırada ticareti yasaklanan Floransa kumaşlarından almak isteyen Mustafa Çavuş aradığı kumaşları Venedik'te bulamayınca bizzat Floransa'ya gitmişti³.

1593 yılının Mart ayında Venedik'te bulunduğuna şüphe olmayan bu elçinin kumaş satın almak amacıyla Floransa'ya gittiği yönündeki bilgilere şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir. Zira resmî bir görevle İtalya'da bulunan bir diplomatın yalnızca alışveriş nedeniyle böyle bir teşebbüste bulunması şüphe uyandırmaktadır. Bu nedenle, kendisinin Floransa'ya gitmesinin 1592 yılından itibaren Granduka'nın Osmanlı Devleti'yle başlatmayı arzu ettiği görüşmelerle ilgili olduğunu kabul etmek akla yatkın görünmektedir. Bütün bunlara rağmen iki devlet arasında bu konuyla ilgili resmî bir

¹ Gelişmelerin yansıdığı İngiliz raporlarından faydalanan Griswold haklı olarak, çok açık şekilde izah etmese de, verilen 1591 tarihi yerine 1592 yılına işaret etmiştir. Aynı zamanda bu bilgilere daha sarıh bilgiler elde edilene kadar şüpheyle yaklaşılmasında fayda vardır. Bkz. W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 64.

² İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III/2, s. 147; Ayrıca bkz. Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1369.

³ M. Pia Pedani, *a.g.e.*, s. 174, 192, 208.

müzakereye rastlanamamakla birlikte, 1598 yılında I. Ferdinando de' Medici tarafından daha kapsamlı istekler ve daha hazırlıklı bir elçilik heyetinin gönderilecek olması yanında St. Stephen Tarikat kadırgalarının da Osmanlılara karşı faaliyetlerine devam ettiğini göz önünde bulundurursak, Osmanlı yönetiminin 1592 yılındaki taleplere pek de itibar etmediğini kabul edebiliriz.

Diğer taraftan, Safevilerle on iki yıldır süren mücadeleye 1590 yılında imzalanan barış antlaşmasıyla son veren Osmanlı Devleti bütün dikkatini tekrar batıya çevirmişti¹. Bir yandan Girit üzerine sefer yapılması düşünülürken diğer yandan İspanya'ya karşı denizde mi yoksa karada mı mücadele etmenin daha doğru olacağı tartışılıyordu. İngilizler ise aynı sıralarda Osmanlı yönetimini İspanya üzerine bir donanma göndermesi için ikna etmeye çalışarak muhtemel Osmanlı-İspanya barışını da sabote ediyordu. Nihayet Osmanlılar Macaristan'da artan sorunlar nedeniyle buraya sefer yapmaya karar verdi. Avusturya İmparatoru II. Rudolf her yıl ödediği 30.000 altın vergisini 1591 yılından beri ödememekteydi. Bosna Valisi Hasan Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan başarısız Hırvatistan seferi İstanbul'da endişe ve öfkeyle karşılanmış, 29 Temmuz 1593 yılında Avusturya'ya savaş ilân edilmişti². Savaş ilânından önce Eflak-Boğdan ve Transilvanya'da da bazı karışıklıklar yaşanıyordu. Osmanlı Devleti ile Avusturya taraftarları mücadele halindeydi. Bu karışıklıklar Papa'nın iştahını kabartmış ve yaşananlardan çıkar sağlamaya çalışmıştı. Daha 1592'de Osmanlılara karşı isyan etmesi için Erdel Prensi Sigismund Bathory ile görüşmek üzere gönderilen Papalık elçilerinin yanında Toskana diplomatları da yer almıştı³. Sigismund'un isyan etmesinin sağlanması yanında Osmanlılara karşı bir ittifak kurmak amacıyla Erdel, Boğdan ve Lehistan'a bağlı Dinyeper Kazakları da Avusturya İmparatoru'nun yanına çekilmişti. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya açtığı bu savaş geniş bir alana yayılarak 1606'da imzalanacak antlaşma ile önemli siyasî sonuçlara yol açacaktı⁴.

¹ Faruk Sümer, "Abbas I", *TDVİA.*, C. I, İstanbul 1988, s. 18.

² İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/1, s. 72; B. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 174; H. İnalçık, *Devlet-i Âliyye*, s. 185-86; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 128; Fransa ile İspanya arasında bir barış yapılmasından endişe eden İngiltere kraliçesine yazılan 2 Cemâziye'l-evvel 1004 (3 Ocak 1596) tarihli nâme-i hümayûn için bkz. BOA., *A.DVN.MHM 934*, s. 14/23; Bununla ilgili 8 Şevval 1004 (5 Haziran 1596) tarihli hüküm için bkz. İdris Bostan, *Garp Ocakları*, s. 83-84.

³ Alessandro Olsaretti, *a.g.t.*, s. 67-68.

⁴ H. İnalçık, *Devlet-i Âliyye*, s. 186; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 128; 1606 yılına ait antlaşma metni için bkz. Krzysztof Wawrzyniak, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century*, Bilkent Üni. Ekonomik ve Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 65-66.

Şimdiye kadar çok fazla değinilmemiş olmakla birlikte Erdel'e giden Toskana diplomatlarından sonra Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile giriştiği savaşta Avusturya ordusunda Toskana askerleri de görev yapmıştı. Osmanlı Devleti'nin 1594'den itibaren Veziriazam Koca Sinan Paşa¹ komutasında başlayan ilerleyişini engellemek üzere ordusuna takviye yapmayı düşünen İmparator II. Rudolf, Papa VIII. Clement'in kendisine destek olmak üzere birliğe dâhil ettiği devletler yanında², İtalya'dan da az miktarda askerî destek almıştı. Bu amaçla Granduka I. Ferdinando'yu, Piombino'nun kendisine tımar olarak bırakılması karşılığında yanına çekmeye çalışan imparator, diğer İtalyan prenslerini bir ittifak etrafında toplamakta başarısız olmuştu. Buna karşın Toskana hükümeti Avusturya'dan ilk gelen çağrılara 100.000 scudi göndererek cevap vermişti³. Sonraki aşamada Granduka, Türklere karşı savaşmak üzere üvey kardeşi *Don Giovanni de' Medici* komutasında 400 süvari ve 2.000 piyadeden oluşan toplam 2.400 kişilik bir kuvveti de Avusturya'ya göndermeye karar vermişti. Don Giovanni piyade birliklerini komuta ederken, S. Secondo Kontu Ferrante de' Rossi de süvari birliklerinin kumandanlığına atanmıştı. 1599 yılında Toskana kadırgaları tarafından Sakız adasına karşı düzenlenecek saldırıya komuta edecek olan Granduka I. Ferdinando'nun yeğeni *Bracciano Dukası Virginio Orsini*⁴ de bir süre sonra aynı sayıdaki askeriyle onlara katılmıştı. İmparatorluk ordusunda gönüllüler dışında sadece Medici hükümetinin desteğiyle yaklaşık 3.200 asker yer almıştı. İmparator tarafından talep edilen Floransalı mühendisler de orduyla birlikte Macaristan'a gitmişti⁵. Aynı yılın 3 Haziran'ında

¹ Bu sıralarda İstanbul'dan Floransa'ya gönderilen raporlarda Sinan Paşa hakkında bilgiler veriliyordu. Raporda Sinan Paşa'nın Arnavut asıllı, kibirli, korkusuz ve Türkler arasındaki en yaşlı komutan olduğundan bahsediliyordu. Aynı zamanda sadık bir Müslüman olan Paşa, şarap içmez ve konutunda her zaman Kur'an bulundururdu. Venediklilerin baş düşmanı olarak görülmekteydi. Hizmetinde 40 kadar İtalyan devşirme vardı. Bunlar onun bütün işlerini görürdü. Bkz. A. Pernice, "Un episodio del valore toscano nelle guerre di Valacchia alla fine del secolo XVI", *Archivio Storico Italiano*, LXXXIII (1925), s. 263.

² N. Jorga, *a.g.e.*, s. 254.

³ R. Galluzzi, *a.g.e.*, Vol. V, s. 121; Peter Bartl, *Der Westbalkan Zwischen Spanischer Monarchie und Osmanischem Reich: Zur Türkenkriegsproblematik an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1974, s. 67.

⁴ Philip Argenti, *a.g.e.*, s. XVIII.

⁵ Bunların yanısıra yüz zırh ile bir o kadar arkebüz kullanan asker de onlarla birlikte imparatora gönderilmişti. Bkz. G. Marri, "La partecipazione di don Giovanni de' Medici alla guerra d'Ungheria (1594-95 e 1601)", *Archivio Storico Italiano*, XCIX (1941), s. 51; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 67; G. Spini, *a.g.m.*, s. 211; R. Galluzzi, *a.g.e.*, V, s. 142; Napier, *a.g.e.*, V, s. 365.

Regensburg'ta yapılan toplantı neticesinde Avusturya İmparatoru II. Rudolf, Don Giovanni'yi imparatorluk topçu birlikleri komutanlığına tayin etmişti¹.

I. Ferdinando için ordusunun Macaristan'da Osmanlılara karşı göstereceği başarı adını duyurması açısından oldukça önemliydi. Orduya komuta eden Giovanni de' Medici de aynı zamanda önemli bir mimar ve teknisyendi. Bundan yaklaşık otuz yıl önce babası I. Cosimo'nun yaptığı gibi I. Ferdinando da seçkin askerî mühendislerini dış politikada kullanmak amacıyla dışarıya göndermeye devam ediyordu. Ama savaşın sonuçları bakımından yapılan bütün bu girişimler faydasız olmaktan öteye gidemiyordu. Çünkü 1594 yılındaki sefer Osmanlı ordusunun Yanıkkale'yi (*Győr*) fethiyle sonuçlanacaktı². Koca Sinan Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Temmuz ayında harekete geçerek Tata'yı işgal ettikten sonra Yanıkkale'ye yönelmeye karar verdi. Aralarında Don Giovanni ve Virginio Orsini komutasındaki Floransalı birliklerin de yer aldığı İtalyan askerleri tarafından savunulan Yanıkkale³ çok fazla dayanamadan Koca Sinan Paşa'nın eline geçti⁴. Osmanlı ordusunun bu başarısından büyük üzüntü duyan Don Giovanni, imparatora yazdığı mektupta Koca Sinan Paşa'nın kaleyi hiç kurşun atmaksızın ele geçirdiğini bildiriyordu⁵. Bunun ardından Osmanlı birlikleri kısa bir süre

¹ G. Marri, *a.g.m.*, s. 51.

² 1593-94 yıllarında düzenlenen sefer için bkz. Christine Woodhead, *Ta'likî-zâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman campaign into Hungary 1593-94*, Berlin 1983.

³ “Kefere askeri kal'anun bu vechile muhâsara olunduğın istimâ' eyledüklerinde yüz bin güzîde asker ki, serdârları olan kıralun karındaşı Manyaş Hersek nâm la'in ile ve dahi niçe nam-dâr Nemçe ve Macar beğleri ile ve İspanya ve Venedik ve Leh ve Moskov ve Erdel ve Duka França ve Rim Papa'dan mu'âvenete gelen melâ'in ile Komaran a'dası içinde Tuna'nun öte yakasından gelüp kal'anun yanına kondılar.” Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 396; Kâtip Çelebi ise ayrıntıya girmeden “Çasar karındaşı Hersek Manyaş Nemçe ve Macar ve sair yüz bin kadar düşman askerine serdar olup” demektedir. Bkz. Kâtip Çelebi, *Fezleke-i Katib Çelebi*, C. I, İstanbul 1286, s. 31.

⁴ Don Giovanni, Türklere karşı Yanıkkale'deki başarılı mücadelesinden dolayı imparatorun övgülerine mazhar olmuştu. Bununla birlikte kale Ferdinand von Hardegg tarafından 27 Eylül'de Sinan Paşa'ya teslim edildi. Bu hareketinden dolayı korkaklık ve beceriksizlikle itham edilen von Hardegg ise ölümlü cezalandırıldı. Bkz. G. Marri, *a.g.m.*, s. 51-52; Selânikî ve Nâima bu bilgiyi doğrulamaktadır. Ancak tarihçilerimiz, savaşta hayatını kaybetmemesine rağmen, Don Giovanni'nin çatışmalar sırasında öldüğünü de ileri sürmüşlerdir: “kıralun karındaşı olan Manyaş Hersek dahi mecrûh olup ve Duka França'nun karındaşı olup Frenk askerine serdâr olan la'ini dahi top götürüp ve nâm-dar beğlerinden ve beğ-zâdelerinden yüzden ziyâde mürd olup ve cengçilerinden ve cenge getürdükleri re'âyâdan esîr olup katil olan otuz kırk bin mikdârı vardır.” Selânikî, *a.g.e.*, I, s. 398; Krş. “ve Hersek Matyaş mecrûh ve França askerine baş olan duka karındaşı top ile maktûl olduğundan gayri on bin kadar melâ'in maktûl ve kimi esîr ü mahzûl oldu.” Bkz. Nâimâ, *a.g.e.*, I, s. 73.

⁵ Don Giovanni aynı mektubunda, kalede bulunan 60 tanesi çok değerli olan 80-90 kadar topla birlikte 300 kantar barut, bolca gülle ve 3 aylık yiyeceğin de Türklerin eline geçtiğinden bahsediyordu. G. Marri, *a.g.m.*, s. 52; Krş. Kâtip Çelebi, *Fezleke*, s. 39; Fetih haberinin İstanbul'da duyulması üzerine şehirde top atışları ve havai fişeklerle kutlamalar yapılmıştı. Bkz. F. Seidel, *a.g.e.*, s. 60.

önce işgal edilen Komaran Kalesi'ni kuşatmaya başladılar. Kuşatmanın duyulmasıyla birlikte önce Pozsonyi'ye gönderilen Floransalı birliklerin de dâhil olduğu bir kısım haçlı ordusu buraya yöneldiyse de Osmanlı ordusu sefer mevsimin bitmekte olması ve erzak sıkıntısı nedeniyle muharebeye girişmeden Budin'e çekildi¹. İtalyan birlikleri kışı geçirmek üzere karargâhlarına dönerken, Don Giovanni Viyana'ya gitti².

Avusturya yetkilileri ertesi yıl Giovanni de' Medici'nin topçu birlikleri ve istihkâmlar konusundaki hünelerinden yararlanmak istedilerse de bunu hayata geçiremediler³. 1595 yılında devam eden mücadeleler öncesinde II. Rudolf ile Erdel Prensi Sigismund Bathory arasında bir ittifak gerçekleştirilmiş, bu ittifaka Eflak ve Boğdan voyvodaları da katılmıştı. Mücadelelerin devam ettiği sırada Sultan III. Murad 16 Ocak 1595'da hayatını kaybetmiş⁴, yerine oğlu III. Mehmed Osmanlı tahtına çıkmıştı. Yeni sultan tahta çıktığında Avusturya'daki savaşlar tüm şiddetiyle devam etmekteydi⁵. Ağustos ayında Avusturya ordusuna destek veren binlerce yedek İtalyan birliği savaş alanına sürülmüştü. Don Giovanni de' Medici komutasındaki Toskana askerleri Hıristiyan ordusunun Estergon Kalesi'nin ele geçirilmesi sırasında bazı başarılar kazanmış fakat 1595 yılındaki mücadeleler bir sonuç vermeden sona erince Papalık kuvvetleri ve diğer İtalyan birlikleri ülkelerine çekilmişti⁶. Savaşın sonuç elde edilememesinden rahatsız olan Toskana komutanı Don Giovanni de' Medici de aynı günlerde Floransa'ya dönmüştü⁷. Ertesi yıl II. Rudolf, Don Giovanni'ye yazdığı bir mektupla Avusturya'ya dönerek yeniden topçu birliklerinin başına geçmesi için çağrıda bulunmuşsa da Don Giovanni bu isteği kabul etmemişti⁸.

Aslında Granduka I. Ferdinando'nun Macaristan seferinden önce bölgedeki olaylarla ilgilenmesi Erdel Prensi Sigismund Bathory vasıtasıyla başlamıştı. İki prens arasındaki ilişkilerin ilk adımı, 1558'de yeni bir kale inşası için Malta'ya giden askerî mimar *Bartolomeo Genga*'nın oğlu Simone Genga'nın üç kardeşiyle Sigismund'un

¹ Nâimâ, *a.g.e.*, I, s. 74-75; G. Marri, *a.g.m.*, s. 53; N. Jorga, *a.g.e.*, s. 257-58; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, Haz. Vahid Çabuk, C. II, Ankara 1989, s. 358-60.

² G. Marri, *a.g.m.*, s. 53.

³ G. Marri, *a.g.m.*, s. 53; G. Spini, *a.g.m.*, s. 211.

⁴ Bazı çalışmalarda III. Murad'ın ölüm tarihi 16 bazılarında ise 17 Ocak olarak verilmektedir. Kütükoğlu da ölüm tarihi olarak 17 Ocak'ı kabul etmiştir. Bkz B. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 175.

⁵ Feridun Emecen, "Mehmed III", *TDVİA.*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 409; M. Tayyib Gökbilgin, "Mehmed III", *MEBİA.*, C. VII, s. 536-37.

⁶ G. Marri, *a.g.m.*, s. 55; Kenneth M. Setton, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991, s. 10-11; Nâimâ, *a.g.e.*, I, s. 78, 100; N. Jorga, *a.g.e.*, s. 264.

⁷ G. Marri, *a.g.m.*, s. 56; G. Spini, *a.g.m.*, s. 211.

⁸ G. Marri, *a.g.m.*, s. 56.

hizmetine girmesiyle atılmıştı¹. Granduka'nın izniyle Erdel topraklarına yerleşen Genga kardeşlerin iki ülke sarayları arasında arabulucuk yaptığı da bilinmektedir. Prens Bathory'nin yine Genga'lara mensup olan ilk elçisi bazı tekliflerle 1592'de Floransa'ya varmıştı. Fakat Granduka, Bathory'nin Osmanlı sultanına tâbi olmasından dolayı bu teklifi kabul etmek istememişti. Ertesi sene bu kez de Granduka'nın ajanı Matteo Botti, Bathory'e nazik teklifinden dolayı teşekkür etmek üzere lüks kumaşlarla birlikte geri gönderilmişti. I. Ferdinando'nun bu hareketi bir bakıma Macaristan'a olan ilgisi dışında Floransa endüstrisinin propagandasını yapmak manasına geliyordu².

Buna karşılık Bathory 1593'de bu defa da Fabio Genga başkanlığında bir elçilik heyetini, Transilvanya topraklarının Floransa ticaretine açılması teklifinde bulunmak üzere Medici Sarayı'na göndermişti. Ama Bathory, bu tarihlerde Papa VIII. Clement'in Osmanlılara karşı haçlı birliği oluşturma çabaları çerçevesinde Habsburglara yardım etmesi yönünde baskılarla karşılaşmıştı. Floransa'ya gönderilen Fabio Genga başkanlığındaki elçilik heyetinin asıl amacı, Osmanlı saflarını terk ederek II. Rudolf'a destek vermeye zorlanan Bathory'e yapılacak yardımları hızlandırmaktı. I. Ferdinando daha önce Don Giovanni komutasında Macaristan'a gönderilen birliklere ek olarak Bathory'e ayrıca Sienalı Silvio Piccolomini'nin başkanlığında istihkâm ve silâh üretimi konularında uzman olan yüz kişilik bir heyet göndermişti. 1595 yılında gönderilen bu uzmanlar Yergöğü (*Giurgiu*) Kalesi kuşatmasında yararlılık göstermişlerdi. O yıl ki seferin sona ermesinden sonra Piccolomini emrindeki uzmanlar Don Giovanni'nin askerleriyle birlikte Floransa'ya dönmüşlerdi³. 1596 yılında Eğri üzerine yapılan seferde III. Mehmed'in başında bulunduğu Osmanlı ordusunun karşısına çıkan Avusturya ordusunda Toskana Grandukası'nın askerleri bir kez daha yerlerini almıştı⁴.

¹ I. Francesco'nun iktidarının son yılında Jan Zamoyski ve Başpiskopos Stanislaw Karnkowski gibi kimselerin de içinde bulunduğu Polonya'nın ileri gelenleri Polonya tahtına geçmesi yönünde Granduka'ya bir teklif sunmuşlardı. Amaç, Bathory'nin ölümünü müteakiben boş kalan taht üzerinde İmparator Maximilian'ın emellerini gerçekleştirmesini engellemektir. Fakat I. Francesco imparatoru desteklemek adına böyle bir teklifi kabul etmemişti. Bununla birlikte Maximilian'ın desteklediği III. Sigismund Vasa halkın isyanı ile karşılaşmış ve sivil bir savaş halini alan mücadele sonunda İmparator Maximilian mağlup olarak tutsak edilmişti. Bkz. G. Spini, *a.g.m.*, s. 207.

² A. Pernice, *a.g.m.*, s. 251-256; G. Spini, *a.g.m.*, s. 211-212; A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 68.

³ G. Spini, *a.g.m.*, s. 212.

⁴ “*kâsıd-ı emr-i celilü'l-kadrim ve ka'id-i fermân-ı âlî-şânım serhadd-i nefâza peyveste olduğuna küffâr-ı hâksâr vâkıf olduklarında Peç ve İspanya kiralalarının ve Rim Papa'nun ve Duka(-i) França'nun ve Erdel'ün ve bi'l-cümle altı ve yedi kiralun nefir-i âm üslûb-ı üzre üç yüz bin mikdârı asker-i hezîmet-esterleri Eğri câniblerinde cem' olup...*” Bkz. Mustafa Selânikî Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, C. II, Haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999, s. 645; Nâimâ, Selânikî tarafından verilen bilgiyi teyit ederken ondan farklı olarak Floransa'dan sadece “*Duka*” şeklinde bahsetmiştir: “*mevkib-i âlî serhadde peyveste olduğu küffârın ma'lûmu oldukça Beç ve İspanya kiralaları ve Papa ve Duka ve*

Granduka I. Ferdinando'nun Macaristan'a olan ilgisinin sadece Osmanlı karşısı bir savaşa katılma hevesinden kaynaklanmayıp ayrıca ekonomik çıkarlara dayandığı da gözlemlenmektedir. Doğu Akdeniz ticaretine ulaşan yolların tıkanması üzerine alternatif arayışlar içine giren Toskana yönetimi, Bathory tarafından gönderilen elçilik heyetinin ticarî konulardaki vaatlerini bir fırsat olarak görmüş olabilir. Bu da dolaylı olarak Toskanalıların Osmanlı topraklarında cereyan eden ticarî trafiğe kısmen dâhil olmasının başka bir yolu oluyordu. Öyle ki Osmanlı idaresine girmesinden itibaren bu bölgedeki ticaret hızla gelişmişti. Tuna üzerindeki bazı Osmanlı şehirleri Avrupa'nın yünlü kumaş ve madenlerinin Türk ipeklileri, pamuklu dokumaları ve baharatıyla değiş-tokuşunun yaşandığı bir bölge olmuştu. Tuna'nın öte tarafından yer alan Eflâk da bu ticarete uzun süre aracılık etmişti. Bilhassa Eflâk-Transilvanya güzergâhı üzerindeki Braşov kenti bu ticaretin merkezi haline gelmişti¹.

Toskanalıların bu ticarettten pay kapma ümitleri bölgedeki Osmanlı-Habsburg mücadelesi neticesinde suya düşmüştü. Çünkü XVI. yüzyılın son yıllarında Avusturya ordusunun safında hâlâ Toskana birlikleri vardı ve Don Giovanni de ısrarlara dayanamayarak 1601 yılında karargâh komutanı unvanıyla bir kez daha savaş alanına dönmüştü. O sıralarda ilk hedef Kanije kalesini Türklerden geri almak olmuştu. Girişimin başarısızlığı farklı uluslardan bir araya gelen ordunun disiplinsizliğine bağlansa da İtalyan askerleri Kanije önlerindeki büyük Osmanlı zaferinden sonra savaş alanlarında birçok ölü bırakarak elleri boş bir halde İtalya'ya dönmek zorunda kalmıştı².

Erdel'in ve Yedi Kırılın nefir-i âm uslûbu üzre üç yüz bin kadar asker-i hezîmet-eseri Eğri câniblerinde cem' olup..." Krş. Nâimâ, *a.g.e.*, I, s. 109; Seferin aşamaları için bkz. F. Emecen, *Mehmed III*, s. 410; Türk ordusunun kuşatması esnasında kalenin kumandanlığı Pál Nyáry isimli Macar soylusuna verilmişken, yardımcılığına Claudio Cogonara adlı İtalyan bir askerî mühendis tayin edilmişti. Bkz. Géza Dávid, "Eğri", *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 489; Eğri'nin fethine dair Venedik'e gönderilen fetihname için bkz. Maria Pia Pedani-Fabris, "Ottoman Fetihs: The Imperial Letters Announcing a Victory", *TİD.*, C. XIII (1998), s. 185.

¹ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 354-355.

² G. Marri, *a.g.m.*, s. 56-57; G. Spini, *a.g.m.*, s. 213; A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 68; Peçevî'de olayların seyri anlatılırken Toskana askerlerinden bahsedilmez. Ancak, 1599 yılında birçok Fransız askerinin Avusturya ordusuna destek verdiğini söylemektedir. Hatta Macarlarla anlaşmazlıkları yüzünden savundukları kaleyi Türklere teslim etmek istemiş, bunu başaramasalar da kaçabilenlerden bir kısmı Türk ordusuna sığınmış ve savaşın ilerleyen safhalarından Osmanlı saflarında savaşmıştı. Bkz. Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, Ankara 1999, s. 229-231, 235; Krş. Katip Çelebi, *Fezleke*, s. 126.

III- Son Barış Teşebbüsü: Osmanlı Devleti'ne Gönderilen Toskana Elçisi Neri Giraldi (1598)

1590'ların başında teşebbüs edilen görüşmelerden istediğini elde edemeyen Toskana yönetimi Osmanlı Devleti'nin kapısını çalmaya devam etti. Livorno Limanı'nı geliştirmek için bütün imkânlarını seferber eden I. Ferdinando bu projesine Doğu ticaretinin hâkimi olan Osmanlı Devleti'ni de dâhil etmek niyetindeydi. Bunu gerçekleştirebilmek umuduyla, XVI. yüzyılda son defa olmak üzere, yirmi iki maddeden oluşan bir ahidnâme taslağı ile birlikte¹ yeni bir elçilik heyeti oluşturdu. Aslında Toskana hükümetinin Osmanlı Devleti ile müzakere etmek üzere harekete geçtiği 1598'de İspanyollar Osmanlı Sarayı'nda etkili bir Yahudi vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile barış antlaşması yapmanın yollarını arıyordu. İddiaya göre, İstanbul'daki Museviler de İspanya ile barış yapılmasını arzuluyordu. Çünkü barışın sağlanması durumunda savaş halinin sürdüğü İspanya'nın müttefiki durumundaki Toskana ile de uzlaşma sağlanmış olacak ve Osmanlı tebaasının ticaret yapmasının yasak olduğu Toskana'ya bağlı Pisa şehrinde de faaliyet gösterebileceklerdi².

Elçilik heyeti oluşturulmadan önce III. Mehmed'in bazı işler için Fas'a gönderdiği *Dergâh-ı Âli* müteferrikalarından Mustafa Çavuş'un görev dönüşünde İtalya'ya uğradığından haberdar edilen Toskana Grandukası hiç vakit kaybetmeden kendisiyle bağlantı kurulması emrini verdi. Mustafa Çavuş'a ulaşan Granduka'nın temsilcileri, kendisinden müzakerelerin başlamasına aracılık edebilecek nüfuzlu bir vezirle irtibat kurulmasına yardımcı olmasını rica etti. Toskana yöneticilerinin planlarına göre bu vezirin kendileri lehine Sultan'la görüşebilecek etkili bir isim gerekiyordu³. Görüşmelere başlayabilmek için III. Mehmed'den ancak bu şekilde bir davet mektubu alabilirlerdi. İddia edildiğine göre, Toskanalıların Osmanlı topraklarında yeniden görünmesi için yardımı istenen Mustafa Çavuş oldukça aç gözlü birisiydi.

¹ Taslak metnin ilk sayfasında; "Trattato per rimettere il commercio dei mercanti, et il Baylo della Nazione Fiorentina in Costantinopoli, permezzo del Signore Neri Giraldi, speditori dal Gran Duca Ferdinando Primo" yazmaktadır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4274, Ins. II, cc. 35r-36r.

² C. Roth, *House of Nasi*, s. 214-215.

³ Sultan III. Mehmed'in tuğrasını taşıyan Evâhir-i Cemaziye'l-ahire 1006 (29 Ocak-7 Şubat 1598) tarihli nâme için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4275, c. 8; Kaptanıderya Halil Paşa tarafından gönderilen ve aynı tarihi taşıyan mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4275, c. 9; Osmanlıca belgelerin aksine Mustafa Ağa'nın Venedik'ten geldiğini ileri sürülmüştür. (Rigucci Galluzzi, *a.g.e.*, V, s. 212; Ayrıca bkz. P. Bartl, *a.g.e.*, s. 68). Fas'tan dönen çavuşun ilk olarak buraya uğramış olabileceği düşünülebilir.

Kendisine birçok vaatte bulunularak arabuluculuk yapmaya razı edilmişti. Kısa süreliğine Floransa’da ikamet ettiği anlaşılan Mustafa Çavuş, bu süre zarfına en iyi şekilde ağırlanarak birçok hediyelerle taltif edilmişti. Mustafa Çavuş Floransa’daki misafirliğinin bitiminde Granduka’dan aldığı bir mektup ile birlikte İstanbul’a doğru yola çıkmıştı¹.

Toskana Grandukası’nın mektubuyla birlikte İstanbul’a ulaşan Mustafa Çavuş mektubu Kaptanıderya Halil Paşa’ya ulaştırmıştı. Mektupta, uzun yıllar boyunca süren iki ülke arasındaki dostluk sayesinde Toskana tacirlerinin Osmanlı topraklarında ticaretle meşgul oldukları, fakat daha önce I. Francesco tarafından “*tecdid-i ahd eylemek murâd idinmiş iken bazı müfsidler mabeyne girmekle kalmış*” olduğu belirtilmişti. İsim verilmeden bazı müfsitlerin ara bozuculuğu nedeniyle 1578 yılında yarıda kalan görüşmelere gönderme yapılmış olması, Bongianni Gianfigliuzzi tarafından yürütülen görüşmelerin Venedik ve Fransızlar tarafından bozulduğu iddiasına yöneliktir. Venedik ve Fransa tacirleri gibi Toskana tüccarının da Osmanlı memleketleri ve limanlarında ticaret yapabilmesi için onlara çok uzun süre önce bahşedilen eski ahidnâmenin yenilenmesi ve barış yapılması talebi Halil Paşa’ya iletilmişti. Granduka’nın mektubunda rica edilen şartlar padişaha arz edildikten sonra Osmanlı Devleti’ne karşı ancak dostça davranmaları kaydıyla müzakerelerin başlatılmasına karar verilmişti. Bunun için Toskana Grandukası tarafından oluşturulacak bir elçilik heyetinin yine Mustafa Çavuş’la birlikte İstanbul’a gönderilmesi yönünde cevabi bir mektup yazılmıştı. Mektup, çavuş vasıtasıyla Floransa’ya gönderildi. Bununla birlikte barış yapılması ve eski ahidnâmenin yenilenmesi için gönderilecek elçilik heyetinin ancak “*dostluk ve sadakate*” bağlı kalmaları şartıyla gönderilmesi önemle vurgulanmıştı². Mustafa Çavuş’a emanet edilen ve Halil Paşa’nın kendisini Toskana Grandukası’nın *dostu* olarak ifade ettiği mektubuna, gönderilecek elçinin padişahla görüşmesine bizzat aracı olacağını da eklemişti. III. Mehmed adına yazılan nâme ile aynı mealdeki mektubunda Halil Paşa, açıkça belirtilmeyen bir konuyu Mustafa Çavuş’un kendilerine şifahen iletceğini de belirtmekteydi³.

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, V, s. 212; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 68.

² ASF., *Mediceo del Principato 4275*, c. 8; ASF., *Mediceo del Principato 4275*, c. 9.

³ ASF., *Mediceo del Principato 4275*, c. 9.

İstanbul'daki işlerini bitiren Mustafa Çavuş, beraberindeki mektuplarla Dubrovnik'e doğru yola çıktı. Bu noktada kendisinin bu ticarî müzakerelerle birlikte, yaklaşık yüz yıl önce Türk ajanı İsmail Bey'e tevdi edildiği gibi, gizli bir işle vazifelendirildiği ileri sürülür. Çok gizli görevi ise o tarihlerde Hristiyan güçlere karşı sürdürülen savaştan bıkan Sultan III. Mehmed'in Papa'ya yazdığı mektupları Papa'nın elçisi Kardinal Bandini'ye ulaştırmaktı. Bu amaçla Floransa'ya varmadan önce Fermo'da mola veren çavuş burada adı geçen kardinalle görüşerek padişahın imparatorla barış yapma arzusunu ilettiler. Bilgilerin ne kadar gerçeği yansıttığı ayrı bir konu olsa da raporlardan III. Mehmed'in savaşı sadece vezirlerinin bazı başarılar kazanma istekleri doğrultusunda devam ettirdiği anlaşılır¹.

Kardinalle görüşmesinden sonra yanında kendisine eşlik etmek üzere görevlendirilen Doktor Ovidio Volpini olduğu halde Floransa'ya ulaşan çavuş, bir süre sonra yanında getirdiği dostluğu havi davet mektuplarını I. Ferdinando'ya sundu. Tarikat kadirgaları meselesinin de hatırlatıldığı görüşmeyi müteakiben Toskana hükümeti İstanbul'a gönderilecek heyetin bütün hazırlıklarını tamamlamış ve *Neri Girdi* adında deneyimli bir taciri bu işle görevlendirmişti. Ancak kendisinin elçilik için isabetli bir seçim olmadığı daha sonra görülecekti². Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olan Mustafa Çavuş da aynı sıralarda elçilik heyetine eşlik etmek üzere Floransa'da bulunuyordu. Bu sırada Granduca I. Ferdinando, Mustafa Çavuş ile hizmetkârlarının harcamalarının karşılanması ve çeşitli giyecekler verilmesi için bir emirname çıkarmıştı. Bunların yanısıra Osmanlı görevlilerinin yol masrafları da bu hesaplara dâhil edilmişti. Floransa'dan Ankona'ya karayoluyla gidecek olan heyetin oradan gemiyle Dubrovnik'e ve tekrar karayolu ile İstanbul'a kadar sürecek seyahatleri için gereken bütün harcama kalemleri hesaplanmıştı³.

¹ Kardinal 55 yaşında olan Mustafa Çavuş'un birçok Hristiyan ülkesinde elçilik yapmış olduğu ve bundan iki yıl önce bir başka görevle Fransa'ya, bir yıl önce de Toskana'ya gittiğini belirtmesi Mustafa Çavuş'un peşpeşe görevlerle İtalya'ya gittiğini gösterir. Bartl'ın olayların tarihlerini karıştırması bundan kaynaklanıyor olabilir. Kardinal ve Mustafa Çavuş görüşmesine dair bkz. P. Bartl, *a.g.e.*, s. 68-69.

² R. Galluzzi, *a.g.e.*, V, s. 212-213; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 69.

³ Mustafa Müteferrika'ya verilecek hediyeler ve masraf tayinatı dışında Neri Girdi'nin bütün elçilik masraflarının karşılanmasına yönelik Arte della Lana ve Arte della Seta yöneticilerine gönderilen talimat için bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 328/34, c. 1r-v; Aynı belgenin bir kopyası için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4274, Ins. II, c. 59.

Mediciler nezdinde saygın bir yere sahip olan Giralddi, Osmanlı Divânı'na sunmak üzere kendisine teslim edilen ahidnâme taslağı ve Türk yetkililerle birlikte yola çıkmıştı. 1598 Mayısı'nda İstanbul'a ulaştığı ileri sürülen¹ Giralddi burada birçok Osmanlı veziriyle görüşme fırsatı bularak onlar arasındaki kıskançlık ve çekişmelere şahit olmuştu. Giralddi vezirler arasındaki bu çatışmalardan yararlanarak verdiği rüşvetler sayesinde Halil Paşa ile yakınlaştığını ileri sürmüştü. Bu iddiaya karşılık biz Halil Paşa'nın Granduka'ya yazdığı mektupta Toskana elçisinin İstanbul'a gelmesinden sonra kendisini Sultan'ın huzuruna çıkarmak için elinden geleni yapacağına söz verdiğini biliyoruz. Bu rüşvet iddiaları bir yana, yaz ayları² boyunca sürecekt olan bu anlaşma çabalarında en önemli noktayı yine St. Stephen Tarikatı'nın Osmanlı Devleti aleyhinde sürdürdüğü faaliyetler oluşturmaktaydı. 1570'lerdeki iki müzakerede olduğu gibi Toskana elçisi bu defa da tarikat kadırgalarının Granduka'nın emrinde olmadığı ve kendisinden bağımsız olarak hareket eden şövalyelerin iki devlet arasındaki ilişkilerin dışında tutulması gerektiği yönündeki³ ısrarcı talepleri padişah tarafından kabul

¹ Diaz, heyetin İstanbul'a Mayıs ayında vardığını belirtse de (F. Diaz, *a.g.e.*, s. 292), yukarıda bahsi geçen masraf listesinin hazırlanmasına yönelik emirnamenin 2 Haziran 1598'de yazıldığını görmekteyiz. Bu nedenle heyetin bu tarihte henüz Floransa'da olduğunu kabul etmek daha uygundur. Bkz. ASF., *Miscellanea Medicea* 328/34, c. 1v; Bununla birlikte P. Bartl, çalışmasında yararlandığı Venedik Arşivi'ne ait bazı yazışmaların suretlerinde verilen 1599 yılının görüşmelerin gerçekleşme tarihi olduğunu kabul etmiştir. P. Bartl, *a.g.e.*, s. 68; Ancak bunların esas mektupların kopyaları olduğunu düşünürsek, Floransa'da bulunan Türkçe ve İtalyanca vesikalarda geçen 1598 yılının doğru olduğunu kabul etmeliyiz.

² Diaz, elçinin dönüş tarihini Temmuz olarak vermektedir. Fakat adı geçen emirnamede elçinin İstanbul'da kalacağı "2 ay" için de bir ücret alacak olması, en azından onun yaz aylarını İstanbul'da geçirdiğine şüphe bırakmaz. Hammer de elçinin dönüş tarihini 27 Kasım 1598 olarak vermektedir ki bu durumda elçinin yaz mevsimi ortalarından sonbahar aylarına kadar İstanbul'da kaldığını kabul edebiliriz. Bkz. Hammer, *a.g.e.*, VII, s. 2221, dñn. 73; Başka bir çalışmada görüşmelerin hangi aşamasına ait olduğu tam anlaşılamayan muğlak bir ifade ile 27 Aralık 1598 tarihi verilmiştir. Bkz. Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1692.

³ Taslak halindeki ahidnâme maddelerinin sonuna bu yönde bir kayıt da düşülmüştü. Fakat 1574 yılındaki taslakta görülen St. Stephen Tarikat kadırgalarına ilişkin cümle bu kayıttan çıkarılmış, buna karşılık Toskana gemilerinin İskenderiye ve Suriye'ye de gidebilmeleri yönünde bir talep eklenmiştir. Kayıt şu şekildedir: "*Che li mercanti fiorentini o, loro commettenti: non possino esser' molestati, ne loro [vasselli] mercantie et robe, per cagioni di guerra, che nascessino dal Ser.^{mo} Gran Duca [et Principe] di Toscana, o da qual'altro si voglia Principe Cristiano, così per mare come per terra; ne ancora per conto delle Galere [Galeazze], o altri legni, o Vascelli del prefato Sereniss^{mo} Gran Duca [et Principe]; per esser cose spettante a Principi et non a Mercanti, perche possino liberamente andar' et negotiar' per tutto l'impero del Gran Signore: et portar, condur', mandare, et trarre tutte le mercantie non prohibite, pagando li debiti comerchi: altrimenti non ardirebbono mandar' le loro mercantie et robe, per timor' che le non fussin prese, et retenute: Desiderando ancora di poter mandare in Alessandria et in Soria Galeazze co' mercantie*". Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4274, Ins. II, c. 2.

edilmeyecekti¹. Gianfigliuzzi'nin tam yirmi yıl önce pazarlık masasına yatırdığı bu teklifin bir kez daha, hem de hiç değiştirilmeden dikte edilmeye çalışılması oldukça garip bir hadisedir.

Bir görüşe göre müzakereleri yürütmekte son derece tedbirsiz ve beceriksiz olan Neri Giraldi² bir süre sonra bir şey elde edemeyeceğini anlayınca dönüş hazırlıklarına başlamıştı. Görüşmelerin başarısızlığı tabii ki sadece Giraldi'nin beceriksizliğinden veya vezirlerin antlaşmaya karşı çıkmasından kaynaklanmıyordu. Toskanalıların girişimleri karşısında ebedi düşmanları Venedik baylosu ve Fransız elçisi derhal Osmanlı yönetimine etki etmeye çalışarak antlaşmanın imzalanmasına karşı çıkmışlardı. Bu devletlerin girişimlerinin yanında bazı Osmanlı vezirlerinin itirazları diplomatik açmazlarla dolu olan bu görüşmeleri başlamadan bitirmiş gibiydi. Hiçbir netice elde edemeyen Medici elçisi dönüş hazırlıklarına başlamıştı. Bu arada gitmeden önce en azından İstanbul'u görmek arzusuyla bir caminin³ minaresine çıkarak buradan Topkapı Sarayı'nı izlemeye çalışması yolculuğunun başlamadan zindanda bitmesine neden olacaktı. Minareden padişahın haremini izlediği şüphesiyle tutuklanan Giraldi ve yardımcıları mahkemeye çıkarıldıktan sonra suçlu bulunarak tutuklanmıştı. Zindanda sonunu bekleyen elçi kendisinin diplomatik girişimlerine sekte vuran Fransız ve Venedik elçilerinin araya girmeleri sayesinde özgürlüğüne kavuşabilmişti⁴. Temmuz ayında Tekirdağ üzerinden ülkesine gitmek üzere İstanbul'dan ayrılan Neri Giraldi'nin başarısızlıkla sonuçlanan müzakereleri, Osmanlı yöneticilerinin sözünde durmadığı gerekçesiyle Floransa'da üzüntü ve öfkeyle karşılanmıştı. Bununla birlikte, III. Mehmed'in bir süre sonra müzakerelerin devamı için Floransa'ya yeniden bir çavuş gönderdiği bilgisini ihtiyatla karşılamak gerekirse de⁵ daha önceki başarısız

¹ R. Galluzzi, *a.g.e.*, vol. 5, s. 213; F. Diaz, *a.g.e.*, s. 292; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; Uzunçarşılı elçinin ismini “*Neri Kerardi*” olarak verir. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C. III/2, s. 147; Hammer ise aynı ismi “*Neri Gerardi*” olarak telaffuz etmiştir. Bkz. Hammer, *a.g.e.*, VII, s. 2221, dpn. 73.

² F. Diaz, *a.g.e.*, s. 293.

³ Bartl bu caminin Süleymaniye olduğunu söyler. P. Bartl, *a.g.e.*, s. 69.

⁴ R. Galluzzi, *a.g.e.*, vol. 5, s. 213-14; F. Diaz, *a.g.e.*, s. 293; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 69.

⁵ Galluzzi'ye göre, I. Francesco bu olaylara çok sinirlenmiş ve intikam almak üzere kadırgalarını Doğu Akdeniz'e göndermeye karar vermişti. O kadar ki bir süre sonra müzakerelerin yeniden başlamasını teklif eden Sultan'ın bir mektubunu taşıyan bir Osmanlı çavuşu Floransa'da görününce Granduka kendisine oldukça sert biçimde bir daha asla Toskana topraklarında görünmemesini söylemişti. Bkz. aynı yazar, *a.g.e.*, vol. V, s. 214; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 70.

müzakerelerden sonra olduğu gibi tarikat kadırgalarının Osmanlı sularında tekrar harekete geçmiş olması da çok muhtemeldir.

Burada dikkat çekmek istediğimiz en önemli nokta Toskana Grandukalarının Osmanlı Devleti ile yaptıkları başarısız müzakerelerin ardından derhal Osmanlı karşıtı faaliyetlere girişmesi veya bu faaliyetlere destek vermesidir. Livorno'nun uluslararası bir liman haline gelmesinden dolayı İngiliz, İspanyol, Hollanda, Fransa ve Portekiz kökenli tacirler yoğun olarak burada bir araya gelmişlerdi. Fakat 1598 yılında Toskana kadırgalarının Osmanlılara karşı Akdeniz'de hâlâ korsan faaliyetleri içerisinde bulunması Doğu ticaretinin Livorno'ya uzanmasına engel oluyordu. Diğer yandan bu fırsattan istifade eden Fransa ve Venedik, Doğu Akdeniz'deki ticaret ağında Toskana Devleti'nin yer almasını engellemeyi başarıyordu¹. Venedik elçisi Giovanni Cappello 1600 yılında hükümetine, Osmanlı Devleti ile Toskana arasındaki görüşmelerin bir kez daha St. Stephen kadırgalarından dolayı başarısızlıkla sonuçlandığını bildiriyordu².

Yüzyılın sonlarına doğru İspanya ile gevşeyen bağlarını güçlendirmek isteyen I. Ferdinando bir taraftan da Fransız Sarayı'na yaklaşarak yeni bir politika geliştirmek amacındaydı. Bu düşünceyle kardeşi I. Francesco'nun kızı olan yeğeni Maria de' Medici'yi 1600 yılında Fransız Kralı IV. Henry ile evlendiren I. Ferdinando, aradaki kan bağına rağmen istediğini elde edememişti. Aynı sıralarda İspanya tahtının yeni varisi III. Felipe'nin Cezayir'i ele geçirmeye yönelik faaliyetleri ona başka bir fırsat sunmuştu. III. Felipe 1598'de İspanyol ordusunu Kuzey Afrika'ya taşımak üzere İtalyan devletlerinden yardım istemek zorunda kalmıştı³.

¹ Napier, *a.g.e.*, V, s. 377.

² A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 69.

³ M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 181.

IV. Toskana Filosunun Sakız Adası Baskını (1599)

XVI. yüzyılın son yıllarında Toskana kadırgalarının giriştikleri belki de en önemli harekât hemen İzmir'in yanı başında gerçekleşmişti. Tarikat kadırgaları Akdeniz'de sadece gemilere saldırmakla kalmıyor ayrıca zaman zaman küçük çapta çıkarma harekâtları da düzenliyorlardı. XVI. yüzyılda bu harekâtlardan en önemlisi Sakız Adası'na yapılanıdır. 1599 yılındaki bu baskın harekâtına ilişkin hazırlıklar, harekâtın Floransalılar adına felâketle sonuçlanması ve harekât sonrasında yaşananlara dair İtalyan arşiv belgeleri daha önce yayınlanmıştır¹.

Floransa'nın Osmanlı topraklarındaki ticarî faaliyetleri XVI. yüzyılda belli başlı merkezlerde sıkışıp kalmıştı. Başkentinde de dâhil olduğu bir kısım büyük şehirler dışında Osmanlı-Floransa ticareti hiçbir zaman Venedik ve Ceneviz'le mukayese edilebilir şekilde geniş bir alana yayılmamıştı. Floransa Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Sakız Adası ile doğrudan ilişkilerinin nasıl cereyan ettiği tam olarak bilinmemekle birlikte bazı Cenevizlilerin Floransalıların adadaki konsolosluğunu üstlendiğine dair bilgiler vardır².

Her şeye rağmen Floransa dukalarının XVI. yüzyılda konsolos olarak hitap ettikleri Niccolo Giustiniani vasıtasıyla Sakız Adası'yla ilişkilerini devam ettirdikleri ve özellikle Osmanlıların eline esir düşen Toskana vatandaşlarını özgürlüğüne kavuşturmak için onun Osmanlı başkentindeki nüfuzundan yararlandıkları

¹ Konuya ilişkin 138 adet arşiv belgesi metnin sonuna felâketi tasvir eden uzun soluklu bir şiir eklenerek yayımlanmıştır. Yazar sadece tıpkıbasımla yetinmemiş, belgelerdeki bilgilerden yararlanarak baskından önce ve sonra yaşananları kendi kalemiyle ele almıştır. Bkz. Philip P. Argenti, *The Expeditions of the Florentines to Chios (1599): Described in Contemporary Diplomatic Reports and Military Dispatches*, John Lane/London 1934; Ayrıca adaya kısa süre önce gelen ve saldırıya şahitlik eden Yahudi Jacob Ashkenazzi de yaşananları kısa bir kitap haline getirmiştir. İbranice kitaptaki baskınla ilgili kısımlar Jacob Leveen tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Jacob Leveen, "An Eye-Witness of the Expedition of the Florentines against Chios in 1599", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 12, No. 3/4, *Oriental and African Studies Presented to Lionel David Barnett by His Colleagues, Past and Present (1948)*, s. 542-554.

² 1468 ile 1470 yılları arasında Cenevizli Barnabò Patteri'nin iki yıl süreyle Floransa konsolosu olduğu görülür. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. XXVI, 207; W. Heyd, *a.g.e.*, II, s. 345; I. Süleyman döneminde, 1549'da ada henüz Cenevizliler elindeyken Sakızlı Giorgio adında birisinin Duka I. Cosimo'ya adayı işgal etmesi için gönderdiği bir mektubun varlığı da bilinmektedir. Bununla birlikte Floransa dukasının hem Osmanlı Devleti'ne karşı adayı koruyamayacağını bilmesi hem de adanın sahipleri olan Cenevizlilerle ilişkilerini bozmaktan çekinmesi bu teklife olumlu cevap vermesini engellemiştir. Bkz. P. Argenti, *a.g.e.*, s. IX.

bilinmektedir¹. 1558 yılında Giustiniani dışında, Niccolò Garibaldi isimli bir kişiden de Floransalıların adadaki konsolosu olarak bahsedilmekteydi². Özellikle 1566 yılında adanın Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra Toskana ile ilişkileri tamamen bitme noktasına gelmişti³. Aslında aynı tarihte Sakız'ın fethedilmesinden önce Floransa baylosunun İstanbul'dan kovulmuş olması da Floransa'nın Osmanlı topraklarındaki ticarî faaliyetlerine neredeyse tamamen son vermişti. Bu tarihten sonra doğrudan Osmanlı topraklarına katılan ada, müstakil bir sancak haline getirilmiş, böylece Ege Denizi'ndeki üçüncü ada merkezli idari birim olmuştu⁴.

Bununla birlikte Toskana Devleti'nin Sakız'a yönelik saldırısındaki asıl amacının adada hâkimiyet kurmaktan ziyade bir yağmaya dayandığı ifade edilmektedir⁵. Gerçekten de 1599'da Toskana Devleti'nin adaya olan ilgisi aniden ama çok farklı biçimde yeniden ortaya çıkmıştı. Bu defa adaya gelen Floransalı tacirler değil askerler olacaktı. Granduka I. Ferdinando'nun, Anadolu'nun burnunun dibinde yer alan bir adaya hâkim olmak amacıyla sefer düzenlemiş olması pek de akla yatkın değildir. Nitekim daha önceki sonuçsuz kalan barış çabalarının hemen ardından da Floransa hükümeti tarafından bu tür askerî saldırıların hayata geçirildiğini hatırlamakta fayda vardır. Bunun yanı sıra, saldırının düzenlendiği tarih Osmanlı Devleti'nin tüm ilgisini savaşmakta olduğu Macaristan üzerine yoğunlaştırdığı bir döneme denk gelmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, Osmanlı ordusu müttefik devletlere karşı uzun yıllar sürecek olan savaşın tam ortasındayken bu durumdan yararlanmayı düşünen Toskana hükümeti adaya ani bir baskın düzenleyerek burayı yağmalamayı planlamaktaydı⁶.

¹ Giustiniani'nin 3 Mayıs 1558 tarihinde İstanbul'daki Floransa baylosuna yazdığı mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 471, c. 202; Cerbe'de esir düşen Kaptan Giorgio di Salemi'ye yardımı hakkında bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 487, c. 249.

² ASF., *Mediceo del Principato* 471, c. 201; Ayrıca Sakızlılar İstanbul'da bulunan Floransalı esirlerin kurtarılması için İstanbul'daki baylosa da yardım ediyorlardı. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 474, c. 413.

³ P. Argenti, *a.g.e.*, s. IX.

⁴ F. Emecen, *Ege Adaları*, s. 12.

⁵ Argenti, Sakız baskınının nedenlerini araştırırken, büyük bir devlet adamı olmamasına rağmen devletin ticarî manada sınırlarını genişletmeyi ve prestijini artırmayı hedefleyen I. Ferdinando'nun ticarî ve askerî bir üs elde etmek üzere önce Marsilya'ya saldırdığını, burayı alamayınca gözünü Doğu Akdeniz'e çevirdiğini söylemektedir. Yazar, Granduka'nın 1598'de Osmanlı Devleti ile yeniden görüşme şansını yakaladığını fakat görüşmeler olumlu sonuçlanmayınca Türklerce aldatıldığını düşünerek prestijini sarsan bu olayı parlak bir zaferle yeniden düzeltmek ve Osmanlı Devleti'nden intikam almak üzere Sakız'a yöneldiğini savunmaktadır. Bkz. P. Argenti, *a.g.e.*, s. XII-XIII.

⁶ Hammer, *a.g.e.*, VII, s. 2221.

Bilhassa Akdeniz’de korsanlığın altın çağını yaşadığı bir dönemde esas olarak St. Stephen Tarikat Şövalyeleri’ne dayanılarak yapılacak bu harekâtın planlaması ve hazırlıkları oldukça acemice ve sorumsuzca yapılmıştı. Bu planın başkahramanlarından birisi de Fransız *Jacques Ronse* idi. Onun Sakız adası üzerine yapılacak bir baskının hiç de zor olmayacağına yönelik teşvikleri Granduka’nın aklına yatmış gibi görünüyordu. Bir kısım Toskana devletadamının böyle bir girişim için çok acele edildiği yönündeki itirazlarına rağmen artık Kaptan Ronse’nin planları Medici Sarayı’nda konuşulmaya başlanmıştı. Ronse’nin adanın savunma zaafiyetleri gösterdiği şeklindeki iddialarının Sakızlı *Andrea Vestri* tarafından da onaylanması Granduka’nın gözünde projenin güvenilirliğini arttırmıştı¹.

Granduka’ya saldırı ile ilgili sunulan teklifler bununla da kalmayıp daha ileri gidenler de olmuştu. Oldukça cüretkâr olan bu teklife göre Toskana donanması Sakız’a saldırdıktan sonra yoluna devam ederek Gelibolu ve İstanbul’a da saldırmalıydı. Bu hayalperest görüşler bir kenara bırakılırsa, Kaptan Ronse tarafından tasarlanan baskın planı fazla incelemeye gerek duyulmadan Granduka tarafından kabul edilmişti. Bu amaçla, daha önce saldırının ertelenmesinde ısrar eden Granduka’nın sekreteri *Antonio Serguidi* çaresiz olarak daha 27 Mart 1599’da Livorno’daki Floransa sekreteri *Lorenzo Usimbardi*’ye seferin planlayıcılarından birini Livorno’ya gönderdiğini ve donanmada vazife alacak bir de doktor bulduğunu bildiriyordu. Böylece Nisanda yola çıkacak olan donanmanın ihtiyaçlarına yönelik hazırlıkların Mart ayında başlamış olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise planın hemen uygulanmaya başlandığını gösteriyor. Donanmayla birlikte askerlerin komutası ise daha önce Macaristan’da Osmanlılar karşı savaşan Toskana birliklerini idare eden genç *Don Giovanni Orsini*’ye tevdi edilmişti.

¹ Daha çok Türk ve Yahudi nüfusla iskân edilmiş olan Sakız Kalesi, her biri sekiz-on kadar Osmanlı askeri ile yönleri İstanbul’a çevrilmiş üç-dört top tarafından korunan burçlardan oluşmaktaydı. Ana liman ile kale arasındaki mesafe ancak bir arkebüz atışı uzaklığındaydı. Kale hareketli bir köprü ile dışarıya açılmakta ve kalenin etrafındaki kuru hendek sadece sekiz-on kadar Türk nöbetçisi tarafından korunmaktaydı. Bu nöbetçiler kapıların kapanmasından sonra gece surlara çıkmakta ve her yarım saatte bir birbirlerine seslenmekteydiler. Anakara tarafındaki giriş kapısında demir parmaklıklar bulunmamaktaydı. Gemilerin yaktıkları ışıklar sayesinde limana gece de girebilmeleri mümkün olmaktadır. Fakat limanda ne kadar Osmanlı gemisinin demirli olduğuna dair bilgiye sahip değillerdi. Kaptan Ronse’ye göre liman sadece bir burç ile savunulmakta, şehirde bulunan Osmanlı garnizonunun sayısı ise 250’yi geçmemekte ve Türk nüfusu dışında hiçbir ada sâkini silâh taşımamaktaydı. Bkz. P. Argenti, *a.g.e.*, s. XIII-XVII; Selânikî, saldırı olayından bahsederken Floransa yerine França gemileri demektedir. Ayrıca kendisi de olayın gerçekleşmesinde bazı Sakızlıların ihanetleri olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 805.

Onun emri altında olmak üzere deniz kuvvetleri komutanlığı *Marcantonio Calefati*'ye, piyade birliklerinin idaresi ise yine Macaristan savaşlarında bulunan *Kont Bartolomeo Montauto*'ya verilmişti. Seferin fikir babası Kaptan Ronse ile arkadaşı *Maleveille* ise özel ayrıcalıklara sahip olarak donanmada yer alacaklardı¹.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra *Capitana*, *Patrona*, *Senese*, *Pisana* ve *Livornina* isimli beş adet Toskana kadırgasına² küçük askerî birlikler bindirilerek Nisan ayında yola çıkıldı. Plana göre donanma ilk olarak Messina'da mola vererek burada gerekli hazırlıklarını yaptıktan sonra Sakız'a doğru dümen kırılacaktı. Gece yarısı ulaşılacak adaya ani bir çıkarma yapılacak ve her bir birlik on kaptanın komutasında olacaktı. Birlikler karaya çıkarak kaleyi aldıktan sonra devreye kadırgalar girecek ve limandaki gemileri batırdıktan sonra piyadelere topçu desteği sağlayacaktı. 6 Nisan günü Toskana filosu Livorno'dan ayrıldı fakat çok geçmeden kötü hava şartlarından dolayı iki kadırgada hasar oluşunca Elba Adası'nda mola verildi. Gemilerin tamirati bittikten sonra tekrar yelken açan filo ancak 16 Nisan'da Messina'ya ulaşabildi. Toskana donanmasının harekâtının Osmanlı Devleti tarafından öğrenilmesine engel olmak amacıyla Messina Limanı'nda bulunan her türlü geminin ayrılması yasaklandı. Hava muhalefeti nedeniyle bir kez daha mahsur kalan filonun kaybolan zamanı değerlendirmek üzere Osmanlı gemileri şeklinde kamufle edilmesine karar verildi. Bu sırada donanma başkomutanı Don Virginio Orsini'ye adadaki Türklerin sayısının 250 değil 400 kadar olduğuna dair başka bir haber ulaştı. Buna rağmen filo 21 Nisan akşamı demir alarak yola koyuldu. Nihayet 1 Mayıs sabahına doğru erken saatlerde Sakız adasına ulaştılar. Fakat hava şartları çıkarma için müsait değildi. Çıkarmanın ertelenmesi yönündeki tekliflere rağmen Don Virginio Orsini sabah saat 3'te Paşa Limanı (*Pasha Vrisi*) olarak bilinen yerin hemen güneyindeki St. Nicholas Koyu'na çıkarma yapılması emrini verdi. Karaya çıkan askerlerin miktarı konusunda birbirinden farklı rakamlar verilmektedir. 300 ila 400 arasında değişen sayıdaki Floransa askerinin

¹ P. Argenti, *a.g.e.*, s. XVII-XIX; J. H. Mordtmann, *a.g.m.*, s. 95.

² “*Duka-i França la'îni gemileri beş pâre mükemmel donanma ile gelüp*” Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 805.; Ashkenazzi beş geminin bordasında 2.000 kadar asker olduğunu yazar. Bkz. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 551.

karaya çıkarma yapmasına rağmen birlikleri kimin komuta edeceği konusunda bir karışıklık olduğu da ileri sürülmüştür¹.

Sabaha karşı başlayan saldırıyla birlikte surlara tırmanan Floransalılar öncelikle surlardaki Türk nöbetçilerini etkisiz hale getirdi. Bu noktada burçlardaki topların kullanılamaz hale getirilip getirilmediği konusunda da ihtilaf vardır. Argenti, Floransalı askerlerin ele geçirilen Türk toplarını etkisiz hale getirmedeğini söylerken olayın Yahudi görgü tanığı bütün silahların namlularının tıklandığını net biçimde belirtmektedir². Bunun ardından kalenin giriş kapısını kıran Toskana askerleri limanın ana kapısını kısmen ele geçirmeyi başardı³. Kalenin kaybedilen bütün burçlarına yerleşen tarikat askerleri buralara kendi sancaklarını dikti. Bunun ardından kararlaştırılan plan uyarınca açıkta bekleyen kadirgaları devreye sokmak üzere kaleden atılan fişeklerin⁴ sesleriyle uyanan Osmanlı askerleri ve halk kısa süren şaşkınlıktan sonra ellerindeki silâhlarla karşılık vermeye başladılar⁵. Ertesi gün yola çıkmak üzere olan Sakız Beyi de bu sırada limandaydı. Kargaşa esnasında kolundan yaralanan Bey, her şeye rağmen kaleye ulaşmayı başarmış ve soğukkanlılıkla komutayı üstlenmişti⁶. Türk askerlerini hızlı bir şekilde toplamayı başaran Sakız Beyi karşı saldırı için hazırlanmaya başladı. Bu sırada devreye saklandıkları yerden çıkan Toskana filosu girdi. Fakat karşılıklarına çıkan sekiz karamürsel ile üç savaş gemisi düşmanın saldırısını etkisiz hale getirdi. İddia edildiğine göre, bu büyük karışıklığın ortasında donanma savaşı başladı. Türk ve İtalyan kaynakları bu kargaşadan faydalanan Türk gemilerindeki Hıristiyan forsaların sulara

¹ İtalyan raporları sayının 300'den biraz fazla olduğunu söyler. Bkz. Philip Argenti, *a.g.e.*, s. XIX-XXI; Saldırısı evâsıt-ı Şevvâl 1007 (7-16 Mayıs 1599) olayları arasında veren Selânikî baskının gece vakti ansızın gerçekleştiğini söyledikten sonra karaya çıkarılan düşman birliklerin miktarını 400 olarak verir. Krş. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 805; Buna karşılık Ashkenazzi'de zırhlı ve iyi silahlanmış 350 seçkin askerinin karaya çıktığını söyler. Krş. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 551; Ayrıca bkz. A. F. Örenç, *a.g.m.*, s. 7.

² Krş. P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXII; J. Leveen, *a.g.m.*, s. 551; Ayrıca bkz. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 805.

³ Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 805.

⁴ Argenti ve Ashkenazzi Floransalıların haberleşme için fişek kullanıldığını söylerken Selânikî davul (*tabl*) seslerinden bahseder. Krş. P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXII; J. Leveen, *a.g.m.*, s. 551; Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806.

⁵ Ashkenazzi'ye göre; fişek sesleri üzerine uyanan bir Türk "Meded" diye bağırarak yardım isterken surlara tırmanmaya başlayan Türk askerleri düşman tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine askerler orada bulunan Yahudilerden de yardım istemişlerdi. Bu sırada Floransalılar "Çok yaşa İspanya kralı ve Floransa Dukası" şeklinde bağırmaktaydılar. Aynı anda ada sakinleri arasında feryadlar arasında Tanrı'ya dua sesleri yükselmekteydi. Bkz. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 552.

⁶ Ashkenazzi bu konuda Sakız Beyi'ne ilişkin doğru olmadığı anlaşılan ithamlarda bulunmuştur. Ona göre Sakız Beyi aczinden (!) dolayı saldırı anında hiçbirşey yapamamış ancak Yahudilerin teşvikleri ile harekete geçmişti. İtalyan raporları ise bunun tamamen tersini yazmaktadır. Bkz. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 55152.

atlayarak Toskana gemilerine doğru yüzdüklerini bildirirken, Selânikî bunlardan bazılarının suda boğulduğunu bazılarının ise yüzerek karaya çıktığını söyler. Forsaların kendilerini kurtarmak amacıyla giriştikleri bu kaçış mevcut kargaşayı bir kat daha arttırdı. Olumsuz hava şartları daha da ağırlaşırken Floransa gemileri son çare olarak takviye birliklerini karaya çıkarmaya çalıştılar¹. Aynı sırada kale burçlarına siyah düşman sancakları ile haçlar dikilirken kalenin teslim olması için silahlar şehre doğrultuldu. Kısa sürede toparlanan Osmanlı askerleri şafakta karşı saldırıya geçtikten bir süre sonra Floransalıların zayıf direnişini tamamen çökertti ve aralarında çıkarma birlikleri komutanın² da bulunduğu birçok düşman askerini öldürerek kaybedilen mevkiileri yeniden ele geçirdiler. Çıkarma yapan Floransa askerleri zor durumda kaldığı gibi fırtına nedeniyle filodan asker ve cephaneye desteği sağlamaları da imkânsız hale geldi. Argenti'ye göre, daha önce Floransalı askerler tarafından namluları tıkanmayan toplar Türk askerleri tarafından düşman kadırgalarına doğrultuldu. Yoğun saldırı karşısında tutunamayacağını anlayan Orsini öğleden sonra saat 4 civarında geri çekilme emri verdi. Bu sırada adanın hemen açıklarında bulunan bazı yelkenli ve piyade birliklerini Osmanlıların eline bırakan tarikat filosu Sakız açıklarında bir gece kaldıktan sonra Messina'ya doğru kaçmaya başladı³. Çok büyük bir hezimete uğrayan Toskana donanması sadece iki karamürseli batırabilmiş ve birkaç sancak ele geçirebilmişti⁴.

Messina'ya dönen düşman kaptanları savaşta kahramanlıklarını abartılı bir biçimde anlatırken, geride bırakılan yüzlerce Floransalı asker, kontrolü tamamen Osmanlıların eline geçen Sakız adasında umutsuzca beklemeye başlamıştı. Bu askerlerin Türklere teslim olmaları konusunda farklı bilgiler vardır. Birçok yaralı ve ölü veren Floransalılar kendilerine karşı iyi silâhlanmış Osmanlı birlikleriyle mücadele etmeleri mümkün olmadığından müzakereye yanaşmışlardı. Kaptan Palimieri'ye göre

¹ Selânikî İtalyan vesikalari ile görüşbirliği halinde, Türklerin hücumu geçtiği sırada “*hikmet-i Hudâ-yı Rabbi'l-âlemîn ile hemen ol sa'ât kible ve yıldız ruzgârı*” esmeye başladığından bahseder. Bkz. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806; Musevi Ashkenazzi de fırtınanın çıkmasıyla birlikte Floransa kadırgalarının limana yaklaşmadığını aktarırken bu ani hava değişikliğini halkın yakarışlarına Tanrı'nın ilahi bir cevabı olarak değerlendirmiştir. Krş. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 552; Ayrıca bkz. F. Fontana, *a.g.e.*, s. 90-91. Tarikat Şövalyelerine dair müstakil bir kitap yazan ve sadece tarikatın kahramanlıklarını ön plana çıkaran Fontana bazı durumlarda sessiz kalmayı ve olayları geçiştirmeyi yeğlemiştir. Bunun için bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 83.

² J. Leveen, *a.g.m.*, s. 553.

³ Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806; P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXII-XXIV; J. Leveen, *a.g.m.*, s. 553-554.

⁴ Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806; P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXII-XXIV; W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 63; Hammer, *a.g.e.*, VII, s. 2221; F. Fontana, *a.g.e.*, s. 91.

Sakız Beyi müzakere için Sakızlı bir soyluyu kendilerine göndermişti. Kaptan Guglielmi ise raporunda ilk teslim çağrısının beyaz bayrak çeken Floransalılardan geldiğini ileri sürmüştür. İddialara göre, muhasara birliklerinin komutanlarından Kaptan Palmieri, Osmanlılarla teslim şartlarını görüşmeye başlamış, kılıçlar ve savunma silahları kendilerinde kalmak, arkebüzleri ise iade etmek şartıyla teslim olmayı kabul etmişlerdi¹. Teslim olan askerlerin açıkta bekleyen gemileriyle ülkelerine dönmelerine izin verilen bir antlaşmanın yapıldığı ileri sürülse de bu iddiayı ihtiyatla karşılamak gerekir. Osmanlı topraklarına yönelik bu tür saldırı neticesinde ölmek veya teslim olmaktan başka çaresi kalmayan Floransalıların silahlarına el konmadan ülkelerine dönüş izni verilmesi pek olası gibi görünmemekle birlikte mağlup oldukları halde muzaffer bir ordu gibi ayrılmaları da imkansız gibi görünmektedir. Raporları hazırlayan kaptanların verdiği bu bilgiler, kendilerini başarılı gösterme çabalarının sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Yine Palmieri'ye göre, savaş sonrasında ele geçirilen 107 Floransalının kellesi zafer hatırası olarak padişaha gönderilirken 130'dan fazlası da Sakız Kalesi'nin duvarlarına asılmıştı. Kaptan Guglielmi ise padişaha 109 kellenin gönderildiğini, 62 tutsak haricinde 25 Floransalı esirin Sakız'da kaldığını belirtmiştir. Çıkarma yapan birliklerin miktarının 300 civarında olduğu kabul edilirse ölümler için 240, esirler için 62 rakamı verilebilir². Bono, hârekatın Toskana adına yüz kadar askerinin ölümüyle sonuçlandığını söylerken sadece 39 Türkün tutsak edilebildiğini ileri sürer³. Sonuçta Sakız adasının bir kısmına sadece 9 saat kadar hâkim olabilen Floransalılar büyük bir hezimete uğramıştı. Prestijini kurtarmak üzere böyle bir harekâta girişen I. Ferdinando ise buna ulaşmak bir yana çok daha kötü duruma düşmüştü. Donanma komutanı Don

¹ İddiaya göre; Floransalı askerler bu şartlar altında teslim olduktan sonra Türkler fikir değiştirerek ellerindeki bütün silâhları almak istemişler ve bu bahane ile birçok Floransalı öldürülmüştü. Buna rağmen Kaptan Palmieri Türkler için; "*Türk o kadar centilmen ve o kadar muntazam savaşçı ki!*" demekten kendini alamamıştı. Yine Palmieri'ye göre daha önce varılan antlaşmanın yerine getirilmemesi Osmanlı askerlerinden değil esirlere saldıran Sakız halkının öfkesinden kaynaklanmaktaydı. Bkz. Philip Argenti, *a.g.e.*, s. XXVI; Selânikî, ayrıntı vermeden, karadaki birçok İtalyan askerinin ele geçirildiği söylerken bunlar arasında "*centlümlelerinden birkaç nefer yaraluları ve dirileri*" olduğunu da bildirir. Krş. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806.

² P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXVII; Mordtmann karaya çıkan askerlerden 400 kadarının öldürüldüğünü ileri sürmektedir. Bkz. J. H. Mordtmann, *a.g.m.*, s. 95; Selânikî ise birkaç yüz kellenin İstanbul'a gönderildiğini söyler. Krş. Selânikî, *a.g.e.*, II, s. 806, Musevî Ashkenazzi ise toplamda 500 Toskana askerinin telef olduğunu yazar. Bkz. J. Leveen, *a.g.m.*, s. 554.

³ S. Bono, *a.g.e.*, s. 84.

Virginio Orsini'nin tecrübesizliği dışında, kuşatmanın iyi planlanmadan alelacele gerçekleştirilmesi ve kuşatma esnasındaki komuta zafiyeti savaşın kaybedilmesinin nedenleri olarak öne sürülmüştür. Bununla birlikte Sakız gibi stratejik bir adanın sadece 250 kadar Osmanlı askeri tarafından savunulduğu düşünülerek baskına girişilmesi de eleştirilmektedir. Daha ilginç olanı, savaştan sonra I. Ferdinando'ya Sakız'da otuz yıldır esir olan kimselerin verdiği bilgilere göre adada hepsi de silâh kullanmayı bilen Türk nüfusunun sayısı beş bindi. Hatta savaştan sonra Sakız Beyi ele geçirilen esirler arasında bulunan Kaptan Giovanni Palmieri'ye çıkarma teşebbüsleriyle ilgili alaycı sözler sarf etmişti. Bu olaydan bir süre sonra Kaptanıderya *Ciğalazade Sinan Paşa* adanın savunma zafiyetlerini soruşturmak üzere adaya gelmişti¹.

İddiaya göre, suların durulmasından sonra Sakız'da yaşayan Katolik nüfusun Floransalılarla işbirliği yapmasına kızan III. Mehmed, iç kalede yaşayan 350 Hıristiyan aileyi malları müsadere edildikten sonra varoşlara sürdürmüş ve onlara ait kiliselerin de camiye çevrilmesini emretmişti. Hatta Piskopos Hieronimo Giustiniani adadan kovulmuştu². Ancak Fransa elçisinin araya girmesiyle bu niyetinden vazgeçmişti³. Bu bilgi kısmen doğru olmakla birlikte işin aslı, adada yaşayan zimmîlerin içkalede bulunan kilisede toplanarak düşmanla ittifak etmeleri nedeniyle III. Mehmed tarafından buraya girmeleri yasaklanmış olmasından ibarettir. Ayrıca kilise, camiye çevrilmediği gibi yıktırılması da emredilmemişti. Buna karşılık aradan geçen birkaç sene zarfında zimmîlerin iç kaleye girerek tekrar kilisede toplanmaya başlamaları üzerine I. Ahmed tarafından 1604 yılında hem kendilerinin buradan çıkarılması hem de kilisenin tamamen yıktırılması kararlaştırılmıştır⁴. Bu olaydan dokuz yıl sonra da içkalede yaşayan Yahudilerin varlığından da rahatsızlık duyan Müslüman ahali onların da varoşlara gönderilmesi için İstanbul'a arzuhaller göndermişlerdi. Katolikler gibi Yahudilerin de düşmanla işbirliği yapabilme ihtimalinden korkan halkın bu isteği Yahudilerin ricaları sonucunda Osmanlı sarayınca kabul edilmemiştir. Fakat 1599 yılında yaşanan bu olay

¹ P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXVIII-XXXI.

² Piskoposun sürüldüğü bilgisini veren araştırmacı, adaya yönelik Floransa saldırısını yanlış şekilde 1597 olarak vermiştir. Bkz. Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge University Press 1983, s. 118.

³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 147; D. Goffman, *Levanten Dünya*, s. 55; Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1692; B. Şahin, *a.g.e.*, s. 26

⁴ Sakız Kadısına ve Beyine yazılan 23 Ra. 1013 (19 Ağustos 1604) tarihli hüküm için bkz. BOA., MDZ VII, s. 27/62; Ayrıca bkz. D. Goffman, *Levanten Dünya*, s. 55.

adanın sonraki yıllardaki ticarî ve sosyal yapısını etkilemeye devam etmişti. Öyle ki, XVII. yüzyılın ilk yarısında adanın Rum sakinlerinden birçoğu İzmir'e yerleşmişti. Bununla birlikte Avrupalı konsolos ve tüccarlar, Müslümanların şüpheli bakışlarından uzak olsun diye, adadaki Rum tercümanlarla görüşmelerini bile artık sur dışında yapmak zorunda kalmışlardı¹.

Sakız hezimetini Medici Sarayı'nda olduğu kadar Floransa halkı arasında da büyük bir şok etkisi yaratmıştı. Halk arasında savaşta esir düşenlerin kurtarılmasına yönelik bir beklenti belirmiş hatta bazı aileler yakınlarını kurtarmak için mülklerini satarak kurtuluş akçesi temin etmeye çalışmıştı². Floransa'da Sakız mağlubiyetiyle ilgili tartışmalar sürerken Granduca I. Ferdinando birkaç yıl sonra Sakız üzerine tekrar sefer yapmak için hazırlıklara girişmişti. Plana göre, yeni sefer daha geniş kapsamlı olacak ve daha dikkatli şekilde planlanacaktı. Hatta bu amaçla yardım etmesi için uzun yıllar Sakız'a hakim olan Ceneviz ailesinden Pagano Giustiniani ile de iletişime geçilmişti. İddia edildiğine göre, Giustiniani de 1566'da Osmanlı Devleti tarafından ellerinden alınan adaya tekrar hâkim olabilmek için Granduca'nın planlarına sıcak bakmaktaydı. Dahası Giustiniani, kaleyi teslim etmeleri için Sakız Beyi ve kardeşine rüşvet teklif etmişti. Onun dışında Granduca da Osmanlı Beyi ile kardeşine ister Floransa isterse Livorno'da ikamet edebilecekleri bir konut ile kendisine yıllık 1.000 *scudi* kardeşine ise 500 *scudi*lik maaş bağlamayı vaat etmişti. Bunlara ilaveten, kale ele geçirildiği takdirde, Giustiniani iki kardeşe 2.000 ve 1.000 *scudi* verecekti. Ayrıca Giustiniani'nin diğer görevi sefer hazırlıklarıyla uğraşmak ve istihbarat sağlamaktı. Çok ayrıntılı bir kuşatma planı yapılmış olsa da teşebbüs hiçbir zaman hayata geçirilememişti³.

1599 baskınından sonra yaşananlara geri dönecek olursak, Osmanlıların eline geçen Floransalı esirlerin durumu Toskana hükümeti için ayrı bir sorun teşkil etmekteydi. O kadar ki baskında yaşanan hezimete savaş esirlerini kurtarmada yaşanan

¹ D. Goffman, *Levanten Dünya*, s. 55-56, 75-76.

² XVI. yüzyılın son çeyreğinde esirlerin kurtarılması amacıyla İtalya'da özel kurumlar oluşturulmaya başlanmıştı. Varlıklı aileler veya rütbeli idarecilerin genelde kurtarılmaları takas yoluyla mümkün olurken varlıksız, sade insanların kurtuluşları sorun oluşturmaktaydı. Bu gibi kimselerin kurtarılmasını sağlamak üzere Sicilya'da 1596'da "*Arcicofraternita della Redenzione dei Cattive*", Papalık tarafından 1584'de Roma'da "*Opera Pia della Redenzione de' Schiavi*" ve 1597'de Cenova'da "*Magistrato del Riscatto degli Schiavi*" kurulmuştur. Bkz. F. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 159-160; Kuruluş tarihlerine ilişkin bazı farklarla birlikte ayrıca bkz. Salvatore Bono, *Il Mediterraneo da Lepanto a Barcellona*, Perugia 1999, s. 57.

³ P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXXIII-XXXVII.

beceriksizlik de eklenmişti. İlk aşamada Osmanlı hükümetine karşılıklı olarak esir mübadelesi teklif edildiyse de Osmanlıların elinde esir bulunan ve neredeyse tümü Floransa'nın aristokrat ailelerine mensup şövalyelere karşı Floransalıların elinde yeterli miktarda Osmanlı esiri bulunmamaktaydı. Bundan dolayı Floransa hükümeti ikinci çözüm olarak her esir için fidye ödenmesi yoluyla esirlerini kurtarmaya çalıştı. Bu öneri de bazı sorunlarla karşılaştı. Şöyle ki, Sakız'da ele geçirilen Floransalıların bir kısmı adada alıkonurken diğer kısmı İstanbul'a nakledilmiş ve Karadeniz'de farklı kalelere gönderilmişlerdi. Böylece farklı yerlerdeki esirleri kurtarma görevi iki farklı ajana verilmişti. Ayrıca, Sakız'daki esirleri kurtarmak üzere adayla ticarî bağları bulunan Giovanni Castelli ile iletişime geçilmişti. I. Ferdinando, Guglielmo Corsi isimli memurunu Castelli'ye gereken meblağı ulaştırmakla vazifelendirmişti. Sakız'da bulunan Ciğalazade Sinan Paşa ise üst düzey esirlerin İstanbul'a nakledilmesi emrini vermişti. Bu defa da bütün ilgi başkent üzerinde yoğunlaşmıştı. Esirlerin kurtarılmasına yardımcı olması için Floransa'nın Venedik'teki temsilcisi Asdrubale da Montauto Venedik baylosu Agostino Nani'yi ikna etmekle görevlendirilmiş, İstanbul'da yaşayan Osmanlı tebaasından bir Rum da devreye sokulmuştu¹.

Venedik baylosu Nani müzakerelere aracılık etmeye ikna edildikten sonra İstanbul'da bulunan Venedikli tüccar Agazzi kardeşler vasıtasıyla Toskana hükümeti adına Osmanlı hazinesine her esir için 800 scudi fidye ödemek koşuluyla birçok Floransalı kaptanı özgürlüğüne kavuşturulmuştu. Ama kısa süre sonra ödeme konusunda çıkan anlaşmazlık üzerine Agazzi kardeşler alelacele İstanbul'dan ayrılmışlardı. Ayrıca baylos Nani ile Floransalı Montauto arasında da alacak verecek konularında sıkıntı yaşanınca aldatıldığını düşünen Venedik baylosu görüşmeleri yarıda kesmişti. Maddî konular nedeniyle esaretleri uzayan Floransalı esirlerin kurtarılması işi ancak Fransız elçisinin devreye sokulmasıyla yeniden başlatılabilmişti. Bu arada Osmanlıların elindeki Floransalı esirlere Pisa'dan sürekli olarak elbise ve erzak yardımı gönderiliyordu. Sakız'daki esirlerin durumu ise daha farklıydı. Buradaki Toskana askerlerini kurtarmakla görevlendirilen Castelli kendi hükümetinden aldığı nakit paraları ticarî emtia alımında kullanınca hiç kimseyi kurtaramamıştı. Nihayet beş yıllık esaretten sonra 1604'te Granduka'nın yeni girişimleri neticesinde birçok esir

¹ P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXXVIII-XXXIX.

kurtarılarak sorun halledilmiş oldu. Buna rağmen esirlerin birçoğunun akıbeti hakkında çok fazla şey bilinmemektedir¹.

Sakız'a yönelik bu girişimden sonra adaya 1681 yılında Fransızlar saldırarak Osmanlı filosuna ağır kayıplar verdirmişti. Ağustos 1694 tarihinde ada bir kez daha Venedik, Papalık, Malta ve Floransa gemilerinden oluşan 12.800 kişilik bir Hıristiyan donanma kuvveti tarafından ele geçirilmişti. Bunda bir yıl sonra Şubat 1695 tarihinde Venedik'le yapılan deniz muharebeleri sonucunda Sakız adası tekrar Türk hâkimiyetine geçmiştir².

XVI. yüzyılın sonlarında bunlar yaşanırken Toskana Grandukası'nın İspanya karşısında bir denge unsuru olarak gördüğü Fransa'ya yakınlaşma çabaları 1600 yılında doruk noktasına ulaşmıştı. Medici Ailesi'nden I. Ferdinando'nun yeğeni *Maria de' Medici* ile Fransa Kralı IV. Henry'nin evliliği bu yakınlaşma politikasının geldiği son noktaya işaret etmekteydi. Fakat Toskana Devleti'nin hayalleri 1601 yılında Fransızların İspanya ile imzaladığı Lyon Antlaşması ile sona ermişti. Bu antlaşma nedeniyle Fransa, İtalya'daki son direnç noktası Saluzzo'yu kaybetmiş ve böylece İtalya politikasındaki ağırlığını da yitirmişti. Yaşanan bu beklenmedik olay ve Osmanlılara karşı Haçlı ordularının Macaristan ovalarındaki hezimetini I. Ferdinando'nun politikasını değiştirmesine ve tekrar İspanya'ya yakınlaşmaya çalışmasına sebep olmuştu³.

I. Ferdinando, Doğu Akdeniz ile ticarî bir bağlantı kurmak amacıyla 1599 ile 1602 yılları arasında ajanlarını iki defa Trablusşam'a göndererek Toskana ticaretinin önünü açacak başka alternatifler aradı. Bir süredir Osmanlı Devleti ile arası açık olan Trablusşam hâkiminin Floransa'nın bu girişimine sert bir tepki gösterdiği söyleniyordu⁴. Aynı sıralarda yüzyılın başlarından itibaren daha tecrübeli hale gelen korsan gruplarının faaliyetleri de bir o kadar etkili olmaya başlamıştı⁵. Daha 1602

¹ P. Argenti, *a.g.e.*, s. XXXIX-XL.

² 1695 yılında olaylara ait anonim bir kaynak için bkz. Kadir Adamaz, *Fetihnâme-i Cezîre-i Sakız (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, Ege Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998; Tahir Sevinç, "1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik", *SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, S. 21, s. 59-79.

³ G. Spini, *a.g.m.*, s. 213.

⁴ P. Paolo Carali, *Fakhr ad-Dîn II: Principe del Libano e la corte di Toscana 1605-1635*, Vol. II, Roma 1938, s. 121; A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 69.

⁵ 1602'de Toskana kadirgaları üç Osmanlı gemisi ele geçirirken, aynı dönemde Yunan anakarasına başarısız bir çıkarma girişiminde bulunan Toskana birliklerinin yanında bulunan ünlü İngiliz serüvenci

yılında İskenderiye civarında baskın yapılan iki Osmanlı gemisinden 423 kişi dukalık topraklarına esir olarak götürülmüştü. Oldukça yüksek sayıdaki esirlere ek olarak pirinç, sebze, biber ve tabaklanmış deriden oluşan zengin bir ganimet de elde edilmişti¹. Artık daha sistemli şekilde planlanan yağma akınları için hazırlıklar da o nispette ilerlemişti. I. Ferdinando'nun Medici ailesinin başına geçmesinden sonra Osmanlı deniz trafiğine vurulan darbeler XVII. yüzyıl başlarında daha etkili hale gelmişti. Ülkenin en önemli deniz üssü Livorno her geçen gün gelişmiş ve Hollanda'dan sipariş edilen güçlü kadirgalar 1604 yılında filoya dâhil edilmişti. Yeni gemilerin mürettebatına kuzeyden gelen başıboş korsan yığınları ve bilhassa İngiliz denizciler eklenmişti². Gelecek vaadi ve para kazanma umuduyla aynı bölgelerden Livorno limanına akın eden uzman denizciler ve tersane işçileri sayesinde Toskana'da bir denizcilik okulu açılması bile planlanmıştı³.

İngiliz gizli raporları aynı yıl içerisinde Floransalıların Osmanlı topraklarında İngiliz barutu satma imtiyazı elde ettiklerini ileri sürmekteydi. Bunu Osmanlı pazarlarına girmek için bir fırsat olarak gören I. Ferdinando ertesi yıl, *İbrahim Benazor* isimli bir Yahudi'yi İstanbul'a göndererek I. Ahmed'den bir kez daha eski ayrıcalıkların yenilenmesini talep etmişti. Fakat sonuç yine olumsuz olmuştu⁴. Muhtemelen Osmanlı tahtına yeni çıkan I. Ahmed'in Venedik⁵ ve Avrupalı diğer devletlere bahşedilen eski ahidnâmelerin yenilediğini haber alan I. Ferdinando, bunu aradaki buzları eritmek için bir fırsat olarak görmüştü. Ancak hem idaresi altındaki tarikat filosunun korsan faaliyetleri, hem Osmanlı-Avusturya savaşlarına verdiği destek, hem de giriştiği Sakız kuşatması Osmanlı yönetimi tarafından unutulmuş değildi.

Thomas Sherley de Osmanlıların eline düşerek üç yıl zindanda kalacağı İstanbul'a getirilmişti. Bkz. W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 63, dpn. 75.

¹ Salvatore Bono, "Yeniçağ'da İtalya'da Türk-Müslüman Tutsaklar", Çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, C. 3/9 (Eylül 1987), s. 840-841; Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 84-85

² Bu sene içinde "*Türklerle sefere giden*" bir gemiden 337 İngiliz vatandaşı tutsak alınmış ve bunların tamamı Floransa kadirgalarına kürekçi olarak yazılmıştı. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 85, dpn. 21; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 364.

³ W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 62-63.

⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 148; W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 64; Nitekim 1604 yılında Fransızlara bahşedilen ahidnâmede Toskanalıların ancak Fransız bayrağı altında ticaret yapabilmelerine olanak verilmişti. Bu madde ile Toskanalılar bir kez daha Osmanlı topraklarına doğrudan giriş yapmaktan men edilmişlerdi. Bkz. R. Mantran, *a.g.e.*, II, s. 123; D. Goffman, *Levanten Dünya*, s. 49.

⁵ Osmanlı arşiv belgelerine göre XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı-Venedik ticareti üzerine yapılan bir çalışma için bkz. Metin Ziya Köse, *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik, Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, İstanbul 2010.

Aynı yılın bahar aylarında yağma harekâtları için yola koyulan Şövalyeler ses getiren bir girişimde bulundu. Tarikatın ünlü komutanı Jacopo Inghirami idaresindeki beş adet Toskana kadırgası bordasında bulunan 400 askerle Preveze civarında Osmanlı hâkimiyetindeki Arta Körfezi'nin girişindeki kaleye saldırdı. Oldukça muhkem olan kale 80 kadar yeniçeri tarafından savunulmaktaydı. Civarda bulunan büyük bir köyü yağmalayan şövalyeler ardından kaleye saldırdılar. Mücadele sonrasında üç yüz kadar esirle elliden fazla top ve bazı gemileri ganimet olarak aldıktan sonra bölgeden ayrıldılar¹. Bu kadarla yetinmeyen Toskanalılar aynı yılın sonbaharında birkaç Osmanlı gemisi daha ele geçirdiler. Sefer mevsiminin sonunda yaklaşık yedi yüz kadar Osmanlı vatandaşını Livorno Limanı'na esir olarak götürdüler².

1605 yılına doğru Raffaello Cacciamari adında bir Venedikli, bütün barış girişimleri boşa çıkan Granduka'ya Lübnan'daki Dürzî Emiri Fahreddin ile ittifak yapmasını tavsiye ederek onun dostluğunu kazanmanın Suriye, Kudüs ve Kıbrıs gibi bölgelerin anahtarını elde etmek manasına geldiğini ileri süren bir rapor hazırlamıştı. Ertesi yıl St. Stephen Tarikat kadırgaları Levant'a doğru yelken açarak Güney Anadolu sahillerinde yer alan Ayas, Anamur ve Finike'ye yönelik üç farklı saldırı girişiminde bulunmuştu³. 1605 yılında Halep'te meydana gelen gelişmeler Toskana Grandukası'na bir kez daha Suriye'nin iç işlerine karışma fırsatını vermişti. Canbolatoğlu'nun isyanı sayesinde Medici hükümeti Osmanlı Devleti'nin merkezden uzak bu eyaletinde bir takım yardım vaatleriyle siyâsî çıkarlar elde etmeye çalışmıştı⁴.

Toskana Grandukası Lübnan'da hâkim olan yerel ailelerden Dürzî Ma'noğlu ailesi ile ilişkilerini de her geçen gün ilerletmeye başlamıştı. Aile henüz Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nden sonra Osmanlı tabiiyetini kabul etmiş ve kendilerine sancakbeyliği bahşedilmişti⁵. Osmanlı Devleti'nin nezaretinde olmak üzere Sayda, Beyrut ve XVI. yüzyılın sonlarına doğru Kuzey Lübnan'a da hâkim olan ailenin en ünlü üyesi XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı idaresine karşı isyan edecek olan Ma'noğlu Fahreddin idi⁶. Ma'noğullarının daha 1580'lerde buldukları bölgelerde Osmanlı

¹ P. Bartl, *a.g.e.*, s. 70; S. Bono, *a.g.e.*, s. 85; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 364.

² S. Bono, *a.g.e.*, s. 85.

³ P. Carali, *a.g.e.*, s. 121-122.

⁴ R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 364; A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 69.

⁵ Mustafa Öz, "Dürzîlik", *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 46; Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1399.

⁶ Ma'noğlu Fahreddin'in faaliyetleri hakkında ilk müstakil çalışma bir doğa bilimci, sanat ve arkeoloji âşığı olarak tanınan Floransalı yazar Giovanni Mariti tarafından yapılmıştır. 1760-68 yılları arasında

idaresine karşı isyan halinde olduklarına ilişkin belgeler mevcuttur¹. Lübnan'ın diğer bir güçlü ailesi Seyfoğulları ile sürekli mücadele halinde olan Ma'noğlu Fahreddin, Şam Beylerbeyi Kuyucu Murad Paşa ile de yakın ilişkiler kurmuştu. Yüzyılın sonlarında kendisine Safed Sancakbeyliği bahşedilen Fahreddin, Seyfoğullarından Ebu Seyf Yusuf'a karşı mücadelesinde Halep Beylerbeyi Canbolatoğlu Ali Paşa'dan destek almıştı².

Bütün diğer teşebbüslerinde olduğu gibi 1605'teki sonuçsuz barış teklifinden sonra da ses getirecek bir girişim planlayan Toskana Grandukası kendisine yeni hedef olarak Kıbrıs'ı seçmişti. Kıbrıs'ı alarak Granduka unvanına “*Kıbrıs Kralı*” unvanını da ekleme hayaline kapılan I. Ferdinando Doğu Akdeniz'de genişleyebilmek üzere ileri karakol elde etme planları yapıyordu. Dahası Kıbrıs'ın ele geçirilmesi ona Avrupa ve diğer İtalyan devletleri arasında prestij kazandırmış olacaktı. Saldırı, Osmanlı Devleti'nin Suriye'deki karışıklarla meşgul olduğu bir dönemde gerçekleşiyordu. Bu amaçla 1607 yılındaki saldırı için en uygun yer olarak Magosa seçilmişti. Yerli Rumların da bu sırada isyan ederek kuşatmaya yardım etmeleri planlanmıştı. Beş kadırga ve 2.200 askerden oluşan donanma ile Magosa'ya taarruz eden Floransa birlikleri Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın savunmasıyla karşılaşmış ve hezimete uğrayarak geri dönmüştü³. Sefer başarısız olmasına rağmen ertesi yıl şanslarını tekrar denemek

Kıbrıs'ta bulunduktan sonra Filistin ve Suriye'ye gitmiş ve seyahatlerini iki cilt halinde kitaplaştırmıştır. Dürzilerin dinî ve sosyal yaşantısı hakkında bilgiler de içeren Fahreddin'le ilgili biyografik çalışma için bkz. Giovanni Mariti, *Istoria di Faccardino Grand-Emir dei Drusi*, Livorno 1787; Ma'noğlu Fahreddin'le ilgili arşiv belgelerinin yayımını içeren bir çalışma için bkz. P. Paolo Carali, *Fakhr ad-Dîn II: Principe del Libano e la corte di Toscana 1605-1635*, Vol. I-II, Roma 1936-1938; Fahreddin'in Floransa'ya gelişi onuruna yapılan kutlamalar için bkz. Maria Alberti, “Un emiro alla corte dei Granduchi: Feste e spettacoli a Firenze in onore di Facardino, Gran Signore de' Drusi (1613-1615)”, *Medioevo e Rinascimento*, XI/n.s. VIII (1997), s. 281-300; Osmanlı idaresinde Lübnan ve Dürzî Emirliği için bkz. Abdul-Rahim Abu-Husayn, *The View From İstanbul: Ottoman Lebanon and the Druze Emirate*, Oxford 2004; Ayrıca bkz. M. Sâfi, *a.g.e.*, II, s. 311-315; Kamal Salibi, “Fakhr al-Dîn” *EI²*, Vol. II, s. 749-751; M. Cavid Baysun, “M'an”, *MEBİA*, C. VII, s. 268-272; Bruce Masters, “al-Maani, Fakhr al-Din”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, Ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters, New York 2009, s. 344.

¹ Ma'noğlu şekavetinde yararlılıkları görülenlere verilen terakkilerde buna ilişkin bilgilere rastlamak mümkündür. Bkz. BOA., *MD L*, s. 63/307, 65/319, 65/32, 67/328; Ayrıca bkz. Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1399.

² Feridun Emecen, “Fahreddin, Ma'noğlu”, *TDVİA.*, C. XII, İstanbul 1995, s. 80; Canbolatoğulları hakkında bkz. Mücteba İlgürel, “Canbolatoğulları”, *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 144-145.

³ Avrupalı tarihçiler seferin başarısızlığını donanma komutanının beceriksizliği, kötü idare ve Rumların isyan etmemesine dayandırmaktadır. Bununla birlikte Paphos'da isyan eden 400 kadar Rum'un, Osmanlılar tarafından öldürüldüğü de söylenir. George F. Hill, *A History of Cyprus*, C. IV, New York 2010, s. 50; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 364-65; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 71-72; M. Gemignani, *The*

istedilerse de bu düşünceleri kağıt üzerinde kaldı. Aynı yıl Gelidonya Burnu ile Rodos arasında İskenderiye'den İstanbul'a giden ve Mısır hazinesini taşıdığı ileri sürülen Osmanlı gemi kervanına saldırı düzenlediler. Yağmalanan kervandan yedi yüz kadar tutsakla birlikte 2.000.000 duka değerinde ganimet elde etmişlerdi¹.

Bu başarısızlıklardan dolayı ümitsizliğe düşmediğini göstermek isteyen Granduka Osmanlı topraklarına karşı tecavüzlerine devam etti ve bu defa Kuzey Afrika kıyılarına yönelik bir saldırı planı hazırlandı. Öncekilerden daha büyük olarak planlanan bu saldırı amfibi harekâtı özelliği taşımaktaydı. Tarikat şövalyesi Silvio Piccolomini komutasında harekete geçen dokuz kadirge ve altı kalyondan müteşekkil donanma 1607'de Cezayir'in Bona (*Al-Anabas*) şehrine doğru harekete geçti. Oldukça büyük direnişle karşılaşılmasına rağmen 18 Eylül'de kaleye giren düşman askerleri şehri yağmalamaya başladı. Şehir düştükten sonra tarafların kaybı hakkında farklı rakamlar verilmesine rağmen oldukça çok sayıda Müslüman'ın tutsak edildiği veya öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Cesaretle savaşmalarından dolayı düşmanın takdirini kazanan Müslüman halkın kayıplarının şehrin toplam nüfusunun üçte birine denk geldiği yönündeki iddia da olayın boyutunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu büyük rakamlara karşılık, düşman askerinin kaybının ise çok az olduğu söylenir².

Kuzey Afrika kıyılarında bunlar olurken Akdeniz'in bir başka köşesinde daha farklı gelişmeler yaşanmaktaydı. 1608 yılına gelindiğinde I. Ferdinando, Dürzîlerle ilişkileri daha ileri seviyelere taşımak için *Ippolito Leoncini* isimli adamını bin kadar tüfekte birlikte Ma'noğlu Fahreddin'e göndermişti. Fakat ertesi yıl 1609'da I.

Navies of the Medici, s. 182; Bartl ve Jennings, Floransalıların 8 kadirge ve 9 kalyondan müteşekkil bir filo ile saldırdığını söyler. Bkz. P. Bartl, *a.g.e.*, s. 71; R. C. Jennings, *Mağosa*, s. 293-294; Aynı konuda bkz. M. Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, s. 216; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 148; Ayrıca bkz. De Groot, *Kıbrıs*, s. 296.

¹ Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 386; G. F. Hill, *a.g.e.*, s. 50; R. Jennings, *Ottoman Cyprus*, s. 365; G. F. Young, *a.g.e.*, s. 632.

² P. Bartl, *a.g.e.*, s. 70; Çatışmada öldürülen insanlar ve ele geçirilen tutsakların sayısı konusunda farklı rakamlar vardır. Bir çalışmaya göre, 47 Toskana askerinin hayatını kaybettiği kuşatmada 1.464 Müslüman ele geçirilmiş 470'i ise katledilmişti. (Bkz. M. Gemignani, *The Navies of the Medici*, s. 182); Buna karşılık başka bir yerde iki farklı kaynağa dayanarak 1.500 ila 2.000 arasında bir rakam zikredilmektedir. Bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 86; Aynı yazar, *Il Mediterraneo*, s. 50; Baskında ele geçirilen kadın ve çocuk esirlerin bazılarının isimleri ve yaşlarıyla birlikte kısa bir listesi ve esirlerin alım-satımına ilişkin yaşananlar için bkz. V. Salvadorini, *a.g.m.*, s. 74-104; Toskana hükümeti 19 Mayıs 1609 tarihinde tarikat kadirgelerine özellikle Osmanlılara ve onlara yasak mal götüren İngiliz ve Flamanlara ait gemilere saldırmaları yönünde bir dizi talimatlar da vermişti. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 2077*, cc. 1103r-1106r.

Ferdinando hayatını kaybedince girişimlerini devam ettirmek oğlu II. Cosimo'ya kalmıştı. Tahta çıkar çıkmaz babasının politikasını izleyen II. Cosimo bir süre sonra Emir Fahreddin'e tüfek, kılıç, kale demirleri ve diğer hediyelerle yüklü kadırgalar göndermişti. Fahreddin'e hediyelerle birlikte gönderilen Granduka'nın hususî mektubunda dostluğun devam ettirilmesine dair teminat ve güvenceler verilmişti. Bununla birlikte aynı mektupta, I. Ahmed'in gizlice vaftiz olunan ve Osmanlı tahtında hak iddia eden sözde kardeşi Yahya'nın kendisi tarafından iyi bir şekilde karşılanması tavsiye ediliyordu. Granduka'ya göre bu Osmanlı şehzadesi ileride Hıristiyanların menfaatleri doğrultusunda Osmanlı tahtına çıkarılacaktı¹.

Daha XVI. yüzyılın başlarında Trablusşam civarında halkın can ve mal güvenliğini tehdit ettiği anlaşılan Ma'noğlu Fahreddin², Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve İran cephelerinde meşgul olmasından yararlanarak topladığı tüfekli askerler sayesinde nüfuz sahasını Güney Lübnan'a kadar genişletmeyi başarmıştı. Oğlu Ali'ye Sayda ve Beyrut sancakbeyliğini veren Fahreddin'in bu hareketleri hükümet merkezindeki bazı etkili devlet adamlarına rüşvet vermesi ve vergilerini düzenli olarak göndermesi nedeniyle görmezlikten gelinmekteydi. Bir süre sonra Canbolatoğlu'nun Şam kuşatmasına askerî destek sağlayarak İstanbul'dan şark seferi için istenen asker taleplerine de karşılık vermemişti. Müttefiki Canbolatoğlu'na ait birliklerin Kuyucu Murad Paşa tarafından 23 Ekim 1607 tarihinde Oruç Ovası Savaşı'nda mağlup edilmesi üzerine yakın bağları bulunan veziriazamdan af dileyen Ma'noğlu bağışlanarak Safed sancağının idaresi tekrar kendisine verildi. Bu ilk isyan hareketinin ardından amacından vazgeçmeyen Ma'noğlu o sıralarda Osmanlı Devleti ile ilişkileri çok kötü olan Toskana

¹ P. Carali, *a.g.e.*, s. 121-122; P. Bartl, *a.g.e.*, s. 71; Toskana hükümeti yüzyılın başlarında hem ticarî hem de askerî faaliyetlerini bir arada sürdürürken İslâm topraklarında da etkin olmaktan bir türlü vazgeçemiyordu. 1604 yılında Fas Krallığı ile kurulan ilişkiler neticesinde korsan faaliyetleri olmadığı sürece Toskana gemilerine serbest geçiş izni verilmişti. Bununla birlikte, Floransa sarayı Hıristiyanlaştırılmış olan sözde Osmanlı şehzadesi Yahya'yı Osmanlı tahtına geçirmek gibi temelsiz planların hayalini kurmaktan da geri kalmıyordu. C. Mangio, *Alcuni momenti*, s. 76-77.

² Trablusşam Beylerbeyisine yazılan 25 Cemazie'l-evvel 1011 (*10 Kasım 1602*) tarihli hüküm için bkz. BOA., *KK 70*, s. 354; XVII. yüzyıl başlarında Canbolatoğlu ile Ma'noğulları arasındaki mücadelelerin ortaya çıkardığı asayişsizlik, hac yollarında da sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştu. Bkz. Suraiya Faroqi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1995, s. 61-62.

Grandukalığı ile görüşmelere başlamıştı. 1608 ve 1611 yılları arasında Granduka ile Fahreddin arasında yazışmalar devam etmişti¹.

Osmanlı Devleti'ne karşı birlik oluşturma çabalarında başı çeken Papa da Suriye ve Lübnan bölgesinde Osmanlı Devleti'ne isyan eden yerel güçlere silâh yardımı yapılması için Hıristiyan devletlere özel izinler çıkarıyordu². Osmanlı Devleti'yle bütün ilişkileri kopan Toskana da özellikle İskenderun ve Trablusşam iskeleleri vasıtasıyla ticarî çıkarlar elde etme ümidiyle Suriye'ye özel ajanlar gönderiyordu. Buralarda etkin olmak dışında bütün Kıbrıs'a da hakim olma hayalini taşıyan Granduka böylece bölgede cereyan eden ticareti eline almayı tasarlıyordu. Fakat planlarını gerçekleştirebilmek amacıyla Doğu Akdeniz kıyılarında etkin olan yerel beylerle iletişime geçmesi gerekiyordu³. Bu amaçla ilk olarak Canbolatoğlu Ali ile ilişki kurmuş ve onunla Osmanlı Devleti'ne karşı, diğer Avrupalı güçlerin de katılması planlanan, otuz maddelik bir antlaşma imzalanmıştı. Antlaşma maddeleri gereğince Toskana Grandukalığı'na Halep'te geniş ticarî ayrıcalıklar sağlayan özel bir yer veriliyordu⁴. Fakat Canbolatoğlu Ali Paşa'nın Osmanlı kuvvetlerine mağlup olarak 1610 yılında idam edilmesinden sonra bile Suriye ve Lübnan üzerindeki Toskana emelleri sona ermemiş, Dürzî Emir Fahreddin üzerinde yoğunlaşmıştı. Kuyucu Murad Paşa'nın affıyla hayatta kalan Ma'noğlu ertesi yıl Toskana hükümeti ile gizli görüşmelere başlamıştı⁵.

Gelişmelerin bu safhasında Osmanlı ajanları Toskana kadırgalarının 1609 yılında Doğu Akdeniz kıyılarında Sayda ve Beyrut taraflarına saldıracakları yönünde haberler almıştı. Bu haberler derhal Kapudan Paşa'ya iletilmiş ve gerekli tedbirlerin alınması istenmişti⁶. Gerçekten de Toskana Devleti uzun süreden beri görüştüğü Ma'noğlu Fahreddin'in kendilerini buralara davet etmesiyle bu yönde hazırlıklar yapmaya başlamıştı. Nâimâ, 1610 yılında Toskana hükümetinin Ma'noğlu ile görüşmesinden sonra Doğu Akdeniz kıyılarına gönderdiği Floransa kadırgalarından

¹ F. Emecen, *a.g.m.*, s. 80; İlgürel savaşın tarihini 24 Ekim olarak vermektedir. Bkz. M. İlgürel, *a.g.m.*, s. 145; M. Sâfi, *a.g.e.*, II, s. 141-42.

² W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 65.

³ Kendisinin Kıbrıs ve Suriye üzerindeki emelleri için bkz. W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 65-66.

⁴ Otuz maddelik antlaşma metninin sonunda: "*işbu mektubda her ne tahrîr olunmuş ki bizüm makbûlümüz olmuşdur. Ahdimiz ahd ve peymânımız sahihdir... hâkim-i bilâd-ı Suriye Ali ibn-i Ahmed ibn-i Canbolad...fi aşer yevm-i şehri Cemâziye'l-âhir sene 1016 (2 Ekim 1607)*" yazısı bulunmaktadır. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4275*, cc. 113r-117v; Ayrıca bkz. A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 70; W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 103-4.

⁵ G. Mariti, *Faccardino*, s. 77-80; W. J. Griswold, *a.g.e.*, s. 124-25.

⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 148

korsanlık yapmak üzere gelen gemiler olarak bahsetmektedir. Aynı yıl Osmanlı donanması sefer mevsiminin gelmesiyle karasularına giren korsanlara karşı, bilhassa İskenderiye'den başkente zahire getiren gemi kervanlarını korumak üzere devriyeye çıkmıştı. Aynı yılın Mayıs ayında denize açılan Kapudan Halil Paşa, Memi Reis'i İskenderiye'den gelecek zahire gemilerini korumakla görevlendirdikten sonra Finike yakınlarında karşılaştığı bir korsan gemisini top atışlarıyla etkisiz hale getirmiş, gemi ele geçirmeye fırsat kalmadan batmıştı. Bu küçük çatışmadan sonra Eğriboz, Modon ve Anavarin'e doğru yola çıkan Halil Paşa'ya, İskenderiye gemilerini korumakla görevlendirilen Memi Reis tarafından Kıbrıs sularında gezen dört parça¹ düşman gemisi olduğu haberi ulaştırılmıştı. Kâtip Çelebi'ye göre bu kadırgalar arasında Türklerin "Karacehennem", Floransalılarınsa "Kızıl Kalyon" dedikleri "drecât-ı heft-gânesi ma'den-i şerr ü şûr, kal'a mânendi bir azîm" olan bir gemi de vardı². Haberi alır almaz bu tarafa hareket eden Halil Paşa sekiz günde Kıbrıs'ın Baf Limanı'na ulaştı. 1610 yılının Eylül ayında Yafa'ya yakın Öküzburnu mevkiinde düşman gemilerini gören Halil Paşa üzerlerine gitmiş ve akşama kadar sürecek bir mücadele yaşanmıştı. Düşman kalyonlarına yaklaşmak mümkün olmadığı gibi rüzgâr şiddetlenmiş ve karanlık çökmeye başlamıştı. Bu fırsattan yararlanan Toskana gemileri kaçmayı başarmıştı³. Düşman filosunun peşini bırakmayan Halil Paşa, sabah saatlerinde onları tekrar yakaladı. Paşa'nın birebir çarpışma isteğine karşı koyan Murad Reis'in telkinleriyle düşmana uzaktan top atışları yapılmaya başlandı. Top atışları geminin direkleri kırılıncaya kadar sürdü. Nihayet ikinci vakti harap olan üç düşman gemisi ile birlikte 500 asker, 160 top ve 2.000 tüfek ele geçirildi. Gemiler yedeğe alınarak Magosa Limanı'na getirildi. Halil Paşa, zafer haberi İstanbul'a ulaştıktan sonra Sayda, Beyrut ve Trablusşam taraflarında bir müddet daha karakol gezdi. Herhangi bir düşman gemisiyle karşılaşılmayınca İstanbul'a döndü. Karacehennem Seferi'ndeki başarısı üzerine kendisine vezirlik makamı verildi⁴. Anlaşıldığı kadarıyla Toskana kadırgalarının bu faaliyetleri daha çok Toskana-Lübnan arasında yaşanan gelişmelerle ilgiliydi.

¹ Kâtip Çelebi bunlar için "dört pâre kûh-peyker harbî kalyon" derken, Nâimâ "Duka gemilerinden beş pâre azîm kalyonlar" şeklinde farklı bir rakam vermektedir. Bkz. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 118; Nâimâ, *a.g.e.*, II, s. 384; Nâimâ ile aynı bilgiyi veren diğer bir kaynak için bkz. M. Sâfi, *a.g.e.*, II, s. 132-133.

² Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 118; Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 387.

³ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 118; Nâimâ, *a.g.e.*, II, s. 385.

⁴ Kâtip Çelebi aynı olayı anlatırken düşman hakkında isim vermez. Ayrıca diğer yazarların aksine sabahla birlikte kaçan düşman gemilerinin bir süre sonra yakalandığını yazar. Bkz. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 118; Aynı yazar başka bir eserinde altı adet düşman gemisinden bahseder. Bkz. Kâtip Çelebi,

Ma'noğlu Fahreddin'in her geçen gün güçlenmesi, etrafında yeni sekbanlar toplaması, civardaki sancaklara hâkim olma isteği, göndermekle yükümlü olduğu vergileri aksatması ve Toskana hükümeti ile ilişkilerini yoğunlaştırması nedeniyle Osmanlı hükümeti Şam Beylerbeyisi Hâfız Ahmed Paşa'yı Fahreddin üzerine göndermeye karar verdi. Lübnan'a varan orduya bir donanmanın da destek vermesiyle zor durumda kalan Ma'noğlu, 1613 yılında bir Fransız gemisiyle Sayda'dan ayrılarak Livorno'ya gitmek üzere hareket etti¹. Burada büyük bir hürmetle karşılanarak Roma'ya götürülen Fahreddin, Papa'yla da görüştü. İtalya'da kaldığı süre içerisinde Osmanlı Devleti'ne karşı girişilecek faaliyetler hakkında birçok müzakere gerçekleştirdi. Floransa'daki ikametinden bir yıl sonra Toskana yöneticileri Osmanlı Devleti'yle bazı pazarlıklara girişti. Sekreter Lorenzo Usimbardi vasıtasıyla Osmanlı yöneticilerinden bir barış antlaşması istendiği gibi Fahreddin'in de affedilmesi sağlanmaya çalışıldı. İki ülke arasında 1614 yılında bazı yazışmalar gerçekleştirildi. Osmanlı yöneticileri Toskanalıların taleplerini ancak birkaç şartla kabul etmeye yanaştı. Buna göre; Akdeniz'de Osmanlı gemilerine saldıran tarikat kadırgalarının tümünün silahsızlandırılarak lağvedilmesi, ticaret amacıyla Osmanlı topraklarına gelecek olan Toskana tüccar gemilerinin sadece İstanbul, İskenderiye ve İskenderun limanlarına uğrayarak bunun dışındaki hiçbir liman ve adaya gitmemesi ve ellerindeki Müslüman esirlerin tümünün serbest bırakılması şartıyla anlaşmaya razı olunmuştu. Ma'noğlu Fahreddin'in güvenlik amacıyla, hâkim olduğu eski sancaklara değil Rumeli'de seçkin

Fezleke-i Kâtib Çelebi, C. I, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul 1286, s. 330-331; Ayrıca bkz. Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 387-388; Nâimâ ise Toskana gemilerinin akşam vakti gözden kaybolduktan sonra sabahleyin yakalamanın mümkün olmadığını söyler. Bkz. Nâimâ, *a.g.e.*, II, s. 385; Ayrıca bkz. Ali Sinan Bilgili, "Osmanlı Tarih Yazarlarına Göre Sultan I. Ahmed Devri Deniz Muharebeleri (1603-1617)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 26, Erzurum 2004, s. 237; Aynı sıralarda İtalya taraflarına gönderilen Süleyman Paşa iki korsan fırkatası ve Messina ile Malta civarında ele geçirdiği iki gemiyle geri dönmüştü. Sefer boyunca toplamda yedi-sekiz tane gemi ile yüz kadar esir elde edilmişti. Nâimâ, *a.g.e.*, II, s. 385; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, s. 118; Aynı bilgiler için bkz. M. Sâfi, *a.g.e.*, II, s. 132-134;

¹ G. Mariti, Fahreddin'in ailesi ve maiyetini Fransız, kendisini ise bir Hollanda gemisinin Livorno'ya götürdüğünü ve gemilerin 3 Kasım 1613'te limana giriş yaptığını söyler. Bkz. G. Mariti, *Faccardino*, s. 92-93; Bu gölgelerde geniş ticarî ayrıcalıkları bulunan Fransızların bu olaydaki rolleri nedeniyle bir süre sonra kendilerini temize çıkarmaya çalışacaklarına şahit olunur. Bkz. A. Olsaretti, *a.g.t.*, s. 71; Ayrıca bkz. M. Sâfi, *a.g.e.*, s. 312; P. Carali, *a.g.e.*, s. 123; Stefan Winter, *The Shiites of Lebanon Under Ottoman Rule, 1516-1788*, Cambridge University Press-New York 2010, s. 52.

bir sancağa idareci olarak tayinini kabul etmesi halinde affedileceği de ayrıca belirtilmişti¹.

Osmanlı Devleti'nin ileri sürdüğü koşulların kabul görmemesi üzerine sonuçsuz faaliyetlere sahne olan beş yıl boyunca Floransa'da kalan Fahreddin, Toskana Grandukası ile bir antlaşma akdettikten sonra yanına bazı mühendis, mimar ve zanaat ehli alarak 1618 yılında Osmanlı hükümetinin izniyle tekrar Lübnan'a döndü. Affedildikten sonra tekrar güçlenen Fahreddin Avrupa devletleriyle ticarî ilişkiler kurarak nüfuz sahasını Anadolu'ya doğru genişletmeye başladı. Aynı şekilde Toskana Grandukalığı ve Malta Şövalyeleri ile ilişkilerini koparmayıp onların bu kıyılardaki yağmalarına izin veren Ma'noğlu Fahreddin'e karşı yerel halkın da tepkisi artmıştı. IV. Murad'ın tahta çıkmasıyla birlikte bölgede yaşanan gelişmeler daha dikkatli takip edilmeye başlandı. Ma'noğlu sorununun kökten çözümüne karar veren IV. Murad, Venediklilerin de teşvikleriyle Şam Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa'yı karadan Fahreddin üzerine sevk ederken donanma da denizden yardıma gönderildi. Fahreddin'in oğlu Ali Safed yakınlarında Osmanlı kuvvetlerince mağlup edilip öldürülünce, Fahreddin Cizzîn yakınlarında bir mağaraya gizlendi. Fakat bir süre sonra karşı koyamayacağını anlayarak Ahmed Paşa'ya teslim oldu. Oğulları Mesud ve Hüseyin ile birlikte İstanbul'a sevk edilerek 13 Nisan 1635'te de idam edildi².

Ma'noğlu fesadının artmaya başladığı yıllarda Toskana ve Malta kadırgalarının Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri devam etmekteydi. Özellikle 1608 yılında Rodos Adası civarında Mekke'ye hacı götüren bütün Osmanlı gemilerini ele geçirerek yağmalamışlardı. Bu haberler üzerine Osmanlı yetkilileri, 1609'da misilleme olarak Hıristiyan hacıların Kudüs'e yaptıkları ziyaretlerin yasaklanmasının diğer Hıristiyan devletleri St. Stephen Tarikatı'nın faaliyetlerini engellemek için harekete geçirip geçirmeyeceğini de tartışmışlardı³.

Bu olaydan iki sene sonra Malta kadırgalarının Akdeniz'deki faaliyetleri devam ederken 1612'de tarikat filosu İstanköy adasına saldırarak ve 1.200 kadar esir alacaktı. Yaşanan bu gelişme üzerine Kaptanıderya Öküz Mehmed Paşa otuz kadırgalık bir donanmayla denize açılarak İstanköy'ü yağmalayan şövalyelerin peşine düşecekti. Karşılaştığı Toskana kaptanı Prospera'yı yenilgiye uğratmasına rağmen ertesi yıl

¹ Nasuh Paşa tarafından Toskana sekreteri Lorenzo Usimbardi'ye yazılan 23 Rebiü'l-ahir 1023 (6 Haziran 1614) tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274/A*, Ins. VI, c. 21. Aynı konuyla ilgili bir başka mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 4274/A*, Ins. VI, c. 16.

² F. Emecen, *a.g.m.*, s. 81; Abu-Husayn, *a.g.e.*, s. 21.

³ F. Braudel, *a.g.e.*, II, s. 155.

İngiliz, İtalya, Malta ve Fransız korsanlarıyla doldurulan altı adet Toskana kadırgası tekrar Akdeniz'e açılacaktı. İlk çatışmada ele geçirilen kırk kadar Floransalı, Öküz Mehmed Paşa tarafından Silifke'nin Ağa Limanı'nda asılmıştı. Denize açılan yeni düşman filosunun hedefi de bunun intikamını almak için olsa gerek Ağa Limanı olmuştu. Tarikat gemileri limanı kuşatıp oldukça zayıat verdikten sonra kaleyi ele geçirmişti. Üç yüz kadar Türkü esir ederek ve sekiz Osmanlı gemisini ele geçirerek Toskana kıyılarına dönmüşlerdi¹.

Müteakip yıllarda tarikat kadırgalarının Malta kadırgaları ile yaptığı çapulculuk faaliyetleri Osmanlı deniz ticaretine çok zarar verir hale gelmişti². Osmanlı kaptanlarının bunlara karşı her yıl sefere çıkmaları zarurî hale gelmişken padişahın Venediklilere karşı açmayı düşündüğü savaşın bu güçleri bir araya getirmesi ihtimali kendisini bu planı uygulamaktan vazgeçiriyordu. Venedik'in en azından bu iki tarikatın faaliyetlerine katılmamasından memnuniyet duyan Sultan senatoya şükranlarını sunuyordu³.

XVI. yüzyılda yaşanan çalkantılı Osmanlı-Toskana ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin büyük bunalımlarla yüzleştiği⁴ XVII. yüzyılın başlarında daha gerilimli bir hale almış gibi görünüyor. St. Stephen Tarikatı'nın Ege adaları ve Doğu Akdeniz kıyılarına yönelik cüretkâr ve artan saldırıları Toskana Grandukalarını buralarda bazı üsler elde etme hayallerine sevketmişti. Bu durumun Toskana hâkimlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı kullandıkları bir baskı unsuru olduğu da anlaşılmaktadır. Özellikle Emir Fahreddin'in Floransa'da bulunduğu sırada Osmanlı idarecileri ile temasa geçen Floransa Grandukası'nın yeni bir barış ve ticaret antlaşması yapmaya yönelik girişimleri bunu açıkça göstermektedir. Ama tarikat kadırgaları XVI. yüzyılda olduğu gibi sonraki yüzyıl başlarında da bir kez daha ikili ilişkilerdeki en büyük sorun olarak ortaya çıkmıştı. Toskanalı idarecilerin Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmaya yönelik her türlü

¹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 148; Tahâzade Ömer Faruk, *a.g.e.*, IV, s. 388; A. S. Bilgili, *a.g.m.*, s. 240. Başka bir yerde olayın tarihi 1602 olarak verilmiştir. Bkz. Heyet, *a.g.e.*, III, s. 1693; İtalyan araştırmacılar da aynı yıl içinde Floransa kadırgalarının Akdeniz'in birçok köşesiyle birlikte Ege Denizi'ne kadar ulaşan yağma akınlarında çok sayıda tutsak alındığını kabul etmektedir. 1611 yılı içinde Osmanlı sularında gerçekleşen bu saldırılarda ele geçirilen Osmanlı tebaasının sayısına ilişkin bkz. S. Bono, *a.g.e.*, s. 88.

² S. Bono, *a.g.e.*, s. 89-91.

³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III/2, s. 140.

⁴ XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı dâhilî ve haricî problemler üzerine bkz. Robert Mantran, "XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: İstikrar mı Gerileme mi?", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 277-321.

manevrası da bu yüzden sonuçsuz kalmıştı. Osmanlı devletadamlarının bu konudaki siyasî kararlılıkları ve taviz vermeyen duruşları da 1566 yılından itibaren hiçbir değişikliğe uğramadan devam etmişti. Aslında her defasında uzlaşmacı bir tutum sergileyen Osmanlı yönetimine karşılık, çok küçük bir hamleyle o derece büyük menfaatler sağlayacak olan Medicilerin bu inatçı tavırları iki ülke ilişkilerini belirleyen en önemli unsur olarak ortaya çıkmıştı. Muhtemelen müteakip yıllarda yaşanacak gelişmeler de aynı sorun çerçevesinde şekillenmişti.

D- OSMANLI DEVLETİ'NDE FLORANSALILAR

I- İstanbul'daki Floransalı Görevliler

a- Floransa Bayloşları

Baylos, muhtemelen Latince “*baiulus*” kelimesinden türemiş olup, başka anlamlar yüklense de esas olarak “*taşıyıcı*” manasına geliyordu. İlk defa XII. yüzyılın ikinci yarısına ait Arapça belgelerin Latince çevirilerinde kullanılmıştı. Başlangıçta sadece Müslüman görevlilerle ilgili olarak “*bailis et amiraglis*” veya “*bailis et miraliis et scribanis*” şeklinde “*bayloşlar, emirler, kâtipler*” ifadelerine karşılık gelen baylos, Ortaçağda birçok Avrupalı görevlilerce de kullanılmıştı¹.

Bizans İmparatorluğu devrinde İstanbul'da temsil edilme hakkını elde eden Venedikli yöneticilerin atadıkları konsoloslara bu isim verilmiştir². İstanbul'un Osmanlı hâkimiyetine geçmesinin ardından, 1454'te Venedik ile yapılan antlaşma gereğince Doj, Osmanlı Devleti'yle her türlü ilişkilerin³ sürdürülmesinde yetkili olan “*bailo*” denilen ilk daimi temsilcisi için ayrıcalıklar da temin etmişti⁴. Bununla birlikte, Osmanlılar

¹ Maria Pia Pedani, “Bailo”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, Ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters, New York 2009, s. 72; Aynı yazar, “Consoli Veneziani nei porti del Mediterraneo in età moderna”, *Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII), a cura di R. Cancila (Mediterranea Ricerche Storiche Quaderni 4)*, Palermo 2007, Vol. I, s. 176; Aynı yazar, “Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman Age”, *Mediterranean World*, XVIII (2006), s. 7; Sakaoğlu kelimenin karşılığını “yük taşıyıcı” olarak verir. Bkz. Necdet Sakaoğlu, “Balyos”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1994, s. 41; Şakiroğlu ise kelimenin Latince “*koruyucu veya sırtlayıcı*” anlamına geldiğini ileri sürer. Bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, “Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki Temsilcileri: Balyoslar, Çalışmaları ve Etkinlikleri”, *Tarih ve Toplum*, C. 10/59 (Kasım 1988), s. 44; Aynı yazar başka bir yerde kelimenin “*baillivus, baiul, ballius ve bajulus*” gibi değişimlere uğrayarak koruyucu manasında kullanıldığına işaret eder. Krş. Aynı yazar, “Balyos”, *TDVİA.*, C. V, İstanbul 1992, s. 43; M. Cavid Baysun, “Balyos”, *MEBİA.*, C. II, İstanbul 1979, s. 291-292; Ayrıca bkz. M. Z. Köse, *Venedik*, s. 30; Cihan Yemişçi, *1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkâm Defteri'ne Göre)*, Selçuk Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, s. 93; M. Zeki Pakalın, “Baylos”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul 1983, s. 176.

² İstanbul'daki bayloşların 1265'ten itibaren “*bajulus*” unvanını kullanmaya başladıkları söylenir. Bkz. Flora Manzonetto, “Baili Veneziani alla Sublime Porta”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler: III. Türk Tarihi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 422; Aynı şekilde bkz. M. Şakiroğlu, *Balyos*, s. 43; Sakaoğlu bu hakkın 1288'de verildiğini belirtir (bkz. *Balyos*, s. 41); Osmanlı topraklarında konsolosluk ve yükümlülükleri için bkz. Niels Steensgaard, “Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650”, *The Scandinavian Economic History Review*, Vol. XV, No. 1/2 (1967), s. 13-55.

³ XVI. yüzyılda Venedikli bayloşların Osmanlı-Venedik ilişkilerinde oynadığı rol ve önemleri için bkz. E. Dursteler, *The Bailo in Constantinople*, s. 1-30.

⁴ Maria P. Pedani, *Venetian consuls*, s. 7; M. Şakiroğlu, *Balyos*, s. 44; Aynı yazar, *Venedik temsilcisi*, s. 46; N. Sakaoğlu, *Baylos*, s. 41; C. Baysun, *a.g.m.*, s. 292-293.

döneminde “*baylos*”, “*balyos*” ve “*balyoz*”¹ şeklinde telaffuz edilen kelime İstanbul’daki Venedik temsilcilerinin yanısıra diğer bazı Avrupa konsolosları² ve XVI. yüzyılda Floransalı temsilciler için de kullanılmıştı. Bunlar için Osmanlı vesikalarında “*Flordin baylosu*” (فلوردين بايلوسي) imlâsıyla tek bir yazım şekli kullanıldığı göze çarpmaktadır³.

Floransalıların Osmanlı Devleti’ndeki varlığı ve gelişimini anlayabilmek için henüz Bizans İmparatorluğu zamanında İstanbul’daki durumlarına göz atmak faydalı olacaktır. Pisa’nın 1406 yılında Floransa topraklarına katılmasından sonra denizlere doğrudan açılma şansını yakalayan Floransa, devlet destekli gemileri vasıtasıyla İskenderiye ve Şam ile ticaret yaparak buralarda birer konsolosluk tesis etmiş, ardından İstanbul’la ilişkiler kurmuştu⁴. 1430’larda İstanbul’daki Cenevizlilerle bir kısım ticarî antlaşmalar akdetmesinin ardından, Bizans imparatorundan kendilerine de ayrıcalıklar tanımasını talep etmişlerdi. XII. yüzyılın hemen başlarında I. Alexios Komnenos’un izniyle İstanbul’da yerleşen Pisalıların sahip oldukları her türlü ayrıcalıkların kendilerine verilmesini istemişlerse de⁵ bunu ancak 1439 yılındaki Kilise Konsili nedeniyle Floransa’da bulunan İmparator VIII. Ioannes’ten elde edebilmişlerdi⁶.

Floransalıların İstanbul’daki ilk kolonileşmeleri bu ayrıcalıklar sayesinde başlayacaktı. Pisalıların İstanbul’daki mahalleleri ve kiliseleri artık Floransalılara hizmet edecekti. Yeni koloninin davaları da bir konsolos tarafından görülecek ve ticarî faaliyetlerde % 2 oranında bir vergi ödemekle yükümlü olacaklardı. Bu sayede İstanbul üzerinden Karadeniz’e açılan ticarete de katılacaklardı⁷. Bizans başkentinde yaşayan Floransalıların özgürce ibadetlerini yaptıkları kendilerine ait kilisenin yanısıra bir de iş hanına sahip oldukları bilinmektedir. Bunlara ilaveten, tacirlere kilisenin yanında han tarzında üç ev inşa etmeleri izni de verilmişti. Ayrıca sivil yargı yetkisine sahip baylosun verdiği kararlar neticesinde, imparatorun şahsına yönelik suikast girişimleri dışında, herhangi bir suçtan hüküm giyen suçluların cezalarını çekecekleri bir

¹ C. Baysun, *a.g.m.*, s. 293.

² C. Baysun, *a.g.m.*, s. 293; N. Sakaoğlu, *Balyos*, s. 41.

³ Örneğin bkz. BOA., *KK 74*, s. 20, 247, 333; BOA., *MD VI*, s. 130/274; BOA., *DFE. RZ. 17/A*, s. 34.

⁴ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 48.

⁵ Giuseppe Vedovato, “Note sui privilegi capitolari fiorentini del secolo XV”, *Archivio Storico Italiano*, *XCVII/1939*, s. 175-176.

⁶ R. Mantran, *İstanbul*, s. 122; Richard A. Goldthwaite, *a.g.e.*, s. 182-182; M. Şakiroğlu, *Floransalılar*, s. 323.

⁷ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 93, 114; R. Mantran, *İstanbul*, s. 122.

hapishaneleri de vardı¹. Bununla yetinmeyen Floransalılar, İstanbul ile ilişkilerini geliştirdikleri tarihlerde Karadeniz'deki ticarî faaliyetlerini artırmak adına Trabzon Rum İmparatorluğu ile de bazı ticarî antlaşmalar elde edeceklerdi. 1460 yılında Trabzon İmparatoruyla yapılan antlaşma neticesinde burada temsilci bulundurma ve kendilerine ait bir ticaret hanı kurma ayrıcalığını elde etmişlerdi. Osmanlı topraklarında olduğu gibi Rum İmparatorluğu'nda da gümrük vergisi % 2 oranında ödenecekti².

İlk defa İstanbul'un fethiyle birlikte gelişme gösteren Osmanlı-Floransa ilişkilerinin resmî olarak belgelenmesi konusunda bazı sıkıntılar bulunmakla birlikte, 1455 yılında İstanbul'a gönderdikleri mektuplardan Floransalı tüccarların bu tarihlerde Osmanlı topraklarında ticarî faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. İki devlet arasında resmî bir antlaşma olmadığı için Floransalılar, II. Mehmed'den Floransalı tacirlerin Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilmesi için ayrıca izin istemişlerdi³. 1460 yılında değerli mallarla yüklü olan ve ilk Floransa temsilcisini taşıyan bir Floransa ticaret gemisi İstanbul'a ulaşmıştı⁴. Bu tarihten sonra Floransa'nın İstanbul'daki ilk temsilciliği görevinde bulunan kişilerin önce "*Giovanni Marsuppini*" ve daha sonra "*Mainardo Ubaldini*" olduğunu bilmekteyiz⁵.

Bu tarihten itibaren hızla gelişen iki ülke ilişkilerinin İstanbul ayağı Floransa'ya özgü bir konsolosluk vasıtasıyla olmayıp⁶ çalışanları ve kuralları ile muhtemelen her alanda kendilerine örnek aldıkları Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki konsolosluk modeli taklit edilmekteydi. Osmanlı topraklarındaki Floransalıların başı olarak kabul edilen baylosların görev ve yetkileri bir kısım yönetmeliklerle belirlenmişti. Bunlar 1488'den 1546 yılına kadar uzanan dönem arasında düzenlenmiş veya gözden

¹ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46-47; L. Pignotti, *a.g.e.*, III, s. 287; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 300; Bununla birlikte, Floransalılara Bizans İmparatoru tarafından bahşedilen hapishane ve han inşa etme gibi ayrıcalıkları Osmanlı padişahlarının da verdikleri yönünde bazı yanlış değerlendirmeler olmuştur. Bunun için bkz. Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31-32.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. 186-187; Krş. G. Vedovato, *a.g.m.*, s. 185-186; Ayrıca bkz. Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 88-89.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 182; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 336.

⁴ A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 144; Michael E. Mallett, *a.g.e.*, s. 68.

⁵ Baylos Marsuppini'ye yazılan 1466 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 204; Mainardo degli Ubaldini ismini ilk defa Benedetto Dei zikretmiştir. G. Francesco Pagnini, *Della Decima*, s. 303; M. Ubaldini'ye yazılan 1469 tarihli mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 210; Ayrıca bkz. F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 7.

⁶ M. Şakiroğlu, Osmanlı topraklarındaki Venedik diplomasisinin yüzyılların bir birikimi olarak ortaya çıkması nedeniyle, haklı olarak, diğer milletlerin onlar gibi iyi organize olamadığını tespit etmiştir. Bkz. Aynı yazar, *Venedik temsilcisi*, s. 45.

geçirilmiş on üç yönetmelikten oluşmaktaydı¹. Yönetmelikler baylosun ve İstanbul'daki Floransa cemaatinin siyasî, ekonomik ve sosyal yapısını ilgilendiren karar ve kuralları kapsamaktaydı. Floransa yönetimince koloni olarak vasıflandırılan İstanbul'daki cemaat, gerek Floransalılar gerekse Floransa hâkimiyeti altında yaşayan vatandaşları kapsamaktaydı. Bu nedenle yönetmeliklerde bu durum “*Floransalılar ve buyruğu altındakiler*” şeklinde ifade edilmekteydi².

İstanbul'da yaşayan koloninin lideri durumunda bulunan konsolos, her şeyden önce bir Floransa vatandaşı olmak zorundaydı. *Konsolos, emino* ve daha sonraları *baylos* unvanı taşıyan bu temsilci diğer ülke baylosları gibi Osmanlı topraklarında kaldığı sürece her türlü vergiden muaf tutulmuş olmalıydı³. Osmanlı idarecilerinin isteğiyle Floransa konsolosuna 1500 yılından itibaren Arapça “*emin*” kelimesinden türemiş “*emino*” şeklinde hitap edildiğini görmekteyiz⁴. Babinger, bu unvanın verilmesini II. Bâyezid döneminde iki ülke arasında yaşanan kısa süreli sıkıntılara kızan Osmanlı idarecilerinin bir tepkisi olarak yorumlamakla birlikte konuya daha fazla açıklık getirmez⁵. Bununla birlikte, Venedik baylosu gibi⁶ Floransa emini de ilk olarak İstanbul sonra da Pera'da ikamet etmişti⁷. I. Selim döneminde İstanbul'a gönderilen bir

¹ İstanbul'daki Floransa kolonisinin yönetmeliklerine ilişkin ilk bilgiler Müller tarafından gün yüzüne çıkarılmış ve bunların bir kısmını eserinde yayımlanmıştır. Bunlardan 1488, 1492, 1500, 1507, 1512, 1528 ve 1532 tarihli olanlar sırasıyla 313-357. sayfalar arasında yer almaktadır. Bundan uzun yıllar sonra Floransa Devleti'nin yurt dışındaki kolonilerine ait bütün yönetmelikleri inceleyen bir başka araştırmacı, İstanbul'daki koloni için düzenlenen yönetmelikleri de nakletmiştir. Bkz. Gino Masi, *Statuti delle colonie fiorentine all'estero (secc. XV-XVI)*, Milano 1941, s. 37-154; Masi'den birkaç yıl sonra yönetmelikleri inceleme yoluna giden Berza da oldukça değerli bir makale hazırlamıştır. Bkz. M. Berza, “La colonia fiorentina di Costantinopoli nei secoli XV-XVI e suo ordinamento secondo gli statuti”, *Revue Historique du Sud-Est Européen*, Vol. XXI (1944), s. 138-154.

² M. Berza, *a.g.m.*, s. 138; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV.

³ Venedik baylosları İstanbul'a getirdikleri hiçbir eşyaya vergi ödemedikleri gibi konsolos ve tercümanları da kendilerine ait mal ve eşyalar için vergiden bağışık tutulmuşlardı. Bkz. N. Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 41.

⁴ Bu yıla ait yeniliklerde konsolosun emin olarak adlandırılması gerektiğine ilişkin şöyle deniyordu: “...*el Console di decta Nazione Fiorentina, el quale si debbi chiamare Emino*” veya “*per decta Nazione Fiorentina si debbi chiamare Emino et non Consolo; et così et in decto nome sia nominato e chiamato per ciaschuno, così in voce come in scriptis, per qualunque tempo venire*”. Bunun için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 338; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343; G. Masi, *a.g.e.*, s. 98-99; “*Kendisine bir şey emanet edilen, güvenilir kimse, mutemel*” anlamındaki emin unvanı, Osmanlı Devleti'nde resmî devlet görevlileri için kullanılmaktaydı. Bkz. Halil Sahillioğlu, “Emin”, *TDVİA.*, C. XI, İstanbul 1995, s. 111-112.

⁵ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 50.

⁶ N. Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 42.

⁷ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343; M. Berza, *a.g.m.*, s. 138; Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 145; İlber Ortaylı, “Galata”, *TDVİA.*, C. XIII, İstanbul 1996, s. 303; İstanbul'a gelen Floransa temsilcilerinin buradaki daimî ikâmetleri daha XV. yüzyılda başlamış olup, 1538 yılından itibaren elçi bulundurmaya başladıkları yönündeki bilgi doğru değildir. Bunun için bkz. Necdet Sakaoğlu, “Elçilikler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1994, s. 149.

mektupta yeni konsolosun tayini haber verilirken Floransa'nın yeni "*emino veya baylos*"u şeklinde bahsedilmiş ve iki isim aynı anda kullanılmıştı¹. Türkçe kayıtlarda ilk defa 1527 tarihli ahidnâmede² "*baylos*" unvanı ile karşımıza çıkan Floransa temsilcisinin Floransa'da bu isimle zikredilmesi de konsolosluğun 1528 yılındaki yönetmeliğinde görülecektir³.

Floransa'nın Levant ticaretine yön veren bazı kamu kurumları hükümet adına işlerin yürütülmesini sağlamaktaydı. Konsolos ve diğer görevlilerin atamaları ile İstanbul'daki Floransalıların durumunu düzenleyen "*l'Arte della Lana, Quattro Conservatori, Capitani di Parte Guelfa, Consoli del Mare*" yanında Floransa vatandaşlarının ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla "*Procuratori della Nazione Fiorentina di Costantinopoli*" ve 1507'den sonra Levant ticareti ve bu bölgelere mal taşıyanların işleriyle ilgilenen "*Procuratori delle cose di Romania*" gibi kurumlar vardı. İstanbul'daki Floransalıların işleri ve yaşamı bunlar vasıtasıyla düzene sokuluyor ve idare ediliyordu⁴.

İstanbul'da ikamet eden Floransa vatandaşlarının yerel yetkililerle ilişkilerini düzenlemek için seçilen temsilcilerin görev ve yetkilerini belirleyen resmî vesikalar padişah beratlarıydı. Bu şekilde "*millet*" veya "*taife*" ismi verilen topluluklar oluşurdu. Konsoloslar kendi vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye, Osmanlı limanlarına gelip giden tüccarları ve mallarını kaydetme, belirlenen vergileri toplama gibi işlerini genellikle padişah beratıyla yapabilmekteydiler. Limanlara giriş yapan hiçbir gemi konsolosun izni olmadan ayrılamazdı. Osmanlı idaresi ile ilişkileri devam ettirme yanında Osmanlı ülkesinde ölen Floransalıların terekelerini gözetme gibi görevleri de vardı. İkametgâhında veya yolculuk sırasında kendisiyle birlikte bulunan hizmetkarları ile hayvanlarına hiçbir şekilde müdahale edilmemesine dikkat edilirdi. Her baylosun veya elçinin yanına bir çavuşla birlikte sayıları değişen miktarda yeniçeri verilirdi⁵.

1500 yılına ait yönetmelikte, Venedik baylosu gibi Floransa eminosu da kendisine yetki veren Floransa Cumhuriyeti'nin bir memuru olarak kabul edilmiştir. İlk

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. 269.

² "*Mezkûr Flordin begleri balyos göndereler ki gelüp maslahatların göre.*" Feridun Bey, *Münşeat*, s. 78.

³ M. Berza, *a.g.m.*, s. 138; 1528 yılı yönetmeliği için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 347-57.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLV; Bruno Dini, "Aspetti del commercio di esportazione dei panni di lana e dei drappi di seta fiorentini in Costantinopoli, negli anni 1522-1531", *Studi in memoria di Federigo Melis*, Vol. IV, Napoli 1978, s. 31-32.

⁵ H. İnalçık, *İmtiyâzât*, s. 246; Aynı yazar, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 62-63; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 239-240; N. Steensgaard, *a.g.m.*, s. 17.

defa düzenlenen 1488 tarihli yönetmelikte konsolosun atanmasında takip edilecek yol ve aranan şartlar belirlenmemiştir. Bununla birlikte, tayin işlemleri merkezi idare adına “*Capitani di Parte Guelfa*” ve “*Consoli del Mare*” tarafından yapılmaktaydı¹. XVI. yüzyılın başlarına kadar bir yıl süreyle görev yapan Venedik bayloslarının aksine² Floransa baylosları üç yıllık bir dönem için atanmaktaydı³. Görev süresi resmî olarak Floransa’dan ayrıldıktan sonra başlayıp, halefi İstanbul’a ulaşınca ve padişah veya sadrazamın huzuruna çıkıncaya kadar devam etmekteydi. Eski konsolosun, halefinden Osmanlı Sarayı’ndaki bu teşrifatı gerçekleştirdiğine ilişkin bir belge almadan görev yerinden ayrılması görevden kaçma olarak kabul edilirdi. Böyle durumlarda kendisine 500 altın florinlik ağır bir para cezası uygulanırdı. Yeni atanan baylosun görevi geri çevirmesi için 15 günlük bir süre vardı. Bu itiraz süresi geçmişse *Capitani di Parte Guelfa* önünde yönetmelikleri yerine getireceğine dair yemin etmek ve en geç iki ay içerisinde Floransa’dan ayrılmak zorundaydı. Aksi takdirde 200 florinlik para cezasına çarptırılırdı⁴.

Baylosun maaşı Floransalıların İstanbul’a getirdikleri ticarî malların değeri üzerinden bir yüzdeyle belirlenirdi⁵. 1530’lardan itibaren iki ülke arasındaki ticaretin zayıflaması ile birlikte konsolosluk gelirlerindeki azalma üzerine *Consoli del Mare* ve *Capitani di Parte Guelfa* yetkililerinin 6 Ekim 1531 tarihli bir toplantıda bazı tedbirler aldığı görülür. Görüşmede Floransalı tacirler tarafından ticarî ürünler üzerinden konsolosa vermekle yükümlü oldukları ödemenin yapılamaması durumunda, baylosun maaşının Yün Loncası tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Aksi takdirde

¹ Venedik’te böyle bir işlevi yerine getiren kamu kurumuna “*Cinque Savi alla Mercanzia*” denilmekteydi. Bkz. M. Pedani, *Venetian consuls*, s. 9; Aynı yazar, *Consoli veneziani*, s. 177.

² 1503 yılında Venedik’le yapılan antlaşmayla bu süre üç yıla çıkarılmıştı: “*ve bundan evvel irsâl olunan ahidnâmede şöyle yazılmış idi ki baylosunuz gelüp bir yıl durup dahi yıl tamam olmadın âna icâzet olup bir baylos dahi gelmek bâbında sulh olmuş idi bu bâbda siz dilek edip dimişsiz ki ‘baylosumuz varıp kanûn-ı kâdim üzerine dura iyle olsa ben-dahi avâtıf-ı hüsrevânemden dileğünüz kabul edip buyurdum ki, baylosunuz gelüp üç yıl durup âna icâzet olunduktan sonra bir baylos dahi gele...*”. Evasıt-ı Rebiü’l-âhir 909 (3-12 Ekim 1503) tarihli belge için bkz. ASV., *Documenti Turchi*, Busta 1, No. 109; Ayrıca bkz. C. Baysun, *a.g.m.*, s. 293; N. Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 41; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 31; Z. Hale Tokay, “Venedik Sarayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1994, s. 379.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; M. Berza, *a.g.m.*, s. 138; Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV; M. Berza, *a.g.m.*, s. 138-39; Ayrıca bkz. Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31.

⁵ Floransa tüccarları her yıl için başlangıçta 100, 1507 yılından sonra ise 200 florin tutarında bir hediyeyi Sultan’a sunmak zorundaydı. F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 47; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII-XLV; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 107, dpn. 8; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; Napier’e göre bu sunum her yıl bir merasim eşliğinde Sultan’la birlikte Sadrazama da yapılmaktaydı. Bkz. Napier, *a.g.e.*, IV, s. 32.

bayloslarına “*consolaggio ve cottimo*”¹ adıyla ödemeleri gereken ücreti verecek güce sahip olmadıkları anlaşılan Floransalıları temsil etmek üzere İstanbul’a gönderilecek hiç kimsenin bulunamayacağı ifade edilmişti. 1534 yılında konsolosluk giderlerini karşılamak üzere İstanbul’da satılan ürünler üzerinden toplamda 150 dukuluk bir vergi alınması kararlaştırılmıştı. 1544’ten itibaren de baylosa sabit bir yıllık maaş ödenmesi kabul edilmişti². Buna rağmen ilerleyen yıllarda baylosun kendi giderlerini karşılamakta bile sıkıntı yaşadığı ve Floransa’dan para istemek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Baylos Giovanbattista Buondelmonti 1554 yılında yazdığı mektupta, konsolosluk evinin ayakta kalması ve ailesiyle birlikte yaşamını sürdürebilmesi için daha fazla paraya ihtiyacı olduğunu ve hiçbir Floransalının yardım etmediği için Venedikli yetkililerin kendisine para vermeyi teklif ettiğinden yakınıyordu³.

Konsolos, her şeyden önce Osmanlı idaresi karşısında Floransa vatandaşlarının çıkarlarının koruyucusuydu. Bu sebeple baylosa, mevcut ahidnâmeler konusunda Osmanlı yönetimi ile her türlü müzakereye girişme yetkisi de verilmişti. Ancak kendisinin diplomatik konulara hiçbir şekilde müdahil olmadığı, sadece İstanbul’daki Floransa ulusunun danışmanlığını üstlendiği de söylenir⁴. İkinci önemli görevi ise yargı alanında olmuştu. Hatırlanacağı üzere, II. Bâyezid döneminde İstanbul’a gönderilen Floransa özel elçisi Andrea de’ Medici’nin Osmanlı hükümetinden talep ettiği ayrıcalıklar arasında Floransa vatandaşlarını ilgilendiren hallerde baylosa mutlak yargılama ve cezalandırma yetkisinin verilmesi de vardı⁵. Yönetmeliklerde konsolosa

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; Genellikle *bailaggio* veya *cottimo* olarak isimlendirilen bu ödeme, Osmanlı şehir veya limanlarında yerleşen yabancı devlet elçileri veya baylos/konsoloslarının çeşitli masraflar ve elçilik harcamalarını ödemek üzere kendi vatandaşlarının ticaretini yaptığı emtia üzerinden alınan bir vergiydi. Osmanlı topraklarındaki konsolosların bu miktarı kendilerinin tespit etmesi uygulaması yaygındı. Osmanlı idaresi her temsilcinin kendi bayrağı altında gelen gemilerden yine kendi belirledikleri oranda elçilik veya konsolosluk hakkını tahsil etmesini güvence altına alırdı. Limanlara giren gemiler gümrük eminine gereken ödemeyi yaptıktan sonra konsolosa *cottimo* ödemek zorundaydı. B. Arı, *Akdeniz’de Korsanlık*, s. 289-90; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 240; Aynı yazar, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 65; *Cottimo ve bailaggio* Venedik konsoloslarının önemli gelir kaynaklarında birini oluşturuyordu. Bkz. S. Faroqhi, *Venedikliler*, s. 61; Eugenio Albèri, *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, Serie III, Vol. III, Firenze 1844, s. 411.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 32, 47; Mantran, konsolos veya baylosların XVII. yüzyılda maaşlı birer memur haline geldiğini savunmakla birlikte Floransalıların bunu çok daha erken gerçekleştirdikleri anlaşılıyor. Bkz. Robert Mantran, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1995, s. 76.

³ ASF., *Mediceo del Principato* 433, c. 555r.

⁴ F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 51; İstanbul’daki diğer milletlerin temsilcilerinin atanması ve maaşları için bkz. N. Steensgaard, *a.g.m.*, s. 25-36.

⁵ G. Müller, *a.g.e.*, s. 313; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 342; Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31.

bu yönde bir yetkinin verildiğine ilişkin ipuçlarına rastlanmazken daha beylikler döneminde Venedik’le yapılan antlaşmalarda görülen¹ sivil yargı konusunda bir mutabakata varıldığı anlaşılmaktadır². Konsolosların yargı yetkisi ilk dönem ahidnâmelerinden itibaren hukukun şahsiliği ilkesinden yola çıkılarak belirlenmişti³. Floransa konsolosuna yargı yetkisinin verilmesinden sonra yargılama süreci ile ilgili kararlar da alınmıştı. Buna göre, mahkemeye çağırılma belli bir ücretin ödenmesi karşılığında yazılı olarak yapılırdı. Mahkemeye sunulan kanıtlar şahitlerle desteklenir, karar ücretin ödenmesinden itibaren en geç iki ay içinde verilir. Konsolosun aldığı karara itiraz etme hakkı olan Floransa vatandaşları 500 akçelik bir meblağdan sonraki davalarda itirazlarını bir yıl içerisinde bir üst mahkemeye taşıyabilirlerdi. Bu üst mahkeme *Corte della Mercanzia* adında Floransa’da bulunan bir tür ticaret mahkemesi idi. Bazı istisnai durumlarda ise konsoloslara kendi vicdanlarına dayanarak karar alma hakkı tanınmıştı⁴. Konsolos, Floransalılar arasında meydana gelen yaralama suçlarında davayı iki gün içerisinde karara bağlardı⁵.

Konsolosun maddî konularda da geniş yetkileri olduğu anlaşılmaktadır. Floransalı tacirlere ilişkin konularda Floransa’nın saygınlığını ve onurunu korumaya yönelik tedbirler alabilirdi. Öyle ki, Floransa ticaretinin başlıca ürünlerinin alım satımlarını denetleyebilen baylos, ürünlerin gerçek değer ve uzunluklarda satılmalarına özen gösterirdi. Satılan kumaşın uzunluğu olması gerekenden kısa olduğu durumda aradaki fark satıcıya ödettirilirdi. Bunun yanı sıra, baylosun İstanbul Yahudileri ile ortaklaşa ve resmî olmayan ölçülere göre yapılan ve büyük anlaşmazlıklara yol açan ipek ticaretini kesin şekilde engellemek için bu muameleleri titizlikle denetlemek gibi başka bir görevi daha vardı. Böyle durumlarda 100 altın florin değerinde cezalar

¹ Venedik bayloslarının yargı yetkisi için krş. M. Pedani, *Venetian consuls*, s. 8.

² 1528 tarihli yönetmeliğin 6. maddesinde şöyle diyordu: “*Item statuirono et deliberorono che al detto consolo o vero balio, s’intenda essere et sia data pienissima autorità, in qualunque caso civile, di poter procedere, decidere, terminare et sententiare sopra a ogni et qualunque causa et differentia di dare et havere che in qualunque modo necessino, in fra’ sua sotto posti, o alla natione Fiorentina, o di suo dominio et imperio...Le quali sententie et dichiarazioni che per detto consolo in qualunque modo saranno fate, et date, vaglino et tenghino et meritino et di quelle si possi fare qualunque executione reale et personale, chome se fussino date nella corte della merchatantia della città di Firenze, in tutto et per tutto.*” Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 149-150; G. Masi, *a.g.e.*, s. 126-127; M. Berza, *a.g.m.*, s. 140; Ayrıca bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46.

³ H. İnalçık, *İmtiyâzât*, s. 246.

⁴ M. Berza, *a.g.m.*, s. 140-141; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 145.

⁵ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV.

uygulayabilmekteydi. Ceza kararı mühürlenerek mümkün olan en kısa zamanda Floransa'ya gönderilirdi¹.

Floransa baylosunun görevleri bunlarla sınırlı değildi. İstanbul'da yaşayan koloni üyelerinin davranışlarını, manevi ve hatta özel hayatını bile denetleme yetkisine sahipti. Koloni içinde gayri ahlâki ve hoş olmayan bir hayat süren, meslek ahlâkına uymayan davranışlarda bulunan insanların da denetleyicisiydi. Baylos böyle durumlarda onları öncelikle sözlü olarak uyarmalı, şayet bir sonuç elde edemezse Osmanlı yönetimi ile görüşerek sınır dışı ettirmeliydi. Aynı şekilde küfürbaz olarak nitelendirilen ahlâksız Floransalılar da kiliseye yarar sağlayacak cezalara çarptırılmalıydı. Ceza yeterli olmazsa sınır dışı edilmeleri sağlanmalıydı. İstanbul'daki Floransalılar arasında engellenmeye çalışılan diğer bir kötü alışkanlık da kumar ve şans oyunlarıydı. İstanbul'daki Floransa vatandaşlarının ne şekilde olursa olsun kumar oynamaları yasaklanmıştı. Baylosun uyarılarına aldırmayan kumarbazlara para cezaları uygulanabilecekti. Bu tür caydırıcı müeyyideler işe yaramadığı takdirde çalıştıkları şirket yöneticileri durumdan haberdar edilerek gerekli tedbirlerin alınması sağlanacaktı². Görevini yerine getirmemesi durumunda baylosa da 25 florinlik bir para cezası uygulanırdı³. Bunun yanısıra, İstanbul'a gelen kötü şöhretli Floransalıların durumları da koloni üyelerinin oylarıyla belirlenir, İstanbul'dan uzaklaştırılmaları koloni üyelerinin ¾ oranındaki oy desteğiyle sağlanırdı⁴.

XV. yüzyılda İstanbul'daki Floransa temsilcilerine yazılan bazı belgelerde ve İstanbul'a gönderilen elçilere verilen talimatlarda koloni üyeleri arasında Floransa'nın onurunu zedeleyen kötü davranışların önlenmesi de istenmekteydi. Floransa yöneticilerinin böyle konularda hassa oldukları ve bunları önlemek adına sert tedbirler aldıkları açık şekilde görülmektedir. Bunlarla birlikte, baylos ayda iki defa Floransa vatandaşlarından ihtiyacı olan bir kimseye 25 akçe tutarında bir bağış yapmak zorundaydı. Yapacağı harcamaların koloni liderleri tarafından onaylanması gerekirdi⁵.

¹ M. Berza, *a.g.m.*, s. 142.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; M. Berza, *a.g.m.*, s. 143-144; Napier, *a.g.e.*, IV, s. 31; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 145-146.

³ M. Berza, *a.g.m.*, s. 144.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV; Nitekim, Floransa idaresi 1471 yılında Bardo Frescobaldi adında birinin kendisine ait olmayan mallarla birlikte Lanciano fuarından kaçması üzerine kendisinin Osmanlı topraklarına gelebileceği ihtimalinden dolayı Baylos Mainardo Ubaldini'yi uyarmaktaydı. Bkz. Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 215; Benzer şekilde 1523 yılında borçlarını ödemededen kaçan bir Floransalı'nın İstanbul'a gelmesi durumunda tutuklanması için Baylos Giuliano de' Pitti'ye yazılan mektup için bkz. Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 272.

⁵ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII.

Koloni içindeki sorunların XVI. yüzyılda da devam ettiği, İstanbul'daki Floransalı tacirlerin temsilcilerine karşı pek de saygılı davranmadıkları Baylos Buondelmonti'nin şikâyet dolu mektubundan anlaşılmaktadır¹.

Koloni üyelerinin dinî yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda yetkili olan baylosun kendisi de bazı yasaklarla sınırlandırılmıştı. Venedik bayloslarında olduğu gibi Floransa baylosu da gerek doğrudan, gerekse aracılar vasıtasıyla ticaret yapmaktan men edilmişti. Floransa vatandaşları dışında başka bir ulusun konsolosu gibi hareket edemezdi. Ancak bu kural baylosa verilmekle yükümlü olunan vergilerin ödenmesinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle 1532 yılında terk edilmiş, İstanbul'daki herhangi bir millette mensup kimselerin koruması ve yardımını üstlenebilmesi izni verilmişti². Ayrıca, İstanbul'a gelen tacirlerin üç günden fazla baylosun ikametgâhında ağırlanması ve malların depolanacağı dükkânlar için para tahsil edilmesi de diğer yasaklar arasındaydı³. Baylosun koloniye ait parayla ne gibi harcamalar yaptığı tüccar komisyonu arasından seçilen iki tacir tarafından kontrol edilmekteydi⁴.

Floransa bayloslarının görevleri ve konsolosluk teşkilatı birçok yönden Venedik modeli örnek alınarak düzenlenmişti. Ancak sıkı kurallar çerçevesinde hizmet veren baylosların Venedik baylosları gibi hükümetlerine ayrıntılı ve uzun raporlar sunduklarına ilişkin belgeler tespit edilememiştir. İstanbul ile Floransa arasında "mektup" tabir edilen ve birkaç sayfayı geçmeyen resmî yazışmalar yapılmaktaydı. Bu mektuplar Venedik'te olduğu gibi belli bir düzene göre tasnif edilmemiş olup, belirli fonlarda dağınık halde bulunmaktadır. Baylos mektupları farklı zaman aralıklarında siyasî, ticarî bazen de Osmanlı Devleti'nde yaşanan askerî gelişmelere dair bilgileri içermektedir. Zaman zaman İstanbul'da yaşanan deprem, yangın ve salgın hastalık konularına değindikleri gibi, Floransa hâkimleri tarafından gönderilen çeşitli konulara cevap niteliğinde de oluyordu. Dikkatimizi çeken bir başka nokta ise baylosların görev sürelerinin bitmesinden sonra Venedik baylosları gibi hükümetlerine uzun ve ayrıntılı raporlar (*relazione*) sunmamalarıdır. Floransa'ya gönderilen mektuplar bazen bir baylos

¹ Buondelmonti, 28 Ağustos 1554 tarihini taşıyan mektubunda dukaya İstanbul'daki Floransalıların davranışlarını şikâyet ederken onları akli başında olmayan kimseler olarak tarif ediyordu. Ona göre Türkler ve Yahudiler daha insaflydılar. O kadar ki Floransalılar bu sıralarda çıkan veba yüzünden birkaç kez tehlike yaşayan ve iki hizmetçisini kaybeden baylosa bir bardak soğuk su vermek için bile uğramıyorlardı. Buna karşılık yeni ve eski Venedik baylosları bile kendisini ziyaret ediyordu. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 433, c. 555r-v.

² B. Dini, *a.g.m.*, s. 52.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; M. Berza, *a.g.m.*, s. 145, 151; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII-XLIV; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; N. Sousa, *a.g.e.*, s. 97, dpn. 18.

⁴ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344.

vekili ve konsolosluk görevlisi, bazen önemli bir tüccar bazense İstanbul'da tutuklu bulunan esirlere ait olabiliyordu. Floransalıların Osmanlı topraklarından kovulmalarının ardından İstanbul'da bulunan Joseph Nassi, Sakızlı Giustiniani ve Sarayın baş tercümanı gibi nüfuzlu kişilerin de Floransa hâkimlerine mektuplar gönderdiklerini görüyoruz. Daha genel bir şekilde ifade etmek gerekirse, İstanbul'da bulunan Floransalı görevlilerin hiçbir zaman rakipleri Venedik gibi düzenli bir yazışma geleneği oluşturamadıkları anlaşılmaktadır. Özellikle XVI. yüzyılda ilişkilerin gerildiği bazı dönemlerde Floransalı görevlilerin Osmanlı Sarayı'ndaki tansiyonu düşürmek veya ilişkileri normalleştirmek konularında yetersiz kaldıklarını görüyoruz.

b. Diğer Görevliler

Bayloslar, kendilerine verilen yetkilerin uygulamasında bazı yardımcılardan da yararlanmaktaydı. Konsolosluk görevlilerinin başında sekreter (*kâtip*), veznedar, danışmanlar ve tercüman (*dragoman*) gibi memurlar gelmekteydi. Bunların yanısıra, yönetmeliklerde bahsedilmese de hizmetkârların da olması gerekmektedir¹. Bilindiği kadarıyla Venedik baylosları da kâtipler, maliyeci, doktor, şapellan, noter ve hizmetkârlardan oluşan yardımcı görevlilere sahipti².

1488 yılına ait ilk yönetmelikte bir konsolosluk çalışanı olarak kâtipten söz edilmez. Bu görevli ancak 1492 yılı yönetmeliğinde karşımıza çıkar³. Konsolosluk gelirlerinden sabit bir maaş alan kâtip, konsolosluk arşiv kayıtlarını tutar, başkentle yapılan yazışmaları hazırlar, verilen para cezalarını kayda geçirir ve konsolosluk kararları ile koloni temsilcilerinin katıldıkları toplantı tutanaklarını yazardı. Kâtip, sekreterlik görevi yanında Floransalı tacirler arasında akdedilen antlaşmaların düzenlenmesi ve yasal hale getirilmesi gibi noterlik görevini de yerine getirmekle birlikte gerektiğinde konsolosluğa ait vergilerin toplanması görevini de üstlenirdi. Yönetmeliklere göre bir kâtipte dürüstlük, bilgi ve maharet aranırdı. Konsolosta olduğu gibi onun tayini de Floransa'daki Capitani di Parte Guelfa tarafından yapılırdı. Bu

¹ Başlangıçta baylos kendi hizmetinde bir kâtip, dört aile, bir tercüman ve iki at bulundurabilirken, 1507'de aile sayısı ikiye, at sayısı ise üçe çıkarılmıştı. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV-XLV, 348; F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; Napier, *a.g.e.*, s. 31-32.

² Carla Coco, "İstanbul'daki Venedik Topluluğu", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. 7/20 (Ocak 1991), s. 670.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. 331; G. Masi, *a.g.e.*, s. 81.

kimseler Floransa’da kayıtlı noterler arasından seçilirdi¹. 1507’de, yönetmeliklerde yapılan bazı düzenlemeler nedeniyle kâtiplerin tayini usulünde bazı değişiklikler yapılmış, kâtip seçimi *Arte della Lana* ve *Conservatori delle cose di Levante* temsilcilerine verilmişti. Ancak bu seçimin yine de Capitani di Parte Guelfa tarafından onaylanması gerekiyordu. Diğer yandan 1528 yılı yönetmeliği, kâtiplerin Floransa kütüğüne kayıtlı olması ve en az iki yıl süreyle Floransa Belediyesi’nde tecrübe kazanmış olması şartını getiriyordu. Aranılan şartları taşımayan hiçbir kimse bu göreve atanmıyordu².

1488 yönetmeliğinde kâtipten söz edilmemekle beraber başka bir görevlinin adı geçmektedir. “*Camarlingo del cottimo*” yani veznedar diyebileceğimiz konsolosluğun malî işlerinden sorumlu bir memur karşımıza çıkmaktadır. Görev süresi altı ay olan veznedâr, Noel günü koloni üyelerinin oylarıyla seçilirdi. Bu görevli, iki tüccarın denetimi altında gelir-giderlerin günlük kaydını tutmakla yükümlüydü³. Altı aylık dönemler halinde sözleşmeler yapmasına müsaade edilirdi. Fakat bu sözleşmeler için kadıya gitmesi ve işlemleri baylosa bildirmesi gerekirdi⁴. Kayıt defterinin sonunda bazı boş sayfalar bırakır ve buraya koloni üyelerinin toplantılarında alınan kararları kaydederdi. Buna karşılık, 1492 yılındaki yönetmelikte veznedardan bahsedilmez. 1528’de tekrar yönetmeliğe giren veznedârın görev süresi altı aydan bir yıla çıkarılmıştır. Aynı maddeye yönelik düzenlemelere 1534 yılında da devam edilmiştir. 1492 yılındaki suskunluğun sebebi kâtiplik görevinin oluşturulması ile ilişkilendirilmektedir. Bazı metinlerden veznedarın bütün yetkilerinin kâtime verilmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır⁵.

Konsolosluk adına çok önemli bir görevi ifa eden görevlilerden olan tercümanların gerek Osmanlı resmî makamları ile ilişkilerin devam ettirilmesi gerekse ticarî anlaşmalar düzenlemekteki rolü kayda değerdi⁶. Ayrıca yükümlü oldukları

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344; Örneğin 1514 yılında konsolosluk kâtibi olarak seçilen Matteo di Ser Giovanni Floransa’da görev yapan bir noterdi. Bkz. ASF., *Consoli del Mare*, No: 9, c. 2r; XVI. yüzyılda Floransa konsolosluğunda görev yapmış en tanınmış sekreter Filippo Argenti olmalıdır.

² M. Berza, *a.g.m.*, s. 145-46.

³ M. Berza, *a.g.m.*, s. 146; Ayrıca bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344.

⁴ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV.

⁵ M. Berza, *a.g.m.*, s. 146; Ayrıca bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV.

⁶ R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 76; Tercümanların ortaya çıkışı, yetiştirilmeleri, kökenleri, yazışmalarda kullandıkları dil ve birçok konuyla birlikte diplomasideki rolleri hakkında önemli bir

vergileri konsolosluga ödedikleri sürece, koloniye mensup bütün üyelerin ve İstanbul'a gelen her Floransalının işini karşılıksız olarak yerine getirme zorunlulukları vardı. Diğer yandan, tercümanlar Türkçeyi ve Türk toplum yaşantısını iyi bilmelerinden dolayı genellikle Osmanlı tebaası gayrimüslimler arasından seçilirdi¹. Floransa baylosu hizmetindeki tercümanlar hakkında çok fazla bilgi bulunmasa da zaman zaman Türkçe bilen Floransalıların da bu göreve getirildiği ileri sürülebilir². Venedik örneği üzerinden hareket edilecek olursa, tercümanlar her türlü vergiden muaf tutulmuş olmalıdır³. Tercümanların atamalarında tek yetkili genellikle bayloslardı. Baylos tarafından atanan tercümanın görevi on beş gün içinde koloni üyelerinin toplantısında oylamaya tâbi tutulması ve her sene Eylül ayında onaylanmasıyla resmileşirdi. Tercüman, oyların % 75'ini alamazsa görevi onaylanmış sayılmazdı. Görev süresi sona eren tercüman 18 aylık aradan sonra tekrar aynı göreve atanabilirdi. 1531 yılından sonra bu şart kaldırılarak baylosa tercüman atamalarında tam yetki verildi⁴. Tercümanlar konsolosluk ödeneğinden yıllık 4.000 akçe tutarında bir maaş alırdı⁵.

Floransa konsolosluğunda görev alan diğer memurlar ise danışmanlardı. Bunların görevlerine dair tek kayıt 1488 yılı yönetmeliğinde yer alır. Burada baylosa yardımcı olmak üzere seçilecek iki danışmandan bahsedilir. Koloni üyelerinin oyları ile seçilen danışmanlar baylosun bütün faaliyetlerini denetlerdi. Oldukça önemli bir mevkii işgal ettikleri, baylosun aldığı kararların geçerli olmasının bu danışmanlardan en az

çalışma için bkz. E. Natalie Rothman, "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossing in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51/4 (2009), s. 771-800.

¹ N. Sakaoglu, *a.g.m.*, s. 43; E. N. Rothman, *a.g.m.*, s. 776; İstanbul'daki Fransız konsolosluğu tercümanları ilk dönemlerde yerli Rum ve Ermenilerden seçilirken sonraları bu göreve Fransız kökenli kimseler getirilmiştir. Bkz. R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 76; Venedik Senatosu XVI. yüzyılın ortasında aldığı bir kararla, kendilerine hizmet etmek üzere genç yaşta Türkçe öğrenecek gençler yetiştirdi. Önce Venedik daha sonra İstanbul'a gönderilen bu gençler "Hoca"lar gözetiminde Türkçe okuyup yazmayı öğrenirlerdi. Bu eğitim tamamlandıktan sonra Türkçe belgelerin okunup tercüme edilmesiyle görevlendirilirlerdi. Bkz. M. Şakiroğlu, *Venedik Temsilcisi*, s. 47; Aynı yazar, *Venedikliler*, s. 382; R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 87; Z. Sönmez, *a.g.e.*, s. 31.

² Örneğin, 1501 yılında muhtemelen Floransa vatandaşı olan Battista San Michele tercümanlık vazifesini üstlenmişken, 1508 yılında İstanbul'daki Floransa tercümanı yine bir Floransalı olan Battista Sarvarosa idi. Richards, *a.g.e.*, s. 139, dpn. 7; 11 Temmuz 1508 tarihinde Floransa'dan tercümana yazılan mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 258; 1520'lerde bazı Floransa şirketleri adına faaliyetlerde de buldukları gözlenen Michele de' Gradi ve Piero Sarto isimli iki Floransa tercümanı daha göze çarpmaktadır. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 46, dpn. 127.

³ C. Baysun, *a.g.m.*, s. 295; N. Sakaoglu, *a.g.m.*, s. 43; Tercümanların çeşitli görevleri için bkz. M. Z. Köse, *Venedik*, s. 51-53.

⁴ M. Berza, *a.g.m.*, s. 146-147; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLV, 348-49.

⁵ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; G. Müller, *a.g.e.*, s. 348; Napier, *a.g.e.*, s. 32; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146.

birinin onayına tabi olmasından anlaşılmaktadır. Muhtemelen baylosun otoritesine ve karar alma yetkisine zarar vermesinden dolayı sonraki yıllarda bu görevlilerden vazgeçildi. Nitekim 1492 yönetmeliğinde danışmanlara rastlanmamaktadır¹.

Baylosun beklenmedik ölümü veya makamından ayrılması gerektiği durumlarda yerine bakmak üzere bir baylos vekili bulunmaktaydı². Konsolos vekili, 1566 yılındaki gelişmeler sırasında önemli bir görevi ifa etmişti. Ayrıca, baylosa hizmet eden bazı yardımcılar da bulunmaktaydı. Kendi hesabına bulundurmamak zorunda olduğu bu hizmetliler baylosun ihtiyaçlarını karşıladığı gibi koloni içindeki kutlama ve toplantılarla ilgili olarak koloni üyeleriyle irtibata geçilmesini sağlıyordu. Yönetmeliklere göre bunların sayıları ikiden dörde kadar değişiyordu³.

Floransa kolonisi içerisindeki dinî işlerden sorumlu kişiler ise Floransalılara tahsis edilen kilisenin rahipleriydi. Floransalıların daha Bizans İmparatorluğu döneminde oluşturmaya başladıkları koloniye Pisalılardan intikal eden bir diğer miras da San Pietro Kilisesi idi. Kilisenin hangi tarihte ne sebeplerle Floransalıların elinden çıktığı tam olarak bilinmemektedir⁴. Buna karşılık, II. Mehmed zamanında San Michele'ye atfedilen aynı isimli bir kilisenin onlara tahsis edildiği de bilinmektedir. Kilise, Bizans İmparatorluğu devrinden itibaren Cenevizliler tarafından kullanılmaktaydı. Ancak Floransalıların dinî törenlerini gerçekleştirmeleri için Osmanlı idaresi tarafından uzun bir süreliğine kendilerine tahsis edildiği anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılda Rüstem Paşa tarafından yerine bir han inşa edilmek üzere yıkılan yapı da San Michele Kilise'si olmalıdır⁵.

Nitekim İstanbul'daki Floransa kolonisi yönetmeliklerine göre de, 1511 yılında Osmanlı idarecileri kiliseyi bir daha iade etmemek üzere Floransalıların elinden almıştı. Bu döneme kadar kilisenin başında maaş karşılığı çalışan rahipler bulunmaktaydı. Floransa idarecileri rahiplere verdikleri önemi onlara bağladıkları maaşla göstermişti. Rahiplerin tayini de tercümanlarda olduğu gibi tamamen baylosun tasarrufunda

¹ M. Berza, *a.g.m.*, s. 147.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. XLV; Napier, *a.g.e.*, IV, s. 32.

³ M. Berza, *a.g.m.*, s. 147-148.

⁴ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 46; Buna karşılık kilisenin İtalyanlar tarafından 1524 yılında bazı dini kutlamalar için hala kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Belgin Turan Özkaya, "Theaters of Fear and Delight: Ottomans in Serenissima", *After Orientalism: Critical Entanglements*, Ed. Inge Boer, Amsterdam-New York: Rodopi 2003, s. 49.

⁵ Semavi Eyice, "İlk Kuruluştan Türk Devrinin Başlarına İstanbul", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 30; İ. Ortaylı, *a.g.m.*, s. 304.

bulunuyordu. Baylos tarafından atanan rahibin görevinin resmiyet kazanması koloni üyelerinin oylarının dörtte üçünü almasıyla geçerlilik kazanırdı. Rahiplerin haftanın her günü âyin yapma zorunlulukları olmakla birlikte sadece bir gün bundan sorumlu tutulmamışlardı. Bunun yanısıra, en az iki günde bir yarım saatten az olmamak kaydıyla hastaları ziyaret etmeleri gerekirdi. 1492 yılı yönetmeliğinde bu ziyaretlerin her gün yapılması kararlaştırılmıştı. Rahiplere, kutsal günlere katılmakla yükümlü olan koloni üyelerinden ve daha sonra İstanbul'a getirilen ticarî ürünler üzerinden alınan konsolosluk vergilerinden elde edilen aylık bir ücret tahsis edilmişti. Rahibe ödenen bu ücret 1500 yılında kaldırılarak, yerine çeşitli ticarî eşyalar üzerinden tahsil edilen vergiler tayin olunmuştu¹. Rahiplerin sorumlulukları ve görevlerini yerine getirmeleri baylos tarafından gözetilmekte ve gerekli durumlarda yetkileri geri alınabilmekteydi².

Floransalıların İstanbul'daki ana yerleşim alanlarının Pera'nın dış mahallelerinden biri olduğu ileri sürülmüştür³. En önemli idarî ve kurumsal merkez olması bakımından baylosluk binasının ayrı bir önemi vardı. İstanbul'da bulunan her Floransa vatandaşının bir şekilde münasebeti olduğu binanın yerinin tespitine yardımcı olacak bilgilerden mahrumuz. Ancak, Floransa bayloslarının İstanbul'dan gönderdikleri birçok mektubun sonunda bulunan "*le vigna di Pera*" yani "*Pera Bağları*" ibaresi de konsolosluğun bulunduğu yer hakkında önemli bir ipucu vermektedir⁴. XVI. yüzyılın ortalarında "*yüz yıldan beri bu topraklarda olup kırk yıldır aynı evi (casa) kullanan*" Floransalılara ait konsolosluk binasının kullanımı ile ilgili bazı sıkıntıların yaşandığı anlaşılmaktadır⁵. Bilindiği gibi Venedik temsilcileri de uzun süre Galata'da oturduktan sonra salgın hastalık ve yangınlar nedeniyle burayı terk ederek daha havadar ve sakin olan Pera Bağları diye adlandırdıkları şimdiki Beyoğlu semtine taşınmışlardı. Kiraladıkları evler ve konsolosluk binası da burada yer almaktaydı. Diğer Hıristiyan elçilikleri de zamanla buralarda toplanmıştı⁶. Günümüzdeki İtalyan konsolosluğunun

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLV; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344.

² M. Berza, *a.g.m.*, s. 148; G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII.

³ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343.

⁴ "*Pera Bağları*" ibaresinin geçtiği baylos Buondelmonti tarafından yazılan 1556-1557 yıllarına ait örnek mektuplar için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 453, c. 516v, 793r-794; ASF., *Mediceo del Principato* 462, c. 302, 823; Baylos Albertaccio degli Alberti'ye ait örnek bir mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 488/A, c. 1068v.

⁵ "*la casa era nostra gia 40 anni ci rispose voi non ne dovevi uscire et lasarla*" 20 Nisan 1559 tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 271.

⁶ N. Sakaoğlu, *Elçilikler*, s. 150; Z. H. Tokay, *a.g.m.*, s. 379; R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 73; Pera Bağları Galata'ya nazaran çok daha sakin ve sağlıklı olmasından dolayı tercih edilmekteydi.

bulunduğu yerin Beyoğlu'nda olduğu göz önünde tutulursa¹, Floransalılara ait konsolosluk binasının da buraya yakın bir yerde olması gerektiği düşünülebilir.

Benedetto Dei 1466 yılında yaşanan bir olaydan bahsederken Floransa konsolosunun Pera'da bulunduğunu söylüyordu². İstanbul'daki yabancı gruplar genellikle sınırları duvarlarla çevrilmiş Galata'da oturuyordu. Kendi din adamlarının liderliğinde bir kilise veya havranın bulunduğu mahallelerinin çevresinde ya da çalıştıkları yerlerin yakınlarında cemaat halinde yaşıyorlardı³. XVI. yüzyılın ortalarında İstanbul'da bulunmuş olan gezgin *Nicolas de Nicolay* da duvarlarla üç bölüme ayrılan Galata'da Frenklerin bir kesimi oluşturduğu ve Pera'nın yüksek yerlerindeki bağlarda yabancı ulus mensuplarının meskûn olduğunu belirtiyordu. Ona göre, siyasî ve ticarî faaliyetlerini daha hızlı gerçekleştirebilmek amacıyla Fransız, Venedik veya Floransa elçileri İstanbul'da oturuyordu⁴. XVII. yüzyıla ait bir gözleme göre de Galata'daki bütün Frenkler, elçiliklerinin yakınlığı nedeniyle burada yaşıyordu⁵.

İstanbul'daki her topluluğun kendilerine özel yerlerde bir araya geldiği düşünülürse⁶ Floransalıların çoğunluğunun da diğer Hıristiyanlar gibi Pera'nın değişik yerlerinde yaşadığını söyleyebiliriz⁷. Zaten 1492 yılına ait yönetmeliğe göre, koloni komisyonuna üyelik Pera'da bir ticarethaneye sahip olunması şartına bağlanmıştı. Böylece imtiyazlı gurubun sayısı daha çok kazanç elde eden nüfuzlu kişilerle sınırlandırılmıştı. Bu gruba her türlü Floransa vatandaşı girebiliyordu⁸. Nitekim aynı dönemde İstanbul'da bulunan bir seyyah Galata'da sayıları bini bulan Venedikli ve

Ayrıca, geceleri Galata'da kapılar kapandığı için bayloslara günün her saatinde daha rahat hareket etme özgürlüğü sağlamaktaydı. Burada yerleşmenin diğer bir sebebi kaçak esirleri ve benzer kişileri yurt dışına çıkarmanın daha kolay ve rahat olmasıydı. Bunun gibi suiistimaller nedeniyle 1612-13 yıllarında Osmanlı idarecileri burada bulunan bütün Avrupalı temsilcilikleri hareketlerini daha yakından takip edebilecekleri İstanbul'a taşımakla tehdit etmişti. E. Dursteler, *a.g.e.*, s. 25-26.

¹ M. Pedani, *Bailo*, s. 73; M. Şakiroğlu, *Venedik Temsilcisi*, s. 48.

² “*le quale lettere furon prese al porto di Scio da Benedetto Dei Fiorentino, e mandare in Pera al Chonsolo Fiorentino nella presenza d'assai Merchanti.*” Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 259.

³ R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 71.

⁴ Metin And, *XVI. Yüzyılda İstanbul: Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993, s. 70.

⁵ R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 72-73.

⁶ Halil İnalıcık, “İstanbul: Bir İslâm Şehri”, Çev. İbrahim Kalm, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 79-81.

⁷ XVI. yüzyıl başlarındaki Galata'ya dair Venedik kaynaklı bilgilerde, Venedik baylosları ve Floransa elçilerinin dışında birçok Hıristiyan elçilerinin burada toplandığı bildiriliyordu. Bkz. Ennio Concina, *Il Doge e il Sultano; Mercatura, arte e relezioni nel primo '500 (Doç ve Sultan: 16. Yüzyıl Başlarında Ticaret, Sanat ve İlişkiler)*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Roma (t.y.), s. 111-12.

⁸ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343; M. Berza, *a.g.m.*, s. 149.

Floransalı tacirlerin kendilerine ait evlerde kaldıklarını gözlemlemiştir¹. Muhtemelen diğer temsilcilere verilen bir ayrıcalıktan yararlanan Floransa baylosları da arzuladıkları takdirde ailelerini yanlarına alabiliyordu. Baylos Albertaccio degli Alberti İstanbul'a ilk gelişinde yanında oğlu Antonio'yu da getirmiş, hatta Kanuni'nin huzuruna birlikte çıkmış ve uzun bir süre yanında tuttukten sonra Floransa'ya göndermişti². Floransalılara ait konsolosluk binası ve ticarethanelerin 1566 yılında sınır dışı edilmelerinden sonra nasıl bir akıbete uğradığına ilişkin şimdilik bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, XIX. yüzyıl başlarında Floransalıları temsil eden Toskana elçiliği 1848 yılında lağvedilişine kadar buradaki hizmetine devam etmişti³.

Koloni işlerinin yürütülmesine katkı sağlayan bir de komisyon bulunmaktaydı. Komisyonun başlıca görevleri arasında konsolos ve veznedarın harcamalarının denetlenmesinde görev alacak iki denetçinin seçilmesi vardı. Bu görevi ancak 200 akçelik bir ödeme karşılığında reddetme hakkını elinde bulunduran denetçilerin denetlemekle yükümlü oldukları görevlileri yargılama hakları olmadığı gibi denetlemelere dair raporları Floransa'ya göndermek zorundaydılar. Yargılama işini sadece Floransa'da bulunan yetkili makam yapabilmekteydi. İlerleyen yıllarda komisyon üyelerinin oyları üç kişiden oluşan bir temsilci seçimi ile sınırlandırıldı. Komisyonu temsil eden bu üç kişi konsolosluk harcamalarına karar verme yetkisiyle donatıldı. 1531 yılında yapılan düzenlemelerle bu üst komisyon da lağvedildi. Hesaplar artık denetimden geçmeden doğrudan Floransa'daki *Conservatori per il Levante*'ye teslim edilmeye başlandı⁴.

Komisyonun yönetmeliklerin düzenlenmesi konusunda da yetkileri vardı. Değiştirilmek istenen bölümler komisyonda gerçekleşen oylamanın ardından bazı aşamalardan geçerek yürürlüğe giriyordu. Değişikliklerin resmîyet kazanması da Floransa idaresinin onayıyla mümkün olabiliyordu. XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren konsolosun bu alandaki etkinliği artırılarak, yönetmelik değişikliğinde etkin olan tüccarlardan oluşan altı kişilik bir üst kurulun atanması yetkisi de kendisine veriliyordu. Söz konusu yönetmelikler genellikle Osmanlı idaresi ve diğer Osmanlı

¹ M. And, *a.g.e.*, s. 72.

² ASF., *Mediceo del Principato* 488, c. 113r.

³ İ. Ortaylı, *a.g.m.*, s. 307.

⁴ M. Berza, *a.g.m.*, s. 150.

tebaası ile yaşanabilecek muhtemel çekişmelerden mümkün oldukça uzak durmayı hedefliyordu. Buna yönelik bir tedbir olarak İstanbul'daki Yahudilerle ortaklıklar yapılması yasaklanarak alışverişin özellikle nakitle gerçekleştirilmesi isteniyordu. Peşin para ile ticaretin mümkün olmadığı durumlarda altı aylık zaman zarfını aşmamak kaydıyla kredilere de izin verilmiş, bu süre sonradan dört aya indirilmişti. Türklerle yapılacak alışverişlerde satışın Türk şahitlerin huzurunda yapılması zorunluluğu getirilmişti¹.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde kendilerinden çok güzel ve zengin kişiler² olarak bahsedilen Floransa kolonisinin üyeleri cemaatin idarî işlerinin tamamen dışında bırakılmış değildi. Osmanlı Devleti ile Floransa arasında ticaretle uğraşan, meyhane işletmeyen ve kanun kaçağı olmayan 24 yaşını doldurmuş her Floransalı oy hakkına sahipti. Her şeyden önce üyelerin bayloslarına tam itaatleri ve saygı duymaları zorunluydu. Bir gün önceden haber vermeleri koşuluyla baylosla görüşebilmek ve ona eşlik edebilmek hakkına sahiptiler. Bütün Floransalıların çalışmalarının yasak olduğu büyük kutlamalara ve dinî bayramlara katılmaları gerekirdi. Böyle günlerde koloni üyelerinin kendilerine tahsis edilen San Michele Kilisesi'ne giderek akşam âyinlerine katılmaları gerektiği gibi, görevli rahibe bir akçelik sadaka vermek zorunlulukları da vardı. Koloninin koruyucusu San Giovanni Battista Bayramı'nda toplu halde ibadet etmek ve günah çıkarmakla yükümlüydüler. Yapılan merasimler önceden ayarlanarak bunun için bir yönetici seçilirdi³.

Floransa idaresi tarafından böyle günlere çok önem verildiği yönetmeliklerden anlaşılmaktadır. Söz konusu özel günlere ilişkin ilgi çekici bir kutlamanın izlerine 1524 yılında rastlamaktayız. Aynı yılın kış mevsiminde düzenlenen kutlamada Floransalılar ve Venediklilerin bir araya geldiklerini görmekteyiz. İstanbul'daki Venedik görevlisi Carlo Zen'in aktardığına göre, Floransalılara ait baylosluk evinde gerçekleştirilecek olan ve düzenlemeleri Floransalıların yaptığı kutlamaya yaşlı Venedik baylosu da davet edilmişti. Fakat baylos, etkili olan vebadan çekindiği ve bütün gece ayakta durmak

¹ M. Berza, *a.g.m.*, s. 151; 1580'lere kadar Osmanlı topraklarındaki ticarete kredi veya takas usulü oldukça yaygın olarak kullanılmaktaydı. Krediler 4, 6 ve 1 yıl vadeyle ödenecek şekilde yapılmaktaydı. Muhtemelen bu ihtiyaçtan dolayı Floransalılar da yönetmeliklerine kredi ile alışverişin sınırlarını belirleyen uygulamalar koymuşlardı. Konu için bkz. H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 257.

² C. Coco, *a.g.m.*, s. 676.

³ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII; F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 47.

istememediği için davete katılmak istememişti. Ne var ki, çoğunluğu tüccar olan davetlilerin ısrarlarına fazla dayanamamıştı¹. Floransalıların o sıradaki baylosu, muhtemelen I. Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında görev yapan Giuliano de' Pitti olmalıdır².

Floransalıların düzenledikleri kutlamalara İtalyanlar dışında bazı Türkler ve Pera'da yaşayan seçkin kimseler de davet edilmişti³. Galata'da bir araya gelen İtalyanlar, bazı Türk beyleri ve diğer yüz altmış kişi ile birlikte harekete geçen kortej, Peralıların meraklı bakışları arasında Alvisse Gritti'nin evine doğru yürüyüşe geçmişti. Kutlamaların yapılacağı Floransa konsolosluk evine geçilmeden önce çok gösterişli elbiseler giyinmiş olan Floransalılar da gruba katılmıştı. Kutlama salonunun girişinde saraydan getirilen dört müzisyen çeşitli çalgılar çalmaktaydı. Duvarları altın bir hilâl, güneş ve ay ile dekore edilmiş salonun bir köşesindeki masada Venedik baylos vekili ile Alvisse Gritti oturmaktaydı. Salonun bir tarafında İtalyanlar toplanmışken Türkler, Pera'dan gelenler, Dubrovnikliler ve Rumlar diğer tarafta yerlerini almıştı. Diğer salonda ise 200 *Perote* kadın ile birlikte sayıları 300'ü aşan bazı davetliler için ayrı bir masa daha hazırlanmıştı. Kutlama için gösteriler bile önceden ayarlanmıştı. Bunlar arasında en ilgi çekici olanı ise çengilerin gösterisi olmuş⁴ ve eğlence şafak sökene kadar devam etmişti. Verilen bilgilere göre daveti düzenleyen Floransalılar oldukça zengin kişilerdi ve sık sık bu gibi faaliyetlerde kendilerini göstermekteydi⁵.

İstanbul'daki Floransa vatandaşlarının konsolosluklarına ödemek zorunda oldukları bazı vergiler de vardı. Özellikle, 1.000 akçe değerindeki her brokar ve ipekli kumaş parçası için bir akçe olmak üzere, kendilerine ait bütün mallardan belli bir vergi

¹ C. Coco, *a.g.m.*, s. 676; Krş. B. Turan Özkaya, *a.g.m.*, s. 49.

² Baylosa gönderilen 9 Temmuz 1523 tarihli bir mektup için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 272, 345.

³ Halbuki Ortaylı, Osmanlı idarecilerinin Tanzimat'a kadar yabancı elçilikler tarafından düzenlenen bu tür balo ve törenlere katılmadığından bahseder. Bkz. İ. Ortaylı, *a.g.m.*, s. 306.

⁴ Carlo Zen akşam saatlerindeki gösteriyi şöyle betimler: “4 saatlik akşam yemeğinden sonra tabaklar kaldırılıp zengiler geldi. Bunlar kabiliyetli güzel Türk kızlarıydı; İlk olarak bazı enstrümanlar çalıp şarkılar söylediler ve daha sonra birçok yönden şehvet veren dansları başladı. Başlarıyla hareketler yapıyor kollarını sallıyor ve dudaklarını oynatıyorlardı. Bazen omuzlarına, bazen çene hizasına ve bazen de arkalarına düşen saçlarını sallıyorlardı. Ellerindeki zilleri zarafetle şakaklarına kaldırıyorlardı. Bu hareketlerle birlikte güzel sesler çıkarıyorlardı. Bazı doğu ezgileriyle kendilerini gerekerek muhteşem taklalar atıyorlardı: Geriye doğru hızlıca hareketleri görmeye değerd. Bunlar mermeri eritebilecek hareketlerdi ve inanın bana, sadece gençlerinkini değil ayrıca görebildiğim daha yaşlı Alp Dağlarının tepesindeki karları bile eritebilirdi. Bu bilhassa kadınların güzelliği ve elbiselerinin küçük ve darlığı hatta o kadar ki onların bütün mahrem yerlerinin hissedilebilmesinden dolaydır. Ne kadar güzel bir manzara olduğunu hayal edebilirsin.” Bkz. C. Coco, *a.g.m.*, s. 676; B. Turan Özkaya, *a.g.m.*, s. 49-50.

⁵ C. Coco, *a.g.m.*, s. 676.

öderlerdi. İstanbul'a varıştan itibaren iki ay içinde ödenene vergiyi İstanbul dışında Edirne, Gelibolu ve Bursa'da bulunan mağaza sahipleri de ödemekle yükümlüydü. İstanbul'a gelen ve buradan ayrılan bütün Floransalılar her geliş-gidişlerinde konsolosluga 8 veya 10 akçe öderdi. Ancak bu miktar 40 akçeyi geçemezdi. İstanbul'da buldukları süre içerisinde sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeyen tacirler şehirden ayrılamazdı¹. Tacirlerin Osmanlı topraklarında kiraladıkları binalar ve ücretleri hakkında bilgi bulunmamaktadır².

Söz konusu merkez genellikle İstanbul olmuştur. Floransalılar İstanbul dışındaki Osmanlı şehirlerinde hiçbir zaman Venedik benzeri gelişmiş bir konsolosluk ağı oluşturamamıştır³. Gerek yönetmeliklerde gerekse arşiv vesikalarında konsoloslukların varlığına ilişkin veriler de bulunmamaktadır. Venedik temsilcilikleri Osmanlı Devleti'nin birçok köşesine dağılmışken, İstanbul ve Pera dışında Floransalıların yerleştikleri diğer büyük merkezler arasında sadece Bursa ve Edirne ön plana çıkmıştır⁴. Arşiv vesikalarına yansımaya da, ilk dönemlerde bu şehirlerden başka Gelibolu, Sofya ve Rodos'ta⁵ Floransalılara ait ticarethaneler ve konsolosluklar bulunduğu bilinmektedir⁶. Bununla birlikte, henüz Osmanlı idaresine geçmeden önce bazı kimselerin de bir süre için Floransa konsolosu olarak hareket ettiklerine daha önce değinmiştik. Mesela, 1460'ların sonunda Barnabò Patteri isimli bir kimse Sakız adasında Floransa konsolosu olarak görev yapmıştı⁷. Nitekim Benedetto Dei 1460'larda

¹ G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIII-XLIV, 319-20, 349; F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 47; A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 146; Bilindiği gibi ahidnâme sahibi yabancı uyruklular % 2.5 oranında konsolos veya "beylağ" hakkı şeklinde tabir edilen vergilerini kendi temsilcilerine ödemek zorundaydılar. Bkz. H. İnalçık, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 65; Bilindiği gibi ahidnâmeler gereğince kendi milletine mensup hiçbir gemi baylostan izin almadan Türkiye'deki limanlardan ayrılamazdı. Bkz. H. İnalçık, *İmtiyâzât*, s. 246.

² G. Müller, *a.g.e.*, s. XLIV.

³ Venedik'in Akdeniz'de sahip olduğu konsolosluklar ve özellikleri için bkz. Suraiya Faroqhi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedikliler (1600-1630)", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven-Özgür Türesay, İstanbul 2004, s. 56-58; Eric. R. Durseteler, *The Bailo in Constantinople*, s. 5; M. Z. Köse, *Venedik*, s. 40-50; XVI. yüzyılın sonlarından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar Kıbrıs Adası'nda mukim bazı Venedik konsolosları (*baylosları*) ve Osmanlı mahkemesine yansıyan davalarına ilişkin bkz. M. Akif Erdoğan, "The Servants and Venetian Interest in Ottoman Cyprus in the Late Sixteenth and the Early Seventeenth Centuries", *Quaderni di Studi Arabi, Veneziani in Levante Musulmani a Venezia*, Supplemento al n. 15 (1997), s. 97-120.

⁴ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 344.

⁵ XV. yüzyılda Floransalıların Rodos'la münasebetlerine dair belgeler mevcuttur. Örneğin bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 204, 205, 218, 220, 236; Ayrıca bkz. Michael E. Mallett, *a.g.e.*, s. 113-14.

⁶ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 286.

⁷ G. Müller, *a.g.e.*, s. XXVI, 207; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 345.

İstanbul, Rodos, Sakız, Pera, Bursa, Gelibolu, Selânik ve Edirne gibi yerleşim merkezlerinde Floransa konsoloslukları olduğundan bahsetmiştir¹.

XVI. yüzyılda Sakız Adası'ndaki görevi Floransalı idarecilerin konsolos olarak hitap ettikleri Niccolò Giustiniani üstlenmiş görünmektedir. Giustiniani'nin Floransalı tacirler ve İstanbul'daki Floransa baylosu ile sıkı münasebetleri bulunmaktaydı. Ayrıca doğrudan mektuplar yazdığı Floransa Dukası adına Osmanlı Devleti ile muhtelif konularda ilişkiler kurmuştur. Floransalı idareciler de onun Osmanlı başkentindeki etkinliğinden faydalanmışlardı². Aynı tarihlerde Niccolò Garibaldi isimli bir kişi daha Sakız adasının Floransa konsolosu olarak karşımıza çıkmaktadır³. XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarındaki diğer Floransa konsoloslukları ise Avlonya ve Dubrovnik'te oluşturulmuştur⁴.

Floransa kolonisinin yönetmeliklerini inceleyen yegâne araştırmacı olan Berza'ya göre, gerçekleştirilen uygulamalar Floransalı idarecilerin İstanbul'daki vatandaşları üzerinde kurduğu sıkı denetimin bir sonucuydu. XV ve XVI. yüzyıllarda Floransalıların koloniden bağımsız bir yaşama sahip oldukları ileri sürülemez de, kuralların uygulayıcısı olarak gönderilen baylos vasıtasıyla Floransa ile ilişkilerin daimi olduğu söylenebilir⁵. Böylece, Floransalı idarecilerin Osmanlı Devleti'ndeki menfaatlerini devam ettirme politikası yanında, İstanbul'daki vatandaşlarının sosyal ve dinî hayatına da nüfuz eden bir uygulama anlayışı karşımıza çıkmaktaydı. Bu nedenle İstanbul'da bulunan Floransalıların bireysel bir özgürlüğe sahip oldukları düşünülemezdi. Bu eksiklik ise tacirlerin kendilerini ilgilendiren kararlara oylama usulü ile kısmi iştirakleriyle giderilmeye çalışılmıştı. Diğer yandan Floransa'ya ait yönetmeliklerdeki maddelerin birçoğunun Venediklilerin uygulamaları ile örtüştüğünü belirtmekte fayda vardır⁶. Mevcut bilgiler ışığında, İstanbul veya başka bir şehirdeki Floransalıların sosyal hayatlarına dair çıkarımlar büyük ölçüde eksik kalsa bile yönetmelikler birçok konuda fikir yürütmeye yardımcı olacak niteliktedir.

¹ F. Pagnini, *a.g.e.*, s. 240.

² Giustiniani'nin 3 Mayıs 1558 tarihinde İstanbul'daki Floransa baylosuna yazdığı mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 471, c. 202; Giustiniani'nin Floransa konsolosu olarak Duka I. Cosimo'ya yazdığı bazı mektuplar için bkz. ASF., *Mediceo del Principato*, 487/A, c. 700; ASF., *Mediceo del Principato* 488, c. 113; Floransalı esirlerin kurtarılmasına ilişkin konsolosa ait örnek bir mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 487, c. 249.

³ ASF., *Mediceo del Principato* 471, c. 201.

⁴ ASF., *Consoli del Mare*, No 9, c. 2r; Bernardo Rucellai isimli Floransalı bir memur 1505 yılında Avlonya'ya Floransa emini (konsolosu) olarak tayin edilmişti. Bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 342.

⁵ M. Berza, *a.g.m.*, s. 154.

⁶ Krş. M. Pedani, *Venetian consuls*, s. 8 vd.

III. BÖLÜM

OSMANLI-FLORANSA TİCARETİ

A. FLORANSA'YA BAŞEDİLEN AHİDNÂMELER VE ÖZELLİKLERİ

I. Floransa Ahidnâmeleri

Ortaya çıkışı Türkiye Selçukluları dönemine kadar uzanan imtiyazların¹ Osmanlılar döneminde İtalyanlara verilen ilk örnekleri XIV. yüzyılın ortalarından itibaren başlamaktadır². İlk defa Cenevizliler tarafından elde edilen ahidnâmelerin benzerleri daha sonraları Venedik'e verilmiştir³. Floransa, bu iki devletten sonra ahidnâme verilen üçüncü İtalyan devleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Floransalılar ilk

¹ Mentеше Beyleri 1403 ve 1414 yıllarında Venedik Cumhuriyeti ile iki ticaret antlaşması imzalamıştır; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 82.

² Ahidnâme hakkında bkz. Mustafa Fayda, "Ahidnâme", *TDVİA.*, C. I, İstanbul 1988, s. 535-536; Ahidnâmeler İslam hukukunda şeyhülislamın onayı alınarak harbî devletlere bahşedilmiş emânlar olarak da kabul edilmektedir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnâme", *TDVİA.*, C. I, İstanbul 1988, s. 536-540; H. İnalçık, *İmtiyâzât*, s. 245-46; Aynı yazar, *İmtiyâzât*, EI, s. 1179; Arap ülkelerinde *kitâb amân* ya da *marsûm* denen ahidnâme, Latince *şartlar*, *fasullar* ve *maddeler* kelimeleri ile karşılanmıştır. Fransızca'ya *capitulation* olarak geçen kelimenin genellikle "teslim olma" manasına geldiği doğru değildir. İfadenin bu şekilde yorumlanması antlaşmaların XVIII. yüzyıldan itibaren iki taraflı olarak akdedilmesinden sonra başladığı söylenebilir. Bkz. H. İnalçık, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 60; Ahidnâme yerine kullanılan *capitula* kelimesi Osmanlı belgelerinde de (فیتوله) imlasiyla aynı manada kullanılabilmekteydi. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri*, s. 204; Suraiya Faroqhi, "Before 1600: Ottoman Attitudes Towards Merchants from Latin Christendom", *Turcica*, 34 (2002), s. 75; Ayrıca bkz. Edhem Eldem, "Capitulations and Western Trade", Ed. Suraiya N. Faroqhi, *The Cambridge History of Turkey*, Vol. 3, *The Later Ottoman Empire, 1603-1839*, Cambridge University Press, 2006, s. 283-335; Yutaka Horii, "Capitulations and Negotiations: The Role of the Venetian Consul in Early Ottoman Egypt", *Mediterranean World*, Vol. XIX (2008), s. 207-216.

³ Ahidnâmelerin tarihi seyri için bkz. H. İnalçık, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 66-76; Venediklilere verilen ahidnâmelerin ve yapılan antlaşmaların daktilo edilmiş yayınları için bkz. Aldo Gallotta, "Il trattato turco-veneto del 12 Gennaio 1482", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 219-235; Mahmut H. Şakiroğlu, "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. III, Ankara 1983, s. 1559-1569; 1482, 1513, 1517 ve 1521 tarihli ahidnâmeler için bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 39-54; 1540 tarihli Venedik ahidnâmesi için bkz. Aynı yazar, *Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri*, s. 121-128; Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, Marmara Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995; Hans P. A. Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahd-names. Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments Together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, I/2 (1998), s. 1-698; 1521 yılına kadar Venedik'e verilen bazı ahidnâmelerin muhtevası ve özellikleri için bkz. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Doju ve Leh Kralına Verilen Bir Kısım Ahitnamelerin Şekil ve Muhteva Bakımından Taşdııkları Önem ve Tarihî Gerçekler", *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara 1973, s. 473-483.

ahidnâmelerini II. Mehmed döneminde almayı başarmış ve II. Selim'e kadar bunların tecdidine muvaffak olmuşlardır¹.

Heyd'e göre, II. Mehmed tarafından Floransalılara verilen ilk ahidnâmenin tarihi 1463 yılında başlayan Osmanlı-Venedik savaşının öncesinde olmalıdır. Nitekim Floransalıların Osmanlı topraklarında ödeyecekleri gümrük vergilerinin “*Venediklilerin ödediği gibi*” belirlenmesi ahidnâmenin verildiği tarihte Venediklilerin de henüz yürürlükte olan bir ahidnâmeye sahip olduklarını düşündürüyor. Bu nedenle Floransa'nın bu ayrıcalıkları 1460-1463 yılları arasındaki bir dönemde elde ettiği ileri sürülür². Ancak Floransa hâkiminin elde ettiği kapitülasyon nedeniyle II. Mehmed'e gönderdiği 8 Haziran 1469 tarihli teşekkür mektubu³ Heyd'in verdiği tarihleri desteklemez. Eğer mektubun gönderilmesinde gecikme yaşanmadıysa, ahidnâmenin veriliş tarihinin 1460-1469 yılları arasındaki bir dönemde olduğunu kabul etmek gerekir. Muhtemelen sonraki ahidnâmelerin esasını da günümüze ulaşmayan bu ilk ahidnâme oluşturmuştur.

Floransa ahidnâmelerinin orijinal metinlerine Türkiye'deki arşivlerde rastlanamamıştır. Bununla birlikte, günümüze ahidnâmelere ait iki adet kopya bulunmaktadır. Bunlardan birisi Osmanlıca diğeri ise İtalyanca'dır. Bu ahidnâmelerin 1499 tarihli İtalyanca kopyası Floransa Devlet Arşivi'nde⁴ muhafaza edilirken, evâhir-i Muharrem 934 (17 Ekim 1527)⁵ tarihine ait Osmanlıca sureti Feridun Bey'in *Münşeat*'inde yer almaktadır⁶. Bunların yanısıra, Osmanlı Devleti ile Floransa Dukalığı arasında ilişkilerin tamamen koptuğu 1566 yılından sonra 1574, 1578 ve 1598'de üç defa barış yapma ve eski ahidnâmeyi yenileme girişimlerinde bulunan Floransa Grandukaları eski ayrıcalıkların değiştirilmiş veya genişletilmiş birer kopyalarını da

¹ H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 322.

² Bunun için bkz. F. Babinger, *Spätmittelalterliche fränkische*, s. 7; Benedetto Dei'nin verdiği bilgileri göz önünde bulunduran Heyd, antlaşmanın 1460 veya 1461 tarihinde gerçekleştiğini kabul eder. Bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 336; Ayrıca bkz. A. Miltitz, *a.g.e.*, s. 144; N. Sousa, *a.g.e.*, s. 53.

³ G. Vedovato, *a.g.m.*, s. 186.

⁴ ASF., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 1r-2v; Ayrıca bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 93-95.

⁵ Bazı çalışmalarda ahidnâmenin tarihi farklı olarak 1563 olarak verilmiştir. Bkz. V. L. Mênage, “On the Constituent Elements of Certain Sixteenth-Century Ottoman Documents”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 48, No. 2 (1985), s. 303; Heyet, *a.g.e.*, II, s. 1072-73; Aynı şekilde bkz. Ayrıca bkz. Heyet, *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. III, İstanbul 1959, s. 1368

⁶ Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 395-96; Ayrıca bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 455, dpn. 5; H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 320-22, 353; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 119-22.

elçileri vasıtasıyla Divân'a sunmuşlardı. Ancak, sözü edilen barış müzakereleri hiçbir zaman olumlu sonuçlanmadığı için bu taslak metinler sadece genel özellikleri bakımından ele alınacaktır.

İki devlet arasındaki ticarî ilişkileri düzenleyen yegâne Türkçe ahidnâme sureti I. Süleyman dönemine aittir. Feridun Bey'de geçen “*merhûm ceddîm Sultan Bâyezid Han ve merhum babam Sultan Selim Han tâbe'allahu serahuma ile olan sulh u salâh mucibince tecdîd-i ahd olunmasın talep itdikleri ecluden*”¹ şeklindeki ifade ahidnâmelerin bundan önce iki defa yenilendiğini göstermektedir. Bu konuda farklı tarihlere ait belge ve bilgilerde ahidnâmelerin bahşedildiğini doğrulayan başka ibarelere rastlamak da mümkündür. Sayıları pek fazla olmayan Osmanlıca arşiv vesikalarında bu duruma atıfta bulunan “*Flordinlü ile olan ahidnâme mücebince*”² veya “*ahidnâme-i hümayûna mugayir kimesneye iş itdirmeyesiz*” şeklinde ifadelerle rastlamaktayız³. İlk ifadeye ait Osmanlıca belgenin 1501 yılına ait olduğu göz önünde bulundurulursa, iki devlet arasındaki en eski antlaşmanın II. Bayezid döneminde akdedildiğine şüphe kalmamaktadır. Bununla birlikte 1698 yılında İzmir kadısına yazılan bir buyrukta, I. Süleyman zamanında Floransalılara bir ahidnâme bahşedildiği ve ahidnâme ile birlikte İstanbul'da bir konsolos buldurmaya hak kazandıkları açıkça belirtilmektedir⁴. Böylece 1527 tarihli ahidnâme, II. Bâyezid ve I. Selim'in Floransa beylerine, Venedikliler gibi bir baylos idaresi altında Galata'da bir topluluk oluşturma fırsatını verdiğinin diğer bir kanıtını oluşturmaktadır⁵.

Floransa'ya ait arşiv vesikalarında sık sık atıfta bulunulan imtiyazlarla ilgili belgelere gerek İstanbul gerekse Floransa'da bulunan arşivlerde rastlanılmaması oldukça dikkat çekicidir. İnalçık'ın ifade ettiği gibi, Floransalıların böyle bir ayrıcalığa sahip olmadan II. Mehmed döneminden itibaren Osmanlı topraklarında ticaretle meşgul

¹ Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 395.

² İlhan Şahin-Feridun Emecen, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm: II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994, hk. 77/276.

³ BOA., KK 74, s. 333.

⁴ “*Sultan Süleyman Han tâbe serahu zaman-ı şeriflerinde İspanya ve Portukal ve Ankona ve Çeçilya ve Filorentin ve Katalan ve cümle Flandre ve sair harbî tüccar taifesi memâlik-i mahrusese bey' ü sıra için gelüb gitmeğe ahid-nâme-i hümayûn verilüb ve ol ahid-nâmede konsolos nasb edeler deyü mukayyed olup..*” Evâil-i Zilkâde 1109 (11-21 Mayıs 1698) tarihli belge için bkz. Necmi Ülker, “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticarî Problemlerle İlgili Belgeler”, *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIV/18 (1989-1992), s. 301.

⁵ H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 322.

olmaları mümkün değildi¹. Zaten henüz 1460'ların başında İstanbul'da görev yapan Floransalı baylosların mevcudiyeti bu durumu destekler niteliktedir. Diğer bir nokta ise 1527 yılına ait olduğu ileri sürülen ahidnâmenin tarihine ilişkindir. Konuya ilk defa dikkat çeken Grignaschi, Feridun Bey tarafından nakledilen belgede Kanunî'nin hükmettiği ülkeler ve topraklar sıralanırken mevcut ahidnâmenin tarihinden daha sonra ele geçirilmiş olan bazı şehir ve ülkelerden de bahsedildiğine işaret etmektedir. Bilhassa söz konusu tarihten sonra fethedilmiş olmasına rağmen, Bağdat ve Yemen'in 1527 tarihli ahidnâmede Osmanlı toprakları içinde gösterilmesi haklı olarak şüphelere neden olmuştur².

Bununla birlikte, Floransa elçilerinin kendilerine verilen ahidnâmeyi yenilemek üzere 1538'de Osmanlı başkentinde görüldüğü bilgisi³ mevcut ahidnâmenin bu tarihe ait olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Hatta 1562 yılında İstanbul'a gelen elçinin II. Bâyezid ve I. Selim dönemlerinde verilen ahidnâmeleri yenilemeye muvaffak olduğu da ileri sürülmüştür⁴. Şimdilik şüphelerimizi giderecek bilgi ve belgelerden mahrum olduğumuz için, son ahidnâmenin I. Süleyman dönemine ait olduğunu söylemekle yetinebiliriz. Ancak gerek 1499 gerekse 1573 yıllarına ait ahidnâmelerin Münşeât'ta yer alan kopya ile birebir uyuşması Türkçe ahidnâme suretinin doğruluğunu teyit etmektedir.

Bu durumda Floransa'ya verilen ahidnâmeleri II. Mehmed döneminden başlatmak gerekmektedir. İlk defa Fatih döneminde bir ahidnâmeye sahip olan Floransalılar, daha sonra sırasıyla II. Bâyezid, I. Selim ve son olarak I. Süleyman dönemlerinde ahidnâmeleri yenilemeyi başarmışlardır. Esas olarak 1460'lar, 1499, 1513 ve 1527 tarihli ahidnâmelerin sadece ikisinin suretleri günümüze ulaşmıştır. Türkçe ve İtalyanca olmak üzere farklı tarihlerde iki ayrı dilde kaleme alınmış olan kopyaların bazı değişikliklere rağmen gerek içerik gerekse özellik bakımından büyük ölçüde örtüşüğünü belirtmekte fayda vardır.

Bu suretle, Türkçe veya İtalyanca orijinal ahidnâme metinlerinin Floransa'da bulunamaması 1566 yılında yaşanan olaylarla ilgilidir. Bu tarihe kadar Osmanlı Devleti

¹ H. İnalcık, *Ottoman Galata*, s. 319; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

² M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 110.

³ Hammer, *a.g.e.*, V, s. 1450; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 455; M. T. Gökbilgin, *Kanuni*, s. 94.

⁴ Hammer, *a.g.e.*, VI, s. 1740; İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, II, s. 455-456.

tarafından Floransalılara verilen ahidnâmelerin ve yapılan yazışmaların orijinalleri, gerekli durumlarda daha hızlı işlem yapılabilmesi için İstanbul'daki baylosluk evinde yer alan bir “sandık” içinde saklanmış olmalıydı. Nitekim 1568 yılında Avusturya'ya bahşedilen ahidnâmede böyle durumlar için, “ki lazım oldukda kendülerde buluna” şeklinde bir ifade yer almaktaydı¹. Öyle ki, XV. yüzyıldan itibaren İstanbul'a gelen bütün Floransa elçilerine dönüşlerinde Floransa'da bulunmayan antlaşma metinlerinin orijinallerinin, bu mümkün değilse Türk yönetimi tarafından iki dilde onaylanmış veya en azından Grekçe yazılmış birer örneğini Floransa'ya getirmeleri yönünde emirler verilmekteydi². Sözü edilen sandığın, Floransalıların apar topar sınır dışı edilmeleri esnasında yaşanan kargaşada zarar görmemesi için baylos Albertaccio degli Alberti tarafından Zoccolanti Rahipleri'nin İstanbul'daki Manastır'ına bırakılmıştı. Zaten 1574 yılında başlatılan görüşmeler esnasında Floransa Grandukası tarafından rahiplere yazılan gizli bir mektuptan sandığın hâlâ Manastır'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti ile müzakerelerde kullanılmak üzere orijinal metinleri görmesi gereken Floransa elçisi Lodovico Canacci'nin bunu başarıp başaramadığı veya sandığın akıbeti hususunda başka bir bilgi bulunmamaktadır.

Diğer yandan, sandığın korunup sonraki yıllarda Floransa'ya götürüldüğü düşünülse bile, herhangi bir antlaşma metninin veya Osmanlı Sarayı ile Floransa konsolosluğu arasındaki yazışmaların günümüze ulaşmamış olması başka ihtimalleri düşündürmektedir³. Bu da sandığın İstanbul'dan hiç çıkarılmadığı ve burada muhafaza edildiğidir.

Bizleri iki devlet arasındaki ticarî faaliyetleri düzenleyen bir ahidnâmenin varlığından ilk haberdar eden Francesco Pagnini'dir. XVIII. yüzyılda yayınladığı eserinde Pagnini, Doğu ticaretiyle ilgilenen Cancellaria dell'Arte della Lana tasnifinde muhafaza edilmekte olan kapitülasyon taslağının başında Ser Tommaso Petrini'nin notuyla “*Büyük Efendi (Gran Signore) tarafından Floransalılara verilen ve Lingua*

¹ M. Girgnaschi, *a.g.m.*, s. 113, dpn. 21.

² II. Bâyezid'e gönderilen elçiler Andrea de' Medici ve Geri Risaliti'ye verilen talimatlarda bu durum önemle vurgulanmaktaydı. Bkz. Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 242-244; S. Camerani, *a.g.m.*, s. 85; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 113; S. Fisher, *a.g.e.*, s. 64; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 342-343.

³ Camerani, İstanbul'a gönderilen elçilerden orijinalleri talep edilen bu ahidnâmelerin parça parça Floransa'ya götürülmeleri esnasında kaybolmuş olabileceğini ileri sürmektedir. Bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 85.

Franca'ya çevrilen son imtiyazların bir kopyası” yazısı yer almaktadır¹. 1573 yılında bu ahidnâmeye eklenmesi düşünülen madde, daha önce gördüğümüz üzere, 1574 yılında girişilen müzakerelerde gerginlikler yaşanmasına neden olan St. Stephen Tarikat kadırgalarının faaliyetleri ile ilgiliydi.

Bununla birlikte, dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da adı geçen Tommaso Petrini'dir. İki ülke arasındaki antlaşma metinlerini inceleyen Camerani bu isme âşina olmadığı veya onun hakkında bilgi sahibi olmadığı için kendisine çok değinmediği gibi yorum da yapmamıştır. Bununla birlikte, aynı kişi Pagnini tarafından 1455-1460 yılları arasında bir döneme tarihlenen ahidnâme suretinin 1499 yılında Geri Risaliti vasıtasıyla elde edilen ve 1500 yılında kopya edilen ahidnâmeye dayanak olduğunu düşünmektedir. Fakat, II. Selim döneminde hazırlanan taslak metnin 1513 yılında verilen ahidnâmenin kopyası olduğunu ileri sürerken yanılmaktadır². Nitekim Pagnini tarafından yayımlanan metnin başında adı geçen kimsenin 1550'lerde İstanbul'da yaşadığı ve baylos sekreterliği yaptığını göz önünde bulundurursak, bahsi geçen suretin büyük ihtimalle 1527 yılına ait son ahidnâmeden kopya edildiğini söyleyebiliriz. Camerani, 1527 yılına ait Türkçe ahidnâme suretinin varlığından haberdar olmadığı için metni ancak 1513 yılında imza edilen metne kadar götürebilmiştir. Ayrıca 1573 yılında hazırlanan taslak metnin de Floransa'ya bahşedilen son ahidnâme örnek alınarak hazırlandığı kabul edilmelidir. Böylece Feridun Bey tarafından nakledilen ahidnâme suretinin incelenmesi sırasında İtalyanca metne bakmak da konuya açıklık getirecektir.

Diğer yandan 1527 yılına ait ahidnâmenin ne şekilde ve hangi Floransa görevlileri tarafından müzakere edildiği konusunda şimdilik yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak ahidnâmenin başında müzakereler için gönderilen Floransa elçisinin ismine dair farklı yazımlar mevcuttur. Bâyezid Devlet Kütüphanesi'nde bulunan *Münşeât*'de isim “*Getöri Girad*” (کتوری کراد)³ imlâsıyla yazılmışken, aynı isim eserin H. 1265/1849 yılına ait İstanbul baskısında “*Götro/Kötro Girda*” (کوترو کرادا) şeklinde kaleme almıştır⁴. İtalyan araştırmacı Grignaschi çalışmasında ismi “*Kötri/Götri*

¹ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 281-282; Ayrıca bkz. S. Camerani, *a.g.m.*, s. 85; G. Müller, *a.g.e.*, s. 496-497.

² S. Camerani, *a.g.m.*, s. 86-88.

³ Ahidnâme metni için bkz. H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 353.

⁴ Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 395; Uzunçarşılı ismi “*Gütrokerda*” olarak okumuştur. Bkz. Aynı yazar, *a.g.e.*, II, s. 455, dpn. 5.

*Girad*¹ olarak verirken, makalesinin sonunda yayımladığı ahidnâmede “کتوری کراد” şeklinde nakletmiştir. Bununla birlikte yazar, ismin “*Kötri*” ve “*Girad*” olarak ayrı ayrı okunması gerektiğini ileri sürmüştür. Öte yandan, daha makul bir yaklaşımla Osmanlı kâtiplerinin yazımıyla değişime uğrayan Girad isminin aslında 1531 yılında baylos olarak göreve başlayan Luigi di Francesco Gherardi, Götri/Kötri’nin ise 1524 yılında baylos olan ve adı geçen antlaşmayı imza eden Giovanni di Rodolfo Lotti olabileceği varsayımında bulunmuştur².

Bize göre, Grignaschi’nin iddia ettiği gibi, metinde geçen isimler iki farklı kişiye değil Luigi Gherardi’ye işaret etmektedir. Çünkü eğer yazım hatasından kaynaklanmıyorsa, farklı kişilerin isimleri arasında bir bağlaç olması gerekirdi. Nitekim Floransa kolonisine ait yönetmeliklerde sık sık vurgulandığı gibi, Floransa bayloslarının Osmanlı idarecileri ile ahidnâme temin etmek veya bunları yenilemek gibi bir görevleri de vardı. Gherardi ayrıcalıkların elde edildiği tarihte baylos olmasa da, bu göreve gelmeden önce resmî bir vazifeye İstanbul’a gönderilmiş olması mümkündür.

¹ M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 109.

² M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 109, dñn. 13, 119.

II- Ahidnâmelerin Özellikleri

Ahidnâme metninin özelliklerince bakacak olursak, aslında Floransa idarecileri tarafından talep edilen ahidnâmelerde sıklıkla “*Venedikliler gibi*” veya “*Venediklilerin ... gibi*” ifadelerine rastlamak mümkündür. Kuşkusuz Osmanlı Devleti nezdinde ayrıcalık isteklerinde bulunan diğer Hıristiyan devletler genellikle gelişmiş Venedik diplomasisi ve yazışmalarını takip etmekteydiler. Buna karşılık, Floransalıların XV. yüzyılın sonlarında Memlûk Sultanı Kayıtbay’dan almayı başardığı 1498 tarihli ticaret imtiyazında çoğunlukla, 1442 yılında elde ettiği ayrıcalıkla aynı topraklarda uzun süredir ticaret yapan Venedik antlaşması örnek alınmıştır¹. II. Bâyezid tarafından kendilerine bahşedilen ahidnâmeden sadece bir yıl önce elde ettikleri ve benzer birçok ayrıcalığın yer aldığı Memlûk-Floransa antlaşması ile birlikte 1482 yılında Venedik’e verilen ahidnâmede yer alan maddelerin karşılaştırılması² mevcut Floransa ahidnâmelerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Muhtemelen II. Mehmed döneminde verilen ahidnâmenin tecdidi olan 1499 tarihli İtalyanca ahidnâmenin sonunda “*al millesimo novecento cinque, et al fine del mese quinto, in Andrinopoli*”³ yani Hicri olarak “*dokuz yüz beş yılı beşinci ayın sonu, Edirne*” yazısı yer almaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda gözden kaçmış gibi görünen bu ufak ayrıntı oldukça önemlidir. Zira ahidnâmenin tam verilmiş tarihini göstermesi bakımından önemlidir. Muhtemelen miladi tarih yerine kopya edilen orijinal Osmanlıca metinde kullanılan hicri “*selh-i Cemâzie’l-evvel 905*” tarihinin karşılığı gibi görünse de, beşinci ayın sonu ifadesinin, ayın son on gününü işaret eden “*evahir*” kelimesine karşılık gelebileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim, söz konusu günün *selh* olarak kabul edilmesi durumunda karşımıza miladi 2 Ocak 1500 tarihi çıkmaktadır. Bu durum ahidnâmenin 1499 yılında imza edildiği bilgilerini tam olarak karşılamadığı için aynı ayın *evahiri* yani 24 Aralık 1499/2 Ocak 1500 olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Bu noktada, Geri Risaliti’nin İstanbul’a gitmek üzere 1499 yılının Mayıs ayında yola çıktığını bildiğimize göre, Haziran’dan Aralık ayına

¹ Daha bu dönemde Memlûklardan alınan ahidnâmede sık sık “*Venedikliler gibi*” şeklinde atıflar göze çarpmaktadır. Bkz. J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 483, 510.

² Bu konuya ilk olarak İnalçık dikkat çekmiştir. Bkz. H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 322; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

³ ASF., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, 2v.

kadar İstanbul'da bulunduğu ve ahidnâme'yi resmî olarak ancak Aralık ayının sonlarında almayı başardığı anlaşılmaktadır.

Ahidnâme maddelerini tartışmaya başlamadan önce dikkat çekmek istediğimiz diğer bir nokta ise, bunların 1460 yılında Trabzon Rum İmparatoru David Komnenos ile Floransa arasında yapılan ticaret antlaşmasının maddeleriyle çok yakın benzerlikler göstermesidir¹. Büyük ihtimalle Osmanlı Devleti ile yapılan sonraki antlaşmalar da Komnenos tarafından onaylanan ayrıcalıklardan esinlenerek hazırlanmış veya imparator kendisinden uzun süre önce İtalyan devletlerine ayrıcalıklar veren antlaşmaların birer örneğini esas almıştı. Ancak Floransalılara verilen kapitülasyon maddelerinde sık sık kendilerinden önce imparatorluk topraklarında ticaret yapmaya başlayan Venedik ve Ceneviz devletlerine atıflar bulunması da ayrı bir konudur. Bu, Floransalılara bahşedilen ahidnâmenin Venedik ve Ceneviz antlaşmaları esas alınarak yapıldığına delil olabilir.

1499 tarihli İtalyanca metin II. Bâyezid'in, diğer ahidnâmelerde de görülen ve geçmişte Floransa beylerinin babası II. Mehmed döneminde ahidnâme'ye sahip olduklarını ve kendisinin de tahta çıkmasından sonra bunu onayladığını bildiren bir yazısıyla başlamaktadır. Ahidnâmedeki ilk maddede, daha önce Floransa beylerinin İstanbul'a bir baylos gönderdikleri fakat yeni dönemde baylosun artık "*emino*" unvanıyla görev yapması vurgulanmaktadır². 1527 ve 1573 tarihli ahidnâmelerde "*emin*" yerine artık "*baylos*" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. İstanbul'da bulunan Floransalıların işlerine bakacak olan baylosun sivil yargı yetkisi de VII. maddede belirtilmiştir.

Ahidnâmelerin bütün nüshalarında değişmeden kalan II. madde Floransalıların gümrük vergilerini Venediklilerin ödediği gibi ödemesi şeklindeydi³. XV. yüzyılda Osmanlı topraklarında tahsil edilen gümrük oranları genellikle % 2 veya 5 idi. Değerli mallardan ve lüks tüketim eşyalarından alınan vergiler ise daha yüksekti. Osmanlılardan

¹ Antlaşma maddeleri için bkz. G. Vedovato, *a.g.m.*, s. 185-186.

² 1482 tarihli Venedik ahidnâmesinde İstanbul'da görev yapacak bir baylosun görevlendirilmesi için şöyle demektedir: "*mezkûr beyler baylosların İstanbul'a göndereler horendesiyle bile gelüp İstanbul'da temekkün eyleye ki Venedik bazirgânlarının mesâlihîni görüp ve gözede şeraiti ne ise kendü âyinlerince yerine koya ve İstanbul'da subaşı olan kimesne âna müteallik umurda mezkûra muâvenet eyleye*". Bkz. T. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 41; A. Gallotta, *Turco-veneto*, s. 229; H. Theunissen, *a.g.m.*, s. 374.

³ Memlûk-Floransa ahidnâmesindeki benzer madde için bkz. J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 513.

önce Bizans ve beylikler döneminde Venediklilerden, daha sonra Bizans ile yapılan 1439'daki antlaşmayla Floransalılardan alınan gümrük vergiler daima % 2 olmuştu. Osmanlı yöneticileri de Bizans tarafından kabul edilen bu oranı uygulamaya devam etmişlerdir¹.

III. madde borçlu şekilde ölen Floransalının borcunun başka bir Floransalıdan talep edilmemesi şeklindedir². Aynı konuya dair 1482 tarihli Venedik ahidnâmesinde “eğer Venedik'den bir kimesne benim memâlik-i mahrûseme gelüp borc veyahud bir ziyân idüp giderse ânın gayri Venediklü kimesneyi tutmayalar mezkûr beyler dahi bu üslup üzre ideler” maddesi yer almaktadır³. 1527 ve 1573 tarihli ahidnâmelerde Osmanlı topraklarında ölen Floransalıların vasiyetleri gereği veya vasiyetsiz ölmeleri durumunda takip edilecek hukukî yoldan kısaca bahsedilmişken, aynı konunun 1499 yılına ait ahidnâmede uzun uzadıya ele alındığı görülmektedir.

Türkçe ahidnâmenin IV numaralı maddesinde “ve bir kimesne fevt olsa rızkını kime vasiyet iderse ol ala ve eğer vasiyetsiz ölürse balyosları ala, beytü'l-mâl emini dahl itmeye” açıklaması yer alırken, 1499 tarihli İtalyanca metinde aynı açıklamadan sonra vasiyetsiz ölen bir Floransalının mallarının Floransa beylerinden Floransa'da varisi olduğunu gösteren belge alınması durumunda çalıştığı şirket adına diğer tacirlerin terekeyi alabileceği bildirilmektedir⁴. Bilindiği kadarıyla, Osmanlı ahidnâmelerinde ölen kimsenin terekesinin kadı tarafından emanete alınarak mensup olduğu milletin temsilcisine ya da ölenin ortakları ile arkadaşlarına verilmesi genel bir uygulamaydı⁵. Bu işlem için de Türklerin değil Floransalıların şahadeti yeterli olacaktı. Eğer ölen

¹ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 249; Aynı yazar, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 65.

² Çizakça, ahidnâmede yer alan III. maddenin tamamıyla mudaraba/commenda sözleşmesinin temel özelliklerinde birine atıfta bulunduğunu ileri sürmüştür. Bkz. Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, İstanbul 1999, s. 19; Sultan Kayıtbay tarafından verilen ahidnâmede yer alan benzer içerikli bir madde için bkz. J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 515.

³ T. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 41; A. Gallotta, *Turco-veneto*, s. 228; Osmanlı topraklarında ölen tüccarın terekesinin korunmasına dair güvence için ayrıca bkz. L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 68.

⁴ Nitekim Osmanlı yöneticileri başlangıçtan beri yabancı tacirlerin malvarlığını güvence altına almıştır. Bu güvenceler ilerleyen yıllarda ihtiyaca göre yeni maddelerin konmasıyla artırılmıştır. H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 241; 1482 tarihli Venedik ahidnâmesinde yer alan aynı konuyla ilgili maddede “eğer Venedik'den bir kimesne bunda fevt olup veresei olmayup vasiyyet dahi eylemiş olmasa anların gibilerin rızkları bi'l-küllüye Venedik baylosuna teslim oluna eğer baylos olmazsa Venediklü bazergânlara vireler anlar dahi Venedik beylerine teslim eyleyeler veyahud baylos dediği kimesneye vireler” denmektedir. Bkz. T. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 41; A. Gallotta, *Turco-veneto*, s. 229; H. Theunissen, *a.g.m.*, s. 374.

⁵ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 241; Aynı yazar, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 64.

kişinin Floransa’da mallarını bırakacağı varisi yoksa, o yerin kadısı veya konsolosu varis ortaya çıkana kadar bunlara el koyacaktı. Baylosa sadece geriye kalan mallara nezaret etme yetkisi verilirken, 1499’da *Bettomangi* ve 1573’de *Petamalgi* şeklinde yazılan beytûmalcinin bu işlere hiçbir şekilde karışmaması emrediliyordu¹.

Floransalıların Karadeniz ticaretine nüfuz etmelerine ise VI. maddeyle izin verilmişti. Yine ahidnâmelerin V. maddesinde yer alan ve Floransalı tacirlere Osmanlı topraklarında diledikleri yere seyahat etme özgürlüğünün bahşedildiği ayrı bir başlık daha bulunmaktadır². Sözü edilen ahidnâme maddeleri sayesinde yabancı toplulukların bütün Osmanlı topraklarında dolaşım hakları kabul edilmekte ve güvenlik sorunu nedeniyle yabancı tüccarların zaman zaman Müslümanlar gibi giyinip silâh taşımalarına da izin verilmekteydi³. Aynı maddede “*mukarrer rüsum-ı âdiye*” verildikten sonra ifadesinin İtalyanca metinlere “*debiti diritti e comerchi*” şeklinde yasal borç ve vergiler olarak geçtiği görülmektedir.

Ahidnâmenin VII. maddesi ise daha önce üzerinde durduğumuz ve yönetmeliklerde de belirtilen baylosun sivil yargı hakkıyla ilgilidir. 1499 tarihli ahidnâmede Floransa vatandaşları arasındaki davaların yalnızca kadı vasıtasıyla görülmesi kararlaştırılmışken, 1527 ve 1573 yıllarında bu yetki baylosa verilmiştir. 1527 ve 1573 tarihli ahidnâmelerin IX. maddesinde yer alan “*Ve gemilerin deniz karaya virirse rızkların vireler ve ol yerin kadıları ve subaşuları muavin olup teslim eyleyeler. Ve gemilerin geldikçe eyü ve büyük armağanla kapuma geleler*” cümlesi karaya oturan Floransa gemilerindeki malların Osmanlı yetkilileri eliyle sahiplerine iadesini emrederken⁴, gelişlerinde padişaha değerli armağanlar sunmaları geleneğinin II. Mehmed’e kadar geriye gittiği tahmin edilebilir.

Ahidnâmelerin X. maddesi ise belirli bir süre zarfında Osmanlı topraklarında ikamet eden Floransalılardan 1499’da “*gravezza/vergi*”, 1573’de ise “*decima per l’armata, o altre/ordu veya diğer şeyler için ondalık vergisi*” şeklinde belirtilen avârız akçesinin

¹ Aynı içerikli Memlûk-Floransa antlaşmasının IX. maddesi için bkz. J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 513.

² M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 114.

³ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 241.

⁴ 1482 tarihli Venedik ahidnâmesinde, “*eğer mezkûr Venedik gemileri benim memâlik-i mahrûseme gelürken yolda yil çıkup helâk olursa ne denlü adem kurtulursa azad olalar ve tavarı kurtulursa sahiblerine virile mezkur beyler dahi bu üslup üzre eyleyeler*” denmektedir. Bkz. T. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 41; A. Gallotta, *Turco-veneto*, s. 229; Konuyla ilgili ayrıca bkz. H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 241; H. Theunissen, *a.g.m.*, s. 374.

istenmemesi ile ilgilidir. Aynı konuyla ilgili benzer bir maddenin 1482 tarihli Venedik ahidnâmesinde yer aldığını da görmekteyiz¹. XI. madde Osmanlı Devleti'nin bütün gayrimüslimleri tek bir millet olarak görmesi ve onların mahkemelerde şahadetinin kabulüyle ilgilidir. 1527 tarihli ahidnâmede bu durum “*Ve ba'zı kâfirler ile niza'ları olup Flordinlü'den şâhid ikamet iderler imiş. Hüsemâ olanlar “bu yir kâfirlerinden şâhid gerekdir” deyü bunlara muzâyaka virüp Flordin kâfirler şâhidlerin kabul itmezler imiş. Öyle olsa, cümle kefere millet-i vahide olduğu ecluden buyurdum ki anların kefere ile münaza'ası olup ikâmet-i şâhide ihtiyaçları olursa kefere taifesinin kangısı olursa olsun şahid ikamet idüp şer-i şerif-i nebevî muktezasınca isbat ideler. Kabul oluna ve hükkâm (dahi) hükm ideler, münaza'a olmaya*” şeklinde açıklanmışken, 1499 yılındaki ahidnâmenin İtalyanca kopyasında “*bazı kâfirler*” yerine “*Türkler dışında Yahudiler ve her hangi diğer bir milletle*” davaları olursa şeklinde ifadeye yer verilmişti. 1573 yılında aynı şahitler için Türkçe haraçgüzar kelimesinin karşılığı olarak “*caraciari ve caraziari*” ifadelerine yer verilmiştir².

Diğer devletlere verilen ahidnâmelerde rastlanmayan ilginç bir madde ise Floransalıların ücret karşılığında tutacakları hizmetkârlarla ilgili XIII. maddedir. Türkçe metinde sadece “*kâfir hizmetkâr*” şeklinde cinsiyet belirtilmezken, 1499 tarihli İtalyanca metinde erkek ve kadın hizmetkârlar olarak vurgu yapılmıştır. 1573 tarihli taslakta ise, anlaşılamayan bir sebeple, hizmetkârlar yerine “*buğday*” kelimesi kullanılmıştır. Böylece metinde “*buraya gelen tacirler buradan kendi ihtiyaçları için buğday alabilirler fakat buğdayı buradan dışarı götüremezler*” şeklinde bir yazım şekli ortaya çıkmıştır.

Benzer içerikli bir başka konu ise XX. maddede yer almaktadır. Osmanlı topraklarına gelen Floransalılara burada ücret karşılığı hizmetkâr tutmaları izni dışında, yanlarında kendileri için cariyeler getirme izni de verilmişti. Ancak yanlarında bulunan bu cariyeleri dönüşlerinde sıkıntı yaşamamaları için buldukları bölgenin kadısına kaydettirmeleri gerekmektedir. XII. madde ise Bursa'da ipek ticareti yapan Floransalı tacirlerin ödedikleri vergilerle ilgilidir. Bursa'dan aldıkları ipeklerin vergilerini burada ödeyen tacirler İstanbul'a geldikten sonra simsarlar ve âmilleri tarafından, muhtemelen

¹ “*anlara bir elem ve zarar yetiştirmeye ve avârizdan emin olalar*” Bkz. T. Gökbilgin, *Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu*, s. 40; A. Gallotta, *Turco-veneto*, s. 228; H. Theunissen, *a.g.m.*, s. 373.

² Bu konuda ayrıca bkz. M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 114.

“*resm-i simsar*”¹ olması gereken, ikinci bir vergi ödemeye zorlanmaktaydılar. İtalyanca metinde bu durumla ilgili olarak bir “*castella/kale*” tanımı geçmektedir. Bir incelemede bu durumun Osmanlı gümrüklerinin alındığı Çanakkale veya İstanbul boğazından geçmek isteyen gemilerle ilgili olduğu ve aynı zamanda birer vergi toplama noktası olan boğazlardaki kalelerin kastedildiği ileri sürülmüştür². Venedik ahidnâmelerinde ise Bursa ile ilgili olarak daha farklı emirler yer almaktaydı³.

En dikkate değer maddelerden biri de Galata’da yaşayan Osmanlı tebaası gayrimüslimlerle davaları olan Floransalıların, Galata kadısı yerine İstanbul mahkemelerine başvurma yönündeki isteklerinin Osmanlı idaresince kabul edildiği XIV. maddedir. 1527 tarihli ahidnâmeğe yansımaya da 1499 tarihli ahidnâmede *emin*’in böyle vakalarda olaya müdahil olmaması emredilmiştir. Muhtemelen davalarını Venedik ve diğer milletlerin etkin oldukları bu bölgede görmek istemedikleri için söz konusu yolu kullanmalarına izin verildiği de ileri sürülmüştür⁴. Floransalıların Osmanlı mahkemelerini kullanabilmelerine ilişkin diğer bir konu ise ahidnâmelere başka şekilde yansımıştır. 1499 tarihli ahidnâmede Floransalılar arasındaki davalarda (*havendo differentia fra loro*) Floransalılardan bazıları yerel mahkeme yerine Divân-ı Hümayûn’a gitmek istemekteydiler⁵. Bu tür davalara ilişkin XV. maddeye göre, Floransalılar ile diğer kimseler arasındaki davalarda nihaî karar Divân-ı Hümayûn’da verilecekti⁶. Ancak sefer ve benzeri olağanüstü hallerde Divân-ı Hümayûn’un İstanbul’da bulunmaması durumunda dava İstanbul kadısı tarafından görülerek karara bağlanacaktı. Floransalıların verilen bu ayrıcalığın benzer bir uygulamasını 1521 ve 1523 tarihli Venedik ahidnâmelerinde de görmekteyiz. Ancak burada söz konusu olan Venedik tebaasının davaları değil sadece baylosla ilgili vakalardı. Venedik baylosuyla olan davalar, eğer padişah İstanbul’da ise Divân-ı Hümayûn’da ele alınacak, İstanbul dışında ise şehrin muhafazası için bırakılan kâim-i makam huzurunda kadı vasıtasıyla

¹ M. Girgnaschi, *a.g.m.*, s. 115; M. Şakiroğlu, *Bursa’dan Floransa’ya*, s. 145.

² M. Şakiroğlu, *Bursa’dan Floransa’ya*, s. 145.

³ 1521 tarihli ahidnâmede; “*Venediklü bâzirgânı Bursa’ya ve gayrı yere gitmek istese balyosdan icâzet-nâme almayınca gitmiye eğer temerrüd idüp icâzet-nâmesiz gitmek isterse subaşı balyosa muavenet idüp koyuvermiye*” denmektedir. M. Kaçan, *a.g.t.*, s. 60; Ayrıca bkz. M. Şakiroğlu, *Bursa’dan Floransa’ya*, s. 145.

⁴ M. Girgnaschi, *a.g.m.*, s. 115.

⁵ Osmanlı mahkemelerinden ve Divân-ı Hümayûn’dan yararlanma konusundaki benzer ayrıcalıklar Memlûk-Floransa ahidnâmesinin V. ve XXXII. maddesinde de yer almaktadır. Bkz. J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 512, 522.

⁶ Şeriatı göre bu gibi davalarda yargı yetkisi ihtilafı olmadığından dolayı, kararlar nihai olarak kabul edilmekteydi. Bkz. M. Çizakça, *a.g.e.*, s. 19.

görülecekti¹. 1527 tarihli ahidnâme genel olarak önceki ahidnâme ile benzerlik gösterirken, sadece Floransalılar arasındaki dava yerine “*kimesne ile ortalarında davaları olıcak*” şeklinde daha genel bir ifadeye yer verilmiştir.

Ahidnâmeler arasında görülen en önemli farklılık ise XVIII. maddede yer almaktadır. Buna göre, Floransalı tacirlerin İtalya kıyılarından bindikleri gemilerle Adriyatik’in karşı tarafına geçmeleri sırasında Venedikli, Cenevizli veya başka bir kâfir grubu bunların mallarına el koyarak gemilerini serbest bırakmaktaydı. Bunu yapanların Osmanlı topraklarındaki “*kâfirler*” olması durumunda yakalanarak malların sahiplerine teslim edilmesi emredilmiştir. Her iki ahidnâmede de buraya kadar olan bilgiler aynı iken, 1499 tarihli ahidnâmede Floransalı tacirlerin kayıklarla geçtikleri Osmanlı toprağı Avlonya olarak yazılmıştır². Ayrıca Avlonya’da karşılaşılan diğer bir mesele de, II. Bâyezid döneminde Floransalı idarecilerin yakınmalarına neden olduğunu gördüğümüz Avlonya’daki Osmanlı görevlilerinin uygulamalarıyla ilgilidir. Buna göre 28 yıl önce yani II. Mehmed döneminde Avlonya’ya geçen Floransa tacirleri % 2 oranında bir vergi öderlerken sonradan bu % 5’e çıkarılmıştı. II. Bâyezid’in emriyle, ahidnâmeye Floransalıların eskisi gibi % 2 gümrük vergisi ödemeleri yönünde bir madde de eklenmişti³.

Nihayet, XXII. madde doğrudan Osmanlı topraklarında ticaret yapan Floransalıların karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. Floransalı tüccarların kendi hükümetlerinden talepleri sonucunda ahidnâmeye eklenmiş gibi görünen bu maddenin İtalyanca’ya çevirisi oldukça basit yapılmıştır⁴. Floransalı tacirlerin, 1573 tarihli ahidnâme taslağında muhtemelen nakliye yapan katırcılar manasına gelen “*Catargi*”ler, hayvanlarının kırsal alanlarda otlatılması gerektiğini ileri sürerek Floransalıları ev ve kervansaraylar yerine otlak alanlarda konaklamaya zorluyordu. Böyle durumlarda tacirler zarara uğramakta ve kiracılar ile tüccarlar arasında anlaşmazlık çıkmaktaydı. Ahidnâmeye eklenen bu madde

¹ 1521 tarihli ahidnâmede bu durum şöyle izah edilmiştir: “...ve Venedikli’nün birbiri ile niza’ları olsa balyosları âyinlerince dinliye kimesne mâni’ olmya ve bir kimesnenin balyosla niza’ı olsa şöyle ki sütte-i sa’adetim İstanbul’da vâki’ olsa kaziyyesi divân-ı âlişânımda istima’ oluna ve lâkin ben sa’adette sefer-i hümâyûnda bulunacak olursam ânun gibi balyosla vâki’ olan münâza’a Mahrûse-i İstanbul muhâfazası için konulan bey huzûrunda kâdısı ma’rifetiyle istima’ oluna...” Bkz. M. Kaçan, *a.g.t.*, s. 60; Gökbilgin, Hammer’in 1523 tarihli Venedik ahidnâmesinin sonraki yıllarda diğer devletlere verilen ahidnâmelere esas teşkil ettiği yönündeki iddiaları kabul etmeyerek, benzer ayrıcalıkların daha önce I. Selim dönemindeki ahidnâmelerde yer aldığını belirtmiştir. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, “Yeni Belgelerin Işığında Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri”, *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 173.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 282.

³ ASF., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 2r.

⁴ M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 115.

ile nakliyecilerin her şekilde paralarını ödeyen tacirlerin isteklerine uyması, aksi halde doğacak zararların mahkeme kararıyla nakliyeciler tarafından karşılanması emredilmiştir¹.

Burada daha önceki ahidnâmeler temel alınarak 1573 yılında hazırlanan taslak metne eklenen son maddeyi de ele almak gerekir. Bir önceki bölümde bahsi geçen bu madde ile St. Stephen Tarikatı gemilerinin Osmanlı Devleti ve vatandaşlarına karşı giriştiği korsan faaliyetlerin iki ülke arasındaki ticareti etkilememesi talep edilmiştir². Aslında ticarî olduğu kadar siyasî bir içeriğe de sahip olan bu öneri sonraki dönemlerde girişilen bütün barış müzakerelerinde aynen korunmuştur. Bu talep, ahidnâme bahşederken ticarî ve siyasî çıkarlarını gözeten Osmanlı Devleti'nin kabul edemeyeceği türdendi.

Floransalılara verilen ahidnâme ile Floransa baylosuna yargı yetkisi ve Floransa tebaasına tarafsız şahitler seçme ve gerektiğinde İstanbul Kadısı'na ve temyizi olmayan nihai karar mercii olarak Divân-ı Hümayûn'a müracaat edebilme ayrıcalıklarına sahip olmuşlardır³. Muhtemelen bütün bu geniş ayrıcalıkların olgunlaşması II. Bâyezid döneminde gerçekleşmiştir. Nitekim baylosun o döneme kadar yargılama hakkının olmadığı ve sonraki ahidnâmelerin de değiştirilmeden yenilendiği göz önünde bulundurulursa, rakipleri olan Venedikliler kadar geniş yetkiler kazanmışlardır.

Memlûklardan alınan ahidnâmede olduğu gibi⁴, Floransalı idarecilerin şikâyetlerine neden olan bir verginin birkaç defa talep edilmesinin önüne geçilmiş, Avlonya'da alınan gümrük vergisinin nizama uygun şekilde % 2 olarak alınması emredilmiş ve Adriyatik'teki korsan faaliyetlerine karşı Floransalılara mülkiyet güvencesi bahşedilmişti. Yine kendilerine yardımcı olmak üzere gayrimüslim Osmanlı vatandaşları kiralamalarına izin verilmesi ve mallarının nakliyesinde kullandıkları nakliyecilere karşı ahidnâmelere özel maddeler eklenmesi Osmanlı Devleti'nin kendilerine gösterdiği bir lütuf olarak görülmüştür⁵.

¹ H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 322; Aynı yazar, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 64; M. Grignaschi, *a.g.m.*, s. 115.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 282-83.

³ H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 323.

⁴ J. Wansbrough, *Venice and Florence*, s. 514.

⁵ H. İnalçık, *Ottoman Galata*, s. 323.

B- OSMANLI-FLORANSA TİCARETİNİN EVRELERİ

Floransalıların Levant ile ticarî ilişkileri Bizans İmparatorları ile irtibata geçmeden önce de devam ediyordu. XIII. yüzyıldan itibaren bazı önemli Floransa şirketleri Yakındoğu ve Doğu Akdeniz’de faaliyet gösteriyordu. Bilhassa XIV. yüzyılda önemli kazançlar elde etmeye başlayan Floransalılar, Kıbrıs ve Yunanistan gibi ticaret sahalarında *Buonaccorsi*, *Mozzi*, *Peruzzi*, *Bardi* ve *Acciaiuoli* gibi aile şirketleriyle temsil ediliyordu. Aynı sıralarda bazı yün üreticileri de mallarını Levant’a ulaştırmaya çalışıyordu. Bunun üzerine Floransalılar İskenderiye ile ticarete giriştiler¹. Pisa ve Livorno’nun hâkimiyet altına alınmasıyla Venedik boyunduruğundan kurtulan Floransa, bu bölgelere daha düzenli gemi seferleri yapmaya başladı. 1427 yılında İstanbul’daki Cenevizlilerle şap tedariki için bir antlaşma imzaladılar. 1439 yılında ise Bizans’taki ilk ayrıcalıklarını elde ettiler².

Bilhassa yünlü ve ipekli kumaş üretiminde uzmanlaşan Floransa sanayii XV. yüzyılın başlarında bir durgunluk dönemine girdi³. 1420’lere kadar devam eden bu dönemde İngiliz yününden yapılan garbo kumaşı üretiminde yaşanan düşüş XV. yüzyılın ikinci yarısında aşılabildi. Bunun başlıca nedeni Floransa garbolarının Türk pazarlarına ihraç edilmesiydi. Nitekim bu tarihlerden itibaren Floransa yünlü endüstrisi hızlı bir ilerleme gösterdi⁴.

İstanbul’un fethini müteakib siyâsî şartların da kendileri lehine dönmesiyle kısa sürede Osmanlı Devleti’ndeki ticarî düzene ayak uydurmayı başaran Floransalıların Doğu’daki varlıklarının en büyük nedeni ipek ve yünlü kumaş ticareti oldu. Bunun yanı sıra Floransalılar, az miktarda da olsa, Osmanlı pazarlarından alarak Batı’da

¹ R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 176-178.

² R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 182-183; Uzunçarşılı, Anadolu’da bulunan şap madenlerinin işletilmesinde daha ziyade Cenevizliler ve Floransalıların rol oynadığını ifade eder. İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 251.

³ XIV. yüzyılda Floransa endüstrisinde yaşanan durgunluğun sebepleri ve XV. yüzyıl başlarında alınan tedbirler neticesinde yaşanan gelişmeler için bkz. Sergio Tognetti, “The Development of the Florentine Silk Industry: A Positive Response to the Crisis of the Fourteenth Century”, *Journal of Medieval History*, 31 (2005), s. 55-69.

⁴ Hidetoshi Hoshino, *L’Arte della Lana in Firenze nel Basso Medioevo, il Commercio della Lana e il mercato dei Panni Fiorentini nei secoli XIII-XV*, Firenze 1980, s. 240; Hiromi Saito, “Florentine Cloth in Damascus”, *Mediterranean World*, 16 (2001), s. 198.

satılabileceklerini düşündükleri baharattan deriye, gözlükten çeşitli madenlere¹ uzanan geniş bir ürün çeşidinin ticaretiyle meşguldü. Floransalı tacirler yünlü kumaş ticaretinde bazı ayrıcalıklara henüz Bizans Devleti hayattayken sahip olmuşlardı. Bu yünlü kumaşlar özellikle Asya'ya yönelik lüks eşya ticareti içerisinde çok rağbet gören ve kâr getiren mallar arasındaydı². İlk dönemlerde Levant ticaretine Venedik aracılığıyla katılan Floransalıların İstanbul'a yönelik ilk gemi seferi 1430'larda gerçekleşti³. Broquière'den öğrendiğimiz kadarıyla aynı yıllarda Osmanlı başkenti Bursa'da da birçok Floransalı yerleşmişti⁴.

1460'larda belli başlı Osmanlı pazarlarına girmeye başlayan Floransa tüccarı özellikle II. Mehmed'in kendilerine gösterdiği teveccüh ve destek sayesinde hızlı bir gelişme göstererek nüfuz ve servetlerini artırmaya başladılar. Bu teveccüh daha ziyade siyasî bir hamlenin sonucuydu. İstanbul'un fethinden önce Bizans ve Doğu'daki nüfuzları artmış olan Venedik ve Cenevizliler, hızla yayılan Osmanlı gücünü bir tehdit olarak algılayıp düşmanca tutum içine girince II. Mehmed onlara karşı Floransalıları destekledi. Bilhassa ticarî alanda Venediklilere bağımlılığı azaltmayı hedefleyen padişah, Floransa yünlülerinin Osmanlı pazarlarına girişini teşvik etti. Hatta Benedetto Dei bu kayırmanın sonucunda birçok kez II. Mehmed ile görüşme fırsatını yakaladı⁵.

Floransa idarecileri ise artan ticareti devam ettirmek üzere İstanbul'a doğrudan sevkıyat yapacak filoların oluşturulmasına sınırlı sayıda gemi ile destek verdi. Aslında Floransa, Doğu Akdeniz ticaret ağına sonradan giren bir oyuncu olarak Venedik ve Ceneviz gibi iki güçlü tüccar rakiple mücadele etmek mecburiyetinde olmasına rağmen Osmanlı padişahlarının siyasetleri neticesinde bunu daha hızlı gerçekleştirdi. Çünkü Venedik hâlihazırda Memlûk topraklarında güçlü bir ticarî varlığın temsilcisi durumundaydı. Heyd'in ifade ettiği gibi, Floransalılar ise Akdeniz'de her hangi bir toprak parçasına ve askeri gemiye sahip olmadığı için hiçbir Osmanlı tehdidi ile karşı

¹ Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarına yönelik Floransa'dan da bazı madeni ürünler ithal ettiği ileri sürülmektedir. Salim Ayduz, "Artillery Trade of the Ottoman Empire", *Foundation for Science Technology and Civilisation*, July 2006, s. 2-7; Başka bir çalışmada Floransalıların Osmanlı Devleti'ne kalay ve kurşun gibi metaller de getirdikleri söylenmektedir. Bkz. R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 186.

² H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 283.

³ R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 182.

⁴ B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 200, 204.

⁵ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 284.

karşıya değildi. Bu nedenle kaybedecek bir şeyleri yoktu. Bu durum iki devletin kısa sürede iyi ilişkiler kurabileceği gerçeğini ortaya çıkardı¹.

Floransalılar, Doğu'daki Venedik ve Ceneviz engelini aşmanın ancak bölgenin yeni hâkimi olmaya başlayan Osmanlıların sayesinde olacağını çok kısa sürede anlamıştı. Bilhassa İstanbul'un fethinden kısa süre sonra ortaya çıkan Osmanlı-Venedik çekişmesi kendilerine büyük bir fırsat sunmuştu. Bundan sonra Floransa tacirleri denizlerdeki rakip devlet tehlikesini bertaraf etmek üzere Ankona'dan Dubrovnik'e, oradan da Edirne ve İstanbul'a ulaşan karayoluyla güvenlik içinde ticaret yapma yolunu seçtiler. Adriyatik'ten geçişte yaşanan Venedik ve Ceneviz müdahalelerine karşı Osmanlı Devleti'nden malların iadesi konusunda güvenceler almayı başardılar².

Galata'da yerleşmeye başlayan diğer Floransalı tacirler de her geçen gün saraydaki nüfuzlarını Venedik aleyhine artırıyorlardı. Venedik ise Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulunduğu dönemlerde İstanbul'a doğru yelken açacak olan Floransa gemilerini tehdit ediyor, Floransalılar ise her defasında II. Mehmed'in desteğini almayı başarıyorlardı. Venediklilerin artan baskısı İstanbul'daki Floransalıların 1467'de bütün mallarıyla birlikte şehri terk etmek zorunda kalmalarına neden oldu. Bu sebeple İstanbul-Floransa arasındaki gemi trafiği 1472 yılına kadar akamete uğradı³. 1467 yılında İstanbul'da ortaya çıkan veba salgını da Floransalı tüccarın şehirden ayrılmasını sağlayan başka bir neden oldu⁴.

Buna karşılık Dubrovnik, Sakız, Kıbrıs ve Girit çevresinde yerleşmiş olan Ceneviz, Venedik ve Dubrovnikli tacirler tarafından elde tutulan büyük önemi haiz ticaret merkezlerinin bazılarında Floransalı tüccarların etkisi çok düşük boyutlarda kalmıştı. Diğer yandan II. Mehmed'in hâkim olduğu topraklarda Türk, Rum ve Yahudi tüccar sınıfının gelişmesini teşvik ettiği görülmekteydi. Atina Dukalığı ve Mora Prenslüğü gibi merkezler Türklerin eline geçerken Venedikliler, Memlûk topraklarındaki geleneksel üstünlüğünü korumaktaydı⁵.

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 336.

² Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 396; Heyd, haksız yere Osmanlı Devleti'nin İtalyan şehir devletlerine karşı verdiği mücadelenin temelinde Levant ticaretini çökerttiğini ileri sürer. Bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 349.

³ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 284-285; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 430-431.

⁴ Kritovulos, *a.g.e.*, s. 244-245.

⁵ Hidetoshi Hoshino, "Il commercio fiorentino nell'Impero Ottomano: costi e profitti negli anni 1484-1488", *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco

Her Şeye rağmen bu d6nemde İstanbul, Edirne, Gelibolu ve Galata'da faaliyet g6steren Floransa Şirketlerinin sayısı elliye buluyordu. II. Mehmed'in h6k6mdarlığı d6neminde devletin tanıdığı imtiyazlardan faydalanan Floransalılar, halefi II. Bâyezid zamanında da aynı teŐviklerden yararlandılar. Bir ara Cem Sultan meselesi ile uğraşan yeni padişahın bu m6nasebetle kendilerine daha fazla m6samaha g6sterdiği s6ylenmekle birlikte¹, Osmanlı y6netiminin aynı nedenden dolayı Floransa'ya ahidnâme bahŐetme konusunda daha tedbirli davrandığını bilmekteyiz. Nihayet bu ihtiyat ve Cem Sultan meselesinde Floransa'dan yararlanma d6Ő6ncesi II. Bâyezid'in tahta 6ıkıŐından ancak 18 yıl sonra bir ahidnâmenin bahŐedilmesine neden oldu. Her ne kadar 1483 yılında Floransa'ya g6nderilen ajan İsmail Bey'in Floransa ile ticarî konuları m6zakere ettiği bilinse de, asıl amacın Cem Sultan meselesiyle alâkalı olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle iki 6lke ticaretini d6zenleyen en 6nemli vasıta durumundaki ayrıcalıkların, olağan6st6 bir durum olmadık6a, her yeni sultanın tahta 6ıkıŐında onaylandığı kuralı g6z 6n6nde bulundurulursa, II. Bâyezid'in ahidnâmeyi Floransa'ya karşı siyasî bir ara6 olarak kullandığı a6ıktır.

Buna rağmen Floransa ipek end6strisi XV. y6zyılın sonunda ve XVI. y6zyılın başlarında Avrupa'nın en zengin end6strilerinden biri haline gelirken, Şehirde 6retilen kumaşlar en 6nemli İtalyan ihra6 malları arasına girdi². Nitekim, Venedik'le savaşın başladığı 1499 yılında bahşedilen ahidnâmeden sonra yeni y6zyılın başlarında, 1507'de, Galata'daki Floransa Şirket temsilcilerinin net olmayan yıllık getirisi 500-600.000 altın dukaya ulaŐmıŐtı³. Aynı tarihlerde Floransalı tacirlerin karşılaştıkları sorunların başında ahidnâmelere de yansayan Osmanlı g6mr6k memurlarının olumsuz davranışları ve g6mr6k vergilerinin artırılması gelmekteydi⁴. I. Selim d6neminde de kendilerine bahşedilen ayrıcalıkların yenilenmesiyle Floransalıların ticarî faaliyetleri s6rm6Ő gibi g6r6n6yor. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'ne ihra6 edilen Floransa y6nl6leri, ipekli

Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s. 114. Aynı makale ilk olarak aynı başlıkla 1985 yılında başka bir yerde yayımlanmıştır. Bkz. *Aspetti Della Vita Economica Medievale, Atti del Convegno di Studi nel X Anniversario della Morte di Frederigo Melis Firenze-Pisa-Prato, 10-14 Marzo 1984*, Firenze 1985, s. 81-90.

¹ H. İnal6ık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

² S. Tognetti, *Florentine silk industry*, s. 68.

³ H. İnal6ık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

⁴ A.S.F., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 2r; Ayrıca bkz. H. İnal6ık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285-286.

kumaşlardan daha büyük bir yer tutuyordu. İşlenmiş Floransa ipeklileri ise daha çok belli başlı Avrupa pazarlarına aktarılıyordu. Diğer yandan, Osmanlı Devleti ile uzun bir barış dönemine girmiş bulunan Venedik tüccarının Türk şehirlerindeki etkinliklerinin artmasına bağlı olarak Floransa ticaretinin bir gerileme dönemine girdiği kabul edilebilir¹.

Eski ticarî rakiplerinin Osmanlı pazarlarını işgal etmeye başlamasının yanında, XVI. yüzyıl başlarında Amerika kıtasının keşfiyle Doğu Akdeniz'den başka alanlara doğru genişleyen ticarî aktiviteler, Floransalıların Levant'taki gerilemesinin bir diğer sebebi olarak gösterilmektedir. Düşük maliyetli yabancı yünlülerin pazara girmesi ve Amerika kıtasından Avrupa'ya akmaya başlayan gümüş ve altının artması bu süreci etkilemiştir². Yeni dönemde Venedik'in yünlü kumaş pazarındaki payı ve üretimi oldukça düşük miktarda olup yıllık üretimleri 3.000 parçayı geçmiyordu. İnebahtı Muharebesi'nin hemen öncesinde ise bu durum eskisiyle kıyaslanamayacak derecede artış göstererek yıllık 26.000 parçaya ulaşmıştı³.

Büyük olasılıkla 1499 yılında Venedik'e açılan savaş sebebiyle Osmanlı pazarlarının İtalya'dan gelecek mallardan mahrum kalmasını istemeyen Osmanlı yöneticileri aynı yıl kendilerine verilen ahidnâme ile Floransalıları teşvik etmiş, söz konusu tarihten savaşın sona erişine kadar da Floransalıların ticaretinde büyük bir sıçrama yaşanmıştı. Nitekim Floransalıları, II. Bâyezid'in savaştan dolayı kendilerine gösterdiği ilgiden oldukça memnundu⁴. Hatta Venedik tacirlerinin savaş nedeniyle Osmanlı pazarlarına girememesi nedeniyle sıkıntısı çekilen ve fiyatları artan belli başlı yünlü kumaşlara olan talebi karşılama işi Floransalılara kalmıştı⁵. Ancak, 1503 yılında savaşın sona ermesiyle Osmanlı topraklarındaki ticarete hızlı bir giriş yapan Venedik'in takip ettiği “*saldırgan ticaret politikası*” Floransalıların ticaretine fazlasıyla zarar vermişe benziyor. Nitekim sonraki yıllarda Venedik yünlü endüstrisinde yaşanan üretim

¹ D. Sella, *a.g.m.*, s. 109-110, 114-115.

² H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 286-287.

³ D. Sella, *a.g.m.*, s. 109, 115; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

⁴ G. R. Bramlette Richards, *Florentine Merchants in the Age of the Medici: Letters and Documents from the Selfridge Collection of Medici Manuscripts*, Cambridge 1932, s. 163-164; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

⁵ Richards, *a.g.e.*, s. 116.

artışı ile Osmanlı ülkesindeki Floransalıların ticaretinde görülen gerileme birbiriyle alakalı olmalıdır¹.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan Osmanlı-İran savaşları da ipek ticaretine önemli etkiler yaparak devletin ekonomisi üzerinde olumsuz sonuçlar yarattı. Bilhassa I. Selim döneminde yaşanan savaşların uluslararası Bursa pazarını doğrudan etkilediği görülmektedir. İran'a karşı siyasi bir hamle olarak ipek ithalatına ambargo uygulayan I. Selim'in esas amacı Şah'ı başlıca gelir kaynaklarından biri olan gümrük vergilerinden mahrum bırakmaktır. Bursa'da bulunan İranlıların bütün ipek ve kumaşlarına el konularak İranlı tacirler 1515 yılında Rumeli ve İstanbul'a gönderildi. İran ipeğinin ithali ve alım-satımını yasakladı². I. Süleyman'ın tahta çıkışından itibaren ticaret yeniden devam etse de uygulanan ambargonun önemli sonuçları oldu. İpek kıtlığı ve ipek fiyatlarının zamanla yükselmesi sonucunda birçok tüccar ve dokumacı işini kaybetti. Bu durum Bursa'nın canlılığında önemli bir rol oynayan ipek ticareti ve dokuma tezgahlarını da etkiledi³. Buna bağlı olarak ticareti yapılan malların türü belirtilmese de şehirde bulunan kapanın yıllık geliri 1521'de 266.666 akça iken 1573'te 238.666 akçeye gerilemişti⁴.

Aslında Bursa'ya yönelik İran ham ipeğinin sevkıyatındaki sıkıntıların henüz 1512 yılında başladığı gözlemlenmiştir. Corbinelli şirketinin İstanbul'daki temsilcisinin

¹ Hidetoshi Hoshino-Maureen Fennell Mazzaoui, "Ottoman Markets for Florentine Woolen Cloth in the Late Fifteenth Century", *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 3/2 (Winter, 1985-86), s. 18; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

² H. İnalçık, "Harîr", *El*, Vol. III, Leiden-London 1971, s. 213; Aynı yazar, *Klasik çağ*, s. 131; Aynı yazar, "Türkiye'nin Tekstil Tarihçesi Üzerine Notlar", *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 62; Aynı yazar, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar, Seçme Eserleri: I*, İstanbul 2008, s. 233-34; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 68; Nurhan Atasoy-Walter Denny-Hülya Tezcan, "Osmanlı İpekçiliği", *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 156; İranlıların mallarının Bursa'da müsadere edilmesi sırasında bazı Floransalıların da bundan etkilendiği görülmüştür. Bkz. Suraiya Faroqhi, "Anayol Kavşağında Bursa: İran İpeği, Avrupa Rekabeti ve Yerel Ekonomi (1470-1700)", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven-Özgür TÜresay, İstanbul 2004, s. 104; Nitekim I. Selim'in son günlerinde müsadere edilen malların iadesi emrini verdiğinde, daha önce 3.000 duka değerinde malına el konulan Floransalı Tommaso d'Aiolfio isimli tacire de ödeme yapılmasını istemişti. Bkz. L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 117, dpn. 251.

³ H. İnalçık, *Harîr*, s. 213; Aynı yazar, "The Ottoman Economic Mind and Aspects of Ottoman Economy", *Studies in the Economic History of the Middle East: from the Rise of Islam to the Present Day*, Ed. M. A. Cook, London 1970, s. 213; H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 233; S. Faroqhi, *Anayol kavşağında Bursa*, s. 105-106; Murat Çizakça, "A Short History of the Bursa Silk Industry (1500-1900)", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. XXIII (1980), s. 143; Aynı yazar, *Bursa İpekçiliği*, s. 70.

⁴ Yılmaz Kurt, "XVI. yüzyılda Bursa'da Sanayi ve Ticaret", *VIII. Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Ed. Nurcan Abacı, Morrisville, Lulu Press 2006, s. 229.

şirket merkezine gönderdiği mektuplarda İstanbul ve Bursa’da yaşanan ham ipek sıkıntısı nedeniyle ipek fiyatlarındaki artıştan yakınılıyordu¹. Bir hesaba göre 1480 ile 1512-13 yılları arasında ipek fiyatlarının yaklaşık olarak % 24,6 oranında arttığı ortaya konmuştur². 1520’lerin sonunda Floransa yünlü endüstrisinin yaklaşık 20.000 parça kumaş üretimi ile bir yüzyıl öncesine göre büyük bir ivme kazanmış olması³ Floransalıların Osmanlı pazarlarındaki durumunu düzeltmiş benzemiyor.

İki ülke arasındaki ticareti etkileyen faktörlerin tek taraflı olmadığı da bir gerçektir. 1527 yılında bahşedilen ahidnâmeye rağmen Floransa’da yaşanan iç çekişmeler ve siyasî istikrarsızlık dahilî üretime de yansımıştı. 1529 yılında yapılan gözlemlere göre o zamana kadar şehrin üretim hacmi oldukça yüksekti. Birçok ürün yanında “garbo” ismi verilen İspanyol yününden yapılan kumaş üretimi yıllık 20.000 parçaya ulaşmakta, “San Martino” isimli kaliteli kumaşın imalatı ise 4.000 parça civarında gerçekleşmekteydi. Ancak bu tarihten itibaren üretim neredeyse durma noktasına gelmişti⁴. Siyasî kargaşayla birlikte, 1530’lardan itibaren Osmanlı topraklarına yönelik Floransa ihracatı hızlı bir şekilde gerilemeye başlamış, bu ise şehrin yün imalathanelerine ağır darbe indirmişti. Aynı dönemde, yukarıda da değindiğimiz üzere, I. Selim’in İran politikası nedeniyle Floransa yünlü ticaretinde önemli rol oynayan Bursa’da yaşanan ham ipek ticaretinin gerilemesiyle karşı karşıya kalınmıştı. İran ham ipeğinin siyasî sebeplerden dolayı yön değiştirmesiyle Venediklilerin faaliyet gösterdiği Halep ön plana çıkmaya başlamıştı. Floransalılar ise bu bölgelerde neredeyse hiçbir zaman varlık gösterememişti. Öyle ki bazı Floransa şirketlerinin ihracatında Osmanlı Devleti’nin payı 1518-1532 yılları arasında % 42 gibi yüksek bir orana sahip iken 1544’te bu oran % 13’e düşmüştü⁵. Bununla birlikte

¹ Hidetoshi Hoshino, “Alcuni aspetti del commercio dei panni fiorentini nell’Impero Ottomano ai primi del ‘500”, *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s. 130.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 134.

³ Munro, D. Sella’nın 1494 ile 1559 yılları arasındaki Fransız ve İspanyol istilalarının Floransa’nın yünlü endüstrisine büyük darbe vurduğu görüşüne katılmaz. Bkz. John H. Munro, “I panni di lana”, *Il Rinascimento Italiano e l’Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 129; Aynı yazar, “South German Silver, European Textiles, and Venetian Trade with the Levant and Ottoman Empire, c. 1370 to c. 1720: A Non-mercantilist Approach to the Balance of Payments Problem”, *Relazioni economiche tra Europa e mondo Islamico secc. XIII-XVIII: Atti della “Trentottesima di Studi” 1-5 maggio 2006*, a cura di Simonetta Cavaciocchi, Vol. II, Le Monnier-Firenze 2007, s. 933-34.

⁴ D. Sella, *a.g.m.*, s. 114; J. Munro, *I panni*, s. 129; Aynı yazar, *Non-mercantilist Approach*, s. 937; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

⁵ J. Munro, *I panni*, s. 129; Aynı yazar, *Non-mercantilist Approach*, s. 939.

ilerleyen yıllarda Venediklilerin ipek alımını Halep başta olmak üzere Suriye civarında artırmaları, diğer bölgelerdeki ipek ticaretini geride bırakmıştı¹. Bu sıralarda Floransa'daki San Martino kumaşlarının üretimini yapan endüstri gerileme dönemine girerken *perpignani*, *saie* ve *rascie* gibi düşük kaliteli ürünler Floransa tezgâhlarına girmeye başlamıştı. Bilhassa *rascie* türü kumaşlar Fransa, İspanya, Antwerp ve İtalya'da yeni pazarlar bulmuş, ham ipek tedarikçileri olarak Osmanlı pazarlarının yerini alır hale gelmişti². Floransa ticarî ürünleri için bir toplanma ve Doğu Akdeniz'e dağıtım noktasını oluşturan Ankona Limanı'ndaki Floransa kumaşlarının satışı da aynı dönemden sonra yok denecek kadar azalmıştı³.

Bütün bunların yanısıra, Osmanlı Devleti'ndeki ticaret şartlarının kötüleşmesine, kazançlarda yaşanan azalmaya, ödemelerin uzun vadelere bölünmesine ve Bursa'daki hammadde fiyatlarının artmasına bağlı olarak belli başlı Floransa kumaşlarının ticaretinde bir gerileme yaşanmaktaydı. Ayrıca Floransa'da işlenen ürünlerde görülen fiyat artışları da Osmanlı-Floransa ticaretinin zayıflamasına neden olmaktaydı. Bütün bunlarla birlikte yünlü kumaş fiyatlarını etkileyen yüksek nakliye ve sigorta bedelleri de⁴ Levant'a yönelik ticarete yetersiz kazanç elde edilmesine yol açmaktaydı⁵. Her şeye rağmen Doğu Akdeniz'le ticareti devam ettirme çabalarından vazgeçmeyen Floransalıların ticarî gerilemesine katkı yapan etmenlerden birisi de Floransa yünlü tezgâhlarının hammaddesi olan İspanyol yünündeki fiyat artışları ve buna bağlı olarak

¹ Eliyahu Ashtor, "Il commercio italiano col Levante e il suo impatto sull'economia tardomedievale", *Aspetti Della Vita Economica Medievale, Atti del Convegno di Studi nel X Anniversario della morte di Frederigo Melis, Firenze-Pisa-Prato, 10-14 Marzo 1984*, Firenze 1985, s. 47.

² J. Tracy, *a.g.m.*, s. 432-433; Francesco Ammannati, "Florentine Woolen Manufacture in the Sixteenth Century: Crisis and New Entrepreneurial Strategies", *Business and Economic History*, Vol. 7 (2009), s. 2-3.

³ Peter Earle, "The Commercial Development of Ancona, 1479-1551", *The Economic History Review*, New Series, Vol. 22, No. 1 (Apr. 1969), s. 37.

⁴ Yünlü kumaşların Floransa'dan İstanbul'a gönderilmesi ve burada depolanması oldukça külfetli bir işti. Mesela 1520'lerde yapılan bir sevkıyatta satış oranlarını % 5 oranında etkileyen vergiler, ürünlerin çeşidine göre 10 ila 13 akçe arasında değişen aracı ücretleri, her parça kumaş başına ödenen 5 akçelik ardiye, kayık geçiş ücreti ve sahte paralardan dolayı maruz kalınan % 6 oranındaki zararlar, İstanbul'daki baylosa ödenen "*consolaggio ve cottimo*" parası ile % 2 oranındaki komisyoncu ücretleri satış oranı üzerinden yaklaşık olarak % 21-22 nispetinde bir maliyete sebep oluyordu. Bunlara bir de diğer şirketler adına mal götüren kimselerin Ankona-Dubrovnik-Edirne hattında top başına aldığı 165 akçelik nakliye ücretini de eklemek gerekir ki bu ücret 1528 yılındaki bir örneğe göre 180 akçeye çıkmıştı. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 47; Ancak henüz XVI. yüzyılın hemen başlarında Maringhi tarafından yazılan mektuplarda yünlü kumaşların nakliye masrafları için parça başına 700, bazen de 1.000 akçe gibi bir ücretin ödendiğini görmekteyiz. Bkz. Richards, *a.g.e.*, s. 61, 69-70, 81,

⁵ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 53-54; Angela Orlandi, "Oro e monete da Costantinopoli a Firenze in alcuni documenti Toscani (secoli XV-XVI)", *Relazioni economiche tra Europa e mondo Islamico secc. XIII-XVIII: Atti della "Trentottesima di Studi" 1-5 maggio 2006*, a cura di Simonetta Cavaciocchi, Vol. II, Le Monnier-Firenze 2007, s. 995-996.

Floransa Yün Loncası'nın Avrupa'daki pazarların artan taleplerini karşılamaya yönelik politikalara ağırlık vermesi olarak gösterilir¹.

Aslında ileri sürülen bu ticarî nedenlere iki olguyu daha eklemek gerekir. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Avrupa'nın büyük bölümünde etkili olan amansız rakibi İspanya'nın 1530'lardan itibaren Floransa'yı kendi siyasî yörüngesine dâhil etmesidir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Floransa'ya güvensizlik duymaya başlamasına yol açtığı gibi, hükümetin kendilerini düşman devlet olarak kabul edeceği süreci de başlatmıştır². İlk zamanlarda bu tutumun çok katı olmadığı görülmekle birlikte, 1540'lardan itibaren Toskana kıyılarında yaşanan küçük çaplı fakat can sıkıcı mücadeleler durumun daha fazla kötüleşmesine yol açtı. Aynı sıralarda Osmanlı-İran savaşlarının Bursa pazarına etkisi kesin olmakla birlikte³ Floransalıları ne kadar etkilediği tam bilinmemektedir. Ancak Floransa endüstrisi ve Doğu Akdeniz ile ticarî bağlarında yaşanan kötüleşmenin de bu tarihlere denk geldiği açıkça görülebilir. Nitekim Floransa baylosunun 1563 yılında İstanbul'daki yün, deri ve diğer yerel ürünlerin fiyatlarında büyük artışlar yaşandığını bildirmesi⁴ aynı dönemde yaşanan ve daha çok ham ipek fiyatlarına yansıyan enflasyonla ilgili olmalıdır⁵.

Bu gelişmelere XVI. yüzyılda her geçen gün Osmanlı şehirlerindeki nüfuz ve ticaret ağını geliştiren Venedik'i de katmak gerekir. Özellikle Anadolu, Balkanlar ve fethinden sonra Mısır-Suriye topraklarındaki birçok ticaret merkezinde Floransalıların yerini çok hızlı olmasa da tamamen Venedik almıştır. Çünkü 1546-1550 yılları arasında Venedik'teki yünlü kumaş endüstrisinin yıllık üretimi, önceki yüzyılda bile Floransalıların çok daha üzerinde gerçekleştirdiği 10.000 parçayı geçememişti⁶.

Venedik sanayiinde yaşanan bu gelişmelere karşılık Floransa'daki dâhilî durumun görece sükûnete kavuşması 1550'lerde kumaş üretimine de yansyordu. Osmanlı Devleti ile ticarî ilişkilerini devam ettiren Floransa'nın yıllık üretimi 1553'de 14.700 parça ve 1560'da 20.000 parça kumaşa ulaşıyordu⁷. Aynı yıl Floransa

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 54.

² M. Greene, *a.g.e.*, s. 88; Yaşanan gelişmeler II. Bölüm'de ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

³ H. İnalcık, *Harîr*, s. 213.

⁴ ASF., *Mediceo del Principato 503*, c. 23.

⁵ Murat Çizakça, "XIV-XIX. Yüzyıllar Arasında Bursa İpekçiliği", *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenel, İstanbul 1996, s. 71, 79.

⁶ J. Munro, *I panni*, s. 129, 132; Aynı yazar, *Non-mercantilist Approach*, s. 940.

⁷ D. Sella, *a.g.m.*, s. 115; Munro Floransa'nın yıllık üretiminin 1558'de 16.000, 1562'de ise 33.000 parçaya ulaştığını eklemektedir. Bzk. J. Munro, *I panni*, s. 132; Aynı yazar, *Non-mercantilist Approach*, s. 940.

kadrgularının Cerbe kuşatmasında oynadığı rol İstanbul'daki Floransalıları siyasî olduğu kadar ticarî bakımdan da zor durumda bırakıyordu¹. 1566-70 yılları arasındaki beş yıllık dönemde Venedik'in kumaş üretiminde yaşanan çok hızlı artışın Venedik'in Osmanlı limanları vasıtasıyla gerçekleştirdiği baharat ile yünlü kumaşların takasına bağlanmasının² çok da geçerli bir görüş olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü artık Venedik'in kumaş ticareti bağlamında Osmanlı topraklarında mücadele edeceği Floransa gibi bir rakibi yoktu. Bu nedenle Floransalıların Osmanlı topraklarından kovulduğu bu tarihlerde Venedik sanayiinde yaşanan hızlı gelişmenin sebebini bu bakış açısından değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır. Aynı tarihlerde Venedik endüstrisinin yıllık 18.513 parçalık kumaş üretimine ulaştığına dair mevcut veriler söz konusu gelişmelerle doğrudan ilişkili olmalıdır³.

Floransa'daki üretim artışının I. Cosimo'nun 1551 yılında Türk, Yahudi, Rum, Ermeni ve diğer Osmanlı tebaasını topraklarına çekme girişimiyle bir ilgisi olup olmadığı henüz belli değildir⁴. Böyle bir çağrının yeniden düzenlenen Livorno Limanı'nın gelişmesine katkı sağlamak amacıyla yapıldığı ve bunun da ancak ticarî bağların son derece zayıfladığı Osmanlı Akdeniz'i ile ilişkilerin geliştirilmesinden geçtiği muhakkaktır. Bunun içindir ki Floransa idaresi yaklaşık on yıldır Osmanlı Devleti ile ilişkilerin düzeltilmesinde anahtar rol oynadığını düşündüğu Rüstem Paşa'yı kazanmak için her türlü çareye başvurmaktan geri kalmıyordu⁵.

Aynı sıralarda Venedik tüccarının Osmanlı başkentine nazaran Mısır ve Suriye topraklarında daha etkili olmaları, her ne kadar ticaret hacmi azalmış gibi görünse de, İstanbul'la doğrudan ilişkilerini kestikleri manasına gelmiyordu. Dahası, XVI. yüzyıl boyunca Avrupa'nın en büyük şehri olan İstanbul hâlâ büyük bir pazardı ve her türlü lüks malın alıcısı olan Osmanlı Sarayı batılı tacirler ve bilhassa Venedikliler için önemli bir gelir kaynağı durumundaydı. Aynı dönemde Venedik yünlü ve ipekli kumaş

¹ ASF., *Mediceo del Principato* 486, c. 5r-v.

² J. Munro, *I panni*, s. 132; Aynı yazar, *Non-mercantilist Approach*, s. 940.

³ J. Munro, *I panni*, s. 132.

⁴ “*Che tutti li turchi, greci, hebrei et altre natione habitanti nel'paese del turco possino con lor' persone mercantie et robe di qualunque sorte si voglia et etiam gioie et cavallj venire liberamente per tutto il territorio di sua ex:^{ta} et nella cipta di firenze senza pagare datio o ghabelle di alcuna sorte...*”. ASF., *Miscellanea Medicea*, 126/19, c. 21; Ayrıca bkz. Benjamin Arbel, “Introduction”, *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 4-5; M. C. Engels, *a.g.e.*, s. 28;

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 478, c. 38r.

sanayiindeki gelişmeyi destekleyen pazarlar da başta İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı şehirleriydi¹.

Fakat Venedik ve Floransalılar karşısındaki en büyük tehlikelerden birisi Osmanlı tebaası Yahudi tacirlerdi. 1550 ve 1560'lar boyunca İstanbul'daki Yahudi tüccarının birçok alanda olduğu gibi bütün kumaş, yün ve sof ticaretini de tekelleri altına almaları Venedik başta olmak üzere muhtemelen diğer yabancıların da bu ürünleri elde ederek ihraç etmesini zorlaştırdı. O kadar ki Yahudiler bu ticareti bütünüyle ellerine aldığı gibi satışları da istedikleri gibi yönlendiriyordu². Osmanlı vatandaşı Yahudiler başkentte böyle bir durumdayken, Ankona ve bununla bağlantılı olarak Floransa'da ticaret yapan diğer bir kısım Osmanlı haraçgüzarı olan Yahudiler ise 1555 yılında Papa'nın emriyle tutuklanıp mallarına el konmuştu. Bunun üzerine harekete geçen Osmanlı yönetimi sadece Papa'ya değil Floransa Dukası'na da durumu bildirme gereği hissetmişti. I. Süleyman, Yahudilerin tutuklu bulunmasından dolayı Osmanlı hazinesine olan borçlarını ödeyemedikleri için I. Cosimo'dan Osmanlı vatandaşlarının kurtarılmasına yardım etmesini talep ediyordu³.

1550'li yıllardan itibaren Galata'daki Floransalı tacirlerin ithal ettikleri ürünlerde bir yön değiştirmenin yaşandığına ilişkin ipuçları yakalıyoruz. Mahkeme kayıtlarına yansıdığı kadarıyla Floransalıların İstanbul'dan sıklıkla deri aldıkları görülüyor⁴. Türkçe kayıtlar dışında 1560'larda Floransa'daki çeşitli kimselere mektuplar yazan Albertaccio degli Alberti de büyük miktarlarda deri alarak Livorno'ya göndereceğini, kendisine gönderilen kumaşları ise elden çıkaracağını bildiriyordu. Bu işlemlere rağmen Floransa baylosunun birkaç yıl önce sözünü ettiği ticarî sorunların hâlâ süregeldiğini bildiren ifadeleri de gözden kaçmıyordu. Özellikle Venediklilerin Venedik'e gitmek üzere bekleyen bazı gemilere çok miktarda mal yüklediklerini ifade etmesi İtalyanlar arasındaki rekabetin ve Venedik üstünlüğünün bir göstergesi gibidir⁵.

¹ Benjamin Arbel, "Venice and the Jewish Merchants of İstanbul in the Sixteenth Century", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 13-14.

² B. Arbel, *Venice and the Jewish Merchants*, s. 18-19.

³ I. Süleyman tarafından I. Cosimo'ya gönderilen 9 Mayıs 1556 tarihli mektubun İtalyanca kopyası için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 453*, c. 382r-v.

⁴ GŞS., *No 1*, s. 96, 116.

⁵ Baylosun arkadaşı Giovanni Soldani'ye yazdığı mektuba göre Gaetani ve Mazinghi gibi Floransalı tüccarlar tarafından kiralanan Sakız gemisine 250 veya 260 parça deri (*buona cuora*) yüklemeyi

Hemen belirtmek gerekir ki Floransalıların İstanbul'dan kovulmalarının ardından bile Toskana'nın Doğu Akdeniz pazarlarına yönelik kumaş ihracatının devam ettiği ileri sürülür. Osmanlı pazarları ve limanlarına doğrudan giriş yapmaları artık mümkün olmayan Floransa tüccarı bu durumu muhtemelen Fransız ve diğer yabancı ülke bayrakları altında telafi etmeye çalışıyordu. Nitekim İnebahtı Muharebesi'nin hemen ardından 1572'de Floransa'da üretimi 33.312 parçaya çıkan ve büyük bir kısmı Doğu Akdeniz'e aktarılan kumaşlar¹ da yine Fransız bayrağı altında yollanmıştı. Fransızların aynı tarihlerde ve sonraki dönemlerde elde ettiği ahidnâmelere harbî statüsündeki Avrupalı ulusların Fransız bayrağı altında ticaret yapmalarına yönelik bir madde eklenmişti². Nitekim İstanbul'da temsilcileri bulunmayan Floransalıların bu durumuna ilişkin XVIII. yüzyıla ait bir hükümde şöyle deniyordu;

*“Ceneviz ve Alikorna (Floransa) ve bu misillü âsitâne-i sa'âdetimde bayloşları ikâmet etmeyen tavâ-yif-i Nasâra'nın bilâd-ı İslâmiyye'ye tüccarları gelmek iktizâ eyledikde Devlet-i Âliyyem ile musâlâha üzere olup der-i devlet-medârımda bayloşları mukîm olan müste'men tâifesine intima ve ilticâ ve bayrağı altına duhûl edüp memâlik-i İslâmiyye'de emin ve sâlim ticaret ve icap iden resm-i gümrüğünü dahi bayrağı altına ilticâ eylediği müste'men tâifesi misillü edâ idegelmeleriyle bayrak altına girmek hususu bu kazıyye-i mezkûreden ibâret iken...”*³.

Aslında Floransalıların İstanbul'dan gönderilmesi sırasında Türk yetkililerce el konulan Floransa mallarının miktarları da onların İstanbul'daki ticarî vaziyetleri hakkında çıkarımlar yapmaya yetecek düzeydedir. Örneğin, olaylar esnasında tüccarların bütün mallarına el konulduğunu söyleyen baylosun kaybedilen mallar arasında 140 parça deriyi özellikle belirtmesi yukarıda bahsedilen Osmanlı ihraç ürünlerindeki değişikliği işaret etmektedir⁴. Fakat bir diğer önemli nokta ise bu sırada Floransalıların yaklaşık 14.200 altın *scudi* tutarında bir kayba uğramış olmasıdır⁵. XVI.

hesaplıyordu. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 518, c. 779; Ancak sonraki günlerde gemiye adı geçen tacirlerin derileri dışında 130 parça deri yüklemiştir. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 521, c. 50.

¹ D. Sella, *a.g.m.*, s. 116; J. Munro, *I panni*, s. 140.

² H. İnalcık, *Kapitülasyonlar ve Ticâret*, s. 67-69.

³ Evahir-i Ş. 1134 (6-15 Haziran 1722) tarihli hüküm için bkz. Ahmed Refik, *Onikinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı*, İstanbul 1988, s. 75; Ayrıca bkz. B. Arı, *Akdeniz'de Korsanlık*, s. 292

⁴ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 832.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 1044; ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680v, 1044.

yüzyılın ilk çeyreğinde sadece Galata'daki bedestende yaşanan yangında bile 60.000 altın dukalık bir mal kaybına uğradıkları düşünülürse, müsadere esnasında kaybedilen meblağın aslında çok büyük bir orana tekabül etmediğini öne sürebiliriz. Tabi ki söz konusu olayların sadece limanda yaşanan gelişmelerle ilgili olduğu ve mal kayıplarının büyük kısmının Ricasolilere ait olduğunu unutmamak gerekir¹. Ayrıca ilerleyen günlerde Osmanlı idaresinin geride kalan Floransalılara karşı ne gibi bir politika takip ettiğini bilmemekteyiz.

1557 yılında Floransalılara bahşedildiği ileri sürülen ahidnâmenin de etkisiyle Doğu'ya sevk edilen kumaş üretiminde bir artış olduğu iddiasını kabul etmek zor gibi görünse de, Floransalı kumaş üreticilerinin Türk pazarlarına yeniden girebilmek için Osmanlı Devleti ile müzakerelere girişmek üzere hükümetlerine baskı yaptıkları kabul edilebilir. Nitekim 1573 yılında Floransalı kumaşçılar tarafından I. Cosimo'ya sunulan bir raporda üretimi daha da artırmaya hazır olduklarını söylemeleri, müzakerelerin başlamasında itici bir güç etkisi yaptığını gösterir. Floransalıların düşman ilan edilerek İstanbul'dan kovulmaları gerçeği tam olarak aydınlatılmadan veya bu durum göz önünde bulundurulmadan yapılan çıkarımlar mesnetsiz kalmaktadır. Zira 1573'te İnebahtı'dan hemen sonra Venediklilerin dışlanması Floransalılara Levant ticaretinde yeni bir fırsat sunduğunu söylemek kesinlikle doğru olamaz².

XVI. yüzyılın başlarında kâr oranlarının henüz çok fazla gerilemeyişi bir süre daha iki ülke tüccarının gidip gelişini teşvik etmiştir. Ancak sonraki dönemlerde özellikle Floransa ve Venedik gibi İtalyan devletlerinin yerini almaya başlayacak olan Avrupalı devletler Osmanlı pazarlarındaki bazı noktaları iyi değerlendirmişlerdir. Bursa ve İstanbul gibi pazarlarda lüks kumaşlara nazaran daha fazla rağbet gören ucuz kumaşa olan eğilimi iyi tespit eden İngilizlerin ucuz kumaşları karşısında Floransa'nın pahalı ve kaliteli kumaşları tutunamamıştır³.

XV. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar ağırlıklı olarak İngiliz yününden yapılan çuhaları Osmanlı pazarlarında satarak

¹ ASF., *Mediceo del Principato* 521/A, c. 680v.

² Sella tarafından bu konuda ileri sürülen iddiaların bir kısmı, bu yeni bilgiler ışığında yeniden izaha muhtaç gibi görünmektedir. Bkz. D. Sella, *a.g.m.*, s. 116; Ayrıca bkz. H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 287.

³ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 295-96; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 136; S. Faroqhi, *Ottoman attitudes*, s. 100; J. Munro, *I panni*, s. 140.

karşılığında ham ipek temin eden Floransalıların bu yöntemini artık İngilizler devralarak, aynı ham ipek karşılığında kendi yünülerini doğrudan Türk pazarlarına sunmak suretiyle bu kârlı ticareti üstlenmişlerdi¹. Nitekim İngilizlerin Ortadoğu'dan ithal ettikleri ham ipeğin 1621-1671 yılları arasında % 275 oranında arttığı bilgisi de sonraki dönem için bu durumu teyit eder. Dahası XVII. yüzyılda İngiliz ve Hollandalıların ipek ithalatının neredeyse tümü Osmanlı topraklarından yapılıyordu².

XVI. yüzyılın son otuz yılında yünlü kumaş üretimindeki gerileme döneminde Floransa Yün Loncası'nın artan hammadde fiyatlarına rağmen eski satış fiyatları kullanması düşük kâr elde etmelerine neden oluyordu. Bu da Osmanlı ve Avrupa pazarlarındaki diğer İtalyan kumaşları ile rekabeti imkânsız hale getiriyordu. Akdeniz ticaretinde yaşanan yeni gelişmelerle birlikte Floransa, Osmanlı şehirleri yanında Lyon ve Antwerp gibi önemli pazarlarını da kaybetti³. XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı pazarları artık Floransa dışındaki diğer birçok Avrupalı tüccarın eline geçti. Floransa'da ise bu sıralarda hâlâ, canlı şekilde yünlü, ipekli ve bilhassa saten (*atlas*) kumaş ticaretine sahne olan Türk pazarlarının Venediklilerin elinden geri alınmasının gerekliliğini ileri süren görüşler dile getiriliyordu⁴. Gerçekten de XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren normale dönen Osmanlı-Venedik ilişkileri ticarete de olumlu şekilde yansımıştı⁵. Buna karşılık XVI. yüzyılın son çeyreğinde Bursa'da yaşanan ticarî bunalım düşük kâr oranları ve hammadde temini gibi konulara bağlanırken, Avrupalı tüccarların hammadde ihtiyaçlarını artık çoğunlukla İzmir ve Halep'e gelen İran ham ipeğinden karşıladıkları anlaşılıyor⁶.

Aynı dönemde Floransa'da Levant ile bir türlü rayına oturtulamayan ticarî ilişkilerin dolaylı olarak canlandırılması ve yaşanan ekonomik sıkıntıların aşılması

¹ S. Faroqhi, *Anayol kavşağında Bursa*, s. 119; Aynı yazar, *Ottoman attitudes*, s. 91-92.

² M. Çizakça, *Bursa İpekçiliği*, s. 73-74.

³ F. Ammannati, *a.g.m.*, s. 6, 9.

⁴ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 995.

⁵ Bu tarihlerde İtalya'ya sof ve ham ipek ithaline devam edildiği anlaşılmaktadır. Mesela Seyyid Abdi isimli Osmanlı taciri Ankara'dan İstanbul'a götürdüğü 38 himl (76 denk) sofı, iki adamına emanet ederek karayolu ile Venedik'e göndermişti. Ancak bir gemiyle Hersek'ten Venedik'e hareket etmek üzereyken Uskoklar tarafından saldırıya uğramışlardı. 1588 yılına ait aynı içerikli iki farklı kayıt için bkz. ASV., *Documenti Turchi*, Busta 8, no. 960 ve 963.

⁶ S. Faroqhi, *Anayol kavşağında Bursa*, s. 122-123; 1570-1600 döneminde Venedik kumaşlarının Osmanlı topraklarındaki başarısı karşısında Toskana'daki ipek üretimi de büyük bir çöküş yaşamıştı. Bkz. Thomas A. Kirk, "Le risposte italiane ai cambimenti economici", *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 56, 64-65.

amacıyla farklı yollara başvuruluyordu. Bu amaçla 1590'larda serbest bir uluslararası ticaret limanı haline getirilen Livorno'nun canlılığını artırmak için bazı girişimlerde bulunan Medici Grandukası'nın beynelmilel çağrılarına Türkler ve diğer Osmanlı tebaası da dâhil edilmişti¹. Bu politika gereği XVI. yüzyıldan itibaren şehirde gemi sahibi bir çok Yahudi yerleşmişti². XVII. yüzyılda ise İstanbul Yahudileriyle akrabalık bağları bulunan Yahudi acentelerinin bulunduğu Livorno kenti İngiliz ve Hollandalıların desteğiyle Toskana Grandukası tarafından Osmanlı Devleti ile Batı Avrupa arasındaki ticaretin en gözde merkezi yapılmaya çalışılmıştı. Bu da ancak Osmanlı tebaası birçok Rum ve Yahudi tüccarın Livorno'ya getirilebilmesiyle mümkün olabilecekti³. Bu nedenle, bir önceki teşebbüsten tam yirmi yıl sonra 1598'de harekete geçen Toskana Grandukası aynı sebepten yani St. Stephen kadirgalarından dolayı bir kez daha Levant ticaretinin nimetlerinden mahrum kalacaktı. Böylece XVII. yüzyılın başlarında Venedik ipekli kumaşları Bursa ipeklilerini bile geride bırakacak derecede önem kazanacaktı⁴.

XVI. yüzyılda ucuz İngiliz çuhaları ile birlikte yeni Hollanda kumaşları ve diğer Avrupalı rakipler de Doğu Akdeniz'de Floransa aleyhine gelişme gösterdiler. XVII. asırla birlikte İspanya, Fransa, Güney İtalya ve Doğu Akdeniz pazarlarını tek tek kaybeden şehrin kumaş üretimi artık kendi sınırlı iç pazarına yönelik yapılr hale gelmişti⁵. Her ne kadar 1590 ile 1604 yılları arasında Venedik'in Levant'ın farklı yerlerinden yıllık ortalama 1.450 balya ipek ithal etmesi ve bunun yanında Venedik başta olmak üzere Cenova, Floransa, Milano ve Napoli'deki ipek endüstrisinin hızlı bir gelişmesi görülse de bu durum uzun sürmedi⁶.

Bursa'nın Avrupalı rakipleriyle rekabetten koptuğu dönemde bir başka Osmanlı bölgesinde yaşanan ham ipek üretimi dikkatleri çekmiştir. XVII. yüzyıl başlarındaki

¹ Cristina Galasso, *Alle origini di una comunità: Ebrei ed ebrei a Livorno nel seicento*, Firenze 2002, s. 15-16.

² Benjamin Arbel, "Jewish Shipowners in the Early Modern Eastern Mediterranean", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 180-181.

³ R. Galluzzi, *a.g.e.*, IV, s. 66; R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 79; B. Arbel, *a.g.m.*, s. 181.

⁴ Örneğin bu tarihlerde Venedik işi kırmızı "frenk atlası"nın bir endazesi 240 akçe iken Bursa atlası 140 akçeden alıcı buluyordu. Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul 1960, s. 160.

⁵ J. Munro, *I panni*, s. 140.

⁶ J. Tracy, *a.g.m.*, s. 447.

Osmanlı-Toskana ilişkilerinin akışını belirleyen Ma'noğlu Fahreddin idaresindeki Lübnan, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ham ipek üretiminde önemli bir çıkış yakalamıştı. Ancak bu üretimin büyük bölümü İtalya ve Fransa'ya ihraç ediliyordu¹. Anadolu'daki ticaret merkezlerinden uzaklaşmak zorunda kalan Toskana Grandukalığı'nın Fahreddin ile bu kadar çok ilgilenmesinin sebeplerinden birisi de kendi dokuma endüstrisi için gerekli olan Lübnan ham ipeği olmalıdır. 1614 yılında Toskana'ya gönderilen Nasuh Paşa imzalı mektupta Toskana ticaret gemilerinin yalnızca İstanbul, İskenderiye ve İskenderun limanlarından faydalanmalarına izin verilebileceği ve bu limanlar dışında hiçbir Osmanlı liman ve adasına uğramaması konusu iki ülke arasındaki barış şartlarından biriydi². İskenderun ve İskenderiye limanları muhtemelen Toskana'nın Ortadoğu'da cereyan eden ipek başta olmak üzere diğer önemli ticarî ürünlere ulaşımını sağlamak için müzakerelere dâhil edilmiş olmalıydı.

¹ H. İnalçık, *Tekstil Tarihçesi*, s. 65.

² 23 Rebiü'l-ahir 1023 (6 Haziran 1614) tarihli mektup için bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 4274/A, Ins. VI, c. 21.

I. Uluslararası Ticaret ve Bursa Pazarı

İlk dönem uluslararası Osmanlı ticaretinde Bursa'nın ayrı bir yeri vardır. Şehir XIII. yüzyılda Moğollar döneminde Anadolu'nun doğu-batı ticaretinin geçiş noktası olarak sivrilmiştir. Bu dönemde Uzakdoğu ve İran kervanları artık sadece kıyı bölgelerine değil Orta Anadolu'ya kadar uzanmıştır. Doğu ile batı arasındaki ticaretin temel maddeleri Flaman, Floransa ve Fransız kumaşları ile Çin ve İran ipeklerinden oluşmuştur. XIV. yüzyılda İlhanlıların ortadan kalkması ve Osmanlı Beyliği'nin doğuşuyla siyasî ve ticarî faaliyet alanı Batı Anadolu'ya kaymıştır. Zamanla Osmanlıların politik ve ticarî merkezi haline gelen Bursa aynı zamanda doğu-batı ticaretinin ambarı olarak yükselmiştir¹.

XV ve XVI. yüzyıllarda bu özelliğini devam ettiren Bursa uluslararası canlı bir ticarete de sahne olmuştur. Tıpkı Bizans ipek endüstrisi ve ticaretinin İran'dan gelen ipeğe bağlı olması gibi, Osmanlı ipek sanayiinin gelişmesi de aynı ham ipeğin başkent Bursa'ya gelmesiyle ilgilidir. Böylece henüz XV. yüzyılın ilk yarısında uluslararası bir ticaret şehri haline gelen Bursa'da Cenevizlilerle birlikte, Floransalılar, Venedikliler ve Katalonyalılar boy gösteriyordu². Bursa'da bulunan Avrupalı tacirler satın aldıkları malın % 2 veya 5'i arasında bir vergi ödedikten sonra bunları Avrupa'nın çeşitli bölgelerine götürüyordu³. İpekli kumaş üretiminin önde gelen imalatçılarından olan Luccalılar da XVI. yüzyılda I. Süleyman'dan elde ettikleri izin sayesinde Osmanlı pazarlarındaki yerlerini almışlardı⁴.

¹ H. İnalçık, *Klâsik Çağ*, s. 127-30; M. Çizakça, *Bursa İpekçiliği*, s. 69; Nilüfer Alkan, *Bursa'da İpek Üretim ve Ticaretinin Doğu Ülkeleri ile Olan İlişkisi (15-16. Yy.lar)*, Uludağ Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005, s. 25.

² Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 149; Aynı yazar, *Klâsik Çağ*, s. 130; Aynı yazar, *Harîr*, s. 211; Aynı yazar, "Notes on a Study of the Turkish Economy during the Establishment and Rise of the Ottoman Empire", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington-Indiana 1993, s. 213; Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 2006, s. 113.

³ N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı ipekçiliği*, s. 159.

⁴ Evail-i Receb 965 (19-28 Nisan 1558) tarihli nâme için bkz. ASL., *Diplomatico Tarpea*, 1558-05-10; Belgenin varlığına ilişkin ayrıca bkz. M. Şakiroğlu, *Bursa'dan Floransa'ya*, s. 146; Şakiroğlu belgenin varlığından ilk olarak bahseden İtalyanca bir esere yazdığı tanıtım yazısında "kanaatime göre Türkçe belgenin aslı nüshası kaybolmuş..." şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bunun üzerine yerinde yaptığımız araştırmalarda belgenin hala adı geçen arşivde muhafaza edildiğini tespit ettik. Tanıtım yazısı için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "Marco Lenci, Lucca, il Mare e i Corsari Barbareschi nel XVI Secolo (Onaltıncı yüzyılda Lucca, Deniz ve Berberî Korsanları), Firenze 1982", *Erdem*, C. 6/17 (1990), s. 607-8.

Bununla birlikte uluslararası ticaret ve yerel üreticiler için gerekli olan ham ipek, Bizans ve Türkiye Selçuklular döneminde olduğu gibi, Osmanlı Devleti döneminde de Hazar Denizi'nin güneyindeki bölgelerden geliyordu¹. Bizans ve ardından Osmanlılar döneminde İstanbul'a ulaşan İran ipeğinin büyük kısmının nakliyesini Cenevizli tacirler üstlenmişti. Karadeniz kenarındaki Kefe ve Tana gibi şehirlerde toplanan bu hammadde Ceneviz gemileri vasıtasıyla İstanbul'a taşınmaktaydı. 1475 yılında bu iki şehrin Türklerin eline geçmesiyle birlikte ipek kervanları doğrudan Bursa'ya gitmeye başlamıştı². Bizans İmparatorluğu döneminde Trabzon'dan İstanbul'a gönderilen Gürcistan ve İran ham ipeği Trabzon'un Türkler tarafından fethinden sonra da bu rotayı takip etmiştir³. İpekle birlikte doğudan gelen çeşitli mallar da burada toplanarak Balkanlar ve Avrupa'ya gönderilmiştir. Zamanla kendi ipek endüstrisini geliştiren Bursa, iç ve dış pazarlara yönelik çeşitli ipekli kumaş türlerinin de ihraç edildiği bir merkez haline gelmiştir. Bilhassa kemhâ, kadife, taftâ ve atlas gibi ağır ve hafif ipekli kumaşlar bu ticarete başrol oynamıştır⁴.

Henüz XIV. yüzyılın sonları ile XV. yüzyılın başlarında Anadolu ve Bursa'yı ziyaret eden Clavijo, Broquiere ve Pierre Belon gibi yabancı seyyahlar da Bursa'ya ulaşan ham ipek ve şehirde yaşanan canlı ticaret hakkında bilgi vermektedir⁵. Bursa'daki ipek ticaretinin hızlı gelişmesi Bursa ipek gümrüğünü işletmek isteyen müteşebbislerin tekliflerinden de anlaşılabilir. Mesela; 1460'larda 180.000 akçe olan teklif 1492 yılında 661.000 akçeye yükselmişti. 1494 yılında 5.500.000 akçe teklif olunurken aynı yıl içerisinde bir başka kimse 7.500.000 akçe teklif etmişti⁶. 1479 yılına

¹ H. İnalçık, *Harîr*, s. 212; Aynı yazar, *Tekstil Tarihçesi*, s. 62.

² Florence Edler de Roover, *L'Arte della Seta a Firenze nei secoli XIV e XV*, a cura di Sergio Tognetti, Firenze 1999, s. 25-26; S. Faroqhi, *Anayol Kavşağında Bursa*, s. 102.

³ H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 221.

⁴ H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 186; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 230; Faroqhi, Bursa ipeklilerinin Avrupa'daki durumu hakkında biraz daha farklı bir tablo çizmiştir. Kendisi şöyle der: “Hiç kuşku yok ki, lüks kumaş bütün Akdeniz dünyasında tedavül ediyordu ve Bursa ipeklisi de bu dolaşıma girmiş durumdaydı. Ama öyle görünüyor ki, Ankara tiftik kumaşları ve üzerinde Rönesans resimleri betimlenmiş halılar, Avrupa'da ipekli kumaşa göre çok daha geniş bir pazar buluyordu”. S. Faroqhi, *Anayol kavşağında Bursa*, s. 115.

⁵ Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İstanbul 1997, s. 89; Ruy Gonzales de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur: Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri*, Çev. ömer Rıza Doğrul, Sadeleştiren. Kâmil Doruk, İstanbul 1993, s. 101; B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 202; Pierre Belon'dan nakleden Ch. Schefer'in açıklayıcı dipnotu için bkz. B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 200, dpn. 2.

⁶ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 142.

doğru Bursa'nın ipek gümürüğü bu ticaretten yıllık 700.000 akçe civarında bir gelir elde etmişti¹. Bu gelişme yüzyılın sonlarına doğru şehre uğrayan yabancı seyyahlar tarafından da canlı biçimde gözlemlenmiştir. 1498 yılında Bursa'yı ziyaret eden Floransalı seyyah Bonsignore Bonsignori'nin ifadesine göre tam bir tüccar ve zanaatkârlar şehri olan Bursa'da ipek, sof, kilim, *cordovani* ve mücevher gibi her türlü ürün tezgâhına rastlamak mümkündü. Ona göre şehirde “*İtalya'nın hiçbir yerinde olmadığı kadar güzel altın işlemeli ve ipekli kumaşlar üretiliyordu*”².

XIV. yüzyılın sonlarında Bursa artık büyük bir ipek ticareti ve endüstrisi merkezi olmuştu. Öyle ki Bursa'da üretilen en kaliteli kumaşların dokunmasında kullanılan ipek, Venedik ve Lucca gibi İtalyan şehirlerine de taşınmaya başlanmıştı. Bursa'nın bu gelişmesinde doğudan gelen ipek kervanlarına Osmanlı Devleti'nin sağladığı güvenli yol şebekesinin de katkısı olmuştu. Bursa'ya kadar gelen kervanların getirdikleri mallar Pera'da yerleşmiş olan İtalyan tacirlere satılmaya başlamıştı³. Bursa mahkeme kayıtlarına yansıdığı kadarıyla, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İran'dan getirilen ham ipek ticaretini üstlenenlerin büyük kısmını oluşturan İranlı Türk tacirler, bu malları Bursa'ya gelen İtalyan tüccarların elindeki Batı ürünleriyle takas ediyordu. Bursa bu dönemde sadece İran ipeğinin değil ayrıca baharat ve diğer Asya ürünlerinin de alıcı bulduğu çok yönlü bir merkez haline gelmiştir. Başka bir deyişle Bursa Batı ile Doğu mallarının buluşarak el değiştirdiği bir pazar görünümüne kavuşmuştu. Batılı tüccarlar kadar İran'dan gelen tacirler de burada elde ettikleri nakitler vasıtasıyla çeşitli ürün alımları gerçekleştirmişti. Bilhassa Mısır ve Kıbrıs'tan gelen şeker ile Hindistan'dan gelen baharat da onların ilgi gösterdiği mallar arasındaydı⁴. Bir kısmı Bursa'ya yerleşen bu tacirler ayrıca ipekli kumaşlar, Frenk çuhaları, altın, gümüş ve bakır gibi emtiayı da ülkelerine taşırlardı⁵.

¹ H. İnalçık, “Mehmed II”, *MEBİA.*, s. 534; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231.

² A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 985.

³ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 274-75; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı ipekçiliği*, s. 159-60.

⁴ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 276; Aynı yazar, “Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 210; H. İslamoğlu-Ç. Keyder, *a.g.m.*, s. 51; İran'dan gelen ve Bursa'da vefat eden Azerbaycanlı tacirlere dair tereke miktarı örnekleri için bkz. Aynı yazar, “15. Asır Türkiye İktisadî ve İctimaî Tarihi Kaynakları”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 196-97.

⁵ H. İnalçık, *Türkiye İktisadî ve İctimaî Tarihi*, s. 197.

II- Ticareti Yapılan Mallar

1450'lerin başında Floransa ekonomisinde yaşanan durgunluğun ardından 1456'dan veya daha kesin olarak 1458'den itibaren kumaş yüklü ilk Floransa gemileri artık yeni Osmanlı başkentine doğru yelken açmaya başlamıştı. Osmanlı-Venedik Savaşı ve bazı korsanlık faaliyetlerinin engellemesi dışında bu sevkiyatlar 1478 yılına kadar hemen hemen her sene devam etmiş, hatta 1459'da İstanbul'a ulaşan Bartolomeo Pucci'nin gemisi bir süre sonra Karadeniz'e doğru yola çıkmıştı. Bu da bu şekilde Karadeniz'e giden ilk Floransa gemisi olmuştu¹. Ertesi yıl Mayıs ayında Benedetto Dei'nin de eşlik ettiği yünlü ve ipeklili kumaş yüklü iki gemilik bir filo daha İstanbul'a ulaşmış, II. Mehmed gemi kaptanı Francesco Vettori ve diğer patronların misafiri olarak gemilerden birinin bordosuna çıkmıştı².

1460'lardan itibaren Bursa, Edirne, İstanbul ve Gelibolu gibi belli başlı ticaret şehirlerinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Floransalılar ülkelerine İran ham ipeği, boya maddeleri, baharat, misk, porselen, kilim, değerli taş ve metaller, yün, deri, safran, Sakız mastikası ve mordan ile Ankara sofı gibi Türk ürünleri taşıırken, buralara yünlü kumaş, Hollanda bezi, ipekliler, yağ, *frenk sabunu*, badem, kağıt, anason ve diğer bazı dokuma ürünleri getiriyorlardı³. Bununla birlikte, diğer denizci büyük devletlerden gelen tacirlerin aksine XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı-Floransa ticareti neredeyse tamamen Floransa yünlü kumaşları ile Bursa'ya gelen İran ham ipeğinin mübadelesine dayanıyordu⁴. Zaten XV. yüzyıl sonuna kadar şehirdeki ipek ticaretinin esas unsuru İran ham ipeğinin Avrupa'ya yeniden ihraç edilmesi (*reeksport*) idi⁵. Bursa'da temsilcilikleri bulunan belli başlı İtalyan şehir devletleri İran ipeğini satın

¹ Michael E. Mallett, *The Florentine Galleys*, s. 68.

² F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 253; Ayrıca bkz. Michael E. Mallett, *The Florentine Galleys*, s. 68-69.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 253; Bruno Dini, "L'Economia Fiorentina dal 1450 al 1538", *La Toscana al tempo di Lorenzo il Magnifico: Politica, Economica, Cultura, Arte (Convegno di Studi promosso dalle Università di Firenze, Pisa e Siena 5-8 novembre 1992)*, C. III, Pisa 1996, s. 803; A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 983; F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 143; H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 237.

⁴ H. İnalçık, *Tekstil Tarihçesi*, s. 62; S. Faroqhi, *Ottoman attitudes*, s. 92; J. Munro, *I panni*, s. 125; H. Saito, *a.g.m.*, s. 217; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 430; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 26.

⁵ M. Çizakça, *Bursa İpekçiliği*, s. 70.

alabilmek için birbirleriyle yarışıyordu¹. Venedik ve Cenevizliler gibi Floransalılar da buradan aldıkları ipeği Ceneviz ve Ankona gemileriyle İtalya'ya gönderiyordu².

Ham ipek bu dönemde gelişmiş Floransa ipekli endüstrisinin vazgeçilmez hammaddesini oluşturuyordu. Öyle ki Bursa, İstanbul ve Edirne'de takas ettikleri veya sattıkları kumaş karşılığında elde edilen ham ipek Floransalı ipek imalatçılarının yıllık ihtiyaçlarının üçte birini karşılayacak kadar büyük bir rakama ulaşıyordu³. Floransalılar dışında Cenevizliler de Batı tezgâhlarında dokunan eşsiz ince yünlü kumaşları Bursa'ya getirmekte ve ham ipekle değiştirmektedir⁴. Bursa pazarına giren kumaşların tümünü Floransalı tacirlerin getirmediği açıktır. Dönem dönem Galata'da meskûn diğer Frenkler de İstanbul'a gelen İtalyan işi çuhaları gümrük vergilerini ödemek koşuluyla İstanbul veya Bursa piyasasına sürmekteydi⁵.

XV. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da bulunan Benedetto Dei'nin belirttiğine göre, Floransalı tacirler kendilerine ait ticaret evleri, han ve bankalarının bulunduğu İstanbul, Galata, Bursa, Gelibolu, Selânik ve Edirne gibi şehirlerde ipekli ve yünlü kumaş ticaretinde aktif bir rol oynuyordu⁶. Aynı kişiye göre Floransalıların ticaretiyle meşgul oldukları ürünler arasında pamuk, balmumu ve baharat da bulunuyordu. Hatta Dei, Venediklilerin Memlûk topraklarında altın para karşılığında temin ettikleri baharatın Floransalılar tarafından Bursa'ya getirilen kumaşla takas edildiğinin altını çiziyordu⁷.

¹ H. İnalçık, *Bursa*, s. 448; Aynı yazar, *Klâsik Çağ*, s. 130.

² H. Hoshino, *Il commercio*, s. 114; F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 25; R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 184; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231.

³ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 985.

⁴ H. İnalçık, *Türkiye İktisadî ve İçtimâî Tarihi*, s. 197; XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı toprakları lüks kumaş ticaretini tekellerine alan İtalyan üreticiler için önemli bir pazar haline gelmişti. Bkz. Richard A. Goldthwaite, "The Economy of Renaissance Italy: The Preconditions for Luxury Consumption", *I Tatti Studies: Essays in the Renaissance*, Vol. 2 (1987), s. 19-20.

⁵ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 216; bazı Floransalı tacirlerse İstanbul'a getirdikleri kumaşları Venedik'ten almaktaydılar. Mesela Floransalı Rodolfo bin Covan bu şekilde 60 vukıyye kırmızıyı İstanbul'a getirmişti. Bkz. GŞS., *No I*, s. 125.

⁶ "Chostantinopoli, e rodi, e Scio, e Pera, e Bursia, e Chalipoli, Sallonichi, e Andrinopoli, e altri luoghi la dove i Fiorentini mandano i panni, e la dove sono banchi, e chase, e fondachi, e merchanti, e chonsoli, e chiese de Fiorentini al vostro dispetto, vilipendio, e onta; e drappi di seta e brochatî d'oro, e chanpi d'argento, e d'ogni altra ragione, mai ne facciamo e abbian fatto e faremo sempre più assai che la città vostra di Vinegia, e Genova, e Lucha insieme...". Bkz. F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 236, 240; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 350.

⁷ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 241; Ayrıca bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 350-351; Halil İnalçık, "Bursa and the Commerce of the Levant", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. III/ 2 (1960),

İpek; Floransa İpek Loncası'nın (*L'Arte della Seta*) varlığı XII. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır¹. Floransa ipek sanayiinin XIII. yüzyılın ikinci yarısı boyunca çok düşük seviyelerde olduğu, ayrıca bu dönemde ipek sanayiinin merkezi kabul edilen² Lucca'nın ipek taciri ve dokumacılarının Floransa'daki bu endüstriyi canlandırdığı kabul görmektedir. XIV. yüzyıldan önce Floransalı ipek dokumacıları yerel pazarlar için muhtemelen *zendado* ve tafta gibi hafif ipekli ürünler imal etmekteydi. Buna karşılık, muhtemelen XV. yüzyılın ikinci yarısında itibaren Osmanlı Devleti'ndeki ticarete dâhil olan Lucca'daki ipek endüstrisi aynı dönemde gelişmesinin en yüksek noktasındaydı. Lucca'nın girişimci tacirleri, Calabria ve Sicilya'daki ipek üretimi yetersiz olduğu için, Cenevizliler tarafından Hazar Denizi civarından ithal edilen ham ipekleri işliyorlardı. Böylece çeşitli türde ipekli kumaş üretimi yapıyorlardı³.

XIV. yüzyıla gelindiğinde Floransa, Venedik, Bologna ve Ceneviz gibi diğer devletler Lucca'dan ithal ettikleri üretim teknikleri sayesinde bu şehrin ipek endüstrisi ile boy ölçüşebilecek noktaya geldiler⁴. 1473 yılına gelindiğinde Floransa Yün Loncasına bağlı 270, İpek Loncası'na kayıtlı 83 imalathanenin olduğu söyleniyordu. İpek imalatçılarının İtalya dışında İspanya, İngiltere, Fransa, Hollanda ve Osmanlı Devleti'nde de temsilcilikleri bulunuyordu⁵. İstanbul'un fethine kadar Floransa ipek endüstrisinde kullanılan ham ipeğin büyük kısmı Doğu Akdeniz'den ithal ediliyordu. II. Mehmed'in teşvikleriyle birlikte Türkiye'den ham ipek ithal etmeye devam etmişlerdi. 1470'li yıllarda Floransa ipeklileriyle, altın ve gümüş brokarlı kumaşlarının Venedik, Ceneviz ve Lucca ürünlerinin toplamından daha fazla olduğu ileri sürülüyordu⁶. Sadece 1474 yılında İstanbul ve Bursa gibi şehirlere gönderilen Floransa ipekli dokumaları 60.000 florin gibi bir meblağa ulaşıyordu⁷. Aynı yıl içerisinde Floransa tüccarı

s. 137; Aynı yazar, *Vesikalar*, s. 205; Aynı yazar, *Klâsik Çağ*, s. 131; E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 46-47.

¹ Richards, *a.g.e.*, s. 44; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 291.

² H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 269; Aynı yazar, *Tekstil Tarihçesi*, s. 61-62.

³ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 3, 25; H. İncalcık, *Tekstil Tarihi*, s. 209.

⁴ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 4-5; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 269; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 210.

⁵ Girolamo Gargioli, *L'Arte della seta in Firenze: Trattato del secolo XV*, Firenze 1868, s. 225; Richards, *a.g.e.*, s. 44; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 291; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 236.

⁶ Richards, *a.g.e.*, s. 44-45; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 291; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 236.

⁷ E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 46.

gemilerle toplam değeri 160-200.000 florin değerinde yünlü ve ipekli kumaş getirdikleri Türkiye’den 150.000 florin tutarında ticarî emtia ithal etmişti¹.

Floransalılar ithal ettikleri ham ipekle işledikleri kumaşların bir kısmını tekrar bu pazarlara sunuyordu. Bilhassa saraya hitap eden atlas, kemha ve kadife gibi ipekli kumaşlar genellikle “*atlas Florentin*”², “*Filorentin atlas*” veya “*Filorentin dârâyî*” olarak tanınıyordu³. Floransa atlasları bayramlarda gelenek üzere padişahın huzuruna çıkan Bostancıbaşılara hediye edilen kumaşlar arasında görülüyor. Bu kumaşların ticaretini sadece Floransalılar yapmıyordu. Sonraki yıllarda ticaret amacıyla İstanbul’a gelen Venedikli tacirler de kendi ipeklileri yanında *Florentin* kadifeleri getiriyor ve bunlar da saraydaki yerlerini alıyordu⁴. Buna karşılık Bursa kemhası, saten ve kadifelerden oluşan ünlü Bursa ipekli dokumaları da Floransalılar aracılığıyla Avrupa pazarlarına götürülüyordu⁵.

XVI. asırda en olgun noktaya ulaşan Bursa ipekli dokumaları sonraki yüzyılda bir gerileme gösterdi. Buna rağmen XVII. yüzyılın ilk yarısına ait bir narh defterinde kadife, hâre ve tafta gibi Bursa ipeklileri görülmeye devam etse de muhtemelen İstanbul tezgâhlarında dokunan ipekliler Bursa’dakilere rakip olmuştu. Aynı zamanda defterde Sakız, Şam ve Halep gibi ipekliler ile yerli türlere nazaran daha ucuz olan Venedik, Floransa ve Fransız ipekli kumaşlarının önemli bir yer tuttuğu görülür. Floransa

¹ E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 47.

² Emin Cenkmén, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, İstanbul 1948, s. 63, 315; M. E. Özen, *a.g.m.*, s. 302.

³ Bu örnekler genişletilirse “*Filorentin al atlası, Filorentin heft-renk, Florentin nakışlı al ve beyaz atlas ve Florentin-frengî heft renk dârâyîsi*” gibi çeşitli isimler karşımıza çıkar. Bkz. H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 250-251; Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler V: 1640 Tarihli Es’âr Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Ankara 1982, s. 15; M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 59.

⁴ E. Cenkmén, *a.g.e.*, s. 63, 279; Osmanlı pazarlarına gönderilen Venedik ipeklileri hakkında bkz. Miki Iida-Sohma, “I tessuti serici veneziani e il mercato ottomano nell’epoca premoderna (secoli XVI-XVII)”, *Mediterranean World*, Vol. 18 (March 2006), s. 63-75.

⁵ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 61, H. İnalçık, *Bursa*, s. 448; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231; Osmanlı topraklarındaki mübadeleye dayalı bu ticaretle kıyaslandığında Avrupa’ya giden Bursa ipekli kumaşlarının miktarı oldukça azdır. Çeşitli İtalyan tacirler tarafından götürülen bu kumaşlar bizzat İtalya’ya giden Türk tacirler vasıtasıyla da satılırdı. Bilindiği kadarıyla XVI. yüzyılda Venedik’te yaşayan Osmanlı tacirleri Orta İtalya’da kurulan panayırarda Türk kumaşları satarlardı. İtalyan saraylarında ise bu kumaşlara dair örnekler çok az ve olanları da geç dönemlere aittir. En erken örneklerinden birisi Papa VIII. Urban’ın (1623-1644) kilise kıyafetleridir. Yine Venedik Frari Kilisesi’nde bulunan kadifeden papaz cüppesi gibi örnekler de mevcuttur. Bunlar dışında bazı Türk kumaşları İtalya’ya diplomatik hediyeler vasıtasıyla da ulaşmıştır. Bkz. N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan İpekleri*, s. 186; Benzer bilgiler için bkz. Leila T. Bisharat, “İpek ve Şehir: Bir Kez Daha Bursa Dersleri”, *Suraiya Faroqi’ye Armağan, Osmanlı’nın Peşinde Bir Yaşam*, Der. Onur Yıldırım, Ankara 2008, s. 174.

atlaslarının kırmızı, beyaz ve diğer renklerde olduğu kayıtlıdır. Floransa dârâyîsi ise “heft renk dârâyî” ve “taraklı dârâyî” gibi başlıklarla karşımıza çıkar¹.

Yukarıda bahsedildiği gibi Bursa pazarına gelen ham ipeğin en önde gelen müşterilerinden olan Floransalıların bu faaliyetleri XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etti. İstanbul’un fethinden önce ve sonra Galata’da faaliyet gösteren Andrea Banchi’nin şirketi adına yapılan ham ipek satın alımlarına göre, 1430-1460 yılları arasında Lahican ipeğinin libresi 2 florin ve 5 soldi iken Esterabadî ve *Talani* ipeklerinin libresi 2 florin 10 soldiye karşılık geliyordu². Guanti şirketinin hesaplarına göre, 1484-88 yılları arasında Floransa’da satılan ipeğin toplam ağırlığı 4.795 Bursa lidresi³, değeri ise 6.022 florini buluyordu. Masraflar çıkarıldığında şirketin net kârı 977 florine ulaşıyordu⁴. XVI. yüzyılın ilk on yılı boyunca nakliye masraflarının artmasına rağmen Bursa’dan Floransa’ya götürülen ham ipeğin balya başına 70-80 duka kazanç sağladığı hesaplanıyordu⁵.

¹ “Florentin’in al atlasın zirâ’ını getirücü yüzellibeşe, mukîm yüzaltmışbeşe vireler. Sâ’ir heft-renginin zirâ’ını getirücü yüzkırkbeşe, mukîm yüzellibeşe, Florentin’in nakışlu al ve beyaz atlasının getirücü yüzyetmişbeşe vireler, mukîm yüzseksenbeşe vireler. Ve sâ’ir heft-renginin zirâ’ını getirücü yüzaltmışbeşe, mukîm yüzyetmişbeş akçaya vireler”, “Florentin taraklı eni bir zirâ’ beş rub’ dârâyînin zirâ’ını getüren ikiyüzyigirmiye vire ve mukîm ikiyüzkırka vire.” Bkz. Y. Yücel, *a.g.e.*, s. 15-16; M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 114-115; Ayrıca bkz. Murat Çizakça, “Price History and the Bursa Silk Industry: A Study in Ottoman Industrial Decline, 1550-1650”, *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No. 3 (Sep. 1980), s. 535; H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 251; Nitekim XVI. yüzyılda Bursa’daki ham ipek türleri beş grup halinde ele alınmaktadır. Bunlar; harir-i ham, harir-i şehri, harir-i gilani, harir-i heft renk ve boyanmış ipeklerdi. Bkz. M. Çizakça, *Bursa İpekçiliği*, s. 71.

² Florence Edler de Roover, “Andrea Banchi, Florentine Silk Manufacturer and Merchant in the Fifteenth Century”, *Studies in Medieval and Renaissance History*, Ed. William M. Bowsky, Vol. III, Lincoln 1966, s. 237 vd.; Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 25.

³ Yaklaşık 1.535 kg.

⁴ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 121; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 291; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 236.

⁵ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 291; Aynı yazar, *Bursa*, s. 448; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 236; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231, 234; Bursa’ya İran’dan her yıl birçok ipek kervanı geliyordu. 1500 yılına doğru Bursa’ya her yıl beş altı İran kervanı ulaşıyor ve bu kervanlar şehre 1.00.000 duka değerinde 1.200 yük ham ipek boşaltıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla bu ipeklerin büyük kısmı iç pazarda tüketiliyordu. Bkz. H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 63; Sadece 1513 yılında tek bir kervan şehre 220.000 duka değerinde 400 yük (24.600 kg.) ham ipek getirmişti. Bkz. Halil İnalçık, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, *The Journal of Economic History*, Vol. 29, No. 1 (Mar. 1969), s. 111; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı İpekçiliği*, s. 159; Bursa’ya doğudan gelen ibrişimler arasında en önde geleni Esterabadî ipekleri idi. Bkz. H. İnalçık, *Harir*, s. 212; Bunun yanısıra İran ve Hazar Denizi civarından İtalyan tezgâhların ulaşan Lahican kökenli “leggi” ve “talani(Tilani)” gibi ham ipekler de işlenmekteydi. Bkz. F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 25; İtalyanların Esterabadî’den bozma “stravaî” olarak adlandırdıkları Esterabadî ipeğinin fiyatı, Bursa pazarında gördüğü talep ve akçanın değer kaybetmesinden dolayı zamanla artmıştı. Hesaplamalara göre Esterabadî ipeğinin lidre başına (150 gr.) fiyatı 1463’te 52, 1464’te 55.5 (H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 134, Tablo II.), 1467’de 60, 1478’de 67 ve 1488’de 70 akçaya kadar yükselmişti..

XVI. yüzyılın hemen başında ham ipek fiyatları 65-70 akça civarında iken¹ 1512-13 yılları arasında kervanların Bursa'ya ulaşmasında yaşanan sıkıntılara bağlı olarak 75 ila 87 akçe arasında oynuyordu². 1517 yılına ait bir mahkeme kaydına göre ise Floransalı bir tacirin Esterabadî ipeğin lidresine yaklaşık olarak 85 akçe ödediğini görüyoruz³.

TABLO I: 1467-1597 YILLARI ARASINDA BURSA'DA HAM İPEK FİYATLARI⁴

Yıl	Lidre fiyatı/Akçe	Yıl	Lidre fiyatı/Akçe
1467	50	1570	41
1478	67-68	1571	74
1488	70	1572	81
1494	82	1573	67
1501	60-70	1578	99
1513	77	1580	84
1519	93	1581	136
1521	62	1582	151
1548	59	1584	250
1557	83	1588	182
1566	94	1597	224
1569	68		

Yukarıda verilen ham ipek fiyatlarına Hoshino tarafından Floransa şirketlerinin kayıtlarından yararlanılarak ortaya çıkarılan bir başka listeyi eklemek iki farklı devlete ait kaynakların verilerini mukayese etme imkânı sunmaktadır.

TABLO II: 1463-1513 YILLARI ARASINDA BURSA'DA HAM İPEK FİYATLARI⁵

Tarih	Libre fiyatı/Akçe	Satın alınan yer	Tarih	Libre fiyatı/Akçe	Satın alınan yer
29 Aralık 1463	52	İstanbul	25 Nisan 1495	54	Bursa-İstanbul
4 Ocak 1464	55,5	İstanbul	3 Haziran 1495	57	Bursa-İstanbul
4 Şubat 1484	63	Bursa	3 Kasım 1495	52	Bursa-İstanbul
15 Aralık 1484	58	Bursa	24 Haziran 1512	85	Bursa-İstanbul
7 Şubat 1485	54	Bursa	21 Ağustos 1512	75	-
4 Mart 1485	54	Bursa	5 Ekim 1512	78	-
11 Ocak 1486	60	Bursa	23 Ekim 1512	87	İstanbul

¹ H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 210; Aynı yazar, *Capital formation*, s. 111-112; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 188; Aynı yazar, *Klasik çağ*, s. 130-31.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 134, Tablo II.

³ BŞS., A 21, v. 79b/545.

⁴ H. İnalçık, *Harîr*, s. 213; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 307; M. Çizakça, *Price History*, s. 536.

⁵ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 134.

14 Nisan 1487	55	Bursa	31 Ekim 1512	78	-
30 Nisan 1487	57	Bursa	23 Kasım 1512	78	Bursa
13 Mart 1492	58	Bursa	17 Ocak 1513	78	-
27 Haziran 1493	58	İstanbul	25 Ocak 1513	78	-
1 Eylül 1493	61	İstanbul	30 Mart 1513	85	İstanbul
8 Kasım 1493	61	Bursa	21 Nisan 1513	84	İstanbul
21 Mart 1494	57	Bursa- İstanbul	15 Mayıs 1513	76	Bursa
1 Ağustos 1494	59	Bursa- İstanbul			

1479 yılında İran'dan gelen ham ipeğin değeri 150.000 Venedik dukasını buluyordu¹. O dönemde Bursa'dan satın alınan bir yük (*fardello*=79,821 kg.) ipek Floransa'da 70-80 Venedik dukası kâr sağlıyordu. Bursa'ya gelen Esterabadî dışında düşük kaliteli lahicanlar ve bunlara nazaran daha ince olan *sari* isimli ipekler de Floransa'ya gönderiliyordu². İpeğe olan talep o kadar fazlaydı ki Bursa'ya ulaşan kervanların getirdikleri mallar derhal satılmakta, şehirde bulunan tacirler ise mümkün olduğunca fazla ipek satın almaya çalışmaktaydı. Buna karşılık kervanların az bir gecikme göstermesi fiyatların hemen artmasına sebep olmaktaydı. Her yıl düzenli olarak gelen kervanlar ortalama olarak 200 yük Esterabadî ipek taşımaktaydı. Bununla birlikte 1502 yılında 1.000'den fazla dokuma tezgâhının bulunduğu Bursa'nın günlük ipek işleme ihtiyacı beş yüke ulaşmaktaydı³. 1501 yılında Floransalıların satın aldığı 60 balya ipek, Ceneviz ve Yahudilerin satın aldıklarının toplamının iki katıydı⁴. Buna göre, bir kervan tarafından getirilen 200 yük ipeğin sadece Bursa tezgâhlarına dağıtıldığı kabul edilirse, bir kervandan şehrin ancak 40 günlük ihtiyacının karşılandığı sonucu çıkmaktadır. Bu da Bursa'ya gelen ham ipeğin büyük kısmının yerel tezgâhlarda tüketildiğini göstermektedir⁵.

Floransa ipek endüstrisi için XV. yüzyılda ikinci önemli kaynak İspanya idi. En kaliteli ipekler Almeria'dan ithal edilmekle birlikte Granada bölgesinin bütün ipeği

¹ H. İnalçık, *Bursa*, s. 448; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231.

² Richards, *a.g.e.*, s. 60, 68, 71, 110; H. İnalçık, *Capital formation*, s. 111-12; Aynı yazar, "Bursa", *TDVİA.*, C. VI, İstanbul 1992, s. 448; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 280; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 188; Aynı yazar, *Klâsik Çağ*, s. 130; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231.

³ Rakam Bursa ihtisâp kanunnâmesinde geçmektedir. Kanunnâme hakkında bkz. Mustafa Kuşdil, "Belediyecilik Tarihimizin Özgün Bir Belgesi: Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa", *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenil, İstanbul 1996, s. 49-59; Richards, *a.g.e.*, s. 110; F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 29; H. İnalçık, *Capital Formation*, s. 208; Aynı yazar, *Vesikalar*, s. 210; Aynı yazar, *Bursa*, s. 448; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 233; S. Faroqhi, *Anayol Kavşağında Bursa*, s. 107; R. Mack, *a.g.e.*, s. 289.

⁴ H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 233.

⁵ H. İnalçık, *Bursa*, s. 448; Aynı yazar, *Tekstil Tarihçesi*, s. 63; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 186, 208; Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 233.

İtalya'ya satılıyordu. İspanya ipeğini İran ipeğinden ayıran en önemli özellik ise göze hoş gelen bir parlaklığa sahip olmasıydı. Oldukça sağlam olan bu ham ipek her türlü ipekli kumaş için kullanılabilirdi. Esterabadî ipek ise buna nazaran biraz daha donuk ve kabacaydı. Ancak İran ipeği de ipek endüstrisinin her alanında kullanılabilirdi. Floransalı Andrea Banchi'nin şirketi İran ipeklerini daha ziyade kadife dokumalarda kullanıyordu. Diğer bir kaynak olan Sakız'dan ithal edilen ipeklerse renk, esneklik ve ağırlık bakımında İspanyol ipeğine benziyordu. Andrea Banchi şirketi ham ipek ihtiyacının bir kısmını karşılamak üzere 1483 yılında İspanya'dan libresi 3 florin 6 soldiye toplam 190 librelük bir alım gerçekleştirmişti¹.

Floransa'da işlenen ham ipeklerin cüzi bir kısmı satılmak üzere yeniden İstanbul ve Bursa gibi şehirlere gönderiliyordu. İhraç edilen ipekli kumaşlar genellikle saten ve çeşitli türde kadifelerden oluşmaktaydı. Floransa'nın ipekli kumaş üreticilerinden olan Calvacantilerin ürettiği dört farklı çeşit ipekli arasında altın işlemeli damasklar² (*kemha*), sade satenler, taftalar ve farklı türdeki kadifeler yer almaktaydı. Taftaların hemen hepsi Lyon'a ihraç edilirken üretilen bütün kadife türlerinin Galata'ya gönderildiğine şahit oluyoruz. Yine XV. yüzyılın sonlarından 1527 yılına kadar ayakta kalan Gondi şirketinin İstanbul'daki ajanları Tommaso di Michele da Zolfo'ya gönderdiği ipekli kumaşlarının damask, saten ve kadifelerden oluştuğunu görmekteyiz³. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı pazarlarındaki Floransa ipeklileri arasındaki tercihlerde önemli değişiklikler yaşanmıştı. Önceki yıllarda talebin fazla olduğu damask ipeklilerine göre satenlere olan ilgi artmış, ancak piyasanın aslan payını çeşitli türdeki kadifeler elinde tutmaya devam etmişti⁴. 1565 yılındaki bir mektuba göre ticarî işlerle meşgul olması yasak olan İstanbul'daki Floransa baylosu kendisine gönderilen altın işlemeli brokerları Yahudi bir tüccara satmıştı⁵.

Nitekim 1480'lerde faaliyetlerine başlayan Floransalı Guanti şirketi de Bursa'ya gelen Esterabadî ipeğinden yüklü miktarda satın alıyordu. Bu hammadde Floransa kadifeleri ve brokerlarının işlenmesinde kullanılan en kaliteli ipek olarak göze

¹ F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 238; Aynı yazar, *a.g.e.*, s. 26-27.

² Damasco, genellikle atlas dokumalarda desenin atkı ve çözümlerin karşıtlığıyla oluşturulduğu düz dokumadır.

³ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 93, 97.

⁴ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 119.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato 518*, c. 779.

çarpıyordu. Guanti şirketinin Bursa'daki ajanı olan *Bartolomeo di Piero di Simone Guanti*'nin Bursa'daki dört yıllık ikameti boyunca satın aldığı malların yaklaşık % 85'ini Esterabadî ipeği oluşturuyordu. Bursa, Edirne ve Galata'dan aldığı bu ipeğin toplam değeri 305.000 akçe veya 6.630 dukaya tekabül ediyordu. Bunun dışında Bartolomeo'nun satın aldığı 27.000 akçelik (587 *duka*) sof ise toplam alımlarının % 7'sini oluşturuyordu. Bu iki kalem dışında şirketin Türk yünü, çeşitli baharatlar, kilim ve bazı diğer ticarî ürünleri de satın aldığı göze çarpıyordu¹.

Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen yerli ipekliler yanında, piyasasına Floransa, Venedik ve Cenevizli tüccarların egemen olduğu Mısır, İran, Hindistan, Çin ve İspanya'dan gelen ipekliler de bulunmaktadır². Osmanlı sarayı için dokunan Bursa ipekli dokumalarına “*vâle*” ve “*tafta*” adı veriliyordu³. Bugün müzenin barındırdığı ipekli kumaşlar arasında 325 civarında kaftan yer almaktadır. Bunların yaklaşık iki düzinesi seçkin renklerde saten ve harelerden dokunmuş İtalyan kadifelerinden yapılmıştır⁴. Sarayda bulunan kaftanların tümüne bakıldığında çoğunluğunun en iyi cins İtalyan kadifelerden dokunduğu görülmektedir⁵. Bursa'nın ipekli kumaş ve bilhassa uluslararası alanda ün yapmış kadife üretiminin zirvesinde olduğu bir dönemde Osmanlı Sarayı'nın İtalyan ipekli dokumalarını da tercih etmiş olması Türk ipekçiliğindeki bir gerilemeye veya başka bir nedene bağlanmamalıdır. Bu durum günümüzdeki gibi bir moda anlayışı ve sarayın ülke sınırları dışına da ilgi duymasıyla ilgilidir⁶. Ülkelerarası diplomatik ilişkilerde her ülkenin sahip olduğu özel ürünlerin karşılıklı hediyeleşmelerde kullanılması geleneği de sarayda kullanılan kumaşların türünde etkili

¹ H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 21; Ayrıca bkz. M. Şakiroğlu, *Bursa'dan Floransa'ya*, s. 145.

² İpekli kumaşların saray hayatındaki yeri için bkz. Nurhan Atasoy-Walter Denny-Hülya Tezcan, “Tarihi ve Kültürel Ortam: Osmanlı Saray Yaşamında Törenler ve Kumaşlar”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 21-35; Ayrıca bkz. Miki İida-Sohma, “The Textile Market in İstanbul and Bursa in the First Half of the Seventeenth Century: An Introduction”, *Mediterranean World*, Vol. 19 (Jun 2008), s. 161-197.

³ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 154; H. İncalık, *Bursa*, s. 448.

⁴ Topkapı Sarayı'ndaki ipek dokumalar üzerine çalışmalar için bkz. Louise W. Mackie, “Italian Silk for the Ottoman Sultans”, *EJOS*, IV (2001), (Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht, August 23-28 1999), No. 31, s. 1-21; Aynı yazar, “Ottoman *Kaftans* with an Italian Identity”, *Ottoman Costumes: From Textile to Identity*, Ed. Suraiya Faroqhi-Christoph K. Neumann, İstanbul 2004, s. 219-229; Konuyla ilgili ayrıca bkz. S. Faroqhi, *Ottoman attitudes*, s. 92; Miki İida-Sohma, *I tessuti serici*, s. 71-75.

⁵ N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 183.

⁶ L. T. Bisharat, *a.g.m.*, s. 181; Tekstil ürünlerindeki çeşit ve moda hakkında bkz. H. İncalık, *Tekstil Tarihi*, s. 256-257.

olmalıdır¹. Çünkü çeşitli sebeplerle elçilerin getirdikleri en narın kumaşların dönemin moda tercihleri veya hediye edilen kesimin zevklerini yansıtması çok doğaldır. 1578 yılında elçilik vazifesiyle İstanbul'a gelen Floransalı Bongianni'nin padişaha ve yönetimin ileri gelenlerine takdim edeceği hediyeler arasında değeri 100.000 dukayı geçen kadife, ipek ve sırmalı kumaşlar örnek olarak gösterilebilir. Bunlara ilaveten hediyeler arasında öne çıktığı görülen “*değeri 40 kron olan ve örtü veya kaftan yapmaya yarayan bir kumaş*” çeşidi de ayrıca zikredilmelidir². Nihayetinde çok değerli olduğu anlaşılan bu seçkin ipekli kumaşların padişah ve yöneticilerin üzerilerini süslemesi şaşılacak bir durum değildir.

Mesela 1460-61 yılları arasında İstanbul'a 36 parça lüks ipekli kumaş gönderen Andrea Banchi'nin Osmanlı Sarayı'nın tercihlerini gözettiği tespit edilmiştir. Kumaşlar arasındaki on kadifeden altısı çok pahalı ve özenli bir biçimde altın telle dokunmuştu. Geriye kalanlar ise günümüze ulaşan saray kaftanlarında sıklıkla görülen “*dolaşmalı dallarda sıralı nar desenli, altın telle dokunmuş atlas kadifeler*”den yapılmıştı³. Osmanlı şehirlerinin ipekli dokumalarda ihtisaslaşması ve devrinin en iyi kumaş örneklerini ortaya çıkarması, muhtemelen Floransa ipeklilerinin yünlü kumaşlarına nazaran daha az rağbet görmesine neden olmuştur. Zira saray için muayyen dönemlerde Bursa'dan satın alınan ipekli kumaş isimleri içinde yerli kumaşlara ziyadesiyle atıfta bulunmaktadır⁴.

Floransa Yünlü Kumaşları; Aslında Osmanlı ülkesi XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Floransa tacirleri için büyük bir önem arz etmekteydi. Bu tarihlerde Floransalı birçok yünlü kumaş imalatçısı Türkiye pazarlarına ulaşan garbo kumaşları

¹ Nitekim Floransa baylosu Buondelmonti'nin Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak için değerli ve zengin Floransa ipeklileri ile çuhalarının Osmanlı sultanı ile vezirlere gönderilmesini tavsiye eden 27 Şubat 1558 tarihli mektubunu hatırlatmak gerekir. Bkz. ASF., *Mediceo del Principato* 477, c. 379v.

² S. Gerlach, *a.g.e.*, II, s. 822.

³ F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 273; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 183.

⁴ Saray için alımı yapılan ipekli kumaş türleri için bkz. F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 228-231; Bilindiği kadarıyla bu dönemde ipekli kumaş üretiminde üç farklı tür piyasayı elinde bulunduruyordu. Bunlar kemhâ, zerbaft, serenk ve lampas isimli sırmalı ipekiler, kadife (*çatma*) ile seraser denilen altın ve gümüş iplikle işlenmiş ipekli kumaşlardı. Bkz. L. Mackie, *Italian silk*, s. 3; Aynı yazar, “*İpek Kumaş Üretimi*”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 224-25; Ayrıca Osmanlı donanmasının ihtiyacına yönelik taftalar da Bursa tezgâhlarından temin edilmiştir. 1513 yılında hazine adına 25.000 akçelik bir kumaş satın alınmışken aynı iş için 1518'de 200.000 akçe harcanmıştı. 1519 yılında otağlar için dört boy *güvezi*, üç boy yeşil ve üç boy sarı çifte tafta alımı yapılmıştı. 1543-1554 yılları arasında yapılan üç farklı satın alımda çoğunluğu kadife ve kemhalar oluşturmuştu. Sonraki yıllar boyunca da Bursa'dan sarayın ihtiyacına yönelik alımlar devam etmişti. Bkz. N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı ipekçiliği*, s. 164; 1517 yılında “*gulâm-ı şahî Murad Bey ile mahrûse-i Burusa'dan Şam'a hassa-i hümayun için kumaş*” götürüldüğüne de şahit oluyoruz. 14 Zilhicce 923 (28 Aralık 1517) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 21, v. 195a, hk. 1574.

üzerinde uzmanlaşmış ve genellikle düşük değerdeki yünlerle kumaş üretmeye yönelmişlerdi. İngiltere dışından temin edilen yünlerle imal edilen orta sınıf kumaşlar büyük oranda bu pazarlara sürülüyordu¹. XV. yüzyıl ortalarından itibaren Floransa yünlü sanayiinin canlanması iki temel unsura dayandırılıyordu: Bunlardan ilki Osmanlı pazarlarına nüfuz etmekteki başarı, ikincisi ise garbo yünlerinden üretilen daha ucuz “*panni de Levante*” denen Levant yünlü kumaşları idi².

Floransa’dan gelen yünlü kumaşlar Osmanlı ticaret literatürüne “*çukâ-i Flordin*”³, “*çukâ-i Firezne*”⁴ ve “*Flordin çuha*” gibi isimlerle geçmişti. Bu kumaşlar XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye’de iş yapan birçok Floransalı şirketin başlıca ihraç ürünleri arasında yer almıştı⁵. Bunlara ek olarak XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı piyasasında görülen şayak cinsinden ve biraz kaba olan saye çuhalarının İngiliz ve Filorentin sayesinde ün kazandığı görülür. 1640 tarihli narh defterinde “*heft renk Filorentin sâyesi*” âlâ, evsat ve ednâ olarak nitelenmiştir⁶.

Floransa ipekli ve yünlü endüstrisindeki hareketliliğin en önemli nedenlerinden birisi İran ham ipeğinin Bursa pazarı vasıtasıyla ithali ve tekrar ihracı olduğu düşünülmektedir. Yünlü kumaşlarla ipeğin mübadelesinden elde edilen kazanç Floransa’daki yünlü kumaş üretimine olumlu bir etki yapıyordu. Zaman zaman bu yünlülerin satışından ziyade ipekle değişiminin daha faydalı olduğu düşüncesi ön plana çıkıyordu. Nitekim buna benzer uygulamalar Floransa piyasasında da yaşanıyordu. Bu tür bir emtia akışı Floransa yünlü üretiminin artmasına neden olduğu gibi, yerli kumaşlara üstünlüğünden dolayı da Osmanlı topraklarında daima yeterli derecede müşteriyi cezbedebiliyordu⁷. Bu nedenle ki Floransa’da *Conservatori del Commercio di Levante* diye adlandırılan kamu kurulu özellikle bu ticareti denetliyordu⁸.

¹ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 235; Aynı yazar, *Il commercio*, s. 115; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19; F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 118; S. Tognetti, *a.g.e.*, s. 109.

² J. Munro, *I panni*, s. 124-25.

³ BOA., *KK 6590*, s. 15, 27, 123; H. Sahilloğlu, *a.g.m.*, s. 438, 440, 444.

⁴ Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 92, 120.

⁵ H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19; Halil Sahillioğlu, “Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid’in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (1973-74), s. 417.

⁶ Y. Yücel, *a.g.e.*, s. 14; M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 59-60, 112.

⁷ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 292.

⁸ R. Galluzzi, *a.g.e.*, I, s. 239.

XV. yüzyılda Floransa'da üretilen kumaşlar daha çok iki türden oluşuyordu. Bu iki cins kumaş üreticileri iki şube halinde çalışıyordu. Garbo kumaşları da bu iki şubeden biri tarafından imal ediliyordu. Bunlar Batı Akdeniz civarından ithal edilen yünlerden yapılan düşük kaliteli ve orta sınıf tüketicilere hitap eden kumaşlardı. Bu ürünler ithal edildikleri Kuzeybatı Afrika'daki kaynağından türeyen bir isimle Garbo kumaşı olarak tanımlanmıştı. Flordin çuhaları 1460'lardan önce Orta ve Güney İtalya pazarlarına yönelik üretim gerçekleştirirken, bu tarihten itibaren Osmanlı pazarlarına yönelmişti. Floransa'daki diğer yünlü kumaş şubesi ise pahalı İngiliz yünlerinden dokunan gösterişli ürünler imal ediyordu. Bunlar birçok üreticinin yerleştiği şehir merkezindeki San Martino Manastırı'ndan dolayı, San Martino kumaşları olarak isimlendirilmişti. Osmanlı topraklarında saraya ve seçkin kesime hitap edecek şekilde hazırlanan San Martino kumaşları genellikle Garbo kumaşlarının yaklaşık iki katı fiyatına İspanya ve İtalya'da satılıyordu. Garbolar ise yukarıda ifade edildiği gibi büyük oranda Doğu Akdeniz pazarlarında yer buluyordu¹.

Gerçekten de XV. yüzyılın ilk yarısında Floransa yünlü kumaş endüstrisinde yaşanan önemli düşüşler ancak yüzyılın ikinci yarısında imdada yetişen Osmanlı pazarları sayesinde ivme kazanmıştı. Floransa'da üretilen kumaşların miktarlarında yıllara göre yaşanan değişiklikler de bunun göstergesiydi. Mesela, yüzyılın başında şehirdeki toplam kumaş üretimi 11-12.000 top civarındayken 1480'lerde bu rakam yaklaşık 17.000 top kumaşa çıkmış ve bunun 2/3'ü de garbo yününden imal edilmişti². Şehirde üretilen kumaşların önemli kısmı aynı dönemde Osmanlı Devleti'ne gönderiliyordu. Her ne kadar verilen bu rakamlara şüpheyle yaklaşmak gerekse de Benedetto Dei'ye göre, Floransalıların Türk şehirlerine ihraç ettiği yünlü kumaşlar 1470'de 8.000, 1471'de 7.500, 1472'de 8.000, 1474'te 3.300 ve 1476'da 3.000 parça olarak gerçekleşmişti³. Ancak belgelere dayalı bir hesaba göre, Floransalı farklı komandit ortaklıklar 1493 yılında Osmanlı pazarlarına toplamda 100 veya 150'parçadan oluşan yünlü kumaş sevkıyatı gerçekleştirmişti⁴. Bu dönemde ortalama olarak her top

¹ H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19; H. İncik, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 293; J. Munro, *I panni*, s. 122; R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 273; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 431.

² H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19; J. Munro, *I panni*, s. 125.

³ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 270; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 24, dnp. 22; E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 45; J. Munro, *I panni*, s. 125.

⁴ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 243.

kumaşın 30 florinden satıldığı düşünülürse, iyi kalite Floransa garboları Dei tarafından verilen beş yıllık dönemdeki verilere göre ortalama olarak yıllık yaklaşık 18.000 florin civarında bir ihracatı işaret etmektedir. Aynı dönemde Floransa'daki yünlü kumaş üretimi ortalama 17.000 top civarında gerçekleştiğine göre bu rakam şehrin ekonomisine büyük bir gelir sağlamıştır¹.

XVI. yüzyılın başlarına gelindiğinde üretim miktarı takriben 20-23.000 top kumaşa yükselerek XV. yüzyılın başlarındaki üretimi ikiye katlamıştı. Bu nedenle verilen üretim miktarlarındaki artışların Osmanlı şehirlerine gönderilen Floransa kumaşları ile doğrudan ilişkili olduğu artık bilinmektedir². XV. yüzyılda belgelere yansıyan bilgiler buralarda cereyan eden ticaretin ne kadar ehemmiyetli olduğunu ve büyük bir gelişme gösterdiğini kanıtlamaktadır. Floransa'nın ticarî sınıfına mensup olmayan Iacopo isimli bir şahıs bile bu ticaretten pay kapabilmek adına Levant'a göndermek üzere karısının bütün kumaş, inci ve yüzüklerini satarak 400 florin değerinde 20 top garbo kumaşı satın almıştı³.

Nitekim 1458 yılında İskenderiye'de bulunan Floransalı bir gözlemci değerli İngiliz yününden yapılan San Martino kumaşlarının Memlûk pazarlarına, Garbo kumaşlarının ise *Romania* diye tabir edilen Osmanlı Devleti'ne gönderildiğini bildiriyordu⁴. 1483 yılındaki elçilik münasebetiyle II. Bâyezid'in her yıl düzenli olarak satın almayı vaat ettiği 5.000 top kumaş da muhtemelen bunlardan oluşmaktaydı. Bir hesaba göre bu miktar o dönemde Floransa'da gerçekleştirilen üretimin 1/3'üne karşılık geliyordu⁵. Osmanlı-Floransa ilişkilerinin seyrine paralel olarak artan ticarî münasebetler neticesinde Floransa Yün Loncası (*l'Arte della Lana*), 1488 yılından itibaren XVI. yüzyılın ilk onlu yıllarına kadar mevcut dostluğu korumak üzere Osmanlı sultanlarına sık sık bir hediye sevkiyatı düzenliyordu. Garbo kumaşlarının bu yeni Levant pazarındaki atılımı sayesinde Floransalıların kazançları o kadar artmıştı ki Floransalı bir lonca yetkilisi Türkiye'yi artık "*garbo kumaşlarımızın midesi için güzel*

¹ E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 45.

² H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19.

³ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 244.

⁴ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 268; Aynı yazar, *Il commercio*, s. 115; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 20; Floransa, Memlûk Sultanı Kayıtbay ile ticarî antlaşma akdetme yollarını aradığı XV. yüzyılda Kahire'ye altın sırmalı brokerların ağırlıkta olduğu birçok hediye göndermişti. Bkz. R. Mack, *a.g.e.*, s. 51.

⁵ R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 185.

bir bölge” olarak nitelendiriyordu. Bununla birlikte Flordin çuhaları İstanbul’daki Floransa kolonisinin yönetmeliklerinde zikredilen yegâne kumaş türü haline gelmişti¹.

Söz konusu Floransa yünlü kumaşları Padova, Verona, Vicenza, Mantova, Brescia ve Parma şehirlerinde üretilen ve Venedik vasıtasıyla Levant pazarlarına sürülen benzer nitelikli kumaşlarla rekabet halindeydi. Bursa’daki Floransa temsilcilerinin hesap defterlerinden elde edilen verilere göre, bazı fiyat dalgalanmalarıyla birlikte bu kumaşların fiyatı 1480-90’lar boyunca belirli marjlar içinde tutulmuştu. Floransalı Guanti şirketinin verilerine göre birinci sınıf Flordin çuhaları bu yıllarda parça veya top başına 1.100-1.300 akçe (*24-28 altın duka*) aralığında alıcı buluyordu. Bunlara göre daha alt sınıf olarak kabul edilen diğer tür kumaşlar ise aynı pazarlarda 1.000 akçeden daha ucuz fiyatlara satılıyordu². Aynı tarihlerde Floransa pazarında bir top garbo yünlü kumaşının fiyatı 20 florine karşılık geliyordu. Bu satıştan elde edilen gelir yaklaşık olarak % 3,3 florin civarında iken Osmanlı Devleti’nde parça başına 124,3 akçe veya 2,6 florine eşitti³.

Floransa imalathanelerinde üretilen bir başka yünlü kumaş ise Fransa, İspanya ve İngiltere’den ithal edilen yünlü kumaşlar olan *calisse*’lerdir. Bunlar Floransa’da son işlemlerden geçtikten sonra tekrar Osmanlı şehirlerine gönderiliyordu. Bunlar iki ülke arasındaki ticarete garbolar kadar söz sahibi değildi. Örneğin 1501 yılında satın alınan 4.000 parça calisse yeniden işlem gördükten sonra İstanbul ve Bursa pazarlarına ihraç edilecekti. Anlaşıldığı kadarıyla bu ürünler Floransa garboları ile karıştırılmayıp müstakil olarak işleme tabi tutuluyordu⁴. Maringhi’den 1501 yılı yaz aylarında calisse’lere daha önce hiç olmadığı kadar ilginin olduğunu öğreniyoruz. Hatta 700 parça *calisse* gönderilmiş olsa hepsini birden satabileceğini söylüyordu. Bir defasında 91 parça calisse karşılığında bir buçuk balya ham ipek alabilmişti. Bunun yanında Eylül ve Ekim aylarının bu tür yünlülerin satışı için en uygun dönem olduğunu belirtiyordu⁵.

İstanbul ve Bursa pazarlarına sunulan kumaş türlerinde zamanla farklılaşmalar olduğu bilinmektedir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Floransa şirketleri üretimini

¹ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 243, 268; Aynı yazar, *Il commercio*, s. 114; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 19; R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 185.

² H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 20.

³ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 117-118.

⁴ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 292-93.

⁵ Richards, *a.g.e.*, s. 69, 116; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 292.

yaptığı diğer kumaşlardan daha iyi bir tür olan ve fiyatı aynı hammaddeyi kullanan diğer bütün ürünlerden yüksek olan İspanyol yününden (*sobremenos*) yapılan, Osmanlı vesikalarında *sobraman* denilen, *sopramano* kumaşlarını Türkiye'ye göndermeye başlamıştı. Kullanılan İspanyol yünlerinin adına nispeten *sopramano* adı verilen bu kumaşların garbolara göre daha yüksek bir fiyata sahip olması boyama kalitesi ve işlenme süresiyle ilgili bir durumdu. 1490'lardan itibaren Türk pazarlarına giren bu zarif yünlü dokumalar XVI. yüzyılın ilk onlu yıllarından sonra talep görmeye başlamıştı¹. Gerçekten de 1520'li yıllarda Galata'da faaliyet gösteren bir şirket temsilcisinin İstanbul'da sattığı 414.407 akçelik kumaşın büyük kısmını *sobramanlar* oluşturmaktaydı². Bernardo di Bindo dei Bardi isimli tacirin 1527 yılında İstanbul'a yaptığı seyahat *sobramanlara* gösterilen talebin ayrı bir göstergesi gibidir. 1527 yılı başlarında Floransa'dan ayrılan Bernardo yanına 234 *sobraman*, 3 şayak, 2 San Martino, 9 Londra yünlüsü ve satenlerden oluşan çeşitli türden kumaşlar almıştı³. 1531 yılında İstanbul'a gönderilmek üzere Dubrovnikli tacirler tarafından Floransa'dan satın alınan veya bizzat Floransalılar tarafından götürülmek üzere Dubrovnik gümrüğüne kaydedilen *sobraman* ve *largi* türü Floransa kumaşları yaklaşık olarak 2.300 parçaya tekabül ediyordu⁴. Farklı tarih ve kayıtlarda yer alan *sobraman* kumaşların miktarının diğer ürünlerle kıyaslanamayacak bir seviyede olmasını bu dönemde yaşanan eğilimin yansıması olarak kabul etmek yanlış olmasa gerekir.

1500-1501 yıllarında *sobraman* yünlerin 100 libresi (*libbra*) 14,4 ila 16 "büyük" florine (*d'oro larghi*) mâl olurken, İspanyol menşeli diğer yünler ise 11 ila 14,5 altın florine satın alınıyordu⁵. Bununla birlikte çok fazla olmasa da kaliteli San Martino kumaşlarının birkaç sevkiyatı da gerçekleştirilmişti⁶. Bu tarihlerde Floransa'daki yün üreticileri çok istikrarlı olmayan kazançlarını artırmak üzere Osmanlı pazarlarına

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 133; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 20; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 293; Özgür Kolçak, *Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)*, İstanbul Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 39.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 37.

³ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 990.

⁴ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 31; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 319.

⁵ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 272; Aynı yazar, *Il commercio*, s. 115.

⁶ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 115.

yönelik ürettikleri kumaşların kalitesini artırma yoluna gitmişlerdi¹. B. Dini'ye göre, 1520'lere ait sigorta kayıtlarında İstanbul'a gönderilen çeşitli türdeki Floransa yünlü kumaşlarının yıllık değeri 20.000 florinden fazla bir değere sahipti².

Vesikalarda “çuka-i Flordin”³ veya “Flordun çuka”⁴ olarak geçen Floransa garbo kumaşlarının Osmanlı tekstil endüstrisi ve bilhassa Selânik dokuma sanayiinde önemli bir yeri vardı. Osmanlı Devleti'nin orduyu giydirmek için gittikçe artan talepleri Selânik yünlü kumaş endüstrisinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştı. Şehir XV. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir üretim kapasitesiyle yeniçeriler için üniformalar dokuyordu⁵. Yeniçerilere dağıtılan çuha-i Selânik dışında Selânik'te dokunan *eyin* isimli çuhanın da Floransa'dan gelen kumaşlardan üretildiği düşünülmektedir⁶. Osmanlı tezgâhlarındaki yerini uzun süre muhafaza etmiş olan bu yünlü kumaşların yerini XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yukarıda bahsi geçen sobramanlar almaya başlamıştı. Yeniçeri çuhalarının da artık bu yeni yünlü kumaş türünden üretildiği anlaşılmaktadır⁷.

Flordin çuhaların yerine geçen sobramanlar genellikle yeşil renkte olup 1554 yılındaki bir tereke kaydına göre zirâi 40 akçe⁸ iken XVI. yüzyılın sonlarına doğru bir zirâinin fiyatı 55 akçeye karşılık geliyordu. Buna nispeten normal yeniçeri çuhalarının zirâinin 24 akçe, yani sobraman çuhanın yarısından daha az ettiği görülüyordu. Yüzyılın başlarında Flordin çuhanın bir zirâi üç Selânik çuhası zirâi ediyordu⁹. Aynı tarihlerde Floransalı tacirler tarafından Osmanlı pazarlarına sunulan sobraman kumaşların piyasa fiyatı ise top başına 1.400 ile 1.600 akça arasında değişiyordu¹⁰.

II. Bâyezid dönemine ait ilk muhasebe kayıtları 1508-9 yıllarını kapsamaktadır. Bu muhasebe kaydında satın alınan İtalyan kökenli çeşitli yünlü kumaşlar yanında

¹ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 118.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 31, dpn. 81.

³ BOA., *KK 6590*, s. 15, 27, 123.

⁴ Halil İnalçık, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II. Sicil: I Safar 883-Muharrem 886”, *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIII/17 (1988), s. 2, belge I.

⁵ H. İnalçık, *Capital formation*, s. 118; Selânik sanayiinin gelişme dönemleri için bkz. Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 41-58; G. Veinstein, *Büyüklüğü İçinde İmparatorluk*, s. 267.

⁶ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 417, 426; Gilles Veinstein, “Sur la draperie Juive de Salonique (XVIe –XVIIe s.)”, *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, No. 66 (1992), s. 59.

⁷ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 418.

⁸ 10 zirâi 400 akçe eden “gülkârî çuka-i sobraman” kaydı görülmektedir. Bkz. Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 129; Bir zirâ 68 cm. idi. Bkz. H. İnalçık, *Tekstil Tarihçesi*, s. 67.

⁹ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 418.

¹⁰ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 275; H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 20.

Floransa çuhalarına da rastlanmaktadır. Bu tarihte yeniçerilere dağıtılmak üzere satın alınan yünlü Flordin çuhalarının zirâ'ı 39 akçeden hesaplanmaktaydı. Bu fiyat üzerinden toplamda 57.000 akçeye tekabül eden 1.460 zirâ kumaş alımı yapılmıştı¹. Ertesi yıl fiyatında biraz artış yaşanan Floransa çuhasının 1.476 zirâ'lık alımı bu defa birim başına 45 akçeden yapılarak 66.420 akçelik bir meblağ harcanmıştı. 1510-11 yıllarındaki alımda yaşanan 9 akçelik bir artış göze çarpmaktadır. Önceki yıla göre 1.476 zirâ uzunluğunda yapılan alımın maliyeti ise 79.704 akçeye yükselmişti. Sonraki iki dönemlik Flordin çuhası alımında çok fazla bir fark göze çarpmamaktadır².

II. Bâyezid'in son yıllarına ait iki farklı ancak aynı sonuçları veren muhasebe kayıtlarından, Flordin çuhasının fiyatlarını yıllara göre takip etmek mümkün olmaktadır:

TABLO III: 1509-1513 YILLARI ARASINDA SELÂNİK VE FLORDİN ÇUHA SATIN ALIMLARI³

Yıl	Selânik çuhası			Flordin çuhası		
	Zirâ	Fî	Akçe	Zirâ	Fî	Akçe
1508-09 ⁴	-	-	-	1.460	39	56.940
1509-1510	95.066	15,5	1.473.430	1.476	45	66.420
1510-1511	92.148	15,65	1.441.458	1.476	54	79.704
1511-1512	97.710	15,375	1.502.291	1.476	45	66.420
1512-1513	112.000	10,53*	1.179.558	1.476	46	67.896
1516-17	-	-	-	1.550	48,35	74.950

* Selânik çuhasının zirâ fiyatı Halil Sahillioğlu tarafından hazırlanan tablonun 1512-13 yıllarına ait verilerinde yanlışlıkla "15 6/8" olarak hesaplanmıştır.

Tabloda dikkati çeken en önemli nokta, devlet tarafından her yıl düzenli olarak satın alınan Floransa kumaşlarının miktarının başlangıç yılı ve son iki satın alım yılı hariç, uzun süre çok fazla artmayarak neredeyse aynı oranda kalmasıdır. Buna karşılık Selânik'e ait kumaşların miktarı düzenli olarak artış göstermektedir. Yine Floransa kumaşlarında yıllara göre çok büyük fiyat farkları görülmezken sadece 1510-11 yılında diğer yıllara göre yaklaşık % 20'lik bir artış meydana gelmiştir. Floransa kumaşındaki yüksek fiyatın ithal ürün olmasından kaynaklandığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu tarihlerden sonra devletin yünlü kumaş satın alımlarına ilişkin

¹ Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 45-46.

² H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 431; Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 46.

³ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 431.

⁴ 1508-9 ve 1516-17 yıllarına ait veriler başka bir çalışmadan alınmıştır. Bkz. Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 46.

muhasebe kayıtlarının eksik oluşu Floransa çuhalarının piyasa değerini takip etmemize olanak vermemektedir¹.

Bu verileri Türk pazarlarında satılan Floransa yünlü kumaşlarının fiyatlarıyla karşılaştırdığımızda aşağı yukarı aynı değerlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. 1484-88 yılları arasında Edirne ve Bursa'da satılan Floransa çuhasının parça başına ortalama değeri 1.172 akçeydi. Bu tarihler arasında bir top yünlü kumaş 1.000-1.357 akçe aralığında satılmaktaydı. 1507-1509 yıllarına gelindiğinde çuha fiyatlarında bir artış yaşanmış, Bursa ve İstanbul'da satılan Floransa yünlülerinin fiyatı top başına ortalama 1.483 akçeye çıkmıştı. Bu dönemde kumaşın satış aralığı 1.300-1.650 akçe arasında dalgalanıyordu. Son olarak 1510-1512 yıllarında Osmanlı pazarlarına sunulan çuhalar son döneme göre büyük bir fiyat artışı göstererek 1.544 akçeden alıcı bulmuştu. Bu tarihlerde bir top yünlü kumaşın ortalama olarak 1.520-1.600 akçe aralığında satıldığını görmekteyiz². 1548 yılına ait bir tereke kaydında Edirne'de *çuka-i Firezne*'nin 1 pastavının (*top*) 400 akçe olarak hesaplandığı görülmektedir. Bundan beş yıl sonra Çuhacı Hacı'nın geride bıraktığı mallar arasındaki toplam 316 pastavlık 158.000 akçe değerindeki Floransa çuhasının birim fiyatı ise 500 akçe olarak hesaplanmıştır. 2.600 altın değerindeki bu Floransa kumaşları yanında Edirneli tacirin Fransa, Londra, Selânik, İstanbul ve Dubrovnik kumaşları ile de ticaret yaptığı anlaşılmaktadır³.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, XVI. yüzyılın hemen başlarında Galata'da ticaret yapan Maringhi aynı ay içinde yaptığı beş farklı satışını 1.470 ila 1.600 akçe arasında gerçekleştirdiğini yazıyordu⁴. Bu durumda fiyatların çok sabit olmadığı aşikâr olmakla birlikte kumaşların kalite ve işlenmesine bağlı olarak değişebileceği ihtimalini akla getirmektedir. Her şeye rağmen bu dönemde Floransalı satıcıların muhasebe kayıtlarından elde edilen bilgiler Osmanlı vesikalarına yansıyan kumaş artışlarını teyit eder durumdadır. İki ayrı arşiv kaydından çıkan verilere baktığımızda gerçekten de fiyatlardaki artışlar birbirini tutmaktadır.

¹ Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 46.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 133, Tablo I.

³ Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 92, 120; Ayrıca bkz. H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 198.

⁴ Richards, *a.g.e.*, s. 98-99.

Galata'da 25 Ocak 1522/2 Mart 1525 tarihleri arasında faaliyet gösteren Strozzi şirketinin ihraç ettiği garbo kumaşlarının parça fiyatları ise renklerine göre ortalama olarak 1.726 akçe olup 1.500 akçeden 1.800 akçeye kadar değişen bir fiyat aralığında alıcı buluyordu. Şayaklar ise birim başına 69 ila 73 akçe arasında bir fiyata satılıyordu. Bu ürünün ortalama getirisi 3.158 akçe yani 56.39 florin civarında idi¹.

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, XVI. yüzyılda Selânik tezgâhlarında işlenen bir diğer Floransa kumaşı olan *sobraman* da Dergâh-ı Âli ocakları için satın alınan yünlü kumaş türleri arasındaydı. Muhtemelen bu yönünden dolayı Osmanlı Devleti'nde şöhret kazanmış olan *sobraman* çuha genellikle yeniçerilerin kışlık giyecekleri için hazırlanan alımlarda boy göstermiştir. Henüz XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren Selânik'te işlendiği düşünülen bu kumaşın ilk dönemlerde yeniçeriler için değil de piyasaya sürülmek üzere üretildiği ortaya konmuştur. Bu kumaş türünün 1519 ile 1584 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yünlü kumaş alımındaki yerinin tespiti muhasebe kayıtlarının yokluğundan dolayı tam olarak mümkün olamamıştır. Ancak kısıtlı bilgiler ışığında tahmini olarak Floransalıların İstanbul'dan kovuldukları 1566 ile 1584 yılı arasındaki bir dönemde alımına başlandığı düşünülmektedir. Aynı dönemde Flordin çuhalarına ait alım kayıtlarının eksik olması da Osmanlı Devleti'nin iki kumaş türü arasındaki satın alma politikasını veya en azından Flordin çuhadan *sobraman*'a geçiş dönemini ortaya koymamıza engel olmaktadır. Benzeri olan yünlü kumaşlara nispeten daha kaliteli ve pahalı olan *sobraman* çuhanın XVI. yüzyılın ilk yıllarındaki zirâ fiyatı 105-110 akçe tutarındaydı. Aynı tarihte devlet tarafından alımı gerçekleştirilen laciverdi kumaşın birim fiyatının 45 akçe olduğu göz önünde bulundurulursa *sobraman* çuhanın piyasa değeri daha iyi anlaşılacaktır².

XVI. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir arşiv kaydına göre, aralarında *sobraman* türü Floransa kumaşlarından yapılan ve Selânik'ten İstanbul'a gönderilen yeniçeri çuhalarının yükleri şu şekildeydi:

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 43.

² Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 74-75.

TABLO IV: 1624-25 YILINA AİT YENİŞERİ ÇUHASINI İSTANBUL'A NAKLEDEN GEMİLERİN YÜKLERİ¹

Gemi Reisi	Geminin Yüğü/Top (Pastav)		Gemi Reisi	Geminin Yüğü/Top (Pastav)	
	Çuka-yı siyah	Sobraman		Çuka-yı siyah	Sobraman
Yenişehirli Niko	200- 240	-,16	Yenişehirli Yani	300	16
Tavşan Adalı Angeli	300	20	Üsküdarlı Mehmed	140	-
Yenişehirli Dimu	300	-	Yenişehirli Apostol	300	-
Yenişehirli Niko v. Karlo	212	16	Yenişehirli Dimo v. Apostol	200	-
Marmara Adalı Moskov	360	20	Kara Yağlı Adalı Hasan	392	16
Yenişehirli İstamu	300	-	Kanlıcalı Mustafa Reis	14	1

Floransalı şirketlerin muhasebe kayıtlarında türlerine vurgu yapılan bu kumaşların ticaretine ilişkin bilgi veren Osmanlı mahkeme tutanakları, Floransalı tacirlerin getirdikleri ürünleri genellikle çuka ve akmişe olarak kayda geçmiştir. Örneğin, Bursa gümrük emini olan Süleyman Bey bin Mustafa Bursa mahkemesine gelerek, Covanke bin Luka adındaki Floransalı tacirin Bursa'da sattığı çuka ve akmişeden doğan 3.900 akçelik gümrük vergisini aldığını kaydettirmişti². Aynı kişinin Bursa'da Yahudilerle ticaret yaptığı da görülür. Covanke'nin bu Yahudi tacirlerden birisi olan İsrail bin Mihail'e olan 2.000 akçelik borcu mahkeme defterine kaydedilmişti³.

Aslında Floransalıların Osmanlı pazarlarına soktukları kumaşlar sadece garbo ve sobraman ile sınırlı olmasa da diğer kumaş türleri bunlar kadar geniş bir kullanım alanına sahip değildi. Mesela 1500 yılında Floransa'ya gönderilen bir raporda Türk pazarlarına sobramanlar dışında “*bastardi*” adı verilen 1/3'ü veya 1/4'ü tam olarak boyanmamış Kuzey Avrupa menşeli kumaşların girdiği de anlaşılmaktadır⁴.

¹ Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 109.

² 29 Ramazan 923 (15 Ekim 1517) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 21, v. 140b, hk. 1065.

³ Aynı kimsenin bu hükümde Dubrovnikli olarak kaydedildiğini belirtmek gerekir. Bkz. BŞS., A 21, v. 176b/1398.

⁴ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 127-28.

Muhtemelen çok fazla yayılma alanı bulamayan basit bastardi kumaşları yanında bazı lüks yünlü dokumalar da denenmişti. Bunlardan en önemlisi XV. yüzyılın ikinci yarısında daha çok Memlûk pazarlarında ilgi gören San Martino isimli lüks Floransa kumaşlarıdır. Osmanlı yüksek sınıfına hitap eden bu kumaşlar ilk zamanlarda Dubrovnik tacirleri vasıtasıyla Osmanlı şehirlerine ulaşıyordu¹. San Martino kumaşları daha çok Roma gibi bazı önemli tüketim merkezlerine ek olarak geleneksel İtalyan pazarındaki müşterilerini muhafaza edebiliyordu. Buna karşı Türk pazarlarında bahsi geçen ilk iki kumaş kadar rağbet görmüyor ve bu nedenle etki alanı çok kısıtlı kalıyordu. Bunlar ancak lüks kumaşların yegâne alıcısı olan saraydan müşteri bulabiliyordu².

Floransalı ajan Maringhi'nin XVI. yüzyılın kemen başlarında sipariş verdiği 25-30 parça sıradan ancak parlak ve iyi durumda San Martino kumaşlarının alıcısı Osmanlı sarayı idi ve yılda sadece bir defa alım yapıldığı için satışları da zor oluyordu. Bu satın alımlar top başına 200 akçe civarında gerçekleşiyordu. Maringhi tarafından verilen siparişe konu olan mor kumaşların da 110 ila 115 akçe civarında olması nedeniyle ancak sarayın alabileceği söyleniyordu. Pahalı oldukları için kalitelerine özen gösterilen kumaşların renklerine göre parça başına 2.300 akçeye kadar satılabildiği anlaşılmaktadır³.

Gerçekten de 1550'lerin sonunda Doğu Akdeniz'deki ticaretin ve siyasî bağların zayıflamasından endişeye kapılan I. Cosimo'nun emriyle ilişkileri düzeltmek üzere sadrazama gönderilmesi düşünülen çok miktardaki ipekliler yanında⁴, 15 parça garbo ve aynı miktarda San Martino kumaşı, bu tür dokumaların sarayın zevklerine hitap ettiğini göstermektedir⁵.

Kumaş Türleri ve Renkleri; XV. ve XVI. yüzyıllarda ticareti yapılan ve üretilen kumaş türlerinin çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Kumaşlara dokundukları yer, kullanılan malzeme veya dokuma tekniklerine göre isimler verildiği gibi⁶ “*firengî*” gibi

¹ H. İnalcık, *Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti*, s. 154.

² Hoshino, *a.g.e.*, s. 244; Aynı yazar, *Alcuni aspetti*, s. 133; H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 293.

³ Richards, *a.g.e.*, s. 73, 77, 79; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 183.

⁴ “*ma meglio sarebbe una bellissima et ricca sorte di panni et drappi per acconciare li Bascia come noi desideriamo che per noi stessino*”. Belge için bkz. ASF., *Mediceo del Principato 477*, c. 379v.

⁵ R. Galluzzi, *a.g.e.*, I, s. 240.

⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 59; Tereke defterlerinden bu kumaş çeşitleri ve renkleri hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

daha genel tanımlamalar da yapılabiliyordu¹. XV. yüzyıla ait kanunnâmelerde İtalyan tacirler tarafından Türk şehirlerine gönderilen kumaşların türleri genellikle firengî kumaş, çuka, ibrişim, altunlu bez, İngiliz çukası, Bergamüsk, Bari, Londra ve Mantova çukaları şeklinde isimlendirilmiştir². Gerçekten de aynı dönemde Osmanlı şehirlerinde; Aquila, Venedik, Brescia, Bergamo ve diğer bölgelerin değerli dokumaları ve çeşitli İtalyan çuhaları satılıyordu³.

İstanbul ve Bursa pazarlarına getirilen yünlü kumaşların yük, top veya pastav terimleriyle ifade edilen balyalar halinde taşındıkları anlaşılmaktadır⁴. Bazı kayıtlarda *fardello* olarak belirtilen ve kumaşın cinsine göre ortalama 50 arşın (32,5 m.) olan bu balyalar Osmanlı kanunnâmelerinde pastav olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin sona ermesine kadar yürürlükte kaldığı söylenen 1477 yılına ait bir dellâliye kanunnâmesinde kumaştan alınacak vergilerle ilgili olarak şu ayrıntı verilmiştir: “*ve her pastav çuka, âdeti elli arşun ola, her pastavdan on akçe satandan ve on akçe alandan ala. Ve Londuradan dahi her ne dürlü olursa olsun, on akçe satandan ve on akçe alandan ala*”. Aynı maddenin devamında İngiliz, Bergamüsk, Bari ve Floransa çuhalarından alandan ve satandan yük başına üç akçe alınması hükmedilmiştir. Aynı kanunnâmede gerek nakit gerekse vadeli satışları yapılan ipekli ürünler *altunlu bez* ve *ibrişimli bezden* alandan ve satandan % 0.5 oranında dellâliye alınması emredilmiştir⁵.

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Floransa çuhalarının Osmanlı Devleti'ndeki mevcudiyetinin zamanla azaldığı görülmektedir. Tereke defterlerindeki veriler göz önüne alındığında bilhassa yüzyılın son çeyreğinden itibaren ve 1670'lere kadar artık Londura çukası tabir edilen çeşitli İngiliz yünlü kumaşları başta olmak üzere Venedik,

XV. yüzyıla ait Bursa terekeleri için bkz. Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1998., s. 185-242; XVI. ve XVII. yüzyıllarda Edirne'de tereke defterlerinde yer alan kumaşların isim ve çeşitleri için bkz. Ö. Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. III/5-6 (1966), 1-479; Kumaş adları üzerine bir araştırma için bkz. Mine Esiner Özen, “Türkçe'de Kumaş Adları”, *İÜEF Tarih Dergisi*, S. 33 (1980-1981), s. 291-340.

¹ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 59.

² R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 49-50, 57-59.

³ E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 45.

⁴ Osmanlı ipek ticaretinde ağırlık ölçüsü olarak yük ve ipek balyaları hakkında bkz. Halil İnalçık, “Yük (himl) in the Otoman Silk Trade, Mining and Agriculture”, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington, 1993, s. 432-460; Örnek için bkz. BŞS., A 20, s. 292/2614; GŞS., No I, s. 71.

⁵ R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 57-58; A. Akgündüz, *I. Kitap*, s. 436.

Dubrovnik, Sakız¹ ve hatta nadiren de olsa Vicenza kumaşlarının pazara hâkim olduğu tahmin edilebilir. Bunların yanısıra, sık sık Bursa, Edirne, İstanbul, Tire, Amasya, Musul, Halep, Bağdat, Urfa ve Diyarbakır tezgahlarında üretilen yerli kumaşların isimleri de envanterlere yansımıştır².

Sözü edilen dönemde *frengî* olarak atıfta bulunulan ipekli ve yünlü kumaşları dâhil etmezsek Floransa kökenli yünlü ve ipekli kumaşların izlerine rastlamak da mümkündür. Bununla birlikte 1553 yılında Edirne’de ölen Çukacı Hacı’nın terekesinde yer alan 316 pastavlık büyük miktardaki Floransa kumaşları yanında az miktarda Londra ve Selânik çuhaları da yer almaktaydı. Anlaşıldığı kadarıyla Floransa kumaşları XVI. yüzyılın ortalarında Edirne piyasasında halen önemli bir pazara sahipti³.

XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın ilk çeyreği arasında boy gösteren Floransa şirketlerinin Türk müşterilerinin talep ve zevklerine göre hareket etmelerinin nedenlerinden biri de kumaşların renkleri idi⁴. Özellikle İstanbul ve Bursa’da yaşayan Türklerin renklere verdiği önem zaman zaman pazar arzının yönünü değiştirmekteydi. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Türk pazarlarına girmeye başlayan Corbinelli şirketi temsilcilerinin firma idarecilerine gönderdikleri mektuplar bu duruma bir nebze açıklık getirmektedir. 1499 yılında Floransa’ya gönderilen raporlardan başta İstanbul olmak üzere diğer pazarlara yönelik renkte yünlü kumaşların gönderilmemesinden şikayet edilmektedir. Bu tarihten bir yıl sonra bir kez daha şirket idarecilerinin bu durumu gözetmeden İstanbul’a gönderdikleri kumaşların satılmamasından bahsediliyordu. Şirket temsilcisi 1510 yılındaki raporunda Bursa’ya gönderilmesini istediği kumaşların $\frac{3}{4}$ ’ünün kırmızı olarak tertip edilmesini tavsiye etmekteydi. Şirketin bu tarihlerde

¹ Örneğin 1513 yılında Sakızlı tüccar Berdo bin Covan yanındaki kumaşlarla birlikte, muhtemelen Batı Anadolu kıyılarındaki bir limandan çıkarak Bursa’ya gelirken Balıkesir’in bir köyünde bir denk çukasını çaldırılmıştı. 27 Şevval 918 (5 Ocak 1513) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 20, s. 340/2983.

² Sözü edilen Avrupa ve Türk kumaşlarına ilişkin örnekler için bkz. Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 148-49, 158, 236- 265, 303, 325, 344, 368, 377, 423, 431, 428, 448; Bu konuda ayrıca bkz. Levent Kuru, 29 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili, Trakya Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006, s. 51-52.

³ Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 120.

⁴ Kumaşların renkleri yanında boyutlarının da Türk müşterilere göre ayarlandığı düşünülmektedir. Buna amaçla 1512 yılında Türk ölçülerine göre üretilen kumaşların Floransa’da satışı yasaklanmış ve kumaş enlerinin 1 1/8 arşın (*braccia*) veya 65 ila 66 santimetre arasında dokunması kararlaştırılmıştı. Bkz. N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan İpekleri*, s. 183, 187.

gönderdiği yünlü kumaşların ¼'ü kırmızı, ¼'ü şarap kırmızısı (*pagonazzo*) ve ½'si yeşilin tonları şeklindeydi¹.

Ertesi yıl ise aynı temsilcinin gönderdiği mektuplar Bursa'da çok hızlı değişen talepleri göstermesi bakımından ilginçtir. 22 Haziran 1511 tarihli mektupta Türklerin tercih ettiği kırmızı kumaşların artık eski geçerliliğini yitirdiğini bu nedenle yeni sevkıyatların ¼'ü kırmızı, ¼'ü mor ve ½'si yeşilin tonları olacak şekilde düzenlenmesi tavsiye ediliyordu. Bu durum Bursa pazarının bir doyum noktasına ulaştığının ve piyasaya sürülen malların da buna göre ayarlandığının bir göstergesiydi. 1512 yılına gelindiğinde Bursa'ya bir kez daha çoğunluğu kırmızı olmak üzere mor, koyu yeşil, yeşilin diğer tonları ile kırmızı tonların hakim olduğu kumaşların gönderilmesi istenmekteydi. Görüldüğü üzere özellikle Bursa'da kırmızı renge olağanüstü bir talep vardı. Hatta bu gelişme şirket temsilcisinin Floransa'dan 1513 yılında Bursa'ya sadece kırmızı kumaşların gönderilmesi isteğiyle daha da belirginleşmektedir. Öyle ki Bursa'ya gönderilecek kırmızı kumaşlar dışında diğer pazarlara sunulmak üzere limoni, altın sarısı, pembe ve açık yeşil (*festichino*) tonların hazırlanması önemle tembih ediliyordu. Bu da Bursa'da özel bir renk tercihi varken İstanbul gibi daha kozmopolit pazarlarda renk çeşitliğinin olduğunu göstermektedir².

II. Bâyezid dönemine ait bir yeniçeri çuha muhasebesinde geçen Flordin çuhalarının fıstık yeşili ve gök mavisi (*asumanî*) tonlarında oldukları belirtilirken³, II. Selim devrinde bunların çivit boyası ile boyandıkları bilinmektedir. XVII. yüzyılda ise Flordin çuhanın yerini alan sobraman çuhaların başta yeşil olmak üzere, lacivert, mavi ve sarı renkte dokundukları görülmektedir⁴. Aslında bu renkler daha Osmanlı Devleti'nden önce Memlûk ülkesinde görülmeye başlamıştı. XV. yüzyılın başlarında Halep'te satılan Floransa çuhalarının çoğunlukla gök mavisi tonlarında ve yeşil renkte oldukları bilinmektedir⁵. XVI. yüzyılın ortalarında İstanbul'dan Bursa'ya gönderilen bir

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 127-28; XV. yüzyılın son onlu yıllarında Bursa terekelerinde yer alan yünlü ve ipekli giyecek ile ev eşyalarında hâkim renklerin başta mavi tonlar olmak üzere kırmızı ve yeşil olduğu ileri sürülebilir. Bkz. H. Özdeğer, *a.g.e.*, s. 197, 224, 234-235, 237-238.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 128-30; Ayrıca bkz. Suraiya Faroqhi, "Female Costumes in the Late Fifteenth-Century Bursa", *Ottoman Costumes: From Textile to Identity*, Ed. Suraiya Faroqhi-Christoph K. Neumann, İstanbul 2004, s. 83.

³ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 435.

⁴ H. Sahillioğlu, *a.g.m.*, s. 417-18; Ö. Kolçak, *a.g.t.*, s. 40, 64.

⁵ H. Hoshino-M. F. Mazzaoui, *a.g.m.*, s. 20.

parti kumaşın mor, kırmızı ve siyahtan müteşekkil olduğu göze çarpmaktadır¹. Nitekim XVI. yüzyılın ilk yarısına ait Edirne tereke kayıtlarında görülen çuhaların genellikle kırmızı, mavi, mor, yeşil ve siyah tonlarda olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar aynı renklerin revaçta olup bilhassa kırmızı, mavi ve mor tonlarda elbise ve ev tekstil ürünlerinin yüzyılın başındaki ağırlığını koruduğu gözlemlenmektedir².

Diğer yandan Floransalı tacirlerin Türkiye’de sattıkları kumaş renklerinin karşılaştırmasını bazı vesikalara yansıyan renk tonları ile yapmak da mümkündür. 1520’lerde Bursa tezgâhlarında işlendiği görülen asumanî çukalar ve alaca kuşaklar renk tercihleri hakkında bazı ipuçları vermektedir³. Bununla birlikte XVI. ve XVII. yüzyıllara ait tereke kayıtları Osmanlı vatandaşlarının günlük hayatta kullandıkları giysiler, kumaşların türü ve renklerini ortaya koymaktadır⁴. Gerçekten de bu tespit Pierre Belon tarafından aktarılan “*Türkler üstünde çeşitli renklerin yer aldığı kadife giysiler kullanıyorlar, hatta altın ve gümüş sırmalar çekerek kendilerine özgü işlemler çıkarıyorlar*”⁵ gözlemiyle de uyumaktadır.

Bursa’da üretimi yapılan çeşitli türdeki ipekli kumaşların renkleri de o dönemde hâkim olan genel tercihleri yansıtmaktadır. XVI. yüzyılın son çeyreğinin başlarında boyanmak üzere boyacılara dağıtılan ipekli kumaşların sürmaî, limonî ve asumanî olarak adlandırıldığı görülmektedir⁶. Aynı tarihlerde iç pazara yönelik satışlar yapan Muğlalı bir Türk tacirin Yahudi tacire sattığı bal rengi (*aselû benek*) frengî atlas o dönemde hâkim rengi yansıtmaktadır⁷.

Saray halkı için hazırlanan San Martino kumaşlarında da renk özellikleri göze çarpmaktadır. 1501 yılında saraya satmak üzere iki ayrı sipariş veren Maringhi Floransa’dan gönderilecek bu kumaşların renklerini özel olarak sıralamıştı. Buna göre gönderilecek her sekiz parti kumaştan üçünün açık ve mat tonlarda ten renginde, her iki

¹ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 216.

² Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 88-112; 213-432.

³ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 108.

⁴ Edirne sâkinlerinden Ebubekir Ağa’dan kalan tereke listesinde kırmızı kadife ferâce, kırmızı kadife şalvar, kırmızı kadife kaftan ve lacivert çuha ferâce gibi değerli giysiler buna örnek teşkil etmektedir. Bkz. Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 70-71.

⁵ Pierre Belon’dan nakleden B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 200, dpn. 2.

⁶ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 106; Ö. L. Barkan, *a.g.m.*, s. 85-434.

⁷ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 110.

parçasının koyu mor veya lâl rengi (*garnet*), bir veya iki parça da koyu yeşil olması tercih edilmişti. Bunlara ek olarak bir tane limon sarısı ve biraz da mavi ile gök mavisi renklerde olmasına dikkat çekilmişti. Ayrıca bu kumaşların canlı renklerde ve iyi dokunmuş olması gerekiyordu¹.

Buna benzer kumaş siparişlerinde bazen kumaş desenlerine de rastlanırdı². Muhtemelen bu desen çizimleri yüksek sınıfın taleplerine göre şekillenirdi. Daha XV. yüzyılda Avrupa ülkeleri, pazarlardaki konumlarını kaybetmemek için renk, desen ve doku konusunda tüccar ve konsolosları vasıtasıyla Doğu ülkelerinin modasını takip ederdi³. Osmanlı Devleti'nin İtalya'dan siparişlerine yönelik çizimler günümüze ulaşmasa da Mısır Beylerbeyi Dukakinzâde Mehmed, Venedik'ten 1554 yılında Kahire'de çizdiği desenlere uygun kumaşları istemişti. Aynı tarihte Rüstem Paşa da kızı için Venedik'ten ipekler ve farklı desenlerde yastık kılıfları sipariş etmişti⁴. Rüstem Paşa'nın aynı siparişleri Floransalılara verdiği de anlaşılıyor. Floransa baylosunun 1559 ve 1560 yıllarında yazdığı mektuplar Rüstem Paşa'ya gönderilecek kumaşlar hakkında da bilgiler içerir⁵.

Karabiber; Bursa, diğer ürünler kadar doğudan gelen baharat çeşitleri için de bir pazar ve transit geçiş noktası durumundaydı. Konumuz itibariyle Floransalı tacirlerin çok fazla miktarlarda olmasa da zaman zaman karabiber satın alarak ülkelere yolladıkları görülmektedir⁶. Baharat ticareti daha ziyade Arap tacirlerin elinde bulunmakla birlikte, Floransalıların da nadiren ithaline teşebbüs ettikleri karabiberin çok fazla rağbet görmediği anlaşılmaktadır. 1500'lerin başında Bursa'daki fiyatı yük başına 24 altın duka civarındaydı⁷.

Diğer Ürünler; Yukarıda bahsi geçen temel ticaret emtiası yanında ravent, balmumu, misk, sof, ilaç, Türk yünü, pamuk, halı, kilim, kürk ve deri gibi malların da

¹ Richards, a.g.e., s. 71, 73, 77; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 184.

² Kumaş desenleri ve çizimleriyle ilgili bilgi için bkz. L. Mackie, *İpek Kumaş Üretimi*, s. 203-216.

³ H. İnalçık, *Tekstil Tarihçesi*, s. 62.

⁴ N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 184.

⁵ ASF., *Mediceo del Principato* 483, c. 471r, 472r; ASF., *Mediceo del Principato* 479, c. 479v.

⁶ Mesela Salviati şirketi 1492-94 yılları arasında toplamda 47.232 tutarında karabiber ithal etmişti. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48.

⁷ H. İnalçık, *Bursa and the Commerce*, s. 137-138; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 294; Aynı yazar, *Klâsik çağ*, s. 132.

ticareti yapılmaktaydı¹. Bunlar arasında en çok kâr getiren ürün raventti. Bununla birlikte ünlü Bursa brokarlarının ihracatı pek kayda değer bir seviyede değildi. Ancak pahalı ve lüks bir ürün olan Ankara sofusu İtalya’da kabul gören ürünler arasındaydı. Ankara sofusunun Avrupa’ya ihraç noktasını yine Bursa oluşturmaktaydı. 1553 yılına ait Bursa gümrük kanunnâmesinde harbîler için Ankara sofusu ve ravendinden % 3 oranında bir vergi alınmıyordu².

Zaman zaman takaslarda kullanılan sofları satın almak isteyen Floransalı temsilcilerin adamlarını doğrudan Ankara’ya gönderdikleri de oluyordu. Her top softa elli parça bulunmakta ve her bir parça Floransa’da 4.75 ila 5 altın duka arasında alıcı bulmaktaydı. Floransa’ya ihraç edilen sof buradan Fransa’ya gönderiliyordu³. Ancak bazı şirketler için Floransa ürünleri ile Ankara soflarının mübadelesi çok fazla kabul görmüyordu⁴. 1504 ile 1509 yılları arasında Floransa’ya ulaşan 3.000 florinlik bir ithalatta toplamın % 64’ünü sof ve kilimler, % 23,3’ünü ise ipek ve bir doru atla birlikte koşum takımı oluşturmuyordu⁵.

Bunların yanı sıra halılar ise sadece Floransa halkı için⁶ değil Medici Ailesi için de oldukça makbul doğu ürünleriydi. Floransa Saraylarındaki katologlarda “*gülistan*” olarak geçen ve çoğunluğu Anadolu ve İran kökenli olan bu halılara Medicilerin çok fazla rağbet ettikleri anlaşılır. Bilhassa Lorenzo de’ Medici’nin üzerine aile armalarını işlettiği XV. yüzyıl halılarının masa ve sandıkların üzerini süsleyen örtüler olarak kullanıldığı gözlemlenir. Sadece saray değil ünlü aile koleksiyonlarından günümüze gelen halılar arasında Uşak yapımı olanlar da göze çarpar⁷.

XV. ve XVI. yüzyıllarda lüks ipeklilerle birlikte *boucassin* veya *bocassino* adıyla tanınan ince pamuklular da Osmanlı şehirlerine gönderilen ürünler arasında yer

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 14-15.

² Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri: V. Kitap Kanunî Devri Kanunnâmeleri/II. Kısım Eyâlet Kanunnâmeleri (I)*, İstanbul 1992, s. 106.

³ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 294-95; Ayrıca bkz. Aynı yazar, “Sources for Fifteenth-Century Turkish Economic and Social History”, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington-Indiana 1993, s. 187.

⁴ Strozziilerin İstanbul’daki faaliyetleri sırasında Girolamo Strozzi babasından yün kumaşların ne ipek ne de sof takas edilmesi talimatını almıştı. Öncelikli olarak değerli madeni para veya altın külçeler karşılığında satış yapılması istenmişti. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 49.

⁵ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 989.

⁶ Daha 1460’larda Floransalı tacir Piero Vespucci’nin malları arasında altı balya halı vardı. H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 30; XII. yüzyıldan itibaren Türkiye’deki halı ticareti için bkz., *a.g.e.*, s. 29-52.

⁷ M. Scalini, *a.g.m.*, s. 20-21; Konuyla ilgili ayrıca bkz. R. Mack, *a.g.e.*, s. 132-33.

almıştır¹. Bununla birlikte pamuk ticaretinin bu ürünlere göre çok önemsiz bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır². Yine XV. yüzyılın sonlarından itibaren Floransalı tacirlerin ihracat listelerinde göz çarpan sabunların sonraki yüzyılda da Osmanlı Devleti'ne gönderilmesine devam ediliyordu³. Misk ise bazı takaslarda kullanılıyordu. Karşılaştığımız en ilginç örnek ise 1540'ta Galata'daki Guglielmo da Sommaia'ya gönderilen bir miktar gözlük karşılığında temin edilen miskti⁴.

Floransa ile yapılan ticaretle doğrudan ilgili olmasa da Osmanlı literatüründe görülen ve Livorno'dan bozma olan "Alikorna" kâğıdına da değinmek gerekir. Ay ve âlem damgalı, fligranlı bu Avrupa kâğıtları Osmanlı ülkesine Livorno yoluyla geldiği için Alikorna kâğıdı ismini almıştır⁵. Alikorna kâğıtları Osmanlı halk kültürünün önemli bir ögesi olan Karagöz perdesinin yapımında da kullanılmıştır⁶.

¹ H. İncelik, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 207; Aynı yazar, *Tekstil Tarihçesi*, s. 66; Pamuk dokumacılığı ve ticareti için ayrıca bkz. Aynı yazar, *Tekstil Tarihi*, s. 77-143.

² Maringhi iplik haline getirilmiş pamuğun piyasada pek fazla bulunmadığından bahseder. Bkz. Richards, *a.g.e.*, s. 74-75.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 15.

⁴ V. Ilardi, *a.g.e.*, s. 122; XV. yüzyılın sonlarında Salviatiler tarafından ithal edilen ürünler arasında 25.975 akçelik ravent ve misk de yer alıyordu. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48.

⁵ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 77; Aslında XV. yüzyıldan itibaren Venedik ve Ankonalıların Osmanlı topraklarına kağıt ve sabun ihracı yaptıkları bilinmektedir. Bkz. E. Ashtor, *Il commercio italiano*, s. 46.

⁶ Umay Günay, "Türk Halk Hikâyelerindeki Örnek İnsan Tiplerinden, Meddah Hikâyelerindeki Kusurlu İnsan Tiplerine Geçiş", *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempzyum Bildirileri (25-27 Kasım 2004)*, Ankara 2006, s. 45.

III- İstanbul ve Bursa'daki Floransa Ticarî Temsilcilikleri

a- Yünlü Kumaş Ticareti Yapan Şirket Temsilcileri

Galata ve Bursa'da bulunan İtalyan tacirler arasında Floransalıların öne çıkmasının II. Mehmed'in desteğiyle mümkün olduğunu bilmekteyiz. Batı Avrupa yünlerini işleyerek Doğu Akdeniz pazarlarına ihraç eden Floransalı tacirler genellikle bayosluklarının buldukları Galata'da oturmakta Bursa'ya ise ajanlarını göndermekteydiler¹. XV. asırda Floransalı tüccar-bankacılar, yani şehrin ileri gelen aileleri tarafından kurulan şirketler Avrupa'nın birçok yerinde boy gösteriyordu. Floransa bankaları olmasa da² söz konusu şirketler XV. yüzyılın ikinci yarısından 1530'lara kadar Venedikliler ve Cenevizliler aleyhine Osmanlı Devleti'nde faaliyet göstermenin yollarını bulmuşlardı³.

Hemen belirtmek gerekir ki XV ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'da faaliyet gösteren büyük veya orta ölçekli Floransa şirketleri Osmanlı topraklarında şube açmak yerine buraya yalnızca temsilcilerini göndermişlerdi. Yün şirketleri bu temsilci oluşturma girişimlerinde sık sık kendi “gençlerini” görevlendirmişlerdi⁴. Bununla birlikte Floransalılar İstanbul'daki mevcudiyetlerinin ilk dönemlerinde yatırımların tümünde komandit ortaklıklardan yararlanmışlardı⁵. Komandit ortaklıklar daha çok Floransa'daki yün ve ipek imalatçılarının gereksinim duyduğu İran ipeğinin temini ile ilgilenmişlerdi⁶. Bunun yanısıra Ankona'da 8 ve Venedik'te 7 tane olan Floransa komandit ortaklıklarından Ankona'da bulunanların 5 tanesi Floransa kumaşlarının esas olarak Adriyatik ve Doğu Akdeniz'e sevk edilmesine hizmet ediyordu. Ankona-Dubrovnik-İstanbul yolunu takip eden bu sevkıyatın yoğunlaştığı dönem 1507-1526 yılları arasını

¹ H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 211.

² J. Tracy, *a.g.m.*, s. 430.

³ B. Dini, *Economia Fiorentina*, s. 800-803.

⁴ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 33.

⁵ “Commenda” denilen bu ortaklıklar İslâm dünyasında “mudaraba/mudârebe” olarak bilinmektedir. En yaygın İslami ortaklık şekli olan mudarabanın kökenleri Avrupa'da da çok eskilere dayanmaktaydı. Osmanlılar döneminde de sıkça kullanılan bu anlaşmalar “*sermayedarın parasını ya da malını, onu işletecek ve elde ettiği kârdan önceden üzerinde anlaşmış olan bir oranı yatırımcıya geri verecek olan aracıya (mudârib) teslim ettiği bir sözleşmeydi.*” XVII. yüzyılda Bursa'da 32 mudarebe anlaşmasının yapıldığı ortaya konmuştur. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi*, İstanbul 1999; Ayrıca bkz. H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 180-81, 202-203.

⁶ B. Dini, *L'Economia.*, s. 822-823.

kapsıyordu¹. Bununla birlikte XVI. yüzyılda Osmanlı topraklarında bulunan Floransalılar kısa sürede çok hızlı bir gelişme gösteren komisyoncu şirketler vasıtasıyla başka bir ticaret usulünden daha faydalanmışlardı. Galata ve Bursa’da yerleşen bu aracılar % 2 oranında bir komisyon ücreti karşılığında kendilerine gönderilen ürünleri şirketler adına satmaktaydılar².

Özellikle İstanbul, Galata ve Edirne’de yoğunlaşan bu temsilcilerin sayısının XV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde 51 tane olduğu hesaplanırken³, aynı döneme ait bir başka listede bunların sayısı 64 olarak verilmiştir⁴. 1507’de bu rakam 60-70 civarına ulaşmıştı⁵. XVI. yüzyılın ortasında hızlı bir düşüş yaşadığı gözlemlenen şirketlerin sayısı 1551’de 15’e kadar gerilemişti⁶. Bundan sonraki tarihlerde temsilciliklerin sayısındaki düşüş devam etmiş, 1554 yılında Galata’da bulunan şirket temsilciliklerinin sayısı dörde kadar inmişti. Osmanlı-Floransa ilişkilerinde yaşanan gerileme ile birlikte aynı yıl İstanbul’da çıkan vebanın da bu düşüşlerde bir payı olduğu düşünülebilir⁷. Zaten bundan iki yıl sonra mevcut temsilcilerin sadece bir tanesi ayakta kalabilmişti⁸.

Osmanlı Devleti’ndeki Floransalıların ticaretine dâir bilgiler geniş ölçüde İstanbul ve Bursa’da ikamet etmiş Floransalı tacirlerin tutmuş oldukları anılarından veya hesap defterlerinden elde edilmektedir. B. Dini’nin yaptığı arşiv çalışmaları neticesinde 1447’den XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar İstanbul’da faaliyet gösteren on bir komandit ortaklık tespit edilmiştir. Bu ortaklıklardan ilki Bizans İmparatorluğu döneminde kurulmuştu. 1447 yılında Tommaso di Betto Biliotti “*Romania*”da ticaret yapmak üzere Giovanni di Taddeo Carucci’ye bir yıllığına 580 florin vermişti. Buna

¹ B. Dini, *a.g.m.*, s. 821; Ankona ticaretinin gelişmesi üç dönem halinde ele alınır. Bunlar 1479-84, 1500-1527 ve 1541-51 yılları arası olarak belirlenmiştir. Bkz. P. Earle, *a.g.m.*, s. 31.

² Bu dönemde nakliye ve vergi masrafları dışında Floransa’dan İstanbul veya Bursa’ya gönderilen ürünlerin komisyoncu ücreti gibi çeşitli masrafları da önemli miktarlara ulaşmaktaydı. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 32, 47; Bir başka çalışmada bu araçların genellikle kârın ¼’ünün komisyon olarak alındığı söylenmektedir. Bkz. N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 183; Fakat şimdiye kadar yapılan çalışmalarda oranların % 2’de kaldığı tespit edilmiştir.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 303; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 340; F. Babinger, *Fatih ve Zamani*, s. 243; H. İncelik, *Ottoman Galata*, s. 319; B. Dini, *a.g.m.*, s. 804; R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 184; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 430.

⁴ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 269.

⁵ Richards, *a.g.e.*, s. 51; H. İncelik, *Vesikalar*, s. 211, dpn. 30; R. A. Goldthwaite, *Renaissance Florence*, s. 184; Y. Öztuna, *a.g.e.*, IV, s. 40.

⁶ R. Galluzzi, *a.g.e.*, I, s. 238, 240; Aynı yazar, *a.g.e.*, II, s. 243.

⁷ ASF., *Mediceo del Principato 433*, cc. 555r-v.

⁸ R. Galluzzi, *a.g.e.*, II, s. 243; H. Edward Napier, *a.g.e.*, V, s. 258.

benzer bir ortaklıkta Medici ailesi üyelerinden Giovanni di Cosimo de' Medici ve Pierfrancesco di Lorenzo de' Medici, Levant'ta ticaret yapmak üzere Bernardo di Marco Salviati'ye 5.000 florin gibi bir meblağ teslim etmişti. Aynı kimse ayrıca Niccolò ve Bartolomeo di Piero Capponi'den “*Rodos Adası ve etrafındaki yerlerde ticaret yapmak üzere*” 1.000 florin almıştı. Bu iki ortaklığın sözleşme süresi dört yıldır. Bizans'ın son günlerine ait bu ortaklıkların benzerlerinin İstanbul'un Türklerin eline geçmesinden kısa bir süre sonra da devam ettiğini görüyoruz¹.

1459 yılında Benedetto ve Mariotto di Bernardo Ugucconi ile Giovanni Corsidoni şirketleri arasında Balkanlar ile *Türkiye*'de ticaret yapmak üzere 4 yıl süreli ve 2.000 florin karşılığında imzalanan ilk komandit ortaklığa rastlamaktayız. Aynı yıl içinde Carlo di Iacopo Baroncelli ve Iacopo di Piero Tedaldi arasında bu defa üç yıl süreyle 1.000 florinlik bir anapara ile başka bir komandit ortaklık oluşturulmuştur². 1462 yılında Lorenzo di Larione Larioni ve komandit ortağı Baldassarre di Gualtieri Biliotti arasında yine üç yıllık süreyle geçerli olan ve “*Levant, Romania, Türkiye, İstanbul ve Pera*” pazarlarında ticaret için 6.000 florin anaparalı bir sözleşme imzalanmıştır. Sadece 400 florin tutarında başka bir komandit ortaklık da aynı yıl Benedetto di Bernardo Ugucconi ile Piero di Bartolomeo Berti arasında kaydedilmiştir. Adı geçen bu son ortaklık 1469 yılında Benedetto Dei tarafından verilen listede hâlâ faal olarak gösterilmiştir. 1479 yılında Iacopo di Lodovico Schiattesi ile Giovanni di ser Antonio Bettini arasında Osmanlı şehirlerinde ticaret yapmak üzere 2.000 florin anapara ile bir başka komandit sözleşme daha imzalanmıştı. Buna göre Bernardo di Bernardo Boni, Ruberto Murmurai'ye 5 yıllık süre için 2.000 florin teslim etmişti. Paolo Dazzi'nin yün şirketi 1489 yılında Iacopo Riccardi'yle 3 yıl için ortak olmuştu. 1515'te ise Giovanni ve Vittorio Landi Şirketi üç yıllığına 1.900 florin anapara ile Giovanbattista Fogli'yle bir sözleşme akdi yapmıştı³.

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 32, dpn. 85; Bu tür ortaklıklar kuran Floransa şirketlerinin ilk örnekleri Peruzzi, Bardi, Alberti ve Medici gibi aile şirketleriydi. Bu ortaklıklarda iş anlaşması yerine belirlenen süreler temel özellik olduğu için bunlara “*dönemsel genel ortaklıklar*” terimi uygun görülmüştür. Bkz. M. Çizakça, *a.g.e.*, s. 21-22.

² B. Dini, *a.g.m.*, s. 32, dpn. 85; R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 184; A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 982.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 32, dpn. 85.

B. Dini dışında yapılan çalışmalarda da bu gibi komandit ortaklıklara rastlıyoruz. Mesela 1462 yılında İstanbul'da yünlü kumaş satışı için yapılan bir komandit sözleşmede Battista di Taccino Bizzini İstanbul'daki ajanına ticarî işlemlerin nakit olarak yapılması yönündeki tercihini net bir şekilde ifade etmişti. 1463'te İstanbul'da yapılacak ticaret için düzenlenen bir başka komandit ortaklıkta Bernardo Banchi ve Piero Segni de ajanlarını benzer şekilde uyarmıştı¹.

Genç Battista di Taccino di Bizzini Floransa'daki Yün Loncası'na kayıtlı olmadan yünlü kumaş ticaretine atılmıştı. Kendi hesabına bilhassa İstanbul ve Palermo'da yünlü kumaş ticareti yapan bu kimse ayrıca bazı komandit ortaklıklara da girişmişti². Onun gibi birçok Floransalı tacir de Papa'nın Osmanlı karşıtı savaş çağrılarına rağmen yeni pazarlara girmekte tereddüt etmemişlerdi. Battista yakın bir akrabasını 46 top yün kumaşla birlikte İstanbul'a göndermişti. Buradan elde edilecek gelire ipek, biber ve başka küçük ürünler satın alması istenmişti. Ancak Battista'nın ajanına verdiği talimatlara göre dönüşünde "*her şeyden önce diğer ticarî emtia yerine nakit para*" getirmesi çok önemliydi. Bunların yanısıra Floransalı bazı ipek üreticilerinin ürünlerini Osmanlı pazarlarında satmak için doğrudan harekete geçtiği de oluyordu. 1462 yılında Battista'nın girişimi ile bu endüstrinin en önde gelen üreticilerinden biri olan Lorenzo di Ilarioni, yünlü kumaş satmak ve ham ipek satın almak için Pera'da komisyon ajanı olan Baldassare di Gualtieri Biliotti ile 6.000 florinlik üç yıllık bir sözleşme yapmıştı³.

Bu komandit ortaklıkların temsilcileri sadece Galata'da yerleşmiyordu. Bazı Floransalılar doğrudan Bursa'ya gitmekte ve bir süre burada kalmaktaydı. Floransa kumaşlarının Bursa'ya gönderilmesine dair ilk resmî kayıt 1468'e kadar gerilere gitmektedir. Bu durum aynı yıl içinde 60 balyalık bir kumaşın 1479 yılında Bursa'da ölecek olan Alessio di Piero Doni'ye gönderilmesiyle belgelenmektedir⁴. Alessio di Piero'nun ticarî faaliyetleri ve ölümü hakkındaki bilgileri Bursa mahkeme kayıtları da teyit etmektedir⁵. Aynı tarihte Bursa'da öldüğü kayıtlara yansıyan *Piero bin Alessio*

¹ R. A. Goldhwaite, *The Building of Renaissance Florence: An Economic and Social History*, Baltimore-London 1982, s. 55; Aynı yazar, *Renaissance Florence*, s. 61; A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 982.

² H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 245.

³ R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 185.

⁴ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 116.

⁵ H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 226; Ayrıca bkz. BŞS., A 3, v. 27a/234.

veya *Piyero bin Aleş*'in de aynı kişi olduğuna şüphe yoktur. Alessio'nun durumu ayrıca Floransalılara ahidnâmeler vasıtasıyla bahşedilen mal güvencesine de bir örnek teşkil etmektedir.

Alessio di Piero'nun ölümünden bir sene önce dört Müslüman tüccara ipek ve ipekli kumaşlar karşılığında çeşitli İtalyan kumaşları verdiği bilinmektedir. Aralarında Floransa çuhaları, Bergamo yünlüleri, çeşitli kadife ve satenlerin yer aldığı malların toplam değeri 207.920 akçe (4.000 altın duka) tutarındaydı¹. Alessio'nun 1479'da ölümü üzerine, varisleri ortaya çıkana kadar diğer bir İtalyan olan Sangiacomo bin Lorenzo isimli Cenevizli Bursa kadısı tarafından vekil tayin edilmişti. Müteveffanın ölüm haberinin duyulmasının ardından Sangiacomi'nin çözmesi gereken ilk konu bir alacak davasıydı. Bu amaçla Şamlı bir tacir olan Hoca Sadreddin'in Alessio'da kalan 86.000 akçelik alacağını tahsil etmek üzere kısa sürede mahkemeye başvurmuştu. Piero'ya vermiş olduğu avansı geri almak üzere ilk olarak Zeno, Berto, Andrea ve Bartolomeo adlı dört İtalyan ile Piero'nun terekese üzerinde hak iddia etmişti. Mihalis isimli Rumun davaya müdahil olması neticesinde Sadreddin'in alacakları konusunda varılan antlaşma kadı tarafından onaylanmıştı². Bursa'ya gelen doğulu tacirlerle iş yaptığı anlaşılan Alessio di Piero'nun sadece borçlu olmayıp bazı alacakları olduğu da anlaşılmıştı. Bunlardan birisi olan Galatalı Bartolomeo bin Sant'ın mezkur Piero'ya 1.101,5 lidre ham ipek satışından doğan 67.200 akçe tutarında bir borcu kalmıştı³.

Bursa'daki Floransa temsilcilerinin ticarî faaliyetlere ilişkin ilk düzenli bilgiler ise 1480'lerin başlarına aittir. 1483 yılında Guanti Yün Şirketi'nin yeni bir yapılanmaya girmesiyle birlikte⁴ diğer Floransa şirketleri gibi Guantiler de büyümelerini Osmanlı

¹ Satılan malların listesi ve değerleri şöyledir: “113 pastav Flordun çuka: 135.600; 6 pastav Flordun çuka: 9.000; 57 arşun frengi kadife: 11.400; 82,5 arşun frengi atlas: 7.420; 32,5 arşun frengi atlas: 6.500; 19 pastav Flordun çuka: 23.000; 18 pastav Bergomaz çuka 990 ağaç: 10.000; 25 arşun altunlu frengi aslı kadife: 5.000”. Bkz. H. İncalcık, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II*, s. 1, belge I; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 289-90.

² H. İncalcık, *Bursa and the Commerce*, s. 136; Aynı yazar, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II*, s. 14, 17, belge 29, 37.

³ H. İncalcık, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II*, s. 19, belge 41; Aynı yazar, *Vesikalar*, s. 226, 228, 230; Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 290; Aynı yazar, *Capital formation*, s. 112; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; Ayrıca bkz. BŞS., A 3, v. 36a/342, 39a/382, 46b/473.

⁴ Del Guanto veya Guantiler olarak tanınan ailenin yünlü kumaş üretimindeki faaliyetleri XV. yüzyılın ilk yılına kadar geriye gitmektedir. Simone de Piero Guanti yüzyılın ilk çeyreğinde Floransalı diğer bir aile şirketi olan Corbinelliler ile ortaklık kurmuştu. Aile 1420'lerden itibaren servetini artırmaya başlamış ve Simone'nin Piero ile Michele isimli iki oğlu 1440'larda ayrı bir mağaza kurmuştu. 1483 yılına gelindiğinde şirket “*Girolamo e Bartolomeo di Piero di Simone e Erede di Michele di Simone Guanti*” adıyla 1523 yılına kadar korunacak olan yeni bir yapıya kavuşturulmuştu. Bkz. H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 18.

şehirlerinde yapacakları faaliyetlerle sağlamaya karar vermişti. Bu amaçla şirketin ve ailenin üyelerinden biri olan Bartolomeo di Piero di Simone'nin şirketin satışlarıyla ilgilenmesi için Bursa'ya gönderilmesine karar verilmişti. Guantiler XV. yüzyılın ikinci yarısında Oltrarno semtinde faaliyet gösteren elli kadar Floransa yün şirketinden biriydi. Bartolomeo 4 Mayıs 1483'te Livorno'ya gitmek üzere Floransa'dan ayrılmıştı. Buradan Cenevizli Pasquale Fornari'nin gemisiyle hareket ettikten sonra 30 Haziran'da Sakız'a ve 2 Temmuz'da da Bursa'ya ulaşmıştı. Bunun ardından bir süre için şirketi tarafından gönderilen yünlü kumaşların satışıyla meşgul olmak üzere İstanbul'a giden Bartolomeo, 8 Haziran 1484'te kesin olarak Bursa'ya yerleşmiş ve muhtemelen 1487 sonbaharına kadar sürdürdüğü anlaşılan dört yıllık ikameti boyunca kendisine komandit ortaklıkla verilen yünlü kumaşların satışıyla meşgul olmuştu. Bu tarihten sonra yerini kardeşi Simone ve Raffaele'ye bırakan Bartolomeo, daha sonra İstanbul'a geçmişti. Bursa'da kaldığı süre içinde tuttuğu muhasebe defteri, özelde bir Floransa şirketinin olduğu kadar genelde 1460'lardan 1490'lara kadar Osmanlı Devleti'ndeki Floransa ticaretinin temel çizgilerini net biçimde ortaya koymaya yarayacak bilgiler içermektedir¹.

Şirketin ilk sevkıyatı bir aracı vasıtasıyla 1483 yılında 18 top yünlü kumaşın ihracı ile başladı. Bunun ardından Bartolomeo'nun Livorno'dan ayrıldığı tarihte yanında götürdüğü 109 parça kumaştan oluşan kargo ile devam etti. Bursa'ya ulaşan Bartolomeo buradan bir haftalığına Galata'ya gitti. Muhtemelen İstanbul'daki ticarî havayı tecrübe etmek isteyen Bartolomeo'nun ortağı Leonardo Salvucci, 27 Haziran'da İstanbul'da satılmak üzere 40 kumaş topu bir kargo gönderdi. Ancak bu girişim istenilen sonucu vermeyince kumaşlar 11 Eylül'de Bursa'ya gönderildi. Bursa'ya dönen Bartolomeo'nun ilk satışı aynı yılın Ağustos ayında gerçekleşti. Guanti ailesine mensup üç kardeşin Bursa'daki çalışmaları Bartolomeo'nun kaldığı süreyle sınırlı olmamıştı. Kendisinden sonra 1498'e kadar olan süreçte şirket, senelik ortalama ile normal bir şirketin senelik üretimine karşılık gelen yıllık yaklaşık yüz kumaş topu içeren toplamda 1.136 parçadan biraz fazla olan 32 sevkıyat gerçekleştirmişti. Guantiler tarafından gönderilen bu kumaşların bir kısmı Floransa'daki diğer firmalardan satın alınmıştı².

¹ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 271-272; Aynı yazar, *Il commercio*, s. 116; H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 17-18.

² H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 18; R. A. Goldwaite, *Renaissance Florence*, s. 185.

Şirketin 22 Nisan 1484'ten 30 Temmuz 1486'ya kadar gerçekleştirdiği ilk sekiz sevkıyatı en geniş kapsamlı kumaş ihracatı oldu. Gönderilen kumaşların büyük kısmı Bursa'da ve bir kısmı ise Edirne'de satılmak üzere diğer tacirlere verilmişti. Tabloda görülen kumaşların 4 topu çalındığı gibi 14 ½'si de satılmadığı için elde kalmıştı. Bu sevkıyatlar neticesinde, 1463 yılında İstanbul'da satış yapan bir başka Floransalı Antonio di Mariotto Segni'den elde edilen verilerle birlikte, 25 yıllık bir dönem için Bursa'da satılan kumaşların fiyatları aşağı yukarı öğrenilebilmektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Bursa'da satılan kumaşların % 90'ı top başına tahmini olarak 1100-1300 akçeye karşılık geliyordu¹.

TABLO V: 1463-1488 YILLARI ARASINDA GARBO KUMAŞLARININ OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ FİYATLARI²

Fiyat (akça/top kumaş)			Müşterilerin milliyeti		
	Antonio di Mariotto Segni (6-15 Aralık 1463)	Bartolomeo di Piero Guanti (7 Ağustos 1484-30 Nisan 1488)		Antonio di Mariotto Segni (6-15 Aralık 1463)	Bartolomeo di Piero Guanti (7 Ağustos 1484-30 Nisan 1488)
950-1000	-	6	Türk	36	247
1000-1050	-	-	Avrupalı	9	24
1050-1100	-	22	Yahudi	10	7
1100-1150	6	80	İranlı	-	16
1150-1200	14	167	Rum	-	6
1200-1250	4	53	Diğer	-	68
1250-1300	31	25			
1300-1350	-	2			
1350-1400	-	7			
1400-1450	-	-			
1450-1500	-	4			
1500-1550	-	-			
1550-1600	-	2			
Toplam	55	368		55	368

Guantilere ait muhasebe kayıtlarından çıkarılan verilere göre, şirketin Bursa, Galata ve Edirne gibi Osmanlı şehirlerine gönderdiği kumaşların 2/3'ünü garbo yönlüleri oluşturmaktaydı. Bunlar daha ziyade yeknesak ağırlık ve ölçülere sahip, çoğunlukla mavi ve yeşil renk tonlarında dokunmuş standart kumaşlardı³. Buna karşılık

¹ H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 272, 275.

² Tablo için bkz. H. Hoshino, *a.g.e.*, s. 295.

³ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 19.

şirketin Bursa'dan satın aldığı emtianın büyük kısmının (% 85) İran ham ipeği, geriye kalan çok düşük miktarın ise (% 7) sof veya tiftikten oluştuğu görülmektedir. Ayrıca şirketin Türk yünü, ravent, çeşitli baharat ile kilimler gibi farklı ürünleri ithal ettikleri anlaşılmaktadır¹. Vincent Ilardi'nin yaptığı çalışmalara göre, Hoshino'da bundan hiç bahsetmese de, Guanti şirketinin Bursa'da sattığı ürünler arasında gözlükler de vardı. Buna göre Floransa'da gözlük işiyle uğraşan Taddeo di Tomaso 1484 yılında Bartolomeo Guanti'ye Bursa'da satılmak üzere 529 çift gözlük göndermişti. İki parti halinde gönderilen gözlüklerin çifti 2.35 *soldi*'ye denk geliyordu².

Guantilerin faaliyetlerini anlamamıza yardımcı olacak başka verilerin olmaması Bursa'ya gönderilen kumaşların üretim fiyatlarını tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Floransa kumaşlarının Bursa'daki satışları Guanti şirketine net olarak % 11-12 oranında bir kâr sağlamaktaydı. Bu oran sadece Türkiye'de satışı yapılan kumaşlardan elde edildiği gibi, Floransa'ya gönderilen doğu malları ve İran ham ipeğinin satışından elde edilen kazanç da yaklaşık olarak % 10-14 civarında tahmin edilmektedir. Bu oranlar toplamda % 25 gibi bir kâr marjına tekabül ediyordu. Bu miktardan şirketin Bursa'daki ajanlarının çeşitli harcamaları ve zorunlu ödemeleri çıkarıldığı zaman net kazanç yaklaşık olarak % 20'ye ulaşıyordu³.

Aslında şirketin kayıtları Türkiye'de bulunan ajanlarının geçinme masrafları hakkında tam bir bilgi vermemektedir. Ancak Bursa'da yaşayan bir şirket temsilcisine konaklama, yemek ve diğer harcamalar için 40 florin (*fiorini larghi*) gibi bir ücret ödendiği bilinmektedir. Bu ödeme aylık 4 florine, bu da yaklaşık olarak 192 akçeye karşılık gelmektedir. 192 akçalık bir maaş da günlük 6,4 akçe olarak hesaplanabilir. Bir başka veriye göre 1463 yılında Galata'da yaşayan Floransalı bir tacirin 46 günde 255 akçe (*günlük yaklaşık 5 akçe*) harcadığı göz önünde bulundurulursa, 20 yıllık dönemde 5 ila 6,5 akça arasında bir tutarın günlük yaşam giderlerini karşıladığı sonucu ortaya çıkmaktadır⁴.

Bartolomeo tarafından tutulan muhasebe kayıtları şirketin Bursa'da ticaret yaptığı milletlere ve ticarî uygulamalara da ışık tutmaktadır. Defterde kayıtlı 366 top

¹ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 21.

² Vincent Ilardi, *Renaissance Vision from Spectacles to Telescopes*, Philadelphia 2007, s. 119; Ortaçağda bir Floransa *soldo*'su (*çoğulu soldi*) bir İngiliz şilin'ine eşitti. Bunun için bkz. K. Fleet, *a.g.e.*, s. 177.

³ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 117; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 293.

⁴ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 22.

kumaşın 104'ü Floransalı ortaklar Lorenzo Salvucci ve Mariotto Ubaldini tarafından Bursa ve Edirne'de komisyonla satılmıştı. Bartolomeo da sadece Bursa'da satmak üzere satın aldığı kumaşları Türk, Fars ve Yahudi tüccarla milliyetleri belirtilmeyen diğer Müslüman ve gayrimüslim tacirlere satmıştı. Bunlar dışında bazı Floransalı tacirler ve Cenevizli şirket temsilcilerine de satışların yapıldığı görülmektedir. Yapılan alışverişin 2/3'ü genellikle 5 top ve üzeri kumaşların satışını içermekteydi. Guanti şirketinin Bursa'daki en önemli müşterilerinin Türklerden oluştuğu açıkça görülmektedir. Toplam alımların 1/3'ü Sofuoğlu ve Ramazan isimli Türk tacirler tarafından yapılmıştı¹.

İstanbul'un fethinden önce İstanbul'da bulunan Salviati Ailesi mensupları bu ticaretlerini Osmanlı hâkimiyeti döneminde de sürdürmüştü. Giovanni Salviati Şirketi 1491-1494 yılları arasında İstanbul'da bulunan temsilcileri vasıtasıyla iki ülke arasındaki ticareti karakterize eden yünlü kumaş ile ham ipek mübadelesine dayalı faaliyetlerini devam ettirmişlerdir². Salviatilerin Türkiye ile bağlantı halinde oldukları bu dönem boyunca yaptıkları toplam satın alımların % 81.3'ünü ham ipek oluşturmuştur. Bunu sırasıyla % 8.41 oranında karabiber, % 5.51 ile deri alımları takip etmiştir. Türk pazarlarına ihraç ettikleri malların % 85.24'ünü yünlü kumaş ve % 14.17'lik kısmını ise sabun oluşturuyordu. Diğer bir Floransalı yün kumaş üreticisi olan Gondiler ise 1510 ve 1512 yılları arasında Galata'da bulunan Tommaso d'Aiolfo'ya toplam üretimlerinin % 90'ını göndermişti³.

Bu tacirin uzun yıllar Floransa şirketleri adına Bursa'da ticaret yaptığını gösteren kayıtlar vardır. Osmanlı mahkeme kayıtlarına Tomazi bin Ayolf olarak geçen Floransalı aracıyla ilgili ilk kayıt 1508 yılına aittir. Bursa mahkemesine başvuran Mehmed bin Abdurrahman'ın ifadesine göre, Bursa'nın Yerköyü köyünden olan Mustafa bin el-Hac Ahmed, vefat eden babası el-Hac Ahmed'e borcu olan "*Bursalı efrenci*" Tomazi bin Ayolf'tan alacakları olan 2.900 akçeyi tahsil etmek istemişti⁴. Bundan uzun yıllar sonra Floransalı tacir bir kez daha mahkemeye çıkmıştı. Ancak

¹ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 22-23.

² Giovanni di Marco Salviati bu dönemde Osmanlı pazarlarında 411.920 akçe kâr sağlayan 328 top yünlü kumaş, tümü İtalya menşeli olan 51.700 akçelik ipekli dokuma, 48.731 akçelik sabun satmıştı. Buna karşılık İtalya'ya ithal edilmek üzere Edirne'ye 450.363 akçe değerinde 30 parça ipek, 47.232 akçelik karabiber ve 11.311 akçelik balmumu göndermişti. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48.

³ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 983, 985.

⁴ 10 Rebiülevvel 914 (9 Temmuz 1508) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 34, v. 66b/874.

mahkeme bu defa ticarî bir konuyla ilgiliydi. Tommaso 1517 yılında Bursa'dan 573.5 lidre Esterabadî ipek satın almıştı. Bunun her lidresi için yaklaşık olarak 85 akçe ödemişti. Toplamda 49.800 akçelik bir alım yapan Tommaso, satın aldığı ipeğin 15 lidresini 95 akçeden hemen orada satmıştı¹.

İstanbul'da faaliyet gösteren Giovanni di Francesco Maringhi de XV. yüzyılın sonlarından itibaren Galata'da yerleşmiş Floransalı bir ajandı. Medicilerin de dâhil olduğu farklı Floransa firmalarının temsilciliğini yapan Maringhi 1497 ile 1506 yılları arasında İstanbul'da yaşamıştır. İncalcık'a göre kendisi bahsi geçen şirketler adına çalışan birinden ziyade bir ortak statüsüne sahipti². Kendisinin burada bulunduğu süre içerisinde yaptığı bütün ticarî yazışmalar uzun süre önce toplu olarak yayımlanmıştır³. Maringhi'nin mektupları geniş ve detaylı bilgiler içermektedir.

Maringhi'nin hesabına çalıştığı ve uzun süre Floransa'ya hâkim olan Medicilerin İstanbul'daki mevcudiyetleri II. Mehmed döneminde başlamıştı. Aile bireylerinden Francesco 1471-72 yıllarında İstanbul'da ticaretle meşgul olurken kardeşi Giovanni 1503 yılından kısa bir süre önce Galata veya Gelibolu'da ticaret yapan Cresci Donati ile işbirliği halinde çalışıyordu. Yine 1507'de Medicilerin kuzeni olan Ottavino da bir süreliğine Osmanlı ülkesine gelmişti. Bunun ardından Francesco'nun oğlu Rafaello'nun Galata'ya gönderdiği kumaşlardan bahsedilirken şirketin Levant'taki işlerini üstlenen Guido'nun kardeşi Zanobi isimli birinden bahsetmektedir⁴.

Asıl görevi belli dönemlerde ulaklar eşliğinde Floransa'ya gönderdiği kumaşlarla birlikte şirket sahiplerine raporlar sunmak olan Maringhi'nin kendisi Galata'da yerleşmekle birlikte Bursa, Edirne, Gelibolu ve Sofya'da ticaretle uğraşan acenteleri olduğu da bilinmektedir⁵. Bu temsilcilerden biri olan Bernardo Risaliti Floransa, Galata ve Bursa arasında iş seyahatleri yaparak piyasanın nabzını tutuyordu. Ayrıca Dubrovnik-Ankona yoluyla Floransa'ya gönderilen ipek yüklerinin ona emanet edildiği de oluyordu. 1501 yılında Edirne'de bulunan Alessandro degli Albizzi'den

¹ 23 Receb 923 (11 Ağustos 1517) tarihli Arapça hüküm için bkz. BŞS., A 21, v. 79b/545.

² Aynı görüş daha önce başka bir çalışmada daha dile getirilmiştir. Bkz. Richards, *a.g.e.*, s. 54; İncalcık buna delil olarak 1502 yılında elde edilen kârın 3/5'ini almak üzere adına çalıştığı Floransalı Venturilerle yaptığı anlaşmayı (Richards, *a.g.e.*, s. 147) göstermektedir. Bkz. H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 288.

³ Bkz. Richards, *a.g.e.*, s. 54-201.

⁴ Richards, *a.g.e.*, s. 55.

⁵ Richards, *a.g.e.*, s. 55; H. İncalcık, *a.g.e.*, s. 288.

alacağı ipek balyalarını Venturi¹, Galilei ve Michelozzilere teslim etmekle görevlendirilmişti. Bu seyahati esnasında kendisine yol masrafı olarak yük başına 700 akçe gibi yüksek bir meblağ da ödenmişti².

Maringhi'nin Floransa ile Osmanlı Devleti arasındaki alışverişi düzenlemek yanında İstanbul'daki satışlarla ilgilendiği de görülmektedir. Floransa'dan gönderilen yünlü kumaşları depolayarak bunları İstanbul'daki Yahudiler gibi yerli tüccar dışında yine Galata'da meskûn Cenevizlilere satıyordu. Galata'da satılan bu kumaşlar onlar vasıtasıyla iç pazarlara sevk ediliyordu. Bu pazarlar sadece Anadolu toprakları ile sınırlı kalmıyor, Kefe'ye kadar uzanıyordu³. Bununla birlikte Medici ajanının bu dönemde çok sık rastlanılmayan bir başka ürünün ticaretiyle daha uğraştığını gözlemliyoruz. 1501 yılında Floransa'daki Michelozzi'ye yazan Maringhi Türkiye'de gözlüklere çok büyük bir talebin olduğunu bildiriyordu. Ancak gözlük taleplerine gerekli karşılığı vermediği için Michelozzi'yi uyaran Maringhi'nin bir süre bu ticaretle uğraştığı anlaşılıyor⁴.

1506 yılında ölümünden sonra geride bıraktığı envantere göre Maringhi Floransa ipeklileri ile İran ipeğinin mübadelesi başta olmak üzere Ankara tiftiği, ipekli kumaş, kürk, karabiber, balmumu, ravent, misk, mahmude kökü, kaba yünlüler, kenevir ve diğer bazı ürünler de dâhil olmak üzere çok geniş bir ürün yelpazesinin ticaretiyle meşgul olmuştu⁵. 1506 yılında Galata'da hayatını kaybettiğinde geride 97.000 altın dukalık emlak ile 127.000 duka değerinde mal bırakmıştı⁶. Mediciler 1521'den itibaren İstanbul'da bir temsilci bulundurmaktan vazgeçmişlerdi⁷. Öyle ki 1534-1542 yılları arasında ticarî hayatına devam eden Francesco ve Giuliano de' Medici'nin yün işleme şirketi bu tarihlerde doğrudan İstanbul veya Bursa'ya yönelik bir sevkıyatta da bulunmamıştı. Medici şirketi kendi üretiminin yaklaşık % 70'ini Floransa ve Toskanalı, % 22.82'sini ise Balkanlarla bağlantılı tacirlere satmıştı⁸.

¹ Ailenin bir üyesi olan Leonardo Venturi'nin bazı ürünlerle birlikte 1501 yılında İstanbul'a geldiğini ve Maringhi ile görüşüğünü görmekteyiz. Richards, *a.g.e.*, s. 66, 69.

² Richards, *a.g.e.*, s. 60-61, 81; H. İncik, *a.g.e.*, s. 288.

³ Richards, *a.g.e.*, s. 152-53; H. İncik, *a.g.e.*, s. 289.

⁴ Richards, *a.g.e.*, s. 136; V. Ilardi, *a.g.e.*, s. 120.

⁵ Richards, *a.g.e.*, s. 185-201; H. İncik, *a.g.e.*, s. 289.

⁶ Richards, *a.g.e.*, s. 184; H. İncik, *a.g.e.*, s. 289.

⁷ Raymond de Roover, "A Florentine Firm Cloth Manufacturers", *Speculum*, Vol. 16/1 (Jan. 1941), s. 19, 30.

⁸ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 25.

XV. yüzyılda Floransa Yün Loncası'na bağlı olarak yünlü kumaş ticaretiyle uğraşan bir diğer Floransa şirketi de Corbinelli Ailesi'ne aitti. Antonio ve Francesco di Giovan Battista Corbinelli şirketi sadece İstanbul değil Napoli, Dubrovnik ve Roma gibi büyük şehirlerle de ticarî ilişkilere sahipti. Ailenin ticarî ilişkilerine dair yazışmalarda en önemli bölümlerden biri XV. yüzyılın sonlarından itibaren Ankona ve Dubrovnik üzerinden Osmanlı Devleti'ne gönderilen kumaşlarla ilgilidir. Bu ticarî mektup koleksiyonundan anlaşıldığı kadarıyla şirket, Doğu Akdeniz'e sevkiyatlarına 1499'dan itibaren başlamıştı¹.

Şirketin temsilcilerinden olan Zello di Alberto Zelli'nin Floransa'ya gönderdiği Nisan 1499 tarihli mektupta Türklerin zevklerine uygun renkte kumaşların gönderilmesinin önemine vurgu yapmaktaydı. Aynı zamanda nakit olarak alışverişin zorluklarına dikkat çeken Zelli, Osmanlı Devleti'nde yaşanan ticarete etkin olabilmelerinin ancak İran'dan gelecek Esterabadî ipeklerine bağlı olduğunu düşünüyordu. Onun İran kervanlarının Bursa'ya ulaşmadığı için kimsenin buraya gitmediğini söylemesi Venedik ve Cenevizlilerin aksine Floransalı tacirlerin asıl meşguliyetinin ham ipek ithali ve yünlü kumaş ihracı üzerine olduğunu bir kez daha açıkça gösteriyordu².

Her şeye rağmen 1501 yılında Floransa'ya mektuplar gönderen Medici Şirketi'nin İstanbul'daki temsilcisi Maringhi'nin her yıl 250-300 parça yünlü kumaş satılabilecekken yalnızca 90 top kumaş sevkiyatının gerçekleştirilmesinden dolayı sızlanması pazarın tüketim kapasitesinin çok üst seviyelerde olduğuna işaret etmekteydi³. Lorenzo ve Filippo Strozzi Yüncü şirketinin bilhassa garbo ve sobraman kumaşlar üzerine kurulu ticaretleri de bu döneme tesadüf etmektedir. Şirket 1503 ile 1507 arasındaki dönemde yaptığı 346 top yünlü kumaş sevkiyatının 174 topunu Osmanlı pazarlarına göndermişti. Galata ve Edirne'de satılan bütün kumaşların değeri 5.000 florinden daha fazla bir meblağa ulaşmıştı⁴.

Zelli'nin şirket adına kısa süreliğine çalışmasının ardından İstanbul'da bulunan bir başka Floransalı komisyoncu tacir olan Antonio Sostegni, Corbinelliler adına

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 125-126.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 126-127.

³ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 984.

⁴ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 988-989.

faaliyet göstermeye başlamıştı. Şirket adına 7 top yünlü kumaş ile 46 parça sofü mübadele eden Sostegni'nin sadece İstanbul'la bağlantısı olmayıp ayrıca Bursa'da bir muhbir ya da şubeye sahip olduğu düşünölmektedir. Bu tarihten 1510 yılına kadar olan on yıllık dönemde şirketin Türkiye'deki ilişkilerine dair mektuplar yeterli bilgi vermemektedir. Ancak 1510 yılından itibaren şirketin İstanbul'daki işlerinin Baldinaccio degli Alessandri'ye tevdi edildiği anlaşılıyor. Yeni temsilci işlerini sadece İstanbul'da yürütmeyip Bursa ve Edirne gibi diğer büyük Osmanlı şehirlerine de iş seyahatleri düzenliyordu. Alessandri'nin mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla bu tarihlerde Türk müşterilerin tercih ettiği renkteki kumaşların Osmanlı pazarlarında yer almaması şirketin satışlarına olumsuz olarak yansımaktaydı. Kendisinden sonra 1512-1513 yıllarında şirketin temsilcilik görevini üstlenen Bartolomeo Tebalducci de ipek kervanlarının Bursa'ya gelişlerinde yaşanan sıkıntının fiyatların artmasına neden olmasından yakınıyordu. Hatta Dubrovnikli tacirler gibi diğer bazı Avrupalıların piyasayı etkileyen alım-satımlar yapması da Floransalıların işlerini etkilemiş gibi görünüyor¹.

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'da görölen Floransalı Strozziiler de 1525 yılına kadar faaliyet göstermişlerdi. Girolamo Strozzi'nin komisyoncu şirketi, babası ve damadı Francesco Benvenuti'nin şirketlerinin birleşmesinden ortaya çıkmıştı. Babası Floransa'nın en zengin adamlarından biri olan Tommaso di Simone Guadagni ile ortak olmuştu. Ancak bu birliktelik Strozzi'nin 1520 yılında kendi yün şirketini kurmasıyla sona ermişti. Baba Carlo Strozzi'nin henüz 1518 yılında oğlu Girolamo ile Francesco Benvenuti'yi İstanbul'a gönderdiği bilinmektedir. Bu iki gencin görevi İstanbul'dan Floransa'ya mal sevketmekti. Carlo Strozzi ise Floransa'da kalarak kendisine gelen malları teslim alıp karşılığında İstanbul'a nakletmek üzere yünlü kumaşlar temin ediyordu².

1522 yılına kadar Francesco ile çalışan Girolamo bu tarihten sonra yalnız başına hareket etmeye başladı. Floransa'ya sevk edilen ürünlerle artık kendisi ilgileniyordu. Strozziilerin komisyoncu şirketleri Giovanni Popoleschi&Simone Guadagni Şirketi, daha sonra Francesco Benvenuti tarafından kurulan yün şirketi, Lorenzo Carducci ve

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 127-131.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 33-34.

Maringhi ile çalışmış olan Leonardo Venturi ile iş bağlantıları bulunmaktaydı. İstanbul'da kaldığı üç yıllık süre içinde adı geçen şirketler adına satışlar yapmıştı. Bu satışlarının büyük kısmı sobraman cinsi yünlülerle ipekli kumaşlardan oluşmaktaydı. Bunu takiben farklı firmalar tarafından gönderilen şayak, saten ve *Carcassoni* türü yünlü ve ipekli kumaşlar da satılan ürünler arasındaydı. Girolamo'nun 8 Mart 1525'te Galata'da ölümünden sonra geride bıraktığı kayıtlara göre İstanbul'da bulunduğu süre içinde yaptığı harcamalar çıkıldığında diğer ürünlerle birlikte 345.793 akçelik net bir kâr elde edildiği görülmektedir. Bu miktar ipekli kumaşlar için ise harcamalar çıkarıldığında 31.140 akçe yani yünlü kumaşların 1/10'u oranında gerçekleşmişti¹.

Görüldüğü üzere İstanbul'daki satışların büyük bölümünü yünlü kumaşlar oluşturmaktaydı. İpekliler buna nazaran daha az bir yer tutmaktaydı. Buna göre satışların yaklaşık % 90'lık kısmını yünlü dokumalar oluştururken ipekliler sadece % 10 civarında bir oranı karşılıyordu. Aslında üç yıllık bu faaliyet Floransa'nın önemli yün imalatçıları arasından iki mağazanın yıllık üretiminin tüm satışlarına karşılık gelmekteydi. Girolamo'nun ölümünden sonra geriye bıraktığı malların vekaleti Bernardo Cavalcanti ve Ridolfo Lotti'ye verilmişti. Bu vekiller de Girolamo'nun ölümünden önce yarım kalan satışları tamamlamıştı. 1525-1526 yıllarındaki bu satışlardan yünlü dokumalar için 63.827, ipekli kumaşlar içinse 22.088 akçe brüt kâr sağlamışlardı².

Girolamo'nun kardeşi Daniele de 5 Aralık 1523'te babası tarafından İstanbul'a yollanmıştı. Böylece bir süre için ailenin iki genç bireyinin Osmanlı Devleti'ndeki ticaretin idamesini üstlendikleri anlaşılmaktadır. Daniele'nin Aralık başlarında başlayan seyahati 1 Nisan'da Edirne'ye ve 14 Nisan'da İstanbul'a ulaşmasıyla sona ermişti. Daniele yolculuk esnasında farklı şirketler adına yanında götürdüğü 200 parçadan oluşan toplam 50 balyalık bir emtia için tacirlerden parça başına 165 akçe masraf almıştı. Ankona'dan Edirne'ye kadar olan mesafede yapılacak bütün harcamalar için kendinse 8.083 akçelik ödeme yapılmıştı. Strozziiler bu dönemde satılan her top çuha başına 24,2 florin kazanç elde etmişti³.

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 35-36.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 37-43.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 45, 51.

Bu tarihlerde Floransa'nın en büyük yün imalat şirketlerine sahip ailelerinden biri de Salviatiler idi. Bu ailenin daha XV. yüzyılın son yıllarından itibaren Giovanni di Marco Salviati sayesinde İstanbul ile bağlantılı bir ticaret yürüttüklerini görmüştük. Salviatilerin 1518-22, 1525-32 (*Piero d'Alamanno Salviati*) ve 1538-44 (*Alessandro di Piero d'Alamanno Salviati*) dönemlerini içeren üç aile şirketi de Osmanlı pazarları ile bağlantılıydı. Bu şirketler Avrupa'daki ticarî sistem ve bankalara dâhil olan şirketler arasındaydı. Piero d'Alamanno Salviati'nin şirketinin 1525-32 yılları arasında İstanbul'a yönelik doğrudan bir sevkıyatı bulunmamakla birlikte Floransa'ya giden Osmanlı tebaası tacirlerin kendilerinden kumaş satın almaları sayesinde Türk pazarına bağlandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca şirketin Ankona'ya gönderdiği kumaşların da aynı şekilde İstanbul'a ulaştığı söylenebilir. Böylece şirketin ürettiği yünlü kumaşların % 42.23'ünün Doğu Akdeniz pazarlarına gittiği ileri sürülmektedir¹. Ailenin Alessandro di Piero tarafından kurulan üçüncü şirketi ise daha çok Batı pazarlarına yönelik bir politika takip ediyordu. Satışlarının çok az bir kısmı Doğu Akdeniz'e yönelik kalemlerden oluşuyordu. Averardo Salviati'nin Galata'da bulunan aracılara gönderdiği saten ve yünlü kumaşlar ise üretimin % 6.28'ine denk geliyordu².

Yukarıda bahsedilen şirketler yanında Doni, Capponi, ve Botti gibi şirketler de Osmanlı Devleti ile dolaylı ilişkilere sahip bir ticaret ağı içerisinde yer alıyordu. Donilere ait şirket 1524-27 döneminde ürettiği yünlü kumaşların yaklaşık % 34'ünü konsinye satış için İstanbul'daki Piero Rinuccini'ye göndermişti³. Bu dönemde Salviatiler gibi bazı Floransa şirketleri artık Osmanlı şehirlerine kumaş ihracatına son verse de⁴ Doniler gibi orta seviyeli firmalar için Osmanlı Devleti çekiciliğini korumuştur. Daha çok San Martino kumaşları üreten şirketin aynı dönemde İstanbul'a sobraman, San Martino ve şayaktan müteşekkil 90 parça kumaş gönderdiği ve bunların 63 parçasının 1.690 florinden daha fazla bir fiyattan satıldığı bilinmektedir⁵. Filippo Capponi ve Giovanni Biffoli'nin şirketi de 1530 Ekim ayından 1536 Ocak ayına kadar satın aldıkları 324 parça yünlü kumaşın 263 topunu Napoli'deki şirketlerine

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 18-22, 45.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 25, 28,

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 19.

⁴ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 52-53.

⁵ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 989.

gönderirken geriye kalan kısmını Osmanlı Devleti'ne sevk etmişti¹. Capponilere bağı olarak çalışan Matteo Botti ve kardeşlerinin şirketi de 12 Eylül 1524 tarihinde başlayan ilk Levant sevkıyatıyla birlikte İstanbul'a sadece yünlü kumaş değil, Hollanda bezi, İngiliz yünlüleri ve inciler gönderen küçük firmalar arasındaydı².

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 23, 46.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 46.

b- İpekli Kumaş Ticareti Yapan Şirket Temsilcileri

Floransa’da işlenen ipekli kumaşların Levant ticaretindeki payının yünlü kumaşlara göre çok düşük oranlarda kaldığı bilinmektedir. Floransa’da ipek üretimiyle uğraşan şirketlerin ipekli ürünlerinin payları da bunları göstermektedir. XV. yüzyılda Floransa ipek kumaşlarının daha çok İtalya ile birlikte İngiltere, Fransa ve Felemenk gibi Avrupa’ya yönelik bir ihracat politikasına aracılık ettiğini biliyoruz¹.

Bununla birlikte, XV. ve XVIII. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti’nin İtalyan ipek sanayii için “*en önemli*” ihracat pazarı olduğu tezi de ileri sürülmektedir. İtalyan ipekli kumaş üreticilerinin tezgâh enlerini Osmanlı ölçülerine göre uyarlamaları ve dokumalarda Osmanlı desenlerini taklit etmeleri buna kanıt olarak kabul edilmektedir². Fakat söz konusu durumun İtalya’nın geneli için bir noktaya kadar uygun düştüğünü kabul etsek bile, bu bölümde görüleceği üzere Floransalı ipekli kumaş üreticilerinin kayıtları buna biraz şüpheyile yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, 1460’larda İstanbul’da komisyoncu-ajan olarak bulunan Benedetto Dei , bu tarihlerde Floransalıların İstanbul, Bursa, Edirne, Gelibolu ve Foça gibi yerlerde ipekli ve yünlü kumaşlar sattığından övünerek bahsetmektedir. Ona göre Floransa’da bulunan 83 adet ipek tezgâhında üretilen altın ve gümüş işlemeli brokar, damask, kadife, tafta ve satenler Roma, Napoli, Katalonya, Sicilya, Lyon, Londra Cenova ve Ferrara gibi merkezler yanında Türkiye’ye de gönderiliyordu³.

Benedetto Dei’nin verdiği bilgilere karşılık Floransa ipekli kumaşlarının esas olarak Avrupa’nın belli başlı şehirlerine ihracı yanında, yünlü kumaşlara nispeten Osmanlı Devleti’ne çok fazla girmemesinin sebepleri arasında yerli ipek endüstrisinin gelişmişliğinin de etkili olduğunu önemle vurgulamak gerekir. Özellikle Bursa’da gelişme göstermiş olan ipekli kumaş endüstrisinin iç pazara yönelik üretim dışında Osmanlı saray için de hususi üretim yaptığı bilinmektedir. Zamanla şehrin ismiyle anılmaya başlayan çeşitli ipekli kumaş türleri karşısında Avrupa ipeklilerinin çok fazla

¹ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 99-120.

² Nurhan Atasoy-Walter Denny-Hülya Tezcan, “Ticaret: Osmanlı Pazarı İçin Üretilen İtalyan İpekleri”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 182. Floransa’da üretilen ihraç malı ipeklilerin yerel pazara göre üretilenlerden en bakımından bariz bir farka sahip olduğu, bunun ise muhtemelen Türk pazarlarına yönelik bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Bkz., *a.g.m.*, s. 183.

³ F. Pagnini, *a.g.e.*, II, s. 65, 306; Ayrıca bkz. N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 182.

rağbet görmediği anlaşılıyor. Bununla birlikte belirli dönemlerde İtalyan üreticiler tarafından Osmanlı şehirlerine ihraç edilen kumaş türleri ise yerli üreticilerin kısa sürede bu ithal kumaşlara benzer üretime yönelmeleri sayesinde çok geniş bir yayılma alanı bulamamış veya piyasadaki etkileri geçici olmuştur. Bu nedenle yerli müteşebbislerin özellikle kadife, atlas, kemha, tafta ve vâle isimleriyle ürettikleri kumaşların başına zamanla Bursa kemhası, Gifterî Bursa kemhası, Bursa işi frengî kemha, Bursa çatması, İstanbul kemhası, Edirne kemhası, Bursa işi zerbaft, Bursa serengi, Amasya serengi gibi üretildiği veya şöhret kazandığı şehrin isminin verilmesi de bununla ilgilidir¹.

Osmanlı Devleti'ndeki Floransalı müteşebbislerden ilkinin ipekli kumaş üretimi yapan bir şirkete sahip olan Andrea Banchi olduğu anlaşılmaktadır. Floransa'nın en zengin ipek üreticisi şirketine sahip olan Banchi'nin Levant'taki varlığı İstanbul'un fethinden öncesine kadar uzanmaktadır. Kendisinin İstanbul'da, Trabzon Rum İmparatorluğu elçisine yaptığı satışlar dışında, İranlı, Yunanlı, Türk, Yahudi ve Galata'daki İtalyanlara yaptığı satışlara dair bilgiler bulunmaktadır. İpekli dokumalar konusunda uzmanlaşan Banchi şirketinin ürettiği altın ipek, damask ile kadifelerin bir kısmı İstanbul'a gönderiliyordu².

Bununla birlikte şirketin ilk olarak 1459 yılında satışından elde edilecek gelirle ham ipek satın alması için Piero di Niccolò di Piero Popoleschi isimli bir komisyoncuya 54 parça yünlü kumaş emanet etmekle işe başladığı anlaşılmaktadır. Banchi şirketiyle bir mudaraba sözleşmesi imzalayan Popoleschi İstanbul'a vardıktan sonra gerekli görülürse Edirne ve Bursa gibi şehirler yanında Karedeniz'e de seyahat edebilecekti. 1459 Ağustos ayı başlarında kendisine verilen kumaşları yüklediği bir Floransa gemisiyle Porto Pisano'dan yola çıktı. Yanında götürdüğü altın dukalar ve yünlü kumaşların satışından elde ettiği paralarla Bursa ve Gelibolu'dan ham ipek satın aldı. Yaklaşık bir yıl sonra 1.409 florin değerinde 594 libre Esterabadî ipek ve Andrea Banchi için satın aldığı kadın Tatar köle ile Floransa'ya döndü³.

¹ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 30-58.

² F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 273-74; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan İpekleri*, s. 182.

³ Andrea Banchi ve Popoleschi arasında yapılan mudaraba sözleşmesine göre Popoleschi kârın ¼'ünü alacaktı. Bkz. F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 721-72.

Muhtemelen üretimde kullanılmak üzere Bursa'dan alınan ham ipeğin bu defa 1460 yılında diğer bir Floransalı aracı Niccolò di Niccolò Dietifeci¹ vasıtasıyla temin edildiği görülmektedir. Dietifeci ile yapılan anlaşmaya göre şirket kendisine 452 florin tutarında 15 parça yünlü kumaş ile 765 florin değerinde 11 parça ipekli kumaş içeren bir sandık göndermişti. Dietifeci ipekli ve yünlü kumaşlarından elde ettiği gelire ham ipek alacaktı. Bundan elde edilen net kâr 243 florindi².

Bir yıl sonra 1461'de İstanbul'a yönelik sadece ipekli kumaş yüklü sevkıyatların başladığına ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. İlk kayda göre şirketin aynı yıl içerisinde Galata'da mukim ajanına biri Nisan diğeri ise Ağustos ayında 25 parçadan oluşan iki ayrı parti ipek gönderdiği görülmektedir. Nisan ayında bir Ankona gemisi ile gerçekleştirilen 11 parçalık sevkıyatı 14 Ağustos'ta Floransa gemisiyle yapılan diğer bir sevkıyat izlemiştir. İlk nakliyede gönderilen 786 florinlik ipeğin 86 florini masraflara gitmiştir. Bunun içinde 39 florinlik sigorta ile 12 florinlik navlun ücreti de yer almaktaydı. Diğer yandan Porto Pisano'dan Floransa gemisiyle yapılan sevkıyatın masrafı 40 florindi. Ancak bu masrafa sigorta ücreti eklenmemiştir. 1.409 florin tutarındaki ikinci partinin 70 florin tutarında bir nakliye masrafı göze çarpmaktadır. Şirketin Galata'daki ajanı Niccolò Dietifeci'nin bu kumaşların satışından elde ettiği net kâr 762 florin olarak gerçekleşmişti³.

Ditefeci'nin satışlarından memnun kalan şirket 1462'de İstanbul'a yönelik iki ipek sevkıyatı daha gerçekleştirmişti. Bunlardan ilki Rodos gemisi ile Nisan ayında, diğeri ise yıllık ticarî seferler düzenlemeye başlayan Floransa devlet gemilerinden biri ile Ağustos ayında yapılmıştı. 21 balya halinde yüklenmiş 107 parça yünlü kumaş dışında şirket adına yüklenen gemilerden ilki bir kasa ikincisi de üç kasa ipekli kumaş taşıyordu. İhraç edilen mallar genellikle çeşitli renkte altın işlemeli brokarlar ile kıvrımlı bitki motifleri ve çiçek desenlerinin yer aldığı altın iplikle dokunmuş kadifelerden oluşuyordu. Seyahate İstanbul'daki satışlar hakkında tecrübe kazanması düşünülen Banchi'nin büyük torunu Giuliano Ginori de eşlik ediyordu. Giuliano bu ipekleri

¹ Benedetto Dei'nin 1469 yılında Galata'da yaşayan Floransa şirket temsilcilerini sıraladığı listede Banchi şirketinin ajanı Niccolò Dietifeci'nin ismine de rastlanmaktadır. Görüldüğü kadarıyla % 2'lik bir komisyon ücreti karşılığında ajanlık yapan Dietifeci Andrea Banchi'nin ölümünden sonra başka şirketler adına çalışmaya devam etmiştir. F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 119.

² F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 272; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan İpekleri*, s. 183.

³ F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 272; F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 118.

Dietifeci'ye teslim edecek, dönerken ham ipek ve boya maddeleri getirecekti. Ancak Andrea Banchi'nin aynı yıl içerisinde ölümü nedeniyle şirketin İstanbul'a olan ipek sevkıyatları da sona yaklaşmıştı¹.

Aynı yılın Ekim ayı ortalarında İstanbul'a ulaşan Giuliano ortağı ile birlikte kumaşların çoğunu sattı. Yünlü kumaşlarla takas edilerek alınan dört yük ham ipek ve bir parça ipekli kumaşın takasından elde edilen birkaç samur kürkü temin etti. Dietifeci'ye de 2.000 florin değerinde ipek ve yünlü kumaş bırakıldı. Elde edilen mallar Floransa gemilerine yüklendikten sonra geri dönüldü. İstanbul'da kalan Dietifeci'nin sonraki yıllarda yaptığı satışlarda sorunlar yaşanınca Nisan 1465'te şirket Cosino di Leonardo Molletti'ye Dietifeci'den mümkün olduğu kadar nakit para tahsilâtı yapmak ve Banchi firmasına ait olup satılmayan kumaşları almak için vekâlet verdi. Aynı yıl Galata'ya gelen Molletti 300 Venedik dukası ve satılmayan bazı yünlü kumaşları alarak Floransa'ya gönderdi. Böylece şirketin İstanbul ile olan ilişkisi tamamen sona ermiş oldu².

1492 yılında, ertesi yıl Galata'da ölecek olan Giovanni di Marco Salviati'nin ajanı Dimitri'nin İstanbul'a gitmek üzere Pulya limanında mallarını yüklediği gemide 4 kasa ipekli kumaş da yer alıyordu³. Maringhi de ikameti boyunca Soderini'nin şirketi adına Bursa'da atlas ve kadife ipekliler satarak elde edilen parayla çeşitli ham ipek tedarik ediyordu⁴. Diğer bütün şirketler gibi ipekli kumaş üreticisi Calvacantilerin de Galata'da Bartolomeo Biliotti isimli bir ajanı vardı. 1511 Ocak ve 1514 Mart tarihleri arasında İstanbul'da bulunan Biliotti'nin bu üç yıllık dönemde toplamda 80 saten (*raso broccato*), 30 parça damask (*Damasco broccato*) ve 11 tanesi sade olmak üzere geriye kalan tümü altın iplikle dokunmuş 58 adet kadife teslim almıştı. Elinde bulunan bu ipeklilerin hepsini İstanbul ve Bursa'da satarak karşılığında Floransa'daki Cavalcantilere göndermek üzere ham Esterabadî ipeği satın almıştı⁵. Yaklaşık aynı dönemde Floransalı altın iplik ve ipek kumaş üreticisi olan Gondi şirketinin 1510 ile 1513 Temmuz tarihleri arasındaki üç yıllık dönemde dışarıya gönderdiği ipekli kumaşların değeri 19.600 florinden biraz fazla olan yüksek bir meblağa ulaşıyordu. Bu

¹ F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 274; F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 118.

² F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 274-75.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 45.

⁴ Richards, *a.g.e.*, s. 168; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *İtalyan ipekleri*, s. 183.

⁵ F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 98.

ihracatın çok az bir kısmı Lyon ve Roma gibi şehirlere yönelirken 17.000 florinden fazla kısmı Levant'a gönderilmişti. Aynı dönemde 15.377 florinlik ithalat yapan şirketin sadece % 17.87'lik kısmı Doğu ürünlerinden oluşuyordu¹.

XV. yüzyılın sonlarından itibaren ticarî faaliyetlerini İstanbul'a kaydıran Floransa'nın en büyük şirketlerinden biri de Serristoriler'di. İpek ve altın iplik işleyen firmalara sahip olan Serristori şirketi Avrupa'nın önemli merkezlerinde ticaret yapmakla birlikte bankacılık faaliyetlerinde de bulunuyordu. En azından bir süre sonra sahip oldukları ipeklilerin bir kısmını İstanbul'a yönlendirmişlerdi². İstanbul merkezli *auroserici*'ler ile birlikte diğer ipekli kumaşların sevkıyatını yünlü ve pamuklu kumaşlarla destekliyorlardı. Bu dönemde ihraç ettikleri ürünlerin yarısından daha az bir oranda sof, buğday, deri ve diğer işlenmiş ürünler ithal ediyorlardı. 1499-1507 yılları arasında Doğu'dan ithal edilen % 45 oranındaki hammaddelerin yarısından biraz fazlasını ipek ve işlenmiş diğer ürünler oluşturuyordu³.

1520'lerden itibaren İstanbul'a çoğunlukla yünlü kumaşlar gönderen Strozziilerin çok az miktarda ipekli kumaş sevk ettiği de görülmektedir. Şirket 1526 yılında İstanbul'da satılmak üzere Lorenzo di Giovanni Barducci'ye içinde 3 parça *altobasso*⁴ ipeklilerinin de bulunduğu çeşitli kadife brokarlar yollamıştı. Aynı şekilde satması için Guglielmo da Sommaia'ya 126 florin fiyat biçilen iki saten gönderilmiş, bu satenlerin satışından bütün masraflar hariç 219 florin gibi yüksek bir kâr elde edilmişti⁵. Sommaia şirketinin Galata'daki ajanı Guglielmo, ipek ticareti dışında Venedik yoluyla gelen gözlük ticaretine de girişmişti⁶.

Floransa ipekli kumaşlarının Türk topraklarında çok fazla rağbet görmediği ve bu nedenle ihracının da az olduğuna ilişkin örneklerden birisi de İstanbul'la bağlantılı olarak çalışan Leonardo Venturi şirketinin ihracat kayıtlarıdır. Şirketin İstanbul'daki ajanlığını yapan Girolamo Strozzi'nin Osmanlı başkentindeki yünlü kumaş satışlarına

¹ A. Orlandi, a.g.m., s. 989.

² 1503 yılından itibaren şirketin Galata'daki temsilciliğini Simone di Bartolo Zati üstlenmişti. Bkz. Sergio Tognetti, *Un'industria di lusso al servizio del grande commercio: Il mercato dei drappi serici e della seta nella Firenze del Quattrocento*, Firenze 2002, s. 83.

³ A. Orlandi, a.g.m., s. 988; Şirketin 1497-1501 yılları arasında yaptığı ipekli kumaş satışlarından elde ettiği hasılatın bölgelere göre dağılımı için bkz. S. Tognetti, a.g.e., s. 102-103.

⁴ Türkçe'de "yüksek alçak" manasına gelen kelime İtalyan ipek sanayiinde yüksek (kesik) ve alçak (kesilmemiş) havlı kadifeler için kullanılan bir terimdir.

⁵ F. E. Roover, a.g.e., s. 95.

⁶ V. Ilardi, a.g.e., s. 122.

daha önce değinmiştik. Aynı kişinin İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde yaptığı toplam satışlarının ancak % 10 veya 12 civarındaki bir bölümü ipekli kumaşlardan oluşuyordu. İpekli satışlarının bir kısmı yünlü kumaşlarla birlikte kaydedilirken 13 parçalık bir kısmı da altın işlemeli elbiseler olarak kayda geçmişti. Kendisinin ölümünden sonra varis tayin edilen kimselerin 1525-26 yıllarında yaptıkları yarım kalan satışlar arasında da ipekli dokumalar çok az yer işgal etmişti¹.

1524-26 yıllarını kapsayan sigorta bedellerine yansıdığı kadarıyla Floransalılardan ipek ihracının bir kısmı da doğrudan Balkanlar'daki Osmanlı yerleşimlerine yönelik oluyordu. Bu tarihler arasında buraya yönelik sigorta edilen ipekliler toplam içinde ortalama bir değere sahipti. Floransa ipeklileri ile altın işlemeli ipekler ve bir kısmı da yünlülerle birlikte kaydedilen ipekli kumaşların bedeli 9.500 florin tutarındaydı².

Daha önce adı geçen Capponiler 1520-26 yılları arasında altın ve gümüş dokuma ipliklerin yanı sıra Doğu Akdeniz pazarlarında talep gördüğü iddia edilen önemli miktarda *auroserici* ipekli kumaşlar da üretmekteydi. Giuliano Capponi'nin şirketi, gerçekleştirdiği ipekli kumaş üretiminin % 24.52'lik kısmını Floransa'da tüketirken büyük bölümünü Napoli'de satmış, İstanbul'a ise ancak % 2.31'lik bir oranda sevkiyat gerçekleştirmişti. Bunların içinde 27 arşın civarında saten diba ile altın işlemeli 10 adet saten elbiselik kumaş göze çarpmaktadır. Bu oran toplam içinde oldukça mütevazı bir hisseye karşılık geliyordu. Şirketin Galata'da sattığı ipeklilerden elde ettiği kâr, toplam kazancın ancak % 3.62'lik bölümünü oluşturuyordu. Bununla birlikte İstanbul ve Bursa'ya gönderilen ipekli kumaşlar açık bir şekilde belirtilmediği gibi nadiren yeşil saten brokar, altın işlemeli koyu kırmızı kadife, *altobasso* ve kırmızı saten olarak ifade edilen kayıtlara rastlanıyordu³.

Daha önce değinildiği gibi, az miktardaki bu lüks kumaşların alıcısı genellikle Osmanlı sarayı ve ileri gelenleri idi. Banchi şirketi İstanbul'da yaşayan Yahudi, Rum ve bir İranlı'ya da bunlardan satmıştı. Sadece bunlarla kalmayıp Galata'da yaşayan ve İstanbul'un ele geçirilmesine şahit olan Doktor Jacopo Tedaldi ve bazı Floransalılar da bu ipeklerden satın almaktaydılar⁴. Görüldüğü üzere İstanbul'da yaşayan Floransa

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 35-37, 47.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 13, Tablo I.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 29-30.

⁴ F. E. Roover, *Andrea Banchi*, s. 274; F. E. Roover, *a.g.e.*, s. 118.

vatandaşlarının da ipekli giysilere karşı özel bir tutkuları vardı. Hatırlanacağı üzere 1520’li yıllarda İtalyanlar tarafından Galata’da düzenlenen kutlamalara katılan Floransalıların kortej eşliğinde yürürken giydikleri muhtemelen ipekli şık elbiseler ve yine Floransalılar tarafından hazırlanan eğlencenin düzenlendiği salondaki “*altın işlemeli kumaşlar*” ile yapılan süslemeler herkeste hayranlık uyandırmıştı¹. Sonraki dönemlerde Osmanlı başkentine gönderilen Floransa elçilik heyeti mensuplarından dört şövalyenin giydiği kadife elbiseler de bu eğilimin sonraları da sürdüğünün göstergesi olmuştu².

Floransa ipekli endüstrisi cumhuriyet rejiminin son yıllarına doğru sıkıntı yaşamış, ancak 1530’dan sonra yeni bir atılım gerçekleştirebilmişti. Bu büyüme büyük oranda Batı Avrupa’daki talepten kaynaklanırken Dubrovnikli, Rum ve Arnavut tacirler tarafından doğrudan Floransa pazarından satın alınan az miktardaki ipekliler ise Balkan şehirleri üzerinden İstanbul’a ulaştırılıyordu³. Cenevizliler de Floransa yapımı yünlü kumaşları Bursa ile birlikte hâkimiyetlerindeki Sakız adasına ihraç ediyorlardı⁴. Sakızlı tacirler dışında bazı Türk tacirler de Sakız’a gelen kumaşları satın alarak Bursa’ya ulaştırıyordu⁵. Capponi&Biffoli şirketinin Osmanlı Devleti’ne yönelik ipekli sevkıyatları bu tarihten itibaren Floransa ipekli endüstrisinde yaşanan canlanmaya bir örnek teşkil ediyordu⁶.

İstanbul ve Bursa başta olmak üzere zaman zaman Edirne’de temsilciler bulundurdukları bilinen farklı büyüklükteki Floransa şirketleri geniş ölçüde Floransa yünlü kumaşları ile İran ham ipeğinin mübadelesine dayanan bir ticarî faaliyet içerisindeydiler. Bu şirketlerden büyük ölçekli olanlar Osmanlı Devleti’ni genellikle Avrupa’ya yönelik ipekli kumaş üretiminde kullanılacak ham ipek alımı için bir pazar olarak görürken, toplam ithalatlarında Doğu pazarlarının sınırlı bir yüzdeyi oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bununla birlikte Galata ve Bursa’da temsilcisi bulunan orta ve düşük seviyeli diğer Floransa şirket ajanları ise, büyük oranda ham ipek ithaline dayalı olsa da,

¹ C. Coco, *a.g.m.*, s. 676.

² Stephan Gerlach, *a.g.e.*, II, s. 821.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 30.

⁴ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 24.

⁵ Örneğin, Bursa’nın Taksim Mahallesi’nde yaşayan tacir Mustafa Çelebi Sakız’dan 28 pastav çuka satın almıştı. 12 Şevval 939 (7 Mayıs 1533) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 36, v. 57b/759.

⁶ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48.

çok çeşitli ticarî emtiayı ülkelerine götürmekle meşgul olmuşlardı. Aslında bu tür orta seviyeli şirketler için Osmanlı şehirleri vazgeçilmez pazarlar idi. En azından XVI. yüzyılın ortalarına kadar buralarda cereyan eden ticaret Floransalıların zenginleşmesine vesile olmuştu. Bilhassa 1530'dan sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak Floransa şirketlerinin faaliyetlerine ilişkin belge ve hesap defterlerinin eksik olması sonraki dönemlerde yaşanan ticarî faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmamızı engellemektedir¹.

Floransa ürünlerinin varlıklarının sadece İstanbul ve Bursa ile sınırlı kalmayarak Osmanlı idaresindeki Balkan şehirlerine de uzandığı anlaşılmaktadır. Bilhassa 1524-26 yılları arasında Floransa'nın Doğu Akdeniz ile ticaretinin % 84,52'si Osmanlı başkenti ve Bursa'ya yönelik olduğu görülürken, kervan yolları üzerinde yer alan Balkan şehirleri ya da limanlarının da bu ticareten faydalandığı anlaşılmaktadır².

Bu iki yıllık dönemde Floransalı tacirlerin ihraç ettiği malların sigorta kayıtlarından, Osmanlı Avrupası üzerinden İstanbul ve Edirne'ye gönderilen ürünlerin büyük kısmının Floransa yünlü kumaşları, ipeklileri ve yabancı yünlü kumaşlarından oluştuğu belirlenmiştir. Bu dönemde bir kısmı karışık bir kısmı ise müstakil olarak sigorta edilen malların bedelleri şu şekildeydi; 19.955 florinlik Floransa yünlü kumaşı, 4.200 florinlik sade ve altın işlemeli Floransa ipekli kumaşları, 5.300 florin değerinde Floransa yünlü ve ipekli kumaşları, 12.000 florin tutarında yabancı yünlü kumaşlar, 900 florinlik yünlü kumaş ve sabun, 8.100 florin tutarında mücevher, toplamda 2.150 florin tutarında kalay, sıvı yağ, badem, anason ve sabunla birlikte türü belirtilmeyen 25.775 florin değerinde ihraç malları. Toplamda 80.380 florin gibi bir meblağa ulaşan ihracata karşılık Floransalılar Balkan topraklarından toplamda 41.220 florin tutarında altın ve gümüş gibi değerli metaller yanında sof, ravent, ipek, mücevher, deri, baharat, kilim, yün ve şayak gibi ürünler götürmüştü. Tahminlere göre daha çok Dubrovnik ve Avlonya yoluyla Balkanlardan geçen bu ürünlerin % 46.09'si başkente ve çok az miktarı da Edirne'ye ulaşmaktaydı³.

Balkanlara ulaşan Floransa kumaşlarının Floransalı tacirlerden daha ziyade Dubrovnik, Arnavut ve Rum tacirler vasıtasıyla iletildiği anlaşılmaktadır. İpekli ve yünlü kumaşları Balkanlar'da pazarlamak isteyen bu tacirler alımlarını genellikle

¹ R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 184.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 12.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 13-14.

doğrudan Floransa'ya gelerek yapmaktaydılar. Daha ziyade yünlü kumaş ve az miktarda ipekli kumaş satın alan Osmanlı tebaası tacirler, Floransalı temsilcilerin buldukları İstanbul, Edirne ve Bursa'dan ziyade Balkan şehirlerinde ticaret yapmaktaydılar. Özellikle Dubrovnikliler Balkanlarla Floransalı yün tüccarı arasında aracılık rolünü üstlenmekteydiler. Bu tacirler sık sık Floransalılara sattıkları ürünlerin karşılığında Floransa kumaşları satın almaktaydılar. Bunların aksine Floransalı temsilcilerin ilk hedefleri ise adı geçen büyük Osmanlı şehirleri olmaktadır. Bu da iki tacir grubu arasında bölgesel bir uzmanlaşmanın varlığına işaret etmektedir¹.

Gerçekten de Dubrovnik XV. yüzyıldan itibaren iki yüzyıl boyunca İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin transit merkezlerden biri olarak önemli bir vazife üstlenmişti. Bu dönemde belli başlı Avrupa ülkelerinde yerleşmiş bulunan Dubrovnik tacirleri çeşitli ürünler yanında İtalya'dan yünlü kumaş ve diğer dokumalar ithal etmeye başlamıştı. Osmanlı tabiiyetini kabul ettikten sonra da Dubrovnikliler Balkan ticaretinde İtalyan devletlerine karşı bariz bir üstünlük kurdular. Bilhassa XVI. yüzyılda ekonomik bir patlama yaşayan kentin Osmanlı-İtalya ticaretindeki önemi de artmaya devam etti. Floransa ve Ankona tacirleri Dubrovnik'ten yola çıkan kervanlarla Edirne ve İstanbul'a ulaşırken² Dubrovnikliler muhtemelen çoğunlukla Floransa kumaşlarının toplandığı Ankona ve Venedik'ten satın aldıkları yünlü kumaşları Balkanlara ulaştırdılar³.

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 30, 53.

² Dubrovnik'ten yola çıkan bir kervanla Galata'daki Floransalılar ulaşan kumaşlar için bkz. GŞS., *No. 1*, s. 71.

³ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 319; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 431; Floransa ve Sienalı tacirler 1481 yılında bir Dubrovnik gemisine yükledikleri kumaş ve ipekleri İstanbul'a göndermişlerdi. Bkz. P. Earle, *a.g.m.*, s. 33, dñn. 3.

C- FLORANSALI TACİRLER VE TİCARET USULLERİ

I- Floransalı Tacirler ve Ticarî Yöntemler

Osmanlı vatandaşları ve Floransalı tüccarlar arasındaki ticarî işlemlerin takas, nakit ödeme ve kredilendirme gibi üç ayrı şekilde yapıldığını söyleyebiliriz. İlk dönemlerden itibaren Osmanlı-Floransa ticaretinin temelini yünlü kumaşla ham ipeğin mübadelesinin oluşturduğunu belirtmiştik. Görüldüğü üzere bu yöntem nakit para sıkıntısına çare olmakta ve nakde dayanmayan ticarî sirkülasyonun devam etmesine yardımcı olmaktadır¹. Takas işleminin uygulanmadığı zamanlarda ise nakit ödeme veya kredi usulleri devreye sokulmaktaydı. Bu durum gönderilen kumaşlardan elde edilen net kârların hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü şirketler yünlü kumaşlara üretim maliyetleri üzerinden bir fiyat vererek genel bir değer biçerlerdi².

Bazı çalışmalar neticesinde Bursa'da yapılan ipek ve kumaş ticaretinde büyük ölçüde kredinin kullanıldığı ortaya konmuştur. Bilhassa Bursalı tacirlerin büyük servetlerinin esas kaynağı “*ipek sanayii ve ticaretile kredi muamelelerine*” dayandığı bilinmektedir³. İtalyan tacirler gibi Türk tüccarı da mudarebe yöntemini kullanarak yatırımlarında kredilerden faydalanırlardı⁴. Vadeyle mal vererek karşılığında faiz yüklerlerdi⁵. Bursa mahkeme kayıtlarına yansıyan işlemlerden anlaşıldığı kadarıyla ticarî işlemler genellikle üç, altı veya on iki aylık krediler vasıtasıyla yapılmaktaydı⁶.

¹ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 19.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 50.

³ H. İncalcık, *Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, s. 192; Aynı yazar, *Sources for fifteenth-century*, s. 181.

⁴ Galata Şer'îye sicillerine dayanan mudarebe ortaklıklarına dair bir çalışma için bkz. Fethi Gedikli, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İstanbul 1998.

⁵ H. İncalcık, *Capital formation*, s. 112; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 202-03.

⁶ H. İncalcık, *Vesikalar*, s. 211; H. İncalcık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; 1580'lere kadar Osmanlı topraklarındaki ticarete kredi veya takas usulü oldukça yaygın olarak kullanılmaktaydı. Krediler 4, 6 ve 1 yıl vadeyle ödenecek şekilde yapılmaktaydı. Bkz. H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 257; Örneğin Cenevizli tacir Batıştoni bin Lazar 1493 yılında Bursa'da bulunan diğer bir İtalyan Antoni bin Bertomi'ye (*Antonio bin Bartolomeo*) Çukacı Mehmed bin Yusuf'ta olan 4.550 akçelik alacağını 4 ay üzerinden tahsil etmek üzere vekâlet vermişti. 5 Rebiü'l-evvel 899 (14 Aralık 1493) tarihli Arapça hüküm için bkz. BŞS., A 11, v. 201a/10106; Aynı kişi bu tarihten kısa süre sonra Galatalı bir efrenci olan Nikroz bin Anton'a olan 10.000 akçelik borcunu ise kadı huzurunda ödemişti. 10 Rebiü'l-evvel 899 (19 Aralık 1493) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 11, v. 203b/10154; Yakup bin Abraham isimli Yahudi bir tüccarın Bursa mahkemesine gelerek verdiği ifade de buna bir başka örnek teşkil etmektedir. Aracı olan Yahudi tacir: “*haliya mezkûr Hama Beyi olan fahrü'l-ümerâi'l-kirâm Kasım Bey hazretleri harîr irsâl idüp bey' itmeğe beni vekil itmîş idi haliya mumaileyh bey hazretlerinin irsâl*

Buna karşılık İstanbul'daki Floransa kolonisinin yönetmeliklerinde ticaretin peşin para ile, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise altı aylık dönemleri aşmamak kaydıyla kredilerle yapılmasına izin verildiğini bilmekteyiz. Bu süre daha sonra dört aya indirilmişti. Türklerle yapılacak ticarî muamelelerde satışın Türk şahitlerin huzurunda yapılması önemle vurgulanmıştı¹.

Ticarî borçlanmalarda kefil, rehin ya da kadının tescili uygulaması vardı. Kredi işlemleri o dönemde Avrupa'da uygulanan noter senetlerine benzer bir sistemi haizdi. İtalyan tacirler alışverişlerini daha çok takas yoluyla gerçekleştirse de zaman zaman yanlarında getirdikleri gümüş ve altınları da kullanmaktaydı². Floransa kumaşlarının Bursa ve Galata'da ham ipek ve diğer Doğu ürünleri ile takası nakit sermaye ihtiyacına yönelik boşluğu doldurmuştur. Floransalı tacirlerin Osmanlı pazarlarına yönelik ticaret stratejileri ve uygulamaları İstanbul ve Bursa gibi şehirlerde yerleşen şirket temsilcilerinin yazışmalarından da anlaşılabilir³. Ancak henüz 1460'lardan itibaren Osmanlı şehirlerine gönderilen ajanların alışverişlerini her şeyden önce mümkünse nakit para karşılığında yapmaları yönünde uyarıldıklarını da belirtmek gerekmektedir⁴.

XV. yüzyılda Guanti şirketi adına yapılan yünlü kumaş satışlarına ilişkin kayıtlar bu konuya ışık tutmaktadır. 1480'lerde tutulan bu kayıtlarda şirket adına Bursa'da görev yapan Bartolomeo'nun satışını yaptığı 262 top kumaşın yalnızca 26 parçasının nakit olarak yapıldığı dikkati çekmektedir. Yaklaşık olarak 50.000 akçe değerindeki 41 top kumaşın satışı ise ham ipek, sof, baharat, kilim ve diğer kumaş türlerinin mübadelesi şeklinde gerçekleştirilmişti. Geriye kalan 195 top gibi büyük bir kısmı ise günlerden aylara kadar değişen zaman dilimlerinde kredi yöntemiyle satılmıştı. Bu durumlarda şirket temsilcisi önemli müşterilerine doğrudan kredi açma yolunu seçerken genellikle bireysel müşteriler adına aracı veya kefil olarak hareket eden üçüncü şahıslara borç olarak kaydetmekteydi⁵.

itudüğü harîri bazı eşhâsa tarih-i hurûftan dört aya değın vade ile otuz dört bin dört yüz otuz dokuz (34.439) akçeye sattım". 12 Ramazan 923 (28 Eylül 1517) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 21, v. 128a, hk. 966.

¹ M. Berza, *a.g.m.*, s. 151.

² H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 211.

³ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 20.

⁴ R. A. Goldhwaite, *Renaissance Florence*, s. 185.

⁵ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 23.

Bu şekilde bir yol izleyen Floransalı tacirler arasındaki en önemli kişi Floransa cemaatinin önde gelen bir ismi olan Mariotto Ubaldini idi. Kendisi bu yönüyle Guanti şirketinin Türkiye’de tuttuğu kayıtlarda kredi verici ve komisyoncu bir ajan olarak göze çarpmaktadır. İstanbul’daki faaliyetleri şehrin ele geçirilmesinden öncesine kadar giden Ubaldini ailesinin bu üyesinin, ortaklaşa veya bireysel olarak, aralarında bir Avrupalının da bulunduğu dokuz müşterisine 107.310 akçelik (2.333 *duka*) bir kredi verdiği görülmektedir. Ubaldini gibi Bursa’da müşterilerine kredi veren diğer bir kimse olan Gian Iacopo dal Bosco da üç farklı alışverişte ikisi Bursalı olan bazı tacirlere kredi açmıştı. Bu kredilerin ikisinde Mariotto Ubaldini ile ortaklaşa çalışan Gian Iacopo sadece bir işlemi kendi adına gerçekleştirmişti. Aynı zamanda bir toptancı gibi hareket eden Gian Iacopo, 1484 yılında 87.000 akçe değerinde bir parti Esterabadî ipeğini de Guanti şirketine satmıştı. Bu temsilcilerin Avrupalılar dışında zaman zaman sermaye sahibi Türk veya Müslüman tacirlerle de işbirliğine gittikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde üç farklı tacirle yapılan dört alışverişte karşımıza biri Kuzey Afrikalı, diğeri ise Türk olan iki tacire rastlanmaktadır. Bursa’da yerleşmiş olan Afrikalı Hoca *Ebeino* ile Türk tacir Hoca Muhammed’in Guanti şirketiyle ilişkileri olmasına rağmen bu kimselerin yüklü kumaş alıcıları olmadıkları anlaşılmaktadır. Bir kayda göre Hoca Muhammed bu tarihlerde kredici Mariotto Ubaldini tarafından kefil olunan % 18.25 oranında yüksek bir faizle Guanti şirketine 12.000 akçelik bir kredi vermişti¹.

Bazı dönemlerde Osmanlı şehirlerinde sakin olan Floransalı tacirlerin Türk müşterilerine uzun zaman aralıklarına yayılan ödeme kolaylıkları sağladıkları görülmektedir. Türk pazarlarında tutunmak ve daha geniş bir müşteri ağına sahip olmak amacıyla yapıldığı kabul edilebilecek bu uygulamalara rağmen Floransa şirketleri alacaklarını genelde en kısa zamanda nakit olarak tahsil etmeyi veya bunları Floransa’da paraya çevirebilecekleri değerli ürünlerle takas etmeyi tercih etmekteydiler. Bu nedenle Floransalı yüncüler Osmanlı Devleti’ne gidecek olan ürünlerini nakit para temin etmek amacıyla doğrudan Floransa’ya giden Dubrovnikli tacirlere de satabilmekteydiler².

¹ H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 23.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 131.

Medicilerin ajanı Maringhi'nin mektupları da Türkiye'deki bu usuller üzerine açıklık getirmektedir. Osmanlı pazarlarına yönelik stratejiler hakkında çeşitli örneklerin yer aldığı raporlarda vurgulanan hususlardan birisi de pazarın taleplerine yönelik kumaş üretiminin gerçekleştirilmesi idi. Örneğin 1501 yılında Floransa'daki şirketlere gönderilen bazı mektuplarda Bursa'da iyi kâr getireceğini düşündüğü kırmızı ve koyu mavi renklerinde kumaşların ihracatından söz ediyordu¹. İncalcık bu durumu Floransa kumaşlarının Bursa pazarındaki şöhretinin muhafaza edilmesi olarak yorumlamaktadır. Hatta ona göre Osmanlı pazarlarında aranan kumaşların ölçüleri, kalite ve renkleri konusunda gösterilen hassasiyet sonraki dönemlerde yeni pazar arayışına giren merkantilist-kapitalist Avrupa devletlerinin sürdürecekları uygulamaların aynıydı. Ancak gerek Osmanlı ipekli kumaş üreticileri gerekse Floransalı şirketlerin ortak sorunu Bursa piyasasında ucuz kumaşların daha çok müşteri bulmasıydı².

Maringhi'nin ikameti boyunca yaptığı alım-satımlar da büyük ölçüde kredi kullanımına dayanıyordu. Bu ticarete aktif olan İtalyan, Türk ve Yahudi tacirler arasında kredi usulü çok yaygın olmakla birlikte kredi karşılığında Floransa yönlü kumaşları satın alanların çoğunlukla Yahudi toptancılar olduğu görülüyor. Bu krediler genellikle 2 veya 4 aylık kısa dönemlere yayılıyordu³. Alacaklı, parasını tahsil etmek için kumaşları satın alan kimsenin bunları elden çıkarmasını beklemek zorundaydı. Eğer borçlu borcunu taahhüt edilen süre zarfında ödeyemezse yeni düzenlemeler yapılabiliyordu. Bu gibi durumlarda Floransa baylosunun yardımlarına da başvurabiliyorlardı⁴. XVI. yüzyılın ilk yarısında görülmeye başlanan durgunluk döneminde parça kumaş üzerinden devam eden satışlar genellikle nakit olarak yapılıyordu. Ancak sık sık tutarın yarısına kadar değişen oranlarda yapılan nakit ödemeler dışında kalan miktar gün gün ödemeler şeklinde gerçekleştiriliyordu. Bu durum Floransalıların merkeze yönelik yapacakları havalelerin ertelenmesine neden olunca da durgun olan piyasa daha fazla kötüleşiyordu⁵.

¹ Richards, *a.g.e.*, s. 71,73, 76.

² H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 295.

³ Richards, *a.g.e.*, s. 67, 70, 99.

⁴ H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 296.

⁵ Mesela, Galata'da meskun Matteo Botti'nin 12 Eylül 1524 tarihinde aldığı sevkıyatın 355 dukalık ilk para transferini ancak Şubat 1526'da gerçekleştirebilmiş, hesap özetini ise Haziran 1527'de yapabilmış olması bunu açıklayan örneklerden biridir. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48.

Muhtemelen bu alışverişler İstanbul ve Bursa başta olmak üzere diğer şehirlerde yer alan hanlarda veya Floransalılar tarafından kiralanan dükkânlarda yapılmaktaydı. Osmanlı pazarlarına ulaşan bu ürünler genellikle dükkân sahibi Yahudi ve Türk tüccarlarla birlikte İranlılara satılıyordu¹. Evliya Çelebi'nin ifade ettiğine göre Nahçıvan, Şirvan ve İsfahan gibi şehirlerden gelen İranlı tacirler ipeklerini ipek emininin de bulunduğu Bursa'daki Acem Han'ına boşaltıyordu². XV. yüzyıl Bursa'sının ihtisaslaştığı ticarî faaliyetler Osmanlı sultanlarının inşa ettirdiği hanlardan da anlaşılmaktadır. Bunlar arasında yer alan İpek Hanı I. Mehmed zamanında hizmete başlamış olup Fatih zamanında inşa ettirilen Mahmud Paşa Hanı ve Koza Hanı (*Acem Hanı*) ile II. Bâyezid döneminde inşa edilen Pirinç Hanı şehrin iktisadî hayatına dair ipuçları verir³.

İtalyan tacirler kumaştan mücevhere kadar birçok ürünü İstanbul ve Bursa'daki hanlarda muhafaza etmiş olmalıdır. Floransalıların Bursa'da hangi hanlarda ikamet ettikleri veya mallarını nerelerde muhafaza altına aldıklarına dair pek ipucu bulunmasa da bahsi geçen hanlardan faydalandıkları muhakkaktır. İpek ticaretinin gelişmesi amacıyla Sultan Orhan döneminde yapılan ve bugün Emir Han'ı olarak bilinen Bey Hanı ilk bezzazistan yani bedestendir⁴. Yıldırım Bâyezid devrinde inşa olunan bedesten büyük tacirlerin toplandığı ve ipekle değerli malların saklandığı ticarî bir mekândı. İpek Hanı ise ipek tüccarının ikamet edeceği bir yer olarak yaptırılmıştı. İpek alım satımı ile bunların büküm işlerini yapan kimseler zamanla hanın dış çevresinde sıralanan dükkânlar tesis etmişlerdi. İvaz Paşa Hanı da her türlü kumaş ve giyecek türünün satıldığı bir merkezdi. Fidan Hanı olarak da bilinen Mahmud Paşa Hanı da ipek tacirlerine ev sahipliği yapmış bir yerdi⁵. Koza Hanı, Bursa'nın en eski yapılarından biri

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 48; XVI. yüzyılın sonlarında İtalyanlar olmasa bile İranlı tacirler hala Bursa'ya gelmekteydi. Bu döneme ait iki adet mahkeme defterinin özetlendiği bir çalışma için bkz. Gürhan Korkmaz, *B 18 ve A 152 Numaralı Bursa Mahkeme Sicillerinin Değerlendirilmesi*, Uludağ Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2002.

² Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 231.

³ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 254-62; H. İncelik, *Bursa*, s. 448; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 59-60; Bursa hanlarının işlevleri üzerine ayrıca bkz. Bozkurt Ersoy, "Osmanlı Şehir İçi Hanlarının İşlevleri", *EJOS*, IV (2001), Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht-Netherlands, (August 23-28, 1999), No. 16, s. 1-3.

⁴ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 254; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 58; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı İpekçiliği*, s. 159; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 236-37.

⁵ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 257; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 59; N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı İpekçiliği*, s. 159; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 237.

olarak uzun süre Bursa'daki ticaretin merkezi olarak ipekçilikte kullanılan kozaların alım satımının yapıldığı bir yer olmuştu. Son olarak II. Bâyezid döneminde yapılan Piriç Hanı da Bursa ticaretine ayrı bir değer katmıştır. Bu hanın yakınındaki Şehre Küstü mahallesinde Venediklilerle birlikte diğer birçok Avrupalı tüccarın ikamet ettiği bilinmektedir¹.

Bursa'ya gelen İtalyanların mahkemeye yaptıkları başvuruların genellikle kefalet ve vekâlet konularını içerdiğini söyleyebiliriz. Floransalı, Dubrovnikli, Cenevizli, Venedikli² ve Sakızlı³ tacirlerin de sık sık yerli tüccar ile ticaret yaptıkları anlaşılıyor⁴. Örneğin, İstanbul'da yaşayan Bursalı tacir Mustafa da Floransalı Kerpid bin Francesco, Zenobio bin Piero ve diğer bir Floransalı Benedetto bin Antonio'dan aldığı yünlü kumaşların bedeli olan 1.252 akçelik borcunu mahkeme defterine kaydettirmişti⁵. İstanbullu Osman bin Mahmud da Galata'da sakin bir başka Floransalı tacir olan Alessandro bin Francesco'nun 19.000 akçelik borcuna kefil olmuştu. Ancak Alessandro

¹ 1481 yılında görülen bir davada, Edirneli Dimitri isimli zımmînin Frenk olduğu iddiasıyla Bursa'da gümrük ödemeye zorlanması karşısında adı geçen zımmî Osmanlı vatandaşı olduğunu ispat etmek amacıyla Şehre Küstü mahallesinde ikamet eden bir frengi kefil göstermiştir. Bzk. F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 166-67; N. Alkan, *a.g.t.*, s. 60; 1485 yılında Bursa mahkemesine yansıyan bir kayıttan efrençi Yakomi bin Piyero'nun (*Giacomo bin Piero*) Hacı Hamza vakfına ait bahçeli bir evi yıllık 2.800 akçeye kiraladığına şahit oluyoruz. Bzk. H. İnalçık, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler*, belge 159; Covan bin Bartelemo (*Giovanni bin Bartolomeo*) isimli diğer bir İtalyan tacirin Kuru Çeşme Mahallesinde bir vakıf dükkanını aylık 100 akçeye kiraladığını öğreniyoruz. 26 Zilkâde 898 (8 Eylül 1493) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 11, v. 148a/2000; Yine Şehre Küstü Mahallesi'nde oturan Mazo bin Zanobi ise Bursa gümrüğü emini Mahmud Çelebi bin el-hac Ahmed'in isteğiyle Dubrovnikli Andrea bin Luca'ya kefil olmuştu. 21 Zilhicce 917 (10 Mart 1512) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 20, s. 105/1027; Birkaç ay sonra Mazo bin Zanobi'nin bu defa da Tekke (Tekye) Mahallesi sakinlerinden olduğunu gösteren bir başka mahkeme kaydına rastlıyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla maddi durumu iyi olan Zanobi Bursa'daki gümrük çalışanları ile sıkı bir ilişki içerisindeydi. 1512 yılının Ağustos ayında bu kez dellal Hüseyin bin Abdullah'a kefil olmuştu. Bununla birlikte Hüseyin Bey'in isteği üzerine aynı kişi Floransalı bir tacir olan Yakamo bin Francesco'ya bir aylık bir süre için kefil olmayı da kabul etmişti. Bzk. BŞS., A 20, s. 216/2074.

² Kastamonulu tacir Mustafa bin Mehmed'in Venedikli Yakamo bin Liyotsini'ye (*Giacomo bin Lionezzi*) olan 34.500 akçelik borcunun ödendiğine dair kayıt için bkz. BŞS., A 36, v. 65a/884.

³ Kuru Çeşme Mahallesinde sakin olan Yahudi Yakup bin Süleyman'ın Sakızlı Lepajole bin Françeşko'dan alacağı 11.500 akçe hakkındaki hüküm için bkz. BŞS., A 36, v. 63a/855; Sakızlı Anton bin Cani'nin zımmî Yani bin Yorgi'ye kefil olmasına ilişkin hüküm için bkz. BŞS., A 36, v. 67a/919.

⁴ Bunlardan en dikkat çekeni Yusuf bin İlyas adlı Türk tacirdir. Kendisinin efrençi tacirler Lozorzo bin Araş'a 8.500, Lozerzo bin Zorzo'ya 2.500, Lepoğu bin Bernard'a 2.700 ve Andrey bin Batışto'ya 1.700 akçe borcu olduğu mahkemece kayıt altına alınmıştı. Bir ay içerisinde ödenecek olan borcun toplamda 15.400 akçeye tekabül ettiğini görüyoruz. Bzk. BŞS., A 26, s. 142/1067; Niğdeli tacir Veli bin Mustafa'nın ise bir önceki tacirin aksine yüklü miktarda bir alacağı vardı. Sakızlı tacir Lorenço bin Ayroz'dan alacağı para 24.008 akçeye denk geliyordu. Bunun 18.000 akçesi ödenmiş geri kalanı ise sonraya bırakılmıştı. Bzk. BŞS., A 30, v. 363b/4863.

⁵ H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 228; Aynı yazar *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; Aynı yazar, *Capital formation*, s. 112.

bir süre sonra şehirden ayrılarak Bursa'ya gitmiş ve Tekye Mescid Mahallesi'nde yaşayan Çukacı Hamza bin Bahşi'nin yanında yakalanmıştı¹. 23 Ağustos 1479 tarihinde mahkeme defterine geçen bir kayda göre; Floransalı Bartolomeo bin Geriz, Çukacı Hacı Ahmed bin Pir Mehmed'den satın aldığı Ankara sofunun karşılığı olan 32.370 akçelik borcunu ödemişti². Türklerin yanısıra Osmanlı tebaası Ermeniler de Bursa'ya gelerek Floransalılarla ticarete girişmişti. Bunlardan birisi olan Erzincalı Vlazed bin Kaçriz'in Floransalı Zenobio bin Piero'ya sattığı 848 lidre ham ipekten doğan 16.748 akçelik alacağı, Floransalı Bartolomeo bin Anton ile İvaz bin Abdullah'ın şahitliği ve Floransalı Covan bin Bartelomi'nin (*Giovanni bin Bartolomeo*) kendisine kefil olması neticesinde Bursa mahkemesinde kayıt altına alınmıştı³.

Ermeni Vlazed'in Zenobio'dan alacağıyla ilgili davada şahit olarak görülen Bartolomeo bin Anton muhtemelen uzun süre Bursa'da ticaret yapan Floransalı tacirlerdendi. Şayet isim benzerliği değilse, 1485 yılında Bertoma bin Antoni (*Bartolomeo bin Antonio*) ismiyle mahkeme kayıtlarında görülen Floransalı tacir ham ipek alımından ve ödünç paradan Ahmed Paşa'nın azatlısı Yakub bin Abdullah'a olan 5.000 akçelik borcunu bir yıl erteletmiş ve karısı Nikola kızı Sofiya'yı da kefil göstermişti⁴. Bartolomeo aynı yıl içerisinde bu defa İranlı olması gereken bir tacirler olan alacak-verecek davası için bir kez daha kadı önüne çıkmıştı. Hoca Bahadır Kabunî'nin azatlısı Hoca Sinaneddin Yusuf mahkemede, Bartolomeo'yu kendisine olan 505 florin borç ve diğer her türlü davadan ibrâ ettiğini bildiriyordu⁵.

Bursa'ya gelen kervanlar ipek yüklerini Acem Hanı'na indirmek zorundaydı. İndirilen ipek *Mizan*'da tartılır ve 30 lidre ipekten 52 akçalık bir vergi alınır. Daha sonra ipek sahibine ipek miktarını ve yaptığı ödemeyi gösteren bir belge verilirdi. Tacirler ancak bu işlemlerden sonra handan ayrılabilirdi. Acem Hanı'na gelen tüccarın ezici bir çoğunluğunu İranlı Türkler oluştururdu. Bunların bir kısmı burada yerleşerek Acemler Mahallesi'ni kurdular. Handa satışı yapılan ipek resmini simsarlar tahsil etmekte, kethüdalar da bu işlemleri kontrol etmekteydi. Alım satım işlemleri ise bu

¹ BŞS., A 34, v. 30a/397.

² H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 236; BŞS., A 3, v. 145a/1865.

³ H. İnalçık, *Vesikalar*, s. 243-244.

⁴ Halil İnalçık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. X/14 (1980-1981), belge 100.

⁵ H. İnalçık, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler*, belge 130.

kimselerin hazır bulunmasıyla dellallar tarafından yapılırdı. Ağırlıklı olarak Floransa ve Cenevizliler gibi İtalyanlar ve Yahudiler arasında bu ipeğin alımında önemli bir rekabet vardı¹. Zaman zaman Karadeniz'in kuzeyinden gelen tacirler de Bursa'dan ipek satın alırdı². Buna karşılık Bursa'ya gelen ham ipeğin büyük miktarlarda İstanbul'a götürüldüğü de olurdu³.

Hiç şüphe yok ki Floransalılar yaklaşık yüz yıl kadar canlı bir ipek ve kumaş ticaretini sürdürdükleri Galata ve Bursa'da bulunan hanların hemen hepsini ziyaret etmiş ve mallarını buralarda muhafaza etmişlerdir. Broquière'in ifadeleri Floransalıların 1430'larda Bursa'daki hanlarda kaldıklarını teyit etmektedir: “*Jennes’li Espignolin...beni bir Floransa’lının hanına götürdü. Orada hem kendim kaldım, hem de atıma bakıldı*”⁴. Muhtemelen XV. yüzyılda Bursa'ya gelen yabancı tacirlerin bir bölümü mahallelerde ev tutmuş⁵, “*frenk*” tabir olunan İtalyan kökenli tüccarlardan oluşan bir bölümü ise hanlarda kalmıştır. Bunlar arasında, Floransalıların yanısıra Venedik, Dubrovnik ve Cenevizliler çoğunluğu oluşturuyordu. Hatta 1519 yılında Pirinç Hanı'ndan çalınan paralar nedeniyle açılan soruşturmada adı geçen Frenklerin birçoğunun İtalyan ismi taşıdığı açıkça görülebilmektedir. Frenk tacirleri genellikle iki katlı olan Bursa'daki hanlarda alt alta gelecek şekilde iki oda tutup, alt katta mallarını muhafaza eder hemen üstündeki odada ise ikamet etmekteydiler. Şehirdeki büyük hanlarda oturan bazı Venediklilerin uzun süre burada kaldıkları ve zamanla şehirde yerleştikleri ileri sürülmüştür⁶.

¹ H. İnalçık, *Tekstil Tarihi*, s. 221; Ayrıca bkz. Engin Yenal, “Osmanlı Başkenti, Osmanlı Kenti Bursa”, *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 37-39; Mizanla ilgili olarak bkz. Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 235-236.

² Bunlardan biri olan Berüfeyun (?) isimli Rus tacir 1512 yılında Bursa'ya gelerek bir miktar ham ipek ve tafta satın almıştı. Ancak satın aldığı toplam 39.300 akçelik malın gümrüğünü ödemediği için gitmek isteyince Osmanlı memurları tarafından mahkemeye çıkarılmıştı 18 Receb 918 (29 Eylül 1512) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 20, s. 251/2360.

³ Mesela 1512 yılında Bursa'dan 47.555 akçelik ham ibrişim olarak İstanbul'a gitmek isteyen bir Yahudi'den Bursa gümrük emini Fethi Çelebi bin Hacı Murad tarafından gümrük vergisi talep edildiğinde Yahudi'nin kendisini “*İstanbul'da Yahudi'den Müslüman olmuş Hacı Sinan'ın akçesiyle ana aldım*” şeklinde savunduğu görülür. Bkz. BŞS., A 20, s. 339/2969.

⁴ B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 200.

⁵ 1527 tarihli ahidnâmeden Floransalı tacirlerin buldukları şehirlerde ev kiraladıklarının dair ipuçları vardır. Mesela aynı ahidnâmenin 19. maddesinde geçen “*kondukları evin ademisin*” ibaresi bunu onaylayan bir bilgidir. Bkz. Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 396.

⁶ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 142-43.

Floransalı tacirler, geçici olarak kullandıkları hanlar dışında Bursa ve Galata'da kiraladıkları evlerde oturuyor olmalıydılar. Biraz yukarıda bir kefalet davası nedeniyle kendisinden bahsettiğimiz ve kökeni belirtilmese de muhtemelen aynı kimse olması gereken Yakamo bin Francesco ise bu konuda çok daha farklı bir yol takip etmiştir. İki farklı kayda göre uzun süredir Bursa'da bulunan ve 1 Ağustos 1523 yılında mahkeme huzuruna çıkan Francesco'nun, Ramazan bin Turahan isimli bir Türk tacirinden *Demürkapu Mahallesi*'nde bir ev satın aldığı ve bunun da kadı tarafından onaylandığına şahit oluyoruz¹. Ancak Francesco anlaşılamayan bir nedenden dolayı satın aldığı ev ile çevresindeki birkaç parça yeri 16 Eylül 1523 tarihinde bir başka Türk tacir olan Muslihiddin Bey bin İbrahim'e satmıştır². Galata'da yaşadığı anlaşılan Floransalı Rodolfo bin Giovanni de İstanbul'a getirdiği kumaşlarını doğrudan evine nakletmiştir³.

Bununla birlikte İstanbul'daki Floransalıların mallarının bir kısmını Galata bedesteninde tuttuklarına şüphe yoktur. 1515 yılında bu bedestende çıkan bir yangında Osmanlı tüccarının 2.000.000, Floransalıların 60.000 ve Venediklilerin 2.000 altın duka zarara uğradıkları görülür. Yerli tüccarın kayıpları karşısında az gibi görünse de Floransalıların uğradığı kaybın o dönem için önemli bir miktara tekabül ettiği kesindir⁴. 1489-92 yılları arasında inşa edilen bedestenin bulunduğu mahallenin güney kapısına Kazzazlar Kapısı denmesi yangında kaybolan malların çoğunun ipek olduğunu düşündürmektedir⁵. Bununla birlikte İstanbul'da bulunan bir diğer bedesten olan Cevahir Bedesteni'nde yer alan 124 dükkândan bazılarında ipek tüccarı yerleşikti. 1516 yılında bir yangın geçiren bedestende 1520 yılında 168 olarak görülen dükkânlardan sadece birisi Frenklere aitti⁶. Yine XVII. yüzyıl İstanbul'unun ipek piyasası hakkında bilgi veren Evliya Çelebi'ye göre şehirde Londra, Floransa, Ankona ve Marsilya'dan ithal edilen kumaşları satan yüz yedi çuhacıya ait yüz dükkân mevcuttu. Diğerleriyle birlikte Livorno'dan "*lefkuri*" kumaş getirerek satan dört dükkân sahibi daha vardı⁷.

¹ BŞS., A 30, v. 437, hk. 5863.

² BŞS., A 30, v. 445a, hk. 5971.

³ 16 Muharrem 959 (13 Ocak 1552) tarihli hüküm için bkz. GŞS., No 1, s. 125.

⁴ L. Güçer, *Ticaret Politikası*, s. 50, 96.

⁵ N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı İpekçiliği*, s. 165.

⁶ Halil İncelik, "İstanbul'un İncisi: Bedesten", *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994, s. 124-27.

⁷ N. Atasoy-W. Denny-H. Tezcan, *Osmanlı İpekçiliği*, s. 165.

Floransalıların ticaretle meşgul oldukları ve şirketlerin temsilciliklerinin bulunduğu şehirler arasında bulunan Edirne hakkında ise çok az bilgiye sahibiz. Yukarıda İstanbul ve Bursa'da yerleşen birçok Floransalı temsilcinin faaliyetleri esnasında Edirne'de bulunan ajanlarıyla da ilişki kurduklarını görmüştük. Aslında şehirdeki Floransalı tüccarın mevcudiyeti 1430'lara kadar geriye gitmektedir. Edirne'yi de ziyaret eden Broquière, gelişmiş bir ticaretin varlığını gözlemlediği şehirde Venedikli, Cenevizli, Floransalı ve Katalonyalı birçok tüccarın faaliyet gösterdiğini söylemektedir¹. XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı şehirlerine daha sağlam şekilde yerleşen Floransa şirketlerinden bazıları adına temsilcilik yapan Maringhi'nin 1501 yılında Edirne'de Alessandro degli Albizzi adında bir ajanı olduğu bilinmektedir². 1510 yılında Corbinelli şirketinin İstanbul'daki işlerini yürütmekle görevlendirilen Baldinaccio degli Alessandri'nin de sık sık Bursa ve Edirne'ye iş seyahatleri düzenlediği malumdur³.

Alessio di Piero'nun ölümünde olduğu gibi, Floransalılar kimi zaman İstanbul ve Bursa'da iken öldüklerinde terekeleri ahidnâmelerde verilen güvenceler sayesinde emniyet altına alınıyordu. Bu gibi durumlarda İtalyan kökenli tacirlerin sık sık birbirlerine kefil veya ölüm durumlarında vekil olduklarını görüyoruz. Floransalı Piero gibi, 1493 yılında Bursa'da vefat eden Venedikli tacir Bernardo bin Torolo'nun vekilliğine de mahkemece Sakızlı bir yabancıнын tayin edildiğini görüyoruz. Bernardo'nun alacakları yanında Cenevizli bir tacire de 12.000 akçe borcu olduğu anlaşılıyor⁴. Birçok defa altını çizdiğimiz gibi Floransalı şirket temsilcileri esas olarak Galata'da yerleşip Floransa'dan getirdikleri kumaşlarını komisyoncular vasıtasıyla İstanbul ve Bursa'da satıyordu. Mesela Floransalı Gerardo Pegri bin Piyero 1479 yılında Bursa mahkemesine başvurarak Galata'da yaşayan Maryot bin Benadid'i (*Mariotto bin Benedetto*) kendisine vekil tayin etmişti. Bu genel vekâletname ile Maryot, Gerardo adına bütün alacak verecek ve alım satım işlerini yürütecekti⁵.

Belli bir dönemden sonra Floransalıların mallarını çeşitli zamanlarda kurulan açık pazarlarda da sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bazı büyük ticarî alışverişlerin

¹ B. de la Broquière, *a.g.e.*, s. 230-31.

² Richards, *a.g.e.*, s. 55; 60-61, 81; H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 288.

³ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 128.

⁴ BŞS., A 11, v. 109a/1567.

⁵ H. İnalçık, *Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler II*, s. 26, belge 61a.

yapıldığı bu pazarlardan birisi 1512 yılında Bursa civarında kurulmuştu. Corbinelli şirketi yaklaşık 10.000 duka değerinde büyük miktarda yünlü kumaşını bu pazara götürmüştü. Şirketin temsilcisi Tebalducci 21 Aralık 1512’de yazdığı mektubunda bu pazarlarda saten dışında solgun renkte kumaşların da alıcı bulabileceğini belirtiyordu. Hatta adı geçen pazardan sonra Bursa’da kurulacak başka bir pazar için Floransa’dan büyük miktarda solgun ve kalitesiz kumaş gönderilmesini istiyordu. Ona göre kaliteli kumaşlar burada çok az para ediyor veya hiç alıcı bulmuyordu. 1513 yılının 18 Ocak tarihinde İstanbul’da kurulan bir açık pazar da Floransalılara aynı fırsatı sunuyordu. Mor ve yeşil tonlarında 220 top kumaşın sunulduğu bu pazarda ayrıca 700 *picchi*’lik altın işlemeli saten ve kadifeler tartılmıştı. Bu örnekler Türkiye’deki her türlü kumaş ticaretinin sadece kapalı alanlarda değil farklı şehirlerde muayyen günlerde kurulan¹ büyük açık pazarlarda da yapıldığının en önemli göstergesi gibidir².

Osmanlı-Floransa arasındaki ticarete Türk tacirlerin yerini ve faaliyetlerini tespit etmek pek mümkün olmamaktadır³. Buna karşılık, birçok Osmanlı tüccarının ticaret amacıyla doğrudan Venedik’e gittiğini veya aracılar vasıtasıyla mal gönderdiğini⁴ göz önünde bulundurursak aynı durumu Floransa’ya giden tüccarlar için de düşünebiliriz. Osmanlı tebaası Arnavut ve Rum tacirler ile Dubrovniklilerin ipekli ve yünlü kumaş satın almak için doğrudan Floransa’ya gittiklerine değinmiştik. Genellikle yünlü kumaş ve az miktarda ipekli kumaş satın alan Osmanlı tebaası tacirlerin bunları İstanbul, Bursa ve Edirne gibi büyük şehirler yerine bazı Balkan şehirlerinde

¹ XVI. yüzyılda Bursa ve civarında çok büyük olmayan bazı panayırların kurulduğu kurulduğu bilinmektedir. Mesela Bursa’ya bağlı Avdancık Köyü’nün yüzyılın ortalarında panayır kurulan bir yer olduğu saptanmıştır. Bkz. M. Akif Erdoğan, *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Hafta Pazarları ve Panayırlar*, İzmir 1999, s. 4; Floransalıların ürünlerini sergilediği bu yerler hafta pazarlarından ziyade belli tarihlerde kurulan büyük panayırlar olmalıdır. Bu panayırlar için bkz. L. Güçer, *Ticaret Politikası*, s. 44-47.

² H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 129-30.

³ “Türklerin ticarettten genel olarak hoşlanmayışları, bir yandan limanlarda yabancı ticarethanelerin gelişimi ve diğer yandan da Rum, Yahudi ve Ermeni aracılıkların rollerinin artmasını teşvik etmiştir” gibi görüşlere karşılık (R. Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu*, s. 77), yerli ve yabancı arşivlerin yeterince incelenmesinin bu düşüncenin tamamen doğru olmadığını ortaya çıkaracağı muhakkaktır.

⁴ İran asıllı Tokatlı tacir Hüseyin bin Hacı Murad amcası oğlu Hasan bin İnaletullah’a 10.000 altınlık mal ve kumaş vererek Venedik’e göndermişti. Hasan Venedik’e gittikten bir süre sonra katil edilince varisi durumundaki Hüseyin elindeki hüccet ile Venedik’e gitmesine rağmen mallar kendisine teslim edilmemiş, Venedik hazinesine aktarılmıştı. Bunun için III. Murad tarafından Doç Nicolò da Ponte’ye gönderilen Evail-i Şevval 987 (21-30 Kasım 1579) tarihli nâme için bkz. ASV., *Documenti Turchi*, Busta 7, no. 888.

pazarladıkları anlaşılmaktadır¹. Uzun vadede düşünüldüğünde Floransalıların Osmanlı pazarlarında Venedikliler gibi geniş ve köklü bir ticaret ağına sahip olmamaları, ayrıca Doğu Akdeniz ile ticarî ilişkilerinin sadece yüz yıldan biraz fazla sürmüş olması Venedik'te olduğu gibi Floransa'da da bir Türk hanı veya binasının oluşmasına izin vermemiştir diyebiliriz².

Bursa'da önde gelen üç İtalyan tüccar topluluğu dışında Rus ve Dubrovniklilerin de önemli mevcudiyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu tüccar topluluklarının büyük bir sermaye birikimi ile hareket ettikleri görülürken aynı sıralarda ipek ve kumaş ticaretiyle meşgul olan Türk tacirlerin de büyük sermayelerle oynamaya başladığına tanık oluyoruz. Mahkeme kayıtlarında hâce (hoca) olarak zikredilen büyük tacirler bedestenlerde oturur, uluslararası ticarete ise kervan tüccarını veya kendi kölelerini kullanırlardı³.

Ancak Dubrovnik veya Avlonya gibi İstanbul'da son bulan yolların başlangıcını oluşturan iskelelere ulaşmak isteyen Floransalıların çıkış noktasını Adriyatik'in batı kıyısındaki Ankona Limanı oluşturuyordu⁴. Bu liman şehri ayrıca Osmanlı Devleti'ne giden Floransa yönlü kumaşları ve diğer ürünlerin toplanma noktası durumundaydı. Bu nedenle Ankona bir süre sonra iki ülke arasındaki transit ticaretin vazgeçilmez bir unsuru ve büyük bir ticaret limanı olarak yükselmişti. Floransa ve Siena kumaşları, yağ, kağıt, sabun ve şarap yüklü iki veya üç Ankona gemisi XV. yüzyıldan itibaren her yıl İstanbul ve İskenderiye'ye yelken açardı⁵. XVI. yüzyılda şehre çok sayıda Osmanlı tüccarının uğraması nedeniyle Ankona, Avrupa'da Osmanlı tacirleri tarafından kurulan ilk koloni olarak tarif edilir⁶. Belki de her türlü Floransa kumaşının Ankona'ya geliyor

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 30, 53.

² Venedik'teki Fondaco dei Turchi hakkında bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "Venedik'teki Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi) Hakkında Yeni Bilgiler ve Bunun Ticaret Tarihimizdeki Yeri", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler: III. Türk Tarihi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 615-620.

³ Osmanlı tüccarı hakkında bkz. H. İnalçık, *Capital formation*, s. 97-103; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 182-84.

⁴ Ankona'nın ekonomik gelişimi için bkz. P. Earle, *a.g.m.*, s. 28-44; Levant ile ticareti için bkz. Eliyahu Ashtor, "Il commercio levantino di Ancona nel basso medioevo", *Studies on the Levantine Trade in the Middle Ages*, London 1978, s. 213-254.

⁵ P. Earle, *a.g.m.*, s. 32-33.

⁶ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 298; J. Tracy, *a.g.m.*, s. 431; 1545 yılında Ankaralı Hâce Kemal isimli tacirin ticaret amacıyla Ankona'ya gittiğini görüyoruz. Bkz. TSMA., *MD E-12321*, v. 140b/341.

olması Osmanlı tacirlerinin daha içerde bulunan Floransa'ya gitmesini lüzumsuz kılmıştı.

Ankonalılara ilk defa 1492 yılında II. Bâyezid tarafından bir güvence verildiği ileri sürülmektedir. Ondan sonra 1514 ve 1518 yıllarında I. Selim dönemlerinde birçok Osmanlı vatandaşı ticaret amacıyla şehre gitmeye devam etti. Şehir 1514 yılında Osmanlı idaresi tarafından ipek, kilim, balmumu, havyar, pamuk ve yün ithal eden Osmanlı tüccarına özel ayrıcalıklar vermeye zorlandı. 1520 yılında I. Süleyman tarafından kendilerine seyahat izni verildi. Böylece bütün Osmanlı şehir ve limanlarında ticaret yapabime ayrıcalığı yenilenmiş oldu. Ankonalılar gümrük vergilerini Venediklilerin ödediği oranda ödemeleri koşuluyla imparatorluğun her yerinde seyahat edebileceklerdi. Ayrıcalıklar II. Selim döneminde de yenilenmişti. Buna göre Ankonalılar, Venedikliler gibi gelişte ve gidişte mutad vergileri ödeyerek Osmanlı topraklarına güvenle gelip gidebilecek, özgürce alışveriş yapabilecekti. Hiçbir Osmanlı vatandaşı Ankonalıların malları, paraları, hayvanları ve gemilerine müdahale etmeyecekti¹.

1520'lerden sonra Ankona hızla gelişerek doğu-batı arasındaki kumaş ticaretinin transit merkezi haline geldi. Bunun en önemli nedeni Floransa-Ankona-Dubrovnik ve İstanbul rotasında yaşanan ticaretin toplanma ve çıkış noktası olması idi. İtalya'da satılmayan Floransa kumaşlarının büyük kısmı Osmanlı topraklarına sevk ediliyordu. XV. yüzyılda Osmanlı başkentine sevkıyat yapmakta kullanılan devlet destekli Floransa ticarî filosunun terk edilmesiyle Ankona Limanı daha fazla önem kazandı. 1479-1484 döneminde ve 1490'larda Osmanlı ülkesine giden Floransa kumaşları bu limandan geçiyordu. Başlıca ipek, kadife ve mücevher gibi Floransa ürünleri ile Fransa gibi daha uzak bölgelerden buraya ulaşan keten kumaşlarla *perpignano* isimli kumaşlara karşılık doğudan sof, ham ipek, deri, baharat ve çeşitli boya maddeleri şehirde toplanıyordu. Fransa'dan İstanbul'a kadar uzanan bu ticareti Floransalılar veya ajanları ellerinde tutuyordu. Ankona Limanı'nın ön plana çıkmasıyla, daha önce kendi ürünlerini

¹ Ernesto Spadolini, *Il commercio, le Arti e la Loggia de' mercanti in Ancona*, Portocivitanova 1904, s. 39-40; Başka bir araştırmada bu ayrıcalıklar sadece Yahudilere bahşedilmiş gibi gösterilmektedir. Bkz. B. Arbel, *Introduction*, s. 4.

temsilcileri vasıtasıyla Osmanlı ülkesine gönderen Floransalı tüccarlar artık ürünlerini Ankona'ya gelen Türk, Rum ve Dubrovnikli tacirlere doğrudan satmaya başladı¹.

Osmanlılar tarafından bahşedilen ayrıcalıkların şehrin hızlı bir gelişme göstermesine katkıda bulunduğu nüfus yapısından da anlaşılabilir. Yakın ve uzak bölgelerden birçok insan aileleriyle birlikte şehre gelerek yerleşmişti. Şehirde bulunan birçok, dükkân, mağaza ve evle birlikte “*un kapani*” olarak bilinen bina da misafirhane ya da *fondaco* denilen hana dönüştürülerek birçok Türk ve Müslüman tacirin konaklamasına tahsis edilmişti. Osmanlı Devleti'ne gelen sayısız Rum, Yahudi, Türk, Ermeni ve Sakızlı buralarda yerleşmişti. XVI. yüzyılın ortalarına doğru şehirde 200 kadar Rum ticarethanesi türemişti². Aynı zamanda birçok Osmanlı Yahudisinin ticaret yaptığı şehre sadece tahıl değil³ doğuya özgü diğer lüks emtia da ulaşıyordu. Adriyatik'in doğu kıyılarından yüklenen mallar Türk, İranlı ve Rum tüccarın doğrudan alışveriş yaptığı Lanzas ve Recanti gibi Orta İtalya panayırlarına ulaşıyordu. Bu gelişmeler akabinde yüzyılın ortalarına doğru Ankona'nın Osmanlı hâkimiyetine gireceği söylentileri ayyuka çıkıyordu. Papa IV. Paul, 1555 yılında şehirdeki bütün Yahudileri tutuklatırıp mallarını müsadere ettirince Ankona'da yatırım yapan sermayedar Selânik ve İstanbul Yahudileri iflas ettiler. Baskılara maruz kalan Ankona'daki bu Yahudiler Osmanlı tacirlerinin temsilciliklerini üstlendiği için Papalık, Osmanlı yönetiminin ciddi tepkisiyle karşılaştı⁴. Ancak bu durum Osmanlı şehirleriyle Ankona'nın ticarî münasebetlerine sekte vurmuş olamaz. Yahudilerin Ankona'dan kovulmalarından iki yıl sonra Bursa'da ikamet eden Şirvanlı bir tacirin vekilleri vasıtasıyla elindeki ham ipeği, muhtemelen Floransa çuhalarıyla, değiştirmek üzere Ankona'ya gönderdiğini görüyoruz⁵. Buna karşılık 1566 yılında yaşanan olaylarda İstanbul'daki Ankona tacirlerinin de bütün mallarını kaybettiğini biliyoruz⁶.

¹ P. Earle, *a.g.m.*, s. 34-35.

² E. Spadolini, *a.g.e.*, s. 40-41; Traian Stoianovich, “The Conquering Balkan Orthodox Merchant”, *The Journal of Economic History*, Vol. 20, No. 2 (Jun. 1960), s. 237; H. İncik, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189.

³ 1540'larda Osmanlı limanlarına gelen Ankona, Dubrovnik, Sakız, Venedik ve Fransa gemilerinin hâvâs-ı hümayûn ve Rüstem Paşa hasarından tereke almalarına izin verildiği görülüyor. Bkz. TSMA., *MD E-12321*, v. 23b/55.

⁴ H. İncik, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 298; Aynı yazar, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 195.

⁵ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 171; H. İncik, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; Ö. Ergenç, *a.g.e.*, s. 217.

⁶ ASF., *Mediceo del Principato 521/A*, c. 1044.

II- Tedavüldeki Paralar

Osmanlı pazarlarındaki Floransalıların Türklerle ticarî alışverişleri genellikle *aspro* olarak bilinen akçe üzerinden yapılıyordu. Buna karşılık, Floransalı şirket sahipleri İstanbul ve Bursa'daki ajanlarına mümkün oldukça altın duka, eşrefi, külçe altın veya mücevher ile alışveriş yapmalarını öneriyordu. 1510-1540 yılları arasındaki dönemde Osmanlı Devleti'nden Floransa'ya altın akışı somut bir hale gelmişti¹.

Venedik altın dukası Osmanlı dış ticaretinde kullanılan başlıca para birimi durumundaydı. XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Floransa altın florinlerinin yerini Venedik dukaları almaya başladı². XVI. yüzyıl başlarında altının gümüşe oranı Ceneviz'e göre Bursa'da % 19 daha yüksekti. Bu nedenle Floransa'dan yapılan sevkıyatlar duka üzerinden yapılıyor, nakit sıkıntısı baş gösterdiğinde Galata'daki bankerler % 15 faizle borçlanma yolunu tercih ediyorlardı. Altınla yapılacak ödemelerde vadeler uzun tutuluyordu³.

Floransalı tacirlerin akçe dışında sık sık bir Memlûk altın parası olan eşrefi ile de ticaret yaptıkları bilinmektedir. Eşrefinin bilhassa ham İran ipeği alımlarında kullanılması bu paranın Osmanlı pazarlarında ne kadar dirençli olduğunun bir göstergesi gibidir⁴. Nitekim Osmanlı Devleti ele geçirdiği birçok yerde kendi parasının tedavülde olmasını başarmışken halkın geniş ölçüde kullandığı eşrefi ve para denilen gümüş akçeyi piyasadan kaldırmamıştır. Mısır altını olan eşrefi, Macar altını ve Venedik altın dukası Osmanlı piyasasında uzun bir müddet kullanılmıştır⁵. 1512-1513 yılları göz önünde bulundurulursa Venedik dukası karşısında eşrefinin değerinin % 19-25 oranında düşürüldüğü hesaplanmıştır. Aynı tarihte 1 eşrefi 1 altın dukaya eşit olup 1

¹ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 986.

² H. Hoshino, *Il commercio*, s. 114; Floransa paraları ve altın florin için bkz. Carlo M. Cipolla, *Money in the Sixteenth-Century Florence*, London 1989, bilhassa s. 28-29; Ayrıca bkz. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 24, 65.

³ H. İnalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 296.

⁴ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 135.

⁵ L. Güçer, *Ticaret Politikası*, s. 20; 1520 yılına ait bir vesikada Semerkandlı tacirin sahip olduğu paralar hakkında şöyle diyordu; “*Bursa darphanesinde bilfiil Emin olan Mehmed Çelebi bin Mustafa ve sahibi ayar Mustafa Çelebi bin Arslan dört külçe altın ki, her külçesi yüzer miskaldir, ve 84 aded Engürüs flori ve 40 aded Çakmak Eşrefisini alup kabzetmişlerdi. Haliyâ, zikrolunan altın ve flori ve eşrefi meclisi şer'de teftiş olunup şer'an ve örfen dahleylemedikleri ecilden yine bana hükmolunup bi kusur teslim ettiler.*” Bkz. F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 217; Engürüsüye, sultaniye, efrençi flori ve eşrefiye diğer mali işlemlerde de kullanılmaktaydı. Örneğin bkz. BŞS., A 26, v. 23b/181.

duka 53 akçeye karşılık gelmekteydi¹. 14 Ocak 1490 tarihli bir tereke kaydında 1 florin 49 akçe ve 1 eşrefi yaklaşık 47 akçeyken², 1492’de 1 Floransa florini 51, 1500’de 52 ve 1524 yılında 56 akçeye eşitti³. Floransalılar akçenin sürekli surette devalüasyona uğraması nedeniyle daha ziyade eşrefi üzerinden alışverişlerini gerçekleştiriyordu. Bu şekilde 1520’lerden itibaren daha yoğun olmak üzere, Floransalı tacirlerin eline geçen çeşitli altın paralar Osmanlı Devleti’nden Floransa’ya akmaya başlamıştı⁴.

Osmanlı ülkesinde gerçekleştirilen ticaret neticesinde toplanan madeni paralar ve altın külçeler İstanbul-Dubrovnik arasında karşılıklı olarak seyahat eden kervanbaşılar vasıtasıyla gönderiliyordu⁵. Dubrovnik sadece bir liman şehri olmasından dolayı değil ayrıca darphanesinin önemli rolü ve bir Floransa konsolosu bulundurması bakımından da önemliydi. Osmanlı Devleti ile Floransa arasındaki değerli mücevher ve para mübadelesi için de bir çekim merkezi halindeydi. Buradan Ankona ve oradan da karayoluyla Floransa’ya uzanan bir para transferi gerçekleşiyordu. Bu mesafeler arasında çeşitli ticarî emtia dışında para ve altın gibi değerli şeyler de sigortalanıyordu. Akçe olarak tahsil ettikleri kazançlarını İstanbul’da altına dönüştürmeyi başaramazsa temsilcilerine bunları Dubrovnik’te altına çevirmeleri için görev veriyorlardı. Floransa’ya ulaşan bu paralar genellikle bankacılara satılıyordu. Örneğin 1526 yılında Francesco Rinuccini ve Averardo Zati tarafından İstanbul’dan Doni şirketine gönderilen eşrefiler ve diğer altınlar Floransa’da Roberto Ricci’nin bankasına teslim edilmişti⁶.

XVI. yüzyılın ilk on yılına kadar Osmanlı-Floransa ticarî dengesi oldukça sabit bir seviyede devam etmişti. Sözü edilen dönemde Osmanlı Devleti’nden Floransa’ya yönelik değerli metal ve para hareketleri daha az görülmekteydi. 1492-94 yılları arasında Strozzi şirketinin Floransa florini olarak hesap edilen ihracat-ithalat dengesi

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 135; 1489 yılına ait bir tereke kaydında 6 filori 294 akçe (1 florin 49 akçe), 5 eşrefi ise 735 akçe (1 eşrefi 147 akçe) olarak hesaplanmıştır. Bkz. H. Özdeğer, *a.g.e.*, s. 198-199; Ancak unutmamak gerekir ki bu fiyatlar piyasanın gerçek değerlerini yansıtmayıp, miras davalarında ehl-i vukuf tarafından belirlenen fiyatlardır. Bkz. M. Çizakça, *Bursa İpekçiliği*, s. 71.

² H. Özdeğer, *a.g.e.*, s. 202.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 46; 1500 yılında bir altın paranın yaklaşık 54 akçe ettiği söylenmektedir. Nicoara Beldiceanu, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Örgütü (XIV-XV. Yüzyıllar)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 154; Aynı tarihte bir Macar altını 52 akçe, 1 eşrefi ise 54 akçe olarak gösterilmiştir. H. Özdeğer, *a.g.e.*, s. 211, 214; XV-XVI. yüzyıllarda para değerlerindeki değişiklikler için ayrıca bkz. G. Veinstein, *Büyükülüğü İçinde İmparatorluk*, s. 273-274.

⁴ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 135.

⁵ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 14.

⁶ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 992-993.

neredeşye aynı oranda gerçekleşmişti. Benzer bir durum 1503-1506 yılları arasında Francesco de' Medici'nin tuttuğu kayıtlardan da anlaşılımaktadır. Floransa'ya gönderilen mektup suretlerine göre bu tarihler arasında Floransa'ya yönelik para veya külçe altın keselerinin akışına dair izlere rastlanmamıştır. Bunun aksine, aynı dönemde Floransa'dan Dubrovnik'te bulunan temsilcilerine likidite sağlamak üzere sık sık para gönderildiği oluyordu. En azından XVI. yüzyılın ilk yılları boyunca iki ülke arasında hatırı sayılır bir para akışının olmadığı gözlemlenmekle birlikte bazı Floransa tüccarının üstlendiği bu faaliyetin bir süre sonra artmaya başladığı ileri sürülmektedir. Raggio Raggi tarafından 1524-1526 arasında Osmanlı pazarlarına ihraç edilen Floransa ürünleri ile Osmanlı şehirlerinden ithal edilen malların sigorta kayıtlarında ithal edilen 41.220 florin tutarındaki ürünlerin % 10'unun gümüş para ve külçe altınlardan (*verghe d'oro*) teşekkül ettiği görülmektedir¹.

1505 Temmuz ayında bir Floransa şirketinin Osmanlı Devleti'nden yaptığı ithalatın % 29.45'lik kısmının altın olarak gerçekleşmesi özel ekonomik sebeplere dayandırılmakla birlikte, 1499-1507 yılları arasında ithal edilen malları arasında *battilori* denen altın iplik işleyen şirketlerden birine gelen altının oranı % 9'a bile ulaşmamıştı. Gondi şirketinin 1510-1513 yılları arasındaki muhasebe kayıtlarına göre Osmanlı Devleti'nden yapılan 15.377 florinlik ithalatın % 27.87'si altın parlardan oluşmaktaydı².

Sommaia şirketinin 1522 yılında Osmanlı pazarlarına gönderdiği garbo kumaşların satışından elde edilen 589,94 florinlik kazancın 171 florini dışında tümü eşrefî ve altın dukalardan oluşuyordu. Yine Doni şirketinin 1526-1529 arasında elde ettiği 2.246 florin değerindeki kazancın tümü gümüş para ve altın külçelerden oluşurken 12 florin değerinde bir de akçe kesesi yer almıştı. Filippo Capponi ve Giovanni Biffoli şirketinin Galata'daki ajanları Antonio Landi ve Tommaso Scarlatti'nin 1535-1545 yılları arasında Floransa'ya gönderdikleri malların yaklaşık % 25'ini altın para oluşturmaktaydı. 1522-1523 yılları arasında İstanbul'a üç seyahat gerçekleştiren Luigi di Carlo dönüşünde, muhtemelen başka tacirler adına da gerçekleştirdiği ticarî

¹ İthal edilen ürünler listesinin bir hanesinde “*altın ve gümüş: 3.350*” florin olarak tek kalemde yazılmışken diğer hanede “*sof, ravent, ipek ve diğer ürünlerle birlikte altın ve gümüş 2.650*” florin olarak gösterilmiştir. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 13; A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 986.

² A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 985-986, 988-989 ve Tablo-IV.

faaliyetleri nedeniyle, altı kilodan fazla altına karşılık gelen akçe, eşrefi ve külçe getirmişti. Daha önce kendisinden söz ettiğimiz Bernardo di Bindo Bandini ise 1533 yılında sona eren seyahatinde Floransa'ya dönen bazı Floransalı tacirler vasıtasıyla gönderdiği 362 som altın (1,738 kg.) dışında, kendisi de 970 florin değerinde madeni para ve altın külçelerle birlikte üçüncü şahıslar adına 3.998 florin tutarında 11 kese altını Floransa'ya götürmüştü. Bütün bunlara 1524 yılında Daniele Strozzi'ye beş Floransa temsilcisi tarafından teslim edilen 2.273 altın duka ve 1.927 eşrefi de eklenirse ele alınan dönemde birçok küçük Floransalı şirket temsilcisinin ve tüccar grubunun ülkelerine 100 kilodan fazla altın para ve külçe götürdüğü anlaşılmaktadır¹.

Osmanlı Devleti sınırları dışına çıkan büyük miktardaki nakit para ve altınlara karşı I. Süleyman 1525 yılında bir takım tedbirler aldı. Sultan altın ve gümüş gibi değerli metallerin ülke dışına çıkarılmasını yasaklamış, yasağa uymayanları caydırıcı cezalara çarptırmayı kararlaştırmıştı. Bu haber birçok yerde olduğu gibi Floransa'da da hemen yankı uyandırmıştı. Çünkü böyle bir durum Osmanlı pazarları ile doğrudan ilişkisi bulunan ve altının büyük bölümünü bu topraklardan temin eden Floransa'daki birçok yünlü kumaş imalathanesinin sonunu getirecekti. Daha çok Türk tacirleri korumaya yönelik olduğu kabul edilen bu tedbirler aslında Floransalıların korktukları sonuçları doğurmamıştı. Yukarıda bahsedilen birçok nedenden dolayı Doğu ile ticarî bağları zayıflamaya başlayan Floransa tacirleri altın ve gümüş akışını sağlayan başka pazarlara yönelmeye başlamıştı².

¹ A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 989-991; Ayrıca bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 49-50; R. A. Goldthwaite, *The Building of Renaissance Florence*, s. 55.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 50; A. Orlandi, *a.g.m.*, s. 994, 996.

D- OSMANLI-FLORANSA ARASINDAKİ TİCARET YOLLARI VE VERGİLER

I- Ticaret Yolları

Floransa'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan sevkıyatlar ilk dönemlerde Porto Pisano veya Ankona'dan kalkan Ceneviz gemileriyle sağlanmaktaydı. Bu yükler Ceneviz gemileri tarafından Sakız Adası'na boşaltılır, buradan diğer deniz vasıtalarıyla Batı Anadolu kıyısındaki Çeşme limanına aktarılırdı¹. Bu ticaret tersi istikamette de işlerdi². Karaya ulaşan kargolar kervanlarla Bursa ve İstanbul'a götürülürdü. Ancak bu uzun deniz ve kara yolu çok güvenli değildi³. XV. yüzyılda bilhassa Venedik'in Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti rakipleri Floransalılar için bir tehdit oluşturuyordu⁴.

Osmanlı-Floransa ticaretinin devamlılığını sağlayan çeşitli deniz ve karayolları bulunmakla birlikte bunlar arasında en çok kullanılanı kuşkusuz Balkanları aşarak Edirne ve İstanbul'a ulaşan karayoluydu. II. Mehmed 1463 yılında Bosna ve Hersek'i ilhak ederek Floransalılar için Dubrovnik'ten İstanbul'a kadar uzanan doğrudan bir ticaret yolu açmış oldu. XV. yüzyılın ilerleyen yıllarında iki devlet arasında artan ticarî faaliyetlere müsavî olarak Dubrovnik'ten Foça'ya, Yenipazar ve Edirne'den İstanbul ile Bursa'ya ulaşan bu karayolu her geçen gün önem kazandı⁵.

Aslında Floransalıların mallarını Levant'a göndermek için iki seçenekleri mevcuttu. Birincisi Floransa-Ankona-Dubrovnik-Edirne-İstanbul deniz ve karayolu, ikincisi ise doğrudan Ankona-İstanbul deniz yoluydu⁶. Aynı yol Bursa-İstanbul-Edirne-Dubrovnik-Ankona-Floransa şeklinde tersi istikamette de kullanılıyordu. Bunlardan birincisi gönderilen malların % 10'u oranında bir masrafa sahipti. İkinci yolda deniz sigortaları ile birlikte Adriyatik ve Ege Denizi'nde karşılaşılması muhtemel riskler

¹ Guanti şirketi tarafından 1484 yılında yapılan bir sevkıyat bu yolu izlemiş gibidir. Bu tarihte Livorno'dan Sakız'a giden bir Ceneviz gemisine yüklenen mallar Sakız'dan İstanbul'a nakledilmişti. Bkz. H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 18.

² Mesela Yahudi Samarya 1485 yılında, Sakız'da mukim diğer bir Yahudi'ye ulaştırılmak üzere 1.233 lidre (7 yük) *Sari* ipeği Çeşme İskelesi'nde oturan efrenci Andoni oğlu Cani'ye göndermişti. Bkz. H. İnalçık, *Bursa Kadi Sicillerinden Seçmeler*, belge 156.

³ 1517 yılında Kütahya civarında türeyen hırsız ve haramiler, tacirlerin yollarını kesip mallarını gasp etmekteydiler. Bkz. BŞS., A 21, 129b, hk. 977.

⁴ H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 297.

⁵ H. İnalçık, *Klâsik Çağ*, s. 141.

⁶ Floransalı tacirler XVI. yüzyılın ortalarında da mallarını kervanlar vasıtasıyla İstanbul'a ulaştırmaktaydı. Kervanbaşı tarafından Cermando ve Françeşko isimli iki Floransalı tacir adına getirilen "dört balya çuka ve bir balya kırmızı"nın teslimine dair belge için bkz. GŞS., No I, s. 71.

hesaba katıldığında ilk yol Osmanlı-Floransa ticaretinin iki taraflı işleyişinde en çok kullanılan rota haline geldi¹.

Ticaretin sürekliliğinde vazgeçilmez olan yolların güvenliği de şüphesiz Osmanlı idarecilerinin önem verdiği konulardandı. 1501 yılına ticaret amacıyla Novibazar civarında bulunan bazı Floransalıların bir yük *leggi* ipeği çalındığında II. Bâyezid tarafından olayı soruşturmakla görevlendirilen memurlar ipeğin bir bölümünü bulmuş, geri kalanını ise malların çalındığı bölgenin halkına ödetmişti². Bu ticaret yolunun Dubrovnik'ten sonraki ayağını İtalya'nın Adriyatik kıyısında yer alan Papalığa bağlı Ankona Limanı oluşturmaktaydı. Dubrovnik'ten Ankona'ya geçen tacirler buradan karayoluyla Floransa'ya ulaşırlardı. Bu yol üzerinde bulunan Üsküp, Foça ve Mostar gibi şehirler dışında önceleri bir kasaba olan Saraybosna da hızla gelişerek Bosna'nın merkezi haline gelmişti³.

Floransa'dan İstanbul'a ulaşan farklı deniz ve karayollarından en uzun olan muhakkak ki Porto Pisano'dan başlayıp (*Livorno*) İtalya yarımadasının güneyinden geçen deniz yoluydu. XV. yüzyıl sonlarında Salviatiler adına çalışan bir ajanın Lecce'den başlayarak Avlonya'ya ve oradan da İstanbul'a ulaşan seyahati Avlonya-Kesriye-Scrisi-Chomizzina-Edirne-İstanbul rotasını takip ediyordu⁴. 1484 yılı baharında Bursa'ya gitmek üzere Livorno'dan hareket eden Bartolomeo di Piero da Ceneviz gemisiyle yaptığı seyahatinde önce Sakız'a ulaşmış buradan da Bursa'ya gitmişti⁵. Ancak bu yol bilhassa Ankona Limanı'nın sağladığı birçok avantaj nedeniyle çok fazla kullanılmamıştı⁶. Floransalıların XVI. yüzyılın başlarında da mallarını Sakız'dan Bursa'ya ulaştırmaya devam ettikleri görülür. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bunlar Anadolu'ya geçmek için Çeşme'ye değil de Foça iskelesine demir atıyordu⁷.

XVI. yüzyılın yirmili yıllarında Balkanlar üzerinden gönderilen Floransa ihraç ürünlerinin takip ettiği yollar da çeşitlilik göstermekteydi. 1524-26 arasını kapsayan kısa dönemde ürünler genellikle Ankona-Pera, Ankona-Dubrovnik, Ankona-Segna,

¹ W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 337; H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; Aynı yazar, Ö. Ergenç, *a.g.e.*, s. 217-18; Doni şirketinin 1524 ile 1527 yılları arasında İstanbul'a gönderdiği bütün ürünler bu yolu takip etmişti. Bkz. B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 46-47; H. İnalçık, *Osmanlı Tarihinde Dönemler*, s. 189; Ö. Ergenç, *a.g.e.*, s. 217-218.

² Richards, *a.g.e.*, s. 120, 139; H. İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 141.

³ H. İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 141-42.

⁴ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 45; Ayrıca bkz. H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 19.

⁵ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 116.

⁶ J. Tracy, *a.g.m.*, s. 431.

⁷ 1513 tarihli vesika için bkz. F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 214.

Barletta-Avlonya, Dubrovnik-Pera, Dubrovnik-Castelnuovo, Venedik-Pera yollarını takiben Osmanlı ülkesine girmiştir. Bunlar arasında Ankona-Dubrovnik yolu en fazla öne çıkanıdır. Bu rota o dönemde, sigorta kayıtlarına yansıdığı kadarıyla, yapılan ihracatın % 46.09'unu karşılamaktaydı. Ankona-Pera rotası önem sırasına göre bundan hemen sonra geliyordu ve ihraç mallarına ait sigortaların % 37.05'ine denk geliyordu. Balkanlar yönündeki bir diğer sevkıyat yolu Floransalılar tarafından gönderilen kalay ve çeşitli ürünlerin sevk edildiği Venedik-İstanbul, Dubrovnik-İstanbul veya Barletta-Avlonya yolu ile birlikte Ankona-Dubrovnik-İstanbul gibi uluslar arası ticarete hizmet eden karayoluydu. Aynı yollar ters yönde Türk mallarının İtalya'ya ihracına da hizmet ediyordu. Hatta bu durumda daha önemli olan İstanbul-Dubrovnik-Ankona-Floransa kara ve deniz yolu kullanılıyordu. Floransalılar, genellikle İstanbul-Raguza arasında mekik dokuyan kervan sürücülerine güvenerek değerli metal paralar veya külçeleri ülkelerine gönderiyorlardı. İstanbul-Ankona veya İstanbul-Livorno yolunda diğer ürünler de gönderiliyordu¹.

Bu yollar arasında en belirleyici faktörler güvenlik ve nakliye ücretleriydi. Mesela Strozzi şirketinin Galata'daki temsilcinin hesaplarına göre Ankona-Dubrovnik-İstanbul istikametindeki nakliye ücreti ve harcamalar % 19.35 gibi önemli bir meblağa ulaşmaktaydı. XVI. yüzyılın ilk yarısında Floransalı yüncüler bunlara ek olarak kumaşların paketlenmesi, Floransa'da ödenen vergi, Floransa'dan Ankona'ya olan nakliye masrafları (% 2.4) ile bu dönemde sabit bir oranla % 2'ye denk gelen Ankona-Dubrovnik arasındaki rotada yapılan deniz sigortasını hesaba katmaktaydılar. Bu yollar arasında tam olarak tespit edilemeyen harcamalar ve nakliye ücretleri Ankona-Dubrovnik-Edirne-İstanbul yönünde olanıdır. Bunlardan Ankona-Dubrovnik arasındaki masraflar daha kolay ortaya konarken, Dubrovnik-Edirne ve sonrasında Edirne-İstanbul arasındaki nakliye ücretlerinin diğer bütün harcamalarla birlikte tek kalemde alınması bunlara ait müstakil bilgileri ortaya koymayı güçleştirmektedir². Ancak XV. yüzyılda bazı Floransa şirketleri tarafından izlenen yollar arasındaki masraflar değişiklik arz ediyordu. Livorno-Sakız-Bursa deniz yolu ve Lecce-Avlonya-Bursa istikametindeki Adriyatik yolu arasındaki masraflarda temel bir farklılık olmamakla birlikte Livorno-

¹ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 13-14.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 43-44.

Sakız, Ankona-Dubrovnik, Ankona-Dubrovnik-Avlonya ve Lecce-Avlonya hatlarındaki masraflar % 2,5 ile % 5 arasında değişiyordu¹.

Aslında Floransa'dan başlayarak Ankona üzerinden Dubrovnik'e çıkan deniz yolunun sonrasında karadan başlayan bu rota, bazı seyahatler vasıtasıyla neredeyse gün gün takip edilebilmektedir. Strozzi ailesi üyelerinden Daniele Strozzi'nin 1523 Aralık ayının ilk günlerinde başlayan İstanbul yolculuğu bu seyahatlere dair önemli bir örnektir. Bu tarihlerde Floransa'dan ayrılan Daniele aynı ayın 27'sinde Ankona'ya vardıktan sonra 29 Aralık'ta Dubrovnik'e ulaşmıştı. 22 Şubat'a kadar burada ikamet eden Daniele 25 Şubat'ta Trebinje, 4 Mart'ta Tientistri'ye (Tjentište) ulaştıktan sonra 5 Mart'ta Foça'daki Brina Nehrini geçmişti. 17 Mart'ta Topolice'de katıldığı kervana ödeme yaptıktan sonra 1 Nisan'da dört gün süreyle kalacağı Edirne'ye varmıştı. Ayın dördünde Edirne'den ayrılarak 14 Nisan'da İstanbul'a ulaşmıştı. Bu kırk dokuz gün süren normal bir kervan yolculuğu anlamına geliyordu².

Kış aylarında yapılan bu seyahata karşılık 11 Nisan 1508'de Floransa konsolosu seçilen Niccolò di Girolamo Morelli 29 Mayıs'ta Dubrovnik'ten ayrılarak 26 Haziran'da Edirne'ye varmıştı. Burada Floransalıların bazı ihtiyaçları için sekiz gün kaldıktan sonra 13 Temmuz'da görev yerine ulaşmıştı³. Baylos Morelli'den sonra göreve gelen Giuliano Lapi ise karayolu yerine 27 Mart 1512'de Floransalı Antonio Sostegni himayesindeki bir gemi ile Porto Pisano limanından İstanbul'a hareket etmişti⁴.

Philippe du Fresne-Canaye de 14 Ocak 1573 tarihinde öğleden sonra Dubrovnik'ten başladığı seyahatin kırk altıncı günü İstanbul'a ulaşmıştı⁵. 1578 yılında elçilik göreviyle İstanbul'a gönderilen Toskana elçisi Bongiani Gianfigliuzzi de Ankona'dan gemiyle Dubrovnik'e, oradan da karayoluyla İstanbul'a doğru hareket etmişti. Elçinin Sofya ve Edirne üzerinden devam eden seyahati 22 Haziran 1578'de İstanbul'da son bulmuştu⁶.

¹ H. Hoshino, *Il commercio*, s. 117.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 45.

³ B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 45.

⁴ ASF., Consoli del Mare, No 9, c. 2r; G. Müller, *a.g.e.*, s. 264, 345.

⁵ Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009, s. 36-49.

⁶ ASF., *Mediceo del Principato*, f. 712, c. 22.

II- Gümrük Vergileri

Devlet sisteminin yerleşmeye başladığı II. Mehmed döneminde belirlenen gümrük oranlarına göre Osmanlı tebaası % 2, yabancılar ise % 4 oranında bir vergi ödemekle yükümlüydü. Yabancılar için bu oran daha sonra % 5 olarak belirlenmişti¹. Osmanlı topraklarına gönderilen Floransa ürünleri üzerinden alınan vergiler genellikle iki ayrı noktada tahsil ediliyordu. Bunlardan ilki limana girişte diğeri ise Bursa’da alınıyordu. Adriyatik’te ise Osmanlı ülkesine giriş yapan Floransalıların Dubrovnik ile birlikte Avlonya Limanı’nı kullandıkları anlaşılmaktadır. İkincisine nazaran Dubrovnik limanının daha fazla kullanıldığını biliyoruz. 1517 yılındaki şikâyetlere göre, “*Frenk kâfirleri eskiden Dubrovnik’e çuka ve benzeri mallar getirdiklerinde kanun gereği % 5 akçe gümrük*” ödemekteydi².

Ankona veya Venedik’ten Balkanlara ulaşılan Avlonya gümrüğünde de her bir top kumaş başına 25 akçe alınıyordu. Gümrük vergisinin *ad valorem* üzerinden % 4 olduğu Sakız Adası’nda ödenen miktar, her bir parça kumaş için 1.000 akçeye denk geliyordu³. Aslında gümrük vergileri Türk pazarlarına ulaşacak olan ticarî emtianın takip ettiği yola göre artmakta veya azalmaktaydı. Bu fiyat farklarını doğrudan Livorno’dan hareket eden veya Adriyatik üzerinden Bursa’ya kadar giden ticaret hattında bulunan vergi noktaları belirlemekteydi. Bu bölgelerde de gümrük oranları aşağı yukarı aynı miktarlardaydı⁴.

Floransalı tacirlerin Osmanlı gümrüklerinde ödemeleri gereken miktar ahidnâmelerde açık bir şekilde belirtilmemiştir. İlk defa 1499 tarihli kapitülasyon metninde karşılaştığımız şekliyle, her türlü avarız vergisinden muaf olan⁵ Floransalıların ödemesi gereken gümrük vergileri “*debbino e’ mercatanti Fiorentini pagar e’ comerchi come pagono e’ Venitiani*” yani Venediklilerin ödediği miktarda

¹ H. İnalçık, *Harîr*, s. 213; H. İnalçık, *Mehmed II*, MEBİA., s. 534.

² İdris Bostan, “Ahidnâmelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri (XV-XVI. Yüzyıllar)”, *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan*, Ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul 2006, s. 83.

³ Hoshino, *Il commercio*, s. 117; H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 22; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 193.

⁴ Hoshino, *Il commercio*, s. 117; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 193.

⁵ Bu durum ahidnâmenin onuncu maddesinde şöyle açıklanır, “*Ve bazirganlarından memalik-i mahruseme ticaret itmeye gelüp bazı vakit bir yerde durmalu olsalar ol yirde avâriz vaki olıcak, anlara teklif-i avarız itmeyeler*”. Bkz. Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 395-96.

ödenmesi şeklinde kararlaştırılmıştı¹. I. Süleyman dönemine ait Türkçe nüshada da bu ifadenin aynen korunarak “*gümrüğü Venedik niçe virir ise anlar dahi öyle vireler*”² şeklinde bırakıldığını görmekteyiz. Bu nedenle, kendilerine ilk defa 1460’ların başında bir ahidnâme bahşedildiğini kabul edecek olursak, bu tarihten önce 1454 yılında Venedik’e verilen ilk ahidnâmede geçen % 2’lik³ gümrük oranını Floransalılar için de kabul etmek gerekmele birlikte, 1461 yılına ait bir gümrük kanunnâmesinde Türk limanlarına gelen Venedik ve Ceneviz gemilerindeki emtiadan % 4 oranında bir vergi alınmasının emredildiğini görmekteyiz. Bu durum karayoluyla İstanbul’a gelen ürünler için de aynen geçerli kılınmıştır⁴. Aynı tarihlerde Dubrovniklilerin de % 2 oranında bir gümrük vergisi ödediği, daha sonra bunun % 5’e çıkarıldığı ve nihayet 1478 yılında bu uygulamadan vazgeçildiği ve oranın % 4’e düşürüldüğü görülmektedir. Ahidnâmelere göre, aynı devlet tüccarı getirdikleri mallarını Türk şehirlerinde satmaları halinde % 2, gemilerle getirdikleri takdirde ise % 4 oranında bir vergiye tâbi tutulmuşlardı. 1480’lerin başında ise oran uzun süre değişmeden % 2 olarak sabitlendi⁵. Öyleyse İstanbul’un fethinden kısa bir süre sonra İstanbul’a gelmeye başlayan Floransalılar için % 2 oranında mı yoksa % 4 veya % 5 oranında mı bir vergi tarh edildiğini ortaya koymak gerekmektedir.

XV. yüzyılda Osmanlı Devleti’nden çıkarılan ticarî emtiadan alınacak vergilerde Müslüman tacirler bahis konusu edilmemiş, yerli ürünleri ithal eden zımmî ve harbîlerin % 3 oranında gümrük ödemeleri uygulaması geçerli kılınmıştır⁶. Buna karşılık XVI. yüzyılın ortalarında frenk ülkelerinden gelen çuha, frengî kadife, atlas, kemhâ ve diğer kumaşlardan *kanun-ı kadîm* üzere harbî devlet tüccarından % 3 gümrük alınıyordu⁷. Yine aynı süre zarfında kumaş ticareti için Bursa’ya gelen zımmîlerin gümrükten muaf tutulması, buna karşılık harbî ve dışarıdan gelen tüccarın ise vergisini ödemesi kabul

¹ ASF., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 1r.

² Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 395.

³ F. Manzonetto, *a.g.m.*, s. 424; H. İnalçık, *Klâsik Çağ*, s. 141; N. Vatin, *Osmanlıların Yükselişi*, s. 109.

⁴ “*Venedik’den ve Ceneviz’den gemü gelüp metâ’in gemiden çıkaracak olursa gerek satsun gerek satmasun yüz akçada dört akça gümrük alına ve yâhud gemiden gemiye koyacak olursa dahi yüz akçada dört akça gümrük alına, ammâ müslimân ve yâhud haracgüzâr olacak olursa yüz akçada müslimândan bir akça alına ve harâcgüzârdan iki akça alına.*” Bkz. Robert Anhegger-Halil İnalçık, *Kânûnnâme-i Sultânî Ber Mûceb-i ‘Örf-i ‘Osmânî*, Ankara 1956, s. 78-79.

⁵ İ. Bostan, *a.g.m.*, s. 81-82.

⁶ L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 25.

⁷ H. İnalçık, *Harîr*, s. 213; A. Akgündüz, *V. Kitap/II. Kısım*, s. 106; Y. Kurt, *a.g.m.*, s. 235.

edilmiştir¹. Bu durum özele indirgenirse, Floransalılara bahşedilen ahidnâmelerde Floransalı tacirlerin, “gümrük emini ile haklaşup hüccetlerin aldıktan sonra” gitmelerinde bir sakınca yokken diğer bir madde ile “Flordin bâzergânları bunda olan borçların ve gümrüklerin virmeyince varup” gitmemesi bilhassa vurgulanmıştır².

Kendilerine bahşedilen ahidnâmelerin yedi farklı maddesinde Floransa tüccarının ödemekle yükümlü olduğu vergilere doğrudan veya dolaylı olarak değinilmektedir. Osmanlı ülkesine gelen Floransa gemilerinin Karadeniz’e geçerek ticaret yaptıklarına dair altıncı madde üzerinde de kısaca durmak gerekir. Burada Floransa gemilerinin “mukarrer rüsum-ı âdiyyedir virdiklerinden sonra”³ her türlü ürünün ticaretini yapma iznine sahip oldukları görülse de, kendilerinin Karadeniz ticaretiyle Venedik ve Cenevizliler kadar çok meşgul olmadıkları görülmektedir⁴. Bu durumun açıklamasını Trabzon Rum İmparatorluğu ile olan ilişkilerine bağlamak yanlış olmasa gerekir. Nitekim henüz Osmanlı hâkimiyetine geçmeden önce Floransa Cumhuriyeti, İmparator David Komnenos ile 1460 yılında yapılan ticaret antlaşması gereğince Trabzon’da bir konsolos bulundurma hakkına sahip olmuş ve Trabzon’a gelen Floransa tüccarının her türlü ticarî emtia üzerinden % 2 gümrük vergisi ödemesi kararlaştırılmıştı⁵. Kısa süre sonra Trabzon’un ve ardından bir Ceneviz kolonisi olan Kefe’nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi, buradaki ticarî faaliyetlerin diğer Osmanlı şehirlerine bağlanmasına neden olduğu için Floransalıların da artık buralara fazla uğramasını gereksiz kılmış olabilir.

Bahsettiğimiz oranlara açıklık getiren ilk örnek Avlonya kanunnâmesinde geçen bir maddede karşımıza çıkar. Adriyatik’in doğu kıyısında önemli bir Osmanlı yerleşimi durumunda olan Avlonya, Floransalılar başta olmak üzere diğer bazı İtalyan tacirlerin de ayak bastıkları bir liman durumundaydı. Ticarî canlılığına bağlı olarak şehrin ilk sayımı I. Selim döneminin son yılında gerçekleştirilmiş ve ayrıca bir de kanunnâme tanzim edilmiştir⁶. Bu ilk düzenlemeden uzun yıllar sonra kanunnâme 1583 yılında

¹ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 174-75.

² Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 395-96.

³ Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 395.

⁴ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 127; Heyd, Kefe ve Trabzon’a gitmek isteyen Floransa gemilerinin bu tür bir işi İstanbul’a yönelik olarak bile gerçekleştiremediklerini ifade eder. Bkz. W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 349.

⁵ G. Vedovato, *a.g.m.*, s. 185.

⁶ Kanunname hakkındabilgi için bkz. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III. Kitap Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri, İstanbul 1991, s. 370-371.

tekrar ele alınmıştır¹. Bu kanunnâmeler gümrük ödemesiyle ilgili olarak Floransa'ya atıfta bulunan ilk vesikalar durumundadır. Kanunnâmede şöyle denmektedir:

“Ve Frenk diyârından Venedik'den ve Flordin'den ve gayrından gelen metâ'in (ki) frengî ola eğer Müslüman eğer zimmî ve eğer harbîdir, satsun satmasun ve açsun açmasun, geldiği gibi yüzde beş akçe gümrük alınur amma getüren tüccar gümrüğün verip girü kendü alub gayri yerde gitmelü olsa tekrar gümrük talep olunmaz ammâ âhar kimesneye satup alup gitmelü olsa, denizden ve karadan her kande giderse Müslüman olursa yüzde iki akçe zimmî olursa yüzde dört akçe, harbî olursa beş akçe gümrük alınur... Gümrük bâbında sancağı beyi ve Apolona âmilleri tatlu sularda çıkan gemilerin gümrüğüne “sınurumuzda çıktı deyü” dahl itmezler, Avlonya âmili tasarruf ider”².

Avlonya gümrüğünde Venedik ve Floransa'dan gelen emtianın gümrük oranları kanunen % 5 olarak belirlenmesine karşın Floransalılar bu orana sonraki yıllarda itiraz ettikleri görülür. Floransalı tacirlerin Avlonya'dan başlayıp Edirne'ye kadar süren karayolu seyahatlerinde aynı gümrük vergilerini iki üç defa ödemek zorunda bırakılmaları daha Andrea de' Medici'nin 1488 yılındaki elçiliğinde dile getirilmiştir³. Nitekim şikayet konusu bu oranlar 1499 tarihli ahidnâmedeki yerini almıştı. Antlaşma şartlarının müzakeresi sırasında Avlonya'daki Osmanlı görevlilerinin uygulamalarından yakınan Floransa elçisi 28 yıl önce II. Mehmed döneminde Floransalı tacirlerin Avlonya gümrüğünde % 2 oranında bir vergi öderken sonradan bu miktarın % 5'e çıkarıldığını söylüyordu. Nihayet Osmanlı memurlarının bu uygulamalarına II. Bayezid'in emriyle son verilerek ahidnâmeye Floransalıların eskisi gibi % 2 gümrük vergisi ödemeleri yönünde bir madde eklenmişti⁴. Fakat bunun üzerinden çok geçmeden 1505 yılında Osmanlı idarecileri yeni bir vergi nispeti belirleyerek Floransalı tacirlerin bir defada

¹ Yüzyılın son çeyreğine ait bu kanunnâme H. 991 Muharrem (Şubat 1583) sonlarına denk gelmektedir. Metin için bkz. Halil İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987, s. 123-126.

² A. Akgündüz, *III. Kitap*, s. 371-72; H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 123.

³ Giuseppe Müller, *a.g.e.*, s. 239; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 342; L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 75; H. İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 285.

⁴ A.S.F., *Miscellanea Medicea*, No. 173/10, c. 2r; L. Güçer bu konuda şöyle demektedir: “Ragüza devletinin Osmanlı İmparatorluğuna ticarete gelen teb'ası, 1505 senesine kadar % 2 gümrük resmi ödemekte olduklarını, bu yılda Osmanlılarca girişilen gümrük reformu üzerine iki memleket arasında tahaddüs eden ihtilâftan öğreniyoruz. Pek muhtemeldir ki, Ragüzahılar ve onlara intisalen, Venedik, Ceneviz ve Toskanalılar, Osmanlı memleketlerinde başlangıçta Konya Selçuklularından sürüp gelen kaideye uyarak % 2 nisbeti üzerinden gümrük ödemişlerdir. 1505 senesinde II. Bayezit zamanında yapılan gümrük reformunda, Müslümanlardan % 3, zimmiden % 4 ve harbilerden % 5 gümrük alınması kabul edilmiştir”. Bkz. L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 74-75.

ödemeleri kararlaştırılan gümrük vergisini bir kez daha üç farklı noktada vermelerini talep etmişti. Antlaşmalara aykırı olduğu gerekçesiyle Floransalı idarecilerin itirazlarına neden olan bu üç farklı vergi tahsili içerisinde Nova (*Castel Nuovo*)’da alındığı ileri sürülen % 5’lik bir oran göze çarpmaktadır¹. Floransa’nın bu duruma 1505 yılındaki itirazının nasıl sonuçlandığı bilinmese de aynı konudan muzdarip olan ve şikâyetlerini Divân’a ileten Dubrovnikliler eskisi gibi % 2 vergi vermeye devam etmişler, Venedik ise yeni tarife üzerinden ödeme yapmaktan kurtulamamıştı². Ancak 1510 yılında imtiyazlı tacirler sınıfında yer alan Dubrovniklilerin % 2 oranında gümrük öderken diğer yabancıların % 5 oranında ödemeye devam etmeleri sorunun Floransa ve Venedikliler adına çözüme kavuşmadığına işaret eder³.

Yukarıdaki gümrük vergisi miktarları sadece Adriyatik kıyısında değil Osmanlı topraklarında da geçerli idi. I. Selim döneminde İstanbul, Bursa ve Edirne gibi üç büyük şehrin gümrük gelirleri doğrudan hazineye tahsis edilmiştir. Mesela 1521 yılında Dubrovnikliler adına yapılan bir düzenlemeye göre adı geçen ülke tacirlerinin İstanbul’da sattıkları mallar için % 5, Bursa ve Edirne’deki satışları içinse % 3 oranı belirlenmiştir. Aynı düzenlemede Dubrovnik’te ticaret yapacak yabancıların ödeyeceği miktar % 5 olarak belirlenmiştir. Ancak bu gibi düzenleme ve uygulamaların gerek yerel idarecilerin istismarı gerekse Dubrovniklilerin itirazları üzerine merkezi idarenin kararları neticesinde sık sık değiştiği gözlemlenmiştir⁴.

1476 tarihli İstanbul, Galata ve Gelibolu iskeleleri kanunnâmesi XVI. yüzyılda yabancı devletlerin geriye dönük itirazlarına neden olan XV. yüzyıldaki gümrük vergisi oranlarının aslında % 5 oranında olduğunu onaylamaktadır. Buna göre, Rumeli ve Anadolu kıyılarında olan iskelelere gelen Venedik, Ceneviz ve diğer Frenk gemilerinden % 5 gümrük vergisi alınması belirtilirken aynı kanunnâmenin başka bir maddesinde “*ve kurudan gelen Firengî kumaş ve keçe ve kemhasından ve Burusa kumaşından ve Eflâk bargirinden ve gayrıdan fi’l-cümle satılık olan nesnelerden, gerek satsun gerek satmasun, kurudan gelenden ve denizden gelenden yüz akçada dört akça*

¹ 21 Nisan 1505 tarihli belge için bkz. G. Müller, *a.g.e.*, s. 255; W. Heyd, *Geschichte*, II, s. 343.

² L. Güçer, *Ticaret politikası*, s. 75.

³ İ. Bostan, *a.g.m.*, s. 82.

⁴ İ. Bostan, *a.g.m.*, s. 84-85.

gümrük alına” denmektedir¹. O halde her türlü Floransa gemisi için “*rüsûm-ı âdiye ne ise virdiklerinden sonra kimesne üşendirmeye*” şeklinde ahidnâmenin sekizinci maddesini de bu çerçevede düşünmek gerekir². Bunun yanında aynı ahidnâmelerde Bursa’daki kumaş ticareti için “*bâzergânları Burusa’da ibrişim alup anda resm-i simsarı kanûn üzre virdikden sonra gâh olur imiş*” şeklinde özel bir maddeyi de bu kısma dâhil etmek uygun olur³.

Bütün bu bilgiler gösteriyor ki Floransalıların esas olarak iki gümrük noktasında ödemeleri gereken vergiler Avlonya, Edirne, İstanbul ve son olarak Bursa’da ayrı ayrı olarak talep ediliyordu. Bununla da kalmayıp vergi oranları Osmanlı gümrük görevlilerince farklı miktarlarda tahsil ediliyordu. Bunları bir kenara bırakırsak bilhassa İtalya’dan getirilen kumaş ve ipeklerden alınan vergilerle ilgili konular Osmanlı kanunnâmelerinde açıkça ifade edilmiştir. Bunlardan Avlonya gümrüğü hakkında olanını yukarıda ele aldık. Bunun dışında Floransalı tacirlerin karadan veya denizden geldiklerinde ilk vergilerini ödedikleri İstanbul ve Galata dellâliye kanunnâmelerine bakmak konuya açıklık getirecektir. II. Mehmed döneminin ortalarına tarihlenen bir kanunnâmede İstanbul ve Galata’ya getirilen *çuka* için şöyle denir: “*ve hem her çuka ki ‘adet elli ağaç satılsa gerekdür, her bastavdan on akça alandan ve on akça satandan alına, ...ve bunlara benzer çukadan her felarda (fardello) satandan beş akça ve alandan beş akça alına ve çuka-yi İngiliz, Bergamüsk, Bari ve Mantun ve Fardin (Flordin) ve bunlara benzer çukalardan her pareden satandan iki akça ve alandan iki akça alına, ...ve çuka-yi Londra ne dürlü olursa olsun ve Firengi kumaşdan ve altunlu bezlerden ve keten bezinden ... ve ibrişimden ...ve boyadan gerek nakda satılsun gerek va’de ile satılsun gerek marda ile satılsun, yüz akçada satandan buçuk ve alandan buçuk alına..*”⁴

¹ R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 50, 74; Ahmed Akgündüz, *I. Kitap: Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 1990, s. 417-18.

² Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 395.

³ Feridun Bey, *Münşeat*, II, s. 396; M. Şakiroğlu, *Bursa’dan Floransa’ya*, s. 145.

⁴ R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 57-58; Akgündüz’de kanunnâme metni şu şekildedir: “*ve her pastav çuka, âdeti elli arşun ola, her pastavdan on akçe satandan ve on akçe alandan alınur...ve bunlara benzer çukalardan her pastavdan satandan beş akçe alandan beş akçe ala. Ve İnliz ve bergamüski yarım veya bütün ve filirtini (flordini) ve bunlara benzer çukadan, satandan üç akçe ve alandan üç akçe ala. Ve altunlu bezden ve ketan bezinden ...ve ibrişimden ..ve her ne boya dai olursa, gerek nakd ile ve gerek va’de il ve gerek marda ile satılsun, yüz akçede satandan buçuk ve alandan buçuk ala.*” Bkz. A. Akgündüz, *I. Kitap*, s. 436.

Görüldüğü üzere İstanbul'a getirilen çeşitli yönlü kumaşlarla birlikte Floransa çuhalarından da, alandan ve satandan parça başına iki akça alınması kanunla belirlenmişti. 1461 tarihli kanunnâmede belirtilen başka bir husus daha vardır. Buna göre Gelibolu sınırından çıkan yabancı tüccar gemilerinin “*gerek öte yakada gerek berü yakada çıksun*” ayrıca % 4 oranında bir vergi ödemeleri gerektiği ortaya çıkar¹. Aynı maddede yer alan Mudanya ilgili bilgileri de ayrıca ele almak gerekir. Çünkü sık sık ifade ettiğimiz gibi Floransalı tacirlerin denizden ve karadan getirdikleri yönlü kumaşlarını İstanbul ve Bursa'da sattıklarına şahit olduk². Floransalılara ait kervanların Edirne üzerinden İstanbul'a ulaşmaları dışında deniz yoluyla doğrudan İstanbul limanına demirlediklerini göz önünde bulundurursak, bu malların Bursa'ya ne şekilde götürüldükleri sorusu ortaya çıkar. Muhtemelen İstanbul'a ulaşan mallar tekrar gemilere yüklenerek Mudanya'ya veya İstanbul'a uğramadan iç deniz yoluyla doğrudan Mudanya iskelesine indirilmekte, burada gümrük vergisi ödendikten sonra Bursa pazarına götürülmekteydi³. 1501 tarihli bir ahkâm kaydı Floransalılardan Türk limanlarında alınacak olan vergilerin tahsili konusunda bize önemli bir bilgi sunmaktadır; “*Cuvan Karansik nâm Flordin bâzergâni, kendü memleketlerinden gemi navlun dutup kumaşlarıyla ve esbâblarıyla gelüp memâlik-i mahrusemde ticâret idiüp: 'her kangı iskeleden çıkarsa, kanûn üzere resmin virdükden sonra, kumaşlarına ve davarlarına ve esbâblarına, gelmesinde ve gitmesinde, hiç kimesne dahl ü ta'arruz itmeye' deyü hükm-i hümayûn virmişdüm*”⁴.

Yukarıdaki hükm-i hümayûnda belirtildiği üzere Floransalı tacirler gümrük vergilerini ödemek koşuluyla diledikleri Osmanlı iskelesine çıkabilmekteydiler. Mesela 1513 yılında Bursa'ya götürmek üzere Foçalar iskelesine mallarını indiren Floransalı tacirlerden “*Frişka bin Bartelimo ve Karlo bin Cilo*”, iskele emini Ebubekir'in nâibi ve vekili olan İskender'e toplamda 16.800 akçe tutarında bir gümrük vergisi ödemişti⁵. Bundan 4 yıl sonra Bursa'ya sekiz pastav Floransa çukası getiren Anton (*Antonio*) isimli Floransalı tacirin, vekili Mani bin Anton eliyle gümrük nâibine ödediği vergi ise sadece 384 akça idi⁶. Batı Anadolu'da sadece Foça değil diğer bazı iskelelerin de bu tür

¹ R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 79.

² GŞS., *No I*, s. 17, 71; 116.

³ H. İnalçık'a göre İran ipeğinin en kısa ihraç yolu olarak Bursa-Mudanya-Galata yolunu gösterir. Aynı yazar, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 277.

⁴ İ. Şahin-F. Emecen, *1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994, hk. 77/277.

⁵ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 214.

⁶ F. Dalsar, *a.g.e.*, s. 214.

ticaret için kullanıldığını öğreniyoruz. Örneğin, 1493 yılında Marmaris, Köyceğiz ve İsravlos iskeleleri gümrüğünü elinde tutan Latif bin Mehmed'in, Frenk Simon isimli bir kimsenin iskelelerden geçirdiği çuha ve şeker gibi ürünler karşılığında toplamda 9.326 akçelik bir resm-i gümrük aldığı mahkeme kayıtlarına yansımıştı¹. Aynı gümrük bölgesinin 1517 yılında Marmaris, Balat, Bodrum, Köyceğiz ve Meğri iskelelerinden oluşan tek bir parça halinde mukataaya verildiğini görüyoruz².

İstanbul ve Bursa'daki gümrük ödemeleriyle ilgili davalara Floransalı tacirlerin de dâhil olduğunu görmekteyiz. 1512 yılında Divân-ı Hümayûn'a yapılan şikâyet üzerine Bursa mahkemesine yansıyan bir dava hem Floransalıların ticaretine hem de ödenecek gümrük vergilerine ışık tutmaktadır. İsmi zikredilmeyen davacının iddiasına göre, söz konusu tarihte Galata'ya 130 pastav çuka getiren Dubrovnikli tacir Covan, gümrüğe uğramadan kumaşlarını gizlice Floransalı Yakomi adındaki bir zımmîye satmıştı. Yakomi büyük miktardaki kumaşı elden çıkarmak üzere Bursa'ya getirmiş, ancak burada da mallarını Bursa gümrüğüne sokmayarak verginin Galata'da ödeneceğini söyleyip hileyle Dubrovnikli tacir adına satmaya kalkışmıştı. Bu durum, muhtemlen gümrük gelirlerinden mahrum kalan görevlilerin itirazına neden olmuştu. Divân'dan çıkan hükm-i şerîf gereğince Bursa mahkemesine getirilen Dubrovnikli ve Floransalı tacirlerin sorguları sırasında Floransalı Yakomi, söz konusu kumaşları Dubrovnikli Covan'dan satın almadığını söylemişti. Dubrovnikli tacir de kadiya verdiği ifadede, İstanbul'a getirdiği kumaşları Galata eminine kaydettirdikten sonra Bursa'ya getirip çeşitli kimselere sattığını ve gümrüğü de Bursa gümrük eminine verdiğini söyleyerek Yakomi'yi teyit etmişti. Mahkemeye çağırılan Bursa gümrük emini Fethi Çelebi de her iki tacirin ifadesini onaylamış, Dubrovnikli tacirin Galata emininden aldığı belge ile kendi gümrük defterindeki kayıtları mahkemeye sunmuştu. Böylece getirdiği kumaşların gümrük vergisini Bursa'da ödediği anlaşılan tacirin eline bir de temessük verilmişti³. Anlaşıldığı kadarıyla gümrük gelirlerinden mahrum kalan Galata eminin şikâyetleri davanın bu noktaya gelmesini sağlamıştı.

İç denizde seyahat ederek Mudanya iskelesine gelen ticarî emtiaya ait gümrük vergileri ve oranları konusu kanunnâmelere de yansımıştır. Bunun için bir kez daha 1461 tarihli kanunnâmeye müracaat ediyoruz. Mudanya iskelesinde yabancılardan % 4 oranında bir tahsilât yapıldığı kaydedilen kanunnâmede bu konuyla ilgili olarak “ve

¹ 15 Rebiü'l-evvel 899 (24 Aralık 1493) tarihli hüküm için bkz. BŞS., A 11, v. 207a/10230.

² BOA., TD 61, 117; BOA., TD 166, s. 507.

³ BŞS., A 20, s. 292/2614.

Mudanya'dan [] ve Firengî kumâş ve çuka ve ibrişim ve gayri kumâş getüren müslimândan yüz akçada bir akça ve harâcgüzârdan iki akça ve Firenk'den dörder akça gümrük alına" denmektedir¹. Fatih dönemine ait başka bir kanunnâmede de Gelibolu'dan itibaren diğer iskelelerde veya Mudanya'da boşaltılan firengi kumaş, çuha, ibrişim ve diğer kumaşlardan % 4 oranında bir vergi tahsil edilmesi kanunlaştırılmıştı². Buraya kadar verilen gümrük noktalarında ödenmesi gereken oranların genellikle % 3 ila % 5 arasında değiştiği görülmektedir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki Floransa veya diğer İtalyan tüccar gemileri vergilerini sadece uğradıkları limanlara ödemekle yükümlüydü. Yani Gelibolu veya İstanbul'da vergisini ödeyen bir tüccar aynı vergiyi Bursa veya bir başka iskelede tekrar ödemezdi. Bu durum Fatih'in son yıllarına ait bir kanunnâmede şöyle açıklanmıştır: "*Akdeniz'den ve Karadeniz'den ki bir gemi İstanbul'a yahud Mudanya'ya yahud Gelibolu'ya gelüb lenger atsa, gemi yükünün tamam gümrüğün vere...ve bir gemi ki İstanbul'a âdet üzre gümrüğün verüp yük gösterüb Gelibolu'ya yahud Mudanya'ya lengerin salsa gümrük vermeye, ...her kangı limondan ki bir limana vara, bir kere gümrük verdükden sonra tekrar bir limanda dahi gümrük alınmak benim emrüm degildir, almayalar*"³ demektedir ki bu durum Floransa ahidnâmelerinde de özellikle vurgulanmıştır⁴.

1480'lerde Bursa'ya kumaş sevkıyatı yapan Guanti şirketinin hesaplarından burada ödenen verginin her bir parça başına 1.100 akçeye denk gelecek şekilde % 3 oranında olduğu anlaşılmaktadır⁵. Gerçekten de Fatih devrine ait kanunnâmelerde yabancılar için gümrük vergisi oranları % 3'e kadar düşmüştü. Guanti şirketinin naklettiği vergi oranının Bursa gümrük yasaklarındaki resmî verilere uyduğu görülür. II. Mehmed dönemine ait kanunnâmede Bursa'da ödenecek oranlar şu şekilde hükme bağlanmıştı: "*ve Venedik'den ve Cineviz'den ve Sakız'dan ve gayrı yerlerden gelen tâcir kâfir getirüb satdukları kumaşdan yüz akçada üç akça gümrük ala ve kumaşı satduktan sonra gerü kumaş alub gidecek olursa gerü yüz akçada üç akça gümrük ala ve kumaşı satun-alan kâfirler eger Burusa'da getirüb satun-aldıkları kumaşı tamam satacak*

¹ R. Anhegger-H. İncalcık, *a.g.e.*, s. 79.

² R. Anhegger-H. İncalcık, *a.g.e.*, s. 50.

³ R. Anhegger-H. İncalcık, *a.g.e.*, s. 48.

⁴ "*Ve hem bunların bâzergânları Brusa'da ibrişim alup anda resm-i simsarı kanun üzre virdikden sonra gâh olurmuş, bâzergân bunda İstanbul'a gelüp kuriden göndermek isterler imiş. Bunda İstanbul'da olan simsar ademleri ve amilleri incidüb tekrar resm almak isterler imiş. Ol babda dahi buyurdum ki anın gibi olıcak bunların tekrar resmlerin almayalar ve taleb kılmayalar*". Bkz. Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 396.

⁵ Hoshino, *Il commercio*, s. 117; H.Hoshino-M. F. Mezzaoui, *a.g.m.*, s. 22; H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 193.

olursa nesne almayalar ve illa alub gayrı yere iledürse gerü âdet üzre yüz akçada üç akça gümrük ala ve dahı Firenk cinsinden olan kâfirlerün harâc yazılmış olsun gerek olmasun gümrük alına”¹.

Osmanlı kanunnâmeleri çeşitli gümrük noktalarında alınacak vergileri belirli aralıklarla yansıtmakla birlikte Avlonya’ya uğramadan deniz yoluyla İstanbul’a ulaşan Salviatilerin hizmetindeki bir kişinin yaptığı ödeme ve masraflar da Osmanlı Devleti’nin akçe üzerinden elde ettiği gelirleri gösterir niteliktedir. 1492 yılında doğrudan Lecce’ye giden ajan Dimitri buradan aldığı 42 balya yünlü kumaş ve 4 sandık ipekli kumaşla Avlonya’da karaya çıkmış ve karayoluyla İstanbul’a ulaşmıştı. Yol arkadaşı ile birlikte yaptığı masraflar ve diğer gümrük ödemeleri toplam da 8.592 akçe gibi bir meblağa karşılık gelmişti. İstanbul’da sadece yünlü kumaşlar için parça başına 71,7 akçe olmak üzere toplamda 11.472 akçelik bir vergi ödediği görülmektedir. 1492 yılında Lecce-İstanbul hattında sevk edilen yünlü kumaşlar şirketlere balya başına 1,8 florine (yaklaşık 92 akçe), 1524 yılında Ankona’dan İstanbul’a nakliyelerde ise 3,3 florine (yaklaşık 185 akçe) mal oluyordu².

¹ R. Anhegger-H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 40-41.

² B. Dini, *Aspetti del commercio*, s. 46.

TABLO VI: 1510-1513 YILLARINDA OSMANLI PAZARLARINDA SATILAN FLORANSA KUMAŞLARININ FİYATLARI¹

Tarih	Satılan kumaş sayısı (parça)	Renk/kalite	Fiyat (Eşrefi)	Fiyat (Akçe)	Satış Yeri	Ödeme Şekli	
21 Ekim 1510	35	-	-	1.550,5	Edirne	Nakit ve 2 ay	
22 Mayıs 1512	9	Kırmızı	37,5	-	İstanbul	-	11 Ocak'a kadar satıldı
"	1	Açık yeşil					
"	1	Limon sarısı					
"	1	Pırasa yeşili					
24 Haziran 1512	12	-	37,5	-	İstanbul	-	-
	2	Şarap Kırmızısı (pagonazzo)	-	1.590	İstanbul	Nakit	25 Mayıs'ta satıldı
	1	Pırasa Yeşili	-	-	-	-	-
	3	-	-	1.580	İstanbul	Nakit ve 1 ay	4 Haziran'da satıldı
	2	Altın sarısı	-	1.600	İstanbul	-	Sofla mübadele edilmiş; Nakit ödemede değeri 1.300 akçe
21 Ağustos 1512	-	Panni fini (beyaz, altın sarısı, pembe, limon sarısı, siyah, şarap kırmızısı, kırmızı, koyu mavi, koyu yeşil, pırasa yeşili)	40	-	Bursa	Nakit	-
5 Ekim 1512	-	Beyaz, <i>ceccato</i> , açık yeşil, pembe, siyah, kırmızı	39	-	Bursa	-	-
23 Ekim 1512	?	-	-	1.500	İstanbul	-	Sarı ipekle mübadele edilmiş
23 Kasım 1512	-	Kırmızı tonlar (rossi fini)	40	-	İstanbul	-	-
17 Ocak 1513	-	-Kırmızı, koyu yeşil, pırasa yeşili - <i>rossi stretti</i>	-	1.700	İstanbul	4 ay	Bembo ve Bernardo Segni Şirketinin işlemleri
			38		İstanbul	-	
25 Ocak 1513	-	-Kırmızı - şarap kırmızısı, kırmızı, koyu yeşil, pırasa yeşili	38-39	-	İstanbul	3 ay	-
30 Mart 1513	220	-kırmızı	38	-	Bursa	-	18 Ocak'ta "Açık Pazarda" satıldı; bir kısmı parça başına 1.300-1.400 akçeye satıldı
		-limoni	34	-	Bursa	-	
		-açık yeşil	34	-	Bursa	-	
		-diğer kumaşlar	36	-	Bursa	-	
		-limon sarısı, altın sarısı, açık yeşil, pembe, limoni	34	-	Bursa	-	
		-değişik renkler (şarap kırmızısı, koyu yeşil, pırasa yeşili)	-	1.700	İstanbul	-	
21 Nisan 1513	-	Panni finissimi (şarap kırmızısı, koyu yeşil, pırasa yeşili)	-	1.600	İstanbul	3 ay	Dubrovnikli tacirlerin ticarî işlemleri

¹ H. Hoshino, *Alcuni aspetti*, s. 132.

SONUÇ

Birisi doğunun en büyük ve güçlü devleti, diğeri İtalya yarımadasının ortasında Rönesans hareketinin merkezi konumunda bulunan iki devlet arasındaki çok uzun soluklu olmayan doğrudan ilişkilerin başlaması neredeyse tamamen İstanbul'un fethinden sonra gerçekleşmiştir. II. Mehmed açısından Floransa, ekseriyetle siyasî maksatlara hizmet eden ama aynı zamanda belirli dönemlerde hızlanıp geçici aralıklarla sekteye uğrayan uluslararası ticaretin devamlılığını sağlayan bir müttefik manasına geliyordu. Özellikle XV. yüzyılın ikinci yarısında Venedik'le başlayan uzun savaş Osmanlı Devleti'nin Floransa'ya olan ilgisini arttırmıştı.

Bizans İmparatorluğu döneminden itibaren İstanbul ve çevresinde köklü şekilde yerleşen Venedik Cumhuriyeti, Akdeniz'in birçok yerinde müstemlekeler elde ederek geniş bir ticaret ağı oluşturmuştu. Venedik'le birlikte diğer İtalyan şehir devletlerinin Levant'ta elde ettikleri tekeli kırmak isteyen II. Mehmed, kısa süre içerisinde önemli tedbirler alarak kendi düzenini oturtmaya çalışmıştı. Dahası, Ege Denizi'nde Venedikliler tarafından kontrol edilen adalara yönelik başlayan Türk fetihleri Venedik çıkarlarına ters düşünce taraflar arasında savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Aynı şekilde, Venedik kadar olamasa da Bizans İmparatorluğu'ndan elde ettiği ayrıcalıklar sayesinde İstanbul'da yerleşen Floransalılar ise ticaretlerine dar bir sahada, belirli mallarla devam ediyordu. Osmanlı-Venedik çıkar çatışması neticesinde topraklarındaki ticaretin sekteye uğramasından korkan II. Mehmed, Floransalıları Venedik'e karşı destekleme politikasına girişti.

Venedik'le mücadelelerin başlamasından hemen önce Floransalıları bir ahidnâme verilerek İstanbul'la ticaret yapmaları teşvik edildi. Doğu Akdeniz ticaretine dâhil olmak için önemli bir fırsat yakalayan Floransalılar bunu çok iyi değerlendirdi. İki devlet arasında zamanla ticaret ağırlıklı doğal bir siyasî ittifak ortaya çıktı. Doğu Akdeniz ticaretindeki en büyük rakipleri olan Venediklilere karşı üstünlük kurmak isteyen Floransalılar, Osmanlı padişahlarının talepleri doğrultusunda Osmanlı yönetimini İtalya'nın dâhilî vaziyeti ve özellikle Venedik'in Osmanlı karşıtı faaliyetlerinden haberdar ettiler. Öyle ki bu durum Venediklilerin Floransalıları *Türk casusu* şeklinde itham etmesine neden oldu.

Diğer yandan, Floransalı tüccarlar her zamankinden daha çok Osmanlı şehirlerine gelmeye ve ticaret yapmaya başlamıştı. Floransa ekonomisinin can damarı olan ipekli kumaş endüstrisinin hammadde tedarikçisi olan Osmanlı Devleti aynı zamanda Floransa yünlü kumaş sanayiinin de bir numaralı ihraç pazarı haline gelmişti. Türk şehirlerinden temin edilen doğu ipeği ile aynı pazarlarda müşteri bulan Floransa y nl  kumaşları yaklaşık yüz yıl kadar bu ticaretin temelini oluşturmuştur. Söz konusu durum sadece Floransalıları değil Osmanlı idaresini de oldukça memnun ediyordu. Bu sayede Osmanlı topraklarından geçen uluslar arası ipek ticareti canlı tutulurken, devlet hazinesine yüklü miktarda gümrük vergisi giriyordu. Ancak Floransalıların bu faaliyetlerini daha üst seviyeye taşımakta oldukça başarısız olduğunu da ifade etmek gerekiyor. Venedik modeli üzerine yapılandırılan baylosluk kurumu ise Levant'taki ticarî ve siyasî varlıklarını sürdürmek isteyen Floransalı idarecilerin isteklerine yeterince cevap verememiştir. Kurum, bir dizi yazılı kurallar çerçevesinde idare edilmeye çalışılsa da, Floransalı tüccarlar bunlara tam olarak riayet etmemiş, böylece geleneksel ve köklü Venedik ticarî düzeni karşısında yenilmekten kurtulamamışlardır.

Floransalıların bu yenilgisi yalnızca ticarettten kaynaklanmıyordu. Ayrıca, XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı-Venedik ilişkilerinin iyileşmesi ve yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başlayan siyasî gelişmeler de  k ş  hızlandırmıştı. Akdeniz'de yaşanan Osmanlı-İspanya mücadelesi çevresinde, isteyerek veya istemeyerek taraf haline gelen Floransa'nın Cerbe ve Malta'daki tutumu Osmanlı topraklarındaki siyasî ve ticarî varlıklarının sona ermesine yol açmıştı. Yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Akdeniz'deki varlığını kurduğu tarikatla kabul ettirmeye alışan Floransa'nın bu teşebbüsü Osmanlı idaresinin tepkisini çekmişti. Çünkü tarikatın Akdeniz'de karşılaştığı her türlü Osmanlı gemisi, Toskana kadırgaları için açık bir hedef haline gelmişti. Bu da Osmanlı Devleti'nin deniz trafiğinin aksaması manasına geliyordu. Korsan faaliyetlerinin maddî getirisinden ziyade tarikatı bir baskı aracı olarak kullanmak isteyen Toskana Grandukaları'nın bu siyaseti de sonuç vermemişti. XVI. yüzyıl boyunca girişilen barış teşebbüsleri ya da sadece batıya bağımlı kalan endüstrisini önceki yıllarda olduğu gibi Osmanlı pazarları ile canlandırmayı hedefleyen siyasî hamleleri de tarikatın faaliyetleri nedeniyle amacına ulaşmamıştı. Bir yandan İspanya diğer yandan Osmanlı Devleti'ni hoş tutma politikasının ısrarla sürdürülmesi, ilişkilerin

çıkmaza girmesine neden olmuştu. Barışa en çok yaklaşıldığı anlarda bile bu iki sebep önlerine bir duvar gibi çıkmıştı.

Bu noktada Floransalı tacirlerin Osmanlı şehirlerindeki ticarî faaliyetlerinin başlangıçtan beri sadece belirli merkezlerde toplanabildiğini belirtmek gerekir. Floransalılar hiçbir zaman Venediklilerin benzeri bir ticaret ağı ve sistemi geliştiremediler. Bunun en önemli nedenlerinden biri sadece belli ticarî ürünler üzerinde yoğunlaşmaları ve rakipleri karşısındaki tecrübesizlikleriydi. İtalya yarımadasında görülen çok başlılık, askerî ve siyasî açıdan da çok kayda değer öneme sahip olmayan devlet için tarafsız kalmayı ya da uzun süre taraf olmayı mümkün kılamayacak derecede önemli bir sorundu. Zor durumda kaldıkları anlarda gizlice padişah'tan yardım istedikleri de oluyordu. Osmanlı Ordusunun Otranto'ya çıkmasının bile o sırada askerî baskı altında olan Floransa'yı rahatlattığını hatırlamak gerekir. Böyle bir durumda Fatih'e gönderilen madalyonlara yansıyan minnet ifadelerinin buna yönelik isteğin bir sonucu olduğu da ileri sürülmüştür.

Bu sanatsal çalışmaların verdiği ipuçları aslında iki ülke arasındaki kültürel etkileşimin de en büyük kanıtlarındandır. II. Mehmed ve Lorenzo de' Medici ile başlayan bu entelektüel etkileşimin sonraki dönemlerde çok fazla gelişme göstermemesi, Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ticarî ilgi alanının İtalya'dan başka yerlere çevrilmesi ve buna bağlı olarak hükümdarlar arasındaki haberleşmenin azalmasıyla açıklanabilir. Ama Floransa/Toskana hâkimlerinin Osmanlı Devleti ve toplumuna yönelik ilgilerinin uzun süre devam ettiğinin kanıtlarına da rastlarız. Fakat her türlü çabaya rağmen XVI. yüzyılda Osmanlı-Floransa ilişkileri eski durumuna getirilemediği gibi yüzyılın sonunda Toskana askerlerinin Avusturya savaşlarına iştiraki, Sakız baskını ile XVII. yüzyılın ilk yarısında isyancı Ma'noğlu Fahreddin'in himayesi ve Doğu Akdeniz'deki önemli Osmanlı yerleşim birimlerine yapılan cüretkâr saldırılar mevcut durumu daha da kötüleştirmişti.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

a) Mühimme Defterleri (MD.)

Nr. III, IV, V, VI, VII, XII, XXIII, XXVII, XXX, XXXV, L, LXXX, E-12321
(*T SMA.*).

b) Mühimme Defteri Zeyli (MDZ.)

Nr. III, VII, XV.

c) Kamil Kepeci Tasnifi (KK.)

Nr. 70, 71, 74, 6590

d) Ruznâmçe Defterleri (DFE. RZ.)

Nr. 17/A

e) Divân-ı Hümâyun Mühimme Kalemi (A.DVN.MHM.)

Nr. 934

f) Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVN. DVE.)

Nr. 26/1

g) Tahrîr Defterleri (TD.)

Nr. 61, 166.

2. Şer'iyeye Sicilleri

a) Bursa Şer'iyeye Sicilleri (BŞS.)

No. A 3, A 11, A 20, A 21, A 26, A 30, A 34, A 36,

b) Galata Şer'iyeye Sicilleri (GŞS.)

Nr. 1

3. Floransa Devlet Arşivi (ASF.)

a) Mediceo del Principato (MdP)

Filza: 49, 380, 433, 435, 437, 443, 447, 453, 462, 470/A, 471, 474, 477, 478,
479, 481, 483, 484, 484/A, 486, 486/A, 487, 487/A, 488, 488/A, 503, 515/A,
518, 519, 521, 521/A, 526, 529/A, 712, 713, 1078, 2077, 4274, 4274/A (Ins. I-
III-VI), 4275, 4277, 4279.

b) Miscellanea Medicea (MM)

Filza: 23 (Ins. 30), 28/20, 28/26, 111/26, 126/19, 173/10, 328/34.

c) Carte Stroziane

Filza: 10, 97, 147 (*Seconda Serie*).

d) Consoli del Mare

No. 9

4. Venedik Devlet Arşivi (ASV.)

a) Documenti Turchi

Busta: 1, 7, 8,

5. Lucca Devlet Arşivi (Archivio di Stato di Lucca/ASL.)

a) Diplomatico Tarpea

II-YAYIMLANMIŞ VESİKALAR

Anhegger, Robert-İnalçık, Halil, *Kânûnnâme-i Sultânî Ber Mûceb-i 'Örf-i 'Osmânî*, Ankara 1956.

Argenti, Philip P., *The Expeditions of the Florentines to Chios (1599): Described in Contemporary Diplomatic Reports and Military Dispatches*, Jonh Lane/London 1934.

Calender of State Papers, Foreign Series of the Reign of Elizabeth (1562), Ed. Joseph Stevenson, London 1867.

Calender of State Papers and Manuscripts Relating to English Affairs, Vol. II, 1509-1519, Ed. Rawdon Brown, London 1867.

Carali, P. Paolo, *Fakhr ad-Dîn II: Principe del Libano e la corte di Toscana 1605-1635*, Vol. II, Roma 1938.

Müller, Giuseppe, *Documenti sulle Relazioni delle Città Toscane coll'oriente Cristiano e coi Turchi fino all'anno MDXXXI*, Società Multigrafica Editrice, Roma 1966.

Pagnini, Giovanni Francesco, *Della Decima e di varie altre gravezze imposte dal comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini fino al Secolo XVI, Tomo I*, Lisboa-Lucca 1765-66.

Richards, G. R. Bramlette, *Florentine Merchants in the Age of the Medici: Letters and Documents from the Selfridge Collection of Medici Manuscripts*, Cambridge 1932.

III-KAYNAK ESERLER

Bostan Çelebi (Mustafa b. Mehmed Ali), *Süleymannâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitaplığı, No. 3317.

Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. Vladimir Mirmiroğlu, İstanbul 1956.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu*, Haz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, C. III, İstanbul 1999.

-----, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu*, Haz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman-İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, C. V, İstanbul 2001.

- Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeatü's- Selâtin*, C. II, İstanbul 1265.
- Inghirami, Francesco, *Storia della Toscana compilata ed in sette epoche distribuita*, Vol. I/X, Poligrafia Fiesolana 1841-1843.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke-i Katib Çelebi*, C. I, İstanbul 1286.
- , *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr (Deniz Seferleri Hakkında Büyüklere Armağan)*, Haz. İdris Bostan, Ankara 2008.
- Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni (İstanbul'un Fethi)*, Çev. Karolidi, Haz. Muzaffer Gökman, İstanbul 1967.
- Mariti, Giovanni, *Istoria di Faccardino Grand-Emir dei Drusi*, Livorno 1787.
- Mustafa Sâfi, *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârih'i*, Haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, C. II, Ankara 2003.
- Mustafa Selânikî, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, C. I, Haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1999.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi (Sahaif-ül Ahbar fî Vekayi-ül-a'sâr)*, Çev. İsmail Erünsal, C. II, [t.y.].
- Nâimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulasâti Ahbâri'l-Hâfikayn)*, Haz. Mehmet İpşirli, C. I-II, Ankara 2007.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, Haz. B. Sıtkı Baykal, C. I-II, Ankara 1999.
- Pignotti, Lorenzo, *Storia della Toscana sino al principato con diversi saggi sulle Scienze, Lettere e Arti*, Tomo Quarto, Firenze 1821.
- Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Ertuğrul Zekâi Ökte, trans. Vahit Çabuk, Tülây Duran, Robert Bragner, C. III-IV, İstanbul 1998.
- Sassetti, Filippo, "Sul commercio tra la Toscana e le nazioni Levantine: ragionamento di Filippo Sassetti (1577)", *Archivio Storico Italiano*, Appendice 9, No.28 (1853), s. 167-184.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, *Solak-zâde Tarihi*, Haz. Vahid Çabuk, C. II, Ankara 1989.
- Tahâzade Ömer Faruk bin Mehmed Murad, *Tarih-i Ebu'l- Faruk*, C. III/IV, Dersaadet 1328.
- Vâkiât-ı Sultan Cem*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, TOEM İlavesi, İstanbul 1330.
- Woodhead, Christine, *Ta'likî-zâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-94*, Berlin 1983.
- Zekeriyazade, *Ferah: Cerbe Savaşı*, Haz. O. Şaik Gökyay, İstanbul 1980.
- Tokluca, Ahmet, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannâmesi (Beşinci bölüm/Arkeoloji Müzeleri Ktp. Nt. 379, vr. 96a-185b/Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, M. Ü. Türkiyat Araş. Ens. Yayınlanmamış Y.L. Tezi, İstanbul 2010.

Tournefort, Joseph de, *Seyahatname*, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ali Berkday-Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005.

IV- ARAŞTIRMA-İNCELEMELER

Abu-Husayn, Abdul-Rahim, *The View From İstanbul: Ottoman Lebanon and the Druze Emirate*, Oxford 2004.

Abulafia, David, “The Levant Trade of the Minor Cities in the Thirteenth and Fourteenth Centuries: Strengths and Weaknesses”, *Commerce and Conquest in the Mediterranean, 1100-1500*, Variorum, Ashgate Publishing 1993, s. 187-198.

-----, “The Impact of Italian banking in the late Middle Ages and the Renaissance, 1300-1500”, *Mediterranean Encounters, Economic, Religious, Political, 1100-1500*, Ashgate Variorum Collected Studies 2000, s. 17-34.

Acıpinar, Mikail, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Toskana Grandukalığında Türk Esirler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXV/1 (Temmuz 2010), s. 15-38.

Adamaz, Kadir, *Fetihnâme-i Cezîre-i Sakız (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, Ege üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.

Adamović, Milan, *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çev. Aziz Merhan, Ankara 2009; Luciano Rocchi, *Ricerche sulla lingua Osmanlı del XVI secolo: Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2007.

Afyoncu, Erhan, *Fatih Sultan Mehmed ve İstanbul'un Fethi'nin Bilinmeyen Yönleri: Truva'nın İntikamı*, İstanbul 2009.

Aglietti, Marcella, “La partecipazione delle galere Toscane alla battaglia di Lepanto (1571)”, *Toscana e Spagna nell'età moderna e contemporanea*, Pisa 1998, s. 55-145.

Akgündüz, Ahmed, *I. Kitap: Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtiḥ Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 1990.

-----, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri, III. Kitap Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri*, İstanbul 1991.

-----, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri: V. Kitap Kanunî Devri Kanunnâmeleri/II. Kısım Eyâlet Kanunnâmeleri (I)*, İstanbul 1992.

Albèri, Eugenio, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, Serie II, Vol. I, Firenze 1839.

-----, *Documenti di storia Ottomana del secolo XVI*, Volume Unico, Firenze 1842.

-----, *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, Serie III, Vol. III, Firenze 1844.

-----, *Le relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato*, Serie III, Vol. II, Firenze 1844.

- Alberti, Maria, “Un emiro alla corte dei Granduchi: Feste e spettacoli a Firenze in onore di Faccardino, Gran Signore de’ Drusi (1613-1615)”, *Medioevo e Rinascimento*, XI/n.s. VIII (1997), s. 281-300.
- Alkan, Nilüfer, *Bursa’da İpek Üretim ve Ticaretinin Doğu Ülkeleri ile Olan İlişkisi (15-16. Yy.lar)*, Uludağ Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2005.
- Altınay, Ahmet Refik, *Onikinci Asr-ı Hicrî’de İstanbul Hayatı*, İstanbul 1988.
- , *Fatih ve Bellini*, Haz. Önder Kaya, İstanbul 2006.
- , *Sultan Cem*, Haz. İbrahim Delioğlu, İstanbul 2009.
- Altundağ, Şinasi, “Selim I”, *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 425-30.
- Ammannati, Francesco, “Florentine Woolen Manufacture in the Sixteenth Century: Crisis and New Entrepreneurial Strategies”, *Business and Economic History*, Vol. 7 (2009), s. 1-9.
- And, Metin, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982.
- , *XVI. Yüzyılda İstanbul: Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993.
- Angiolini, Franco, *I Cavalieri e Il Principe L’Ordine di Santo Stefano e La Società Toscana in Età Moderna*, EDIFIR, Firenze 1996.
- , “L’arsenale di Pisa fra politica ed economia: continuità e mutamenti (secoli XV-XVI)”, *Arsenali e città nell’Occidente europeo*, a cura di Ennio Concina, Roma 1987, s. 69-82.
- , “Slaves and Slavery in Early Modern Tuscany (1500-1700)”, *Italian History and Culture*, Vol. III, Cadmo 1997, s. 67-86.
- , “Il Granducato di Toscana e il Mediterraneo dopo Lepanto”, *Sardegna, Spagna e stati italiani nell’età di Filippo II (5-7 Novembre 1998)*, a cura di B. Anatra-F. Manconi, AMed 1999, s. 189-223.
- , “Il Granducato di Toscana, l’Ordine di Santo Stefano e il Mediterraneo (secc. XVI-XVIII)”, *Ordens Militares: guerra, religião, poder e cultura—Actas do III Encontro sobre Ordens Militares*, Volume I, Lisboa, Edições Colibri/Câmara Municipal de Pamela 1999, s. 39-61.
- , “Toscana, Spagna e Portogallo nel cinquecento”, *Sardegna, Spagna e Mediterraneo Dai Re Cattolici al Secolo d’Oro*, a cura di Bruno Anatra-Giovanni Murgia, Roma 2004, s. 175-190.
- , “Arsenali e costruzioni navali nella Toscana dei Medici”, *Rotte e Porti del Mediterraneo dopo la Caduta dell’Impero Romano d’Occidente continuità e innovazioni tecnologiche e funzionali*, (Genova, 18-19 Giugno 2004), a cura di Lorenza de Maria-Rita Turchetti, Rubettino 2004, s. 363-78.

- , "Spagna, Toscana e Politica Navale", *Istituzioni, potere e società: Le relazioni tra Spagna e Toscana per una storia mediterranea dell'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano (Pisa, 18 Maggio 2007)*, a cura di Marcella Aglietti, Pisa 2007, s. 41-66.
- Anonim, *Biblioteca dei Fanciulli: storia Toscana per servire di seguito alla biblioteca*, Tomo XVI, Firenze 1821.
- Arbel, Benjamin, "Introduction", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 1-12.
- , "Venice and the Jewish Merchants of İstanbul in the Sixteenth Century", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 13-28.
- , "The Jews in Venice and the Ottoman Menace, 1566-1571", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 55-63.
- , "Medicine, Diplomacy and Trade: Solomon Ashkenazi and Venetian-Ottoman Relations (1564-1573)", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 77-86.
- , "The Eastern Trade, Solomon Ashkenazi and the Readmission of the Jews to Venice in 1573", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 87-94.
- , "The Pandora Box of Hayyim Saruq's Bankruptcy", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 95-144.
- , "Trade, Espionage and Inquisition: Hayyim Saruq's Resurgence", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York 1995, s. 145-168.
- , "Jewish Shipowners in the Early Modern Eastern Mediterranean", *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 169-184.
- Argenti, Philip P., *Chius Vincta or The occupation of Chios by the Turks (1566): Their Administration of the Island, 1566-1912*, Cambridge 1941.
- Arı, Bülent, "İlk Osmanlı-Hollanda Münasebetleri", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, C. I, Ankara 1999, s. 493-501.
- , "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoca Period", *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, ed. A. Nuri Yurdusev, Basingstoke: Palgrave Macmillan's Global Academic Publishing 2004, s. 36-65.

- , “Akdeniz’de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku”, *Türkler ve Deniz*, ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 265-318.
- Arıkan, Muzaffer, “XIV-XVI. Asırlarda Türk-İspanyol Münasebetlerine Toplu Bir Bakış”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIII, S. 3-4, Ankara 1968, s. 239-256.
- , “Osmanlı Devletinin Akdeniz Siyaseti”, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimize İlgili İspanyol Belgeleri*, Ankara 1995, s. 14-22.
- Ashtor, Eliyahu, “Il commercio levantino di Ancona nel basso medioevo”, *Studies on the Levantine Trade in the Middle Ages*, London 1978, s. 213-254.
- , “Il commercio italiano col Levante e il suo impatto sull’economia tardomedievale”, *Aspetti Della Vita Economica Medievale, Atti del Convegno di Studi nel X Anniversario della morte di Frederigo Melis, Firenze-Pisa-Prato, 10-14 Marzo 1984*, Firenze 1985, s. 15-63.
- Aslanapa, Oktay, “Ek: Fatih Devrinde Resim ve Minyatür”, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 151-52.
- Atasoy, Nurhan- Denny, Walter- Tezcan, Hülya, “Tarihi ve Kültürel Ortam: Osmanlı Saray Yaşamında Törenler ve Kumaşlar”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 21-35.
- , “Osmanlı İpekçiliği”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 155-175.
- , “Ticaret: Osmanlı Pazarı İçin Üretilen İtalyan İpekleri”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 182-90.
- Ayduz, Salim, “Artillery Trade of the Ottoman Empire”, *Foundation for Science Technology and Civilisation*, July 2006, s. 2-17.
- Aysan, Emin, *Kıbrıs Seferi (1570-1571): Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi IIIncü Cilt, 3ncü Kısım Eki*, Ankara 1971.
- Babinger, Franz, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Stambul*, München 1963.
- , *Fatih Sultan Mehmed ve Zamani*, Çev. Dost Körpe, İstanbul 2003.
- , “Fatih Sultan Mehmet ve İtalya”, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, *Belleten*, C. XVII/ 65 (1953), s. 41-82.
- , “Lorenzo de’ Medici e la Corte ottomana”, *Archivio Storico Italiano*, CXXI, Dispensa III/1963, Firenze 1963, s. 305-361.
- , “XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Duka’lığı İlişkileri”, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Belleten*, C. XLIX/194 (Ağustos 1985), 373-390.

- Barkan, Ömer L., "The Price Revolution of the Sixteenth Century: A Turning Point in the Economic History of the Near East", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 6, No. 1 (Jan. 1975), s. 3-28.
- , "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. III/5-6 (1966), 1-479.
- Bartl, Peter, *Der Westbalkan Zwischen Spanischer Monarchie und Osmanischem Reich: Zur Türkenkriegsproblematik an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1974.
- Basso, Enrico, "İstanbul'un Fethini Müteakip İstanbul'daki Hıristiyan Casusların Raporları", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, C. I, Ankara 1999, s. 247-252.
- Bausani, Alessandro, "Le coste toscane nel Kitab-i Bahriyye di Piri Reis", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombacı Dicata*, Napoli 1982, s. 29-40.
- Baykal, Bekir Sıtkı, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi: C. II, 1. Kitap, Otuz Yıl Savaşı Devri*, Ankara 1988.
- Baysun, M. Cavid, "Lepanto", *MEBİA.*, C. VII, s. 39-45.
- , "M'an", *MEBİA.*, C. VII, s. 268-272.
- , "Balyos", *MEBİA.*, C. II, İstanbul 1979, s. 291-295.
- Beldiceanu, Nicoara, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Örgütü (XIV-XV. Yüzyıllar)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 145-170.
- Berza, M., "La colonia fiorentina di Costantinopoli nei secoli XV-XVI e suo ordinamento secondo gli statuti", *Revue Historique du Sud-Est Européen*, Vol. XXI (1944), s. 137-154.
- Bianchi, Jacopino de', *Cronaca Modenese di Jacopino de' Bianchi detto de' Lancellotti*, Storia Patria delle provincie Modenesi, Vol. I, Parma 1861.
- Biegman, Nicolaas H., *The Turco-Ragusan Relationship According to the Firmâns of Murâd III (1575-1595) Extant in the State Archives of Dubrovnik*, Mouton 1967.
- Bilgili, Ali Sinan, "Osmanlı Tarih Yazarlarına Göre Sultan I. Ahmed Devri Deniz Muharebeleri (1603-1617)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 26, Erzurum 2004, s. 235-246.
- Birnbaum, Marianna D., *Gracia Mendes: Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, Çev. Mercan Uluengin, İstanbul 2007.
- Bisharat, Leila T., "İpek ve Şehir: Bir Kez Daha Bursa Dersleri", *Suraiya Faroqhi'ye Armağan, Osmanlı'nın Peşinde Bir Yaşam*, Der. Onur Yıldırım, Ankara 2008, s. 167-198.

- Black, Robert, *Benedetto Accolti and the Florentine Renaissance*, Cambridge 1985.
- Bombaci, Alessio, “Diplomi Turchi del R. Archivio di Stato di Firenze, I. Lettere da Tunisi ai Granduchi di Toscana (1626-1703)”, *Rivista degli Studi Orientali*, Vol. XVIII (1939), s. 199-217.
- Bono, Salvatore, *Corsari nel Mediterraneo: Cristiani e musulmani fra guerra, schiavitù e commercio*, Milano 1993.
- , *Il Mediterraneo da Lepanto a Barcellona*, Perugia 1999.
- , *Yeniçağ İtalya’sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul 2003.
- , “Yeniçağ’da İtalya’da Türk-Müslüman Tutsaklar”, Çev. Mahmut Şakiroğlu, *Erdem*, C. 3/9 (Eylül 1987), s. 839-848.
- Borsook, Eve, “The Travels of Bernardo Michelozzi and Bonsignore Bonsignori in the Levant (1497-98)”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 36 (1973), s. 145-197.
- Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992
- , *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, s. İstanbul 2005.
- , *Adriyatik’te Korsanlık Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul 2009.
- , “Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)”, *TED*, S. XIV (1988-1994), s. 59-86.
- , “İnebahtı Deniz Savaşı”, *TDVİA.*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 287-289.
- , “Malta”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 539-542.
- , “Akdeniz’in Zorlu Korsanları Uskoklar Adriyatik’te Korsanlar ve Deniz Gazileri”, *Toplumsal Tarih*, 127 (Temmuz 2004), s. 64-70.
- , “Ahidnâmelere ve Uygulamalara Göre Osmanlı-Dubrovnik Ticarî Münasebetleri (XV-XVI. Yüzyıllar)”, *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan*, Ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul 2006, s. 79-87.
- , “Kanuni ve Osmanlıların Akdeniz Siyaseti”, *Türkler ve Deniz*, Ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 13-17.
- , “Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi”, *Türkler ve Deniz*, Ed. Özlem Kumrular, İstanbul 2007, s. 29-46.
- , “Muhteşem Donanma Muhteşem Korsanlar, Osmanlı Deniz Akıncıları”, *NTV Tarih*, S. 27 (Nisan 2011), s. 34-43.
- Bouazi, Brahim, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ticari İlişkileri*, Dan. İdris Bostan, İstanbul Üni. SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

- Boucheron, Patrick, "Benzersiz Bir Ailenin Engellenemez Yükselişi: Medici Ailesinin Dramatik Serüveni", Çev. Deniz Öztürk, *Toplumsal Tarih*, S. 122 (Şubat 2004), s. 32-39.
- Bozkurt, Nebi, "Korsan", *TDVİA.*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 210-212.
- Bracewell, Catherine Wendy, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık: Senjli Uskoklar*, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul 2009.
- Braudel, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. M. Ali Kılıçbay, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 1989.
- Broquière, Bertrandon de la, *Bertrandon de la Broquière'in Denizaşırı Seyahati*, Ed. Ch. Schefer, Çev. İlhan Arda, İstanbul 2000.
- Brotton, Jerry, "Printing the World", *Books and the Sciences in History*, Ed. Marina Frasca-Spada ve Nick Jardine, Cambridge 2000, s. 35-48.
- Brotton, Jerry, *Trading Territories: Mapping the early modern world*, London 1997.
- Brown, Alison M., "The Humanist Portrait of Cosimo de' Medici, Pater Patriae", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 24, No. 3/4 (Jul-Dec. 1961), s. 186-221.
- Brown, Peter M., "Lionardo Salviati and the Ordine di Santo Stefano", *Italica*, Vol. 34, No. 2 (Jun 1957), s. 69-74.
- Brummett, Palmira, *Osmanlı Denizgücü: Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, Çev. H. Nazlı Pişkin, İstanbul 2009.
- Burckhardt, Jacob, *İtalya'da Rönesans Kültürü I*, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1975.
- Büyüktuğrul, Afif, "Preveze Deniz Muharebesine İlişkin Gerçekler", *Belleten*, C. XXXVII/145 (1973), s. 51-85.
- Camerani, Sergio, "Contributo alla Storia dei Trattati Commerciali fra la Toscana e i Turchi", *Archivio Storico Italiano*, Anno XCVII, n. 371/III (1939), s. 83-101.
- Cancila, Rosella, "Introduzione: Il Mediterraneo Assediato", *Mediterraneo in Armi (Secc. XV-XVIII), a cura di R. Cancila (Mediterranea Ricerche Storiche, Quaderni 4)*, Palermo 2007, Vol. I, s. 7-66.
- Cappelli, Antoni, *Lettere di Lorenzo de' Medici detto il Magnifico conservate nell'Archivio Palatino di Modena*, Modena 1863.
- Capponi, Niccolo, *The Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto*, Cambridge 2007.
- Cardini, Franco, *Europe and Islam*, Blackwell Publishing 2001.
- , "Firenze e gli Ottomani tra XIV e XVI secolo", *Relazioni Turco-Italiane attraverso la storia*, Ankara, 23-25 Settembre 1993, Ankara 1994, s. 35-39.

- Carretto, Giacomo E., “Cem Sultan’ın Roma Şehrindeki Günleri”, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. 12/35, (Mayıs 2000), s. 451-482.
- Cassar, P., “1565 Malta Kuşatmasının Psikolojik ve Tıbbi Yönleri-I-II”, Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray’a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 116-156.
- Cassola, Arnold-Bostan, İdris, *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register*, Malta 1998.
- Catena, Giovanni Battista, *Lettere del cardinale Giovanni de’ Medici figlio di Cosimo I Gran Duca di Toscana*, Roma 1752.
- Catena, Girolamo, *Vita del gloriosissimo papa Pio V*, Roma 1587.
- Cenkmen, Emin, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, İstanbul 1948.
- Cicciaporci, Luc’Antonio, *Compendio della Stroia Fiorentina diviso in tre libri*, Ediziona Sseconda, Firenze 1826.
- Cipolla, Carlo M., *Money in the Sixteenth-Century Florence*, London 1989.
- Clavijo, Ruy Gonzales de, *Anadolu Orta Asya ve Timur: Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo’nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri*, Çev. ömer Rıza Doğrul, Sadeleştiren. Kâmil Doruk, İstanbul 1993.
- Coco, Carla, “İstanbul’daki Venedik Topluluğu”, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. 7/20 (Ocak 1991), s. 667-687.
- Colish, Marcia L., “Republicanism, Religion and Machiavelli’s Savonarolan Moment”, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 60, No. 4 (Oct. 1999), s. 597-616.
- Concina, Ennio, *Il Doge e il Sultano; Mercatura, arte e relezioni nel primo ’500 (Doç ve Sultan: 16. Yüzyıl Başlarında Ticaret, Sanat ve İlişkiler)*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Roma (t.y.).
- Contini, Alessandra-Volpini, Paola, *Istruzioni agli ambasciatori e inviati medicei in Spagna e nell’ “Italia spagnola” (1536-1648)*, I-1536-1586, Firenze 2007.
- Çiçek, Kemal, “Kıbrıs”, *TDVİA.*, C. XXV, Ankara 2002, s. 374-380.
- Çizakça, Murat, *İslam Dünyasında ve Batı’da İş Ortaklıkları Tarihi*, İstanbul 1999.
- , “A Short History of the Bursa Silk Industry (1500-1900)”, *Journal of Economic and Social History of the Orient*, Vol. XXIII (1980), s. 142-152.
- , “Price History and the Bursa Silk Industry: A Study in Ottoman Industrial Decline, 1550-1650”, *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No. 3 (Sep. 1980), s. 533-550.
- , “XIV-XIX. Yüzyıllar Arasında Bursa İpekçiliği”, *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 69-81.
- Dalsar, Fahri, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa’da İpekçilik*, İstanbul 1960.

- , “Bursa Şer’i Mahkeme Sicillerine Göre Selim I.’in Dubrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muahede”, *Tarih Vesikaları*, II/12, İstanbul 1943, s. 410-414.
- Danişman, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. V, İstanbul 1965.
- Dávid, Géza, “Eğri”, *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 489-491.
- D’Angelo, Michela, “The Scale or Magazine of an Universall English Trade. Gli inglesi e Livorno in età moderna”, *Rapporti diplomatici e scambi commerciali nel Mediterraneo moderno*, a cura di Mirella Mafri, Rubbettino, Soveria Mannelli 2004, pp. 327-349.
- De Groot, A. H., *The Ottoman Empire and The Dutch Republic: A History of the Earliest Diplomatic Relations, 1610-1630*, Leiden/İstanbul 1978.
- , “Kıbrıs”, Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray’a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 282-311.
- Diaz, Furio, *Il Granducato di Toscana-I Medici*, Torino 1987.
- Dini, Bruno, “Aspetti del commercio di esportazione dei panni di lana e dei drappi di seta fiorentini in Costantinopoli, negli anni 1522-1531”, *Studi in memoria di Federigo Melis*, Vol. IV, Napoli 1978, s. 1-54.
- , “L’Economia Fiorentina dal 1450 al 1538”, *La Toscana al tempo di Lorenzo il Magnifico: Politica, Economica, Cultura, Arte (Convegno di Studi promosso dalle Università di Firenze, Pisa e Siena 5-8 novembre 1992)*, C. III, Pisa 1996, s. 799-823.
- Dirimtekin, Feridun, *İstanbul’un Fethi*, İstanbul 1976.
- Divitiis, Gigliola Pagano de, *English Merchants in Seventeenth-Century Italy*, New York: Cambridge University Press 1997.
- Dursteler, Eric R., *Venetians in Constantinople: Nation, Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006.
- , “The Bailo in Constantinople: Crisis and Career in Venice’s Early Modern Diplomatic Corps”, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 16, No. 2 (December 2001), s. 1-30.
- Düzbakar, Ömer, “XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İşlerinin Karşılmasında Bursa’nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. I/6 (Kış 2009), s. 182-194.
- Earle, Peter, “The Commercial Development of Ancona, 1479-1551”, *The Economic History Review*, New Series, Vol. 22, No. 1 (Apr. 1969), s. 28-44.
- Ekinci, Ekrem Buğra, “Machiavelli ve Hukuk Tarihindeki Yeri”, *M. Ü. Hukuk Fak. Araştırmaları Dergisi*, C. X/1-3 (1996), s. 213-252.

- Eldem, Edhem, "Capitulations and Western Trade", Ed. Suraiya N. Faroqhi, *The Cambridge History of Turkey*, Vol. 3, *The Later Ottoman Empire, 1603-1839*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 283-335.
- Elliot, John, "Ottoman-Habsburg Rivalry: The European Perspective", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 153-162.
- Emecen, Feridun, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010.
- , "XVI. Asrın İkinci Yarısında İstanbul ve Sarayın İâşesi için Batı Anadolu'dan Yapılan Sevkıyât", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri (29 Mayıs-1 Haziran 1988)-Bildiriler*, İstanbul 1989, s. 197-230.
- , "XV-XIX. Yüzyıllarda Ege Adaları'nda Osmanlı İdarî Teşkilâtı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Ankara 2003, s. 7-31.
- , "Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adaları'nın Malî Yapısı ve Vergi Sistemi", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Ankara 2003, s. 57-90.
- , "Fahredden, Ma'noğlu", *TDVİA.*, C. XII, İstanbul 1995, s. 80-82.
- , "Mehmed III", *TDVİA.*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 407-413.
- , "Selim II", *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 414-418.
- Engels, Marie-Christine, *Merchants, Interlopers, Seamen and Corasirs: The "Flemish" Community in Livorno and Genoa (1615-1635)*, Hilversum 1997.
- Erdem, Hakan, "Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmaj(lar)ı", *Dünyada Türk İmgesi*, Haz. Özlem Kumrular, İstanbul 2005, s. 13-26.
- Erdoğan, M. Akif, *Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Hafta Pazarları ve Panayırlar*, İzmir 1999.
- , *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşa 2008.
- , "The Island of Rhodes Under Ottoman Rule: Military Situation, Population, Trade and Taxation", *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, No. 13-14 (October 1996), s. 29-41.
- , "The Servants and Venetian Interest in Ottoman Cyprus in the Late Sixteenth and the Early Seventeenth Centuries", *Quaderni di Studi Arabi, Veneziani in Levante Musulmani a Venezia*, Supplemento al n. 15 (1997), s. 97-120.
- , "Chattel Slavery in Ottoman Cyprus (1580-1680)", *Archiv Orientalni, Supplementa VIII. (1998)*, Academy of Sciences of The Czech Republic Oriental Institute, Praha 1998, s. 121-128.

- , “Kıbrıs’ın Fethi Öncesinde ve Sonrasında Ada Etrafındaki Korsanlık Faaliyetleri”, *Kubrus: Doğu Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, Derleme ve Çeviri: M. Akif Erdoğan, Lefkoşa 2010, s. 121-131.
- Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa: Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*, Ankara 2006.
- Ersoy, Bozkurt, “Osmanlı Şehir İçi Hanlarının İşlevleri”, *EJOS*, IV (2001), Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht-Netherlands, (August 23-28, 1999), No. 16, s. 1-3.
- Ertaylan, İ. Hikmet, *Sultan Cem*, İstanbul 1951.
- Eyice, Semavi, “Costanzo da Ferrara”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara 1963, s. 187-88.
- , “II. Beyazıd Devrinde Davet Edilen Batılılar”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 19 (İstanbul 1969), s. 23-30.
- , “İlk Kuruluştan Türk Devrinin Başlarına İstanbul”, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 11-35.
- Faroqhi, Suraiya, “Anayol Kavşağında Bursa: İran İpeği, Avrupa Rekabeti ve Yerel Ekonomi (1470-1700)”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven-Özgür TÜresay, İstanbul 2004, s. 97-132.
- , “Before 1600: Ottoman Attitudes Towards Merchants from Latin Christendom”, *Turcica*, 34 (2002), s. 69-104.
- , *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1995.
- , “Osmanlı İmparatorluğu’nda Venedikliler (1600-1630)”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven-Özgür TÜresay, İstanbul 2004, s. 35-76.
- , “Female Costumes in the Late Fifteenth-Century Bursa”, *Ottoman Costumes: From Textile to Identity*, Ed. Suraiya Faroqhi-C. K. Neumann, İstanbul 2004, s. 81-92.
- Fayda, Mustafa, “Ahidnâme”, *TDVİA.*, C. I, İstanbul 1988, s. 535-536.
- Fleet, Kate, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State, The Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge 1999.
- Fisher, Sydney Nettleton, *The Foreign Relations of Turkey 1481-1512*, University of Illinois Press, Urbana 1948.
- Fodor, Pál, “Maltese Pirates, Ottoman Captives and French Traders in the Early Seventeenth-Century Mediterranean”, *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth-Early Eighteenth Centuries)*, Ed. Gézá Dávid and Pál Fodor, Leiden 2007, s. 221-38.

- Fontana, Fulvio, *I pregi della Toscana nell'imprese più segnalate de' cavalieri di Santo Stefano*, Pier Mattia Miccioni e Michele Nesteno, Firenze 1701.
- Frazer, Charles A., *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge University Press 1983.
- Freely, John, *Büyük Türk İki Denizin Hâkimi Fatih Sultan Mehmed*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 2011.
- Fresne-Canaye, Philippe du, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009.
- Heers, Jacques, *I Barbareschi: Corsari del Mediterraneo*, Roma 2003.
- Hill, George F., *A History of Cyprus*, C. IV, New York 2010.
- Horii, Yutaka, "Capitulations and Negotiations: The Role of the Venetian Consul in Early Ottoman Egypt", *Mediterranean World*, Vol. XIX (2008), s. 207-216.
- Horniker, Arthur Leon, "Anglo-French Rivalry in the Levant from 1583 to 1612", *The Journal of Modern History*, Vol. 18, No. 4 (Dec. 1946), s. 289-305.
- Galasso, Cristina, *Alle origini di una comunità: Ebrei ed ebrei a Livorno nel seicento*, Firenze 2002.
- Galea, J., "Türk Bakış Açısıyla Malta Kuşatması", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları*, Ed. M. Akif Erdoğan, İstanbul 2006, s. 228-236.
- Gallotta, Aldo, "Diplomi Turchi dell'Archivio di Stato di Firenze, Lettere da Algeri ai Granduchi di Toscana (XVII secolo)", *Studi Magrebini*, XI/1979, s. 167-205.
- , "Il trattato turco-veneto del 12 Gennaio 1482", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Napoli 1982, s. 219-235.
- , "Ceneviz", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 363-365.
- Galluzzi, Riguccio, *Istoria del granducato di Toscana sotto il governo di casa Medici*, Vol. I-II-III, Nuova Edizione, Firenze 1822.
- Gargioli, Girolamo, *L'Arte della seta in Firenze: Trattato del secolo XV*, Firenze 1868.
- Gedikli, Fethi, *Osmanlı Şirket Kültürü: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması*, İstanbul 1998.
- Gemignani, Marco, "Diplomazia e Marina Stefanina nell'epoca di Francesco I de' Medici", *Atti del Convegno L'Ordine di Santo Stefano e il Mare (Pisa, 11-12 Maggio 2001)*, Pisa 2001, s. 85-110.
- , "The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648", *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, Ed. John B. Hattendorf and R. W. Unger, Woodbridge 2003, s. 169-186.

- Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, Çev. Türkis Noyan, Ed. Kemal Beydilli, C. II, İstanbul 2007.
- Giakoumis, Konstantinos, “Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)”, *Türkler*, C. 9, Ed. H. Celal Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 373-382.
- Glavina, Mladen, *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*, Hacettepe Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- Glete, Jan, *Warfare at Sea, 1500-1600: Maritime Conflicts and the Transformation of Europe (Warfare and History)*, London, Routledge 2000.
- Goffman, Daniel, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, Çev. Ayşen Anadol-Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1995.
- , *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700*, Çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2004.
- Goldthwaite, Richard A., *The Building of Renaissance Florence: An Economic and Social History*, Baltimore-London 1982.
- , *The Economy of Renaissance Florence*, Baltimore 2009.
- , “The Economy of Renaissance Italy: The Preconditions for Luxury Consumption”, *I Tatti Studies: Essays in the Renaissance*, Vol. 2 (1987), s. 15-39.
- Greene, Molly, *Catholic Pirates and Greek Merchants: A Maritime History of the Mediterranean*, Princeton 2010.
- Grignaschi, Mario, “Una raccolta inedita di “Münşeât”: il Ms. Veliyyüddin Ef. 1970 della Biblioteca Beyazit Umumi di İstanbul e gli “Ahdnâme” concessi dalla Sublime Porta a Chio (muharrem 927 h), a Firenze (muharrem 934) e ad Antivari (ramadan 983)”, *Studi Preottomani e Ottomani, Atti del Convegno di Napoli (24-26 Settembre 1974)*, a cura di Aldo Gallotta, Napoli 1976, s. 105-127.
- Griswold, William J., *Anadolu’da Büyük İsyan 1591-1611*, Çev. Ülkü Tansel, İstanbul 2000.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *Kanuni Sultan Süleyman*, İstanbul 1992.
- , “Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri”, *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. I/2 (Temmuz 1964), s. 119-220.
- , “Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler”, *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12 (1968-1971), s. 1-151.

- , “Venedik Doju ve Leh Kralına Verilen Bir Kısım Ahitnamelerin Şekil ve Muhteva Bakımından Taşıdıkları Önem ve Tarihî Gerçekler”, *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara 1973, s. 473-483.
- , “Yeni Belgelerin Işığı Altında Kanunî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı-Venedik Münasebetleri”, *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 171-186.
- , “Kanunî Sultan Süleyman’ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar”, *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s. 5-39.
- , “Mehmed III”, *MEBİA.*, C. VII, s. 535-547.
- Grammont, Jean-Louis Bacque, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Doruğu: Olaylar (1512-1606)”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 171-194.
- Gray, Basil, “Two Portraits of Mehmet II”, *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 61, No. 352 (Jul. 1932), s. 4-6.
- Griswold, William J., *Anadolu’da Büyük İsyân 1591-1611*, Çev. Ülkü Tansel, İstanbul 2000.
- Guazzo, Marco, *Historie di tutti i fatti degni di memoria nel mondo successi dal MDXXIII sino al’anno MDXLIX*, Venezia 1549.
- Guglielmotti, P. Alberto, *Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto*, Firenze 1862.
- Guicciardini, Francesco, *History of Italy and History of Florence*, New York 1964.
- Güçer, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964.
- , “İstanbul Fethinin İktisadi ve Siyasî Tesirleri”, *Fethin 511inci Yıldönümü Konferansları*, İstanbul 1964, s. 66-77.
- , “XVI-XVIII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nun Ticaret Politikası”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı I*, S. 1/1987, İstanbul 1988, s. 1-128.
- Günay, Umay, “Türk Halk Hikâyelerindeki Örnek İnsan Tiplerinden, Meddah Hikâyelerindeki Kusurlu İnsan Tiplerine Geçiş”, *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempzyum Bildirileri (25-27 Kasım 2004)*, Ankara 2006, s. 29-35.
- Gürkan, Emrah Safa, *Ottoman Corsairs in the Western Mediterranean and Their Place in the Ottoman-Habsburg Rivalry (1505-1535)*, Bilkent Üni. Ekonomik ve Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Hankins, James, “Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 49, *Symposium on Byzantium and the Italians, 13th-15th Centuries (1995)*, s. 111-207.

- Heyd, Wilhelm, *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*, C. II, Stuttgart 1879.
- , *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. E. Ziya Karal, Ankara 1975.
- Heyet, *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II-III, İstanbul 1958-1959.
- Hoshino, Hidetoshi, *L'Arte della Lana in Firenze nel Basso Medioevo, il Commercio della Lana e il mercato dei Panni Fiorentini nei secoli XIII-XV*, Firenze 1980.
- , "Il commercio fiorentino nell'Impero Ottomano: costi e profitti negli anni 1484-1488", *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s. 113-123.
- , "Alcuni aspetti del commercio dei panni fiorentini nell'Impero Ottomano ai primi del '500", *Industria tessile e commercio internazionale nella Firenze del tardo Medioevo*, a cura di Franco Franceschi e Sergio Tognetti, Firenze 2001, s.125-135.
- Hoshino, Hidetoshi- Mazzaoui, Maureen Fennell, "Ottoman Markets for Florentine Woolen Cloth in the Late Fifteenth Century", *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 3/2 (Winter, 1985-86), s. 17-31.
- Hunger, Herbert, "Ein griechischer Brief Sultan Bajezids II. an Lorenzo de' Medici", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft*, Bd. XI/XII (1962/63), s. 115-120.
- Hyett, Francis A., *Florence, Her History and Art to the fall of the Republic*, London 1903.
- Ibarra, Miguel Angel de Bunes, "Barbaros Hayreddin Paşa ve Mağrib'in Osmanlılaşması", Çev. M. Necati Kutlu, *OTAM*, S. 12 (Ankara 2001), s. 261-279.
- Ilardi, Vincent, *Renaissance Vision from Spectacles to Telescopes*, Philadelphia 2007.
- Imber, Colin, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650: İktidarın Yapısı*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul 2006.
- Issawi, Charles, "The Ottoman-Habsburg Balance of Forces", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İncalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 145-151.
- İlgürel, Mücetba, "Canbolatoğulları", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 144-145.
- İncalcık, Halil, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1987.
- , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Çev. Halil Berktaş, C. I, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2004.
- , *Turkey and Europe in History*, İstanbul 2006.

- , *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul 2009.
- , "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 145-149.
- , "Capital Formation in the Ottoman Empire", *The Journal of Economic History*, Vol. 29, No. 1 (Mar. 1969), s. 97-140.
- , "The Ottoman Economic Mind and Aspects of Ottoman Economy", *Studies in the Economic History of the Middle East: from the rise of Islam to the present day*, Ed. M. A. Cook, London 1970, s. 207-218.
- , "The Heyday and Decline of the Ottoman Empire", *Cambridge History of Islam*, Vol. IA, Ed. P. M. Holt, Ann K. S. Lambton, Bernard Lewis, Cambridge 1970, s. 324-353.
- , "İmtiyâzât", *EP*, V. III, London 1971, s. 1178-1189.
- , "Harîr", *EI*, Vol. III, Leiden-London 1971, s. 211-218.
- , "Mehmed II", *MEBİA.*, C. VII, s. 506-535.
- , "An Outline of Ottoman-Venetian Relations", *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente*, Firenze 1977, s. 83-90.
- , "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri*, C. X/14 (1980-1981), s. 1-91.
- , "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler. II. Sicil: I Safar 883-Muharrem 886", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIII/17 (1988), s. 1-41.
- , "State, Sovereignty and Law During the Reign of Süleymân", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İnalçık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 59-92.
- , "A Case Study in Renaissance Diplomacy: The Agreement between Innocent VIII and Bayezid II regarding Djem Sultan", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington 1993, s. 342-368.
- , "Notes on a Study of the Turkish Economy during the Establishment and Rise of the Ottoman Empire", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington-Indiana 1993, s. 205-263.
- , "Sources for Fifteenth-Century Turkish Economic and Social History", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington-Indiana 1993, s. 177-193.

- , "Yük (himl) in the Otoman Silk Trade, Mining and Agriculture", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*, Bloomington, 1993, s. 432-460.
- , "İstanbul'un İncisi: Bedesten", *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994, s. 119-136.
- , "İstanbul: Bir İslâm Şehri", Çev. İbrahim Kalın, *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 71-90.
- , "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 203-258.
- , "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 187-201.
- , "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerine Bir Tetkik Münasebetiyle", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 139-186.
- , "Türkiye'nin Tekstil Tarihçesi Üzerine Notlar", *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 61-67.
- , "Ottoman Galata 1453-1553", *Essays in Ottoman History*, ed. Halil İnalçık, Eren Yayınları, İstanbul 1998, s. 275-376.
- , "İmtiyazat", *TDVİA.*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 245-52.
- , "Haçlılar ve Osmanlılar: Barbaros Hayreddin Paşa Fransa'da", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 127-140.
- , "İnebahtı Sonrası, İspanya ile Barış (1585)", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 151-155.
- , "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ed. Bülent Arı, İstanbul 2002, s. 49-65.
- , "Fâtih ve Ege Denizi", *Türk Denizcilik Tarihi*, ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s. 91-98.
- , "Osmanlı Tarihinde Dönemler: Devlet-Toplum-Ekonomi", *Osmanlı Uygarlığı*, Haz. H. İnalçık-Günsel Renda, İstanbul 2003, s. 31-239.
- , "Mehmed II", *TDVİA.*, C. XXVIII, Ankara 2003, s. 395-407.
- , "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticâret", *Doğu-Batı*, Yıl: 6, S. 24 (Ağustos-Eylül-Ekim 2003), s. 55-81.
- , "Anadolu'daki Denizci Türkmen Beyliklerinin Doğuşu, Bizans ve Haçlılar", Çev. Mikail Acıpınar, *Prof. Dr. Necmi ÜLKER'e Armağan*, Haz. Nilgün N. Kara-Latif Daşdemir-Özer Küpeli, İzmir 2008, s. 61-86.

- , "Fâtih, Boğazların Tahkimi, Karadeniz; Bir Osmanlı Gölü", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C. I, ed. Mustafa Demir, İstanbul 2008, s. 45-52.
- , "The Ottoman Turks and the Crusades, 1451-1522" *A History of the Crusades, The Impact of the Crusades on Europe*, Vol. VI, (General Ed. Kenneth M. Setton), Ed. Harry W. Hazard and Norman P. Zacour, Madison 1989, s. 311-353.
- İslamoğlu, Huri-Keyder, Çağlar, "Agenda for Ottoman History", *The Ottoman Empire and the World-Economy*, Ed. Huri İslamoğlu-İnan, Cambridge 1987, s. 42-62.
- Jardine, Lisa- Brotton, Jerry, *Rönesans Sanatı ve Siyaset*, Çev.Fusun Tayanç-Tunç Tayanç, İstanbul 2006.
- Jennings, Ronald C., *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York 1993.
- , "Mağosa", Çev. M Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan: Tarih Yazıları*, Ed. M. Akif Erdoğan, İstanbul 2006, s. 293-303.
- , "Lefkoşa", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 366-378.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1451-1538)*, Çev. Nilüfer Epçeli, Haz. Erhan Afyoncu, C. II, İstanbul 2005.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. III, İstanbul 2005.
- Kaçan, Meryem, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, M.Ü.S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.
- Kahraman, Kemal, "Cezayir", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 486-489.
- Kiel, Michale, "Eğriboz", *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 491-493.
- Kirk, Thomas A., *Genoa and the Sea: Policy and Power in an Early Modern Maritime Republic 1559-1684*, Baltimore-Maryland 2005.
- , "Le risposte italiane ai cambimenti economici", *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile*, Vol. IV, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 49-69.
- Kissling, H. J., "Sultan Bayezid II ve Françesko II Gonzaga", *Türkiyat Mecmuası*, C. XV/1968, s. 47-73.
- Kohen, Elli, *History of the Turkish Jews and Sephardim: Memories of a Past Golden Age*, Lanham, University Pres of America 2007.

- Kolçak, Özgür, *Osmanlılarda Bir Küçük Sanayi Örneği: Selanik Çuha Dokumacılığı (1500-1650)*, İstanbul Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.
- Konstam, Angus, *Lepanto 1571: The Greatest Naval Battle of the Renaissance*, Osprey-Oxford 2003.
- Korkmaz, Gürhan, *B 18 ve A 152 Numaralı Bursa Mahkeme Sicillerinin Değerlendirilmesi*, Uludağ Üni. SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2002.
- Kortepeter, Max, “The Turkish Question in the era of the Fifth Lateran Council (1512-1517)”, *Essays on Islamic Civilization Presented to Niyazi Berkes*, Ed. Donald P. Little, Leiden 1976, s. 155-178.
- Köse, Metin Ziya, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600, Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009.
- , *1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik, Akdeniz’de Rekabet ve Ticaret*, İstanbul 2010.
- Kunčević, Lovro, “No Harm Hearing it all: Medicean Attitude to the Conspiracy of Marin Držić”, *Dubrovnik Annals*, 12/2008, s. 7-44.
- Kurat, Akdes Nimet, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953.
- Kurt, Yılmaz, “XVI. yüzyılda Bursa’da Sanayi ve Ticaret”, *VIII. Uluslar arası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi*, Ed. Nurcan Abacı, Morrisville 2006, s. 229-240.
- Kuru, Levent, *29 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, Trakya Üni. S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2006.
- Kuşdil, Mustafa, “Belediyecilik Tarihimizin Özgün Bir Belgesi: Kanunnâme-i İhtisab-ı Bursa”, *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 49-59.
- Kütükoğlu, Bekir, “Murad III”, *TDVİA.*, C. XXXI, İstanbul 2006 s. 615-625.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1998.
- , *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983.
- , “Ahidnâme”, *TDVİA.*, C. I, İstanbul 1988, s. 536-540.
- Kyrris, Costas P., “Kıbrıs’ta Osmanlı Dönemi 1570-1878”, *Kubrus: Doğu Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, Derleme ve Çeviri: M. Akif Erdoğan, Lefkoşa 2010, s. 1-45.
- Landi, Aldo, “Prolungamenti del movimento conciliaer e riflessi nella politica di Firenze in età Laurenziana”, *La Toscana al tempo di Lorenzo il Magnifico: Politica, Economica, Cultura, Arte (Convegno di Studi promosso dalle Università di Firenze, Pisa e Siena 5-8 novembre 1992)*, V. III, Pisa 1996, s. 1255-1273.

- Lane, Frederic C., *Venice: A Maritime Republic*, London 1973.
- Lanza, Fernando Fernández, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmaji”, *Dünyada Türk İmgesi*, Haz. Özlem Kumrular, İstanbul 2005, s. 87-107.
- Leveen, Jacob, “An Eye-Witness of the Expedition of the Florentines against Chios in 1599”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 12, No. 3/4*, *Oriental and African Studies Presented to Lionel David Barnett by His Colleagues, Past and Present (1948)*, s. 542-554.
- Lefort, Jacques, *Documents grecs dans les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution à L’histoire de Cem Sultan/Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri Cem Sultan’ın Tarihine Katkı*, Çev. Hatice Gonnet, Ankara 1981.
- Lenci, Marco, *Lucca, il mare e i corsari Barbareschi nel XVI secolo*, Lucca 1987.
- Machiavelli, Niccolò, *Filoransa’da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*, Çev. A. Berna Hasan, İstanbul 2002.
- , *Hükümdar*, Çev. Gaye Demircioğlu-Ayşe Çavdar, İstanbul 2010.
- Mack, Rosamond E., *Doğu Malı Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı 1300-1600*, Çev. Ali Özdamar, İstanbul 2005.
- Mackie, Louise W., “Italian Silk for the Ottoman Sultans”, *EJOS*, IV (2001), August 23-28 1999), No. 31, s. 1-21.
- , “İpek Kumaş Üretimi”, *İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul 2001, s. 191-202.
- , “Ottoman Kaftans with an Italian Identity”, *Ottoman Costumes: From Textile to Identity*, Ed. Suraiya Faroqhi-Christoph K. Neumann, İstanbul 2004, s. 219-229.
- Mallett, Michael E., *The Florentine Galleys in the Fifteenth Century with The Diary of Luca di Maso degli Albizzi Captain of the Galleys 1429-1430*, Oxford 1967.
- Manfroni, Camillo, *Le Relazioni fra Genova, l’impero Bizantino e i Turchi*, Atti della Società Ligure di storia patria, Vol. XXVIII (Fasc. III/Ser. 3) 1896.
- , “La lega cristiana nel 1572 con lettere di M. Antonio Colonna”, *Archivio della R. Società romana di storia patria*, Vol. XVI, Roma 1893, s. 23-67.
- Mangio, Carlo, “Alcune considerazioni sulla politica Mediterranea di Cosimo II e di Ferdinando II”, *Atti del convegno L’Ordine di Santo Stefano e il Mare (Pisa, 11-12 maggio 2001)*, Pisa 2001, s. 113-128.
- , “Firenze, Madrid, Stambul: Alcuni momenti di una triangolazione difficile (Sec. XVI-XVII)”, *Istituzioni, potere e società: Le relazioni tra Spagna e Toscana per una storia mediterranea dell’Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano (Pisa, 18 Maggio 2007)*, a cura di Marcella Aglietti, Pisa 2007, s. 69-83.

- Mantran, Robert, *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1995.
- , *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, Çev. M. Ali Kılıçbay-Enver Özcan, C. II, İstanbul Ankara 1986.
- , “XVII Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri”, *Belleten*, C. LII, Sayı 203 (Ankara 1988), s. 685-695.
- , “XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: İstikrar mı Gerileme mi?”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti’nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 277-321.
- Manzonetto, Flora, “Baili Veneziani alla Sublime Porta”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler: III. Türk Tarihi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 421-428.
- Marcucci, Ettore, *Lettere edite e inedite di Filippo Sassetti*, Firenze 1853.
- Marinesco, Constantino, “Don Antonio de la Torre Tarafından Yayınlanan “Katolik Krallarının Uluslar arası İlişkileri Üzerine Belgelerinin” Genel Tarih Bakımından Önemi”, Çev. Muzaffer Arıkan, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. VII, Sayı 12-13, Ankara 1973, s. 223-246.
- Marri, G., “La partecipazione di don Giovanni de’ Medici alla guerra d’Ungheria (1594-95 e 1601)”, *Archivio Storico Italiano*, XCIX (1941), s. 50-59.
- Masi, Gino, *Statuti delle colonie fiorentine all’estero (secc. XV-XVI)*, Milano 1941, s. 37-154.
- Masters, Bruce, “al-Maani, Fakhr al-Din”, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, Ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters, New York 2009, s. 344.
- Mattingly, Garret, *Renaissance Diplomacy*, New York 2011.
- Mazzaoui, Michael M., “Global Policies of Sultan Selim 1512-1520”, *Essays on Islamic Civilization Presented to Niyazi Berkes*, Ed. Donald P. Little, Leiden 1976, s. 224-43.
- Mecatti, G. Maria, *Storia cronologica della città di Firenze o siano annali della Toscana*, V. II, Napoli 1755.
- Meli, Patrizia, “Firenze di fronte al mondo islamico: Documenti su due ambasciate (1487-1489)”, *Annali di Storia di Firenze*, IV (2009), s. 243-273.
- Melis, Nicola, “Osmanlı Aracılarının Doğudaki Hukuki Statüsü: 16. Yüzyıl”, *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 203-236.
- Ménage, V. L., “The Mission of an Ottoman Secret Agent in France in 1486”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No: 3/4 (October 1965), s. 115-121.

- , "On the Constituent Elements of Certain Sixteenth-Century Ottoman Documents", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 48, No. 2 (1985), s. 283-304.
- Menavino, Giovan Antonio, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine bi İnceleme*, Çev. Harun Mutluay, İstanbul 2011.
- Miltitz, Alexander von, *Manuel des Consuls*, Vol. II/1, Londra 1838.
- Mizancı, Mehmed Murad, *Tarih-i Umumi (Genel Dünya Tarihi)*, Sadeleştiren Faruk Yılmaz, C. V, Ankara 2007.
- Molho, Anthony, "A Note on the Albizzi and the Florentine Conquest of Pisa", *Renaissance Quarterly*, Vol. 20, No. 2 (Summer 1967), s. 185-199.
- , "Cosimo de' Medici: Pater Patriae or Padrino?", *The Italian Renaissance: Essential Readings*, Edited by Paula Findlen, Blackwell Publishing 2002, s. 64-90.
- Mordtmann, J. H., "Sakız Adası", *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 94-96.
- Mosca, G., "XVinci Asrın Sonunda Batı Avrupa'nın ve Bilhassa İtalya'nın Siyasî Durumu", Çev. Arif T. Payaslıoğlu, *Ank. Üni. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi*, C. IV (1949), s. 164-183.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, İstanbul 1985.
- Munro, John H., "I panni di lana", *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile*, Vol. IV, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 105-141.
- , "South German Silver, European Textiles, and Venetian Trade with the Levant and Ottoman Empire, c. 1370 to c. 1720: A Non-mercantilist Approach to the Balance of Payments Problem", *Relazioni economiche tra Europa e mondo Islamico secc. XIII-XVIII: Atti della "Trentottesima di Studi" 1-5 maggio 2006*, a cura di Simonetta Cavaciocchi, Vol. II, Le Monnier-Firenze 2007, s. 905-960.
- Napier, Henry Edward, *Florentine History from the Earliest Authentic Records to the Accession of Ferdinand The Third Grand Duke of Tuscany*, Vol: IV-V, London 1847.
- Necipoglu, Nevra, "Osmanlı Fethi Arifesinde Bizans Başkentine İçerden Bakış: Bizans ve Batı Kaynaklarına Göre Konstantinopolis (1439-1453)", *İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 61-69.
- Ninci, Giuseppe, *Storia dell'isola dell'Elba*, Portoferraio 1815.
- Olgati, Giustina, "Osmanlı Genişlemesi Karşısında (1453-1475) Cenova Kolonileri", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C. 7/20 (Ocak 1991), s. 699-707.

- Olsaretti, Alessandro, *Trade, diplomacy and state formation in the early modern Mediterranean: Fakhr al-Din II, the Sublime Porta and the court of Tuscany*, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Institute of Islamic Studies, McGill University, Montreal 2005.
- Orhonlu, Cengiz, "Turgut Reis ve Korsika Baskını", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 15 (1968), s. 69-73.
- Orlandi, Angela, "Oro e monete da Costantinopoli a Firenze in alcuni documenti Toscani (secoli XV-XVI)", *Relazioni economiche tra Europa e mondo Islamico secc. XIII-XVIII: Atti della "Trentottesima di Studi" 1-5 maggio 2006*, a cura di Simonetta Cavaciocchi, Vol. II, Le Monnier-Firenze 2007, s. 981-1004.
- Ortaylı, İlber, "Galata", *TDVİA.*, C. XIII, İstanbul 1996, s. 303-07.
- Önalp, Ertuğrul, "1560 Cerbe Deniz Zaferi ve Cerbe Kalesinin Fethi", *OTAM*, S. XII (2001), s.173-218.
- Örenç, Ali Fuat, "Sakız Adası", *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 6-10.
- Öz, Mustafa, "Dürzîlik", *TDVİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 39-48.
- Özbaran, Salih, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004.
- Özcan, Abdülkadir, "Cerbe", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 391-392.
- , "Causus", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 166-169.
- Özdeğer, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1998.
- Özen, Mine Esiner, "Türkçe'de Kumaş Adları", *İÜEF. Tarih Dergisi*, S. 33 (1980-1981), s. 291-340.
- Özkan, Nevin, *Modena Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı Devleti'ne İlişkin Belgeler (1485-1791)-(Tıpkıbasım-Çeviri-Değerlendirme)*, Ankara 2004.
- Özkaya, Belgin Turan, "Theaters of Fear and Delight: Ottomans in Serenissima", *After Orientalism: Critical Entanglements*, Ed. Inge Boer, Amsterdam-New York: Rodopi 2003, s. 45-62.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C. IV, b.y.y, 1964.
- Pakalın, M. Zeki, "Baylos", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul 1983, s. 157.
- Pala, İskender, "Şair Fatih", *İstanbul Armağanı, Fetih ve Fatih I*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 283-322.
- Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 2003.
- Panetta, Rinaldo, *Pirati e corsari: turchi e barbareschi nel Mare Nostrum XVI secolo*, Milano 1981.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *Tarih Dergisi*, C. V/8 (1953), s. 77-84.

- Pedani, Maria Pia, *In nome del Gran Signore: Inviati Ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia 1994.
- , *I "Documenti Turchi" dell'archivio di stato di Venezia*, Roma 1994.
- , *Inventory of the Lettere e Scritture Turchesche in the Venetian State Archives*, Brill-Leiden 2010.
- , "XV-XVIII. yüzyılda Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, C. I, Ankara 1999, s. 259-264.
- , "Ottoman Fetihnames: The Imperial Letters Announcing a Victory", *TİD.*, C. XIII (1998), s. 181-192.
- , "Elenco degli inviati diplomatici veneziani presso i sovrani Ottomani", *EJOS*, V (2002), No. 4, s. 1-54.
- , "The Ottoman Empire and the Gulf of Venice (15th-16th C.)", *CIÉPO XIV. Sempozyumu Bildirileri (18-22 Eylül 2000, Çeşme)*, Ankara 2004, s. 585-600.
- , "Venetian Consuls in Egypt and Syria in the Ottoman Age", *Mediterranean World*, XVIII (2006), s. 7-21.
- , "Consoli Veneziani nei porti del Mediterraneo in età moderna", *Mediterraneo in armi (secc. XV-XVIII), a cura di R. Cancila (Mediterranea Ricerche Storiche Quaderni 4)*, Palermo 2007, Vol. I, s. 175-205.
- , "Bailo", *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, Ed. Gábor Ágoston-Bruce Masters, New York 2009, s. 72-73.
- Pernice, Angelo, "Un episodio del valore toscano nelle guerre di Valacchia alla fine del secolo XVI", *Archivio Storico Italiano*, LXXXIII (1925), s. 249-97.
- Pfeffermann, Hans, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*, Çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.
- Preto, Paolo, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975.
- , *I servizi di Venezia: Spionaggio e controspionaggio ai tempi della Serenissima*, Milano 2010.
- , "Relations Between the Papacy, Venice and The Ottoman Empire in the Age of Süleymân the Magnificent", *Süleymân the Second and His Time*, Ed. Halil İncalcık-Cemal Kafadar, İstanbul 1993, s. 195-202.
- , "Lo spionaggio economico", *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 523-541.

- Purgstall, B. Joseph von Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Kaynarca Muahedesine Kadar)*, çev. Mehmed Atâ, C. III/V, İstanbul 1966-1984.
- Repetti, Emanuele, *Dizionario geografico fisico storico della Toscana contenente la descrizione di tutti i luoghi del granducato*, V. II/IV, Firenze 1835-1841.
- Resende, Vasco, "Türklerin Kökeni ile İlgili Rönesans Metinleri: 16. ve 17. Yüzyılların Portekiz Kroniklerinde Etnik Köken ve Soyağacı Tartışmaları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 117-137.
- Ricci, Giovanni, *Türk Saplantısı, Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul 2005.
- Riggio, Achille, "Tabarca e il riscatto degli schiavi in Tunisia da Kara-Othman Dey a Kara-Moustafa Dey 1593-1702", *Atti della R. Deputazione di Storia patria per la Liguria*, III/1938, s. 255-346.
- Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2010.
- Roover, Florence Edler de, *L'Arte della Seta a Firenze nei secoli XIV e XV*, a cura di Sergio Tognetti, Firenze 1999.
- , "Andrea Banchi, Florentine Silk Manufacturer and Merchant in the Fifteenth Century", *Studies in Medieval and Renaissance History*, Ed. William M. Bowsky, Vol. III, Lincoln 1966, s. 223-285.
- Roover, Raymond de, "A Florentine Firm Cloth Manufacturers", *Speculum*, Vol. 16/1 (Jan. 1941), s. 3-33.
- , "The Medici Bank Organization and Management", *The Journal of Economic History*, Vol. 6/1 (May. 1946), s. 24-52.
- Rossi, Ettore, "Malta", Çev. M. Akif Erdroğru, *Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan*, İzmir 2008, s. 143-144.
- Roth, Cecil, *The Last Florentine Republic*, New York 1968.
- , *The House of Nasi: The Duke of Naxos*, Philadelphia 1948.
- Rothman, Ella-Natalie, *Between Venice and İstanbul: Trans-Imperial Subjects and Cultural Mediation in the Early Modern Mediterranean*, Ph.D. Dissertation, University of Michigan, Ann Arbor 2006.
- , "Interpreting Dragomans: Boundaries and Crossing in the Early Modern Mediterranean", *Comparative Studies in Society and History*, 51/4 (2009), s. 771-800.
- Rubinstein, Nicolai, *The Government of Florence Under the Medici (1434 to 1494)*, Second Edition, Oxford University Press 1997.

- Safvet Bey, "İkinci Cerbe (1) Harbi Üzerine Vesikalar", *TOEM*, C I/1 (1 Nisan 1326), s. 20-34 ve C. I/2 (1 Haziran 1326), s. 85-102.
- , "Mütenevvia: Minorka'nın Fethi", *TOEM*, C. III/18 (1 Ağustos 1328/14 Ağustos 1912), s. 966.
- , "Nakşa (Naksos) Dukalığı, Kiklad Adaları", *TOEM*, C. IV/23 (1 Kanun-ı evvel 1329), s. 1444-57.
- , "Sıngın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesikalar", *TOEM*, C. II/9 (1 Ağustos 1327), s. 558-562.
- , "Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar", *TOEM.*, C. IV/19 (1 Nisan 1329/14 Nisan 1913), s. 1177-93.
- , "Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi", *TOEM*, C. II/10 (1 Teşrin-i evvel 1327/14 Ekim 1911), s. 604-14.
- , "Yosef Nassi", *TOEM*, C. III/16 (1 Teşrin-i evvel 1328/14 Ekim 1912), s. 982-93.
- Sahillioğlu, Halil, "Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid'in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (1973-74), s. 415-66.
- Saito, Hiromi, "Florentine Cloth in Damascus", *Mediterranean World*, 16 (2001), s. 197-220.
- Sakaoğlu, Necdet, "Balyos", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1994, s. 41-43.
- , "Reis Barak Vardığı Maslahat Beyan Olunur", *Tarih ve Toplum*, C. 5 (1986), s. 227-231.
- , "Elçilikler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1994, s. 149-151.
- Sakisian, Armenag, "The Portraits of Mehmet II", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 74, No. 433 (April 1939), s. 172-181.
- Salibi, Kamal, "Fakhr al-Dîn" *EI²*, Vol. II, s. 749-751.
- Salvadorini, Vittorio, "Traffici e schiavi fra Livorno e Algeria nella prima decade del '600", *Bolletino Storico Pisano*, No. LI (1982), s. 67-104.
- San Luigi, Ildelfonso di, *Croniche di Giovanni di Iacopo e Lionardo di Lorenzo Morelli, Delizie degli Eruditi Toscani*, Tomo XIX, Firenze 1785.
- Sanudo, Marino, *Esposizione di rapporti fra la repubblica veneta e gli Slavi meridionali esistenti nell' I. R. Biblioteca di S. Marco 1496-1533*, Vol. I (1496-1515), Venezia 1863.

- Scalini, Mario, “Sultanın Gülü-Grandükün Gülü”, *Medicilerden Savoylara Floransa Saraylarında Osmanlı Görkemi*, İstanbul 2004, s. 18-43.
- Scetti, Aurelio, *The Journal of Aurelio Scetti: A Florentine Galley Slave at Lepanto (1565-1577)*, Ed. Luigi Monga, Arizona 2004.
- Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İstanbul 1997.
- Schmidt, Benjamin, *Innocence Abroad: The Dutch Imagination and the New World, 1570-1670*, Cambridge University Press 2001.
- Schwarz, Klaus, “16. Yüzyılın Ortalarında Protestanların Umudu: Türkler”, Çev. Hayatî Boyacıoğlu, *Tarih ve Toplum*, C. X/59 (Kasım 1988), s. 9-13.
- Schweigger, Salomon, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, Yay. Haz. Heidi Stein, Çev. S. Türkis Noyan, İstanbul 2004.
- Sédillot, René, *Değiş Tokuştan Süpermarkete: Tarih Boyunca Tacirlerin ve Ticaretin Öyküsü*, Çev. Esat Nermi Erendor, İstanbul 1983.
- Seidel, Friedrich, *Sultanın Zindanından, Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*, Çev. Türkis Noyan, İstanbul 2010.
- Sella, Domenico, “The Rise and Fall of the Venetian Woollen Industry”, *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. Brian Pullian, London 1968, s. 106-126.
- Setton, Kenneth M., *The Papacy and the Levant (1204-1571): The Fifteenth Century*, Volume II, Philadelphia 1978.
- , *The Papacy and the Levant (1204-1571): The Sixteenth Century from Julius III to Pius V*, Vol. IV, Philadelphia 1984.
- , *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991.
- Sevinç, Tahir, “1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, S. 21, s. 59-79.
- Shai Har-El, *Struggle for Domination in the Middle East: The Ottoman-Mamluk War 1485-91*, Leiden 1995.
- Sohma, Miki Iida-, “I tessuti serici veneziani e il mercato ottomano nell'epoca premoderna (secoli XVI-XVII)”, *Mediterranean World*, Vol. 18 (March 2006), s. 63-75.
- , “The Textile Market in İstanbul and Bursa in the First Half of the Seventeenth Century: An Introduction”, *Mediterranean World*, Vol. 19 (Jun 2008), s. 161-97.
- Sousa, N., *The Capitulatory Régime of Turkey: Its History, Origin and Nature*, Baltimore 1933.

- Soykut, Mustafa, *Image of the "Turk" in Italy: A History of the "Other" in Early Modern Europe: 1453-1683*, Berlin 2001.
- , *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul 2007.
- , *Italian Perceptions of the Ottomans: Conflict and Politics through Pontifical and Venetian Sources*, Frankfurt 2011
- Soysal, İsmail, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, C. III/5-6 (Eylül 1951-Mart 1952), İstanbul 1953, s. 63-94.
- Sönmez, Zeki, *Türk-İtalyan Siyaset ve Sanat İlişkileri*, İstanbul 2006.
- Spadolini, Ernesto, *Il commercio, le Arti e la Loggia de' mercanti in Ancona, Portocivitanova* 1904.
- Spallanzani, Marco, "Saluki alla Corte dei Medici nei secoli XV-XVI", *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 27. Bd., H. 3 (1983), s. 360-366.
- Spini, Giorgio, "Il Principato dei Medici e il sistema degli stati Europei del Cinquecento", *Firenze e la Toscana dei Medici nell'Europa del '500*, Vol. I, Firenze 1983, s. 177-216.
- Stavrvides, Thèoharis, *The Sultan of Vezirs, The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)*, Leiden 2001.
- Steensgaard, Niels, "Consuls and Nations in the Levant from 1570 to 1650", *The Scandinavian Economic History Review*, Vol. XV, No. 1/2 (1967), s. 13-55.
- Stoianovich, Traian, "The Conquering Balkan Orthodox Merchant", *The Journal of Economic History*, Vol. 20, No. 2 (Jun. 1960), s. 234-313.
- Storace, Joseph E., "1565 Malta Kuşatmasına Objektif Tarihi Bir Bakış Açısı", Çev. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan-Tarihin İçinden*, İstanbul 2006, s. 512-21.
- Şahin, Bekir, *Osmanlı Ansiklopedisi: Tarih, Medeniyet, Kültür*, C. 3, İstanbul 1994.
- Şahin, İlhan-Emecen, Feridun, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm: II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994.
- Şakiroğlu, Mahmut H., "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 8/III, Ankara 1983, s. 1559-1569.
- , "Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki Temsilcileri: Balyoslar, Çalışmaları ve Etkinlikleri", *Tarih ve Toplum*, C. 10/59 (Kasım 1988), s. 44-48.
- , "Venedik'teki Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi) Hakkında Yeni Bilgiler ve Bunun Ticaret Tarihimizdeki Yeri", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler: III. Türk Tarihi*, C. 2, İstanbul 1989, s. 615-20.

- , "Lucca, il Mare e i Corsari Barbareschi nel XVI Secolo (Onaltıncı Yüzyılda Lucca, Deniz ve Berberî Korsanları), Firenze 1982", *Erdem*, C. 6/17 (1990), s. 607-608.
- , "Balyos", *TDVİA.*, C. V, İstanbul 1992, s. 43-47.
- , "Cigalazâde Sinan Paşa", *TDVİA.*, C. VII, İstanbul 1993, s. 525-526.
- , "Venedikliler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1994, s. 380-82.
- , "Floransalılar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul 1994, s. 323-24.
- , "Bursa'dan Floransa'ya İpek Ticareti", *Bursa*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 144-147.
- , "Sardinya", *TDVİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 133-35.
- Şimşirgil, Ahmet, "1453 İstanbul Muharasası Kronolojisi", *İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul 1995, s. 47-60.
- Taneri, Aydın, "Türk Tarihinde 'Eman' Kurumu", *A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 17/ 28, s. 165-172.
- Tansel, Selâhattin, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966.
- , *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985.
- Tanzini, Lorenzo, "Il Magnifico e il Turco: Elementi politici, economici e culturali nelle relazioni tra Firenze e Impero Ottomano al tempo di Lorenzo de' Medici", *RİMe*, n. 4, giugno 2010, s. 271-289.
- Tausch, Pirro, *Istoria Apologetica della prodigiosa imagine di Maria Santissima di Montenero*, Livorno 1845.
- Tekindağ, Şehabeddin, "Bayezid II.'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hâdiseler Üzerine Notlar", *İ.Ü. Tarih Dergisi*, C. X/14 (1959), s. 85-96.
- Tenenti, Alberto, *Piracy and the Decline of Venice 1580-1615*, Berkeley-Los Angeles 1967.
- Theunissen, Hans P. A., "Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahd-names. Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments Together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, I/2 (1998), s. 1-698.
- Tognetti, Sergio, *Un'industria di lusso al servizio del grande commercio: Il mercato dei drappi serici e della seta nella Firenze del Quattrocento*, Firenze 2002.
- , "The Development of the Florentine silk industry: a Positive Response to the Crisis of the Fourteenth Century", *Journal of Medieval History*, 31 (2005), s. 55-69.

- Tokay, Z. Hale, "Venedik Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul 1994, s. 379-80.
- Tosi, Mario, *La Società Romana dalla feudalità al patriziato (1816-1853)*, Roma 1968.
- Tracy, James, "Il commercio italiano in territorio ottomano", Çev. Giovanni Marchi, *Il Rinascimento Italiano e l'Europa: Commercio e cultura mercantile, Vol. IV*, a cura di Franco Franceschi, Richard A. Goldthwaite, Reinhold C. Mueller, Treviso-Costabissara (Vicenza) 2007, s. 425-453.
- Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Ankara 2000.
- , "Barak Reis'in Şehzade Cem Meselesiyle İlgili olarak Savoi'ye Gönderilmesi", *Bellekten*, XXVI (1962), s. 539-555.
- , "Sakız'ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 6/7 (1966), s. 173-200.
- , "Selim II", *MEBİA.*, C. X, İstanbul 1988, s. 434-441.
- , "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına (2 resimle birlikte)", *Kanuni Armağanı*, TTK Basımevi, Ankara 2001, s. 47-117.
- , "İtalya", *TDVİA.*, C. 23, İstanbul 2001, s. 448-452.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983.
- , *Osmanlı Tarihi*, C. III/1-2, Ankara 1954.
- , "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devletile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dâir Bazı Hazinei Evrak Kayıtları", *Türkiyat Mecmuası*, C. III (1926-1933), Ankara 1935, s. 257-292.
- , "Cem Sultan'a Dair Beş Orijinal Vesika", *Bellekten*, C. XXIV/95 (Temmuz 1960), s. 457-483.
- , *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- , "Levend", *MEBİA.*, C. VII, s. 46-48.
- Ülker, Necmi, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarına Dair Ticarî Problemlerle İlgili Belgeler", *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIV/18 (1989-1992), s. 261-320.
- Valensi, Lucette, *Venedik ve Bâb-ı Âli, Despot'un Doğuşu*, Çeviri ve Önsöz: A. Turgut Arnas, İstanbul 1994.
- Vasari, Giorgio, *Vita di Michelangelo*, a cura di İvo Bomba, Podenone 1993.
- Vatin, Nicolas, *Sultan Djem, Un prince Ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines : Vâkı'ât-ı Sultân Cem, Œuvres de Guillaume Caoursin*, Ankara 1997.

- , "II. Bayezid'in Diplomasi Araçları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s.
- Vedovato, Giuseppe, "Note sui privilegi capitolari fiorentini del secolo XV", *Archivio Storico Italiano*, XCVII/1939, s. 170-190.
- Veinstein, Gilles, "Sur la draperie Juive de Salonique (XVIe –XVIIe s.)", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, No. 66 (1992), s. 55-62.
- , "Avlonya (Vlora): 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Via Egnatia'da Bir Menzil", *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Özden Arıkan-Ela Güntekin,-Tülin Altınova, İstanbul 1999, s. 241-50.
- , "Büyüklüğü İçinde İmparatorluk (XVI. Yüzyıl)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I: Osmanlı Devleti'nin Doğuşundan XVIII. Yüzyılın Sonuna*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İstanbul 2002, s. 195-276.
- Wansbrough, John, "Venice and Florence in the Mamluk Commercial Privileges", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28/3 (1965), s. 483-523.
- Wawrzyniak, Krzysztof, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century*, Bilkent Üniversitesi ESBES. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
- Winter, Stefan, *The Shiites of Lebanon Under Ottoman Rule, 1516-1788*, Cambridge University Press-New York 2010.
- Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, London 1964.
- Woolf, S. J., "Venice and the Terraferma: Problems of the Change from Commercial to Landed Activities", *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Ed. Brian Pullian, London 1968, s. 175-203.
- Yemişçi, Cihan, *1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkâm Defteri'ne Göre)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.
- Yenal, Engin, "Osmanlı Başkenti, Osmanlı Kenti Bursa", *Bir Masaldı Bursa*, Haz. Engin Yenal, İstanbul 1996, s. 19-47.
- Young, Colonel G. F., *The Medici*, V. II, New York 1930.
- Yücel, Yaşar, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler V: 1640 Tarihli Es'âr Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Ankara 1982.

EKLER

Firenze sul Ballatore
 1682.

Copia di Priuilegi hauuti dal signor Turcho l'anno 1500 leuata da un'altra
 copia, registrata, in un' libro delle lettere et comissione de consoli dell'Arte
 della Lana, et quattro conseruatori sopra le cose di leuante:

Comandamento al segno mio di me signore giustissimo et gratioso: ~
 Per il passato la signoria di Firenze, co' la buona anima di mio Padre
 hauuono capitoli et patti: Poi uenendo io, et sequitando nella signoria,
 io ho raffermao quelli capitoli, et dato capitoli di nuouo. Et è in detti
 capitoli per parte della signoria di Firenze, che douessi uenir un' Balio et
 Stare et così era: Ma piu tempo lo hauemo licentiauo che no' stessi piu qua:
 questo punto hauemo leuato de capitoli et così ho raffermao: Ma la signoria
 di Firenze quando piaccea loro possino mandar un' Emiro et uenga qua à
 uedere e casi loro, et possi andar a suo piacere, et non si chiami Balio
 ma Emiro: debbino e mercatanti fiorentini pagar e comerechi come pagano
 e venetiani: et se detti fiorentini alcuno di loro proprii hauessi debito non
 si possa dar' briga ad altri per quel debito: Et se alcuno di loro morissi, la
 roba sua à chi fa testamento et lascia sia ben' lasciato che la pigli: Et
 morendo di subito senza testamento, che lo Emiro detto pigli lo suo hauer'
 per la signoria di Firenze: Et se alcuno fiorentino morisse al paese mio, et
 hauesse robe nella signoria di Firenze che sia fiorentino, et che sia manifesto
 che habbi herede in Firenze, o uero del deo morto, la roba che ha co' lui
 fussi data in accomandata con testimonianza di mercatanti si possa recuperar'
 per i padroni di quella, et no' sia bisogno hauer' testimonianza di Turchi,
 ma solo de fiorentini: Et se del deo morto la roba non fussi data in accom-
 mandata, et nelle parte d' Italia non hauessi heredi, lo deo robe, et ca di di
 quel loco et l' Emiro pigliano dette robe, et quelle saluino se per altro tepe
 si trouasse heredi: Et il detto mangi no' sene habbia à impacciar' et la

Nation' fiorentina per tutto lo mio paese possi andar' et star' per tutto et nessun
la possa molestar' o dar' alcuno impedimento; et iloro nauili possino uenir'
et andar' in mar' maggiore, et habbino a pagar' e comdarsi secondo il consueto
et nessuno s'impedisca, et se hauessino differentia o dibattito fra loro che
lo Cadi di quel loco habbia a far' ragione: et d'ogni ragione nauili
o uero legni possino uenire, et se andassino a trauero in alcun' luogo
el Sabasci et Cadi di quel loco debbino far' ogni sforzo di recuperar' tutto
et consegnar' a' dci fiorentini proprii. Et uenendo galcarze di detti fiorentini
et uenghino col pate alla Porta mia; et dci mercatanti fiorentini et uenissino
al paese mio; et uolendo star' gran tempo, et facendo mia signoria grauezza
a quella terra no' possino esser' condretti a nessuna grauezza; et hauendo
detti fiorentini differentia co' giudici o con qualche altra Natione de Turchi
in fuora piu uolte no' uogliono acceptar' testimoni fiorentini. Et io ho
comandato che contro ogni Natione eccetto Turchi debbino acceptar' Testimonanza
di detti fiorentini; et il Cadi debbe sententiare in fauor' di essi; et detti
fiorentini m'hanno fatto a sapere che in Bursa iloro mercatanti comprono
sete, et pagano in Bursa e comdarsi; et di poi ueggono in Costantinopoli
per andar' uia per terra, et li homini della seta danno soia, per hauer'
un' altra uolta il diritto: et pero' io ho comandato, che no' debbino domandar'
ne pigliar' alcuna cosa; et etra' hanno domandato a me che e loro mercati
nel mio paese possino tener' seruitori cio e maschi et femmine per iloro
danari; ma partendosi detti mercatanti del paese no' se possino menare
senza licentia; et ancora m'hanno richiedto che hauendo differentia con
alcuna persona, in Pera uolendo andar' al Cadi di Costantinopoli, possino
andar' alloro piacere, et il Cadi no' possa dir' niente, et el dco lor' emino
per alcuna differentia no' si sendo lui proprio obligato per miuna uia
possa esser' molestato; et li detti mercatanti che hauessino debito co' el

comercio nò possino partir' se nò pagano; et Ancora m'hanno chiesto che
hauendo differentia fra loro, et nò uolendo una parte di loro star' a ragione
del cadi, et uolendo il giudicio della Porta mia lo possino hauer' et il cadi
di quello loco nò possa impedire, et se la mia corte fuossi fuora di Costan^{ta},
il cadi di Costantinopoli sia quello che giudichi, Volendo li mercatanti loro
andar' dalla velona et entrando nella Iudta et passando dalla banda di la
o venetiani o genouesi o qual' unche altra natione gli offendessi, troua' doni
al paese mio, quelle tal' persone possino esser condrette a satisfar'. Ancora
hanno fatto intender' dei fiorentini che ventotto anni fa era un' Amalstano
il quale ha finito il tempo suo, et indeo tempo si pagaua dua p cento delle
mercatantie, et hora se ne paga cinque, et per alcuni mercanti ch' in q^l
tempo erano al paese mio, dubitano che tornando qua el deo Amalstano
ha domandassi cinque per cento come corre al p^{re}te, et io ho comandato
che hauendo pagato dua per cento, nò possa esser condretto a pagar' piu.
Alcuna uolta a mercatanti predetti interuene che hauendo pagato li
sua commerci, et pigliato cagetto et partonsi, sono molestati, e Padroni
delle cose dicendo trouami l'homo che stava in casa tua, et hanno noia
lo ho comandato nò si facci auania alcuna a dei padroni, ne habbino
alcuna noia, et q^l dei mercatanti fiorentini menassino femine al paese
mio, se debbono q^l giungono farle seruir' al cadi, accio che uolendole
rimenar' le possino cauar' del mio paese, et nessuno nò possi contradire
hauendo chiarezza dal cadi, et quando detti mercatanti uengano con
robe al mio paese et per uia o in castella o terre fussino rubati, comando che
il cadi di tal loco usi ogni diligentia in ritrouar' dette robe et renderle a
detti mercatanti: et per che gli aduene alcuna uolta che li Aughiatti
non uogliono alloggiare co mercatanti in luoghi sicuri, et uogliono
andar' al Pascho a loro propositi, comando che se si perde cosa alcuna

di detti mercatanti, detti Angliati sieno tenuti quando non uolesino obbedir
detti mercatanti, pagar il danno di detti mercatanti; Al millesimo, soue:
cento, cinque, et al fine del mese quinto in Andriopoli: ~

Privilegi Concessi
dal Re S^o 1500

Ek-II: 1527 TARİHLİ AHİDNÂMENİN TÜRKÇE SURETİ

Şimdiki-halde Flordin Begleri Götro Gerda nam yarar ve mutemed âdemlerin südde-i seniyye-i âlem-penâh ve atebe-i ulyâ-i sa'âdet-destgâhıma ilçiliğe gönderüp merhûm ceddım Sultan Bâyezid Han ve merhum babam Sultan Selim Han tâbeallâhu serâhuma ile olan sulh u salâh mücebince tecdîd-i ahd olunmasın talep itdikleri ecluden mukarrer ve musaddak tutup işbu ahidnâme-i şerîfim virdim ve buyurdum ki;

- I- Mezkûr Flordin begleri balyos göndereler ki gelüp maslâhatların göre
- II- Ve gümrüğü Venedik niçe virir ise anlar dahi öyle vireler
- III- Ve eger anlardan bir kimesne borçlu ölürse deyn borçludan¹ talep oluna anın borcu için âhar kimesne tutulmaya ve âhardan talep olunmaya
- IV- Ve bir kimesne fevt olsa rızkını kime vasiyet iderse ol ala ve eğer vasiyetsiz ölürse balyosları ala, beytü'l-mâl emini dahl itmeye
- V- Ve Flordin halkı memâlik-i mahrûsemde ne yirde isterlerse anda yürüyeler kimesne mâni' olmaya ve üşendirmeye
- VI- Ve dahi gemileri Karadeniz'e vara bey' u şira' ve ticaret ne ise idüp şol ki mukarrer rüsûm-ı âdiyedir, virdiklerinden sonra kimesne anlara mani' olmaya
- VII- Ve eğer birbiri aralarında nizâ'ları ve da'vâları olursa baylosları görivire
- VIII- Ve sâir gemilerinden ve âdemlerinden dahi ne kadar gelür ise geleler rüsûm-ı âdiyye ne ise virdiklerinden sonra kimesne üşendirmeye.
- IX- Ve gemilerin deniz karaya virirse rızkların vireler ve ol yerin kadıları ve subaşları mu'âvin olup teslim eyleyeler. Ve gemilerin geldikçe eyü ve büyük armağanla kapuma geleler.
- X- Ve bâzergânlarından memâlik-i mahrûseme ticâret itmeye gelüp ba'zı vakit bir yerde durmalu olursalar ol yirde avâriz vâki' olıcak, anlara teklîf-i avâriz itmeyeler
- XI- Ve ba'zı kâfirler ile nizâ'ları olup Flordinlü'den şahid ikâmet iderler imiş. Hüsamâ olanlar *"bu yir kâfirlerinden şâhid gerekdir"* deyü bunlara müzâyaka virüp Flordin kâfirler şâhidlerin kabul itmezler imiş. Öyle olsa, cümle kefere millet-i vâhide olduğu ecluden buyurdum ki anların kefere ile münâza'ası olup ikâmet-i şâhide ihtiyaçları olursa kefere tâifesinin kangısı

¹ Metinde bu kelime bulunmamaktadır.

olursa olsun şâhid ikâmet idüp şer‘-i şerîf-i nebevî muktezâsınca isbât ideler. Kabul oluna ve hükkâm (dahi) hükm ideler, münâza‘a olmaya

XII- Ve hem bunların bâzergânları Burusa’da ibrişim alup anda resm-i simsârı kânûn üzre virdikden sonra gâh olurmuş ki bâzergân bunda İstanbul’a gelüp karadan göndermek isterler imiş. Bunda İstanbul’da olan simsâr âdemleri ve âmilleri incidüb tekrar resm almak isterler imiş. Ol-babda dahi buyurdum ki anın gibi olıcak bunların tekrar resmlerin almayalar ve talep kılmayalar

XIII- Ve istîzân itdiler ki bunda memâlik-i mahrûseme gelen bâzergânların hizmetkâra ihtiyaçları olup ücretle kâfir hizmetkâr tutarlarsa men‘ olunmaya amma öte cânibe alup gitmeyeler

XIV- Ve isticâze itdiler ki bunlara müte‘allik olan bâzergân[lardan] ba‘zısının Galata’da ba‘zı kâfir ile münâza‘ası olup İstanbul Kadısında mürâfa‘a olmak murad idinecek olursa İstanbul’da şer‘le fasl oluna. Şer‘an mâ‘ni olduğu vakit¹ ol babda münâza‘a olmaya.

XV- Ve bunların kimesne ile da‘vâları olıcak² dergâh-ı mu‘allâmda görüle ol vech üzre niza’ olmaya madam ki kapu İstanbul’da ola ve kapu bunda olmayacak, İstanbul kadısı dinlemeye³

XVI- Ve hem mezkûr bâzergânlarına baylos büyûn kefli oldukda mezkûru tutup hilâf-ı şer‘ incitmeyeler

XVII- Ve Flordin bâzergânları bunda olan borçların ve gümrüklerin virmeyince varup gitmeyeler.

XVIII- Ve bâzergânlarından ba‘zısı öte yakaya⁴ varup kayıklara binüp öte yakaya geçtikleri vakit Venedik veya Ceneviz⁵ veya bir gayri kâfir gelüp ol kayığı tutup içinden bulunanların⁶ rızkın alup kayığı koyuverirler imiş, imdi ol işi iden kâfirlerden memâlik-i mahrûsemde bulunup öyle olmuş olucak, ol işi idenlerden bunların ol kayıklarda olan rızkı aynıyle talep oluna.

¹ “*olmaduğu sebepten*”; M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 121.

² “*kimesne ile ortalarında da‘vâları olıcak*”; M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 121.

³ “*dinleye*”; M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 121.

⁴ “*Avlonya ‘ya*”; M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 121.

⁵ M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 121.

⁶ Kullandığımız metinde karışıklık ve cümle eksiklikleri bulunmaktadır. Yukarıda verilen madde Girnaschi’den alınmıştır. Bkz. M. Girnaschi, *a.g.m.*, s. 122.

- XIX-** Ve bâzergânları gümrük emini ile haklaşup hüccetlerin aldıktan sonra gâh¹ olurmuş ki kondukları evin âdemisin ol bâzergânlardan ötürü tutup rencide iderler imiş, buyurdum ki ol babda muktezâ-yı şer' ne ise onunla amel oluna, hilâf-ı şer' kimesneye zulm ve te'addî olunmaya
- XX-** Ve bâzergânların kendü vilâyetlerinden kendülere kullanmak için getürdükleri cariyeye kimesne mani' olmya amma geldikleri vakit cariyelerin kadıya yazduralar² ki gittikleri vakit yoklanup ma'lûm olup ana göre icâzet ola.
- XXI-** Ve bâzergânlarının şehirde ve köylerde kondukları yerlerde rızkları esbâbları uğurlansa emr-i şerîf mücebince teftiş olunup muktezâ-yı şer' üzre bulunup virile
- XXII-** Ve ba'zı vakit bir yerde konmalu olıcak kirâcıları "*tavarımız cayıra varmak gerekdir*" deyü bâzergânların evlerde ve kârbânsaraylarda konmasına mani' olup cayıra iletüp anda konarlarmış gâh olurmuş bâzergânlara hasâret olurmuş³, buyurdum ki kirâcılar mani' olmayıp bâzergânlar kande dilerler ise konalar, kirâcılar muhâlefet idüp anın gibi mahallerde bunlara zarar olur ise kirâcılara tazmin itdirile.

Şöyle bileler alâmet-i şerîf-i âlem-ârâ ve [...] i'timâd kılalar. Fî evâhir-i Muharrem sene 934 [17 Ekim 1527]

¹ Kullanılan metinde buraya kadar olan kısım yer almamaktadır.

² M. Girgnaschi, *a.g.m.*, s. 122.

³ "*cayıra konduklarında gâh olurmuş ki bâzergânlara hasaret irişürmüş*". Bkz. Feridun Bey, *Münşeât*, II, s. 396.

Ek-III: 29 Mayıs 1573 TARIHLİ AHİDNÂMENİN İTALYANCA TASLAK METNİ

- I-** Che e' Sigg. Fiorentini possino mandare qua un Bailo che vegga le faccende, e differentie fra lor Fiorentini
- II-** Che paghin' el commercio nel modo che pagano i Veneziani
- III-** Che nessuno Fiorentino fussi debitore, a chi è debitore si possa domandare, e non ad altri
- IV-** Che morendo nissun Fiorentino che facci testamento, a colui, che lassa per testamento, sia data la roba del morto che lascia, e ch'el Petamalgi non lo molesti
- V-** Che Fiorentini possino camminar per il mio paese senza che nessuno li molesti, e possino andare dove vogliono
- VI-** Che navilj de Fiorentini possino navigare per il mar maggiore, e far le loro faccende, e pagando e debiti diritti, e comerchi che nessun li possi molestare
- VII-** Che avendo i Fiorentini lite, o differentia fra loro il Baylo le possa giudicare
- VIII-** Che navilj de Fiorentini, e loro homini possino venire quanti ne vogliono, e pagando e debiti datii, e comerchi che nessuno li possi molestar' o far' avanie
- IX-** Che rompendo i loro navilj, e dando in terra che e Sangiachi, Bei, Cadi, Sabasci, e altri offitiali vegghino diligentemente darli la loro roba, e che venendo i loro navilj dieno gran presente alla Porta
- X-** Che e mercanti loro che vengono a far' qui stanzialmente un tempo, occorrendo che si metta decima per l'armata, o altre, che a loro non si possa domandar nulla
- XI-** Che Fiorentini non havendo testimonj Caraciari, ma della loro Nazione, o altra, passi al Cadi tal testimonianza, ancor che s'habbi a far con Caraziari
- XII-** Che comprendo seta in Bursia e pagando il commercio, o vero resima, venendo poi qua non sia tenut a pagarlo di nuovo, e etiam mandandola via fuora delle Castella che nessuno lo molesti
- XIII-** Che mercanti che vengono quà possino pigliar grani di qua per loro servitio, ma non li possino menar via di là
- XIV-** Che ciascun Fiorentino havendo a dar con nessuno, piacendoli possa andar al Cadi di Costantinopoli

- XV-** Che e Fiorentini havendo differentia non possino esser menati al Cadi non volendo, e volendo loro possino ricorrere alla Porta, e non essendo qui la Porta, vadino al Cadi di Costantinopoli
- XVI-** Che il Baylo non sendo sicurtà a nessun Fiorentino non possa esser molestato
- XVII-** Che Fiorentini, che non son qua, non dando il debito loro de comerchi non se ne possin partire
- XVIII-** Che Navilj de Fiorentini, che passano dalla Velona in Puglia, sendo presi da Genovesi, o Venetiani e menati nel paese del Signore, comando che sieno restituiti loro, e le robe, e li homini
- XIX-** Che e' mercanti pigliando el coggetto dell'Emino d'haver pagato il commercio che non li possa esser detto niente, e che si facci quel che comanda la ragione
- XX-** Li mercanti, che vengono qua, possino menar Donne che li servino per fantesche, con questo che si facci sigilletto al Cadi che sieno sua serve, perchè quando vogliono andarsene nessun' le molesti
- XXI-** Che essendo a Mercanti Fiorentini rubato le robe nella Città, o Casali che si examini, e vegga diligentemente di ragione, e trovandosi che sieno loro se li restituisca
- XXII-** Et perchè più volte e Mercanti che vanno a cammino vogliano alloggiar alla Campagna, e non alle Case, ne a Cavarzera, e Catargi non fanno a modo de Mercanti, perdendosi la roba secondo la ragione, che si facci pagare a Catargi, e che Catargi sieno obbedienti a Mercanti.

Ek: 1574 yılında yenilenmek istenen ahidnâmeye St. Stephen Tarikatı ile ilgili olarak eklenmesi düşünülen taslak madde

Che li mercanti fiorentini, o loro Commettenti non possino esser molestati ne loro, ne loro mercanzie et robe per cagioni di guerre che nascessino dal Sereniss^{mo} Gran Duca di Toscana, o da qual'altro si voglia Principe Cristiano, così per mare come per terra; ne ancora per conto delle Galere, o altri legni, o Vascelli del prefato Sereniss^{mo} Gran Duca, e della sua Religione de' Cavalieri di S. Stefano, per esser cose spectanti a Principi, et non a Mercanti, ma che possino liberamente andar et negotiar per tutto l'impero del Gran Signore, et portar, condur, mandar, et trarre tutte le mercantie non proibite pagando li debiti comerchi, altrimenti non ardirebbon mandar le loro mercantie, et robe per timor che le non fussin prese, et ritenute.

21 883

Che tutti l'iturbani greci hebrei et altre natione habitanti nel paese del turco possino conlor persone mercantie et robe diqualunche sorte suoglia et etian gioie et Cavally Venire liberamente per tutto iltenitorio di sua ex^{ta}: et nella Cipta di firenze senza pagare dato o ghabelle di alcuna sorte et etiam nel ritornarsene con lor robe o mercantie di ogni sorte ma solamente siano tenuti arapresentare alla dogana di firenze et qmivi pasarle secondo il solito et nonle finendo possino trarle senza pagarne alcuna gabella conla bulletta solita

Che alii sopradetti sia dato un luogo apartato per loro habitatione faccendo lor pagare tanto il mese tenendosi un ministro che tenessi il detto ricetto et cura et nota di detti leuantini mercanti con faculta alli detti mercanti che epossino inladetta loro assegnata stanza tenere le lor mercantie et mostrarle allor comodita come in altri luoghi sicoshima con securta alla dogana direnderne buon conto del peso et numero

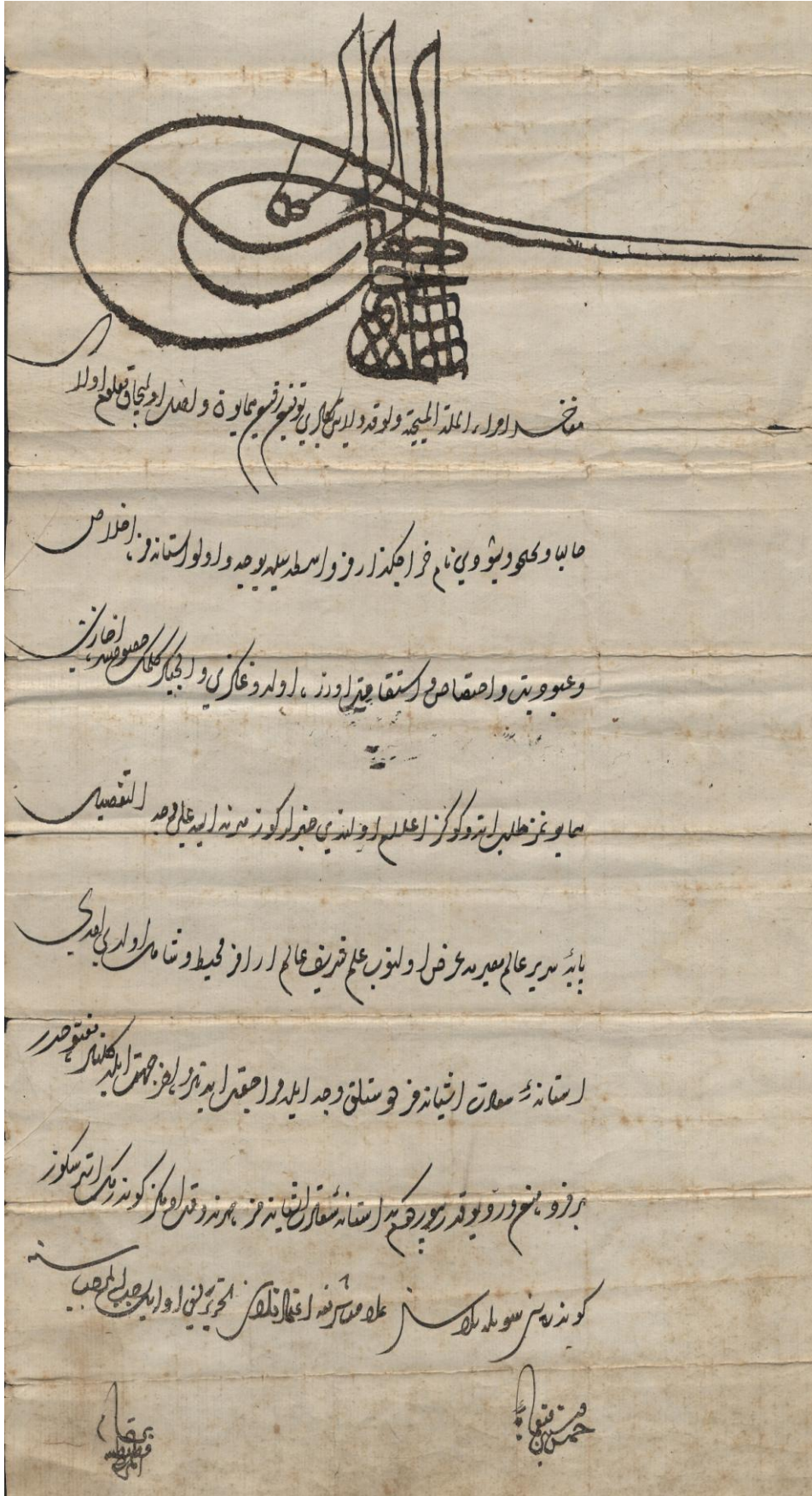
Che ogni fiorentino o subaito di sua ex^{ta}: possa condurre nella cipta di firenze pannine di firenze di ogni sorte et metterle in dogana per passo et poterle tenere uno anno et non le hauendo atal tempo tratte sene paghi la gabella del passo secondo il solito con habitare edetti mercanti che epossino tenere dette pannine in lor magazzino o case con l'obbligo sempre di satisfarne le debite gabelle

Che chi vendera o barattera le dette pannine diponente o altre pannine o drapperie o altre mercantie fatte in firenze che legabelle le paghino quelli mercanti che le baratteranno condotte et similmente tocchi a pagare legabelle a quelli che uenderanno o baratteranno le pannine e drapperie o altre robe o mercantie fatte et fabbricate nella cipta di firenze pure che lo effetto segua che lidetti leuantini non siano tenuti a pagare alcun dato o gabella di quello che condurranno o porteranno ma le habbino a pagare chi dal loro conpera o uende lor mercantie in modo che la dogana habbi suo douere ponendo pena gravissima che tal beneficio sotto alcuno quesito e loro non se possa ne debba godere senon le proprie persone di detti leuantini et lor robe

Perche detti leuantini non vanno senza loro interpreti o dragomanni equali sono sempre ualersi delle senserie per facilitare la cosa sarebbe da far publicare che detti lor dragomanni hauesino hauere qualche discreto emolumento daguelle mercantie o robe che rimanesino finite nella cipta oltre alle lor senserie al quale emolumento supaghi per quelli a chi resteranno dette lor mercantie

Et faccendosi le dette habitate in breue tempo si ueura per experientia che nella cipta di sua ex^{ta}: multiplicheranno infinitissime faccende et molte et le fanno fuora le faranno similmente nella sua cipta con humile et honore di sua ex^{ta}

Ek-V: I. SÜLEYMAN TARAFINDAN LUCCALILARA VERİLEN TİCARET İZNI

Traductio dela tra la qualla scriue sua Altezza
 Il grande seniore et Imperadore deli russi:
 Wami: Illgij seniorij de Luca etc

In fide Jesu nasarem feali multi altri seniori honorati et
 selecti seniorij delo domino caura Judices atq; ad ministra:
 forei supra il altri popola l'urise: quando a voj arriua la
 nostra oratio l'atca sapete che vmo deli nri ambascieri vi
 renco de scudi nominato: de parte vna ne ha fatto intendere
 il grande affectione et inclinato animo et intensione vnauer
 de la nra altezza desiderando haucere qualche intelligenza vna
 negotiore cum la potentissima altezza nra: per la qualla cosa
 ne volete et desiderate arriua per li nri ambascieri
 demandando anchora de parte vna un scudo conduto
 per loro: tutto quello che ne ha fatto intendere: cum la nra
 potentissima et profunda sciencia et prudencia haucemo
 multum bene compres et inteso: Essendo sciusi dela nra
 potentissima et antiqua consuetudine sempre ha aperta
 La porta della nra altezza a tutti: Alla qualla man no se sta
 prohibito anisimo venire et ritornare siue venisero pla
 amicitia o la obedientia: o vna mte pla alta intensione q'nta
 che sia: sempre sommo soliti arattare tutti honoratamente
 Et cusi notiamo anchora scioy tutti che quado bincio
 haucete et desiderate mandare li nri homini: mandate
 li quali arriuaudo alla nra altissima porta serano bene visto
 et arattati: Et non cum responsu honorata mte licenziati
 sciam et salui se tornarano sempre cusi sapete: della qualla
 cosa prestate bona et integra fede alla nra sigillata tra in
 il nostro proprio bollo bollata: Data in Constantinopoli
 Alli d'ij dij del Maggio Anno domini 1558

Nella commissione sue altezze et gra seniorij etc
 Luca

Abraham berg si:
 Jacomo ecclesiarum
 su sua predicta
 Altezza etc

Ek-IX: İSTANBUL'DA GÖREV YAPAN FLORANSA BAYLOSLARI

- 1-** Mainardo degli Ubaldini (1460'lar-1471)
- 2-** Bartolommeo di Simone del Nero (1471-1472)
- 3-** Carlo Baroncelli (1472-1476)
- 4-** Lorenzo Carducci (1477-1481)
- 5-** Leonardo Salvucci (1481-1492)
- 6-** Leonardo di Benedetto Strozzi (1492-1498)
- 7-** Giorgio Bartoli ve Antonio Sostegni (vekaleten:1498-1500)
- 8-** Andrea di Pagolo Carnesecchi (1500-1504)
- 9-** Pandolfo di Bernardo Corbinelli (1504-1508)
- 10-** Niccolò di Girolamo Morelli (1508-1511)
- 11-** Giuliano di Girolamo Lapi (1511-1512)
- 12-** Zanobi di Antonio de' Medici (1514-1519)
- 13-** Giuliano di Piero de' Pitti (1519-1524)
- 14-** Giovanni di Ridolfo Lotti (1524-1528)
- 15-** Alessandro Niccolò Sacchetti (1528-1531)
- 16-** Luigi Gherardi (1531-1543)
- 17-** Guglielmo da Sommaia (1543-1546)
- 18-** Francesco Lapi (1546)
- 19-** Alfonso Berardi (1546-1552)
- 20-** Giovanbattista Buondelmonti (1552-1559)
- 21-** Albertaccio degli Alberti (1559-1566)

TOSKANA BÖLGESİ HARİTALARI¹

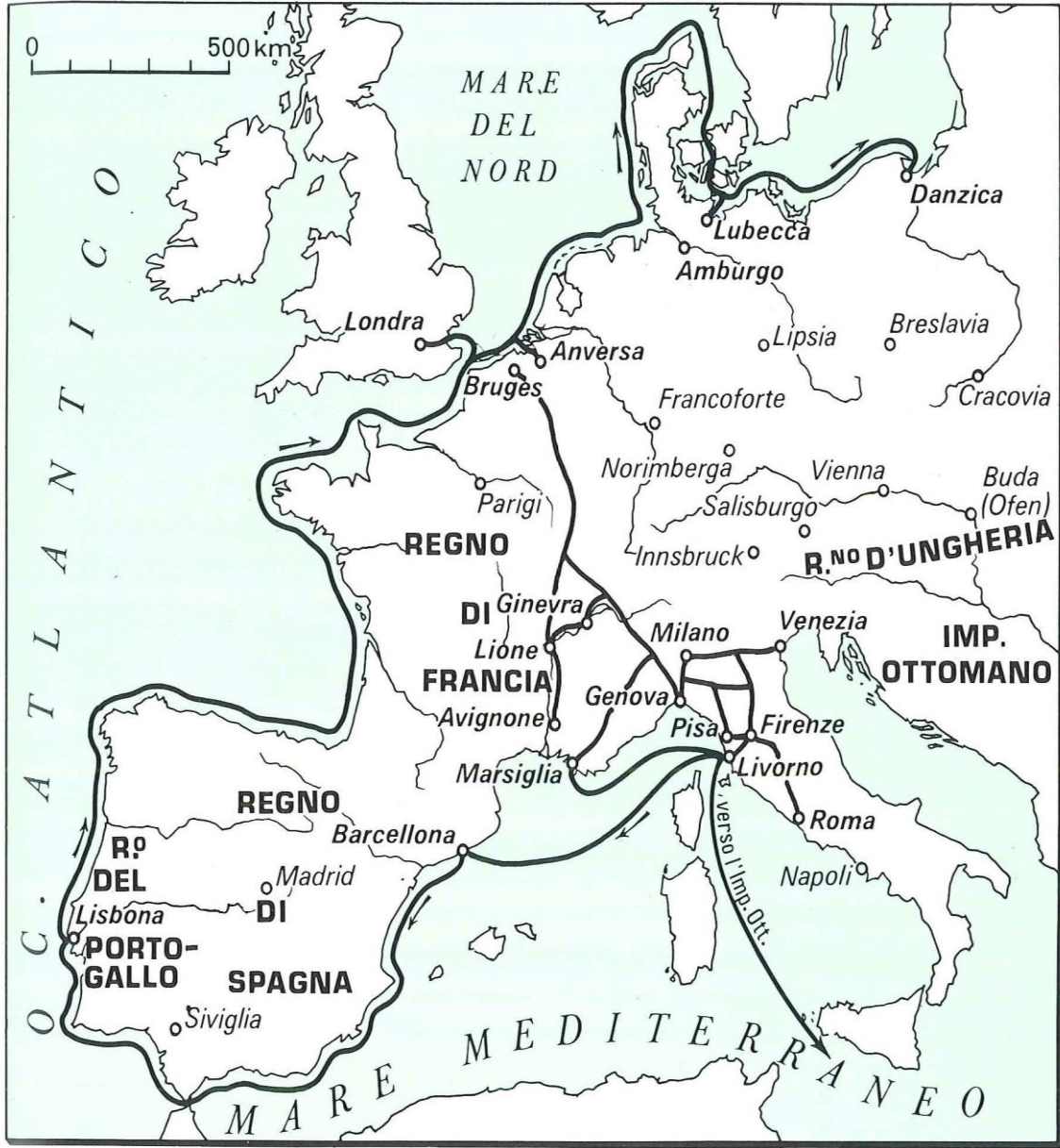

1494 Yılında Floransa Devleti ve Komşuları

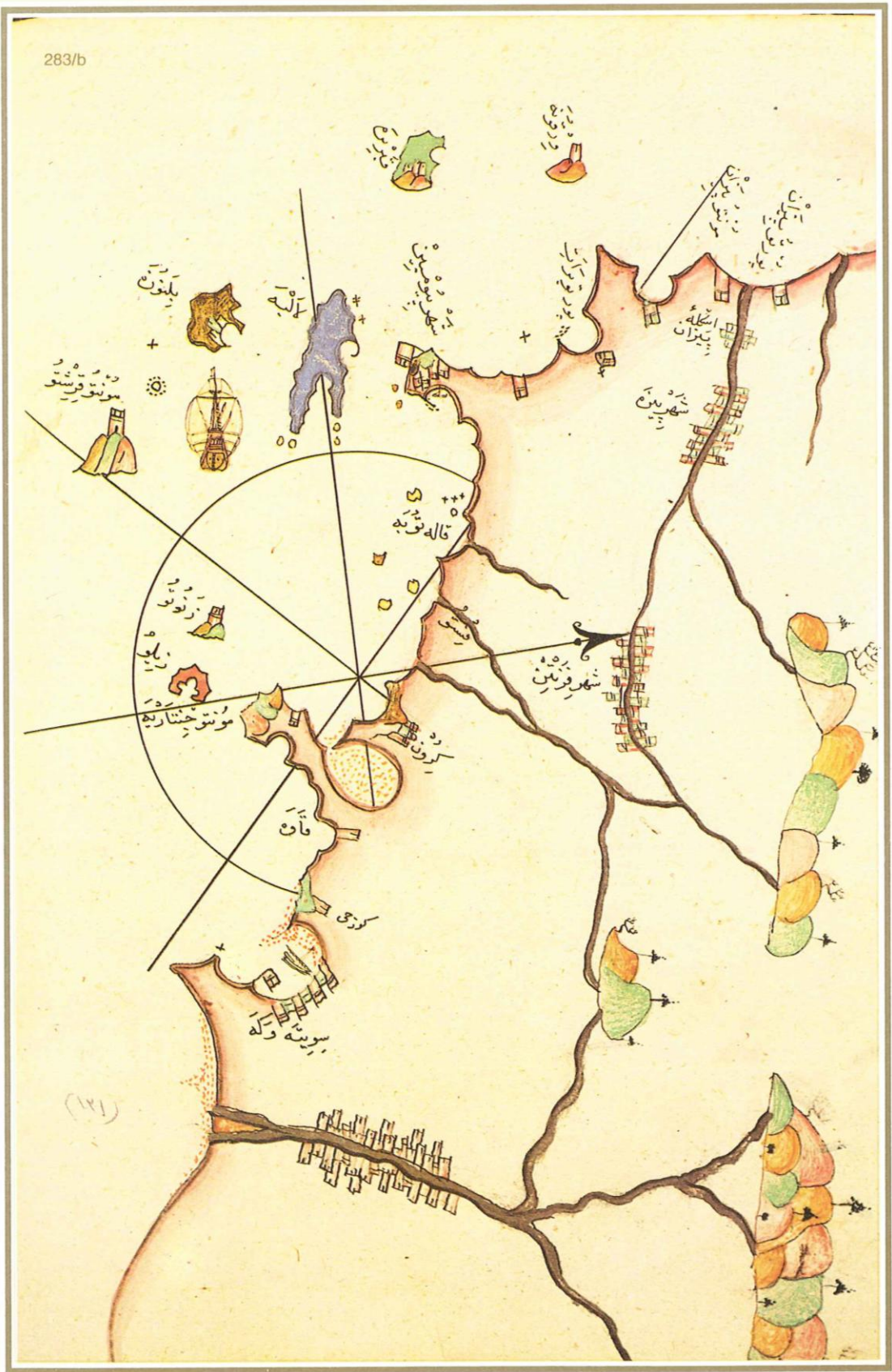
¹ Haritalar için bkz. Furio Diaz, *Il Granducato di Toscana...*, s. 8, 376, 400.

XVI. Yüzyılda Toskana Grandukalığı ve İspanya Hâkimiyetindeki *Lo Stato dei Presidi*

XVII. Yüzyılda Avrupa Genel Haritası

Pîrî Reis'in Eserinde Toskana Kıyıları

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mikail ACIPINAR
Meslek : Araştırma Görevlisi
İş Adresi : Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
35100 Bornova-İZMİR
Tel : 0232 388 1344
Fax : 0232 388 11 02
E-mail: mikail.acipinar@ege.edu.tr

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi: 17. 04. 1979

Uyruk : T.C.

Doğum Yeri : Sivas

EĞİTİM DURUMU

Lisans : (1998-2002) Ege Üniversitesi, Tarih Bölümü-İZMİR

Y. Lisans : (2002-2005) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı-İZMİR

Doktora : (2005-2011) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı-İZMİR

TEZLER

Yüksek Lisans Tezi : “XVI. Yüzyılda Balat Kazâsı (Tahrir Defterlerine Göre)”

Doktora Eğitimi : “Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)”

TÜRKÇE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük):
“Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)”
Mikail Acıpınar

Osmanlılar ve İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkiler Osmanlı ve Akdeniz tarihinin önemli bir bölümünü oluşturur. Bilhassa Venedik ve Ceneviz’le olan inişli çıkışlı ilişkilerin çok kritik bir devresinde Osmanlı-Floransa münasebetleri başladı. İtalya Yarımadası’nda Toskana Bölgesinin merkezi olan Floransa XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa’nın en müreffeh ve gelişmiş şehirlerinden biri durumundaydı. Bu zenginliğin başlıca nedenlerinden biri de Osmanlı Devleti ile yapılan ticaretti. Özellikle, ilim ve sanatın koruyucuları olarak bilinen Medici sülalesi ile Osmanlılar arasındaki bu siyasi-ticari ilişkiler düzenli olarak yaklaşık 100 yıl kadar devam etti.

Osmanlıca kayıtlarda Florentin, Fiorentin, Flordin vb. yazımlarla karşımıza çıkan Floransa, Osmanlı Devleti’nin XV. yüzyıldaki İtalya siyasetinde önemli bir yer tuttu. Aynı dönemde iki ülke arasında çok önemli siyasi gelişmeler yaşandı. Fatih Sultan Mehmed’den başlayarak Osmanlı Sultanlarından ticari imtiyazlar elde eden Floransa, Osmanlılar için bilhassa Venedik’e karşı bir müttefik durumundaydı. Bundan yararlanan Floransalı tacirler uzun süre İstanbul ve Bursa’da ipek ticareti ile meşgul oldular. Fakat II. Süleyman döneminde sorunlar yaşandı ve 1566 yılında İstanbul’dan kovuldular. Bu tarihten sonra XVI. yüzyıl boyunca ilişkiler bir daha düzeltilemedi.

Çalışmada iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkilerde Bursa Şer’iye Sicilleri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Floransa Devlet Arşivi’nde bulunan Osmanlılar ile ilgili kayıtlardan yararlanıldı. Gerek ülkemizde gerekse yurtdışında Osmanlı Devleti ile İtalyan devletleri arasındaki ilişkiler özellikle Venedik ve Ceneviz devletleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışma ile birlikte Osmanlı-İtalya ilişkilerinin önemli bir bölümü olan Osmanlı-Floransa ilişkileri ayrıntılı biçimde ortaya konmuş oldu.

İNGİLİZCE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük) :

“Ottoman-Florentine Relations (15th-16th Centuries)”

Mikail Acıpinar

The relations between Ottoman Empire and Italian city states is an important part of Ottoman and Mediterranean history. In particular, Ottoman-Florentine relations had begun in a critical period of relations of Ottoman Empire with Venice and Genoa, in the 15th century. As the centre of Tuscan region in central Italy, Florence was one of the most prosperous and developed cities in the 15th and 16th centuries. We can assert that one of the main reasons for this wealth is the commerce with Ottoman Empire. Especially the political and commercial relations between Ottoman Empire and the Medici family, known as the patrons of art and science, continued regularly about a hundred year.

Florentine Republic, which is found as *Florentin*, *Fiorentin* and *Flordin* etc. in Ottoman archival documents, had a important place in the policy of Ottoman Empire towards Italy in the 15th century. At the same period, very important political developments took place between these two states. Florence, which obtained some commercial privileges dating from Mehmed II, was especially an ally for Ottoman Empire against Venice. Taking advantage of this Florentine merchants were engaged for a long time in the silk trade in İstanbul and Bursa. But because of the some troubles between two state they were expelled from İstanbul in 1566 by Suleiman II. After this date the relations were never recovered during the 16th century.

In this study, to be able to find out the political and commercial relations between two states was utilized from the archival sources as the Prime Ministry Ottoman Archives in İstanbul, Florentine State Archive and Court Records of Bursa. Both in Turkey and abroad the relations between Ottoman Empire and Italian city states have especially focused on Venice and Genoa. With this study Ottoman-Florentine relations, that is a most important part of Ottoman-Italian relations, is brought out in detailed.